

PhD Értekezés

dr. Marinkás György

Miskolc, 2016

Miskolci Egyetem

Állam és Jogtudományi Kar

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Marinkás György

Az őslakos népek védelmének aktuális jogi kihívásai

c. PhD értekezése

Kézirat lezárásának dátuma: 2016. február 24.

Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Bragyova András

A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer; jogtudomány továbbfejlesztése; különös tekintettel az európai fejlődési tendenciákra.

Tudományos vezető: Dr. Raisz Anikó

-Miskolc, 2016-

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a dolgozat megírásában nyújtott szakmai segítséget és támogatást téma vezetőmnek, Dr. Raisz Anikónak.

Köszönöm a szakmai segítséget és a dolgozatom munkahelyi vitára alkalmas változatához írott segítő szándékú kritikát Dr. Szalai Anikónak és Dr. Szemesi Sándornak.

Köszönöm a dolgozat műhelyvitáján a dolgozathoz fűzött szakmai észrevételeket és segítő szándékú kritikát kollégáimnak, Dr. Angyal Zoltánnak, Dr. Kirs Eszternek és Dr. Wopera Zsuzsának.

Köszönöm a fáradhatatlan segítséget a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola irodavezetőjének, Lakos Zsuzsának.

A dolgozat az „ÚTON a tudomány felé – tehetséggondozás az iskolapadtól a kutató hivatásig” című TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0003” jelű projekt segítségével valósult meg.

Témavezetői ajánlás

dr. Marinkás György

Az őslakos népek jogainak aktuális kérdései

című PhD dolgozatához

Dr. Marinkás György dolgozata egy, a magyar szakirodalomban kevésbé ismert témát dolgoz fel: az őslakosok nemzetközi jogi helyzetéről magyar nyelven illetve magyar szerzők tollából eddig elenyészően kisszámú mű íródott, ilyen részletességgel és átfogóan a nemzetközi jogtudomány hazai művelői pedig még nem foglalkoztak e témával. A dolgozat ugyanakkor nem teljesen ismeretlen vizekre evez: számos vagy inkább számtalan ponton kapcsolódik az emberi jogok illetve a kisebbségi jogok területéhez; alapvetően – némi környezetvédelmi, illetve gazdasági kitekintéstől eltekintve – egy „reális jogvédő” szemszögéből vizsgálja az őslakosok helyzetét. Ma, amikor a világ lakossága eddig ismeretlen mértékben rendeződik át, különösen fontos e kérdéskör; figyelve azokra, akik mozgásban vannak, nem feledkezhetünk meg azokról sem, akik éppen maradni kívánnak.

A XX. század második felétől az emberi jogok felvirágzásának korszakát éljük – mármint ami a nemzetközi jogtudományt illeti. Sorra jönnek létre a különböző nemzetközi emberi jogvédelmi mechanizmusok, és a nemzetközi emberi jogi standardok elterjedése igenis előidézik bizonyos változásokat. Ebbe a folyamatba viszonylag későn kapcsolódtak be az őslakosok, ám – ahogy a dolgozat érvel – sikerült a hátrányt bizonyos szempontból ledolgozniuk, s az elmúlt időszakban számos tekintetben pozitív elmozdulás tapasztalható az őslakosok helyzetében.

Dr. Marinkás György dolgozata nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy áttekintse az őslakosokra vonatkozó nemzetközi jogi szabályrendszert illetve annak gyakorlati megvalósulását, azaz jogaik védelmét az egyes nemzetközi fórumok előtt. E cél eléréséhez mindenekelőtt az első kérdés megvitatásán keresztül vezet az út: a szerző a definíciós problémák bemutatásával alapvetően meg is adja a kérdéses terület vizsgálatának kereteit. Különösen értékes az őslakos népek és kisebbségek illetve az állami szuverenitás (illetőleg szuverenitásföltés) problémakörének kifejtése. A kérdés nem elméleti: a nemzetközi dokumentumok szintjén megjelenő fogalom-meghatározások illetve azok hiánya nagymértékben befolyásolja az elérhető eredményeket.

A dolgozat – témájából adódóan – a nemzetközi jog szükségszerűen széles spektrumát érinti: különösen nagy hangsúlyt kapnak az ENSZ, az ILO, illetve a különféle regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok, amelyek kapcsán alapvetően az önrendelkezéshez való jog, a földhöz való jog, illetve a kulturális jogok kerülnek a középpontba, a szerző ezek megvalósulásán keresztül mutatja be az őslakosok helyzetének sajátosságait, védelmének szükségességét. A magyar szakirodalomban különösen értékes és hiánypótló ez a munka, amely olyan ítélkezési gyakorlat – természetesen célhoz kötött – feldolgozására is vállalkozik, mint az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus. A regionális emberi jogvédelmi rendszerek, illetve a különböző ENSZ-fórumok gyakorlatának egymás mellé vetítése, értékelése az, amely a munka gerincét képviseli. A nagyszámú elemzett ügyek nem pusztán asszisztálnak a szerző gondolatának kifejtése során, hanem a gondolatmenet szerves részét képezik. Ezek tapasztalataiból építi fel a szerző a témakörben, kutatásai nyomán kialakult álláspontját, amely részben elméleti, részben gyakorlati eredményeket tartalmaz: az őslakosok védelmére való „társadalmi érettség”, illetve az őslakosok és a kisebbségek védelmének viszonya kapcsán kifejtett álláspontja inkább az előbbi, míg a transznacionális vállalatok felelősségére, az őslakosok tudásának alkalmazhatóságára, illetve a kikényszeríthetőségre vonatkozó meglátások inkább az utóbbi kategóriába tartoznak.

Az őslakosok jogai – mely terület néhány évtizede még az emberi jogok mostohagyermekének számított – ma már sok tekintetben fejlettebb stádiumban vannak, mint a kisebbségek jogai – érvel a szerző. Bevallottan emberi jogi megközelítésébe olykor olyan látszólag távoli területeket von be, mint a szellemi tulajdonjog és a természetgyógyászat, a nemzetközi környezetvédelem és a fejlesztéspolitika, a szociológia vagy a jogelmélet, amely által valóban elvitathatatlanul interdiszciplináris megközelítést alkalmaz; és ez ritkán válik egy ilyen volumenű jogi dolgozat hátrányára. E kitekintés az, amely egyszerre a dolgozat előnye (különösen olvasói szempontból), és szükséges, elengedhetetlen része is, hiszen e témakör tudományos értékű feldolgozása másképp nem is lenne lehetséges.

Miskolc, 2016.február 29.

Dr. Raisz Anikó

adjunktus

Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	3
Témavezetői ajánlás	4
Tartalomjegyzék	6
Rövidítések jegyzéke	9
Bevezetés	12
1. Az őslakos népek definíciója és elhatárolási kérdések	14
1.1. A definíció kérdése	14
1.2. Az őslakos népek és a kisebbségek elhatárolása	26
1.3. Összefoglaló	37
2. A legfontosabb emberi jogvédelmi dokumentumok és azok ellenőrzési mechanizmusa	39
2.1. Az ENSZ égisze alatt elfogadott dokumentumok	39
2.1.1. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata	39
2.1.2. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és azok ellenőrzési mechanizmusa, valamint a joggyakorlatuk	41
2.1.3. A faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény	66
2.1.4. A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény	75
2.1.5. Az ENSZ, gyermekek jogairól szóló egyezménye	78
2.1.6. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény	82
2.1.7. Az Őslakos Népek Jogairól Szóló ENSZ Deklaráció	85
2.1.8. Az ILO egyezményei és azok kontrollmechanizmusa	95
2.1.9. Az ENSZ szervek gyakorlatának értékelése	106
2.2. Regionális nemzetközi szervezetek és az égiszük alatt elfogadott dokumentumok	111
2.2.1. Az amerikai rendszer	111
2.2.2. Az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus	148
2.2.3. Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus	177
2.2.4. Az Európai Unió őslakosokkal kapcsolatos politikája	199
2.2.5. Az emberi jogok védelme Ázsiában és a Csendes-óceáni Térségben	205
3. Az őslakos népek jogai a nemzetközi jogban	207
3.1. Egy új szokásjog születése	207

3.2.	Az önrendelkezéshez való jog	210
3.2.1.	Bevezető gondolatok	210
3.2.2.	Az önrendelkezéshez való jog alapja.....	211
3.2.3.	Az önrendelkezéshez való jog tartalmának meghatározása: a minimalista és a maximalista megközelítés összevetése.....	219
3.2.4.	Az önrendelkezéshez való jog vizsgálata egyéb szempontokból: az önrendelkezéshez való jog természete, külső és belső aspektusa	221
3.2.5.	Digitális önrendelkezés	233
3.2.6.	Konklúziók az önrendelkezéshez való jogot illetően	236
3.3.	A földhöz való jog.....	238
3.3.1.	Jogalap.....	238
3.3.2.	A földhöz való joghoz kapcsolódó legfontosabb kérdések	244
3.3.3.	Konklúziók a földhöz való joggal kapcsolatban.....	280
3.4.	Az őslakos népek kulturális jogai.....	281
3.4.1.	Az őslakos népeket megillető kulturális jogokról általánosságban	281
3.4.2.	Az őslakos népek kulturális jogait védeni hivatott legfontosabb dokumentumok és szervezetek	284
3.4.3.	Tenni vagy nem tenni?	288
3.4.4.	Az őslakos népek kulturális jogainak effektív védelmét akadályozó tényezők a nemzetközi jogban.....	291
3.4.5.	Az őslakos népeket megillető szellemi tulajdonjog	300
3.4.6.	Konklúziók az őslakos népek kulturális jogait illetően	306
4.	Összegzés	308
4.1.	A szerző megállapításai, a tézis füzetben rögzítettek részletes kifejtése.....	308
4.1.1.	A definíció hiánya	308
4.1.2.	Az őslakos népek jogainak egyre szélesebb elismertsége és az őslakos közösségek tudásának gyakorlati alkalmazhatósága.....	311
4.1.3.	Az őslakos csoportok által elért eredmények alkalmazhatósága a kisebbségvédelem terén	315
4.1.4.	A társadalmi érettség szükségessége	317
4.1.5.	A nyilvánosság ereje és az internetben rejlő lehetőségek.....	320
4.1.6.	A transznacionális vállalatok felelőssége	322
4.1.7.	Eltérő megközelítések és lehetőségek a döntések kikényszerítésére.....	324
4.2.	A hipotézisek helytállósága.....	332
Summary		334

Irodalomjegyzék.....	336
A szerző értekezéshez kapcsolódó publikációi	401
Szerzőségi nyilatkozat.....	403

Rövidítések jegyzéke

Dokumentumok

AÁSZ Charta = Amerikai Államok Szervezetének Chartáját

Afrikai Charta = Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája

Afrikai Charta Jegyzőkönyve = Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartájának kiegészítő jegyzőkönyvét az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának felállításáról

Amerikai Nyilatkozat = Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata

AU Alapokmány = Afrikai Unió Alapokmánya

CBD = Biológiai sokféleségről szóló egyezmény

EJAE vagy Amerikaközi Egyezmény = Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye

EJEE vagy Európai Egyezmény = Emberi Jogok Európai Egyezményére

EJENY = Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

ENSZ Alapokmány = Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya

Faji megkülönböztetés elleni egyezmény = Faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény

GSZKJNE = Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Gyermekjogi egyezmény = ENSZ Gyermekek jogairól szóló egyezményének

PPJNE = A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

UNDRIP = az ENSZ Óslakos Népek Jogairól Szóló Deklarációja

Szervezetek

AÁSZ = Amerikai Államok Szervezete

AESZ = Afrikai Egység Szervezet

ASEAN = Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége

AU = Afrikai Unió

CEDAW = az ENSZ Nők Hátrányos Megkülönböztetésének Felszámolásáért Küzdő Bizottsága

CGC = Compañía General de Combustibles

EGK = Európai Gazdasági Közösség

EJAB vagy Amerikaközi Bíróság = Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága

EJABiz vagy Amerikaközi Bizottság = Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága

EJEB = az Emberi Jogok Európai Bírósága

EJEBiz = Emberi Jogok Európai Bizottsága
ENJAB = Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága
ENJABiz Munkacsoport = az ENJABiz Óslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoportja
ENJABiz vagy Afrikai Bizottság = az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága
ENSZ CAT = az ENSZ Kínzás Megelőzési Albizottsága
ENSZ CERD = az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága
ENSZ CRC = az ENSZ Gyermejjogi Bizottsága
ENSZ EJB = az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága
ENSZ EJiB = az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága
ENSZ EJT = az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa
ENSZ FAO = az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete
ENSZ GSZKJB = az ENSZ Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága
ENSZ GSZT = az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa
ENSZ GSZT Albizottság = ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottsága
ENSZ KGY = Az ENSZ Közgyűlése
ENSZ Munkacsoport = az ENSZ Óslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoportja
ENSZ REDD = az ENSZ Erdő Irtásból és Degradálásból Eredő Szennyezést Csökkentő Programja
ENSZ SPT = ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága
EU= Európai Unió
ILO = Nemzetközi Munkaügyi Szervezet
ILO Ellenőrző Bizottság = ILO Egyezmények és Ajánlások Végrehajtását Ellenőrző Szakértői Bizottsága
ILO Konferencia Bizottság = Nemzetközi Munkaügyi Konferencia Normák Alkalmazását Felügyelő Konferencia Bizottsága
ILO NMÉ = ILO Nemzetközi Munkaügyi Értekezlete
IWGIA = Óslakos Ügyek Nemzetközi Munkacsoportja
NPT = Nemzetközi Pénzügyi Társaság
OECD = a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet
SOLCARSA = Sol de Caribe S.A.
UNESCO = Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

Egyéb

BIOT = Brit Indiai-óceáni Területet

Bevezetés

A korábbi publikációinak megírása során a szerzőben az az *alaptétel* fogalmazódott meg, hogy az őslakos és az érdekeiket képviselő szervezetek fáradozásainak eredményeként, az őslakosokat megillető jogok immár megfelelő anyagi jogi védelemben részesülnek. A legfőbb probléma, vagyis a jelen értekezés által tárgyalt *alapprobléma*, hogy e szabályokat nem implementálják megfelelően. Az előbbi kettővel összefüggésben az *alapkérdés* az, hogy miként valósítható meg a joggyakorlat fejlesztése, miként biztosítható az államok együttműködési hajlandósága az őslakos közösségek védelemben részesítését illetően.

E kérdés megválaszolása érdekében a szerző három hipotézist állított fel, ezekre alapozva állította össze a téziseit, és vizsgálta az alapkérdésre adandó válaszokat.

Az *első számú hipotézis*, hogy az őslakos népek jogainak széleskörű elismerése többek között a *Will Kymlicka* által tűzfal modellnek nevezett jelenségnek köszönhető. Az említett elmélet annak az elképzelésnek az elültetésén alapul, hogy az őslakos közösségek számára biztosított jogok nem járnak automatikusan a kisebbségek jogainak bővülésével. Az őslakos közösségeket ugyanis – a jellemzően alacsony létszámukból adódóan, a kisebbségekkel ellentétben –, az államok és a többségi társadalom általában kevésbé tekinti az állam integritását fenyegető tényezőnek, ily módon nagyobb hajlandóságot mutatnak a jogaik elismerésére.

A *második számú hipotézis* értelmében, e tűzfalnak – a morális inkonzisztenciájából és gyakorlati tarthatatlanságából adódóan – szükségszerűen le kell omlania, ennek azonban két lehetséges következménye képzelhető el, amelyek közül csak az egyik tekinthető kívánatosnak. *Egyrészről* az őslakosokat megillető jogok erodálásához vezethet, amely az államok fent említett félelmeiből adódik, *másrészről* ellenkező végkifejlet is elképzelhető: hozzájárulhat a kisebbségvédelem hatékonyabbá tételéhez. A szerző azt vizsgálja, hogy miként kerülhető el az első lehetőség bekövetkezése. Ennek érdekében legfontosabb a többségi társadalom és a döntéshozók meggyőzése arról, hogy sem az őslakos népek, sem a kisebbségi csoportok számára biztosított többlet jogok nem jelentik az állami integritás szükségszerű csorbítását.

A *harmadik számú hipotézis*, hogy az őslakos közösségek tradicionális tudása különösen értékesnek bizonyulhat a fenntartható fejlődés megvalósításában. E felismerés nem új keletű, már az 1992-es Riói ENSZ Nyilatkozat 22. cikke is rögzíti, az államok és a transznacionális vállalatok azonban hajlamosak a rövidtávú haszonszerzési célnak alárendelni az egyéb tényezőket, példának okáért a monokultúrás növénytermesztés okozta talajerózió és

a bioüzemanyag előállítás okozta élelmiszerbiztonsági kockázatot. A cél tehát az, hogy a nemzetközi szereplők felismerjék, az őslakos közösségek bevonása a természeti kincsek felhasználásáról szóló döntésekbe számukra is előnyökkel bírhat.

A hipotézisek igazolása érdekében a szerző egy olyan logikai gondolatmenetet követve építette fel a dolgozat szerkezetét, amely véleménye szerint a leginkább alkalmas arra, hogy elősegítse a hipotézisben, illetve a téziszűzetben foglaltak megértését és bizonyítását. Ennek megfelelően először az őslakos népek definícióját – pontosabban annak hiányát – vetette alá vizsgálatnak, majd ezt követően a kisebbségek és az őslakosok közötti, javarészt mesterséges különbségtétel igazolhatóságát vizsgálta. Ezt követően áttekintette a legfontosabb általános és őslakos specifikus nemzetközi emberi jogi dokumentumokat és azok kontroll mechanizmusát. A dolgozat második fejezetében a szerző átfogó jelleggel ismertette az önrendelkezéshez, a földhöz, valamint a kultúrához való jogot, amelyek – véleménye szerint – az őslakos népek jogainak védelmében kulcsszerepet játszanak. Ennek keretében vizsgálta e jogok tartalmát és evolúciójukat. A szerző a harmadik fejezetben vizsgálatnak vetette alá az univerzális és a regionális mechanizmusok gyakorlatát annak érdekében, hogy megvizsgálja, miként érvényesülnek a második fejezetben ismertetett jogok, majd ezt követően, a negyedik fejezetben vont le a végső következtetéseit a téziszűzetben és a hipotézisekben rögzítettek igazolhatóságát illetően.

1. Az őslakos népek definíciója és elhatárolási kérdések

1.1. A definíció kérdése

Az őslakos népekre a mai napig nem létezik egységes, a nemzetközi jog által elfogadott definíció, még megnevezésükre is rengeteg eltérő kifejezés létezik, amelyek jelentős része e népcsoportok történelmi háttérére, a területi elsőbbségükre utal.¹ A nemzetközi jogban – az *aboriginal*, illetve *native* szavak mellett – a legelterjedtebb kifejezés az *ún. indigenous people*, amelyet őslakosként, bennszülöttként lehet fordítani: a kifejezés szó szerint olyan embert jelent, aki mindig is az adott területen élt, ott tősgyökeres.² Jelen dolgozat e kifejezést fogadja el, és használja a szóban forgó népcsoportok megjelölésére.

Az őslakosok meghatározása érdekében alkotott definíciók és kritérium rendszerek még az őslakosokat jelölő szavaknál is nagyobb diverzitást mutatnak. A nemzetközi dokumentumok – amennyiben tartalmazznak definíciót az őslakos népekre – általában nem határozzák meg precízen a fogalmát, sokkal inkább politikai és szociológiai kifejezésként használják, hogy általánosságban jelöljenek olyan csoportokat, amelyek közös érdekeltisége és problémái nemzetközi elismertséget nyertek, ennek megfelelően pedig megkülönböztetett figyelmet és védelmet érdemelnek. Az *őslakosok jogai*, mint kifejezés olyan új típusú igényeket jelöl, amelyekkel ezek a túlélő csoportok élnek a nemzetek közössége előtt, jogaik közvetlen védelme érdekében.³

A tény, hogy nem létezik egységes definíció, nem az erőfeszítések hiányát jelzi: számos szerző, nemzetközi szervezet és munkacsoport próbált megalkotni egy olyan fogalmat, amely minden őslakos népre alkalmazható. Dacára ugyanakkor az elmúlt évtizedek küzdelmeinek, nem sikerült elérni a célt: az őslakos népek és azok történelmi háttére, valamint jelenlegi helyzete oly annyira különbözik, hogy lehetetlen mindezt egyszerre figyelembe venni anélkül, hogy a definíció ne zárja ki – óhatatlanul is – egyik vagy másik csoportot. *Siegfried Wiessner* szerint az őslakos népek meghatározását illetően – sok egyéb

¹ RAISZ Anikó: Indigenous Communities before the Inter-American Court of Human Rights – New century? New era? *Miskolc Journal of International Law*. 2008. (Vol. 5.) No. 2. pp. 35-51. (a továbbiakban: RAISZ 2008), p. 36.

² WIESSNER, Siegfried, Re-Enchanting the World: Indigenous Peoples' Rights as Essential Parts of a Holistic Human Rights Regime. *UCLA Journal of International Law & Foreign Affairs*. Spring, 2010, Vol. 15 Issue 1, p239-288. (a továbbiakban: Wiessner 2010), pp. 281-282.

³ AMIOTT, A. JENNIFER: Environment, Equality, and Indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rights System: Mayagna (Sumo) Indigenous Community of Awas Tingni v. Nicaragua. *Environmental Law*, 2002. (Vol 32.) Issue 4., pp. 873-904. (a továbbiakban: AMIOTT), p. 875.

szempont mellett – azt is tisztázni kell, hogy elfogadható-e a nemzetközi közvélemény számára, ha az őslakos népek önmaguk határozzák meg őslakos mivoltukat.⁴ A Wiessner cikkének megírása óta eltelt időszakban, a nemzetközi jogban egyre inkább megfigyelhető az őslakos népek önazonosításhoz való jogának elismerése. A szerző a következőkben az őslakos népek definiálásának lehetséges megközelítéseit veszi sorba, és megvizsgálja azok erősségeit és gyengeségeit.

Az egyik lehetséges megközelítés *José Martínez Cobó* – az ENSZ első, az őslakosokkal foglalkozó *különleges rapporteurének* – definíciója: „Azok [a csoportok] tekinthetők őslakos közösségnek, népnek és nemzetnek, amelyek esetében történelmi folytonosság áll fenn a megszállás és gyarmatosítás előtti társadalmakkal, amelyek [társadalmak] a területeiken fejlődtek; [továbbá] a társadalom jelenleg domináns részétől különbözönek vallják magukat. Jelenleg kívül esnek a társadalom domináns csoportján, és eltökéltek arra, hogy megőrizték, fejlesszék és továbbadják ősi területeiket az elkövetkező generációknak csakúgy, mint az etnikai identitásukat, amely népként való további létezésük alapja a saját kulturális szokásaikkal, társadalmi intézményeikkel és jogrendszerükkel egyetemben.”⁵ Cobó definíciója – bár elsőre széles kört felölelőnek tűnik –, meglehetősen restriktív: *egyrészt* azért, hogy a gyarmatosítás előtti társadalmakkal fennálló kapcsolatra utal, a definíciót leszűkíti azon népekre, amelyeket az európai gyarmatosítók nyomtak el, egyben kiveszi a definíció hatálya alól azokat – a főleg afrikai és ázsiai népeket –, amelyeket nem az újonnan jött európai gyarmatosítók fosztottak meg jogaiktól, hanem a hozzájuk hasonlóan őslakosnak tekinthető szomszédos népek. Ahogyan azt az *Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága* (a továbbiakban: Afrikai Bizottság vagy ENJABiz) *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoportja*⁶ (a továbbiakban: ENJABiz Munkacsoport) 2003-as jelentésében leszögezte: minden afrikai népcsoport őslakosnak tekinthető, annak eldöntése pedig, hogy ki volt ott hamarabb, parttalan vitákat

⁴ WIESSNER, Siegfried, 'Rights and Status of Indigenous Peoples: A Global Comparative and International Legal Analysis.' *Harvard Human Rights Journal*, 1999. (vol. 12.), pp. 57-128. (a továbbiakban: WIESSNER 1999), p. 110.

⁵ COBO, Martínez, 'Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations' (U.N. Doc. EICN.41Sub.211986H7/Add.4) U.N. Sales No. E.86.XV.3 (1986). p. 379.

⁶ ENJABiz 51. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* felállításáról (Benin, Cotonou város, 2000. november 6.)

eredményezne.”⁷ Cobó definíciója ebből kifolyólag elsősorban a dél-amerikai és a csendes-óceáni őslakosokra alkalmazható, afrikai és ázsiai társaikra nem. *Másrészt* azáltal, hogy a definíció feltételként támasztja az ősi földek megőrzésének szándékát, kizárja azon őslakos csoportokat, amelyeket korábban erőszakkal távolítottak el a földjeikről, melynek következtében jelenleg nem rendelkezhetnek azokkal, jóllehet mindezek ellenére ápolják hagyományait. A *grönlandi Thule törzs* példának okáért a mai napig nem térhetett vissza a földjeire, ahonnan 1953-ban, egy katonai bázis létesítése miatt kitelepítették őket. A törzs tagjai ennek ellenére megőrizték identitásukat, és nem adták fel visszatérési szándékukat,⁸ hasonlóan a venezuelai *Wayúu* törzshöz, amelyet szintén megfosztottak földjeitől, ennek eredményeként jelenleg *Maracaibó* külvárosában kénytelenek élni.⁹ *Harmadrészt* azáltal, hogy a definíció egyik fontos eleme, hogy az adott csoport a társadalom egyik elnyomott része legyen, kizárja azokat az őslakos népeket, amelyek részére a saját államuk időközben kiemelt státuszt biztosított, ahogyan azt a *fidzsi őslakosok* esetében a *Fidzsi-szigetek* tette.¹⁰ A definíció értelmében – teszi hozzá Wiessner – e csoportok elméletileg nem tekintendők őslakos népnek.¹¹ *Végezetül*, kiemelést érdemel, hogy a kulturális különállóságra alapozott azonosítás, bár egyfajta közös nevezőként szolgál az afrikai és az ázsiai őslakos népek esetén, szintén több gyakorlati problémát vet fel. Az államok egy része ugyanis arra használja a kulturális alapokra helyezett definíciót, hogy limitálja az őslakos népcsoport irányába fennálló kötelezettségeit,¹² másrésztől e megközelítés kizár olyan őslakos népeket, amelyek nem felelnek meg a többségi társadalomban az őslakos kapcsán élő sztereotípiáknak.¹³ Utóbbira

⁷ Report of the African Commission’s Working Group of Experts on Indigenous Populations/Communities, Submitted in accordance with the Resolution on the Rights of Indigenous Populations/Communities in Africa adopted by the African Commission at its 28th ordinary session held in Cotonou, Benin in October 2000, IWGIA & ACPHR, (2005) (a továbbiakban: Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése), p. 87.

⁸ Lásd: EJEB, *Hingitaq 53 és mások kontra Dánia*, 2006. január 12. (18584/04)

⁹ WIESSNER, 1999, p. 81.

¹⁰ BASAWAIYA, Nehla, Status of Indigenous Rights in Fiji. *St. Thomas Law Review*, 1997 (Vol. 10.) pp. 197-241.; THORNBERRY, Patrick, Integrating the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples into CERD Practice. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 61-92. (a továbbiakban: THORNBERRY 2011); pp. 84-85.

¹¹ WIESSNER, 1999, p. 111.

¹² A szerző e kérdéssel a dolgozat második fejezetében foglalkozik részletesen.

¹³ ERUETI, Andrew, The International Labour Organization and the Internationalisation of the Concept of Indigenous People. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on*

kiváló példa a dél-afrikai *san törzs* esete: miután megfosztották őket földjeiktől, nagyrészüket arra kényszerült, hogy hagyományos életvitelükkel felhagyva, farmokon vállaljon napszámot. E megközelítés alapján a törzsnek e tagjai már nem tekinthetők őslakos népnek.¹⁴

Az őslakos népek definíciójának egy másik lehetséges megközelítését a *Nemzetközi Munkaügyi Szervezet* (a továbbiakban angol rövidítésének megfelelően: ILO) 169-es számú, *a független országok bennszülött és törzsi népeiről szóló egyezménye*¹⁵ (a továbbiakban: az ILO 169-es számú egyezménye) adja. Az egyezmény 1. cikke határozza meg azt a személyi kört, amelynek tekintetében hatállyal bír: Az Egyezmény (a) „a független államokban élő törzsi népekre vonatkozik, akiket társadalmi, kulturális és gazdasági feltételeik megkülönböztetnek a társadalom többi tagjától, és akiknek helyzetét teljesen vagy részlegesen, saját szokásaik vagy speciális törvényeik határozzák meg. (b) [Az Egyezmény továbbá] olyan független államokban élő népekre [vonatkozik], akiket őslakosként ismernek el, tekintettel őseikre, akik korábban benépesítették az országot, vagy egy földrajzi régióra, amelyhez az ország tartozott a hódítás, a kolonizáció, vagy a jelen állam határainak megrajzolása során; és akik, függetlenül jogi státuszuktól, részben vagy egészben megtartották saját társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai intézményeiket.”¹⁶ Ellentétben a korábbi, „*a bennszülött és más törzsi és féltörzsi népek védelméről és integrációjáról a független országokban*”¹⁷ szóló 107-es számú egyezménnyel¹⁷ (a továbbiakban: az ILO 107-es számú egyezménye), elhagyták a fél-törzsi megnevezést, helyette maradt a törzsi nép megnevezés, az őslakosokhoz pedig hozzákapcsolták a nép kifejezést. – Az ILO 169-es számú egyezménye volt az első egyezmény, amely az őslakosokra népként hivatkozik. – Annak, hogy az egyezmény két kategóriát különböztet meg, gyakorlati oka van: az őslakos közösségeknek mindössze a 10 %-a él az észak- és dél-amerikai kontinensen, a világ többi részén élő őslakos népet gyakran

the Rights of Indigenous Peoples. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 93-120. (a továbbiakban: ERUETI); pp. 115-116.

¹⁴ SYLVAIN, Renee, 'Land, Water and Truth': San Identity and Global Indigenism. *American Anthropologist*. 2002 (Vol. 104.) pp. 1074-85.

¹⁵ Az ILO 169. számú egyezménye a bennszülött és törzsi népekről a független országokban (aláírás: 1989. június 27., hatály: 1991. szeptember 5.)

¹⁶ Uo., 1. cikk

¹⁷ Az ILO 107. számú egyezménye a bennszülött és más törzsi és féltörzsi népek védelméről és integrációjáról a független országokban (aláírás: 1957. június 26., hatály: 1959. június 2.).

törzsi népekként definiálják.¹⁸ Számos ázsiai ország azzal próbálja elkerülni az őslakos csoportok irányába fennálló bármi nemű kötelezettség keletkezését, hogy tagadja az őslakos csoportok létét a határain belül, a hivatalos álláspontjuk szerint e csoportok törzsi népek. – India például a mai napig tagadja, hogy a területén élnek őslakos népek, jóllehet a *szentinelézek*¹⁹ kétséget kizáróan annak tekinthetők. – A két kategória megnevezése révén megkerülhető ez az érv, a megkülönböztetésnek nincs gyakorlati következménye, a dokumentum rendelkezéseinek megfelelően ugyanazok a jogok illetik meg a két csoportot.

¹⁸ ANAYA, S. James, *Human Rights and Indigenous Peoples*. Aspen Publishers, New York, 2009. (a továbbiakban: ANAYA 2009), p. 137.

¹⁹ A népcsoport léte már a nagy földrajzi felfedezések korában is ismert volt, a sziget lakói azonban idejekorán a felfedezők tudtára adták, hogy nem kérnek a látogatókból. A sziget érintetlenségének megőrzését az őslakosok attitűdjén kívül további két tényező segítette: egyrészt, hogy a szigetet körülvevő korallzátonyok és a gyakori viharos idő az említett korszakbeli hajókkal kockázatosá tették a sziget megközelítését – a nagy hajókkal lehetetlen volt a zátonyok között navigálni, a kisebb csónakokkal pedig rossz időben lehetetlen lett volna visszatérni a szigetre –, másrészt az a tévhit, hogy a törzs tagjai kannibálok. E tényezőknek köszönhetően a – környező szigetek lakosain végzett DNS kutatásra alapozott teória szerint – körülbelül hatvan ezer éve Afrikából oda vándorolt népcsoport a XX. századig alig találkozott a szigeten kívülről származó emberekkel. Az indiai kormány 1967 és 1990 között több ízben próbált kapcsolatot teremteni a sziget lakóival, a program azonban amellet, hogy nem vezetett eredményre, a törzs tagjait is veszélyeztette: tekintettel arra, hogy ezidáig semmilyen kapcsolatuk nem volt a külvilággal, bármilyen az odaérkezők által behurcolt betegség halálos lehet a számukra. A kormány a sziget körül biztonsági zónát jelölt ki, az illetéktelen behatolókat pénz és szabadságvesztés büntetéssel bünteti a kormány feltéve, hogy túlélik az őslakosokkal való találkozást: 1981-ben egy zátonyra futott kereskedelmi hajó legénységét kellett sürgősen helikopterekkel kimenteni, miután a szentinelézek fenyegetően körbe vették a hajóroncsot, 2006-ban pedig két orvhalász lelte halálát a szigeten miután az áramlatok a partra sodorták a hajójukat. A parton a homokba eltemetett – és a helikopterek rotorja által keltett szél által „kihantolt” holttesteiket a keresésükre indított mentőcsapatok a szigeten hagyták miután az őslakosok nyilakkal támadtak a helikopterekre. – Survival International, *The most isolated tribe in the world?* Online elérhető: <http://www.survivalinternational.org/campaigns/mostisolated> (2015. július 17.); GOODHEART, Adam, *The Last Island of the Savages*. *The American Scholar*, 2000. (Vol. 69.), Issue 4. pp.13-14.; KITCHING, Chris, *Land of the lost tribe: The Indian Ocean island that is home to a community who have lived there for 60,000 years... but is too dangerous to visit because they try to kill outsiders*. *Mail Online*, 2015. április 22. Online elérhető: http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3049022/The-island-dangerous-visit-Mysterious-Sentinelese-tribe-rejected-outsiders-60-000-years-try-kill-sets-foot-land.html (2015. július 17.); FOSTER, Peter, *Stone Age tribe kills fishermen who strayed on to island*. *The Telegraph*, 2006. Február 8. Online elérhető: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/1509987/Stone-Age-tribe-kills-fishermen-who-strayed-on-to-island.html> (2015. július 17.);

Jóllehet e definícióval szemben is megemlíthetők a Cobó definíció kapcsán ismertetett érvek, a nemzetközi jogi gyakorlatban e meghatározás örvend a legnagyobb elfogadottságnak.²⁰

A fentiekből kifolyólag egyértelmű: olyan definíció, amely minden őslakos nép számára megfelelő, továbbra sem létezik. Az alapvető kérdés mindig az, hogy feltétlenül szükséges-e definíciót alkotni a cél elérése érdekében? Definíciót ugyanis sohasem szabad pusztán önmagáért keresni, amint azt *Walter Wheeler Cook* – kora egyik legkiemelkedőbb amerikai jogelméleti gondolkodója – 1925-ben általánosságban a definíciókkal kapcsolatban megjegyezte: „A definíció nem több mint egy eszköz. [...] Nem hiszem, hogy bármely jogi kérdést el lehetne dönteni a definíció alapján anélkül, hogy az ember tudná, mit is szeretne elérni vele.”²¹

Az ENSZ *Őslakos Népek Jogairól Szóló Deklarációja*²² (a továbbiakban: UNDRIP) előkészítő munkálatai során az ENSZ *Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoport*²³ (a továbbiakban: ENSZ Munkacsoport) tagjainak többsége – élükön az elnökkel, *Erica-Irene Daessel* – hasonló álláspontra helyezkedett: egyetlen szabatos definíció alkotása helyett, előnyösebb az őslakos népek önazonosítására hagyatkozni, amely az őslakos közösségek azonosításának egy rugalmasabb módja. A Munkacsoport tagjai közül a többség egyetértett abban, hogy egy szabatos definíció esetén a szavakat nagyon gondosan kell megválogatni, azoknak ugyanis több jelentése is lehet, amely újfent végeláthatatlan, parttalan vitákat eredményezne, ahogyan a korábbi definíció kísérletek esetén is. Habár a definíció megalkotásának ötletét elvetették, abban egyetértettek, hogy az őslakos népek bizonyos közös jellemzőik alapján beazonosíthatóak, ezeket pedig érdemes rögzíteni a munka megkönnyítése érdekében. E jellemzők a következők: (i) időbeli elsőbbség egy bizonyos terület birtokba vételét és használatát illetően; (ii) a kulturális különállóság önkéntes vállalása, amely magában foglalhatja a nyelvet, a társadalmi berendezkedést, a vallási és spirituális értékeket, a termelési módokat, a jog és az intézmények megőrzését. További jellegzetesség, hogy (iii) e csoportok magukat különállóként ismerik el; (iv) valamint megtapasztalták az elnyomást, a

²⁰ WIESSNER, 1999. p. 112.

²¹ WIESSNER, 1999. p. 113.

²² Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295)

²³ Az ENSZ Munkacsoportot az ENSZ GSZT 1982. május 7-i határozata (1982/34) hozta létre.

marginalizálódást, a tulajdonjogaiktól való megfosztást, a kirekesztést és a diszkriminációt, függetlenül attól, hogy ezek a körülmények a jelenben is fennállnak-e.²⁴

Jóllehet Daes megpróbálta a lehető legbefogadóbb értelmezést megalkotni, azonban ez a meghatározás sem alkalmas arra, hogy minden őslakos népre alkalmazható legyen. Wiessner szerint rögtön az első kritérium aggályos: az időbeli elsőbbség kérdése egyrésztől – mint az korábban említésre került – egyes régiókban alkalmatlan arra, hogy beazonosítsák az őslakos népességet, másrésztől pedig a tudomány fejlődése idővel megcáfolhatja a korábban érvényesnek tekintett állításokat, megrengetve azt az alapot, amelyre az adott csoport őslakos mivolta épült. Példaként a *Washington állambeli Kennewick* városában feltárt 9000 éves, eurázsiai embertől származó csontváz esete hozható fel,²⁵ amelynek hatására néhányan megkérdőjelezték azt, hogy valóban az általunk ma ismert indián törzsek lennének az amerikai kontinens első lakói. Wiessner szerint annak érdekében, hogy elkerülhetőek legyenek a hasonló csapdák, szerencsésebb lenne az őslakosokra a következőképpen utalni: „olyan népek, amelyeket hagyományosan az adott terület eredeti lakosainak tekintenek.” E a definíciót ugyanis nehezebb egy újonnan felmerülő tudományos ténnyel megcáfolni. – Ezen túlmenően olyan népcsoportokra is alkalmazható, mint a surinamei maroon, amelynek őseit Afrikából hurcolták rabszolgaként Dél-Amerikába. A csoport tagjai a fogva tartóik elől megszökve létrehozták a saját társadalmukat, földjeiket pedig emberemlékezet óta birtokolták.²⁶ – A Daes-féle kritériumok között szerepel továbbá az önként vállalt különállás és önmaguk azonosítása, Wiessner szerint e meghatározásból hiányzik az ősi földekkel való szoros kapcsolat hangsúlyozása. Véleménye szerint az őslakos népeket úgy a legmegfelelőbb meghatározni, mint „olyan népeket, amelyek szoros, gyakran spirituális kapcsolatban állnak a földjeikkel, és amelyeket hagyományosan a földek eredeti tulajdonosainak tartanak, illetve magukra is így tekintenek.”²⁷

²⁴ Az ENSZ Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoport elnökének munkaanyaga az őslakos népek koncepciójáról. A Munkacsoport által az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságának (jelenlegi nevén: ENSZ Emberi Jogokat Védő és Előmozdító Albizottság) 14. ülészakára benyújtott jelentés, (U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/ACA1996/2), 1996. (a továbbiakban: Daes munkaanyaga), paras.35., 69.

²⁵ PRESTON, Douglas, *The Lost Man*, *New Yorker*, June 16, 1997, pp.70-81. Online elérhető: <http://www.newyorker.com/magazine/1997/06/16/the-lost-man> (2015. november 16.)

²⁶ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua*, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79.

²⁷ WIESSNER, 1999, p. 115.

A Wiessner által javasolt, alapvetően Daes elképzelésére építő definíció közel áll *Benedict Kingsbury* definíciójához. Kingsbury ugyanakkor az előbbieknél jóval nagyobb hangsúlyt fektet arra a tényre, hogy az őslakos népek a társadalom peremére szorultak a történelem során, és hátrányos helyzetükön a mai napig nem sikerült fordítani, és ebből (is) eredően a társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetük meglehetősen eltér a többségi társadalométól.²⁸ Ugyanakkor – ahogyan a Cobó féle definíció is – kirekeszti azokat a társadalmi csoportokat, amelyek leküzdötték a korábbi hátrányos helyzetüket.

Amint az korábban említésre került, az ENJABiz Munkacsoportja megalkotta azokat a kritériumokat, amelyek révén viszonylag biztosan azonosíthatók az Afrikai Kontinensen élő őslakos csoportok. Amint arra az ENJABiz rámutatott, az afrikai kontinensen az időbeli elsőbbség nem szolgálhat azonosítási alapként, hiszen Afrikában – ellentétben az amerikai kontinenssel – minden népcsoport őslakosnak tekinthető, annak eldöntése pedig, hogy ki volt ott hamarabb, parttalan vitákat eredményezne. Ebből kifolyólag az ENJABiz Munkacsoportnak egy olyan megoldást kellett találnia, amely megkerüli az időbeli elsőbbségből adódó problémákat. Az említett Munkacsoport arra a következtetésre jutott – akárcsak korábban az ENSZ Munkacsoport²⁹ –, hogy szabatos definíciót alkotni nem lehetséges és nem is kívánatos. Ebből kifolyólag a Munkacsoport ahelyett, hogy meghatározta volna az őslakos népek mibenlétét, egy kritérium rendszert dolgozott ki arra vonatkozóan, miként lehet beazonosítani őket: bizonyos csoportok „a múltbéli és jelenkori történések miatt marginalizálódtak a saját országaikban [és ebből kifolyólag] jogaik elismerésére és védelmére van szükségük.”³⁰ A Bizottság három olyan megkülönböztető jegyet nevez meg, amely alapján az őslakos népek azonosíthatók: (i) marginalizálódás, diszkrimináció és kirekesztettség a fejlődésből; (ii) a társadalom többi részétől elkülönülő kultúra; (iii) saját maguk őslakosként való definiálása. A második jellemző révén a Munkacsoport elismeri, hogy egyes népek markánsan eltérő kultúrával rendelkeznek a társadalom többi részéhez viszonyítva, jóllehet, az afrikai országok nagy részében egyébként is rengeteg különböző kultúra keveredik. A harmadik szempontot illetően, az ENJABiz Munkacsoport – az ENSZ Munkacsoporthoz hasonlóan – az ILO 169-es számú egyezményéből merít ihletet, melynek 1. cikke hangsúlyozza, hogy az adott népcsoport őslakos mivoltának eldöntésekor döntő jelentősége

²⁸ KINGSBURY, Benedict, "Indigenous Peoples" in *International Law: A Constructivist Approach to the Asian Controversy*, *The American Journal of International Law*, 1998 (Vol. 92.), No. 3, pp. 414-457., p. 455.

²⁹ Daes Munkapapír, para. 35.

³⁰ Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése, 86.

van annak, hogy a szóban forgó népcsoport miként tekint magára. Ugyanakkor az ENJABiz Munkacsoport jelentésében némi eltérés figyelhető meg az az *ENSZ Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoportja* (a továbbiakban: ENSZ Munkacsoport) jelentéséhez viszonyítva: utóbbi ugyanis megköveteli, hogy az adott törzset vagy népcsoportot más törzsek vagy népcsoportok is őslakosként ismerjék el, az ENJABiz Munkacsoport ezzel szemben nem támaszt ilyen feltételt.³¹ – Ettől függetlenül az Afrikai Bizottság figyelembe veszi e tényezőt: az Endorois-ügyben a felperesek erre a tényre is hivatkoztak, őslakos mivoltuk bizonyításakor.³² – A harmadik jellemzőt illetően fontos továbbá megemlíteni, hogy ez önmagában nem szolgálhat döntő tényezőként, hiszen visszaélészerű joggyakorlásra adhat alapot.³³ Többek között ebből kifolyólag is, a Munkacsoport a jelentés első részében több – a fentebb említett kritérium rendszer alapján – őslakosnak minősülő népcsoportot is nevesít, a lista ugyanakkor a Munkacsoport megjegyzése szerint nem tekinthető taxatívának. Példának okáért őslakos népcsoportnak tekintendők: a vadászó-gyűjtögető életmódot folytató *batwa*, a *pygmy*, a *san*, a *hadzabe*, *ogiek* népcsoportok; a hagyományosan pásztorkodásból élő *pokot*, *szomáli*, *oromos*, *maszáj*, *berber* és *tuareg* népcsoportok, valamint az *ogoni* népcsoport, amely a pásztorkodás mellett földművelésből és halászatból él.³⁴

Az ENABiz Munkacsoport által alkalmazott megközelítést és a jelentésben foglaltakat – annak nyilvánvaló pozitív aspektusai ellenére – több szerző illetve kritikával. Az *egyik* ilyen kritika, hogy bár a Munkacsoport deklaráltan igyekszik elkerülni az olyan kérdéseket, hogy ki volt ott hamarabb az adott területen, nagyban épít az ILO 169-es egyezményére, amely az őslakos népek egyik legfontosabb jellemzőjeként említi, hogy korábban éltek ott, mint a társadalom többségét kitevő népcsoport, amely jellemzően a hódítók leszármazottja. Ez a definíció rendkívül jól használható a dél-amerikai kontextusban – ahol egyértelműen eldönthető, ki volt ott hamarabb –, ugyanakkor az afrikai kontinensen a fentebb említett okokból kifolyólag kerülendő a használata. Pontosán ez az oka annak, hogy az említett egyezményt főleg dél-amerikai országok ratifikálták, miközben jelen sorok írásakor összesen

³¹ BOJOSI, Kealeboga N. – WACHIRA, Mukundi G., Protecting Indigenous Peoples in Africa: An Analysis of the Approach of the African Commission on Human and Peoples' Rights. *African Human Rights Law Journal*. 2006. (Vol. 6), No. 2. pp. 382-406 (a továbbiakban: BOJOSI–WACHIRA), p. 397.

³² ENJABiz, Endorois-ügy, para. 4.

³³ A Bojosi – Wachira szerzőpáros itt a dél-afrikai afrikáner nacionalistákra utal, akik magukat többször is próbálták őslakos népként elismertetni, mindeztidáig sikertelenül. – BOJOSI–WACHIRA, p. 397.

³⁴ Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése, p. 15-19.

egyetlen afrikai ország – a *Közép-Afrikai Köztársaság* – részese annak.³⁵ Ebből következik a Munkacsoport megközelítésével szemben felhozható második kritika: az abban foglalt jogokra és kötelezettségekre való hivatkozás nem sok eredménnyel kecsegtet.³⁶

Az amerikai rendszer gyakorlatában – az előzővel szemben – az időbeli elsőbbség a meghatározó tényező, tekintettel arra, hogy az említett kritikák ellenére ez a legalkalmasabb a kontinens őslakos népeinek azonosítására. *Raisz Anikó* a következő, az amerikai rendszer joggyakorlatának elemzésén alapuló – a korábban ismertetett definícióktól jelentősen különböző – szempont rendszert határozott meg:³⁷ (i) a terület eredeti lakóinak leszármazói;³⁸ (ii) életmódjukat tekintve javarészt önfenntartók, az általuk megtermelt javaknak csak egy része kerül ki a piacra, illetve célozza profit elérését. – *Lorenzo Nesti*, szerint, aki szintén kiemelt fontosságúnak tartja e jellemzőt, ez az egyik döntő kritérium, amely az őslakos népeket elhatárolja a kisebbségektől.³⁹ – Jellemző továbbá, hogy az egyes feladatokat életkor és nem szerint osztják meg egymás között; (iii) az őslakos népek döntéshozatali rendszere alapvetően a konszenzusra épül és – ellentétben a modern társadalmakkal – nem centralizált. További ismertető jegyük (iv) a földjeikkel fennálló szoros kapcsolat, valamint az, hogy (v) magukat az adott csoporthoz tartozónak vallják. Az amerikai rendszeren belül jelenleg csak a joggyakorlat elemzése révén állapítható meg az őslakos csoportok azonosításának kritériuma. A 2003 óta előkészítési folyamatban lévő *Őslakos Népek Jogainak Amerikai Nyilatkozatának* elfogadása – a fejlemények ellenére⁴⁰ – továbbra is várat magára.⁴¹ A tervezett dokumentum első cikkének (1) bekezdése a következőképpen deklarálja az őslakos népeket: „[Az őslakosok] azok a népek, akiket társadalmi, kulturális és gazdasági feltételeik

³⁵ Az ILO 169-es számú egyezményének részes államai. – Online elérhető: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312314 (2013. augusztus 2.)

³⁶ BOJOSI – WACHIRA, pp., 397-399

³⁷ RAISZ 2008, p. 36.

³⁸ NESTI, Lorenzo: Indigenous Peoples' Rights to Land and their Link To Environmental Protection: The Case of Mapuche-Pehuenche. In: KUPPE, René – POTZ, Richard (eds.): *Law and Anthropology, International Yearbook for Legal Anthropology*, 2001. (Vol. 11.), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 67-155., p. 71.

³⁹ uo. p. 72.

⁴⁰ Az előkészítést végző munkacsoport javaslata a deklaráció preambulumát illetően (OEA/Ser.K/XVI/GT/DADIN/doc.447/15)

⁴¹ Lásd az előkészítést végző munkacsoport 2012/2013-as évre szóló munkatervét: OEA/Ser.K/XVI/GT/DADIN/doc.421/11 rev. 3 (2013. május 24.)

megkülönböztetnek a társadalom többi tagjától, és akiknek helyzetét teljesen vagy részlegesen, saját szokásaik vagy speciális törvények határozzák meg.” – A meghatározás jelentős mértékben épít a 169-es számú egyezmény által rögzített definícióra: tagadhatatlan, hogy az ILO egyezmény érezhető hatással volt az előkészítést végzőkre. – A tervezett amerikai közti dokumentum ugyanakkor nagy előrelépés, tekintve, hogy az őslakos népek tagjainak meghatározásakor nagy hangsúlyt fektet az önazonosításra, azt teszi meg az egyik alapvető kritériumnak.⁴²

A fentiekből egyértelmű, hogy egy átfogó, minden őslakos népre alkalmazható definíció megalkotása, valamint az őslakos státusz állam általi megítélése meglehetősen problematikus; ebből kifolyólag az önazonosításnak fontos szerepet kell játszania annak eldöntésében, hogy egy adott népcsoport őslakosnak tekinthető-e. Egyes, a témával foglalkozó szakértők és az őslakosok képviselőinek egy része is arra az álláspontra helyezkedett, hogy az őslakos státuszt illetően minden népnek magának kell döntenie. Az 1975-ben alakult *Őslakos Népek Világtanácsa* idejekorán – a második éves közgyűlésén –, szintén e megközelítést fogadta el, ahogyan az ENSZ Munkacsoport és az ILO is e véleményre helyezkedett. Az UNDRIP az önazonosításra helyezi a hangsúlyt,⁴³ a 9. cikke rögzíti, hogy „az őslakos népeknek és természetes személyeknek joguk van ahhoz, hogy az érintett közösség vagy nemzet hagyományainak és szokásainak megfelelően, egy őslakos közösséghez vagy nemzethez tartozzanak. E jog gyakorlásából semmiféle diszkrimináció nem keletkezhet.”⁴⁴ A 33. cikk ennél is tovább megy: „Az őslakos népeknek joguk van arra, hogy a szokásaiknak és hagyományaiknak megfelelően határozzák meg saját identitásukat vagy tagságukat.”⁴⁵ A fenti rendelkezések alapján megállapítható, hogy az UNDRIP alapvetően kollektív jogként kezeli az önmeghatározás kérdését, ezzel szembe megy a nemzetközi jogban addig elfogadott gyakorlattal, amely alapvetően egyéni jogként kezelte azt, ennek megfelelően számos állam emelt kifogást e megoldás ellen. Az államok többsége nehezen tartotta elfogadhatónak, hogy a közösség döntse el, ki tartozik hozzá és ki nem, e döntést

⁴² Az *Őslakos Népek Jogainak Amerikai Nyilatkozatának tervezete* (1997. február 26.) – Elérhető: <http://www.cidh.oas.org/Indigenas/Indigenas.en.01/Preamble.htm> (2014. január 21.)

⁴³ A dokumentum rendelkezései a második fejezetben részletesen is bemutatásra kerülnek, így ehelyütt csak a legszükségesebbek ismertetésére szorítkozik a szerző.

⁴⁴ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), 9. cikk

⁴⁵ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), 33. cikk

alapvetően az egyén döntésének tartották.⁴⁶ Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az Amerikai Egyesült Államok törvényi szabályozása korábban is a törzsekre delegálta a tagság feltételeinek meghatározását, jóllehet a hatóságoknak is van egy kritériumrendszere, amely alapján az őslakosoknak járó állami támogatások folyósítását megelőzően eldöntik, hogy az adott személy valóban őslakosnak tekinthető-e.⁴⁷ Az ehhez hasonló megoldásokkal szembeni leggyakoribb érv az, hogy adott esetben ez lehetőséget ad a csoportnak arra, hogy nyomást gyakoroljon az egyénre. Ezen érvelés meglehetősen gyenge lábakon áll, ugyanis – többek között – *Alexandra Xanthaki* szerint az egyénnek módjában áll magát megvédeni a csoportnyomással szemben, az UNDRIP 1. cikke alapján, amely minden olyan emberi jogot garantál az őslakos származású egyéneknek, amelyet a nemzetközi jog elismer, mint emberi jogot.⁴⁸ Jóllehet a nemzetközi dokumentumok mellett, az ENSZ szervek joggyakorlatában⁴⁹ is található példát az önmeghatározás fontosságára, az őslakos népezzel rendelkező országok kormányai azonban korántsem osztják-e vélekedést. E kérdést illetően az említett kormányok egy platformra kerültek az őslakos csoportok egy részével: amennyiben túl széles teret engednek az önazonosítás jogának, annak egyenes következménye lehet, hogy az őslakosok számára nyitva álló mechanizmusok igénybevétele érdekében, a hagyományosan kisebbségként nyilvántartott csoportok is őslakosként definiálják újra magukat.⁵⁰ A fentiekből következően egyértelmű, hogy az őslakos népek azonosítása során, bár fontos szempont az adott csoport saját önazonosságának figyelembe vétele – akár egyéb

⁴⁶ THORNBERRY, Patrick, *Indigenous Peoples and Human Rights*. Manchester University Press, Manchester, 2002. (a továbbiakban: THORNBERRY 2002) p. 156.

⁴⁷ RICHARDSON, Benjamin, J., *The Dyadic Character of the US Indian Law*. In: RICHARDSON, Benjamin, J. – IMAI, Shin – MCNEIL, Kent (eds.) *Indigenous Peoples and the Law*. Comparative and Critical Perspectives. Hart Publishing, Oxford, 2009., pp. 51-79. (a továbbiakban: RICHARDSON) p. 72.

⁴⁸ XANTHAKI, Alexandra, *Indigenous Rights and United Nations Standards. Self-Determination, Culture and Land*. Cambridge University Press, New York 2007. (a továbbiakban: Xanthaki 2007), p. 106.

⁴⁹ Az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága (a továbbiakban: ENSZ FMEB) álláspontja szerint az egyén etnikai hovatartozásának meghatározása során – amennyiben annak ellenkezőjére nincs bizonyíték – az érintett személy önmeghatározása a döntő súllyal esik a latba. – ENSZ FMEB, az egyén etnikai vagy faji hovatartozásának megítéléséről szóló, 8. számú általános ajánlása, (A/45/18).

⁵⁰ A jelenséget a szerző a következő alpontban, az őslakosok és a kisebbségek elhatárolása kapcsán tárgyalja részletesen. Részletesen lásd: CORNTASSEL, Jeff. J., *Who is Indigenous? 'Peoplehood' and Ethnonationalist Approaches to Rearticulating Indigenous Identity*. *Nationalism and Ethnic Politics*, 2003. (Vol.9.) Issue 1., pp. 75-100.

szempontoknál hangsúlyosabban is –, egyéb, objektívabb kritériumok meghatározása is szükséges.⁵¹

1.2. Az őslakos népek és a kisebbségek elhatárolása

A nemzetközi jog élesen elkülöníti egymástól az őslakos és a kisebbségi csoportokat, eltérő jogokat garantálva számukra. *Szalai Anikó* szerint a legfőbb különbségek a következők: *egyrésztől* az előbbieknél csoport szinten is vannak jogai, míg az utóbbiaknak csak egyéni szinten, jóllehet a kisebbségi Nyilatkozat szövege nem ezt tükrözi. *Másrésztől*, a népeket, nemzeteket megillető önrendelkezési jog megilleti az őslakos népeket, míg a kisebbségeket nem.⁵² Ugyanakkor az őslakos népeket az önrendelkezéshez való jog belső aspektusa illeti meg, amely hasonlatos a csoportosan gyakorolt kisebbségi jogokhoz, mint a politikai döntéshozatalban és jogalkotásban való részvétel, valamint az önkormányzás lehetőségei.⁵³

E különbségtétel az említett csoportokat megillető jogok fejlődésében manifesztálódik a legszemléletesebben: míg az őslakos népek az elmúlt évtizedekben egyre szélesebb körben kerültek elismerésre, ezzel egy időben e jogok tartalma is folyamatosan bővült. Ezzel szemben a kisebbségi jogok – amelyek *Tom Hadden* megfogalmazásában mindig is a szegény rokonnak számítottak az emberi jogok családjában⁵⁴ – továbbra is lassan fejlődnek, a nemzetközi közösség a kisebbségi csoportok azon követeléseit, amelyek az őslakos népek esetében elismerést nyertek rossz szemmel nézte. *Will Kymlicka* szerint a kisebbségek jogainak elismertsége napjainkban gyakorlatilag több szempontból rosszabb, mint húsz évvel ezelőtt, amikor – az őslakosokkal foglalkozó ENSZ Munkacsoport létrehozását követően bő tíz évvel – létrehozták az *ENSZ Kisebbségekkel foglalkozó munkacsoportját*.⁵⁵ Utóbbi kezdetektől fogva szűkebb mandátummal és támogatottsággal rendelkezett: *egyrésztől* nem

⁵¹ Az Egyesült Államokban jelenleg érvényes szabályozás értelmében egy adott népcsoport őslakosként történő definiálása szempontjából fontos az adott csoport önazonosítása, az erről végső soron döntést hozó Kongresszus azonban egyéb szempontokat is figyelembe vesz. – RICHARDSON, p. 71.

⁵² Amint az a későbbiekben kifejtésre kerül egyes mechanizmusok továbbra sem ismerik el, hogy az őslakos közösségeket megilleti az önrendelkezéshez való jog.

⁵³ SZALAI Anikó: Same Target from Different Angles? Anti-discrimination, Protection of Minorities and the Rights of Indigenous Peoples in the UN. *Pécs Journal of International and European Law*, 2014.(Vol.I.). pp. 30-44. (a továbbiakban: SZALAI 2014 a), pp. 43-44.

⁵⁴ HADDEN, Tom, The United Nations Working Group on Minorities. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2007. (Vol. 14.), pp. 285-297., p. 285.

⁵⁵ Az ENSZ GSZT 1995. július 25-i 1995/31 számú határozata.

jogosították fel egy új jogi norma kidolgozására, *másrészről* sok esetben azt sem sikerült elérnie, hogy az ENSZ szervek egyáltalán napirendre tűzzék az általa fontosnak tartott kérdéseket.⁵⁶ Kovács Péter kevésbé borúlátó: véleménye szerint – Herczegh Géza – szavait idézve a második világháborút követően a kisebbségvédelmet kikutorták a szemétkosárból,⁵⁷ e fejlődést több nemzetközi dokumentum és nemzetközi bírói fórum joggyakorlata is igazolja.⁵⁸

Tény ugyanakkor, hogy az őslakosokat és a kisebbségeket megillető jogok fejlődésében erős eltérés figyelhető meg, amelynek többek között történelmi okai vannak: A második világháborút követően – a negatív történelmi tapasztalatokból⁵⁹ kifolyólag – az emberi jogok védelmének leghatékonyabb módját abban látták, ha az emberi jogokat minden egyén számára megkülönböztetés nélkül⁶⁰ garantálják.⁶¹ Ezen túlmenően a háborút követő évtizedben további tényezők is hátráltatták a folyamatot: *egyrészről* hiányzott a konszenzus a kisebbségek fogalmát illetően, *másrészről* a korabeli politikai realitások is akadályozták egy,

⁵⁶ KYMLICKA, Will, Beyond the Indigenous/Minority Dichotomy. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 183-208. (a továbbiakban: KYMLICKA) pp. 194-197.

⁵⁷ KOVÁCS Péter: A kisebbségi kérdés legitimitása az Európa Tanácsban: a siker relativitása. *Barátság*, 2014. (XXI. évf.) 1. szám, melléklet, pp. IX-XI. (A továbbiakban: KOVÁCS 2014)

Nemzetiségek a magyar jogrendben - 20 év után. Budapest, 2013.12.17

⁵⁸ A felbomlóban lévő Jugoszlávia ügyében létrehozott, az elnöke után Badinter-bizottságként ismert testület kijelentette, hogy a kisebbségek védelme a nemzetközi jog imperatív normája. – A Badinter-bizottság második, 1992. január 11-i véleménye az önrendelkezésről.

⁵⁹ Annak ellenére, hogy a Nemzetek Szövetsége kisebbségvédelmi rendszerének bizonyos érdemei vitathatatlanok, több olyan eleme volt, amelyek kódolták annak bukását. Az alapvető problémát az önrendelkezéshez való jog részleges alkalmazása jelentette, amelynek ellentételezéseként az önrendelkezési joguktól megfosztott kisebbségek számára szerződésekben garantálták a kisebbségi jogokat. E szerződések azonban az aláírásukra kötelezett országokban nem élvezték a többségi társadalom támogatottságát, sőt mi több, egyenesen a belügyeikbe való beavatkozásnak tekintették azt. – Részletesen lásd: SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: Nemzetközi jog a kisebbségvédelem szolgálatában 1919 és 1950között. *Kisebbségkutatás*, 2003. (XII. évf.) 1. sz., pp.130-166.

⁶⁰ A kisebbségi jogok és az egyenlőség kapcsolatát illetően lásd: BRAGYOVA András: Vannak-e kisebbségi jogok? *Állam- és jogtudomány*, 1992. (XXXIV. évf.) 1-4. sz., pp. 153-184.

⁶¹ Az igyekezet azonban, hogy kiküszöböljék a Nemzetek Szövetségének kisebbségvédelmi rendszerében rejlő hiányosságokat oda vezetett, hogy az eredmények is elvesztek. – SZALAI Anikó: A kisebbségvédelem mai tendenciái az ENSZ Közgyűlésében. *Jogelméleti Szemle*, 2014. (XV. évf.) 1. szám, pp. 144-154. (a továbbiakban: SZALAI 2014 b), p. 144.

a kisebbségek védelmét szolgáló hivatott nemzetközi mechanizmus kialakítását. A második világháborút követően ugyanis a tovább élő gyarmati rendszerek alapvetően egy-egy kisebbség uralmán alapultak: gyakorlatilag a többségi társadalom szorult védelemre a kisebbséggel szemben.⁶² Továbbá az európai kontinensen leginkább érintett országok – Magyarország, Románia, Finnország – csak viszonylag későn nyertek felvételt az ENSZ-be, így kevés alkalmuk nyílt a véleményük kifejtésére, azonban azt követően sem igazán nyílt mód a konszenzus elérésére tekintve, hogy több térségbeli ország is a szovjet érdekszférába tartozott, ami gyakorlatilag kizárta a konszenzus elérésének lehetőségét.⁶³

Az eltérő ütemű fejlődést azonban a történelmi tényezők nem indokolják kellőképpen: az őslakos népek jogai csak az utóbbi négy évtizedben kerültek a nemzetközi közösség figyelmébe, ez idő alatt azonban jelentősebb eredményeket értek el, mint a kisebbségek a második világháború óta eltelt, több mint hat évtizedben. Kymlicka a jelenség okát az általa „tűzfal modellnek” nevezett elmélet révén magyarázza: az őslakos népek jogainak elismerése elsősorban annak köszönhető, hogy az érintett népcsoportok képviselői meggyőzték az államokat, hogy a követeléseik két okból kifolyólag nem veszélyeztetik az állam integritását. *Egyrészt* az őket megillető jogok körének kiszélesítését a meglévő állami kereteken belül képzelik el,⁶⁴ *másrészt* az általuk követelt jogok egy része – az UNDRIP által is elismerten – őslakos specifikus, nem alkalmazható a kisebbségekre. E két kitétel azért különösen fontos, mert a kisebbségek egyik csoportja, az *ún. fogoly nemzetek*⁶⁵ nem sokban különböznek az őslakos népektől, az ő esetükben tehát különösen indokolatlannak tűnik a különbségtétel. Magyarán szólva az őslakos népcsoportok őslakosként történő elismerése alapvetően politikai

⁶² A legkirívóbb példa a dél-afrikai apartheid rendszer volt. – Szalai 2014 b, p. 144.

⁶³ SZALAI 2014 a, p.31.

⁶⁴ ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Őslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30. paras. 6., 9-18

⁶⁵ A kisebbségek alapvetően két csoportba sorolhatók: az *első csoportba* az ún. „fogoly nemzetek” – *skótok, a katalánok, a kurdok, a csecsenek, a krími tatárok, a palesztinok és tibetiek* – tartoznak. E nemzetiségek mellett, hogy külön álló népként tekintenek magukra – akiknek a kultúrája élesen elkülönül a társadalom többi részének kultúrájától –, az őslakosokhoz hasonlóan szorosan kötődnek azokhoz a területekhez, amelyen tradicionálisan élnek, amelynek megtartásáért küzdenek, és amely jelenleg egy másik – megszálló – ország területét képezi. A kisebbségek *másik csoportjának* azok a nemzetiségek tekintendők, amelyek nem kötődnek egy meghatározott területhez, azonban többi jellegzetességük alapján elkülönülnek a többségi társadalomtól. E csoportba sorolhatóak a *romák* és a *dalitok*, akik a többi kisebbséghez hasonlóan a diszkrimináció hatására társadalom peremére szorulva korlátozott érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek. – KYMLICKA, pp. 183-184.

kérdés, az államok egy része csak akkor hajlandó azt megtenni, ha az őslakos népek számára biztosított jogok nem járnak a kisebbségi jogok körének bővülésével, illetve a már meglévő jogaik kiszélesítésével. A fentiekén túl, az őslakos népek jogai azért is nyertek könnyebben elismerést, mert az – általában – alacsony létszámukból és gyenge érdekérvényesítő képességükből adódóan a többségi társadalom nem tartja őket az állam integritását fenyegető potenciális veszélyforrásnak. Az őslakosok jogaival foglalkozó szakemberek egy része szintén osztja e véleményt. A nagy létszámú fogoly nemzeteket ezzel szemben a többségi etnikum ilyen veszély forrásként azonosítja függetlenül attól, hogy a tények ezt alátámasztják-e vagy sem.⁶⁶ Kiváló példa az *Orosz Föderációbeli kis létszámú őslakos népek jogainak garanciájáról szóló törvény*,⁶⁷ amelynek értelmében kizárólag az ötvenezer főt meg nem haladó népcsoportok ismerhetők el őslakosként. E kitétel rögzítésének – a nemzetközi standardoknak egyébként megfelelő törvényi szabályozásban – egyértelműen politikai indokai vannak: Oroszországban az oroszokon kívül hat másik olyan etnikai csoport él, amelynek létszáma meghaladja az egy millió főt. E csoportok jelesül: *a tatárok, ukránok, baskírok, csuvasok, csecsenek és az örmények*. Az említett népek közül négy – a tatár, a baskír, a csuvas és a csecsen – az őseik által tradicionálisan használt területeken él, amelynek alapján, a mennyiségi kritérium eltávolítása esetén mind a hazai szabályozás, mind az ILO 169-es számú egyezménye által támasztott kritériumok szerint őslakos népként lehetne rájuk tekinteni. A kormányzat ragaszkodása a létszámkorláthoz a fentiek fényében nyilvánvaló: az országban jelenleg összesen 350 000 fő jogosult az őslakos címre, amennyiben több milliós csoportok kapnának őslakos címet, annak messzemenő, akár a jelenlegi politikai viszonyokat jelentősen befolyásoló hatásai lennének.⁶⁸ Ugyanakkor nem csak a kormányzat lehet érdekelt a tűzfal modell fenntartásában, hanem bizonyos esetekben maguk az őslakos népek is: amennyiben sikerül magukat kellően elhatárolni a kisebbségi csoportoktól, úgy maguk számára szélesebb jogokat tudnak kiharcolni. Amennyiben azonban a tűzfal leomlik, és az UNDRIP rendelkezéseinek a kisebbségekre való kiterjesztése révén új lehetőségek adódnak a kisebbségek számára, Kymlicka szerint ez együtt járhat az őslakos népek jelenlegi nemzetközi

⁶⁶ KYMLICKA, pp. 187-188., 202-203.

⁶⁷ Az 1999. április 30-án elfogadott N 82-es számú szövetségi törvény az *Orosz Föderációbeli kis létszámú őslakos népek jogainak garanciájáról*

⁶⁸ SHAPOVALOV, Aleksandr, Straightening out the Backward Legal Regulation of Backward Peoples' Claims to Land in the Russian North: The Concept of Indigenous Neomodernism. *Georgetown International Environmental Law Review*, 2005. (Vol. 17.), Issue 3, pp. 435-470 (a továbbiakban: SHAPOVALOV), pp. 437-442.

támogatottságának csökkenésével.⁶⁹ Nem véletlen, hogy az Oroszországban élő, hivatalosan elismert őslakos népcsoportok képviselői úgy vélik, hogy a jelenlegi orosz szabályozás megfelel a jelenleg őslakos státusszal rendelkező csoportok érdekeinek: véleményük szerint a kedvezményezettek körének bővítése, együtt járna a számukra biztosított kedvezmények körének csökkentésével.⁷⁰

Egyes szerzők szerint ugyanakkor a fenti akadályok ellenére, az őslakos népek jogainak védelme terén elért eredmények a kisebbségvédelemben is jól használhatók, az őslakos népek a jogaik elismerése érdekében vívott harcok révén gyakorlatilag kikövezik az utat a kisebbségi népcsoportok számára. E megközelítést vallja *Stephen Allen*, aki szerint az őslakosok számára garantált önrendelkezéshez való jog, amely nem jár az állam területi integritásának a sérelmével, az egyéb szubállami entitás számára is mintaként szolgálhat.⁷¹ Allen véleménye mellett három érv hozható fel, az *első* ezek közül, hogy *James Anaya* – az ENSZ őslakosokért felelős korábbi különleges rapporteure – szerint az őslakos népek és a kisebbségek egymást átfedő kategóriák,⁷² a köztük lévő határvonal pedig *Thornberry* szerint sokkal inkább jellemezhető zavarosnak, mintsem élesnek.⁷³ A határok elmosódottsága egyebekben nem meglepő annak ismeretében, hogy az őslakosok definíciójához hasonlatosan a kisebbségekre sem létezik egységes definíció.⁷⁴

Will Kymlicka részletesen foglalkozik a különbségtétel – amelyet *Ivan Toševski* mesterségesnek,⁷⁵ *Asbjørn Eide*⁷⁶ pedig minden gyakorlati hasznot nélkülözőnek nevezett –

⁶⁹ KYMLICKA, p. 188.

⁷⁰ SHAPOVALOV, p. 439.

⁷¹ ALLEN, Stephen, *The Consequences of Modernity for Indigenous Peoples: An International Appraisal. International Journal on Minority and Group Rights*, 2006. (Vol. 13.), pp. 315-340.

⁷² ANAYA, S. James, *International Human Rights and Indigenous Peoples: The Move towards the Multicultural State. Arizona Journal of International and Comparative Law*. 2004 (Vol. 21.), pp. 13-49., p. 21.

⁷³ THORNBERRY 2002, p. 54

⁷⁴ SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi intézményrendszere a 20. században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003. pp.185-189.

⁷⁵ DAES, Erica-Irene, 'The Contribution of the Working Group on Indigenous Populations to the Genesis and Evolution of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples' In: CHARTERS, Claire – STAVENHAGEN, Rodolfo (eds.): *Making the Declaration Work: the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Eks-Skolens Trykkeri, Koppenhága, 2009. (a továbbiakban: DAES 2009),

⁷⁶ EIDE, Asbjørn – DAES, Erica Irene, az ENSZ Emberi Jogok Előmozdításával és Védelmével foglalkozó Albizottsága számára készített munkaanyag az őslakos valamint a kisebbségekhez tartozó embereket megillető jogok közötti hasonlóságok és különbségek vonatkozásában (UN Doc E/CN.4/Sub.2/2000/10), para 25.

eredetével és okaival. A különbségtétel főleg a kisebbségek első csoportja, az ún. „fogoly nemzetek”, vagy más néven állam nélküli nemzetiségek esetén tűnik indokolatlannak. E nemzetiségek ugyanis különálló népként tekintenek magukra, akiknek a kultúrája élesen elkülönül a társadalom többi részének kultúrájától, valamint – az őslakosokhoz hasonlóan – szorosan kötődnek azokhoz a területekhez, amelyen tradicionálisan élnek, amelynek megtartásáért küzdenek, és amely jelenleg egy másik – megszálló – ország területét képezi. A *másik érv*, hogy az UNDRIP előkészítése során az őslakos népek képviselői és a témával foglalkozó szakértők sikeresen cáfoltak meg számos olyan állítást, amellyel az államok általában a területükön élő kisebbségek jogainak csorbítását igazolják. Az egyik legszemléletesebb példa az önrendelkezéshez való jog, amelyre a nemzetközi jog szereplői hagyományosan egyfajta mindent vagy semmit álláspontként tekintenek,⁷⁷ jóllehet az önrendelkezésnek – amint az a második fejezetben kifejtésre kerül – számos aspektusa létezik, és ezek közül a legtöbb nem jár a meglévő állami keretek megváltoztatásával. Az őslakos népek nem szándékoznak megváltoztatni a jelenlegi állami kereteket, helyette az önrendelkezés belső aspektusához tartozó jogokra tartanak igényt. Céljuk nem a határok átrajzolása, hanem annak elérése, hogy minél szélesebb körű képviseleti és döntési jogosultságot nyerjenek az államszervezet keretein belül, az őket érintő kérdésekben. E megállapítást gyakorlati tapasztalatok⁷⁸ is alátámasztják, és a témával foglalkozó szakemberek között is egyetértés mutatkozik.⁷⁹ *Kovács Péter* szerint az autonómia törekvésekkel szembeni ellenérzések legfőbb oka, hogy a nyugat-európai országokban a XVII-XIX. században létrejött nemzetállamiság ideálja – amelyet pont ezek az országok haladtak meg a leginkább a második világháborút követő időszakban a decentralizáció és a regionalizáció révén – továbbra is meghatározó Kelet-Közép-Európában⁸⁰ és a harmadik

⁷⁷ WELLER, Marc, Settling Self-Determination Conflicts: Recent Developments. *European Journal of International Law*, 2009. (Vol. 20.), Issue 1, pp. 111-166 (a továbbiakban: WELLER), p. 112.

⁷⁸ Az ENJABiz igyekezett eloszlatni az állam és kormányfők aggodalmát az UNDRIP-et illetően: megerősítette, hogy az Afrikai Bizottság, korábbi joggyakorlatának megfelelően továbbra is szem előtt tartja majd az államok szuverenitásának és integritásának megőrzését. – ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Őslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30.

⁷⁹ CHARTERS, Claire, A Self-Determination Approach to Justifying Indigenous Peoples' Participation in International Law and Policy Making. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2010. (Vol. 17.), Issue 2., pp. 215-240 (a továbbiakban: CHARTERS 2010); p. 223.

⁸⁰ KOVÁCS Péter: Az autonómia és a nemzetközi jog. *International Relations Quarterly*, 2012. (III. évf.) 2. szám, pp. 1-4 (a továbbiakban: KOVÁCS 2012), p.1.

világbeli országokban.⁸¹ Kovács szerint érdemes tanulni a nyugat-európai példából, amely az állam integritásának sérelme és az állam meggyengülése helyett éppen az ellenkezőjét eredményezte: e régiók a kontinens legprosperálóbb területei közé tartoznak a kulturális értékek kiaknázásának, és a befolyt jövedelmek megfelelő⁸² felhasználásának köszönhetően.⁸³

A nagyobb autonómia biztosítása nem veszélyezteti az állam területi integritását, amelyre kiváló példa *Kanada*: az ország – a *Nunavut* territórium nevű közigazgatási egység létrehozása által – területi autonómiát biztosít az őslakos *Inuit* nép számára anélkül, hogy ez Kanada területi integritását bármilyen módon veszélyeztetné.⁸⁴ A *harmadik érv* arra irányul, hogy már önmagában az UNDRIP előkészítésének a folyamata példa értékű, tekintve, hogy az őslakos népek számára lehetővé tették a tárgyalásokon való aktív részvételt lehetőségét,⁸⁵ így érdekeiket hatékonyan tudták érvényre juttatni, szemben a kisebbségekkel, akik a legtöbb esetben vajmi kevés hatást tudnak gyakorolni a tárgyalásokra, tekintve, hogy a legtöbb esetben a képviselőik a tárgyalóterem előszobáiban kénytelenek várakozni. A várakozás e téren az, hogy a kisebbségek a tárgyalások passzív szemlélőiből aktív, cselekvő résztvevőivé váljanak.⁸⁶

Amint az korábban említésre került, az ismertett nehézségek ellenére maga Kymlicka is a tűzfal leomlásával számol, e mesterségesen kreált különbségtételt ugyanis logikai és morális feszültségek gyengítik: meglehetősen nehéz azt megindokolni, hogy miért illeti meg az önrendelkezéshez való jog az őslakosokat, és miért nem illeti meg ugyanezen jog a kisebbségeket. A két csoport különbözőségét alátámasztani hivatott érvek meglehetősen gyenge lábakon állnak, jobban megvizsgálva a kérdést inkább az a következtetés adódik, hogy a helyzetük és az igényeik jelentős mértékben hasonlítanak: amint az korábban említésre

⁸¹ Kovácshoz hasonlóan Weller is felhívja a figyelmet arra a paradoxonra, hogy azok a gyarmati népek, amelyek a felszabadulást megelőzően maguk is az autonómia szószólói voltak, a függetlenedést követően az említett nemzet állami eszeme híveivé válnak. – WELLER, p. 113

⁸² A magyar kisebbségi önkormányzati rendszer egyik gyengepontja, hogy a kisebbségek számára allokált pénzek jelentős része nem azokhoz jut, akiknek szánják, helyette a kisebbségi önkormányzat és az aktuális kormányzat közötti jó kapcsolatok fenntartására fordítják. – KOVÁCS 2014, p. XI.

⁸³ KOVÁCS 2012, p.4.

⁸⁴ XANTHAKI, 2007, pp. 161-162., 165

⁸⁵ BARSH, Russel Lawrence, *Indigenous Peoples in the 1990s: From Objects to Subjects of International Law. Harvard Human Rights Journal*. 1994. (Vol.7.), pp. 33-86. (a továbbiakban: BARSH), p.33.

⁸⁶ KYMLICKA, p. 186.

került, a földjeikhez való ragaszkodás, – amelyet döntő különbségként aposztrofálnak –, a kisebbségek első csoportjára is jellemző. E tekintetben Anaya érve – amelynek értelmében az őslakos népeket a múltban elszenvedett sérelmek jóvátételeként illetik meg a különleges jogok – sem tekinthető kellően meggyőzőnek, a kisebbségi csoportok jelentős részét szintén érték hasonló sérelmek. A tűzfal elméletet azonban minden valószínűség szerint nem annak morális inkonzisztenciája fogja igazán próbára tenni, hanem a felmerülő gyakorlati problémák. A kisebbségi csoportok növekvő számban definiálják újra magukat őslakosként, hogy ily módon a kisebbségek számára nyitva álló kulturális autonómia helyett az őslakosok számára garantált szélesebb jogköröket – önrendelkezés, a földjeik és a természeti kincseik feletti rendelkezés – élvezhessék. Az iráni *ahwaz* és több más afrikai és ázsiai népcsoport, amely korábban kisebbségként definiálta magát, és az ENSZ kisebbségvédelmi mechanizmusaitól remélt védelmet, őslakos népként kezdett el magára hivatkozni, és ennek megfelelően az őslakos népek számára fenntartott fórumokhoz fordult jogai érvényesítése érdekében. A krími tatárok, a csecsenek, a dalitok, a tibetiek és a palesztinok vezetői között is felmerült e lehetőség, még a kurdok – a fogoly nemzetek iskolapéldái – is fontolgatják e lehetőséget. A kérdés, hogy a nemzetközi közösség miként tudja majd kezelni, ha a többi, hagyományosan kisebbségként ismert népcsoport, mint a katalánok, a baszkok és a hollandiai frízek is ezt az utat választják. Kymlicka szerint reális lehetőség, hogy e jelenség az őslakos népeket megillető jogok degradálódásához fog vezetni, az államok és a nemzetközi szervezetek ezt követően kevésbé lesznek hajlandók támogatni az őslakos népeket szélesebb körben megillető jogokat. Ehelyett minden valószínűség szerint azok szűkítését, a kulturális jogok koncepciójához történő visszatérést fogják szorgalmazni.⁸⁷

A szerző egyetért Kymlickával azt illetően, hogy hosszútávon a tűzfal leomlása várható.⁸⁸ A jelenlegi határok módosítása a kisebbségeknek sem feltétlenül érdeke, amint azt a Skócia függetlenségéről 2014 őszén tartott ügyszavazás, valamint az ugyanazon év decemberében, a Katalóniában végzett közvélemény kutatás eredménye is bizonyítja. A

⁸⁷ KYMLICKA, pp. 199-208.

⁸⁸ Szalai Anikó ennél is tovább megy: szerinte elméletileg elképzelhető egy, a kisebbségek és az őslakos csoportok védelmét garantáló dokumentum elfogadása, jöllehet – teszi hozzá Szalai – ez még nem élvez széleskörű támogatást a nemzetközi közösségen belül. – SZALAI Anikó: 5. A kisebbségvédelem az ENSZ Közgyűlésében. Dr. Szalai Anikó Honlapja: Gondolatok a nemzetközi jog világából, 2014. április 25. Online elérhető: <http://drszaiaianiko.hu/2014/04/25/a-kisebbssegvedelem-az-ensz-kozgyuleseben/> (2015. augusztus 31.)

skótok nemmel szavaztak az Egyesült Királyságtól való függetlenedésre,⁸⁹ ugyanazon év decemberében pedig Katalóniában, hosszú idő után először többségbe kerültek az elszakadást ellenzők.⁹⁰ A skót népszavazást jelentős nemzetközi figyelem övezte: egyesek az Egyesült Királyság létét és Nagy-Britannia nagyhatalmi státuszát féltették, míg mások – például a székekelyek – a lehetséges továbbgyűrűző hatást várták. A remények azonban a szavazás hatására szertefoszlottak: ahogyan 300 évvel ezelőtt is a gazdasági megfontolások bizonyultak döntőnek az unió létrehozásakor, úgy a függetlenség elutasításakor is jelentős szerepet játszottak.⁹¹ Skócia az olajár csökkenése miatt rövidtávon is nehezen tudta volna finanszírozni az önálló államisággal járó kiadásokat – példának okáért a saját pénz bevezetését⁹² –, hosszútávon pedig az olajlelő helyek egy-két évtizeden belül várható kiapadása okozott volna problémát.⁹³ A gazdasági megfontolások a katalán függetlenség esetében is döntő szerepet játszanak, azonban éppen ellenkező irányba hatnak: Katalónia Spanyolország egyik leggazdagabb régiója, a központi kormány az onnan befolyt adót jelentős részét a fejletlenebb régiók felzárkóztatására költi, ellenérzést váltva ki a katalán lakosságból.⁹⁴ A katalánok 2014 novemberében tartottak nem ügydöntő népszavazást, amelyet spanyol kormány minden rendelkezésére álló jogi eszközzel igyekezett megghiúsítani.⁹⁵ A szavazáson, ahol a jogosultak kevesebb, mint fele élt a szavazati jogával – 2,25 millió fő az 5,4 millióból –, elsőprő

⁸⁹ Index.hu (2014. szeptember 18.): 55-45: győztek az uniópártiak Skóciában. Online elérhető: http://index.hu/kulfold/2014/09/18/mi_lesz_vedel_skocia/ (2015.szeptember 1.)

⁹⁰ HVG.hu (2014.december 19.): Meglepő eredményt hozott a katalán függetlenségi közvélemény-kutatás. Online elérhető: http://hvg.hu/vilag/20141219_Meglepo_eredmenyt_hozott_a_katalan_fugget (2015. január 19.)

⁹¹ BORBÁS Barna: A székekelyekig tartó lavinát indíthat el a skót népszavazás? Válasz.hu, 2014.09.17. Online elérhető: <http://valasz.hu/vilag/a-szekelyekig-tarto-lavinat-indithat-el-a-skot-nepszavazas-104387> (2015. szeptember 1.)

⁹² A brit pénzügyminiszter félévvel a népszavazás előtt figyelmeztette a skót kormányt, hogy amennyiben az elszakadás mellett döntenek, úgy – a szándékaikkal ellentétben – a Fontról is le kell mondaniuk. – HVG.hu (2014. március 6.): Ha Skócia függetlenedik, nem használhat fontot. – Online elérhető: http://hvg.hu/gazdasag/20140316_Ha_Skocia_fuggetlenedik_nem_hasznalhat_fo (2015.szeptember 1.)

⁹³ HVG.hu (2014. december 22.): Londoni elemzők: Már is elgáncsolták volna a független Skóciát a zuhanó olajárak. Elérhető: http://hvg.hu/gazdasag/20141222_londoni_elemzok_skocia_olajar (2015. január 19.)

⁹⁴ GRAY, Eliza, What Catalonia's Vote for Independence Means for Europe? Time, 2015. november 7. Online elérhető: <http://time.com/4102619/what-catalonias-vote-for-independence-means-for-europe/> (2016.február 13.)

⁹⁵ HVG.hu (2014. szeptember 29.): Balhé lesz Barcelonában? Felfüggesztették a katalánok függetlenségi népszavazását. – Online elérhető: http://hvg.hu/vilag/20140929_Balhe_lesz_Barcelonaban_Felfuggesztettek (2015. szeptember 1.)

többségbe kerültek az igenek. Az egy hónappal később végzett közvélemény kutatás azonban árnyalja az eredményt: a teljes lakosság körében valamelyest magasabb az elszakadást ellenzők száma.⁹⁶ A függetlenség 2015 szeptemberében, a katalán tartományi választásokon került újból reflektorfénybe: bár a szavazás hivatalosan nem az elszakadásról szólt, a választást az elszakadást támogató párt abszolút többséggel nyerte.⁹⁷ A frissen megválasztott tartományi törvényhozás – élve a választóktól kapott „világos és egyértelmű” felhatalmazással – elfogadott egy határozatot, amelyben hitet tettek a Spanyolországtól való elszakadás programja mellett. A spanyol kormány megerősítette a korábbi álláspontját,⁹⁸ miszerint az alkotmánybíróság előtt fog megtámadni minden hasonló kezdeményezést.⁹⁹

Ironikus módon a skót népszavazás „kudarca” – amely gyakorlatilag egyike *Marc Weller* autonómia modelljeinek¹⁰⁰ – pozitívan járulhat hozzá más, autonómia igénnyel fellépő kisebbségek igényeinek érvényesítéséhez. *Egyrészről*, a brit kormány példaértékűen demokratikus hozzáállása példaként szolgálhat a többi hasonló helyzetben lévő kormány számára. *Másrészről*, amennyiben a skótok a függetlenség mellett szavaztak volna, az tovább erősítette volna azt a sztereotípiát, hogy az autonómia törekvések szükségszerűen a függetlenség előszobájának tekinthetők, e két nép ugyanis jelenleg is széleskörű autonómiával rendelkezik.

Jóllehet a nemzetközi jog jelenlegi állása szerint az önrendelkezéshez való jog csak az őslakos közösségeket illeti meg, Szalai szerint ezzel szemben a jelentős politikai feszültségeket kavaráó,¹⁰¹ és jogértelmezési kérdéseket felvető¹⁰² koszovói függetlenség mást

⁹⁶ HVG.hu (2014.december 19.): Meglepo eredményt hozott a katalán függetlenségi közvélemény-kutatás. Online elérhető: http://hvg.hu/vilag/20141219_Meglepo_eredmenyt_hozott_a_katalan_fugget (2015. január 19.)

⁹⁷ Catalonia Votes, The 27S2015 Vote. Online elérhető: <http://www.cataloniavotes.eu/the-27s2015-vote/> (2015. november 11.)

⁹⁸ The Guardian: Spanish PM dismisses Catalan secession proposals as act of provocation (17.10.2015) Online elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/27/spanish-pm-dismisses-catalan-secession-proposals-as-act-of-provocation> (2015. november 11.)

⁹⁹ The Guardian: Catalonia MPs vote for secession as Spain looks to block plans in court (09.11.2015.) Online elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2015/nov/09/catalonia-mps-to-vote-on-secession-plan-in-showdown-with-spains-government> (2015. november 11.)

¹⁰⁰ Weller szerint, amennyiben egy etnikai csoport kellő önállóságot kap a belügyi terén, amelyet hosszabb időn keresztül gyakorolhat, majd ezt követően referendummal dönthet a teljes függetlenség és a jelenlegi állami keretek fenntartása mellett, nagy eséllyel az utóbbira fog szavazni. – WELLER, p. 162.

¹⁰¹ Index.hu (2007. január 23.): Diplomáciai botrányal fenyeget Kostunica. – Online elérhető: <http://index.hu/kulfold/sr9927/> (2015. szeptember 1.); BAJTAY Máté: Diplomáciai port kavart az albán

sejtet. A jelen dolgozat szerzője ugyanakkor emlékeztet rá, hogy a nemzetközi közösség Koszovó esetében is világossá tette az esetleg függetlenedésre vágyó kisebbségek számára, hogy a történetek egyszerűnek és kivételesnek tekinthetők,¹⁰³ Koszovó esetében ugyanis a közelmúltban elkövetett súlyos jogsértések jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a koszovóiak számára az elszakadás maradjon az egyedüli alternatíva.

A skótok a függetlenség elutasításával azonban rácafoltak e véleményekre, ennek megfelelően a skót népszavazás eredménye hosszútávon a székelyek és a Dél-Tirolban élő német kisebbség számára is előnyös változásokat hozhat,¹⁰⁴ amennyiben a többségi társadalmat sikerül meggyőzni arról, hogy e mozgalmak célja nem az elszakadás.¹⁰⁵ Nemrégiben egy román bíróság mondta ki az ítéletében, hogy az autonómiáról beszélni nem ellentétes a román törvényekkel.¹⁰⁶ – A döntése összhangban van az *Emberi Jogok Európai Bíróságának* (a továbbiakban: EJEB) joggyakorlatával,¹⁰⁷ amely a *Török Szocialista Párt és mások kontra Törökország* ügyben mondta ki ugyanezt.¹⁰⁸ – Jóllehet a többségi társadalom

miniszterelnök belgrádi kijelentése. *Kitekintő*, 2014. november 12. – Online elérhető: http://kitekinto.hu/europa/2014/11/12/diplomaciai_port_kavart_az_alban_miniszterelnok_belgradi_kijelentese/ (2015. szeptember 1.)

¹⁰² ICJ, Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása tárgyában adott tanácsadó vélemény (2010. július 22.)

¹⁰³ COPPIETERS, Bruno, The Recognition of Kosovo Exceptional but not Unique. In: What is 'Just' Secession? (Is Kosovo Unique? European Security Forum Working Paper No. 28. (2008 February), pp. 3-8. – Online elérhető: <http://aei.pitt.edu/11495/1/1601.pdf> (2015. szeptember 1.)

¹⁰⁴ KISPÁL Richárd: A skót függetlenségi népszavazás hatása az európai kisebbségekre. Barankovics Alapítvány, 2014. szeptember 29. – Online elérhető: <http://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/a-skot-fuggetlensegi-nepszavazas-hatasa-az-europai-kisebbsegekre> (2015.szeptember 1.)

¹⁰⁵ Index.hu (2014.09.19): A skót példa a székelyek hasznára válhat. – Online elérhető: <http://index.hu/belfold/2014/09/19/rmdsz/> (2015.szeptember 1.)

¹⁰⁶ MAKKAY József: Döntött a román bíróság: nem szélsőséges az autonómia. *Erdélyi Napló*, 2015.08.07. Online elérhető: <http://erdelyinaplo.ro/aktualis/dontott-a-birosag-nem-szelsoseges-az-autonomia> (2015. augusztus 31.); Index.hu (2015. augusztus 26.): Szerbia és Koszovó történelmi megállapodást kötött Brüsszelben. – Online elérhető: http://index.hu/kulfold/2015/08/26/szerbia_es_koszovo_tortenelmi_megallapodast_kotott_brusszelben/ (2015. szeptember 1.)

¹⁰⁷ Részletesen lásd: PÁKOZDY Csaba, A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára. PhD. Értekezés, 2006., p. 111-119. Online elérhető: http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5708_section_1142.pdf (2015. november 9.)

¹⁰⁸ EJEB, *Török Szocialista Párt és mások kontra Törökország* ügy, 2003. november 13. (26482/95) para. 43.

meggyőzése az esetleges pozitív fejlemények ellenére is meglehetősen nehéz és hosszadalmas folyamat lesz, főképpen – a történelmi sérelmekkel terhelt – Kárpát-medencében.¹⁰⁹

1.3. Összefoglaló

A nemzetközi jogban nem létezik egységes definíció az őslakos népekre, amelynek oka nem az erőfeszítések hiányát jelzi, hanem azt, hogy univerzális, minden őslakos csoportra alkalmazható definíciót alkotni lehetetlen. A dolgozatban ismertetett definíciók közül mindegyikben találni olyan kritizálható definíciós elemet, amely kizárja egyik vagy másik csoportot. Az egyik ilyen definíciós elem a hasonló történelmi háttér, amelynek jelenkori következménye az elnyomás és a marginalizálódás. Eltérés figyelhető meg ugyanakkor az elnyomó hatalmat illetően: az amerikai vagy az ausztrál őslakosok esetén a hódítók európai származásúak, ezáltal könnyű megkülönböztetni egymástól az őslakos és a nem őslakos népeket. Az afrikai és az ázsiai kontinensen az elnyomásért sok esetben olyan népcsoportok felelősek, amelyek a kontinensen maguk is őslakosnak tekinthetők. A marginalizálódás sem tekinthető ugyanakkor mindent eldöntő kritériumnak, hiszen példának okáért a Fidzsi-szigetek kormányzata széleskörű jogköröket biztosított a területén élő őslakos népek számára. Amennyiben e tényező meghatározó lenne, úgy e népcsoportot ki kellene zárni az őslakos népek köréből.

Az azonban megállapítható, hogy fenti megkülönböztető jegyek alapján körülhatárolt csoport tagjai – jellemzően marginális helyzetükből adódóan – a társadalom egy sérülékeny csoportját alkotják, amelynek jogai különleges védelmet igényelnek.

A szerző következtetése e téren az, hogy az univerzális definíció megalkotására való hiábavaló törekvések, és az önazonosításhoz való jog korlátlan garantálása helyett célravezetőbb regionális definíciók¹¹⁰ és egy, a térségben működő emberi jogvédelmi mechanizmus által kidolgozott – folyamatosan frissített – tételes lista megalkotása, amely felsorolja az adott emberi jogvédelmi mechanizmus által, a joghatósága alá tartozó területen

¹⁰⁹ Egy frissen végzett felmérés szerint a románok 80%-a szerint elfogadhatatlan a székely autonómia, harmada pedig kimondottan magyarellenesnek mondható. – MNO.hu (2015.május 13.): Ötből négy román szerint elfogadhatatlan a magyar autonómia. – Online elérhető: <http://mno.hu/hatarontul/otbol-negy-roman-szerint-elfogadhatatlan-a-magyar-autonomia-1286092> (2015. szeptember 1.); Lásd továbbá: SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: A nyelvhasználat jogi szabályozhatósága. *Magyar tudomány*, 2009. (CLII. évf.) 11. sz., pp.1343-1351.;

¹¹⁰ Az amerikai rendszer tekintetében a szerző szerint a Raisz Anikó által alkotott definíció kiválóan alkalmazható.

elismert őslakos csoportokat. E megoldás mellett, hogy nem lenne példa nélküli – az ENJABiz Munkacsoport is készített ilyen listát, valamint több ország nemzeti szabályozása is ily módon rendelkezik az érintett csoportok azonosításáról –, segítene elejét venni, hogy az ellenérdekű felek – az államok és a multinacionális vállalatok – az adott csoport őslakos voltának kétségbe vonása révén húzzák a peres eljárást, ahogyan azt több, a dolgozatban később ismertetésre kerülő ismertetett ügyben¹¹¹ is tették.

A másik kardinális kérdés, a kisebbségek és az őslakosok elhatárolása, amely kapcsán ellentét figyelhető meg az őslakosok, az állami szereplők és a témával foglalkozó szakértők véleménye között. Előbbiek a két csoport közötti különbségek hangsúlyozásában érdekeltek, míg a témával foglalkozó szerzők javarészt a két csoport hasonlóságát és a különbségtétel mesterséges voltát hangsúlyozzák. A Kymlicka által tűzfal modellnek nevezett elhatárolás révén az őslakos csoportok ugyanis megnyugtató választ tudtak adni az államok azon félelmére, hogy az őslakos csoportok számára garantált jogok a kisebbségek számára is elérhetővé válnak, veszélyeztetve ezáltal az állam területi integritását. E mesterségesen létrehozott tűzfal azonban mind morális, mind gyakorlati okokból kifolyólag tarthatatlan, a leomlása elkerülhetetlen, az egyes szerzők által vizionált negatív hatások – az őslakos népeknek garantált jogok kiüresedése – azonban elkerülhetők, amennyiben a kisebbségeknek sikerül meggyőzniük a többségi társadalmat azt illetően, hogy a követeléseik nem veszélyeztetik az ország területi integritását.

¹¹¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. (merits) C Sorozat No. 172.; ENJABiz, *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya*, 2009. november 25. (ügyszám: 276/2003).

2. A legfontosabb emberi jogvédelmi dokumentumok és azok ellenőrzési mechanizmusa

2.1. Az ENSZ égisze alatt elfogadott dokumentumok

2.1.1. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

A második világháború borzalmait követően a világ vezetői felismerték, hogy egy olyan nemzetközi dokumentum megalkotására van szükség, amely minden egyén számára garantálja az alapvető jogokat, egyben elősegíti, hogy a világháború borzalmi többé ne ismétlődhessenek meg. Az *ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa*¹¹² (a továbbiakban: ENSZ GSZT) 1946-ban létrehozta az *ENSZ Emberi Jogi Bizottságát*¹¹³ (a továbbiakban: ENSZ EJiB), amelyet egy univerzális emberi jogvédelmi dokumentum megalkotásának feladatával bízott meg.¹¹⁴ A Bizottság munkájának eredményeként az *ENSZ Közgyűlése* 1948. december 10-én fogadta el az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát*¹¹⁵ (a továbbiakban: EJENY).¹¹⁶ A nyilatkozatban garantált jogok betartása felett az időközben 53 tagúra bővült¹¹⁷ ENSZ EJiB örködött 2006-ig,¹¹⁸ amikor a helyét átvette az *ENSZ Emberi Jogi Tanácsa*¹¹⁹ (a továbbiakban: ENSZ EJT).

Egyéb funkciói¹²⁰ mellett az ENSZ EJT nevezi ki a különleges rapporteurókat, köztük az őslakos népekkel foglalkozó különleges rapporteurót. – E tisztséget 2014 óta *Victoria Tauli*

¹¹² UN Economic and Social Council (ECOSOC)

¹¹³ UN Commission on Human Rights (UNCHR)

¹¹⁴ Az akkor 18 tagú Bizottság első elnöke *Eleanor Roosevelt – Franklin Delano Roosevelt* elnök özvegye – volt, a Bizottságban helyet kapott továbbá *René Cassin*, korának kiemelkedő nemzetközi jogásza. A Cassin által kidolgozott eredeti elképzelés egy hárompilléres szerkezet – egy közgyűlési határozat, egy tételes jogi katalógus és az ellenőrzési mechanizmus – létrehozására épült, a politikai realitások azonban eltérő mederbe terelték a munkálatok kimenetelét:¹¹⁴ az ENSZ Közgyűlése 1948. december 10-én fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. – UN, *The Universal Declaration of Human Rights. History of the Document.* – Online elérhető: <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml> (2014. február 12.)

¹¹⁵ Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-i határozata (Res 217 A(III)).

¹¹⁶ E megoldás azt jelentette, hogy az ENSZ tagállamai szakítottak az eredeti elképzelésekkel: a Cassin által vázoltaktól tartalmában teljesen eltérő kvázi másik két pillér elfogadása majdnem húsz évet várattott magára. – Lásd 83. sz. lábjegyzet!

¹¹⁷ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/> (2014. február 12.)

¹¹⁸ Az ENSZ Közgyűlés 2006. március 15-i határozata (A/RES/60/251)

¹¹⁹ UN Human Rights Council (UNHCR)

¹²⁰ Az új, GSZT-nek segédszerveként alárendelt, intézmény 47 fős, tagjait a méltányos földrajzi elosztás elvére tekintettel választja az ENSZ Közgyűlése titkos szavazáson. A testület hatáskörei és az eljárásai elődjéhez

Corpuz tölti be.¹²¹ – Az őslakos népekkel foglalkozó különleges rapporteur feladata, hogy elősegítse az őslakos népek és a kormányok közötti párbeszédet, jelentést készítsen a kiválasztott országban az őslakos népek helyzetéről, minden olyan speciális kérdést illetően, amely az adott ország őslakos csoportjainak a szemszögéből kiemelt fontossággal bír. E feladatai ellátása során ország látogató viziteket tehet. Beszámolási kötelezettséggel az ENSZ EJT és az ENSZ Közgyűlés irányába tartozik, amelynek évente köteles eleget tenni.¹²² Az ENSZ jelenlegi, őslakos népekkel foglalkozó különleges rapporteure kiemelt feladatának tekinti, hogy elősegítse az érintett kormányok és az őslakos közösségek közötti párbeszéd kialakítását annak érdekében, hogy a gazdasági fejlődés mikéntjének meghatározása során a döntéshozók és a többségi társadalom megismerhesse az őslakos csoportok aspirációit.¹²³

A különleges rapporteur intézménye jelentős mértékben hozzájárult az emberi jogok fejlődéséhez,¹²⁴ különösképpen igaz ez, az őslakos népekkel foglalkozó különleges rapporteur esetében. *James Anaya* nem sokkal azt követően lépett hivatalba, hogy az ENSZ Közgyűlése elfogadta az őslakos népek jogairól szóló deklarációt, ennek megfelelően a frissen megválasztott különleges rapporteur kiemelt figyelmet szentelt az UNDRIP által garantált jogok érvényre juttatásának. Ennek érdekében Anaya igyekezett proaktív szerepet játszani az őslakos népek védelmében: a jogsértések megállapítása és utólagos véleménynyilvánítás helyett arra törekedett, hogy az államok és a multinacionális vállalatok irányába promotálja az

hasonlatosak: az ún. *panasz eljárás* célját – tartós és súlyos emberi jogi jogsértések felderítése – és eljárási szabályait tekintve nem különbözik jelentősen a korábbi ún. *1503-as eljárástól*. A beadványokat a reformok nyomán megszűnt *Anti-diszkriminációs és Kisebbségvédelmi Albizottság* helyett az ENSZ EJT 18 fős *Tanácsadó Bizottsága* vette át. – Lásd az UNHCR honlapját: <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/hrcindex.aspx> (2015. november 4.)

¹²¹ Elődei e tisztségben *Rodolfo Stavenhagen* és *James Anaya* voltak. – ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala, Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples. Online elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/IPeoples/SRIndigenousPeoples/Pages/SRIPeoplesIndex.aspx> (2015. július 30.)

¹²² Az ENSZ EJT 2007. június 18-i határozata az ENSZ EJT Intézményeiről (5/1), paras. 18-25., 85-108.

¹²³ Victoria Tauli-Corpuz, az ENSZ különleges rapporteurének hivatalos oldala. Online elérhető: <http://unsr.vtaulicorpuz.org/site/index.php/en/biography> (2016. február 13.)

¹²⁴ SUBEDI, Surya P. – WHEATLEY, Steven M. – MUKHERJEE, Amrita – NGANE, Sylvia Ntube, The Role of the Special Rapporteurs of the United Nations Human Rights Council in the Development and Promotion of International Human Rights Norms. *The International Journal of Human Rights*, 2011. (Vol. 15.), No. 2, pp. 155-161.

ún. „jó gyakorlatokat”.¹²⁵ Elődje *Rodolfo Stavenhagen* szintén fáradhatatlan és eredményes munkát végzett az őslakos népen ügyének előmozdítását illetően, antropológusként különös figyelmet szentelve az őslakos közösségek és a többségi társadalom között tátongó társadalmi szakadéknak.¹²⁶

2.1.2. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és azok ellenőrzési mechanizmusa, valamint a joggyakorlatuk

2.1.2.1. Az egyezmények és a kontroll mechanizmusuk

Az EJENY elfogadását követően nem sokkal felmerült az igény arra, hogy a legfontosabb polgári és politikai, valamint gazdasági és szociális jogokat kötelező erejű dokumentumban rögzítsék.¹²⁷ A hidegháborús helyzetből adódóan azonban a politikai realitások egészen a hatvanas évek közepéig nem tették lehetővé a két dokumentum elfogadását.¹²⁸ A *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát*¹²⁹ (a továbbiakban: PPJNE) és a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi*

¹²⁵ James Anaya leköszönő beszéde az Őslakos Népek Állandó Fóruma előtt, 2014. május 20. Online elérhető: <http://unsr.jamesanaya.org/statements/statement-thirteenth-session-of-the-united-nations-permanent-forum-on-indigenous-issues-2014> (2016. február 13.)

¹²⁶ STAVENHAGEN, Rodolfo, *Pioneer on Indigenous Rights*. Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice. Springer, New York, 2013.

¹²⁷ A döntő kérdés az volt, hogy a jogok e két csoportját egy vagy két dokumentumban célszerű-e rögzíteni? Tekintettel arra, hogy a nyugati és a keleti blokk országai között ellentét mutatkozott a jogok e két csoportjának fontosságát illetően, az ENSZ Közgyűlése 1952-ben arra utasította az ENSZ EJiB-t, hogy két különálló dokumentumot dolgozzon ki. – Az ENSZ Közgyűlés 1952. február 5-i határozata (Res 543 A (VI)), 1. cikk

¹²⁸ A Bizottság két év alatt elkészült a munkával, ennek ellenére további 12 évet kellett várni, mire a politikai helyzet lehetővé tette, hogy dokumentumokat elfogadjon az ENSZ Közgyűlése: az akkori két szuperhatalom és az érdekszférájukba tartozó szövetséges államok nagy része ugyanis alapvetően szkeptikus volt azokat illetően. Végül a harmadik világbeli országok felől érkező évtizedes nyomás, és a hidegháborús helyzet átmeneti enyhülése tette lehetővé, hogy 1966. december 16-án szavazásra bocsássák az ENSZ Közgyűlésben a két dokumentumot. – TOMUSCHAT, Christian, 'International Covenant on Civil and Political Rights' – Forrás: <http://legal.un.org/avl/ha/iccpr/iccpr.html> (2014. február 12.)

¹²⁹ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.); Hazai jogszabályban kihirdetve: az 1976. évi 8. törvényerejű rendeletben

*Egyezségokmányát*¹³⁰ (a továbbiakban: GSZKJNE) végül 1966-ban elsöprő többséggel szavazta meg a Közgyűlés.¹³¹

A két egyezségokmány betartása felett két különálló bizottság örökös: az *ENSZ Emberi Jogok Bizottsága*¹³² (a továbbiakban: ENSZ EJB) a PPJNE rendelkezéseinek betartása fölött örökös,¹³³ míg az *ENSZ Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága*¹³⁴ (a továbbiakban: ENSZ GSZKJB) a GSZKJNE vonatkozásában látja el ugyanazt a feladatot.¹³⁵

¹³⁰ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3); Hazai jogszabályban kihirdetve: az 1976. évi 9. törvényerejű rendeletben

¹³¹ A dokumentumokat a szavazást követően három nappal nyitották meg aláírásra, tíz évvel később, 1976-ban léptek hatályba. A PPJNE-t a jelen sorok írásakor 167, a GSZKJNE-t 161 ország ratifikálta. – A PPJNE státusza: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en#Participants (2015. november 11.); A GSZKJNE státusza: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?chapter=4&lang=en&mtdsg_no=IV-3&src=TREATY (2014. február 12.)

¹³² UN Human Rights Committee (UNCHR)

¹³³ Az ENSZ EJB-et maga a PPJNE hívta életre, annak 28. cikke értelmében az ENSZ EJB 18 „erkölcsileg fedhetetlen és az emberi jogok terén – elismerten – tapasztalattal rendelkező személyből áll, a kiválasztás során a gyakorlati tapasztalat előnyt jelent. A 31. cikk (2) bekezdése értelmében a Bizottság megválasztása során figyelmet kell fordítani többek között a méltányos földrajzi megoszlás elvére. A tagok mandátuma négy évre szól, amely megújítható. A Bizottság két évente részben megújul, a zökkenőmentes működés értelmében ugyanis egyszerre, a tagok fele cserélődik. A Bizottság, az eljárási szabályzata értelmében évente háromszor ülésezik, azonban, ha a helyzet úgy kívánja lehetőség van ennél többször is összehívni a testületet. A Bizottság maga választja a tisztségviselőit – az elnököt, az alelnököt és a rapporteur-t – a saját tagjai közül, két éves, egyszer megújítható mandátumra. Az államok évente kötelesek jelentést tenni a Bizottságnak, amely a PPJNE 45 cikkével összhangban évente jelentést tesz az ENSZ Közgyűlése előtt.

A Bizottság kivizsgálja továbbá a *PPJNE első kiegészítő jegyzőkönyvében* részes államok állampolgáraitól érkező egyéni panaszokat. – Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 28., 31. cikk (2) bekezdés, 32. cikk; ENSZ EJB, eljárási szabályzat (CCPR/C/3/Rev.10), paras. 1-2., 17-18., 63., 66-73., 84-87.,

¹³⁴ Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR)

¹³⁵ Az ENSZ GSZKJB-t az ENSZ GSZT hozta létre, egy 1985-ös rendeletével. A Bizottság 18, az emberi jogok védelme terén elismert szakértőből áll. A választás során figyelmet kell szentelni a méltányos földrajzi eloszlás elvének, valamint annak, hogy minden társadalmi- és jogrendszer képviselve legyen. A tagok mandátuma négy évre szól, a Bizottság fele két évente megújul. A GSZKJNE – 2013-ban életbe lépett – *kiegészítő jegyzőkönyve* révén a tagállami jelentésekre épülő kontroll mechanizmus kiegészült az egyéni panasz alapján induló eljárásokkal. Az egyéni panaszjog gyakorlására vonatkozó eljárási szabályokat a Bizottság – szintén 2013-ban – elfogadott eljárási szabályzata tartalmazza. A testületnek a felek bármelyikének kezdeményezésére, azok egybehangzó akaratnyilvánítása esetén, az ügy érdemi elbírálását megelőzően lehetősége van a barátságos

2.1.2.2. Az ENSZ EJB korai joggyakorlata és a 23-as számú általános kommentár

A *Sandra Lovelace kontra Kanada ügy*¹³⁶ (a továbbiakban: Lovelace ügy) volt az első olyan egyéni panasz, amelyben az ENSZ EJB szembesült az őslakos népek jogainak kérdésével.¹³⁷ A keresetben említett jogsértések közül a Bizottság a PPJNE 27. cikkének állítólagos megsértését találta érdemesnek arra, hogy alaposabb vizsgálatnak vessen alá. Ennek kapcsán a testület megállapítása szerint az ügyben eldöntendő kulcskérdést az képezte, hogy a panaszos Tobique rezervátumba való visszatérésének a megakadályozása a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó személy azon jogának megtagadását jelenti-e, hogy csoportja más tagjaival együttesen saját kultúrája legyen, hogy saját vallását vallja és gyakorolja, vagy, hogy saját nyelvét használja? A Bizottság e kérdés kapcsán megállapította, hogy bár a kanadai törvények szerint Sandra Lovelace – házassága révén – nem minősül kisebbségi származású személynek, tekintettel arra, hogy etnikailag *maliseet* származású, illetve, hogy csak a házassága fennállásának idején hagyta el a közösséget ahonnan származik¹³⁸ – és amelyhez szorosan kötődik –, a panaszos fél a PPJNE 27. cikke szerinti kisebbséghez¹³⁹ tartozónak tekintendő. Egy kisebbséghez tartozó személy egyéni jogainak

rendezés megkísérlésére. Amennyiben a Bizottság megítélése szerint nem lehetséges ily módon rendezni a vitát, az eljárási szabályoknak megfelelően folytatja a vizsgálódást, és jelentésben foglalja össze a megállapításait. A Bizottság a beérkező egyéni panaszok kivizsgálása érdekében, az 51. ülészakán létrehozott egy öt főből álló munkacsoportot, amelyhez jelen sorok írásának időpontjáig – 2015. július – összesen három egyéni panasz érkezett be, egyiknek a tárgya sem releváns jelen értekezés szempontjából. – Az ENSZ GSZT 1985. május 28-i határozata (1985/17), paras. (a), (b), (c); A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött kiegészítő jegyzőkönyv, Az ENSZ Közgyűlés 2008. december 10-i határozata. (Doc.A/63/435); A GSZKJNE kiegészítő jegyzőkönyvének hatályba lépése és részes államai – Elérhető: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=iv-3-a&chapter=4&lang=en (2015. február 7.); ENSZ GSZKJB, Ideiglenes eljárási szabályzat (E/C.12/49/3) paras. 15-45.; ENSZ GSZKJB, Jelentés az 50. és az 51. ülészakokról, (E/2014/22), paras. 69-70.; ENSZ GSZKJB, Függőben lévő egyéni panaszok listája. – Elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/PendingCases.aspx> (2015. február 8.)

¹³⁶ ENSZ EJB, *Lovelace kontra Kanada*, 1981. július 30. (CCPR/C/13/D/24/1977)

¹³⁷ A tényállást illetően részletesen lásd: Az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának mérföldkő jelentőségű ügyei – Avagy a kulturális jogok védelmére alapított védelem hatékonysága. In: ANGYAL Zoltán (szerk.): *Decem anni in Europaea Unione II. Európai jogi és nemzetközi jogi tanulmányok*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015. pp. 100-117.

¹³⁸ ENSZ EJB, *Lovelace ügy*, paras. 10-15

¹³⁹ A PPJNE 27. cikke alapvetően egy a kisebbségeket védeni hivatott rendelkezés, amelyet az ENSZ EJB eredményesen alkalmazott az őslakos népek védelemben részesítése érdekében. Lásd: – SZALAI Anikó, *Article 27 of the ICCPR in Practice, with Special Regard to the Protection of the Roma Minority*. In: SZABÓ Marcel –

korlátozása pedig csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az az egész közösség érdekeinek a védelmét szolgálja, ez utóbbit a testület megítélése szerint az állam nem tudta kellő módon alátámasztani.¹⁴⁰ A Lovelace ügy jelentősége abban rejlik, hogy az ENSZ EJB ebben az ügyben határozta meg ezt az irányvonalat, amely a mai napig determinálja a hasonló ügyek elbírálását, vagyis, hogy egy kisebbséghez tartozó személy egyéni jogainak korlátozása csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az az egész közösség érdekeinek a védelmét szolgálja.

A *Lubicon Lake Band kontra Kanada ügyben*¹⁴¹ (a továbbiakban: Lubicon-ügy) az *albertai Lubicon-tó környékén élő Lubicon Lake Band* (a továbbiakban: Lubicon törzs) egy, a *creek* indiánokhoz tartozó törzs, terjesztett elő kérelmet az ENSZ EJB irányába, jogainak védelme érdekében. Az eljárást a törzs nevében *Bernard Ominayak*, a törzs főnöke kezdeményezte, ugyanis megítélése szerint azáltal, hogy Kanada az 1970-es indián törvényre alapozva teret engedett a magánvállalatoknak a terület természeti erőforrásainak kiaknázása céljából, megsértette a Lubicon törzs részére, a PPJNE 1. cikk (1) bekezdése által garantált jogait, hogy – mint nép – szabadon határozzák meg politikai rendszerüket, és szabadon biztosítsák gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket. Állításuk szerint sérült továbbá azon joguk, hogy szabadon rendelkezzenek természeti kincseikkel és erőforrásaikkal, amint azt az 1. cikk (2) bekezdése garantálja, a környezet károsítása és a törzs megélhetésének aláaknázása révén a kormány ugyanis megfosztotta őket a létfenntartáshoz szükséges eszközöktől.¹⁴²

A kereset befogadhatóságáról szóló döntést követően az állam kérte a Bizottságot, hogy vizsgálja felül álláspontját, ezzel egy időben a panaszos fél kiegészítette a keresetét, további jogsértésekre hivatkozva,¹⁴³ amelyet hosszas „levélváltás követett.”¹⁴⁴ A PPJNE 27. cikkének sérelmét illetően a Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy tekintettel az ügyben hivatkozott történelmi igazságtalanságokra, az állam által engedélyezett tevékenységek veszélyeztetik a Lubicon törzs életmódjának és kultúrájának fennmaradását. Ezt kompenzálandó, az állam kötelezettséget vállalt arra, hogy jóváteszi az elszenvedett károkat,

VARGA Réka – LÁNCOS Petra Lea (eds.), *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2015*. Eleven Publishing, The Hague, 2015. pp. 115 – 138.

¹⁴⁰ ENSZ EJB, Lovelace ügy, paras. 17., 19.

¹⁴¹ ENSZ EJB, *Lubicon Lake Band kontra Kanada*, 1990. március 26. (CCPR/C/38/D/167/1984)

¹⁴² ENSZ EJB, Lubicon ügy, paras. 1-2.3.

¹⁴³ ENSZ EJB, Lubicon ügy, paras. 14-31.

¹⁴⁴ Utóbbi ismertetésétől a szerző eltekint, figyelembe véve, hogy az az ügy érdemének elbírálását nem befolyásolta.

amit a Bizottság megfelelőnek talált.¹⁴⁵ A beruházás azonban megvalósult, ily módon az ügy a következő húsz év során sem került megnyugtatóan rendezésre.¹⁴⁶

A szerző véleménye szerint kiemelt érdemel *Nisuke Ando* professzor, az ENSZ EJB tagjának különvéleménye, amelyben kifejtette, hogy álláspontja szerint a kulturális élethez való jogot – és az azt garantáló 27. cikket – nem szabad akként értelmezni, mint amelynek értelmében a Lubicon törzs – és a hozzá hasonló törzsek – életvitelét minden áron és teljes mértékben érintetlenül kell megőrizni. Mint rámutatott, a történelem alapvetően arról szól, hogy a technika fejlődése révén az életmód, és ezáltal a kultúra is folyamatosan változik.¹⁴⁷ Jóllehet *Nisuke* professzor véleményének igazságtartalma nehezen kérdőjelezhető meg – sőt mi több az őslakos népeknek sem célja az, hogy egyfajta élőlételemmá degradálják őket,¹⁴⁸ illetve ők maguk sem tartanak minden új ismeretet „ördögtől valónak”¹⁴⁹ –, a szerző megítélése szerint a különvéleményben leírtak nem veszik figyelembe az őslakos népek sebezhető mivoltát és egyedi kultúrájuk felbecsülhetetlen értékét, amely alapján az kiemelt védelmet érdemel. A Bizottság többi tagjának véleménye ezzel szemben próbál egyensúlyt teremteni az őslakos népek igényei és a változás szükségessége között annak rögzítése révén, hogy a kisebb jogsértések csak és kizárólag a történelmi igazságtalanságok kontextusában jelenthetik a PPJNE 27. cikk megsértését, a jelen ügyben ilyen történelmi kontextusról nem lehet beszélni, emlékeztetett az állam képviselője.¹⁵⁰

*Az Ivan Kitok kontra Svédország ügy*¹⁵¹ (a továbbiakban: *Kitok ügy*) tényállása hasonló a *Lovelace* ügyéhez: *Ivan Kitok*, egy számi származású svéd állampolgár egy

¹⁴⁵ ENSZ EJB, *Lubicon ügy*, para. 33.

¹⁴⁶ Részletesen lásd: Amnesty International, *Canada: 20 Years' Denial of Recommendations Made by the United Nations Human Rights Committee and the Continuing Impact on the Lubicon Cree*. Amnesty International Publications. London 2010.; The Government of Canada, Archived - Minister Valcourt Appoints Ralph Peterson as Chief Federal Negotiator for Lubicon Land Claim. (2015. március 20.) Online elérhető: <http://news.gc.ca/web/article-en.do?mthd=tp&ctr.page=1&nid=953569&ctr.tp1D=1> (2015. november 13.)

¹⁴⁷ ENSZ EJB, *Lubicon ügy*, 1. számú melléklet

¹⁴⁸ STEINER, p. 1547.

¹⁴⁹ FITZMAURICE, *Malgosia, The Dilemma of Traditional Knowledge: Indigenous Peoples and Traditional Knowledge*. *International Community Law Review*, 2008. (Vol. 10), no. 3, pp. 255-278. (a továbbiakban: FITZMAURICE), pp. 256-257.

¹⁵⁰ ENSZ EJB, *Lubicon ügy*, para.30.

¹⁵¹ ENSZ EJB, *Ivan Kitok kontra Svédország*, 1988. július 27. (CCPR/C/33/D/197/1985)

törvényi rendelkezés révén elvesztette jogát, hogy a *Sörkaitum* nevű számi falu¹⁵² tagjaként rénszarvastenyésztést folytasson. A kérelem befogadhatónak nyilvánítását követően az ENSZ EJB megfogalmazta az ügy elbírálása szempontjából kulcsfontosságúnak tekintendő kérdést: az érvényes svéd törvényi szabályozás a számikat emberemlékezet óta megillető jogok önkényes megtagadását jelenti-e, vagyis a tagsági viszony megtagadása megvalósítja-e a PPJNE 27. cikkének megsértését? A Bizottság felhívta a figyelmet, hogy a kérdést nem lehet absztrakt módon szemlélni, eldöntéséhez az eset összes körülményét figyelembe kell venni. A rénszarvastenyésztők számának korlátozását illetően a Bizottság elfogadta az állam érvelését, miszerint az – a korábban ismertetettek szerint – gazdasági szempontokkal indokolható. A testület ugyanakkor aggodalmát fejezte ki a törvény egyéb vonatkozásai kapcsán. Véleménye szerint az, hogy a számi falubeli tagság elbírálása során semmilyen etnikai kritériumot nem vesznek figyelembe, aggályosnak tekinthető az egyébként legitim cél ellenére is, tekintettel arra, hogy a panaszos fél számi származású, aki mindig is szoros kapcsolatot ápolt a számi közösséggel, és aki – körülményeinek megfelelő alakulása esetén – szeretne visszatérni oda. A Bizottságnak így tulajdonképpen azt kellett eldöntenie, hogy az a törvényi rendelkezés, amely egy kisebbség érdekeit hivatott védeni – adott esetben annak saját tagjaival szemben is –, összeegyeztethető-e az Egyezségokmánnyal. Az eset körülményeinek mérlegelése során a Bizottság idézte a Lovelace ügyet, amelyben kimondta: egy kisebbséghez tartozó személy egyéni jogainak korlátozása csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az az egész közösség érdekeinek a védelmét szolgálja. Az ügy tényállásában megismert tényekre – legfőképpen a panaszos fél részére, a számi falu által biztosított jogokra – való tekintettel a Bizottság úgy ítélte meg, hogy nem állapítható meg a PPJNE 27. cikkének sérelme.

A szerző szerint a Kitok ügy jelentősége abban rejlik, hogy a Bizottság rögzítette: az Egyezségokmány 27. cikkének sérelme nem vizsgálható absztrakt módon, csak és kizárólag az eset összes körülményére figyelemmel.

Mint említésre került, a PPJNE 27. cikke nem tartalmaz ugyan *expressis verbis* utalást az őslakos népekre, ugyanakkor az ENSZ EJB 23. számú, a kisebbségek jogairól szóló

¹⁵² A számi falvak különleges jogállással rendelkező kvázi érdekképviselői szervek. A kérdés az *Könkämä* ügyben merült fel az EJB előtt: a panaszos felek hivatkoztak a Svéd Legfelsőbb Bíróság döntésére, amelynek értelmében a számi falvak jogosultak képviselni tagjaikat, akik anyagi felelősséggel tartoznak a szóban forgó közösségek kötelezettségeinek teljesítéséért. Az állam második érvét illetően véleményük szerint pontosan az állam az, amely olyan jogokat alapít a maga részére, amelyekkel korábban nem rendelkezett, illetve nem is tartott igényt. – EJBiz, *Könkämä és 38 más saami falu kontra Svédország*, 1996. november 25. (27033/95)

általános kommentárja értelmében alkalmazható e csoportra, tekintettel azok kulturális identitására. A Bizottság azonban igyekezett leszögezni, hogy a 27. cikk által garantált jogokat nem szabad összetéveszteni az 1. cikk által garantált önrendelkezéshez való joggal, amely az államokat illeti meg, kizárva a szubállami entitásokat. A PPJNE 27. cikkében garantált jog ezzel szemben a kisebbségekhez tartozó személyek egyéni jogait részesíti védelemben, még akkor is, ha e jogok gyakorlása bizonyos kultúrákban szoros összefüggésben áll a terület felett fennálló használati jogokkal.¹⁵³

Gyakran felmerülő kérdés a PPJNE 27. cikkének értelmezése kapcsán, hogy a szóban forgó rendelkezések tartózkodást, vagy tevőleges magatartást követelnek-e meg az államtól.¹⁵⁴ – Ennek részletes ismertetésére a harmadik fejezetben kerül sor – Az ENSZ EJB Thornberry álláspontját¹⁵⁵ osztja, amint azt általános kommentárjában kifejti: a 27. cikk implementálása érdekében az államoknak tevőleges magatartást kell tanúsítaniuk, amelybe az is beletartozik, hogy a valamely kisebbséghez vagy őslakos csoporthoz tartozó személyeket meg kell védeniük harmadik személyektől is, amennyiben azoknak szándéka, hogy jogaikban korlátozzák az előbbieket.¹⁵⁶

2.1.2.3. *A finn ügyek és a Poma Poma ügy*

Az *Ilmari Länsman* és a *Moutkataunturi Rénszarvaspásztorok Bizottságának 47 további tagja* által, 1992-ben benyújtott kereset értelmében *Finnország* megsértette az *Angeli* és *Inari* falvakban élő számi közösség kulturális jogait azáltal, hogy egy bányászattal foglalkozó cég – az *Artic Stone Company* – számára próba kitermelést engedélyezett, valamint hosszú távú kitermelési engedélyt adott, amely a kitermelés mellett magában foglalta utak építését is olyan területeken, amelyet a helyi közösség a rénszarvasok terelésére használt. A kérelmezők véleménye szerint az említett tevékenységek engedélyezése ellentétes¹⁵⁷ a PPJNE 27. cikkével.¹⁵⁸

¹⁵³ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja* (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5) paras. 1- 3.2.

¹⁵⁴ E kérdés a második fejezetben részletesen is tárgyalásra került.

¹⁵⁵ THORBERRY 1991. p. 181.

¹⁵⁶ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja*, paras. 6.1.- 6.2.

¹⁵⁷ ENSZ EJB, *Ilmari Länsman és társai kontra Finnország*, 1994. október 26. (CCPP/C/52/D/511/1992), para. 1.

¹⁵⁸ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 27. cikk

A Bizottságnak a következő kérdésben kellett döntést hoznia: az *Etelä-Riutusvaara* hegyen eddig folytatott próba kitermelés, a további tervezett kitermeléssel együtt a panaszos felek jogainak megsértését jelenti-e a PPJNE 27. cikke alapján? A Bizottság szerint vitathatatlan, hogy a számi közösség egy kisebbség, amelynek a kulturális életében a rénszarvastenyésztés központi szerepet tölt be. E jog kapcsán a Bizottság leszögezte, hogy a kulturális élethez való jog nem vizsgálható elvontan: érvényesülését az eset összes körülményére tekintettel kell vizsgálni. Ennek megfelelően, a PPJNE 27. cikke nem csak a teljes mértékben hagyományos termelési formák védelmére használható: az, hogy az említett közösségek a hagyományos tevékenységeiket bizonyos elemeiben modernizálták, új eszközöket és eljárásokat honosítottak meg, nem jelenti azt, hogy nem illeti meg őket a PPJNE 27. cikke által garantált védelem. A Bizottság felhívta továbbá a figyelmet arra, hogy az említett hegy továbbra is központi szerepet tölt be a közösségek kulturális életében. Ugyanakkor, mérlegelve az eddig elvégzett próba kitermelések és a tervezett, jövőbeni kitermelések hatását, valamint az állam azon ígéretét, hogy a kitermelés negatív hatásait minimalizálják, a Bizottság úgy ítélte meg, hogy azok nem érik el azt a szintet, amely veszélyeztetné az említett közösségek kulturális jogait és tradicionális életformáját. A fentiekre tekintettel a Bizottság véleménye szerint nem ítéltethető meg a PPJNE 27. cikkének sérelme, a Bizottság egyben felhívta az állam figyelmét arra, hogy a kitermelés mértékének – a jelenlegit meghaladó – kiterjesztése ugyanakkor alapot adhat a jogsértés megállapítására.¹⁵⁹

A második Länsmann ügyben¹⁶⁰ az ENSZ EJB által eldöntendő kérdés az volt, hogy Moutkataunturi Rénszarvaspásztorok Bizottságának illetékességi területe alá eső 3000 hektárnyi területen végzett, illetve még folyamatban lévő fakitermelés veszélyezteti-e a helyi számi közösség kulturális jogait, jelesen a PPJNE 27. cikkének megsértését jelenti-e?¹⁶¹ Az ügyben az egyik legfontosabb – és a szerző megítélése szerint legérdekesebb – kérdés arra vonatkozott, hogy összeegyeztethető-e a fakitermelés és a rénszarvastenyésztés? A finn állam tagadta a fakitermelés káros hatásait, érvelését főleg arra alapozta, hogy a petíciót benyújtók közül többen a magántulajdonban lévő földjeiken végzett fakitermelésből egészítik ki a jövedelmüket. A kérelmezők ezzel szemben továbbra is fenntartották álláspontjukat az ENSZ EJB előtt, a fakitermelés káros hatásaira vonatkozóan. Véleményük szerint amellett, hogy a pusztítás már jelenleg is szembetűnő – egy 20 hektáros területen példának okáért alig néhány

¹⁵⁹ Länsmann I, paras. 9-10.

¹⁶⁰ ENSZ EJB, *Jouni E. Länsmann és társai kontra Finnország*, 1996. október 30. (CCPR/C/58/D/671/1995)

¹⁶¹ Länsmann II, paras. 10.-11.

fa maradt állva –, a hatásai csak hosszabb távon lesznek igazán érezhetőek: különösen hideg téli időszakban – amikor a hóréteg jég keménységűvé fagy – előfordulhat, hogy a rénszarvasok nem jutnak hozzá a hó alatt található élelemhez, ilyenkor a fákon található zuzmó szolgál tartalék élelemforrásként. Amennyiben egész erdősegeket pusztítanak ki, a rénszarvasok egyszerűen éhen halnak. A kérelmezők felhívták a Bizottság figyelmét, hogy a rénszarvastenyésztésből élő számik hagyományos életvitelével a fakitermelés nem fér össze,¹⁶² azok a számik, akik ilyen tevékenységet végeznek, kényszerűségből teszik: az eddigi fakitermelések máris olyan mértékben károsították a hagyományos rénszarvas legelőket, hogy többen kénytelenek voltak csökkenteni a csorda méretét, vagy felhagyni hagyományos tevékenységükkel. Az ítélet rendelkező részében, a Bizottság szinte szóról szóra megismételte az első Länsmann ügyben leírtakat: az állam eljárása nem ellentétes a PPJNE 27. cikkével feltéve, hogy a gazdasági tevékenység mértéke nem terjed túl az ügy megindulásakor érvényes terveken. A testület a fentiekre tekintettel megállapította, hogy nem valósult meg a PPJNE 27. cikkének megsértése.¹⁶³

A harmadik Länsmann ügyben – a másodikhoz hasonlóan – a fakitermelésnek a rénszarvas populációra, és ezáltal a tenyésztésükből élő számik életkörülményeire gyakorolt hatása képezte az ügy központi kérdését. Tekintettel arra, hogy a felek által a lehetséges hatások kapcsán felhozott érvek és ellenérvek¹⁶⁴ gyakorlatilag azonosak a második ügyben említettekkel, ezek ismertetésétől a szerző jelen ügy kapcsán eltekint, kizárólag azokat az érveket és adatokat ismerteti, amelyek az előző üggyhöz képest újnak tekinthetők. Ezek közül kiemelés érdemel a rénszarvas populáció számára és csökkenésének okaira vonatkozó vita. A petíciót benyújtók kifogásolták, hogy a rénszarvas populáció létszámának meghatározásáért felelős *Földművelés- és Erdőügyi Minisztérium* arra hivatkozva, hogy a rénszarvasok legeltetésére használt terület nem képes eltartani a populációt, 1998-ban 8000-ről 7500 rénszarvasra csökkentette a kvótát, majd 2000-ben tovább szűkítette 6800-ra. A minisztérium fenntartotta a véleményét, hogy a kvóta csökkentését a túlszaporodott populáció miatt fellépő

¹⁶² A számi népen belül alapvetően három csoportot különböztethetünk meg: a halászatból élő ún. „tengeri számikat”, valamint az ún. „hegyi számikat” és „erdei számikat”, utóbbi két csoport rénszarvastenyésztésből él. – AHRÉN, Mattias, *Indigenous Peoples' Culture, Customs, and Traditions and Customary Law – The Saami People's Perspective*. *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 2004 (Vol. 21.), Issue 1., pp. 63 – 112. (a továbbiakban: AHRÉN), p. 66.

¹⁶³ Länsmann II, paras. 10.-11.

¹⁶⁴ ENSZ EJB, *Jouni E. Länsmann és Eiono Länsmann kontra Finnország*, 2005. március 17. (CCPR/C/83/D/1023/2001), paras. 3.1.-3.3., 7.4.-7.8.

nehézségek indokolták, egyben emlékeztetett arra, hogy az 1970-es években ötször kisebb volt az engedélyezett kvóta.¹⁶⁵

A Bizottság, figyelembe véve a fakitermelés által érintett területeknek az egész területhez viszonyítva relatíve csekély a méretét, a rénszarvas populációnak a korábbihoz képest magas számát, továbbá az ágazat alacsony profitabilitását – amely több tényezőtől ered, és amelynek a fakitermelés okozta veszteség csak egy összetevője –, a Bizottság úgy ítélte meg, hogy az elszenvedett jogsértés nem haladja meg azt a mértéket, amely megalapozná a PPJNE 27. cikkének sérelmét.¹⁶⁶

Az *Ángela Poma Poma kontra Peru ügyben*¹⁶⁷ (a továbbiakban: Poma Poma ügy) a keresetet egy *aymara* indián származású személy nyújtotta be, aki fiaival együtt láma és alpaka tenyésztésből tartja el magát. E tevékenység – a többi környéken élő őslakoshoz hasonlóan – az egyetlen megélhetési forrásuk. Állítása szerint az 1950-es évek óta folyó beruházások, amelyek a távolabbi nagyvárosok vízellátását hivatottak biztosítani, károsan befolyásolták a terület vízháztartását, csökkentve ezáltal a terület eltartó képességét. E beruházások közül – a panaszos fél véleménye szerint – a legsúlyosabb károkat az 1990-es beruházás okozta, amely drámai változásokat hozott: 10 000 hektárnyi legelő terület kiszáradásához, valamint az állatállomány jelentős pusztulásához vezetett. A petíciót benyújtó fél állítása szerint a beruházásokat anélkül kezdték el, hogy előzetesen bármilyen hatástanulmány készült volna, másrészt azokat nem regisztrálták az illetékes állami szerveknél.¹⁶⁸

A panaszos fél véleménye szerint az állam megsértette a PPJNE 1. cikk (2) bekezdését azáltal, hogy a legelő területek kiszáradását okozó beruházások révén a közösséget megfosztotta a létfenntartásához szükséges eszközeitől. A panaszos fél szerint az állam megsértette továbbá az Egyezségokmány 2. cikke által garantált hatékony jogorvoslathoz való jogát, valamint a 17. cikkben garantált, magán és családi élethez való jogát.¹⁶⁹

Az ügy érdemének vizsgálata során az ENSZ EJB arra kereste a választ, hogy a keresetben ismertetett tényállás – a térség vizének elvezetése és az előidézett szárazság – megvalósítja-e az Egyezségokmány 27. cikkének sérelmét. Ennek során a Bizottság idézte a

¹⁶⁵ Länsmann III, paras. 3.4., 7.10.

¹⁶⁶ Länsmann III, paras. 10.-11.

¹⁶⁷ ENSZ EJB, *Ángela Poma Poma kontra Peru*, 2009. március 27 (CCPR/C/95/D/1457/2006)

¹⁶⁸ ENSZ EJB, Poma Poma, paras. 2.1.-2.3.

¹⁶⁹ ENSZ EJB, Poma Poma, paras. 3.1.-3.4.

kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárját, amelynek értelmében a kisebbségi csoportokhoz tartozó személyeknek jogukban áll ápolni kultúrájukat, amelybe a hagyományos tevékenységeik – úgy, mint a vadászat és halászat – folytatása is beletartozik.¹⁷⁰ A Bizottság elismerte, hogy az államoknak jogukban áll a fejlődést elősegítő intézkedéseket hozni, ugyanakkor – amint arra felhívta a figyelmet – az említett intézkedések nem vezethetnek az egyezségokmány 27. cikkének sérelméhez. Ennek a kapcsán a testület utalt korábbi joggyakorlatára – jelesül a Länsmän I ügyre –, amelynek értelmében a jog korlátozható, de csak olyan mértékben, hogy az ne jelentse az egyezségokmány által garantált jogok teljes megtagadását. A Bizottság megítélése szerint, tekintettel arra, hogy az állam ellenkeresetében nem vitatta a panaszos fél állítását a projekt negatív hatásait illetően, azt bizonyítottnak kell tekinteni. A legfontosabb kérdés az, hogy a közösség kulturális jogait egyértelműen negatívan befolyásoló intézkedések meghozatala előtt a közösségnek lehetősége nyílt-e részt venni a döntéshozatalban, más szavakkal: érvényre jutott-e a szabad és előzetes tájékoztatáson alapuló beleegyezés követelménye? A bizonyítékok áttekintését követően a testület arra jutott, hogy sem a panaszos fél, sem a közösség nem kapott lehetőséget, hogy véleményt nyilvánítson a beruházásokat illetően; valamint a lehetséges következményekről sem kaptak tájékoztatást, ugyanis az építkezések megkezdése előtt az állam nem készítetett hatástanulmányt. A fentiekre tekintettel a Bizottság megállapította, hogy a beadványban szereplő beruházások megvalósítása révén az állam megsértette a panaszos fél jogát arra, hogy a közösség tagjaként kulturális hagyományait és hagyományos életvitelét a PPJNE 27. cikke értelmében gyakorolja. Ezt követően a Bizottság a 2. cikkben garantált hatékony jogorvoslathoz való jogot vette górcső alá. Tekintettel arra, hogy az állam büntető bírósága egy olyan jelentés hiányára hivatkozva tagadta meg az eljárás lefolytatását, amelyet egy másik állami szervnek lett volna kötelessége elkészíteni, az ENSZ EJB megítélése szerint az állam megsértette a fent említett jogot. A panaszos fél által eredetileg hivatkozott – a PPJNE 17. cikkére vonatkozó – jogsértést a Bizottság – a fentiekre tekintettel – nem tartotta szükségesnek kivizsgálni. A fentiek megállapítását követően az ENSZ EJB kötelezte az államot, hogy a panaszos fél számára biztosítsa a hatékony jogorvoslathoz való hozzáférés lehetőségét, valamint tegyen meg mindent annak érdekében, hogy hasonló eset ne fordulhasson elő a jövőben.¹⁷¹

¹⁷⁰ Az ENSZ EJB, a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja, para. 7.

¹⁷¹ ENSZ EJB, Poma Poma, paras. 7.1.-9.

2.1.2.4. *Az ENSZ EJB által elbírált további jogsértések*

A *Mahuika és társai kontra Új-Zéland* ügyben a *Waitangi Szerződés*¹⁷² és annak érvényesülése képezte az ENSZ EJB elé terjesztett petíció tárgyát: Az Új-Zéland által 1992-ben elfogadott halászati törvény rendelkezései értelmében – amely jelentősen szűkítette a maori származású halászok jogait –, a kereskedelmi halászat kapcsán a maorik részéről eddig felmerült és a jövőben esetlegesen felmerülő igények egy egyszeri kárpótlás révén rendezettnek tekintendők, további keresetek bíróságra történő benyújtásának nincs helye. A panaszos felek szerint a törvény rendelkezései ellentétesek a PPJNE 1., 2., 16., 18., 26. és 27. cikkeivel, ugyanis megfosztják őket az önrendelkezéshez, a vallási és lelkiismereti szabadsághoz, a kulturális önrendelkezéshez való joguktól, valamint diszkriminatívak, továbbá ellentétesek a tisztességes eljárás és a törvény előtti egyenlőség elvével. Az ENSZ EJB az ügy befogadhatóságáról való döntést követően, először a 27. cikk sérelmét vetette alá vizsgálatnak: megállapította, hogy a kérelmezők egy kisebbségi csoport tagjai, ennek megfelelően megilleti őket az említett cikkben garantált védelem. A Bizottság elismerte, hogy a tények alapján az is egyértelműen megállapítható, hogy a maorik életében a halászat kiemelten fontos szerepet tölt be, a törvényi szabályozás pedig egyértelműen hatást gyakorol erre az életformára. A testület szerint ugyanakkor ez a hatás elenyésző, nem jár a maorik hagyományos életvitelének teljes eltörlésével. Erre, valamint a törvény elfogadását megelőzően lefolytatott konzultációs eljárásra tekintettel, a testület álláspontja szerint az új-zélandi szabályozás nem ellentétes sem a 27. cikkel, sem PPJNE – a petíciót benyújtók által hivatkozott – többi rendelkezésével.¹⁷³

Az *Anni Äärelä és Jouni Näkkäljärvi kontra Finnország* ügyben a panaszos felek a PPJNE 27. cikke által garantált kulturális jogaik sérelme mellett arra hivatkoztak, hogy a bírósági eljárásokban alkalmazandó bizonyítási eljárásokra vonatkozó nemzeti szabály ellentétes az egyezségokmány 14. cikkében garantált tisztességes bírói eljáráshoz való joggal. A panaszos felek álláspontja szerint ugyanis az, hogy a bizonyítási eljárás során a bíróság mellőzte a felperesek indítványát a helyszíni szemle megtartását illetően, valamint, hogy nem volt tekintettel a számi lakosság kulturális szokásaira – jelesül az írásbeliség hiányára –,

¹⁷² Ausztrál Államszövetség, A Waitangi Szerződésről szóló 1975. évi CXIV. törvény (1975. október 10.)

¹⁷³ ENSZ EJB, *Mahuika és társai kontra Új-Zéland*, 2000. október 27. (CCPR/C/70/D/547/1993), paras. 1., 5.1., 6.2., 7.1., 7.2., 9-10.

továbbá az eljárás magas költségeire, megvalósítja a PPJNE 14. cikkének sérelmét.¹⁷⁴ A Bizottság, az ügy befogadhatóvá nyilvánítását követően a beadványt érdemben vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy nem áll rendelkezésre elegendő adat annak eldöntésére, hogy a tervezett beruházás sérti-e a panaszos felek jogait a 27. cikk értelmében. A 14. cikk vonatkozásában a Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a helyszíni szemle elrendelése – és a bizonyítási eszközök megválasztása – az eljáró nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik, az eljárási költségek vonatkozásában azonban megállapította az állam mulasztását.¹⁷⁵

A *Jonassen és társai kontra Norvégia* ügy tárgyát az a norvég legfelsőbb bírósági döntés képezte, amely a terület felett fennálló szolgalmi jog meglétének bizonyítását a számi félre terhelte. Norvégiában a törvényi szabályozás értelmében hat különálló rénszarvas legeltető terület van, amelyek további kisebb egységekre – körzetekre – oszlanak, a számi eredetű lakosság ezeken belül szabadon legeltetheti az állatállományát: a törvényi szabályozás szolgalmi jogot biztosít a részükre. A Norvég Legfelsőbb Bíróság egy 1988-as döntése értelmében azonban e körzeteken belül is a számiknak kell bizonyítaniuk, hogy a terület emberemlékezet óta használják, amennyiben a terület tulajdonosa kifogással él földjeinek igénybevételeivel szemben. Jóllehet egy 1996-os törvényi rendelkezés értelmében, amennyiben a bírónak a bizonyítási eljárás lefolytatását követően továbbra is kétségei vannak a terület felett fennálló jogokat illetően, a számik javára kell ítélnie; a legfelsőbb bíróság a következő évben a saját korábbi – részben XIX. századi – ítélezési gyakorlatára és eljárási szabályaira hivatkozva újfent lerontotta a törvényi szabályok érvényesülését. A panaszos felek szerint a norvég állam ezzel megsértette az PPJNE 26. cikkét, ugyanis a legfelsőbb bíróság egy alapvetően diszkriminatív ítélezési gyakorlatra alapozta a döntését, amely magán viseli az adott kor legfőbb vonását, a kisebbségi és őslakos csoportok alacsonyabb rendűként való kezelését. Véleményük szerint az állam ezen felül megsértette az egyezségokmány 27. cikkét – és azzal együtt a 2. cikkét –, ugyanis nem garantál kellő védelmet a számik hagyományos életvitelének, jóllehet ez az említett rendelkezések értelmében minden, a területén élő kisebbségi csoporttal szemben kötelessége lenne. Az ügyet a Bizottság a hazai jogorvoslati lehetőségek ki nem merítésére hivatkozva, az érdemi rész tárgyalása nélkül utasította el.¹⁷⁶

¹⁷⁴ ENSZ EJB, *Anni Äärelä és Jouni Näkkäljärvi kontra Finnország*, 1997. november 4. (CCPR/C/73/D/779/1997), paras. 2.1., 3.

¹⁷⁵ ENSZ EJB, *Anni Äärelä és Jouni Näkkäljärvi kontra Finnország*, paras. 4.1.-4.5.

¹⁷⁶ ENSZ EJB, *Jonassen és társai kontra Norvégia*, 2002. november 12. (CCPR/C/76/D/942/2000), paras. 2.1.-2.7., 3.1., 4.1.-4.11.,

A *Howard kontra Kanada* ügyben a panaszos fél állítása szerint a kanadai szövetségi kormány nem teljesítette a PPJNE 27. cikkéből – valamint az ENSZ EJB 23. számú általános kommentárjából – eredő kötelezettségét, amikor nem nyújtott jogi segítséget a panaszos félnek, az Ontario Szövetségi Állammal szembeni jogvitájában. Az ügy érdemének vizsgálata során, korábbi joggyakorlatára utalva a Bizottság rögzítette, hogy az államoknak jogukban áll az egyezségokmány 27. cikkének hatálya alatt álló kérdéseket is szabályozni, amennyiben azzal nem teszik teljesen lehetetlenné az említett jog gyakorlását. A jelen ügy vonatkozásában a Bizottság úgy ítélte meg, hogy bár az állami szabályozás korlátozza az említett jogot, összhangban van az egyezségokmány rendelkezéseivel, ugyanis nem teszi teljesen lehetetlenné az abban garantált jog gyakorlását. Erre tekintettel a Bizottság a keresetet elutasította.¹⁷⁷

A *Paadar és társai kontra Finnország* ügy alapját az az 1930-as években elfogadott törvényi szabályozás képezte, amely egyrészt kötelező jelleggel előírja a rénszarvastenyésztők számára a területi szövetkezetbe való belépést, másrészt a szövetkezeteket ruházza fel a maximálisan tartható állatállomány számának meghatározásának jogával. A vita kiinduló pontja a maximálisan tartható rénszarvasok száma és a számítási módszer körül robbant ki: a csak számi eredetűek által lakott Nellim településen élők, a számi hagyományoknak megfelelően ridegtartást alkalmaznak, amelynek következtében az újonnan született borjak közel fele – többek között a környéken élő ragadozók miatt – nem éri meg a kifejlett kort. A számik és nem számik által lakott Ivalo közösségben élők ezzel szemben zárttartást alkalmaznak, amely révén a borjak túlnyomó többsége életben marad. A szövetkezetben belül az Ivalo közösségben élők vannak túlsúlyban, ennek megfelelően a maximális állatállományt az általuk alkalmazott módszer szerint számolják ki, amely a maximális létszám meghatározása során figyelembe veszi az újonnan született állatokat is. E számítási mód, a fentebb említettek miatt a Nellim községben élők számára hátrányos – az állatállomány megfogyatkozásához vezet –, számukra olyan módszer lenne elfogadható, amely figyelmen kívül hagyja az újonnan született állatállományt. Országos szinten egyebekben az Ivalo Rénszarvastenyésztő Szövetkezet által alkalmazott módszer tekinthető kivételesnek, a szövetkezetek többségében a panaszos felek számára kedvező módszert alkalmaznak. A panaszos felek a hazai jogorvoslati lehetőségeket kimerítették, az ügyet a Finn Legfelsőbb Bíróság is elutasította, a panaszos felek szerint

¹⁷⁷ ENSZ EJB, *Howard kontra Kanada*, 2005. július 26. (CCPR/C/84/D/879/1999), paras. 2.1.-2.2.,2.7., 8.6., 12.7.-12.11., 13.

emiatt sérült a PPJNE 14. cikke által garantált tisztességes eljáráshoz való joguk, a legfelsőbb bíróság ugyanis nem hallgatta meg az érveiket. A rendelkezés sérti továbbá az egyezségokmány 26. és 27. cikke által garantált jogukat, egyrészt mert a rendelkezések csak a számi származású rénszarvastenyésztőket érintik hátrányosan, másrészt mert az említett csoportot akadályozza abban, hogy a hagyományos életvitelét folytassa. A Bizottság a keresetet befogadhatónak nyilvánította, ezt követően megvizsgálta annak érdemi részét. A tisztességes eljárás sérelméről a Bizottság rövidúton megállapította, hogy az elé terjesztett iratokból nem állapítható meg, hogy a nemzeti bíróságok önkényes módon értékelték volna az ügy tényállását. A diszkrimináció tilalmát és a kultúrához való jog sérelméről a Bizottság az előzőhöz képest hosszabban vizsgálta, amelynek során elfogadta az állam kimentését a diszkriminációtól, valamint megállapította, hogy a panaszos felek beadványában nem szerepelnek konkrét adatok a rénszarvasállomány csökkenéséről, ezek hiányában a Bizottságnak nem áll módjában dönteni az okozott hátrány mértékéről. A testület utalt továbbá a 23. számú általános kommentárjára, valamint a korábbi joggyakorlatára, amelynek értelmében az egyezségokmány 27. cikkében garantált jog nem korlátlan, bizonyos feltételek megléte esetén korlátozható.¹⁷⁸

2.1.2.5. Az ENSZ EJB monitoring tevékenysége

Az ENSZ EJB az állami jelentéstételre alapozott kontrollmechanizmus keretében kibocsájtott záró észrevételekben – az egyéni panaszjoghoz keretében elbírált beadványokhoz hasonlóan –, a kezdetektől fogva figyelmet szentel az őslakos népeket érintő kérdéseknek. A jogaik védelmét – összhangban az egyéni panaszjogok elbírálása során kialakított gyakorlatával és a Bizottság 23. számú általános kommentárjában foglaltakkal – a PPJNE 27. cikkében garantált kulturális jogok érvényre juttatása révén kívánja biztosítani.¹⁷⁹ Az ENSZ

¹⁷⁸ ENSZ EJB, *Paadar és társai kontra Finnország*, 2014. június 5. (CCPR/C/110/D/2102/2011), paras.1., 2.1.-2.10., 2.14., 3.1.-3.3., 4.3., 4.15., 6.3., 7-8.

¹⁷⁹ Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2013. augusztus 22. (CCPR/C/FIN/CO/6), para. 16.; Az ENSZ EJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2009. november 24. (CCPR/C/RUS/CO/6); Az ENSZ EJB záró észrevételei az Amerikai Egyesült Államok kapcsán, 2006. szeptember 15. (CCPR/C/USA/CO/3); Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2004. december 2. (CCPR/CO/82/FIN2), para. 17.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Suriname kapcsán, 2004. május 4. (CCPR/CO/80/SUR); Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1998. augusztus 18. (CCPR/C/79/Add.92), para. 19.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 1997. május 5. (CCPR/C/79/Add.74), paras. 5., 13.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1998. augusztus 18.

EJB által garantált védelem a mai napig alapvetően e jog védelmére épül, tartalma idővel, új elemekkel bővült, példának okáért az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvével, amelynek érvényesülésére az államoknak külön ki kell térniük a PPJNE 40. cikke értelmében benyújtandó tagállami jelentéseikben.¹⁸⁰

A fent említett cikk által garantált kulturális jogok gyakorlásának egyik előfeltétele, hogy az állam elismerje az adott kisebbségi vagy őslakos csoport létezését, amelynek az ENSZ EJB kiemelt figyelmet szentel.¹⁸¹ A Bizottság egy 1998-as záró észrevételében üdvözölte, hogy Finnország lépéseket tett a számi csoportok őslakosként való elismerése érdekében, aggodalmát fejezte ki ugyanakkor amiatt, hogy a törvénytervezet elfogadása továbbra is várta magára.¹⁸² Az ENSZ EJB ugyanazon évben – 1998-ben – aggodalmának adott hangot amiatt, hogy Japán nem ismeri el az *ainukat* őslakos népként.¹⁸³ Az ország tizenhat évvel később garantálta az őslakos státuszt az említett népcsoportnak, amelyet a Bizottság üdvözölt. Az okinavai csoportok őslakos státuszának el nem ismerése miatt ugyanakkor aggodalmát fejezte ki, egyben indítványozta, hogy az állam mindent tegyen meg annak érdekében, hogy a felnövő őslakos származású generációk iskolai szinten tanulhassák az anyanyelvüket.¹⁸⁴ A

(CCPR/C/79/Add.92), para. 19.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Peru kapcsán, 1996. július 25. (CCPR/C/79/Add.67.), para. 7.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Svédország kapcsán, 1995. november 9. (CCPR/C/79/Add.58), para. 26.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Mexikó kapcsán, 1994. április 18. (CCPR/C/79/Add.32), para. 12.; Az ENSZ EJB záró észrevételei, 1989. szeptember 29. (A/44/40/Supp.40.), paras. 91-92.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1988. szeptember 28. (A/43/40/Supplement.40), paras. 352-353.; Az ENSZ EJB záró észrevétele Ausztrália kapcsán, 1988. szeptember 28. (A/43/40/Suppl.40.), paras. 454-455.

¹⁸⁰ Az ENSZ EJB útmutatásai a PPJNE 40. cikke értelmében az ENSZ EJB számára benyújtandó tagállami jelentések elkészítését illetően. 2010. november 22. (CCPR/C/2009/1), paras. 28., 73., 104.

¹⁸¹ Az ENSZ EJB záró észrevételei Chile kapcsán, 2014. augusztus 13. (CCPR/C/CHL/CO/6), para. 10.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Togo kapcsán, 2011. április 18. (CCPR/C/TGO/CO/4), para. 21.; Az ENSZ EJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2010. november 18. (CCPR/C/SLV/CO/6), para. 18.; Az ENSZ EJB záró észrevételei a Tanzániai Egyesült Köztársaság kapcsán, 2009. augusztus 6. (CCPR/C/TZA/CO/4); Az ENSZ EJB záró észrevételei Ruanda kapcsán, 2009. május 7. (CCPR/C/RWA/CO/3), paras. 22.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. május 18. (CCPR/C/CHL/CO/5), para. 19.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2002. augusztus 5. (CCPR/CO/75/VNM), para. 19.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Argentína kapcsán, 2000. november 15. (CCPR/CO/70/ARG); Az ENSZ EJB záró észrevételei Guyana kapcsán, 2000. április 25. (CCPR/C/79/Add.121), para. 21.

¹⁸² Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 1998. április 8. (CCPR/C/79/Add.91), para. 11.

¹⁸³ Az ENSZ EJB záró észrevételei Japán kapcsán, 1998. november 19. (CCPR/C/79/Add.102), para 14.

¹⁸⁴ Az ENSZ EJB záró észrevételei Japán kapcsán, 2014. augusztus 20. (CCPR/C/JPN/CO/6)

Bizottság *Ruanda* kapcsán aggodalmának adott hangot amiatt, hogy a kormányzat nem hajlandó elismerni semmilyen kisebbség vagy őslakos közösség létezését az országban.¹⁸⁵ A *Togói Köztársaságot* illetően, szintén emiatt adott hangot aggályainak.¹⁸⁶

Az ENSZ EJB az általánosan elterjedt diszkrimináció,¹⁸⁷ a szociális ellátó¹⁸⁸ és az oktatási¹⁸⁹ rendszerből való kirekesztettség – valamint ezek egyik oka az anyakönyvezés elmaradása¹⁹⁰ – mellett kiemelt figyelmet szentel az őslakos népek döntéshozatalban való részvételének. – A Poma Poma ügyet megelőzően általánosságban, ösztársadalmi szinten¹⁹¹ vizsgálta e jog érvényesülését. – Az ENSZ EJB üdvözölte, hogy Norvégia 1989-ben felállította a saját számi parlamentjét, amelyet kiterjedt jogosítványokkal ruházott fel a számi kulturális életét érintő kérdésekben.¹⁹² A Bizottság üdvözölte *Ausztrália* erőfeszítéseit az őslakos népesség minél hatékonyabb részvételének biztosítását illetően, ugyanakkor

¹⁸⁵ AZ ENSZ EJB észrevételei Ruandával kapcsolatban, 2009. március 31. (CCPR/C/RWA/CO/3), para. 22.

¹⁸⁶ AZ ENSZ EJB észrevételei a Togói Köztársasággal kapcsolatban, 2011. április 18. (CCPR/C/TGO/CO/4), para. 21.

¹⁸⁷ Az ENSZ EJB záró észrevételei Sri Lanka kapcsán, 2014. november 21. (CCPR/C/LKA/CO/5); Az ENSZ EJB záró észrevételei Uruguay kapcsán, 2013. december 2. (CCPR/C/URY/CO/5), paras. 22.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2013. április 29. (CCPR/C/PER/CO/5), para. 24.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2009. november 4. (CCPR/C/ECU/CO/5), paras. 19-20.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2004. május 26. (CCPR/CO/80/COL2), para. 20.; Az ENSZ EJB Új-Zéland kapcsán, 2002. augusztus 7. (CCPR/CO/75/NZL), para. 14.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Vietnám kapcsán, 2002. augusztus 5. (CCPR/CO/75/VNM), para. 19.; Az ENSZ EJB záró észrevételei India kapcsán, 1997. augusztus 4. (CCPR/C/79/Add.81), para. 15.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1992. október 9. (A/47/40/Add.40.), para. 233.

¹⁸⁸ Az ENSZ EJB már az egyik korai záró észrevételében felhívta a figyelmet az őslakos Ausztrálok körében előforduló magas csecsemő és gyermekhalandóságra. – Az ENSZ EJB záró észrevétele Ausztrália kapcsán, 1988. szeptember 28. (A/43/40/Suppl.40.), para. 434.

¹⁸⁹ Az ENSZ EJB záró észrevételei Nicaragua kapcsán, 2008. december 12. (CCPR/C/NIC/CO/3), para. 21.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Egyenlítői-Guinea kapcsán, 2004. augusztus 13. (CCPR/CO/79/GNQ), para. 10.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 1997. május 5. (CCPR/C/79/Add.74), paras. 5., 13.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 1996. április 3. (CCPR/C/79/Add.63), para. 7.

¹⁹⁰ Az ENSZ EJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2013. április 29. (CCPR/C/PRY/CO/3), para. 26.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Honduras kapcsán, 2006. december 13. (CCPR/C/HND/CO/1), para. 18.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2006. április 24. (CCPR/C/PRY/CO/2), para. 22.

¹⁹¹ Az ENSZ EJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 2006. április 20. (CCPR/C/CAN/CO/5), para. 22.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 1995. október 3. (A/50/40), para. 182.

¹⁹² Az ENSZ EJB záró észrevétele Norvégia kapcsán, 1993. november 4. (CCPR/C/79/Add.27), para. 6.

véleménye szerint az említett erőfeszítéseken túl további intézkedések szükségesek.¹⁹³ Hasonló aggályokat fogalmazott meg a perui szabályozással kapcsolatban, amely megköveteli ugyan az őslakos közösségek véleményének előzetes kikérését, azt ugyanakkor nem tisztázza, hogy kik esnek ebbe a személyi körbe, és pontosan mit jelent ez a jog.¹⁹⁴ A *Svédországról* szóló záró észrevételében a Bizottság elismerte, hogy a számi parlament létrehozása jelentős lépésnek tekinthető, kifogásolta ugyanakkor annak a döntéshozatalban betöltött korlátozott szerepét.¹⁹⁵ A Nepálról szóló záró észrevételében a testület aggodalmát fejezte ki, amiért a dalit származású nőket továbbra is kizárják a társadalmi döntéshozatalból.¹⁹⁶ Az ösztársadalmi szinten érvényesülő ráhatáson túl a testület azt is figyelemmel kíséri, hogy az egyes beruházások során miként érvényesül az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elve: *Tanzánia* kapcsán a testület kifogásolta, hogy a vadrezervátumok létesítése, valamint az egyéb projektek tervezése és kivitelezése során az állam nem konzultált a hátrányosan érintett csoportok képviselőivel.¹⁹⁷ A *Salvadori Köztársaság* kapcsán a Bizottság szintén kifogásolta a megfelelő képviselet hiányát, illetve javasolta az állam számára, hogy csatlakozzon az ILO 169-es számú egyezményéhez.¹⁹⁸ A Bizottság aggodalmát fejezte ki, amiért az Amerikai Egyesült Államok nem minden esetben biztosítja az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés érvényre jutását, az őslakos csoportokat is érintő beruházások esetén.¹⁹⁹ A testület ugyanezen ok miatt adott hangot aggodalmának a Bolíviáról,²⁰⁰ Mexikóról²⁰¹ és a Finnországról szóló záró észrevételeiben.²⁰²

¹⁹³ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Ausztráliával kapcsolatban, 2009. április 2. (CCPR/C/AUS/CO/5), para. 13.

¹⁹⁴ Az ENSZ EJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2013. április 29. (CCPR/C/PER/CO/5), para. 24.

¹⁹⁵ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Svédországgal kapcsolatban, 2009. április 2. (CCPR/C/SWE/CO/6), para. 20.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Svédországgal kapcsolatban, 2002. április 24. (CCPR/CO/74/SWE), para. 15.

¹⁹⁶ Az ENSZ EJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. április 15. (CCPR/C/NPL/CO/2)

¹⁹⁷ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Tanzániával kapcsolatban, 2009. április 2. (CCPR/C/SWE/CO/6), para. 20.

¹⁹⁸ AZ ENSZ EJB záró észrevételei a Salvadori Köztársasággal kapcsolatban, 2010. október 27. (CCPR/C/SLV/CO/6), para. 18.

¹⁹⁹ AZ ENSZ EJB záró észrevételei az Amerikai Egyesült Államokkal kapcsolatban, 2014. április 23. (CCPR/C/USA/CO/4)

²⁰⁰ Az ENSZ EJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2013. december 6. (CCPR/C/BOL/CO/3), paras.25.

²⁰¹ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Mexikóval kapcsolatban, 2010. május 17. (CCPR/C/MEX/CO/5), para. 22.

²⁰² Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2013. augusztus 22. (CCPR/C/FIN/CO/6), paras.16.

A véleményük kikérése mellett az ENSZ EJB azt is fontosnak tartja, hogy az őslakos közösségek földhasználatát²⁰³ minél kevésbé korlátozzák a tervezett beruházások, valamint, hogy részesedjenek a tervezett beruházások hasznaiból.²⁰⁴ Az ENSZ EJB üdvözölte, hogy az Oroszországi Föderáció törvényhozása egyre szélesebb körben garantál jogokat az őslakos népeknek – például a földjeik használata kapcsán –, ezek gyakorlatba történő átültetését, pontosabban annak elmaradását illetően azonban aggodalmát fejezte ki.²⁰⁵ Hasonló következtetésre jutott a testület a Fülöp-szigetek kapcsán, amelynek nemzeti törvényhozása figyelemmel kíséri a nemzetközi standardokat, sőt mi több a törvényi szabályozást igyekszik azokhoz igazítani, a gyakorlati megvalósítás azonban hogy kívánni valót maga után.²⁰⁶ Az ENSZ EJB a földekhez kapcsolódóan figyelmet szentel az erőszakos át- és kitelepítéseknek is akár a múltban, akár napjainkban történtek. Az EJEK által tárgyalt Thule törzs ügyében²⁰⁷ – annak eljárását megelőzően – aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy elhúzódik a kérdés rendezése,²⁰⁸ valamint, hogy a testület tudomására jutott információk szerint, a dán állam a belföldi eljárás során nyomást gyakorolt a kérelmezőkre annak érdekében, hogy azok csökkentsék az általuk követelt kártérítés összegét.²⁰⁹ A Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy *Kenya* nem tett eleget az ENJABiz által az *Endorois-ügyben* hozott döntésnek,²¹⁰

²⁰³ Az ENSZ EJB záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. május 18. (CCPR/C/CHL/CO/5), para. 19.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2005. december 1. (CCPR/C/BRA/CO/2), para. 6.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2004. május 26. (CCPR/CO/80/COL2), para. 20.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Suriname kapcsán, 2004. május 4. (CCPR/CO/80/SUR); Az ENSZ EJB záró észrevételei Norvégia kapcsán, 1999. november 1. (CCPR/C/79/Add.112.), paras. 16-17.

²⁰⁴ Az ENSZ EJB záró észrevételei Svédország kapcsán, 2002. április 24. (CCPR/CO/74/SWE), para. 15.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2001. április 26. (CCPR/CO/71/VEN), para. 28.

²⁰⁵ Az ENSZ EJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2009. november 24. (CCPR/C/RUS/CO/6); Az ENSZ EJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 1995. október 3. (A/50/40), paras. 364., 374., 384., 401.

²⁰⁶ Az ENSZ EJB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2003. december 1. (CCPR/CO/79/PHL), para. 16.

²⁰⁷ EJEK, *Hingitaq 53 és mások kontra Dánia*, 2006. január 12. (18584/04)

²⁰⁸ Az ENSZ EJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 1996. november 18. (CCPR/C/79/Add.68), para.15.

²⁰⁹ Az ENSZ EJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 2000. november 15. (CCPR/CO/70/DNK)

²¹⁰ ENJABiz, Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya, 2009. november 25. (ügyszám: 276/2003); a témáról bővebben lásd: MARINKÁS György: Az Endorois-ügy, egy hosszú út eredménye – avagy az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus joggyakorlata és az őslakos népek jogainak védelme. *Debreceni Jogi Műhely*, 2014 (XI. évfolyam) 1–2. szám. Online elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/aktualis_szam/1_2_2014/az_endorois_ugy_egy_hosszu_ut_eredmenye_ava

valamint tovább folytatta a szintén őslakos *ogiek* népcsoport kitelepítését a *Mau erdőből*.²¹¹ Az ügyben, 2013 márciusában az *Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága* (a továbbiakban: ENJAB) hozott ideiglenes intézkedést, a csoport jogainak megóvása érdekében.²¹² – Az említett ítélet az afrikai mechanizmus joggyakorlatának elemzése során kerül bemutatásra. – A testület ezen túlmenően aggodalmát fejezte ki az *Argentínában* és *Kolumbiában* gyakorinak mondható erőszakos kitelepítések kapcsán, amelynek következtében több őslakos közösséget is, a hagyományosan használt földterületei elhagyására kényszerítettek.²¹³

Végül, de nem utolsósorban az ENSZ EJB figyelemmel kíséri, hogy az őslakos származású populáció hozzáfér-e az igazságszolgáltatási rendszerhez, érvényre tudja-e juttatni a tisztességes eljáráshoz való jogát. *Guatemalát* illetően a Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az őslakos és kisebbségi csoportok számára a társadalom többségéhez viszonyítva körülményesebb és nehezebb az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés: egyrészt a bíróságok földrajzilag messze esnek az említett közösségektől, másrészt az állam nem biztosít kellő számú tolmácsot az ügyeik hatékony intézéséhez.²¹⁴ A testület megítélése szerint az Amerikai Egyesült Államokban jelenleg érvényes törvényi szabályozás nem nyújt kellő védelmet a háztartáson belüli erőszak áldozatai számára. E cselekmények szenvedői alanyai nagyobb valószínűséggel kerülnek ki a kisebbségi és őslakos csoportok tagjai közül, akik egyébként is nehezebben tudják érvényesíteni a jogaikat.²¹⁵ Ausztrália kapcsán a testület szintén jogaik kikényszeríthetősége kapcsán fogalmazta meg az aggályait.²¹⁶ A testület

gy_az_afrikai_emberi_jogvedelmi_mechanizmus_joggyakorlata_es_az_oslakos_nepek_jogainak_vedelme/
(2014. augusztus 18.)

²¹¹ Az ENSZ EJB záró észrevételei a Kenyával kapcsolatban, 2011. április 18. (CCPR/C/KEN/CO/3), para. 24.

²¹² ENJAB, ENJABiz kontra Kenyai Köztársaság, 2013. március 15. (ügyszám: 006/2012), ideiglenes intézkedés; a témáról bővebben: MARINKÁS György: Miként járulhat hozzá az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága az őslakos népek jogainak védelméhez? *In: a Tavaszi Szél Konferencián elhangzott előadásokat tartalmazó konferenciakötet* (megjelenés alatt)

²¹³ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Argentínával kapcsolatban, 2010. március 31. (CCPR/C/ARG/CO/4), para. 25; AZ ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbiával kapcsolatban, 2010. augusztus 4. (CCPR/C/COL/CO/6), para. 23.

²¹⁴ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Guatemalával kapcsolatban, 2012. április 19. (CCPR/C/GTM/CO/3), paras. 26-27.

²¹⁵ Az ENSZ EJB záró észrevételei az Amerikai Egyesült Államok kapcsán, 2013. április 14. (CCPR/C/USA/CO/4)

²¹⁶ Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009.május 7. (CCPR/C/AUS/CO/5)

aggodalmának adott hangot, amiért Kolumbiában általánosan elterjedt gyakorlat, hogy a rendőrség és a hadsereg indokolatlanul és önkényesen tartóztat le embereket az etnikai hovatartozásuk alapján, stigmatizálva az adott csoportot, továbbá a bolíviai igazságszolgáltatási rendszer nem biztosítja az állami és a hagyományos törzsi igazságszolgáltatási rendszer összhangját.²¹⁷ Az ENSZ EJB aggodalmának adott hangot, amiért Új-Zélandon a börtön populációban a társadalmi arányukhoz mérten felülreprezentáltak az őslakos származású személyek. A Bizottság szerint²¹⁸ a jelenség okai egyrészt a társadalmi különbségekben keresendők, másrészt felveti annak gyanúját, hogy az igazságszolgáltatás diszkriminatív gyakorlatot követ.²¹⁹ Az ENSZ EJB üdvözölte, hogy a Costa Ricai igazságszolgáltatás erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a bírósági eljárások során a bírók az őslakos népeesség szokásait megismerve hozzák meg döntéseiket, az őslakos népeket érintő ügyekben.²²⁰

2.1.2.6. Az ENSZ GSZKJB monitoring tevékenysége

Az őslakos népek jogainak védelme ENSZ GSZKJB működésének kezdete óta²²¹ kiemelt szerepet tölt be annak joggyakorlatában, amely kapcsán az ENSZ GSZKJB a „testvér” bizottsághoz hasonlóan, kiemelt hangsúlyt fektet – a GSZKJNE 15. cikke által garantált – kulturális jogaik védelmére. Ennek megfelelően az államok számára, az állami jelentések elkészítéséhez szükséges útmutatásokban arra ösztönzi a részes feleket, hogy a Bizottságnak benyújtandó jelentéseikben térjenek ki a területükön élő őslakos népek kulturális jogainak érvényesülésére.²²² Az őslakos népeket megillető kulturális jogok védelmének kiemelt

²¹⁷ Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. augusztus 4. (CCPR/C/COL/CO/6), para. 20.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2013. december 6. (CCPR/C/BOL/CO/3), para. 22.

²¹⁸ Az ENSZ EJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2010. április 7. (CCPR/C/NZL/CO/5), paras. 12-14.

²¹⁹ Lásd ANTHONY!

²²⁰ Az ENSZ EJB záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2007. november 16. (CCPR/C/CRI/CO/5), para. 5.

²²¹ Az első záró észrevételt, amelyben az ENSZ GSZKJB foglalkozik az őslakos népeket érintő kérdésekkel a 1989-ben fogadták. Az ausztráliai őslakosok kérdése ugyanakkor már egy 1985-ös munkacsoportülésen felmerült. – Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kanada kapcsán 1989. február 24. (E/C.12/1989/5), para. 89.; Az ENSZ GSZKJB munkacsoportjának 18. üléséről készült jegyzőkönyv, 1985. május 7. (E/1985/WG.I/SR.18), para. 7.

²²² ENSZ GSZKJB, Revised Guidelines regarding the Form and Contents of Reports to be submitted by State Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/C.12/1991/1.

szerepét az is bizonyítja, hogy a Bizottság 2009-ben kiadta a 21. számú, *a kulturális életben való részvétel mindenkit megillető jogával* foglalkozó általános kommentárját, amelyben a testület külön foglalkozik az őslakos népesség kulturális jogainak védelmével. E jogok védelmében kulcs szerepet játszik a tradicionális földjeik feletti jogaik biztosítása, valamint a velük folytatott konzultáció és a beleegyezésük kérése, a területeiken található természeti kincsek kiaknázását megelőzően.²²³ Az általános kommentáron túlmenően az ENSZ GSZKJB a záró észrevételeiben is kiemelt figyelmet szentel a kérdésnek: a Norvégia számára megfogalmazott ajánlásaiban a Bizottság arra ösztönözte az országot, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az őslakos számi lakosság hagyományos életmódjának védelme érdekében.²²⁴ A testület Nepál,²²⁵ Ruanda,²²⁶ El Salvador,²²⁷ Venezuela²²⁸ kapcsán is hasonló ajánlásokat fogalmazott meg. Az említett jogok gyakorlásának egyik előfeltétele, hogy a területén élő őslakos csoportokat az állam ekként ismerje el,²²⁹ valamint lehetővé tegye számukra a közösségi tulajdonjog gyakorlását.²³⁰ A Bizottság ennek megfelelően, több záró észrevételében is, e lépések megtételét ösztönözte.

A Bizottság a záró észrevételeiben figyelmet szentel az őslakos népességet érő hátrányos megkülönböztetésnek mind általánosságban,²³¹ mind az oktatási²³² és a szociális ellátó

²²³ Az ENSZ GSZKJB, 21. számú, *a kulturális életben való részvétel mindenkit megillető jogával* foglalkozó általános kommentárja (E/C.12/GC/21), paras. 3., 27., 36-37.

²²⁴ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Norvégia kapcsán, 2013. december 13. (E/C.12/NOR/CO/5); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Norvégia kapcsán, 2008. december 1. (E/C.12/SWE/CO/5);

²²⁵ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 15. (E/C.12/NPL/CO/3), para. 29.

²²⁶ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ruanda kapcsán, 2013. június 10. (E/C.12/RWA/CO/2-4)

²²⁷ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2007. június 27. (E/C.12/SLV/CO/2), paras. 36-37.

²²⁸ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2001. május 21. (E/C.12/1/Add.56), para. 10.

²²⁹ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 2013. június 6. (E/C.12/DNK/CO/5), para.21.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2013. június 6. (E/C.12/DNK/CO/5), para. 11.

²³⁰ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2004. június 7. (E/C.12/1/Add.100), para. 28.

²³¹ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2015. március 20. (E/C.12/PRY/CO/4), para. 13.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kongó kapcsán, 2013. január 2. (E/C.12/COG/CO/1), para. 13.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kamerun kapcsán, 2012. január 23. (E/C.12/CMR/CO/2-3), paras. 9-10.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei India kapcsán, 2008. augusztus 8. (E/C.12/IND/CO/5), para. 13.

²³² Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 12. (E/C.12/NPL/CO/3), para. 28.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/AUS/CO/4); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nicaragua kapcsán, 2008. november 28. (E/C.12/NIC/CO/4), para. 11.; Az ENSZ GSZKJB

rendszerhez²³³ való hozzáférés terén. – Az oktatás kapcsán a Bizottság fontosnak tartja, hogy az őslakos származású gyermekek megismerhessék az anyanyelvüket és a kultúrájukat.²³⁴ – A szociális ellátó rendszerből való kirekesztettség kapcsán a testület azt vizsgálja, hogy a korlátozott hozzáférés milyen negatív következményekkel jár az őslakos közösségek tagjaira nézve. Az említett negatív következmények a teljesség igénye nélkül: a mélyszegénységbe taszítottság,²³⁵ a többségi társadalom tagjaihoz képest alacsony átlagéletkor, a magas gyermekhalandósági ráta, valamint a szülő nők magas halandósági rátája.²³⁶ A testület emellett kiemelt figyelmet szentel az élelmiszer biztonság kérdésének: szót emelt a rovarirtó szerek túlzott használatával és a génmanipulált szója terjedésével szemben, amely egyre nehezebbé teszi a területén élő őslakos közösségek számára, hogy hagyományos növénytermesztő módszereikkel elegendő és megfelelő minőségű élelmet termeljenek a maguk számára.²³⁷ Szintén az élelem ellátás biztonságának veszélyeztetése miatt fejezte ki aggályait a testület egy etiópai duzzasztógát építése miatt: az *Omo folyó* partján jelentős létszámú őslakos közösség él, akiknek földjei a beruházás következtében víz alá fognak kerülni.²³⁸

Az ENSZ GSZKJB figyelmet szentel továbbá az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvének, megkövetelve annak érvényre juttatását a természeti kincseik

záró észrevételei Nepál kapcsán, 2008. január 16. (E/C.12/NPL/CO/2); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2001. május 21. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.60), para 14.;

²³³ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2012. december 13. (E/C.12/ECU/CO/3), para. 20.; Az ENSZ GSZKJB észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. május 22. E/C.12/AUS/CO/4), paras. 18.,24.,28.,31.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2008. január 4. (E/C.12/CRI/CO/4), para. 15.;

²³⁴ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2014. június 19. (E/C.12/SLV/CO/3-5); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2012. május 30. (E/C.12/PER/CO/2-4),para. 27.; Az ENSZ GSZKJB észrevételei Kambodzsa kapcsán, 2009. május 22. (E/C.12/KHM/CO/1), para. 34.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Algériával kapcsolatban, 2010. május 21. (E/12/DZA/CO/4), para. 22.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2001. május 21. (E/C.12/1/Add.60), para. 24.

²³⁵ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 12. (E/C.12/NPL/CO/3), para. 23.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nicaragua kapcsán, 2008. november 28. (E/C.12/NIC/CO/4), para. 11.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2008. január 4. (E/C.12/CRI/CO/4), para. 15.;

²³⁶ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. május 22. (E/C.12/BRA/CO/2),para. 28.

²³⁷ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Argentína kapcsán, 2011. december 14. (E/C.12/ARG/CO/3), para. 10.

²³⁸ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Etiópia kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/ETH/CO/1-3), para. 24.

kiaknázása esetén.²³⁹ A Bizottság aggodalmának adott hangot, amiért Paraguay nem tesz meg mindent annak érdekében, hogy az őslakos közösségek érdekei érvényre jussanak a földjeiken zajló beruházások során.²⁴⁰ Kritikával illetve Új-Zélandot, amiért a *maorik* nem kapnak kellő beleszólási lehetőséget az őket érintő kérdések megvitatásába,²⁴¹ szintén kritikával illetve az ecuadori kormányt, amely egyes beruházásokat olyan kormányrendeletekkel tett lehetővé, amelyekről előzetesen nem egyeztetett az őslakos népekkel.²⁴² Az Oroszországi Föderációnak címzett ajánlásaiban a testület felhívta az ország kormányának figyelmét az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvének érvényre juttatásának fontosságára.²⁴³ A Bizottság elismerően írt a *perui* törvényhozás munkájáról, amely törvénybe iktatta az őslakos népesség előzetes konzultációhoz való jogát minden, őket érintő kérdésben; a törvény végrehajtását azonban már nem találta kielégítőnek.²⁴⁴ Az informált beleegyezés elvéhez kapcsolódóan az ENSZ GSZKJB figyelemmel kíséri az őslakos népcsoportok áttelepítését.²⁴⁵ A Bizottság a *Kolumbiában* zajló kitelepítésekkel több észrevételében is foglalkozott, aggasztónak találva, hogy az áttelepített személyek esetén az állami anyakönyvi nyilvántartás meglehetősen hiányos, az újszülötteknek közel 20%-át egyáltalán nem regisztrálják, tovább növelve a szociális bizonytalanságot.²⁴⁶ A testület a *Kongói Demokratikus Köztársaságban* zajló eseményeket különösen aggasztónak találta: az országban szinte állandósult fegyveres konfliktusok miatt, a kormányzat nem képes megakadályozni a természeti kincsek

²³⁹ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2014. december 9. (E/C.12/GTM/CO/3), paras. 6-7.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Etiópia kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/ETH/CO/1-3), para. 24.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2012. május 30. (E/C.12/PER/CO/2-4), paras. 22-23.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/BRA/CO/2); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2004. június 7. (E/C.12/1/Add.100), para 12.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2001. november 30. (E/C.12/1/Add.74), para 12.

²⁴⁰ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2015.március 20. (E/C.12/PRY/CO/4), para. 6.

²⁴¹ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/NZL/CO/3), para. 11.

²⁴² Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2012. december 13. (E/C.12/ECU/CO/3), para. 9.

²⁴³ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2011. június 1. (E/C.12/RUS/CO/5)

²⁴⁴ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2012. május 30. (E/C.12/PER/CO/2-4), para. 4.

²⁴⁵ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kambodzsa kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/KHM/CO/1), paras. 15-16.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (E/12/1/Add.87); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2003. május 23. (E/12/1/Add.87); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Honduras kapcsán, 2001. május 21. (E/C.12/1/Add.57);

²⁴⁶ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbiával kapcsolatban, 2010. november 30. (E/12/COL/CO/5); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbiával kapcsolatban, 2001. november 30. (E/12/1/Add.74);

mértéktelen kiaknázását, bizonyos esetekben pedig maga is érdekelt a zavaros ügyletekben. E jelenségek veszélybe sodorják az ország ökológiai egyensúlyát, valamint a javarészt a természet ajándékaitól függő őslakos közösségeket, példának okáért a *pigmeusokat*.²⁴⁷ A Bizottság az *Oroszországi Föderációban* élő őslakos népek kapcsán szintén a természeti kincsektől való megfosztásuk miatt adott hangot aggodalmának: számos beruházás és fejlesztési projekt egyenes következménye, hogy a területen élő őslakos közösség kénytelen felhagyni hagyományos életmódjával, vagy odébb állni annak ellenére, hogy a nemzeti szabályozás – papíron legalábbis – garantálja az őslakos népek jogát arra, hogy kijelöljék a tradicionálisan használt területeiket, valamint rendelkezzenek azokkal.²⁴⁸

A testület figyelmet szentel továbbá az igazságszolgáltatási rendszer működésének: különös tekintettel arra, hogy az milyen mértékben képes érvényre juttatni az őslakos népek jogait. A Bizottság Oroszország kapcsán arra jutott, hogy Szibériában és az ország keleti régióiban élő őslakos népek számára az orosz igazságszolgáltatási rendszer nem képes megfelelő védelmet nyújtani.²⁴⁹ Hasonló következtetésre jutott *Ecuador* kapcsán, ahol az igazságszolgáltatás az őslakos népek jogainak védelme helyett, az állam érdekeit szolgálja a tiltakozásokban és érdekérvényesítő megmozdulásokban résztvevő őslakos származású személyek elleni vizsgálatok indításával és büntető eljárásokkal.²⁵⁰

AZ ENSZ GSZKJB ezen túlmenően kiemelt figyelmet szentel az UNDRIP és az abban foglalt rendelkezések, önazonosítás²⁵¹ és az önrendelkezés²⁵² – utóbbi alatt elsősorban az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés értendő – érvényre jutásának. A Bizottság üdvözölte, hogy Új-Zéland felülvizsgálta korábbi álláspontját az UNDRIP-et illetően, aggodalmát fejezte ki ugyanakkor amiatt, hogy az abban foglalt jogok továbbra sem jutnak

²⁴⁷ Az ENSZ GSZKJB észrevételei a Kongói Demokratikus Köztársaság kapcsán, 2009. november 20. (E/12/COD/CO/4)

²⁴⁸ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2003. december 12. (E/C.12/1/Add.94), para. 11.

²⁴⁹ Az ENSZ GSZKJB észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2011. május 22. (E/12/RUS/CO/5), paras. 7., 34.

²⁵⁰ AZ ENSZ GSZKJB észrevételei az Ecuador kapcsán, 2012. november 30. (E/12/EQU/CO/3), para. 10.

²⁵¹ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2014. december 15. (E/C.12/VNM/CO/2-4); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2014. június 19. (E/C.12/SLV/CO/3-5), para. 7.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Indonézia kapcsán, 2014. június 19. (E/C.12/IDN/CO/1),

²⁵²

maradéktalanul érvényre.²⁵³ A testület felhívta a vietnámi kormány figyelmét, hogy az UNDRIP – amelynek Vietnam is a részes fele – hangsúlyozza az önazonosítás elvének fontosságát egy adott csoport őslakos voltának megítélése során, ennek megfelelően az őslakos népeket el nem ismerő kormányzati álláspont, ellentétes UNDRIP rendelkezéseivel. A Bizottság ennek megfelelően, az országban élő őslakos népek státuszának elismerésére, és az ILO 169. számú egyezményének ratifikálására hívta fel a vietnámi kormányt.²⁵⁴ Hasonlóképpen Guatemala²⁵⁵ és El Salvador²⁵⁶ kapcsán is azt az ajánlást fogalmazta meg, hogy az ország, tekintettel arra, hogy az UNDRIP részes fele, tegyen meg mindent az abban foglalt rendelkezések érvényre juttatása érdekében, példának okáért az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvének érvényesülése érdekében.

2.1.3. A faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény

A „*Faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezményt*”²⁵⁷ (a továbbiakban: faji megkülönböztetés elleni egyezmény), az ENSZ Közgyűlés és az ENSZ GSZT kérésére²⁵⁸ az ENSZ EJiB dolgozta ki. Az egyezményben részes államok vállalják, hogy késlekedés nélkül minden szükséges intézkedést megtesznek, a faji megkülönböztetés felszámolása érdekében.²⁵⁹ Az egyezmény hívta életre továbbá az *ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottságát*²⁶⁰ (a továbbiakban az angol rövidítésének megfelelően: CERD), valamint – a javarészt – a tagállami jelentésekre építő kontroll mechanizmust.²⁶¹

²⁵³ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/NZL/CO/3), paras. 4.,10.

²⁵⁴ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Vietnám kapcsán, 2014. december 15. (E/C.12/VNM/CO/2-4)

²⁵⁵ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2014. december 9. (E/C.12/GTM/CO/3), para. 7.

²⁵⁶ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2014. június 19. (E/C.12/SLV/CO/3-5), para. 5.

²⁵⁷ Az ENSZ Közgyűlés 1965. december 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195); Hazánkban kihirdetve: az 1969. évi 9 törvényerejű rendeletben

²⁵⁸ Az ENSZ Közgyűlés 1962. december 7-i határozata faji megkülönböztetés elleni egyezmény kidolgozásáról (1780 (XVII))

²⁵⁹ Az ENSZ Közgyűlés 1965. december 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195), 2. cikk

²⁶⁰ United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD)

²⁶¹ A CERD 18 főből áll, tagjait az ENSZ Közgyűlése választja, amelynek során figyelmet kell szentelni az arányos földrajzi megoszlás elvének érvényesítésére és a különböző civilizációs formák, valamint a fő jogrendszerek képviselőire. A Bizottság, az eljárási szabályzata értelmében évente kétszer ülésezik, elnökét, alelnökét és a rapporteur-t maga választja, a saját tagjai közül. A testület, a faji megkülönböztetés elleni

A Bizottság munkáját könnyíti, hogy az egyezménynek jelenleg 177 tagja van, további 58 ország²⁶² tett az Egyezmény 14. cikke szerinti – a CERD egyéni panaszok elbírálására feljogosító hatáskörét – elismerő nyilatkozatot. Míg az európai és a dél-amerikai országok javarésze, valamint Ausztrália és Oroszország elismerte a Bizottság hatáskörét, addig az ázsiai és az afrikai országok túlnyomó többsége, továbbá az Egyesült Államok, Kanada és az Egyesült Királyság nem tett hasonló nyilatkozatot.

A faji megkülönböztetés elleni egyezmény végrehajtását felügyelni hivatott CERD szintén kiemelt figyelmet szentel az őslakos népek jogainak. Annak ellenére is, hogy az alapul szolgáló egyezmény csak egy, meglehetősen általános megfogalmazást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a vallási és kulturális jogok terén, vagy az oktatásban és a kulturális életben való részvétel során tilos megkülönböztetést alkalmazni.²⁶³ E rendelkezést azonban a Bizottság oly módon értelmezte, hogy az alkalmas legyen az őslakos népek jogainak védelmére. Amint az korábban említésre került, Ázsiában jelenleg nem létezik regionális emberi jogvédelmi mechanizmus, ennek megfelelően az ENSZ szervek által garantált védelem kiemelkedő fontosságú a térségben, a CERD kimondottan aktív az őslakos népek jogainak védelme terén. E védelmet a testület által, az állami jelentéstételre alapozott záró észrevételekben megfogalmazott ajánlásai garantálják, egyéni panasz érdemi elbírálására jelen sorok írásáig két esetben²⁶⁴ került sor, egyik sem az őslakosokat érintő ügy.

Kiemelést érdemel a CERD 23. számú, az *őslakos népekről szóló ajánlása*, amelyben elismerte az őslakos népesség jogát az igazságos és azonnali kártérítésre, a földhöz való jogaik megsértése esetén. Az ajánlás a döntéshozatalban való részvételre vonatkozóan is tartalmaz rendelkezéseket: „az őslakos származású [állampolgároknak] egyenlő jogaik vannak

egyezményben foglaltak szerint, az ENSZ Főtitkárán keresztül éves jelentést tesz az ENSZ Közgyűlése számára. Az egyezmény 14. cikkével összhangban a Bizottságnak jogában áll egyéni panaszokat is fogadni, amelyek előzetes vizsgálata során – más nemzetközi mechanizmusokhoz hasonlóan – kiemelt figyelmet szentel a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésének. – Az ENSZ Közgyűlés 1965. december 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195), 8-9., 14. cikk; CERD, Eljárási szabályzat (CERD/C/35/Rev.3, 01/01/89.), paras. 1., 15., 62., 80-97.

²⁶² A faji megkülönböztetés elleni egyezmény részes államainak listája. – Elérhető: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en (2015. január 20.)

²⁶³ Uo. 5. cikk

²⁶⁴ A CERD véleménye a 46/2009 sz. petíció ügyében (CERD/C/80/D/46/2009); A CERD véleménye 48/2010 sz. petíció ügyében (CERD/C/82/D/48/2010)

a közéletben való effektív részvétel tekintetében, továbbá megilleti őket a jog, hogy az őket közvetlenül érintő kérdésekben ne lehessen az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezésük nélkül dönteni.”²⁶⁵ A Bizottság ezzel kapcsolatban üdvözölte, hogy a kolumbiai törvényhozás alsó és felső házában is helyet kaptak az őslakos csoportok képviselői.²⁶⁶

A CERD figyelmet szentel az őslakos népek állam általi elismerésének. A Bizottság két záró észrevételben foglalkozott a Kínában élő kisebbségi és nemzetiségi csoportok helyzetével, először 1996-ban,²⁶⁷ majd 2009-ben,²⁶⁸ mind két dokumentumban kerülve az őslakos kifejezés használatát. Ez utóbbi minden valószínűség szerint annak tudható be, hogy Kínában a kormányzat álláspontja szerint nem élnek őslakos népek, csak etnikai kisebbségek,²⁶⁹ amit meglehetősen érdekes megvilágításba helyez az a tény, hogy a Kínai Népköztársaság igennel szavazott az UNDRIP elfogadásakor.²⁷⁰ – A szavazás során a kínai delegáció leszögezte, hogy Kínában nem élnek őslakos népek, csak etnikai kisebbségek, ebből kifolyólag az UNDRIP Kína esetében nem alkalmazható.²⁷¹ – A Bizottság ennek megfelelően – vélhetően a konfliktus kerülése érdekében –, a hivatalos kínai terminológiának megfelelően vizsgálja az országban élő őslakos népek helyzetét, etnikai kisebbségként definiálva azokat. Annak ellenére, hogy Kína több intézkedést is tett az érintett csoportok életkörülményeinek javítása érdekében, mind a törvényi szabályozás, mind annak gyakorlati megvalósítása hagy kívánni valót maga után.²⁷² India szintén nem ismeri el, hogy területén őslakos népek élnek – annak ellenére sem, hogy például az első fejezetben említett szentinelézek minden kétséget kizárólag ebbe a csoportba tartoznak –, ugyanakkor az ország területén élő népcsoportokat tartalmazó lista 461 etnikai csoportot ismer el hivatalosan, az ország területén élő 635 kisebbség közül.²⁷³ A CERD elsősorban a kasztrendszer továbbélése miatt fejezte ki

²⁶⁵ A CERD, *őslakos népekről szóló*, 23. számú ajánlása (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 212). paras. 4d., 5 (2)

²⁶⁶ A CERD észrevételei Kolumbia kapcsán, 2009. augusztus 28. (CERD/C/COL/CO/14), para. 10.

²⁶⁷ A CERD záró észrevételei a Kínai Népköztársaság kapcsán, 1996. szeptember 27. (CERD/C/304/Add.15)

²⁶⁸ A CERD záró észrevételei a Kínai Népköztársaság kapcsán, 2009. szeptember 15. (CERD/C/CHN/CO/10-13)

²⁶⁹ A CERD részére, a Kínai Népköztársaság által benyújtott jelentés, 1996. szeptember 30 (CERD/C/275/Add.2)

²⁷⁰ Az ENSZ Közgyűlésben 2007. szeptember 13-án tartott szavazás jegyzőkönyve. – Online elérhető: <http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?profile=voting&index=.VM&term=ares61295> (2014. január 13.)

²⁷¹ The Indigenous World 2013, p. 228.

²⁷² A CERD záró észrevételei a Kínai Népköztársaság kapcsán, 1996. szeptember 27. (CERD/C/304/Add.15)

²⁷³ The Indigenous World 2013, pp. 303-305.

aggodalmát, több alkalommal²⁷⁴ is: az indiai kormányzat hivatalos álláspontja értelmében ugyanis, a kasztrendszerből adódó megkülönböztetés kívül esik az Egyezmény 1. cikkében rögzített tárgyi hatályon. A Bizottság álláspontja ezzel szemben az, hogy mivel a kasztrendszer származás alapján határozza meg az egyén társadalmi helyzetét – valamint az általa élvezhető emberi jogokat –, a kasztrendszer – és minden hasonló, a társadalmi hierarchiát mereven rögzítő társadalmi szokás – faji alapú megkülönböztetésnek minősül az Egyezmény 1. cikke alapján.²⁷⁵ A Bizottság erre a legutóbbi, 2007-es záró észrevételeiben is felhívta az indiai kormány figyelmét, egyben aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a kasztrendszer továbbra is meghatározó szerepet játszik az indiai társadalomban, egyes csoportokat teljesen elzárva a felemelkedés lehetőségétől.²⁷⁶ A vietnámi kormány hivatalos álláspontja, hasonló a kínaiéhoz: az országban nem élnek őslakos népek, annak ellenére sem, hogy az ország az UNDRIP részes fele.²⁷⁷ A CERD csalódottságát fejezte ki, amiért a vietnámi kormány nem hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni az őslakos népek jogait illető kérdésekben, illetve, hogy az állam által tett ígéretek nincsenek összhangban a valósággal: a földosztásra tett ígéretek²⁷⁸ ellenére továbbra is jellemző, hogy az őslakosnak tekinthető népcsoportoktól elveszik a földjeiket anélkül, hogy őket megkérdeznék vagy kárpótolnák.²⁷⁹ Japán, a területén élő két őslakos nép közül az *ainukat* 2008-ban ismerte el hivatalosan is őslakos népként, míg az *okinavaiaktól* továbbra is megtagadja az őslakos státusz elismerését.²⁸⁰ A CERD amellet, hogy üdvözölte az előbbi lépést,²⁸¹ sajnálatát fejezte ki

²⁷⁴ A CERD 1987. évi jelentése az ENSZ Közgyűlés 42. ülészakán (18 (A/42/18), paras. 745-783.; A CERD záró észrevételei India kapcsán, 2007. május 5. (CERD/C/IND/CO/19)

²⁷⁵ A CERD 29. számú, a leszármazáson alapuló diszkriminációról szóló általános kommentárja (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 223), para. 1.

²⁷⁶ A CERD záró észrevételei India kapcsán, 2007. május 5. (CERD/C/IND/CO/19), paras.

²⁷⁷ Az ENSZ Közgyűlésben 2007. szeptember 13-án tartott szavazás jegyzőkönyve. – Online elérhető: <http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?profile=voting&index=.VM&term=ares61295> (2014. január 13.)

²⁷⁸ The Indigenous World 2013, pp. 274., 277.

²⁷⁹ A CERD záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2012. április 15. (CERD/C/VNM/CO/10-14), para. 15.

²⁸⁰ Érdekes konklúziókat lehet levonni a két nép helyzetének összevetéséből: hogyan lehetséges az, hogy az ország kormányzata viharos sebességgel képes megváltoztatni a hozzáállását az egyik őslakos népet illetően, míg a másik esetben továbbra is hajthatatlan marad. Mindkét nép esetében nemzetközi és belföldi nyomás nehezedett a kormányra annak érdekében, hogy ismerje el őket őslakos népként, és garantálja az őket megillető jogokat. Míg azonban az ainuk esetében ez 2008-ban megtörtént, az okinavaiak továbbra sem nyertek elismerést. A válasz egyértelműen abban rejlik, hogy Japán biztonságpolitikai stratégiájában fontos szerepet tölt be az Egyesült Államok haderejének jelenléte. Amíg ebben nem következik be változás, az okinavaiak küzdelme

amiatt, hogy a másik népcsoport kapcsán a japán kormány továbbra is hajthatatlannak bizonyul. Az ainukra vonatkozó nemzeti szabályozás kapcsán a testület két javaslatot tett a japán kormány számára: egyrészt, hogy a jelenleginél hatékonyabban biztosítsa a döntéshozatalban való részvételüket annak érdekében, hogy az őket érintő döntésekben valóban érvényesüljön az álláspontjuk. Másrészt, hogy biztosítsa a lehetőséget az ainu népesség számára, hogy a gyermekeik anyanyelvi oktatásban részesüljenek.²⁸²

Az őslakos népek földjeinek védelmére szintén kiemelt figyelmet szentel a CERD. Az előbb említett országokkal ellentétben Kambodzsa, több őslakos nép – összesen 20 – létezését is elismeri az országon belül, ezek a – a teljesség igénye nélkül – a következők: *Kroeng, Tumpun, Kavet, Prouv, Phnong, Koury, Pour, Javea, Treay, Tachhork, SaOrch, Rorbeol, Chhrouy, Steang*. A létszámukra vonatkozóan nem létezik hivatalos adat, a becslések szerint a teljes lakosság 1,34 % -át teszik ki, amely hozzávetőlegesen 180 ezer embert jelent. Az 1993-as alkotmány minden állampolgár számára egyenlő jogokat garantál, ugyanakkor a 2000-es évektől kezdődően a kambodzsai törvényhozás kiemelt figyelmet szentel az őslakos népek jogainak és azok védelmének.²⁸³ Ennek részeként figyelemmel kíséri a földjeik védelmét, valamint a nyelvhasználat jogának garantálását.²⁸⁴ A *kambodzsai földtörvény* 26. cikke értelmében az őslakos népeket megilleti a kollektív földtulajdonhoz való jog,²⁸⁵ amely jelentős előrelépésnek tekinthető, annak ismeretében, hogy az őslakos népek számára milyen jelentőséggel bír a kollektív földtulajdon.²⁸⁶ Ugyanakkor a fenti pozitív fejlemények ellenére az őslakos népek földjeinek védelme továbbra is gyenge lábakon áll, földjeiket egyre jobban veszélyeztetik az állami és a magánszektor közreműködésével megvalósuló fejlesztési projektek, a földeken a turistaparadicsomokat hoznak létre, bányákat nyitnak, vagy

hiábavaló, az ENSZ nyomásgyakorlásától és a civil mozgalmak kezdeményezéseitől függetlenül. – MCGROGAN, David: A Shift in Japan's Stance on Indigenous Rights, and its Implications. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2010. (Vol. 17) Issue 2, pp. 355-374.; pp. 372-373.

²⁸¹ A CERD záró észrevételei Japán kapcsán, 2010. április 6. (CERD/C/JPN/CO/3-6), paras. 4-5.

²⁸² A CERD záró észrevételei Japán kapcsán, 2014. szeptember 26. (CERD/C/JPN/CO/7-9)

²⁸³ *The Indigenous World* 2011, p. 296.

²⁸⁴ A CERD részére Kambodzsa által benyújtott jelentés, 2009. június 15. (CERD/C/KHM/8-13)

²⁸⁵ A 2001. évi kambodzsai termőföld törvény (Elfogadva 2001. augusztus 13-án), 26. cikk

²⁸⁶ GILBERT, Jéremie: Indigenous Peoples' Human Rights in Africa : the Pragmatic Revolution of the African Commission on Human and Peoples' Rights. *International and Comparative Law Quarterly*, 2011. (vol. 60), issue 1.,pp. 245-270 (a továbbiakban: GILBERT); p. 260.

mezőgazdasági művelés alá vonják azokat.²⁸⁷ A CERD 2010-ben aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az őslakos népek földjeit a törvényi előírások megkerülésével, alapos megfontolás nélkül, rohamtempóban árusítják ki.²⁸⁸ Hasonló megfontolások miatt került a Bizottság látókörébe a *Fülöp-szigetek*: a Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az őslakos népesség kollektív földtulajdoni igényeinek elbírálása és bejegyzése indokolatlanul hosszú időt vesz igénybe. A testület álláspontja szerint, az eljárás egyszerűsítése megoldást jelenthetne a problémára.²⁸⁹ Thaiföld 2010 és 2011 során, az újonnan létesítendő *Bang Kloi Bonban* és a *Kaeng Kachan Nemzeti Parkban* élő karen népcsoport kitelepítése miatt került a CERD látókörébe. Az őslakos csoportok hátrahagyott házait lerombolták, a rizsföldjeiket felszámolták, amellyel szemben a karen népcsoport nemzeti és nemzetközi szinten is tiltakozó akciókba kezdett, ennek keretében többek között az ENSZ Különleges Rapporteuréhez, valamint a CERD-hez is benyújtottak egy petíciót.²⁹⁰ A thai kormány véleményének meghallgatását követően a CERD aggodalmát fejezte ki bizonyos, az erdőket és a környezetet védeni hivatott törvényi rendelkezések miatt, azok ugyanis egyes esetekben diszkriminatívnak bizonyulhatnak az őslakosok vonatkozásában. A testület rámutatott, hogy a törvények nem garantálják kellőképpen az őslakosok jogát arra, hogy az őket érintő döntések meghozatalakor a kormány beszerezze az előzetes tájékoztatáson és szabad akaratukon alapuló hozzájárulásukat.²⁹¹ Az ugyanazon évben elfogadott záró észrevételben²⁹² azonban már nem került szóba az ügy. A földek kapcsán a Bizottság figyelmet szentel az ásványkincsek kiaknázásának, és az őslakos népesség kitelepítésének: a CERD aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy *Nigériában* – főként az őslakos *ogonik* lakta területeken – rohamtempóban zajlik az ásványi vagyon kimerítése.²⁹³ A CERD a laoszi őslakos népesség áttelepítése kapcsán

²⁸⁷ Uo., p. 298.

²⁸⁸ CERD, *The Rights of Indigenous Peoples in Cambodia*, 2010. p. 9. – Forrás: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/NGO_Forum_Cambodia76.pdf (2013. augusztus 29.)

²⁸⁹ A CERD záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2009. szeptember 23. (CERD/C/PHL/CO/20), para. 23.

²⁹⁰ Forest Peoples Programme Request for Consideration of the Situation of the Karen Indigenous People Forcibly Evicted from the Kaeng Krachan National Park, Thailand, under the Committee on the Elimination of Racial Discrimination's Urgent Action and Early Warning Procedure (13rd February 2012) – Online elérhető: <http://www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2012/02/cerd-80th-kknp-final.pdf> (2015. június 15)

²⁹¹ A CERD elnökének 2012. március 9-i levele a thaiföldi kormány állandó genfi ENSZ képviselője részére. – Online elérhető: http://www.aippnet.org/pdf/CERD_Thailand.pdf (2015. június 15.)

²⁹² A CERD záró észrevételei Thaiföld kapcsán, 2012. augusztus 31. (CERD/C/THA/CO/ 1-3)

²⁹³ A CERD észrevételei Nigéria kapcsán, 2005. november 1. (UN Doc. CERD/C/NGA/CO/18), para. 19.

fogalmazta meg aggályait. Utóbbi ügyben a Bizottság a következőképpen határozta meg az államok kötelességeit az áttelepítések kapcsán: „az állam tanulmányozza az áttelepítés elkerülésének minden lehetséges módját [...], dolgozza ki az érintett népesség jogainak védelmét szolgáló törvényes kereteket, továbbá a tájékoztatást és egyeztetést szolgáló eljárásokat.”²⁹⁴ A Bizottság emellett, hogy elismerően írt a *chilei* kormány erőfeszítéseiről, amelyek az őslakos népek társadalmi felzárkóztatását szolgálják, aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a törvények nem biztosítanak kellő védelmet a földjeik megvédéséhez, mi több a kormány több esetben a terrorellenes törvényeket²⁹⁵ használja a földjeiket védő közösségek ellen.

A CERD nem pusztán azokat az országokat követi nyomon, ahol nem léteznek regionális mechanizmusok, kiváló példa erre az EJEB által vizsgált *Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország* ügy,²⁹⁶ amelyben a Bizottság a *Svédországról* szóló észrevételében aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, ahogyan az említett ügyet és a hasonló, földdel kapcsolatos jogvitákat kezelik svéd a bíróságok. A Bizottság külön figyelmet szentelt a bizonyítási teher kérdésének: diszkriminatívnek nevezve a bizonyítási tehernek az őslakos népekre hátrítását; egyben arra kérte az érintett államot, hogy törvényhozási aktussal biztosítsa a bizonyítási teher igazságos megosztását, valamint nyújtson jogi segítséget az őslakos népek részére.²⁹⁷ A Bizottság álláspontja szerint a finn törvényi szabályozás és a bírói gyakorlat – azáltal, hogy a számikról szóló törvény személyi hatályának megítélése során az önazonosítást nem fogadja el, mint kellő súlyú szempontot – túlon túl megszorító jellegű, és ebből kifolyólag sérti az érintett népcsoport érdekeit.²⁹⁸ A Bizottság aggodalmának adott hangot amiatt, hogy a *Kongói Köztársaság* nem garantálja a helyi őslakos népesség, különösképpen a pigmeusok jogainak védelmét: a földekre a legtöbb esetben, a velük történő előzetes konzultáció nélkül biztosítanak koncessziós jogot a befektetők részére. A testület aggályait fejezte ki továbbá, az őslakos népeknek a politikai életből való kirekesztettsége okán: az országban, a jelentés készítésének időpontjáig még egyetlen őslakos származású

²⁹⁴ A CERD észrevételei Laosz kapcsán, 2005. április 18. (UN Doc. CERD/C/LAO/CO/15), para. 20.

²⁹⁵ A CERD észrevételei Chile kapcsán, 2009. március 23. (CERD/C/CHL/CO/15-18), paras. 9., 15.

²⁹⁶ EJEB, *Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország*, 2010. március 30. (39013/04)

²⁹⁷ A CERD észrevételei Svédország kapcsán, 2008. augusztus 21. (UN Doc. CERD/C/SWE/CO/18), para. 20.

²⁹⁸ A CERD észrevételei Finnország kapcsán, 2009. március 5. (UN Doc. CERD/C/FIN/CO/19), para. 13.

személyt sem választottak meg vezető politikai tisztségbe.²⁹⁹ A Bizottság üdvözölte, hogy *Suriname* lépéseket tett az EJAB által a *Saramaka emberek*³⁰⁰ és a *Moiwana falu*³⁰¹ ügyekben hozott ítéletekben foglaltak végrehajtása érdekében,³⁰² mindamellett aggodalmának adott hangot amiatt, hogy a végrehajtást illetően továbbra is akadnak hiányosságok. Az említett hiányosságok közé tartozik, hogy egyrészt az állam továbbra sem hajlandó elismerni a saramaka emberek kollektív jogait, példának okáért az önrendelkezéshez való jogukat; másrészt az 1986-os moiwanai mézszárlás elkövetőinek felelősségre vonására a mai napig nem került sor.³⁰³ A Bizottság üdvözölte, hogy *Venezuela* törvénybe foglalta az őslakos földek kijelölését, a végrehajtást illetően azonban aggályainak adott hangot.³⁰⁴ A testület *Ecuador* esetén is hasonló aggodalmakat fogalmazott meg, amiért a gyakorlatban nem valósította meg az őslakos lakosság földhöz való jogainak védelmét.³⁰⁵

A CERD joggyakorlatában – a többi ENSZ szervhez hasonlóan – kiemelt szerepet tölt be az őslakos népek kulturális jogainak védelme. Ennek kapcsán a testület aggodalmát fejezte ki, hogy a *tunéziai amazigh* csoportot az állam akadályozza kulturális jogai gyakorlásában, valamint nyelvének használatában, az állam ugyanis tagadja, hogy területén őslakos vagy kisebbségi csoportok élnek, a hivatalos álláspont szerint a társadalom teljesen homogén összetételű.³⁰⁶ A Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy *Peruban* a 2007-es népszámlálás tanulsága szerint egyre kevesebben beszélnek az ősi nyelveket, a fiatalabb generációk már csak spanyolul beszélnek. A testület szót emelt továbbá amiatt, hogy az őslakos népességen belül – a társadalom egészéhez viszonyítva – magas az analfabéták aránya.³⁰⁷ A Bizottság üdvözölte *Argentína* erőfeszítéseit, amelyek egy új, többnyelvű oktatási rendszer bevezetésére irányulnak abból a célból, hogy a felnövekvő generációk meg

²⁹⁹ A CERD észrevételei a Kongói Köztársaság kapcsán, 2009. március 23. (CERD/C/COG/CO/9), paras. 14., 16.

³⁰⁰ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172. (merits)

³⁰¹ EJAB, *Moiwana Közösség kontra Suriname*, 2005. június 15. C Sorozat No. 124.

³⁰² A témáról bővebben lásd: MARINKÁS György: A Saramaka emberek kontra Suriname ügy; avagy az Amerikaközi Bíróság, mint az őslakos népek jogainak élharcosa. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus. XXXI.* (2013), pp. 221–238.

³⁰³ A CERD észrevételei Suriname kapcsán, 2009. március 31. (CERD/C/SUR/CO/12), para. 18.

³⁰⁴ A CERD észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (CERD/C/VEN/CO/18), para. 20.

³⁰⁵ A CERD jelentése az Ecuadorról, 2004. június 7. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.100), para. 12.

³⁰⁶ A CERD észrevételei Tunézia kapcsán, 2009. március 23. (CERD/C/TUN/CO/19), paras. 10., 18.

³⁰⁷ A CERD észrevételei Peru kapcsán, 2009. szeptember 3. (CERD/C/PER/CO/14-17), paras. 13., 18.

tanulják elfogadni és tisztelni az ország kulturális sokszínűségét.³⁰⁸ A testület üdvözölte, hogy *Guatemala* szintén kötelezővé tette az őslakos népek nyelvének oktatását, továbbá előírta, hogy a bíróságok személyi állományát olyan személyekkel kell kiegészíteni, akik járatosak az őslakos nyelvekben, és ismerik e csoportok kultúráját.³⁰⁹ *Dánia* kapcsán a Bizottság aggodalmának adott hangot amiatt, hogy az őslakos származású gyerekek számára csak a kontinentális területeken biztosít anyanyelvi oktatást, a *Grönlandon* élők számára nem. A testület megismételte továbbá korábbi aggodalmát amiatt, hogy a Thule törzs ügyében hozott, 2003-as ítéletében a *Dán Legfelsőbb Bíróság* nem vette figyelembe az őslakos népek jogai kapcsán, a nemzetközi jogban bekövetkezett változásokat.³¹⁰ – Az ügyet 2006-ban az EJEB tárgyalta, amely időbeli joghatóságának hiányára hivatkozva elutasította azt.³¹¹

A CERD-nek jogában áll ún. *korai figyelmeztetéseket és sürgős intézkedéseket* foganatosítani a faji megkülönböztetés elleni egyezmény végrehajtásának biztosítása érdekében.³¹² A Bizottság egy sürgős intézkedés keretében, 2009-ben adatszolgáltatásra kérte fel a *kanadai* kormányt a *British Columbia* tartományban folyó, a helyi őslakos népesség megkérdezése nélkül elkezdett nagyléptékű turisztikai beruházások és föld értékesítések kapcsán.³¹³ A Bizottság tudomására jutott információk szerint, a *Salvadori Köztársaság* kormánya a 2007-es népszámláláson „statisztikai népirtást” követett el: az őslakos származást sok esetben nem tüntették fel az összeírás során annak érdekében, hogy az őslakos népesség számarányát a valóságosnál kisebbként tüntethessék fel. A testület e hiba mihamarabbi korrigálását várja az államtól.³¹⁴ Az ENSZ FMEB 14 nappal azelőtt, hogy az ENSZ EJB meghozta döntését a Poma Poma ügyben, felszólította a *perui* kormányt, hogy azonnal hagyjon fel az *Ancomarca* közösség területein fellelhető vízkészletek kiszivattyúzásával, valamint találja meg a közösség kártalanításának módját.³¹⁵

Végül, de nem utolsósorban, a CERD kiemelten foglalkozik az UNDRIP rendelkezéseinek végrehajtásával, az ugyanis nem rendelkezik sui generis kontroll

³⁰⁸ A CERD észrevételei Argentína kapcsán, 2010. szeptember 3. (CERD/C/ARG/CO/19-20), para. 19.

³⁰⁹ A CERD észrevételei Guatemala kapcsán, 2010. május 19. (CERD/C/GTM/CO/12-13), para. 4/c, 8.

³¹⁰ A CERD észrevételei Dánia kapcsán, 2010. szeptember 20. (CERD/C/DNK/CO/18-19), paras. 16-17.

³¹¹ EJEB, *Hingitaj 53 és mások kontra Dánia*, 2006. január 12. (18584/04)

³¹² A CERD iránymutatásai a korai figyelmeztetésekre és a sürgős intézkedésekre vonatkozóan (Annual report A/62/18, Annexes, Chapter III)

³¹³ A CERD 2009. március 13-i sürgős intézkedése Kanada kapcsán

³¹⁴ A CERD 2009. március 13-i sürgős intézkedése a Salvadori Köztársaság kapcsán

³¹⁵ A CERD 2009. március 13-i sürgős intézkedése Peru kapcsán

mechanizmussal, tekintettel arra, hogy formálisan nem bír kötelező erővel. Az UNDRIP rendelkezéseinek erejét ugyanakkor erősíti, hogy bizonyos elemei a már meglévő szokásjogot tükrözik vissza: javarészt olyan jogokat kodifikált, amelyeket az államok – vagy legalábbis túlnyomó többségük – eddigi gyakorlata elfogad, vagy a gyakorlat eddigi alakulása alapján várhatóan el fog fogadni.³¹⁶ Az UNDRIP végrehajtásával kapcsolatban a Bizottság egy 2009-es észrevételében üdvözölte, hogy a *kongói* őslakos népesség helyzetét javítani hivatott *Kongói Nemzeti Akciótervnek* az UNDRIP szolgált alapjául,³¹⁷ egy 2010-es észrevételében pedig elégedettséggel nyugtázta *Ausztrália* álláspontjának változását, az UNDRIP kapcsán.³¹⁸ A Bizottság üdvözölte, hogy *Japán* 2007-ben igennel szavazott az UNDRIP-re, a rákövetkező évben pedig az *Ainu* népet hivatalosan is elismerte őslakosként.³¹⁹ A testület egy 2010-es sürgős intézkedésében felhívta a *laoszi* kormány figyelmét arra, hogy az UNDRIP 30. cikke értelmében az őslakos népek földjein – kevés kivételtől eltekintve – tilos katonai műveleteket folytatni. A testület emlékeztetett továbbá arra, hogy az UNDRIP 33. cikke alapján az őslakos népek azonosításának egyik legfontosabb módja az önazonosítás, ennek megfelelően az állam nem tagadhatja meg a *Hmong* népességtől az őslakos címet.³²⁰

2.1.4. A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény

*A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény*³²¹ 1979-ben fogadták el, és 1981-ben lépett hatályba, ugyanebben az évben az egyezmény 17. cikkének megfelelően megalakult *ENSZ Nők Hátrányos Megkülönböztetésének Felszámolásáért Küzdő Bizottsága*³²² (a továbbiakban angol rövidítésének megfelelően: CEDAW).³²³ Az

³¹⁶ VAN GENUGTEN, Williem, 'Protection of Indigenous Peoples on the African Continent: Concepts, Position Seeking, and the Interaction of Legal Systems', *American Journal of International Law*, Jan. 2010, Vol. 104, No 1, p. 29-65., p. 51.

³¹⁷ A CERD észrevételei Kongó kapcsán, 2009. március 23 (UN Doc. CERD/C/COG/CO/9), paras. 7-8.

³¹⁸ A CERD 2010. szeptember 13-i észrevételei Kongó kapcsán (UN Doc. CERD/C/AUS/CO/15-17), para. 3.

³¹⁹ A CERD észrevételei Japán kapcsán, 2010. április 6. (CERD/C/JPN/CO/3-6), paras. 4-5.

³²⁰ A CERD 2010. március 12-i sürgős intézkedése Laosz kapcsán

³²¹ Az ENSZ Közgyűlés 1979. december 19-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13). Hazai jogszabályban kihirdetve: az 1982. évi 10. törvényerejű rendeletben

³²² United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)

³²³ A Bizottság először 18 fővel kezdte meg a működését, majd a 25. ratifikációs okmány beérkezését követően 23 főre bővült. A Bizottság tagjainak az egyezmény tárgykörében járatos, elismert szakembereket lehet megválasztani négy éves mandátumra a méltányos földrajzi eloszlás elvére, valamint a világ jogrendszerének egyenlő képviselőit tekintettel. A Bizottság az egyezmény 20. cikke értelmében évente egyszer ülésezik, az

egyezményhez 1999-ben fűztek egy, az egyéni panasz eljárás lefolytatását lehetővé tevő jegyzőkönyvet,³²⁴ amelyet 106 ország ratifikált.³²⁵

Bár az Egyezmény – az eddig tárgyalt dokumentumokhoz hasonlóan –, szintén nem tartalmaz *expressis verbis* utalást az őslakos népek jogaira, az ellenőrzésére létrehozott Bizottság figyelemmel kíséri az őslakos származású nőket hátrányosan érintő gyakorlatokat,³²⁶ és javaslatokat tesz annak felszámolása érdekében.³²⁷

A CEDAW a záró észrevételeiben figyelmet szentel *egyrészt* a hátrányos társadalmi helyzetben lévő csoportok – köztük az őslakos népek – női tagjainak életminőségét meghatározó mutatóknak – e körben vizsgálja az egészségügyi ellátó,³²⁸ valamint az oktatási rendszerhez³²⁹ való hozzáférésüket, továbbá a társadalmi érdekérvényesítő képességüket³³⁰ – *másrészt* az őket érő diszkrimináció visszaszorítása érdekében tett állami intézkedéseket.³³¹

ülésszak két hetes, helyszíne az ENSZ székhelye. Az egyezményt összesen 189 ország ratifikálta. – Az ENSZ Közgyűlés 1979. december 19-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13), 17. cikk; A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény részes államainak listája – Elérhető: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en (2015. június. 15.)

³²⁴ Az ENSZ Közgyűlés 1999. október 6-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 2131, p. 83.)

³²⁵ A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény első számú kiegészítő jegyzőkönyvének részes államai – Elérhető: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-b&chapter=4&lang=en (2015. június 15.)

³²⁶ A CEDAW jelentése a Kanadában élő őslakos nőket érintő hátrányos joggyakorlat ügyében, 2015. március 6. (CEDAW/C/OP.8/CAN/1)

³²⁷ Lásd a CEDAW 24. számú, a nők egészségügyi helyzetével foglalkozó általános kommentárját (A/54/38/Rev.1, chap. I)

³²⁸ A CEDAW záró észrevételei Peru kapcsán, 2014. július 24. (CEDAW/C/PER/CO/7-8), paras. 33-36.; a CEDAW záró észrevételei Norvégia kapcsán, 2012. március 22. (CEDAW/C/NOR/CO/8), paras. 31-34.; a CEDAW záró észrevételei Peru kapcsán, 2008. november 21. (CEDAW/C/ECU/CO/7), paras. 38-41.;

³²⁹ A CEDAW záró észrevételei a Venezuelai Bolívari Köztársaság kapcsán, 2014. november 14. (CEDAW/C/VEN/CO/7-8), paras. 26-27.; a CEDAW záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2007. február 20. (CEDAW/C/VNM/CO/6), paras. 27-28.; a CEDAW záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2006. augusztus 28. (CEDAW/C/PHI/CO/6), paras. 29-30.

³³⁰ A CEDAW záró észrevételei a kínai Népköztársaság kapcsán, 2014. december 7. (CEDAW/C/CHN/CO/7-8), paras. 30-31.; a CEDAW záró észrevételei Finnország kapcsán, 2014. március 9. (CEDAW/C/FIN/CO/7), paras. 36-37.; a CEDAW záró észrevételei Nepál kapcsán, 2011. augusztus 11. (CEDAW/C/NPL/CO/4-5), paras. 23-24.; a CEDAW záró észrevételei Finnország kapcsán, 2008. július 15. (CEDAW/C/FIN/CO/6), paras. 33-34.

³³¹ A CEDAW záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2013. október 28. (CEDAW/C/KHM/CO/4-5), paras. 13-14.; a CEDAW záró észrevételei Indonézia kapcsán, 2012. augusztus 7. (CEDAW/C/IDN/CO/6-7), paras. 45-

A Bizottság az egyezmény végrehajtása érdekében tett lépéseken³³² túlmenően a kirívó jogsértéseknek is figyelmet szentel, a Közép-afrikai Köztársaság kapcsán aggodalmát fejezte ki, hogy általánosan elterjedt gyakorlat, a lakosság egy részének rabszolga sorba taszítása.³³³ A Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az Új-Zélandon élő maori,³³⁴ valamint Ausztráliában³³⁵ élő őslakos nők – a többségi társadalom női tagjaihoz képest – aránytalanul gyakran esnek erőszakos cselekmény – jellemzően háztartásbeli erőszak – áldozatául. A testület hasonlóképpen kiemelt figyelmet szentelt annak a ténynek, hogy Kanadában az eltűnt vagy meggyilkolt őslakos származású nők ügyeiben a rendőrség lényegesen kisebb felderítési hatékonysággal dolgozik, mint a többségi társadalomhoz tartozó áldozatok esetén.³³⁶ Tekintettel arra, hogy az állami jelentéstételre alapozott ellenőrzési mechanizmus alkalmazása révén a Bizottság nem érte el a kívánt eredményt – a kanadai állam ugyanis nem implementálta annak javaslatait –, a testület úgy döntött, hogy élve a kiegészítő jegyzőkönyv által biztosított lehetőséggel, megvizsgálja az ügyben beérkezett egyéni panaszt. Az eljárás során bizonyítást nyert a kanadai állam felelőssége, amelyet a Bizottság rögzített az esetről készített jelentésében.³³⁷ Az említett ügytől függetlenül az őslakos származású nők védelmét a testület továbbra is jellemzően az állami jelentéstételre alapozott rendszer keretében végzi: a kiegészítő jegyzőkönyv 2000-es hatályba lépésétől kezdve a testülethez 39 indítvány

46.; a CEDAW záró észrevételei Banglades kapcsán, 2011. március 21. (CEDAW/C/BGD/CO/7), paras. 37-38.; a CEDAW záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2010. augusztus 16. (CEDAW/C/USR/CO/7), paras. 44-45.

³³² Dánia esetében visszatérő probléma, hogy az anyaországgal ellentétben a Grönlandi kormányzat továbbra sem tesz meg mindent a szerződés rendelkezéseinek érvényre juttatása érdekében. – A CEDAW záró észrevételei Dánia kapcsán, 2015. március 10. (CEDAW/C/DNK/CO/8), paras. 11-12.; a CEDAW záró észrevételei Dánia kapcsán, 2009. augusztus 14. (CEDAW/C/DEN/CO/7), paras. 38-39.; a CEDAW záró észrevételei Dánia kapcsán, 2006. augusztus 24. (CEDAW/C/DEN/CO/6), paras. 9-11.

³³³ A CEDAW záró észrevételei Közép-afrikai Köztársaság kapcsán, 2014. július 24. (CEDAW/C/CAF/CO/1-5), paras.43-44.;

³³⁴ A CEDAW záró észrevétele Új-Zéland kapcsán, 2012. július 27 (CEDAW/C/NZL/CO/7), paras 14.,15.,23.,24. (c), 29., 30., 33., 34. (d), 35., a CEDAW záró észrevétele Új-Zéland kapcsán, 2007. augusztus 15. (CEDAW/C/NZL/CO/6), paras. 24-25.

³³⁵ A CEDAW záró észrevétele Ausztrália kapcsán, 2010. július 30. (CEDAW/C/AUL/CO/7), paras. 40-44.

³³⁶ A CEDAW záró észrevétele Kanada kapcsán, 2008. november 7. (CEDAW/C/CAN/CO/7), paras. 31-32.

³³⁷ A CEDAW jelentése a Kanadában élő őslakos nőket érintő hátrányos joggyakorlat ügyében, 2015. március 6. (CEDAW/C/OP.8/CAN/1), paras. 194-216.

érkezett³³⁸ – a fent említett ügyet kivéve –, ezek közül egyik sem releváns jelen dolgozat szempontjából.

2.1.5. Az ENSZ, gyermekek jogairól szóló egyezménye

A faji megkülönböztetés elleni egyezményvel ellentétben, az *ENSZ Gyermekek jogairól szóló egyezményének*³³⁹ (a továbbiakban: gyermekjogi egyezmény) három rendelkezése is utal az őslakos származású gyermekekre: (i) az őslakos származású gyermekeknek jogukban áll megismerni a saját népük kultúráját. Az egyezmény továbbá (ii) olyan oktatás intézményesítését szorgalmazza, ahol az őslakos származású gyermekeket is felkészítik a felelősségteljes életre egy olyan szabad társadalomban, amely a megértésre, békére, a toleranciára, a nemek közötti együttműködésre és a népek közötti barátságra épül, valamint arra (iii) ösztönzi az államokat, hogy fordítsanak különleges figyelmet az őslakos származású gyermekek anyanyelvére és az ebből származó igényeikre.³⁴⁰ Ennek megfelelően az egyezmény betartását ellenőrizni hivatott *ENSZ Gyermekjogi Bizottság*³⁴¹ (a továbbiakban az angol rövidítésének megfelelően: CRC) kiemelt figyelmet szentel³⁴² az őslakos származású gyermekek jogainak.³⁴³ Az egyezményhez – amelyet 194 ország ratifikált³⁴⁴ – 2011-ben fűztek egy az egyéni panaszjogot lehetővé tevő kiegészítő jegyzőkönyvet.³⁴⁵

³³⁸ A CEDAW joggyakorlata a kiegészítő jegyzőkönyv 8. cikke szerinti eljárásban. – http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeID=22 (2015. június 17.)

³³⁹ Az ENSZ Közgyűlés 1989. november 20-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3) Hazai jogszabályban kihirdetve: 1991. évi LXIV. törvény

³⁴⁰ Uo. 17.,29., 30. cikk

³⁴¹ United Nations Committee on the Rights of the Child (CRC)

³⁴² A Bizottság szintén 18, az egyezmény tárgykörében jártas, magas erkölcsiséget képviselő szakértőből áll, akiket négy éves, megújítható mandátummal választanak meg a szerződésben részes államok. Az eljárási szabályzat értelmében a Bizottság, főszabály szerint évente háromszor ülésezik, a szerződésből eredő kötelezettségei ellátása érdekében azonban bármikor lehetőség van a testület összehívására. A Bizottság a saját tagjai közül választja meg az elnökét, az alelnökét és a rapporteur-t, két éves megújítható mandátummal. Az első kettő megválasztása során figyelni kell a méltányos földrajzi megoszlás elvére. A kontroll mechanizmusa a tagállami jelentésekre alapozott záró észrevételekre épül, a testület két évente számol be az ENSZ Közgyűlésnek a tevékenységéről. – Az ENSZ Közgyűlés 1989. november 20-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3), 42-45., paras. 68., 70. cikk; CRC, Eljárási szabályzat (CRC/C/4/Rev.3), paras 1-2., 17., 23.;

³⁴³ A CRC 2005. szeptember 13-i jelentése Ausztráliáról (CRC/C/15/Add.268.), paras. 31.,32.; Az ENSZ GYB 2005. szeptember 13-i jelentése Ecuadorról (CRC/C/15/Add.262.), paras. 73.,74.

Amint az korábban említésre került, a gyermekjogi egyezmény három rendelkezése is utal az őslakos származású gyermekekre.³⁴⁶ A CRC a joggyakorlatában – nemzetközi jogi tendenciáknak megfelelően – kiemelt figyelemben részesülnek az őslakos népeket érintő kérdések. A joggyakorlatában leggyakrabban előforduló kérdésekkel a 11-es számú, „*az őslakos gyermekekről és az egyezmény által garantált jogaikról szóló általános kommentárjában*”³⁴⁷ foglalkozott. A Bizottság, az egyezmény legfőbb elvei szerint csoportosítva felhívja a részes államokat, hogy törvényhozási és végrehajtási úton is biztosítsák a diszkrimináció tilalmának érvényesülését, a gyermek legjobb érdekének, valamint véleményének a figyelembevételét. A Bizottság külön foglalkozik az anyakönyvezés kérdésével: az államnak kötelessége gondoskodni róla, hogy minden újszülöttet anyakönyvezzenek, valamint az őslakos népesség figyelmét felhívják az anyakönyvezés fontosságára. Az államnak lehetővé kell tennie továbbá, hogy a szülők akaratától függően a gyermeket az adott népcsoport hagyományainak és kultúrájának megfelelő néven anyakönyvezzék. Az állam feladata továbbá, hogy gondoskodjon arról, hogy az őslakos gyermekek is elérjék az egészség legmagasabb fokát, illetve hozzáférjenek az orvosi ellátáshoz. A Bizottság ennek kapcsán megjegyzi, hogy az őslakos származású gyermekek egészségi állapota mind a fejlődő, mind a fejlett országokban elmarad a többségi társadalom adataihoz viszonyítva. E jelenség felszámolása a részes államok feladata, ahogyan az oktatás során őket érintő diszkrimináció esetében is.³⁴⁸ Az említett általános kommentárban foglalt ajánlásokra a Bizottság rendszeresen felhívja a tagállamok figyelmét.

³⁴⁴ Az ENSZ Gyermekek jogairól szóló egyezmény részes államai: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (2015. január 20.)

³⁴⁵ Az ENSZ Közgyűlése által 2011-ben elfogadott – 2014-ben hatályba lépett – harmadik kiegészítő jegyzőkönyv értelmében bármely magánszemély – vagy az érdekében eljáró természetes vagy magánszemély – kezdeményezheti az eljárást, amennyiben a gyermekjogi egyezmény vagy annak a két első kiegészítő jegyzőkönyve által garantált jogát megsértették, feltéve, hogy a szóban forgó állam ezeknek részese. A Bizottság, amennyiben befogadhatónak nyilvánítja a beadványt, érdemben megvizsgálja az ügyet, és írásban értesíti az államot a megállapításairól, valamint az ajánlásairól, az államnak hat hónapja van arra, hogy érdemben reagáljon. – Az ENSZ Közgyűlés 2011. július 14-i határozata (A/HRC/RES/17/18), 5-11. cikk; Az ENSZ Közgyűlés 2000. május 25-i határozatai (A/RES/54/263)

³⁴⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1989. november 20-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3) 17.,29., 30. cikk

³⁴⁷ A CRC, *az őslakos gyermekekről és az egyezmény által garantált jogaikról szóló általános kommentárja* (CCPR/C/GC/11)

³⁴⁸ uo., paras. 23., 30., 38., 41-44., 49., 59.

Az általános kommentárban említett problémák közül a leggyakoribb, amivel e gyermekeknek szembe kell nézniük, a diszkrimináció,³⁴⁹ valamint a szociális és kulturális jogaik csorbulása: a szociális ellátó³⁵⁰ és az oktatási rendszerből való kirekesztettségük.³⁵¹ – Utóbbi kapcsán a Bizottság figyelmet szentel az őslakos származású gyermekek azon jogának, hogy megismerhessék ősök kultúráját és hagyományait.³⁵² – A kirekesztettség egyik kiváltó oka, hogy a Bizottság által vizsgált országok egy részében az állampolgárok nyilvántartása nem tekinthető teljesnek, különösen igaz ez a sok esetben nehezen megközelíthető helyeken élő őslakos népesség esetén: esetükben a mai napig előfordul, hogy a gyermekeket nem anyakönyvezzük,³⁵³ ennek egyenes következménye, hogy kívül esnek a szociális ellátó rendszeren. – E jelenséggel, amint az korábban említésre került, az ENSZ EJB is foglalkozott. – A fenti problémákon túlmenően, a Bizottság foglalkozik továbbá a

³⁴⁹ A CRC záró észrevétele Indonézia kapcsán, 2014. július 9. (CRC/C/IDN/CO/3-4); A CRC záró észrevétele Laosz kapcsán, 2011. április 8. (CRC/C/LAO/CO/2), paras. 26-27. A CRC záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2009. október 22. (CRC/C/PHL/CO/3-4), paras. 29-31.; A CRC záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. április 23. (CRC/C/CHL/CO/3) 73-76.; A CRC záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2006. június 8. (CRC/C/COL/CO/3), paras. 94-95.; A CRC záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2005. szeptember 25. (CRC/C/15/Add.266), para. 57.

³⁵⁰ A CRC záró észrevétele India kapcsán, 2014. július 7. (CRC/C/IND/CO/3-4); A CRC záró észrevétele Namíbia kapcsán, 2012. október 16. (CRC/C/NAM/CO/2-3); A CRC záró észrevétele Finnország kapcsán, 2011. augusztus 3. (CRC/C/FIN/CO/4) para. 63.; A CRC záró észrevétele Guatemala kapcsán, 2010. október 25. (CRC/C/GTM/CO/3-4) paras. 74-75.

³⁵¹ A CRC záró észrevétele az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2014. február 25. (CRC/C/RUS/CO/4-5); A CRC záró észrevétele Laosz kapcsán, 2011. április 8. (CRC/C/LAO/CO/2), paras. 36-37.; A CRC záró észrevételei a Venezuelai Bolíviai Köztársaság kapcsán, 2007. október 17. (CRC/C/VEN/CO/2); A CRC záró észrevételei Suriname kapcsán, 2007. június 18. (CRC/C/SUR/CO/2), para. 7.

³⁵² A CRC záró észrevétele Kanada kapcsán, 2012. december 6. (CRC/C/CAN/CO/3-4), paras. 42-43. A CRC záró észrevétele Ausztrália kapcsán, 2012. augusztus 28. (CRC/C/AUS/CO/4), paras. 37-38.; A CRC záró észrevétele Vietnam kapcsán, 2012. augusztus 22. (CRC/C/VNM/CO/3-4) paras. 39-40.; A CRC záró észrevétele Szingapúr kapcsán, 2011. május 4. (CRC/C/SGP/CO/2-3)

³⁵³ A CRC záró észrevételei a Venezuelai Bolíviai Köztársaság kapcsán, 2014. október 12. (CRC/C/VEN/CO/3-5); A CRC záró észrevételei Thaiföld kapcsán, 2012. február 17. (CRC/C/THA/CO/3-4), paras. 43-44.; A CRC záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2011. június 17. (CRC/C/CRI/CO/4), paras. 35-36.; A CRC záró észrevételei Argentína kapcsán, 2010. június 11. (CRC/C/ARG/CO/3-4), para. 39.; A CRC záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2010. június 11. (CRC/C/AUS/CO/4), paras. 35-36.,

szüleiktől – az esetek egy részében sorozás,³⁵⁴ más részében indokolatlan állami gondozásba vétel révén³⁵⁵ – elszakított őslakos származású gyermekek problémájával,³⁵⁶ a gyermekmunka kérdésével,³⁵⁷ valamint a gyermekek védelmével, háborús konfliktus esetén.³⁵⁸ A bizottság kiemelt figyelmet szentelt a kasztrendszeren alapuló hátrányos megkülönböztetés – példának okáért a *dalit* származású gyermekek elkülönítése –,³⁵⁹ és minden olyan szokásjogi norma kiiktatásának, amely ugyan mélyen gyökerezik az adott társadalomban, azonban a Szerződés rendelkezéseivel és céljaival teljes mértékben ellentétesek. Az Új-Zélandról szóló záró észrevételében emelte ki a Bizottság, hogy a maori szokásjog egyes elemei ellentétesek a gyermekek érdekeivel, így Új-Zélandnak biztosítani kell a Szerződés maradéktalan érvényesülését.³⁶⁰

Az ENSZ GYB – a CERD-hez hasonlóan – figyelemmel kíséri az UNDRIP rendelkezéseinek érvényre juttatását: 2009-ben üdvözölte, hogy Bolívia lépéseket tett az UNDRIP törvényben történő rögzítése érdekében.³⁶¹ A Bizottság 2010-ben szintén üdvözölte, hogy Kamerun az UNDRIP részes felévé vált, továbbá erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy az őslakos népesség által lakott területeken emelje a gyermekek életszínvonalát, ugyanakkor javaslatokat is tett a további eredmények elérése érdekében, amelyben többek között egy olyan új törvény megalkotását sürgette, amely jelentős mértékben építene az UNDRIP rendelkezéseire.³⁶²

³⁵⁴ A CRC záró észrevételei a Venezuelai Bolíviari Köztársaság kapcsán, 2014. október 12. (CRC/C/VEN/CO/3-5); A CRC záró észrevételei a Kongói Demokratikus Köztársaság kapcsán, 2012. március 7. (CRC/C/OPAC/COD/CO/1), paras. 26-33.; A CRC záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. június 21. (CRC/C/OPAC/COL/CO/1), paras. 26-27.

³⁵⁵ A CRC záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. április 23. (CRC/C/CHL/CO/3), paras. 44-45.; A CRC záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2005. október 20. (CRC/C/15/Add.268), paras. 37-39.

³⁵⁶ A CRC 2005. szeptember 13-i jelentése Ausztráliáról (CRC/C/15/Add.268.), paras. 31.,32.

³⁵⁷ A CRC záró észrevételei Suriname kapcsán, 2007.június 18. (CRC/C/SUR/CO/2), para. 8.

³⁵⁸ A CRC záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. június 17. (CRC/C/OPSC/COL/CO/1), paras. 18., 29-30.

³⁵⁹ A CRC záró észrevétele Nepál kapcsán, 2012. július 18. (CRC/C/OPSC/NPL/CO/1), paras. 21-22.; A CRC záró észrevétele Nepál kapcsán, 2005. június 3. (CRC/C/15/Add.261.), para. 36.;

³⁶⁰ A CRC záró észrevétele Új-Zéland kapcsán, 2011. április 11. (CRC/C/NZL/CO/3-4), paras. 10-11.

³⁶¹ A CRC észrevételei Bolíviával kapcsolatban, 2009. október 16 (CRC/C/BOL/CO/4), para. 3. (c)

³⁶² A CRC észrevételei Kamerunnal kapcsolatban, 2010. január 29. (CRC/C/CMR/CO/2), paras. 82., 83.

2.1.6. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezményt³⁶³ (a továbbiakban: kínzás elleni egyezmény) 1984-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése, és három évvel később – 1987-ben – lépett hatályba. A szerződés értelmében a részes felek létrehozzák az ENSZ Kínzás Elleni Bizottságát³⁶⁴ (a továbbiakban az angol nevének rövidítése nyomán: CAT).³⁶⁵ Az Egyezményt 158 ország ratifikálta, 9 ország aláírta, de nem ratifikálta.³⁶⁶

Az ENSZ Kínzás Megelőzési Albizottságának (a továbbiakban az angol nevének rövidítése nyomán: SPT) létrehozásáról rendelkező, az Egyezményhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyvet³⁶⁷ 2002-ben fogadta el az ENSZ Közgyűlése, és 2006-ban lépett hatályba.³⁶⁸

A CAT szintén figyelemmel kíséri az őslakos népeket érintő kérdéseket,³⁶⁹ ennek során kiemelt figyelmet szentel az erőszakos át- és kitelepítésnek, valamint a túlzott rendőri

³⁶³ Az ENSZ Közgyűlés 1984. december 10-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1465, p. 85). Hazai jogszabályban kihirdetve: 1988. évi 3 törvényerejű rendelet

³⁶⁴ United Nations Committee Against Torture (CAT)

³⁶⁵ Egy tízfős, erkölcsileg fedhetetlen és a szakmájukban elismertséggel rendelkező szakértőkből álló testületet, amelynek tagjait a méltányos földrajzi elosztás figyelembe vételével választják négy éves mandátumra, amely egyszer megújítható. A Bizottság tisztségviselőit a tagok maguk közül választják két éves – egyszer megújítható – mandátumra. Az egyezmény kontroll mechanizmusa tagállami jelentésekre, valamint állami és egyéni panaszok kivizsgálására épül. – Az ENSZ Közgyűlés 1984. december 10-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1465, p. 85);

³⁶⁶ A kínzás elleni egyezmény részes államai: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CAT/OHCHR_Map_CAT.pdf (2015. július 2.)

³⁶⁷ Az ENSZ Közgyűlés 2002. december 18-i határozata (A/RES/57/199)

³⁶⁸ Az Albizottság 10 fővel jött létre, a jegyzőkönyv értelmében az ötvenedik ratifikációs okmány beérkezését követően e létszám huszonöt főre bővítendő. Az Albizottság tagjaira és tisztségviselőire vonatkozó rendelkezések jórészt azonosak az ENSZ KEB-nél ismertetett szabályokkal. – Ennek megfelelően, ezek bemutatásától a szerző eltekint. – Az Albizottság feladata, hogy figyelemmel kísérje a részes felek fogva tartási intézményeinek működését, és észlelje a szerződéssel össze nem egyeztethető fogva tartási körülményeket és cselekményeket. Az Albizottság ennek érdekében helyszíni látogatást is végezhet, a részes államok ezt nem akadályozhatják, kötelesek fogadni a testület képviselőit. Az ENSZ Közgyűlés 2002. december 18-i határozata (A/RES/57/199) 4-16. cikk

³⁶⁹ A testület az ezredforduló környékén kezdett kiemelt figyelmet fordítani az őslakos népeket érintő kérdésekre, azt megelőzően ritkán találni utalást az őslakos népekre a testület által kiadott záró észrevételekben. A legelső dokumentum, amelyben expressis verbis utal az őslakos népekre, egy 1993-ban

fellépésből eredő jogsértéseknek és a büntetőjogban előforduló anomáliáknak. A Bizottság aggodalmát fejezte ki, amiért Kolumbiában gyakoriak az erőszakos át- és kitelepítések, amelyet a legtöbb esetben törvényen kívüli csoportok követnek el az őslakos néppel szemben. A testület felhívta az államot, hogy a lehető leghamarabb gondoskodjék a megfelelő védelemről.³⁷⁰ A Bizottság aggodalmának adott hangot, amiért Guatemalában a fegyveres konfliktus során belső rendfenntartási feladatokat is ellátó hadsereg gyakran alkalmaz indokolatlan erőszakot, kínzást vagy más kegyetlen és embertelen bánásmódot a civil lakossággal, valamint a jogaikat vagy földjeiket védő csoportokkal szemben. A Bizottság figyelmét felkeltette az a tény, hogy a kínzások áldozatai között felülreprezentáltak az őslakos származású személyek: annak ellenére, hogy a lakosság 40%-át teszik ki, a jelentett esetek 80%-ában őslakos származású az áldozat.³⁷¹ A Bizottság, hasonló okok miatt fejezte ki aggodalmát Ausztrália kapcsán és Új-Zéland kapcsán: mindkettő esetében, a büntetés végrehajtási rendszerbe bekerült személyek között felülreprezentáltak az őslakos származásúak. Az ausztrál lakosság 2-3%-át kitevő aboriginalok teszik ki a börtönpopuláció 27%-át. Az Ausztrália szerte elterjedt gyakorlatnak megfelelően ugyanis, a kisebb kihágásokat elkövetőket is börtönbüntetéssel sújtják, amely később hátrányosan befolyásolja az érintett népcsoport tagjainak életpályáját.³⁷² – Új-Zélandon még magasabb, 60% a maori származású személyek börtönpopuláción belüli aránya.³⁷³ – Bizottság üdvözölte, hogy a Kanadában végrehajtott büntetőjogi reformnak köszönhetően, amely egyrészt nagy hangsúlyt fektet az alternatív szankciók alkalmazására, másrészt figyelembe veszi a kulturális különbségeket, csökkent az őslakos származású börtönpopuláció aránya.³⁷⁴ A fogvatartottakkal szembeni kegyetlen bánásmód miatt, a Bizottság aggodalmát fejezte ki az Ecuadorról szóló záró észrevételeiben: az országból érkező nem kormányzati jelentések arra

elfogadott záró észrevétel, amelyben a Bizottság aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy Argentínában társadalom peremére szorult fiatalok – köztük az őslakos származásúak – gyakran esnek rendőri brutalitás áldozatává. – A CAT záró észrevételei Argentína kapcsán, 1993. június 24. (A/48/44/Suppl.44.), para. 96.

³⁷⁰ A CAT záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. május 4. (CAT/C/COL/CO/4), para. 26.

³⁷¹ A CAT záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2013. június 21. (CAT/C/GTM/CO/5-6), paras. 10.,14.

³⁷² A CAT záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2014. december 23. (CAT/C/AUS/CO/4-5); A CAT záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2008. május 22. (CAT/C/AUS/CO/3); A CAT záró észrevételei Ausztrália kapcsán, Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2001. október 12. (A/56/44/Suppl.40.), para. 52.

³⁷³ A CAT záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2015. június 2. (CAT/C/NZL/CO/6), para. 14.; A CAT záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2009. június 4. (CAT/C/NZL/CO/5)

³⁷⁴ A CAT záró észrevételei Kanada kapcsán, 2005. július 7. (CAT/C/CR/34/CAN), para. 3.

utalnak, hogy bizonyos kisebbségek tagjai – köztük az őslakos származásúak – kínzásnak, kegyetlen és embertelen bánásmódnak vannak kitéve, a fogvatartásuk során.³⁷⁵ A rendőri intézkedések jogszerűsége képezte a Peruról szóló záró észrevétel tárgyát: a perui rendőrség gyakran aránytalanul keményen – például lőfegyverekkel – lép fel a jogaikért tüntetőkkel – köztük az őslakosokkal – szemben.³⁷⁶ Hasonlóképpen indokolatlannak találta a Bizottság a chilei rendőrség fellépését, amely sok esetben a terrorellenes törvényt használja a jogaikért tüntető őslakos csoportokkal szembeni fellépésre.³⁷⁷ A Bizottság álláspontja szerint a kanadai rendőrség is megsértette az arányosság követelményét, a földjeikhez kapcsolódó jogaik védelme érdekében tüntető őslakosokkal szembeni fellépés során.³⁷⁸

A CAT joggyakorlata értelmében kényszermunka és a kizsákmányoló jellegű munkafeltételek megvalósítják az embertelen bánásmódot, ennek megfelelően ellentétesek a kínzás elleni egyezmény 16. cikkével. A Bizottság ennek megfelelően aggodalmának adott hangot, amiért a paraguayi őslakos népeket sok esetben kizsákmányoló feltételek között dolgoztatják,³⁷⁹ úgyszintén felszólalt a Kínában alkalmazott átnevelő táborokkal szemben, amelyet gyakran alkalmaznak őslakosnak tekinthető csoportokkal szemben. – A Bizottság a hivatalos kínai álláspontnak megfelelően kisebbségeket említ, ezek egy része azonban, a nemzetközi sztenderdeknek megfelelően inkább őslakos csoportnak tekintendő.³⁸⁰

A CAT figyelemmel kíséri az őslakos származású nőket sújtó háztartási erőszakot, ennek keretében aggályait fejezte ki a Bolíviáról szóló záró jelentésében, egyben felhívta az országot, hogy szolgáltasson statisztikákat a jelenséget illetően.³⁸¹

Az SPT a 2013. évi éves jelentésében részletesen is foglalkozott az őslakos népek tradicionális társadalmi normáinak és törvényeinek a többségi társadalom normáival való összeegyeztethetőségével. Az Albizottság javaslatai értelmében az egyes államoknak arra kell törekedniük, hogy a lehető legnagyobb figyelmet szenteljék az eltérő kulturális szokásokból eredő konfliktusok feloldásának, egyben ahol ez – a jogelőtti egyenlőség elvének és a társadalom érdekeinek a figyelembe vételével – lehetséges, teret engedjenek az őslakos népek

³⁷⁵ A CAT záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2006. február 8. (CAT/C/ECU/CO/38), para. 17.

³⁷⁶ A CAT záró észrevételei Peru kapcsán, 2013. január 21. (CAT/C/PER/CO/5-6), para. 12.

³⁷⁷ A CAT záró észrevételei Chile kapcsán, 2009. június 23. (CAT/C/CHL/CO/5), para. 23.

³⁷⁸ A CAT záró észrevételei Kanada kapcsán, 2012. június 25. (CAT/C/CAN/CO/6)

³⁷⁹ A CAT záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2011. december 14. (CAT/C/PRY/CO/4-6), para. 27.

³⁸⁰ A CAT záró észrevételei Kína kapcsán, 2008. december 12. (CAT/C/CHN/CO/4), paras. 13., 24.

³⁸¹ A CAT záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2013. június 14. (CAT/C/BOL/CO/2), para. 15.

szokásainak és normáinak. Ennek keretében az állami hatóságoknak érdemes figyelembe venniük azt, hogy a szabadságelvonással járó büntetések meglehetősen ritkák a törzsi társadalmakban, ennek megfelelően azt csak a különösen súlyos bűncselekmények esetén ajánlatos alkalmazni. – Amennyiben mód van rá, érdemes alternatív szankciókkal élni a büntetőeljárás alá vont őslakos származású személyekkel szemben. – Az eljárás során az állami hatóságoknak gondoskodniuk kell tolmácsról, illetve olyan védőről, aki ismeri az adott nép kulturális szokásait annak érdekében, hogy az esetleges kulturális differenciák ismerete révén eredményesebben láthassák el a képviselőt. Az eljárási garanciák érvényesülése különösen fontos a büntető eljárás terén, az őslakos származású egyének ugyanis, az átlagnál nagyobb arányban válnak büntető eljárás alanyává, többek között azért, mert a földjeiket védő csoportok tagjaival szemben az államok előszeretettel alkalmaznak büntetőjogi szankciókat. Ez utóbbi, a harmadik világbeli országokban gyakran jár együtt kegyetlen és más embertelen bánásmód alkalmazásával, amelybe az is beletartozik, ha az állami hatóságok szándékosan alkalmaznak olyan testi vagy lelki fenyegetést, amely az adott népcsoport társadalmi és kulturális szokásai szerint megalázó.³⁸²

2.1.7. Az Őslakos Népek Jogairól Szóló ENSZ Deklaráció

2.1.7.1. Egy hosszú út vége: az előkészítés 25 éve

2007. szeptember 13-a egy hosszú küzdelem végét jelentette: pontosan huszonöt év telt el az ENSZ Munkacsoport 1982-es felállítása és az UNDRIP 2007-es elfogadása között, valamint 36 év az első, az őslakos népek helyzetének vizsgálatával megbízott különleges rapporteur kijelölése és az ENSZ Közgyűlésben tartott mérföldkő jelentőségű szavazás között. Az ENSZ GSZT 1971-ben az ecuadori José Martínez Cobó-t jelölte ki az ENSZ Különleges Rapporteurének azzal a megbízással, hogy tárja fel az őslakos népeket sújtó hátrányos megkülönböztetés mibenlétét.³⁸³ A jelentéseiben feltárt széleskörű jogsértések hatására az *ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottsága* (a továbbiakban: ENSZ GSZT Albizottság) 1982-ben létrehozta a – korábban már említett – ENSZ Munkacsoportot, amelyet kettős mandátummal ruházott fel: az őslakos népek jogainak védelme érdekében az egyes államok által hozott intézkedések figyelemmel

³⁸² Az SPT éves jelentése, 2013. április 23. (CAT/C/50/2), paras. 83-94.

³⁸³ Az ENSZ GSZT 1971. május 21-i határozata (UN Doc E/5044)

kísérése, valamint az őslakos népekre vonatkozó nemzetközi szabványok megalkotása, ez utóbbi szolgáltatta az alapot az UNDRIP létrehozására.³⁸⁴

A munka 1985-ben kezdődött, Erica-Irene Daes elnöksége alatt, aki kezdetektől fogva az utóbbi feladatot tekintette elsődlegesnek a munkacsoport többségének, illetve az őslakosok képviselőinek egyetértése mellett; jóllehet a konszenzus szinte csak a célt illetően létezett, a módszer kapcsán bőven akadtak vitás kérdések.³⁸⁵ Az ENSZ Munkacsoport egyik tagja – *Ivan Toševski* – óvatosságra intett az egyezmény átfogó volta miatt: nehéz – szinte lehetetlen – olyan szabályokat kidolgozni, amely minden őslakos nép érdekét megfelelően képesek szolgálni, ugyanis az egyes csoportok történelme, kultúrája olyannyira eltér egymástól, hogy egyetlen országon belül sem lehetséges olyan szabályozást alkotni, amely mindegyikük érdekeit egyformán figyelembe veszi, nemhogy világméretben. Toševski másik kifogása az „őslakos népek” kifejezést illetően merült fel: véleménye szerint az ENSZ által elfogadott emberi jogi dokumentumok garantálják a népek jogait, az e fajta megkülönböztetés nemzetközi jogba történő bevezetése nem kívánatos eredményekkel járna. Hozzátette továbbá, hogy az őslakos népek jogainak védelmére rendelkezésre állnak az ENSZ kisebbségvédelmi mechanizmusai, az őslakos népek és a kisebbségek – véleménye szerint – mesterséges megkülönböztetése olyan problémák forrása, amelyek fel sem merülnének e megkülönböztetés mellőzése esetén. Ezzel kapcsolatosan a munkacsoport egy másik tagja megjegyezte, hogy a munkacsoport előreláthatóan hosszú és küzdelmes munkáját nem lenne szabad tovább bonyolítani azzal, hogy az egyezmény alanyainak definíciójáról vitatkoznak; egyben emlékeztetett arra, hogy a kisebbségek fogalmának meghatározása is meglehetősen vitatott. További érvként hozta fel, hogy az államok többsége minden valószínűség szerint ellenezné a nép kifejezésnek a készülőben lévő dokumentumban való rögzítését, tekintve, hogy rögtön a népeket megillető önrendelkezéshez való jogra asszociálnának. A munkacsoport egy másik tagjának véleménye szerint, a készülőben lévő deklaráció egyik kiinduló pontjaként, a *gyarmati országoknak és népeknek adandó függetlenségről szóló nyilatkozatnak*³⁸⁶ kellett volna szolgálnia. Az őslakos népek kérdéskörének gyarmati kontextusba helyezése – vagyis a XX. század 50-es, 60-as éveiben végbemenő dekolonizáció során függetlenedő államokra korlátozása – elősegítené a konszenzus mielőbbi elérését, tekintve, hogy ez az elképzelés jobban megfelel az államok érdekeinek, mivel kevésbé tűnik

³⁸⁴ Az ENSZ GSZT 1982. május 7-i határozata (1982/34)

³⁸⁵ DAES 2009., p. 53.

³⁸⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1960. december 14-i határozata (A/RES/1514)

fenyegetőnek a területi integritásra nézve. Tény ugyanis, hogy a frissen felszabadult országok a függetlenségük elnyerését követően maguk is a területi integritás védelmezőivé válnak, nem hajlandók elismeri további, az állam integritását veszélyeztető mozgalmakat. A nemzetközi közösség is hasonlóképpen áll a kérdéshez: míg a gyarmati sorból felszabadulni vágyó népek számíthatnak a nemzetközi közösség szimpátiájára – és korlátozott mértékben annak segítségére –, a függetlenedést követően megjelenő újabb mozgalmak nem.³⁸⁷ A gyarmati kontextussal kapcsolatban – *Gu Yijie*, a munkacsoport egyik tagja – megjegyezte, hogy bár történeti szempontból nézve annak valóban van létjogosultsága, azonban ez a megközelítés túlzottan megszorító, nem képes választ adni azokra a helyzetekre, amikor egy, a gyarmati sorból már felszabadult ország a saját népességének egy részét nyomja el.³⁸⁸ Bizonyos kérdésekben az előbbieknél nagyobb egyetértés mutatkozott: számos felszólaló említette José Martínez Cobó, az ENSZ különleges rapporteurének tanulmányát,³⁸⁹ mint kiindulási alapot. Az ENSZ Munkacsoport továbbá üdvözölte az ILO keretein belül zajló – a 107-es számú egyezmény felülvizsgálatát célzó – eljárást. Végezetül felmerült annak igénye, hogy a Munkacsoport vegye figyelembe az őslakos népekre vonatkozó, már meglévő vagy készülöben lévő belső jogi, alkotmányos szabályozást.³⁹⁰

Az érdemi tartalmat illetően szintén többféle álláspontot kellett összeegyeztetni. Az őslakos népek képviselői felhívták a figyelmet a vallási és kulturális jogaik védelmének fontosságára, valamint arra, hogy ebben az oktatás döntő szerepet játszik. Többen egyetértettek azzal, hogy az oktatásnak alapvetően multikulturális jellegűnek kell lennie: amennyiben a többségi társadalom is megismeri az őslakos népek kultúráját, úgy könnyebb létrehozni a párbeszédet. A vallási és kulturális jogok tekintetében az egyik kormányzati megfigyelő a következő aggályokat vetette fel: (i) Miként lehet a leghatékonyabban megőrizni és fejleszteni az őslakos kultúrát, nyelvet és vallási szokásokat egy nagyobb társadalmon belül? (ii) Mi a legjobb módja annak, hogy biztosítsák az őslakos népek befolyását a saját vallási és kulturális életüket illetően? (iii) Hogyan lehet egyszerre megőrizni az őslakos népek kulturális értékeit, és megosztani azt a társadalom többi részével? (iv) Milyen lépésekkel lehet

³⁸⁷ WELLER, p. 113.

³⁸⁸ AZ ENSZ Munkacsoportjának 1985. augusztus 27-i jelentése annak negyedik ülészakáról. (UN Doc E/ CN.4/Sub.2/1985/22), III. Függelék, 1,2., paras. 63, 66.

³⁸⁹ COBÓ, Martínez, “Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Peoples” (UN Docs E/CN.4/Sub.2/476); (E/CN.4/Sub.2/1982/2); (E/CN.4/Sub.2/1983/21) (1981-1983).

³⁹⁰ DAES, p. 56.

a legmegfelelőbbben elősegíteni, hogy az őslakos népek felülkerekedjenek a történelem során elszenvedett kulturális veszteségeik felett? A kormányzati megfigyelő véleménye szerint e kérdések megválaszolása elősegítheti egy olyan megoldás megszületését, amely minden érintett érdekeit egyformán figyelembe veszi.³⁹¹

További kardinális kérdés volt az önrendelkezéshez való jog, valamint a földdel és a természeti kincsekkel való rendelkezés kérdése. Az őslakosok képviselői felhívták a figyelmet arra, hogy számukra ősi földjeik birtoklása felbecsülhetetlen jelentőséggel bír, ennek megfelelően létfontosságú, hogy a születendő dokumentum elismerje, és garantálja e jogaikat. Az önrendelkezéshez való jog tartalma kapcsán Kanada képviselője aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a tervezet az önrendelkezést oly módon értelmezi, hogy az lehetővé teszi az elszakadást is, amelyet – mint figyelmeztetett – kormányának nem áll módjában támogatni, ahogyan vélelmezhetően a többi kormánynak sem.

Az előkészítés során számos egyéb jog és alapelv merült fel, amelyeket a különböző képviselők a születendő dokumentumban szerepeltetni szerettek volna. E jogok – a teljesség igénye nélkül – a következők: a békéhez, az emberi méltósághoz és igazsághoz, az élethez, a testi épséghez és biztonsághoz, a határokon átívelő kapcsolatok fenntartásához való jog, továbbá a jog arra, hogy saját maguk dönthessenek identitásuk és csoport hovatartozásuk felől, hogy ne telepítsék ki őket, valamint részt vehessenek a politikai döntések meghozatalában. További igényként merült fel az őslakos népek részéről a jogorvoslathoz való jog, valamint a jog arra, hogy adott esetben az állam jogtipró magatartásával szemben is megvédhessék magukat. Az őslakos népek képviselői e joguk védelme érdekében hangsúlyozták a nemzetközi közvélemény bevonásának szükségességét, a későbbiekben tisztázandó intézményi keretek között.³⁹² A fentiekből látható, hogy az UNDRIP előkészítő munkálatai során az előkészítést végző munkacsoportnak rengeteg szempontot kellett figyelembe vennie, ennek megfelelően a tervezet szövege az évek során több alkalommal is változott.

Az ENSZ munkacsoport hosszas munkálatokat követően, 1993-ra készült el a véglegesnek szánt szövegtervezettel, amelyet benyújtott az ENSZ GSZT Albizottságának.³⁹³

³⁹¹ UN Doc E/ CN.4/Sub.2/1985/22), III. Függelék, 1,2., paras. 76., 80., 82., 83

³⁹² Uo. 76., 80., 82., 83.

³⁹³ Az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságára részére az ENSZ Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoportja által, annak 11. ülészakán benyújtott jelentése, 1993. augusztus 23. (U.N. Doc. E/CN.4/SUB.2/1993/29, 1. számú melléklet)

Az albizottság egy évvel később elfogadta a szövegtervezetet, és továbbította azt az ENSZ EJIb részére,³⁹⁴ amely 1995-ben egy új Munkacsoportot hozott létre, túlnyomó többségében kormányzati részvétellel, amelynek megbízatása elsősorban a konszenzus elérését célozta.³⁹⁵ Azt követően, hogy 2006-ban az ENSZ EJIb helyét átvette az ENSZ EJT, az új szervezet második határozatában – 30 igen, 2 nem, 12 tartózkodás mellett – jóváhagyta az UNDRIP tervezetét.³⁹⁶ Jóllehet 2006-ban az ENSZ EJT döntése jelentős előrelépést jelentett, az előkészítő munkálatok ezt követően lelassultak: 2006. november 28-án – az *ENSZ Közgyűlés Harmadik Bizottságának* döntése értelmében – a végső döntést legkésőbb az ENSZ Közgyűlés 2007 szeptemberében esedékes 61. ülészakáig, elnapolták.³⁹⁷

Az említett leállás okai a kollektív jogok és a már említett, az államok területi integritását illető kérdések körüli vitában keresendők. Az *elsőt* illetően az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok és Franciaország képviselői aggodalmuknak adtak hangot, véleményük szerint ugyanis fennáll annak a veszélye, hogy az egyénileg és a kollektívan gyakorolható jogok együttes megléte kavardást idéz elő.³⁹⁸ Ausztrália képviselője még határozottabban fogalmazott: véleménye szerint – az akkori állás szerint – sem a nemzetközi jog, sem az államok belső joga nem ismeri el a kollektív jogok meglétét.³⁹⁹ Erre reagálva Franciaország jelezte, hogy egyetért az ausztrál állásponttal, ennek megfelelően fenntartást kíván fűzni a deklaráció azon pontjaihoz, amelyek kollektív jogokat keletkeztetnek.⁴⁰⁰ Az UNDRIP elfogadását követően az Egyesült Királyság és Japán is hasonló nyilatkozatot tett.⁴⁰¹ Az Egyesült Államok képviselője azt javasolta, hogy dokumentum szövegezése során *a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ*

³⁹⁴ Az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságának jelentése annak 46. ülészakán, 1994. október 28. (U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1994/5)

³⁹⁵ Az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságának jelentése annak 51. ülészakán, 1995. január 1. (U.N. Doc. E/1995/23); Az ENSZ GSZT 1995. július 25-i határozata (U.N. Doc. E. CN.4/1995/32)

³⁹⁶ Az ENSZ EJT 2006. november 13-i határozata (U.N. Doc. A/HRC/RES/1/2)

³⁹⁷ Az ENSZ Közgyűlés Harmadik Bizottságának 2006. december 6-i jelentése az ENSZ Közgyűlés részére (U.N. Doc. A/61/448).

³⁹⁸ Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/2003/92), para. 67.

³⁹⁹ Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/2003/92), para. 39.

⁴⁰⁰ Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/1997/102), para. 108.

⁴⁰¹ Az Egyesült Királyság és Japán nyilatkozata az ENSZ Közgyűlés 61. évadában, a 107. számú plenáris ülésen (UN Doc A/61/PV.107), p. 20-21.

*nyilatkozat*⁴⁰² nyelvezetét használják, vagyis minden ember számára garantálják az egyéni jogokat, amelyek közül egyes jogok kollektívan gyakorolhatóak.⁴⁰³ Xanthaki szerint ennek elfogadása mellett, hogy gyengítette volna az UNDRIP által garantált védelmet – tekintve, hogy az ILO 107-es és 169-es számú egyezménye több kollektív jogot is garantál – gyakorlatilag az UNDRIP egyik lényegi elemét semmisítette volna meg. Az említett államok ellenvetései nélkülöztek minden alapot: a nemzetközi jog elismeri – a deklaráció előkészítésének idején is elismerte – a kollektív jogok meglétét. Az UNDRIP e kérdés kapcsán is a kodifikációs jellegűnek tekinthető, vagyis a már meglévő szokásjogot és a joggyakorlatot implementálja.⁴⁰⁴

Nemcsak az államok elleneztek ugyanakkor a kollektív jogok belefoglalását a készülőben lévő deklarációba, hanem egyes, a témával foglalkozó szakértők is,⁴⁰⁵ akik alapvetően két érvet hoztak fel a kollektív jogokkal szemben: az *első* arra vonatkozik, hogy csak és kizárólag az egyén képes erkölcsi/morális döntések meghozatalára, maga a csoport nem. Másként fogalmazva: amit a külső szemlélő a csoport döntéseként tart számon az valójában nem más, mint az egyének morális döntéseinek összessége. Ez az érv azonban gyenge lábakon áll, tekintve, hogy az elmúlt húsz évben az őslakos népek sikeresen bizonyították, hogy mennyire eltérő a világképük az euroatlanti civilizációhoz képest: míg utóbbi alapvetően individualista beállítottságú, addig az őslakos népek egy olyan rendszer részeként szemlélik magukat, amelyben egy adott csoport tagjaiként harmóniában élnek az őket körülvevő természettel és őseik szellemével. Számukra – ebből kifolyólag is – értelmezhetetlen a jogok nyugatias, én központú felfogása. A *második érv* tulajdonképpen a kisebbségvédelmet, a második világháborút követően meghatározó elképzeléseket tükrözi, vagyis azt, hogy a kisebbségek védelme leghatékonyabban az egyéni jogok védelmén

⁴⁰² Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135).

⁴⁰³ Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/1997/102), paras. 103-129.

⁴⁰⁴ XANTHAKI, Alexandra, The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and Collective Rights: What's the Future for Indigenous Women? In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 413-432. (a továbbiakban: XANTHAKI 2011); p. 415.

⁴⁰⁵ KUPER, Adam, *The Reinvention of Primitive Society: Transformations of a Myth*. Routledge, London, 2005; TAMIR, Yael, Against Collective Rights. In: JOPPEKE, Christian. – LUKES, Steven. (eds.): *Multicultural Questions*. Oxford University Press, Oxford, 1999.; SEYMOUR, Michel, Rethinking Political Recognition. In: GAGNON, Alain. (eds.), *The Conditions of Diversity in Multinational Democracies*. Institute for Research of Public Policy, Montreal, 2003.

keresztül valósítható meg.⁴⁰⁶ Az elképzelés támogatói szerint a legtöbb kollektív jog tulajdonképpen bizonyos egyéni jogok kollektívan történő gyakorlásából eredeztethető, ennek megfelelően nem igényel külön védelmet.⁴⁰⁷ E megközelítés ugyanakkor figyelmen kívül hagyja azt, ami az UNDRIP előkészítésének két évtizede alatt számtalanszor bizonyítást nyert, hogy az egyéni jogok biztosítása révén garantált védelem, elégtelen az őslakos közösségek megóvásához. Ez utóbbit Xanthaki két – gyakorlati tapasztalatok által alátámasztott – érveléssel bizonyítja: az első, hogy amennyiben a földek esetén a kollektív tulajdonjog elismerése helyett egyéni tulajdonjogot biztosítanak a közösség tagjai számára, akkor előfordulhat, hogy az egyénektől egyesével felvásárolt parcellák révén a közösség elveszíti tradicionálisan birtokolt területeit. Jóllehet egy euroatlanti civilizációban szocializálódott ember úgy gondolja, hogy a magántulajdonával mindenki szabadon rendelkezik, az őslakos népek megközelítésében az egyén azért rendelkezik jogokkal, mert a közösség része, nem pedig saját alanyi joga alapján. A másik érv arra világít rá, hogy amennyiben a közösség egészét éri hátrányos megkülönböztetés, úgy az egyéni jogok vajmi kevés védelmet tudnak nyújtani az ilyen jogsértéssel szemben.⁴⁰⁸

Az UNDRIP tervezetét ért *második* – az államok területi integritását érintő – ellenvetés kapcsán megjegyzendő, hogy az ENJABiz Munkacsoport tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az afrikai országok a kezdeti elzárkózó álláspontjukat feladva elfogadták, és az ENSZ Közgyűlésén támogatták az UNDRIP tervezetét.⁴⁰⁹ Az UNDRIP kodifikációs munkálatainak előrehaladtával az *Afrikai Unió* (a továbbiakban: AU) *Közgyűlése* elfogadott egy határozatot, amelyben egyrészt üdvözölte az UNDRIP tervezetét, másrészt megerősítette az afrikai országok elkötelezettségét a jelenlegi határok, és a területi integritás fenntartása mellett, valamint kifejezte fenntartásait, az afrikai sajátosságokat kevésbé figyelembe vevő, őslakos koncepcióval kapcsolatban.⁴¹⁰ A határozatra válaszul az Afrikai Bizottság kiadott egy tanácsadó véleményt, melyben igyekezett eloszlatni az állam és kormányfők aggodalmát a készülöben lévő deklarációt illetően: megerősítette, hogy az

⁴⁰⁶ BUCHANAN, Allen, Assessing the Communitarian Critique of Liberalism. *Ethics*, 1989. (Vol. 99.) Issue 4., pp. 852-882.

⁴⁰⁷ DONNELLY, Jack., Human Rights. In: DRYZEK, J. – HONIG, B. – Phillips, A. (eds.), *Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford University Press, Oxford, 2006.

⁴⁰⁸ XANTHAKI, 2011, p. 417.

⁴⁰⁹ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295)

⁴¹⁰ Az AU Közgyűlésének 2007. január 30-i határozata (Assembly/AU/Dec.141 (VIII))

Afrikai Bizottság, korábbi joggyakorlatának megfelelően továbbra is szem előtt tartja majd az államok szuverenitásának és integritásának megőrzését.⁴¹¹ Az afrikai államok véleményének megváltozásához az is hozzájárult, hogy a tervezet 46. cikkében rögzítették, hogy az UNDRIP tervezetében garantált önrendelkezéshez való jog nem értelmezhető akként, mint amely az államok szuverenitása és integritása ellen irányul; a deklaráció továbbá utal arra, hogy az őslakos népek esetén szükséges a regionális sajátosságok figyelembe vétele.⁴¹² Az Afrikai Bizottság munkájának, valamint az UNDRIP készítői által tett engedményeknek köszönhetően, az afrikai államok nem gördítettek további akadályokat a deklaráció elfogadása elé. Az ENSZ Közgyűlése 2007. szeptember 13-án 144 igen, 4 nem – *Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland* – és 11 tartózkodás – *Azerbajdzsán, Banglades, Bhután, Burundi, Kolumbia, Örményország, Kenya, Nigéria, Oroszország, Szamoa, Ukrajna* – elfogadta az Őslakos Népek Jogairól Szóló Deklarációt.⁴¹³ Az eltelt időben a nemmel szavazó mind a négy állam felülvizsgálta álláspontját,⁴¹⁴ hasonlóan tett a szavazáskor tartózkodó Kolumbia és Szamoa is.⁴¹⁵

A nemmel szavazó országok több érvet hoztak fel, az *első* – és egyben legfőbb – ellenérv az volt, hogy az UNDRIP a 4. valamint a 46. cikkben foglalt garanciák ellenére, nem zárja ki elég egyértelműen az elszakadáshoz való jogot, amely adott esetben függetlenedésre ösztönözheti az őslakos népeket, veszélyeztetve az államok területi integritását. A *másik* érv arra irányult, hogy amennyiben a lakosság egyik részének több kollektívan gyakorolható jogot biztosítanak, mint amennyit a többinek, az ellenkezne a jog előtti egyenlőség elvével. Hasonló gondolatmenetet követett a *harmadik* érv: amennyiben egy kisebbségben lévő csoportnak

⁴¹¹ ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Őslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30. paras. 6., 9-18.

⁴¹² ERRICO, Stefania, The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples is Adopted: An Overview. *Human Rights Law Review*, 2007. (Vol. 7.) Issue 4. pp. 756-759 (a továbbiakban: ERRICO), p.756.

⁴¹³ Az ENSZ Közgyűlésben 2007. szeptember 13-án tartott szavazás jegyzőkönyve. – Online elérhető: <http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?profile=voting&index=.VM&term=ares61295> (2014. január 13.)

⁴¹⁴ HANSON, Erin, UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. – Online elérhető: <http://indigenousfoundations.arts.ubc.ca/home/global-indigenous-issues/un-declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html> (2014. január 13.)

⁴¹⁵ IWGA, Indigenous peoples in Colombia. Online elérhető: <http://www.iwgia.org/regions/latin-america/colombia> (2014. január 13.); HUFFER, Elise, Samoa's UN move congratulated, Secretariat of the Pacific Community (2009. október 23.) Online elérhető: <http://lists.spc.int/pipermail/culturetalk/2009-October/001988.html> (2014. január 13.)

vétójogot biztosítanak bizonyos őket érintő kérdésekben, azzal gyakorlatilag semmibe veszik a demokratikus döntéshozatal alapvető szabályait.⁴¹⁶ Új-Zéland képviselője ezzel kapcsolatban azt is felvetette, hogy a Deklaráció által az őslakos népek számára garantált széles körű jogok tulajdonképpen hátrányos megkülönböztetést jelentenek a nem őslakos népességre nézve.⁴¹⁷ – E kérdéseket jelen dolgozat harmadik fejezete tárgyalja részletesen.

2.1.7.2. Az UNDRIP jogi alapja

Az ENSZ által elfogadott deklarációk – ahogyan az összes többi, a Közgyűlés által elfogadott határozat –, az *Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya* (a továbbiakban: ENSZ Alapokmány) 10. cikke⁴¹⁸ értelmében nem rendelkeznek kötelező erővel. Az *ENSZ Jogügyi Hivatala* 1962-ben, az ENSZ EJiB kérésére értelmezte a Közgyűlés által elfogadott deklarációk jogi jellegét, amelynek során a következő megállapításra jutott: a deklaráció egy formális és ünnepélyes dokumentum, amelyet nagy jelentőségű és hosszútávon érvényes elvek rögzítésére használnak. Jogi jellegét tekintve a deklaráció semmiben sem különbözik az ajánlástól, egyik sem bír kötelező erővel, ugyanakkor tekintettel a deklaráció ünnepélyes és kivételes jellegére és az ebből következő jelentőségére, valószínűsíthető, hogy az abban foglaltakat az államok nagyobb eséllyel hajlandóak követni és betartani.⁴¹⁹

A témával foglalkozó szerzők közül többen is egyetértenek abban, hogy nem kötelező jellege ellenére az államok nagy többsége az abban foglalt rendelkezésekkel összhangban fog eljárni: *Mauro Barelli* szerint az UNDRIP-ről elmondható, hogy „soft law” jellegű,⁴²⁰ *Claire Charters* szerint pedig a dokumentum kvázi kötelező erejét predesztinálja, hogy az

⁴¹⁶ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, G.A. Res. 61/295, U.N.Doc. A/RES/61/295 (Sept. 13, 2007), – <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/declaration> (2014. január 15.); Press Release, Robert Hagen, U.S. Advisor, U.S. Mission to the U.N. [USUN], Observations of the U.S. with Respect to the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Annex (Sept. 13, 2007), – Forrás: <http://www.shunpiking.com/ol0406/0406-IPpositionofUS.htm>. (2014. január 15.)

⁴¹⁷ CHARTERS, Claire, Do Māori Rights Racially Discriminate Against Non Māori? *Victoria University of Wellington Law Review*, 2009 (Vol. 40.), Issue 3., pp. 649-668. (a továbbiakban: CHARTERS 2009) p. 649.

⁴¹⁸ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya (San Francisco, 1945. június 26.), 10. cikk.

⁴¹⁹ ENSZ GSZT, U.N. Econ. & Soc. Council [ECOSOC], Mar. 19-Apr. 14, 1962, *Report o/the Common on Human Rights*, 11 105, U.N. Doc. E/3616/Rev.

⁴²⁰ BARELLI, Mauro, *The Role of Soft Law in the International Legal System: The Case of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 58, Issue 04, October 2009, pp 957-983.

előkészítésének folyamatában minden résztvevő elkötelezetten vett részt, továbbá az, hogy a dokumentum által garantált rendelkezések az igazság manifesztációi.⁴²¹ A részvétel biztosítása mellett, *Elsa Stamatopoulou* szerint az UNDRIP kvázi kötelező erejét tovább erősíti, hogy bizonyos elemei a már meglévő szokásjogot tükrözik vissza. A 2007-es UNDRIP javarészt olyan jogokat kodifikált, amelyeket az államok – vagy legalábbis túlnyomó többségük – elismer vagy elfogad, vagy a gyakorlat eddigi alakulása alapján várhatóan el fog fogadni.⁴²² E szokásjogi kodifikációs jellegre, valamint az ENSZ szervek korábbiakban ismertették, az UNDRIP érvényesülését figyelembe vevő gyakorlatára tekintettel a szerző úgy gondolja, hogy a deklaráció nem kötelező ereje ellenére reális annak lehetősége, hogy idővel szokásjogi jelleget öltve, szembeszegezhető legyen az államokkal.

2.1.7.3. *Az UNDRIP jelentősége és alkalmazása a gyakorlatban*

A 2009-es *Durbani Felülvizsgálati Konferencia* – 182 ország képviselői által konszenzussal elfogadott – záróokmányában a résztvevők: „üdvözölték az ENSZ Őslakos Népek Jogairól Szóló Deklarációjának elfogadását, amelynek pozitív hatása volt az őslakos népek védelme terén, egyben sürgették az államokat, hogy tegyenek meg minden szükséges lépést a célcsoport jogainak implementálása érdekében, a nemzetközi jogi dokumentumoknak megfelelően, bármilyen diszkrimináció nélkül.”⁴²³ Az UNDRIP ugyanakkor nem rendelkezik önálló ellenőrző mechanizmussal, így a rendelkezéseinek betartása felett az egyéb dokumentumok ellenőrzését hivatott szervek őrködnék, amelynek hatékonyságát jelen dolgozat második fejezete tárgyalja részletesen. Az UNDRIP 38. cikke arra kötelezi továbbá a részes

⁴²¹ CHARTERS, Claire, The Legitimacy of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. In: CHARTERS, Claire – STAVENHAGEN, Rodolfo (eds.): *Making the Declaration Work: the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Eks-Skolens Trykkeri, Koppenhága, 2009. (a továbbiakban: CHARTERS 2009 b) p. 280.

⁴²² STAMATOPOULOU, Elsa, Taking Cultural Rights Seriously: The Vision of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 387-412. (a továbbiakban: STAMATOPOULOU); VAN GENUGTEN, Williem, Protection of Indigenous Peoples on the African Continent: Concepts, Position Seeking, and the Interaction of Legal Systems, *American Journal of International Law*. 2010 (Vol. 104.), No 1, p. 29-65. (2010). p. 51.

⁴²³ UN Office of the High Commissioner for Human Rights, Outcome document of the Durban Review Conference, 24 April 2009, para. 73.

államokat, hogy az őslakos népekkel konzultálva és együttműködve tegyék meg a Nyilatkozat céljai eléréséhez szükséges lépéseket, ideértve a törvényhozási intézkedéseket.⁴²⁴

2.1.8. Az ILO egyezményei és azok kontrollmechanizmusa

2.1.8.1. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezetről dióhéjban

Az őslakos népek jogainak védelmében az ILO elévülhetetlen érdemeket szerzett. Jóllehet a szervezetet eredetileg teljesen más célokból hozták létre, két évvel a megalakítását követően – 1921-ben – vizsgálni kezdte az őslakos származású munkavállalók helyzetét, 1926-ban pedig létrehozta az *Őslakos Munka Szakértőinek Bizottságát* annak érdekében, hogy szabályokat állapítson meg az őslakos származású munkavállalók védelmének érdekében. Az említett bizottság több, az őslakosokat is érintő egyezmény elfogadását is elősegítette. Emellett az ILO két egyezményt is elfogadott, amelyek kimondottan az őslakos népek jogaival foglalkoznak.⁴²⁵ A 107-es számú egyezményt, valamint a 169-es számú egyezményt. Az első dokumentum az őslakos népek integrációját szorgalmazta, míg a második – figyelembe véve az 1957 óta, a nemzetközi jogban végbement változásokat [...] – az asszimilációs megközelítés kiiktatását tűzi ki célul.⁴²⁶

2.1.8.2. A 107-es számú egyezmény

A 107-es számú egyezmény előkészítése az ILO 1957-es *Nemzetközi Munkaügyi Értekezletén* (a továbbiakban: ILO NMÉ) kezdődött, ahol létrehozták az *Őslakos Népek Bizottságát*, amelynek feladata egy, az őslakos népek érdekeit előremozdító egyezmény kidolgozása volt. A bizottság kérdőívet küldött az államoknak, hogy felmérje a nemzetközi közvélemény attitűdjét, a kérdőívek visszaérkezését követően az ILO NMÉ még ugyanabban az évben elfogadta a 107-es számú egyezményt, valamint az annak értelmezését és implementálását elősegíteni hivatott, az *Őslakos és törzsi népekre vonatkozó 104-es számú ajánlást*.⁴²⁷

A 107-es számú egyezményt 27 ország ratifikálta: 14 latin-amerikai, 6 afrikai és közel-keleti, valamint 2 európai. Az egyezmény ratifikálására – a 169-es számú egyezmény elfogadását követően – már többé nincs mód, de a részes felek között továbbra is érvényben

⁴²⁴ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), 38. cikk.

⁴²⁵ XANTAKI, 2007, p. 49.

⁴²⁶ Uo. Preambulum

⁴²⁷ Az ILO 104. számú ajánlása az Őslakos és törzsi népek vonatkozásában (R104).

van, igaz, jelen sorok írásakor már csak 17 tagja van, időközben 10 ország felmondta az egyezményt.⁴²⁸

A 107-es számú egyezmény kontroll mechanizmusa elsősorban tagállami jelentésekre épül: a részes feleknek rendszeresen be kell nyújtaniuk a jelentésüket az országban élő őslakos népességgel, valamint a számukra, az adott országban elérhető jogorvoslati lehetőségekkel kapcsolatban. A jelentéseket az *ILO Egyezmények és Ajánlások Végrehajtását Ellenőrző Szakértői Bizottsága* (a továbbiakban: ILO Ellenőrző Bizottság) hivatott vizsgálni. A bizottság, amennyiben azt tapasztalja, hogy az egyezményt valamely részes fél nem tartja be, kéréseket fogalmaz meg, súlyosabb esetekben észrevételeket tesz. A bizottságnak jogában áll vizsgálóbizottságot felállítani, amely az ügy kivizsgálását követően megteszi javaslatát a feleknek, a jelentését pedig továbbítja az *ILO Kormányzó Tanácsának*. A Bizottságnak adott esetben arra is lehetősége van, hogy az ügyet a *Nemzetközi Bíróság*⁴²⁹ elé utalja.⁴³⁰

A 107-es számú egyezmény több okból is mérföldkőnek tekinthető. *Először* is ez volt az első, kimondottan az őslakos népek védelmével foglalkozó nemzetközi dokumentum. Ezen felül kötelező erővel is bírt – és bír a mai napig is – a részes felekre nézve. Jóllehet elfogadásának idején számos ország – élükön az Egyesült Államokkal és Kanadával – ellenezte az egyezmény életre hívását, legfőképpen kötelező erővel való felruházását. Az, hogy ennek ellenére sikerült elfogadtatni a kötelező erejét, mindenképpen nagy előrelépésnek tekinthető. *Másodszor* az egyezmény számos jogot garantál az őslakos származású népesség részére annak ellenére, hogy az egyezménybe foglalandó jogok listájában szintén csak hosszas vitákat követően sikerült megegyezni: több ország is azzal érvelt, hogy a szervezet túllépi a hatáskörét, amennyiben a készülő egyezmény nem pusztán az őslakos munkavállalók élet és munkakörülményeivel foglalkozni. Ez az érv ugyanakkor meglehetősen gyenge lábakon állt, az ILO-nak ugyanis az alapokmány mellékletében helyet kapó *Philadelphia Nyilatkozat*⁴³¹ értelmében széles hatásköre van az emberi jogok védelme és a társadalmi igazságosság előmozdítása terén. Ennek megfelelően az egyezmény biztosítja az élethez, az

⁴²⁸ A 107-es számú egyezményt ratifikáló országok listája: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312252 (2014. január 10.)

⁴²⁹ ICJ, Az ILO Ellenőrző Bizottságának az UNESCO-val szembeni panasza kapcsán hozott tanácsadó véleménye, 1956. október 23.

⁴³⁰ XANTHAKI, 2007, p. 50.

⁴³¹ Az ILO céljairól szóló nyilatkozat (1944. V. 10.)

oktatáshoz, a szociális biztonsághoz, az egészséghez való jogot, vagyis számos második generációs jogot is védelmébe vesz. *Harmadsorban* kiemelendő, hogy az egyezmény biztosítja az őslakos népek egyéni és kollektív tulajdonjogát azokra a földterületekre, ahol hagyományosan élnek.⁴³² Ez utóbbi azért érdemel kiemelést, mert ősi földjeik számukra életbevágóan fontosak, azok nélkül az őslakos népek elvesztik az identitásukat és kultúrájukat. E tény a 107-es egyezmény készítői jóval az amerikai és az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmust megelőzve ismerték fel, jóllehet az effektív jogvédelem kidolgozása az utóbbiakra maradt.⁴³³

Az előnyök mellett ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy az egyezmény, a korszaknak megfelelően elsősorban az asszimilációt helyezte előtérbe – jóllehet annak erőszakos vagy a kényszerű módjait tiltja az egyezmény –, az őslakosok szokásait és társadalmi berendezkedését a fejlődés gátjának tekintette, a fejlődés letéteményesének pedig az államot tartotta, ennek megfelelően az egyezmény alapvetően paternalista szemléletű.⁴³⁴ Ez a megközelítés nem veszi figyelembe, hogy az őslakos népesség és az állam érdekei sok esetben eltérhetnek egymástól. Az 1970-es évektől kezdően a fejlett világbeli országokban élő őslakosok képviselői egyre határozottabban követelték az önrendelkezéshez való jogot, és az őket érintő kérdésekről tartott tárgyalásokon egyenrangú félként való részvételt.⁴³⁵ Az említett hátulütők hatását mérséklendő, az egyezmény betartása felett örökös bizottság az egyezmény rendelkezéseit igyekezett mindig a lehető legrugalmasabban értelmezni, figyelembe véve az őslakos népek érdekeit.⁴³⁶

⁴³² Az ILO 107. számú egyezménye, 11-26. cikk

⁴³³ RAISZ Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikai Bíróságának kölcsönhatásában*, Novotni Kiadó, Miskolc 2010, Novotni Kiadó, Miskolc 2010. (a továbbiakban: RAISZ 2010 a); Marinkás György: *Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikai Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyre*. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 108–117.; Marinkás György: *A Saramaka emberek kontra Suriname-ügy, avagy az Amerikai Bíróság, mint az őslakos népek jogainak élharcosa*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI. (2013), pp. 221–238.

⁴³⁴ Az ILO 107. számú egyezménye, 2-10. cikk

⁴³⁵ ERUETI, 102. old.

⁴³⁶ XANTHAKI 2007, p. 52.

2.1.8.3. A 169-es számú egyezmény

A 107-es számú egyezmény elfogadását követő években fokozatosan nyilvánvalóvá váltak a fent említett hiányosságok, amelynek következtében egyre több, a témával foglalkozó szakértő szorgalmazta az egyezmény alapos felülvizsgálatát, vagy egy új egyezmény kidolgozását. Martinez Cobó a következőképpen fogalmazta meg a célokat: „Sokkal jobb és precízebb anyagi, és sokkal gyakorlatiasabb és hatékonyabb eljárási szabályokra van szükség. Különösen az anyagi szabályokon kell változtatni: a hangsúlyt az integráció helyett az etnikai alapú fejlődésre kell helyezni, továbbá a függetlenségre vagy az önrendelkezésre.”⁴³⁷ Cobó véleményét osztotta az ENSZ Munkacsoport, valamint több más nemzetközi szervezet is. Egy 1977-es, nem kormányzati szervezetek részvételével szervezett amerikai konferencián szintén arra a következtetésre jutottak a résztvevők, hogy a 107-es számú egyezmény asszimiláció centrikus hozzáállását felül kell vizsgálni. Az ILO Kormányzó Tanácsa 1986-ban döntötte el, hogy az 1988. évi ILO NMÉ napirendjére tűzi a 107-es számú egyezmény felülvizsgálatát. Ennek megfelelően az ILO *Nemzetközi Munkaügyi Hivatala* felvette a kapcsolatot a tagállamokkal annak érdekében, hogy tájékozódjon azok véleményét illetően. A hivatal arra kérte a kormányokat, hogy álláspontjuk kialakítását megelőzően konzultáljanak a területükön található őslakos népesség képviselőivel, jóllehet ez nem volt érvényességi feltétel az eljárás során. Az ILO a tárgyalásokra meghívta az őslakos népek képviselőit, megfigyelői státuszt biztosítva számukra. Az 1988-as értekezleten felállításra került egy bizottság, amely a részletszabályokat volt hivatott kidolgozni. A tervezetet, ezt követően újra elküldték a kormányoknak. Az új egyezményt 1989-ben fogadta el az ILO NMÉ 328 igen, 1 nem és 49 tartózkodás mellett. A 169-es számú egyezmény több jelentős változást hozott a 107-es egyezményhez képest, kiküszöbölve annak hibáit.⁴³⁸ Összesen 22 ország ratifikálta az egyezményt, nagy részük dél-amerikai, csupán egyetlen afrikai ország – jelesül a *Közép-Afrikai Köztársaság* – részes fele annak.⁴³⁹

⁴³⁷ COBO, Martinez, 'Study of Discrimination against Indigenous Populations'. Az ENSZ Különleges Rapporteurének jelentése (E/CN.4/Sub.2/1986/Add.4). paras. 336-337

⁴³⁸ XANTHAKI 2007, pp. 67-68.; A Nemzetközi Munkaügyi Értekezlet 66. ülésének (1989, Genf) jegyzőkönyve 32. rész, p. 6.

⁴³⁹ Az ILO 169-es számú egyezményének részes felei. Elérhető: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312314 (2014. január 10.)

A 169-es számú egyezmény alapvető változásokat hozott az elődjéhez képest, a legfontosabb ezek közül az asszimiláció, mint célkitűzés törlése a preambulumból: „Figyelembe véve azokat a változásokat, amelyek a nemzetközi jogban 1957 óta, illetve az őslakos és törzsi népek helyzetében a világ minden pontján végbe mentek, szükségessé tették új nemzetközi szabvány elfogadását, amely meghaladja a korábbi dokumentum asszimiláció orientáltságát.”⁴⁴⁰ Az új egyezmény elismeri az őslakos népek kultúrájának értékét, és annak szerepét a kulturális sokszínűség megőrzésében, valamint e népek jogos igényét arra, hogy döntsenek az őket érintő kérdésekben a meglévő állami keretek között, jóllehet az önrendelkezéshez való jog *expressis verbis* nem szerepel a szövegben,⁴⁴¹ annak bizonyos belső aspektusai igen.⁴⁴² A preambulum által említett változások javarészt az 1970-es években következtek be, amikor az őslakos népek és képviselőik megjelentek a nemzetközi szinten, és az őslakosokat érintő kérdések „nemzetközivé váltak.” A másik fontos változás, hogy az önrendelkezéshez való jog nem pusztán politikai jog volt inntől, hanem gazdasági is: a korábbi paternalista attitűdöt, ahol a fejlődés irányát az állam volt hivatott meghatározni, felváltotta az önrendelkezéshez való jog érvényesülése. A nemzetközi jogban szintén a '70-es években kezdett elterjedni az a gondolat, hogy a fejlődést érintő kérdéseket az érintettekkel kell megvitatni, az ő véleményüket kell kikérni, hiszen annak hatásait is ők fogják a leginkább érezni.⁴⁴³ Ennek megfelelően az egyezmény 6. cikke *expressis verbis* rögzíti, hogy a kormánzatnak minden, az őslakos népeket közvetlenül érintő kérdésben konzultálnia kell az adott csoporttal.⁴⁴⁴ A konzultáció követelményének az egyezménybe való foglalása heves vitákat váltott ki az előkészítést végző bizottságban,⁴⁴⁵ ami nem meglepő, tekintve, hogy az őslakosokat megillető jogok közül mind a mai napig az egyik legvitatottabb, és ebből kifolyólag az államok által a leggyakrabban megsértett jog. Annak ellenére is, hogy

⁴⁴⁰ Az ILO 169. számú egyezménye, Preambulum

⁴⁴¹ Az önrendelkezéshez való jogot, a mai napig viták övezik, akkor sem volt ez másképpen, sőt még hevesebb ellenállást váltott ki az államok képviselőiből. Az ILO Hivatala végül arra hivatkozva hagyta ki a szövegből az önrendelkezéshez való jogot, hogy egyrészt téren az ILO nem rendelkezik hatáskörrel, az az ENSZ-et illeti; másrészt figyelembe véve, hogy az önrendelkezéshez való jog tartalma éppen kialakulóban van, nem kívánta bebetonozni a fogalmat az akkor érvényes felfogásnak megfelelően. – XANTHAKI 2007, p. 71.

⁴⁴² Uo.

⁴⁴³ XANTHAKI 2007, p. 70.

⁴⁴⁴ Az ILO 169. számú egyezménye a bennszülött és törzsi népekről a független országokban (aláírás: 1989. június 27., hatály: 1991. szeptember 5.), 6.cikk

⁴⁴⁵ XANTHAKI 2007, p. 77.

fontosságát az ENSZ és két regionális jogvédelmi mechanizmus is megállapította.⁴⁴⁶ Az eredeti tervek szerint, a konzultáció követelménye helyett az államokra nagyobb terhet rakó konszenzus szerepelt volna az egyezményben, ezt azonban az említett ellenállás miatt el kellett hagyni; ugyanakkor a 6. cikk (2) bekezdésében rögzített követelmények⁴⁴⁷ – jóhiszemű, az adott körülmények között megfelelő formában véghezvitt, a megegyezést célul tűző párbeszéd – a konzultáció eredményességét hivatottak biztosítani. E rendelkezések jóval határozottabbak, mint a 107-es számú egyezmény rendelkezései.

A 169-es számú egyezmény által hozott *pozitív változások* hosszú sorában kiemelendő, hogy ez az első olyan nemzetközi dokumentum, amely *az őslakos kifejezéshez hozzákapcsolta a népek szót*. Jóllehet szimbolikus gesztusról van szó, tekintettel azonban az őslakos népek hosszúra nyúlt küzdelmére, amelyet népként való elismerésük⁴⁴⁸ érdekében folytatnak, jelentős előrelépésnek tekinthető. – Ezen felül elhagyták a fél-törzsi megnevezést, helyette maradt a törzsi nép megnevezés. Mint korábban ismertetésre került, a két kategória megkülönböztetésének gyakorlati okai vannak. – Továbbá a 169-es számú egyezmény vezette be az önmeghatározás fogalmát, amelynek az egyezmény alanyainak azonosítása során, döntő súllyal kell latba esnie,⁴⁴⁹ jóllehet nem lehet az egyetlen és mindent eldöntő érv.⁴⁵⁰ Külön kiemelendő, hogy a 169-es számú egyezmény az elődjéhez képest – amely a kollektív jogok elismerése mellett alapvetően individualista szemléletű volt – nagyobb hangsúlyt fektetett a kollektívan gyakorolható jogok, illetve a kollektív tulajdonjog védelmére. Az egyezmény előkészítése során a szakértői bizottságban az őslakos és törzsi népek képviselői kifejtették, hogy számukra milyen alapvető fontossággal bírnak a kollektív jogok. Akadtak ugyanakkor ellenzői is e jogok hangsúlyozásának: a munkavállalók képviselői az egyéni jogok fontosságát hangsúlyozták. Ennek megfelelően, az új egyezmény készítésekor igyekeztek megtalálni az egyensúlyt az egyéni és a kollektív jogok között.⁴⁵¹ Az egyezmény számos cikke kifejezetten utal az adott jog kollektív voltára.⁴⁵²

⁴⁴⁶ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 129.; ENJABiz, Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya, 2009. november 25. (ügszám: 276/2003), paras 120., 124. 126., 252-268.

⁴⁴⁷ Az ILO 169. számú egyezménye a bennszülött és törzsi népekről a független országokban (aláírás: 1989. június 27., hatály: 1991. szeptember 5.), 6.cikk (2) bekezdés

⁴⁴⁸ A népként való elismerésük fontosságát a szerző a harmadik fejezetben ismereti részletesen.

⁴⁴⁹ Az ILO 169. számú egyezménye, 1.cikk

⁴⁵⁰ XANTHAKI 2007, p. 73.

⁴⁵¹ Az előkészítést végző szakértői bizottság 1986 munka dokumentuma, pp. 9-10.

A 169-es számú egyezményt ratifikáló államok vállalják, hogy legalább ötévente jelentést nyújtanak be az egyezmény rendelkezéseinek implementálását illetően. Az ILO arra biztatja a feleket, hogy a jelentéseket a területükön élő őslakos népeiséggel történő konzultációt követően készítsék el. A jelentéseket az ILO Ellenőrző Bizottsága vizsgálja: felhívja a *Nemzetközi Munkaügyi Konferencia Normák Alkalmazását Felügyelő Konferencia Bizottsága* (a továbbiakban: ILO Konferencia Bizottság) figyelmét a legfontosabb problémákra, és megteszi a javaslatait. A Bizottság a legrelevánsabb kérdéseket további vitára bocsátja egy háromoldalú tárgyaláson, amelyen az államok, a munkaadók és a munkavállalók képviselői vesznek részt. A Bizottság ezt követően fogalmazza meg a következtetéseit és ajánlásait.⁴⁵³ Az ILO szervezeti rendszeréhez az őslakos népeknek ugyan nincs közvetlen hozzáférésük, nincs egy „negyedik oldal”, egyéb módokon azonban érvényre tudják juttatni az akaratukat. A két leggyakoribb módszer petíciók eljuttatása az ILO-hoz, amelyekben felhívják a szervezet figyelmét az országukban zajló folyamatokra vagy egyéb ENSZ mechanizmusok megállapításaira, illetve a munkaadói és a munkavállalói oldallal kialakított jó kapcsolatok révén történő érdekérvényesítés. Azokban az országokban, ahol a kormányzat pozitívan áll az őslakos népek kérdéséhez, arra is találni példákat, hogy a kormányzat nem pusztán kikéri az őslakos közösséget, ahogyan azt az ILO ajánlja, hanem a kormány jelentése mellett külön, az őslakosok szervezetei által összeállított dokumentumot nyújt be az ILO-nak.⁴⁵⁴

Az egyezmény rendelkezéseinek érvényre jutását ezen felül a korábban ismertetett ENSZ szervek is figyelemmel kísérik, illetve az egyezmény ratifikálására hívják fel az egyéb egyezményekben már részes országokat.⁴⁵⁵

⁴⁵² Az ILO 169. számú, 5., 12., 13. cikk

⁴⁵³ ILO, Understanding the Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Handbook for ILO Tripartite Constituents. pp. 7-8. Online elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_205225.pdf (2015. július 27.)

⁴⁵⁴ ILO, Monitoring indigenous and tribal peoples' rights through ILO Conventions A compilation of ILO supervisory bodies' comments 2009-2010. p.132. (a továbbiakban: ILO, Monitoring ILO Conventions), p.9. Online elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_126028.pdf (2015. július 28.)

⁴⁵⁵ Az ILO szervek joggyakorlata a második fejezetben kerül ismertetésre.

2.1.8.4. Az ILO szerveinek joggyakorlata

Az ILO egyezmények végrehajtását az ILO Ellenőrző Bizottsága és az ILO Konferencia Bizottsága közösen felügyeli. E tevékenységük során figyelmet szentelnek az ILO 169-es számú egyezmény ratifikációs folyamatának⁴⁵⁶ – az eddig kimaradt országokat felhívva a ratifikációra –, valamint az egyezményt már ratifikált államok esetében az egyezményben foglalt rendelkezések implementálásának.⁴⁵⁷ Ennek megfelelően a Konferencia Bizottság üdvözölte a Nepál által tett lépéseket, amelyek az ILO 169-es számú egyezmény ratifikálása irányába mutatnak.⁴⁵⁸ – Nepál két évvel később, 2007-ben ratifikálta az egyezményt.⁴⁵⁹ – Az afrikai országok közül a *Közép-Afrikai Köztársaság* volt az első – és eddig egyetlen –, amely ratifikálta az egyezményt. Az ILO Konferencia Bizottság üdvözölte e lépést, ezzel egy időben azonban aggodalmát fejezte ki az őslakos népeket érő üldöztetés, és a lakóhelyüket elhagyni kényszerülő nagyszámú lakos miatt. A kormány képviselője emlékeztetett, hogy a nemzetközi békefenntartó erők jelenléte ellenére, 2013-at megelőzően két fegyveres csoport is szabadon tevékenykedett az országban, amelyeket – a kormányzatot is sújtó fegyverbeszerzési moratórium miatt – a központi kormányzat nem volt képes megfékezni. E csoportok cselekedeteiért – amint arra a kormány képviselője rámutatott – a kormánynak nem áll módjában felelősséget vállalni. A Bizottság munkájában részt vevő többi állam képviselője emlékeztetett, hogy a helyzet rendeződésével a kormánynak mindent meg kell tennie az őslakos csoportok érdekeinek védelme érdekében, többek között azok hivatalos elismerése

⁴⁵⁶ A Konferencia Bizottság 92. ülésén több ország képviselője is aggodalmának adott hangot, hogy az egyezményt kevés ország ratifikálta, jellemzően azok is egyetlen földrajzi régióból – jelesül Dél-Amerikából – kerültek ki. – ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2004-es, 92. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész pp. 19-20.

⁴⁵⁷ Az 1999-ben tartott 87. és a 2002-ben tartott 90. ülésrésztvevői egyetértettek abban, hogy az ILO egyezmény az addig született legátfogóbb, az őslakosokkal foglalkozó dokumentum, amely szinte a kezdetektől fogva jelentős hatást gyakorolt az azt ratifikáló országok jogalkotására és közigazgatási gyakorlatára. – ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 1999-es, 87. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, paras. 102-104.; ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2002-es, 90. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, para. 75.

⁴⁵⁸ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2005-ös, 93. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész, p. 64.

⁴⁵⁹ Az ILO 169-es számú egyezményének részes államai: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312314 (2015. július 27.)

révén, amit a kormány eddig nem tett meg.⁴⁶⁰ Kolumbia kapcsán a Konferencia Bizottság aggodalmának adott hangot amiatt, hogy az őslakos származású csoportokat, a fejlődésre hivatkozva gyakran bármiféle egyeztetés és kárpótlás nélkül telepítik ki a tradicionálisan használt földterületeikről.⁴⁶¹ Az ILO Ellenőrző Bizottsága Banglades kapcsán adott hangot aggodalmának a kitelepítések miatt, egyben felhívta a kormányt, hogy adjon teljes körű tájékoztatást, a földjeiket elhagyni kényszerülő őslakos közösségek érdekében tett kormányzati lépésekről. A Bizottság ajánlásai értelmében a kormánynak mindent meg kell tennie, hogy az érintett csoportok földekhez, valamint a hagyományos életvitelük folytatásához való joga érvényre jusson. Kolumbia kapcsán különösen súlyos aggályainak adott hangot a testület: a beérkező jelentések alapján az országban általános gyakorlat az őslakos populáció elűzése a földjeikről, azok, akik megpróbálják ezt megakadályozni, gyakran esnek erőszakos – nem egy esetben halállal végződő – támadások áldozatául.⁴⁶²

Paraguay kapcsán a Konferencia Bizottság aggodalmának adott hangot, az ország által 1993-ban ratifikált 169-es számú egyezmény rendelkezéseinek implementálása érdekében tett lépéseket, valamint az ILO 29-es számú kényszermunka egyezmény⁴⁶³ rendelkezéseinek az őslakos populáció védelmében történő alkalmazását illetően. A dolgozói oldal képviselői ezzel szemben kevésbé pozitívan ítélik meg a paraguayi kormány tevékenységét: véleményük szerint az ország termőföldjeinek 95%-át birtokukban tartó nagybirtokosok a kormány tudtával és beleegyezésével alkalmaznak rabszolga- és kényszermunkát a földjeiken, megsértve ezáltal az ILO 29-es számú egyezményét. Az ily módon foglalkoztatott személyek, amennyiben kapnak is bért, az nem elég ahhoz, hogy maguk és a családjuk számára megfelelő megélhetést biztosítsanak. A sértettek java része az őslakos populációból kerül ki. A Konferencia Bizottság a képviselők által vázolt problémák mielőbbi megoldására, és a veszélyeztetett őslakos csoportok megvédésére szólította fel a paraguayi kormányt.⁴⁶⁴ Hasonló okok miatt fejezte ki aggodalmát a Konferencia Bizottság India kapcsán, ahol –

⁴⁶⁰ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2014-es, 103. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész, pp. 110-112.

⁴⁶¹ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2000-ös, 88. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész, p. 69.

⁴⁶² ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2009-es, 80. ülése. p. 65.

⁴⁶³ Az ILO 29-es számú egyezménye a kényszermunkáról (aláírás: 1930. június 28., hatály: 1932. május 1.)

⁴⁶⁴ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2013-es, 102. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész, pp. 11-15.; ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2008-as 97. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, p. 11.

többek között – az őslakos népcsoportok tagjait gyakran kényszerítik olyan munkafeltételek közé, amelyek megvalósítják a rabszolga és kényszermunka tényállását.⁴⁶⁵ Az ILO Ellenőrző Bizottsága a bolíviai helyzetet elemezve jutott arra a következtetésre, hogy az állam hatóságai nem fordítanak kellő figyelmet, az őslakos népességet is érintő rabszolga és kényszermunka okozta társadalmi problémákra, egyben felhívta a kormányt, hogy tegyen meg mindent a probléma orvoslása érdekében, és az eredményekről tájékoztassa a Bizottságot.⁴⁶⁶ A testület aggodalmának adott hangot amiatt, hogy Hondurasban az őslakos származású gyermekek gyakran esnek áldozatul rabszolga- és kényszermunkának, egyben felszólította a kormányt, hogy tegyen meg minden lehetséges lépést annak érdekében, hogy ezen változtasson.⁴⁶⁷

A guatemalai helyzet vizsgálata során a brazil munkavállalók küldötte üdvözölte, hogy Guatemalában megalakult az őslakos származású munkavállalók érdekvédelmi szervezete. A Konferencia Bizottság aggodalmának adott hangot a szakszervezeti vezetőket ért gyakori támadások kapcsán, egyben felszólította a kormányt, hogy tegyen meg minden lehetséges lépést a szakszervezeti vezetők védelme érdekében. Hasonló aggályok merültek fel Panama esetében, ahol a munkavállalók képviselőjének elmondása alapján az ún. *bocas del toro-i* mérsárlás során a kormány erők indokolatlanul keményen léptek fel az újonnan elfogadott – a munkavállalók jogait komolyan korlátozó – munkajogi törvény ellen tiltakozókkal szemben. A lövöldözésben a kormány szerint kettő, míg a kormánytól független szervek szerint összesen tíz ember vesztette életét. A sebesültek számát körülbelül 500 főre becsülik, többen közülük maradandó látáskárosodást szenvedtek. Az áldozatok jelentős része őslakos származású.⁴⁶⁸

Peru kapcsán a Konferencia Bizottság aggodalmának adott hangot, amiért az ország olyan, a természeti kincsek felhasználásával kapcsolatos törvényt fogadott el, amely nem követeli meg az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvének érvényesülését. A törvény ebből kifolyólag ellentétes az ILO 169-es számú egyezményének 6-os cikkével, amelynek értelmében a kormánynak jóhiszemű, a kompromisszum elérését célzó tárgyalásokat kell

⁴⁶⁵ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2001-es, 89. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész, p. 9.

⁴⁶⁶ ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2009-es, 80. ülése.

⁴⁶⁷ ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2008-es, 79. ülése.

⁴⁶⁸ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2011-es, 100. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész, pp. 19-27., 41-42.

folytatnia az őslakos csoportokkal, az őket érintő kérdésekben,⁴⁶⁹ a Konferencia Bizottság ezen túlmenően a perui alkotmány zavaros terminológiáját is kritikával illette, az alapján ugyanis nehéz meghatározni, hogy ki számít őslakosnak a perui törvények értelmében.⁴⁷⁰ Az ILO Ellenőrző Bizottsága a megfelelő konzultációs mechanizmusok törvénybe iktatását javasolta az argentin kormánynak, habár az őslakos csoportok által kifogásolt argentin törvényi szabályozást önmagában nem találta a 169-es számú egyezményvel ellentétesnek, megállapította, hogy a szóban forgó szabályozás nem kellően következetes. A testület, hasonló következtetésekre jutott Brazília, Guatemala és Ecuador kapcsán is: a konzultációra vonatkozó törvényi szabályozást elégtelennek ítélte, Ecuadorot külön is felszólította, hogy tegyen meg mindent, a korábban jól működő érdekképviseleti rendszer újbóli megerősítése érdekében.⁴⁷¹

Amint az a dolgozat első fejezetében ismertetésre került, az ILO 169-es számú egyezménye rendelkezéseinek érvényre jutását az ENSZ szervek is figyelemmel kísérik, illetve az egyezmény ratifikálására hívják fel az egyéb egyezményekben már részes országokat.⁴⁷² E figyelem kölcsönös: az ILO is figyelemmel kíséri a többi ENSZ mechanizmus gyakorlatát. A Konferencia Bizottság utalt a CERD Kazahsztánról szóló záró észrevételére,⁴⁷³ amelyben a CERD kifogásolta a – hivatalos besorolás szerint – kisebbségi

⁴⁶⁹ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2010-es 99. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész, pp. 67-71.

⁴⁷⁰ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2009-es 98. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész, pp. 61-62.

⁴⁷¹ ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2009-es, 80. ülése.

⁴⁷² Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2014. december 17. (E/C.12/FIN/CO/6); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Vietnám kapcsán, 2014. december 15. (E/C.12/VNM/CO/2-4); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 12. (E/C.12/NPL/CO/3), para. 9.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2013. augusztus 22. (CCPR/C/FIN/CO/), para. 16.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2011. június 1. (E/C.12/RUS/CO/5); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Sri Lanka kapcsán, 2010. december 9. (E/C.12/LKA/CO/2-4), para. 11.; Az ENSZ EJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2010. november 18. (CCPR/C/SLV/CO/6), para. 18.; Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Madagaszkár kapcsán, 2009. december 16. (E/C.12/MDG/CO/2); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/AUS/CO/4); Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Svédország kapcsán, 2008. december 1. (E/C.12/SWE/CO/5)

⁴⁷³ A CERD záró észrevételei Kazahsztán kapcsán, 2010. április 6. (CERD/C/KAZ/CO/4)

csoporthoz csekély mértékű részvételét a társadalmi kérdésekben.⁴⁷⁴ Hasonlóképpen az Oroszországi Föderáció kapcsán is utalt az CERD egyik záró észrevételére,⁴⁷⁵ amelyben a testület a kisebbségi és őslakos származású munkavállalókat ért hátrányos megkülönböztetés felszámolására szólította fel a kormányzatot.⁴⁷⁶

Az ENSZ mechanizmuson túlmenően, a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok bíróságai közül az EJAB – amely az *Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye*⁴⁷⁷ (a továbbiakban: Amerikaközi Egyezmény) alapján bármilyen releváns emberi jogvédelmi mechanizmust jogában áll vizsgálni – több esetben is hivatkozott az ILO 169-es számú egyezményre. – Ezen eseteket a szerző, az amerikaközi rendszer gyakorlatának ismertetése során elemzi részletesen.

2.1.9. Az ENSZ szervek gyakorlatának értékelése

A szerző az ENSZ szervek közül először az ENSZ EJB joggyakorlatát vette alá vizsgálatnak, ez rendelkezik ugyanis a legkiterjedtebb joggyakorlattal mind a záró észrevételek, mind az elbírált egyéni panaszok számát illetően. – Jóllehet az őslakosokkal foglalkozó első dokumentumok dátumát alapul véve az ENSZ GSZKJB sem marad le sokkal. – Az ENSZ EJB az őslakos népek jogait a PPJNE 27. cikke által garantált kulturális jogaik védelme révén valósítja meg. E megállapítás igaz a jelen írásban részletesen is ismertetett, a PPJNE első kiegészítő jegyzőkönyve alapján elbírált egyéni panaszok és az egyezmény végrehajtásának ellenőrzése folytán, a Bizottság által kibocsátott észrevételekre is. A Bizottság azért választotta ezt a megoldást, mert a PPJNE nem tartalmaz semmilyen utalást az őslakos népek jogaira vonatkozóan, e népcsoportok életformája legjobban egy, a kisebbségek kulturális jogainak védelmét szolgáló rendelkezés révén biztosítható az Egyezségokmány keretein belül. Ennek megfelelően a Bizottság az őslakosokat érintő ügyekben, a 27. cikk sérelmétől eltérő jogsértésekre való hivatkozásokat általában csak a 27. cikk sérelméhez kapcsolódóan vizsgálja, vagy a beadványban szereplő jogsérelem helyett – mint a 17. cikk sérelmére történő hivatkozás esetén nemegyszer előfordult – a 27. cikk lehetséges megsértését

⁴⁷⁴ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2014-es 103. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész, p. 30.

⁴⁷⁵ A CERD záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2008. augusztus 20. (CERD/C/RUS/CO/19)

⁴⁷⁶ ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2010-es 99. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész, p. 58.

⁴⁷⁷ Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye (Costa Rica, San José, 1969. november 22.)

vizsgálja. A Bizottság a Lovelace ügyben határozta meg ezt az irányvonalat, amely a mai napig determinálja a hasonló ügyek elbírálását: a testület kimondta, hogy egy kisebbséghez tartozó személy egyéni jogainak korlátozása csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az az egész közösség érdekeinek a védelmét szolgálja. A Kitok ügyben a Bizottság kijelentette, hogy az Egyezségokmány 27. cikkének sérelme nem vizsgálható absztrakt módon, csak és kizárólag az eset összes körülményének figyelembe vételével. A testület a későbbi ügyek során – és a 23. számú általános kommentárban foglaltak révén – sem tért le „a sárga köves útról,” hanem további elemekkel egészítette ki a vizsgálandó szempontok körét. Az ún. finn ügyekben példának okáért az képezte a vizsgálódás tárgyát, hogy az adott közösség jogainak korlátozása – az eset összes körülményére figyelemmel – eléri-e azt a szintet, amely megvalósítja az idézett cikk sérelmét. A Bizottság mindhárom ügyben arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó beruházások mértéke nem éri el azt a küszöböt, amelynek átlépése esetén megállapítható a jogsérelem. Amennyiben azonban a projektek kivitelezése során meghaladnák a tervekben szereplő mértéket, az már sértene az érintett közösségek jogait.

Jóllehet a kulturális jogok védelmére alapozott joggyakorlat – egyéb megfelelő anyagi jogi rendelkezések híján, tulajdonképpen az államok és a területükön élő őslakos népek közötti – kompromisszum a Bizottság részéről, amely nem egy esetben tette lehetővé a Bizottság számára, hogy eredményesen lépjen fel az őslakos közösségek védelmében. – Kymlicka a kompromisszum alatt azt érti, hogy a PPJNE 27. cikkére alapozva az ENSZ EJB állást foglalhat az állam törvényhozási és közigazgatási gyakorlatát illetően, azonban nem vitathatja el az állam azon jogát, hogy az őslakos népeket és a földjeiket érintő szabályokat fogadjon el.⁴⁷⁸ – Az ENSZ EJB különösen az európai emberi jogvédelmi mechanizmushoz viszonyítva tekinthető eredményesnek, amely hosszú ideig egyetlen olyan ügyet sem tárgyalt érdemben, amelyben az őslakos népek jogai voltak terítéken. Éppen ezért nem meglepő – írja *Timo Koivurova* –, hogy az európai őslakos népek az ilyen jellegű vitáikat – példának okáért a Länsmann ügyeket – inkább az ENSZ EJB, mintsem az Európa Tanács intézményei elé terjesztették.⁴⁷⁹

A nemzetközi tendenciáknak megfelelően az ENSZ EJB mellett a többi ENSZ bizottság is kiemelt figyelmet szentel az őslakos népeket érintő problémáknak; az általuk ellenőrizni

⁴⁷⁸ KYMLICKA, p. 189.

⁴⁷⁹ KOIVUROVA, Timo: Jurisprudence of the European Court of Human Rights Regarding Indigenous Peoples: Retrospect and Prospects. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2011. (Vol. 18.), pp. 1-37. (a továbbiakban: KOIVUROVA), pp. 10-11., 25.

hivatott eltérő tárgykörből adódóan más-más, az őslakos népeket érintő kérdésekre helyezve a hangsúlyt. Közös pont a kulturális jogok – ezen keresztül – a tradicionális életvitelük védelme, CERD és a CRC ezzel szemben azonban az anyanyelvi oktatás és a népcsoport saját kultúrájának megismerésére helyezi a hangsúlyt. Figyelmet szentelnek továbbá az önrendelkezés belső aspektusaihoz sorolható jogok, a társadalmi döntéshozatalban való részvétel és az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés érvényesülésének. A CEDAW az előbbire – jelesül a nők társadalmi döntéshozatalban való részvételére –, a CEDAW az utóbbira helyez nagyobb hangsúlyt. – A CRC és a CERD joggyakorlatában e kérdések marginális szerepet töltenek be. További közös pont a diszkrimináció és ehhez kapcsolódóan az oktatási, egészségügyi, igazságszolgáltatási rendszerből való kirekesztettség vizsgálata. Utóbbinak főleg a CEDAW és az SPT szentel kiemelt figyelmet: az őslakos népesség körében mért magas prizonizációs ráta miatt több esetben is aggályaiknak adtak hangot. A kirekesztettség kapcsán további fontos kérdés a népesség nyilvántartás, azon belül is az anyakönyvezés kérdése. Az ENSZ EJB, az ENSZ GSZKJB és a CRC több zárójelentésében is arra ösztönözte az államokat, hogy tegyenek meg mindent az őslakos származású gyermekek anyakönyvezése érdekében. Üdvözlendő, hogy CERD – csakúgy, mint az ENSZ EJB – kiemelt figyelmet szentel a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok tevékenységének,⁴⁸⁰ és adott esetben markáns véleményt fogalmaz meg, mint ahogyan az a *Handölsdalen* ügyben történt. Szintén üdvözlendő, hogy több ENSZ mechanizmus is figyelemmel kíséri az UNDRIP rendelkezéseinek implementálását – az ugyanis nem rendelkezik saját ellenőrző mechanizmussal –: az ENSZ GSZKJB, a CERD és a CRC – erre való tekintettel – több záró észrevételében is figyelmet szentelt a kérdésnek. A tárgykör specifikus eltérések között említendő, hogy az ENSZ GSZKJB záró észrevételeiben gyakran foglalkozik az élelmiszerbiztonság kérdésével, míg CRC a gyermekmunkával és a gyermekkatonák kérdésével, a CERD pedig a kényszer- és rabszolgamunka problémájával.

Az ENSZ mechanizmuson belül külön kategóriát képez az ILO kontroll mechanizmusa, amely az ILO 107-es és 169-es számú egyezményének a betartása felett őröködik. E kontroll mechanizmus, a többi ENSZ szervhez hasonlóan kiemelt figyelmet szentel az őslakos népeket érintő kérdéseknek, ennek kapcsán pedig egyéb – nem őslakos specifikus – ILO egyezményeket, példának okáért a kényszermunkával foglalkozót is idézi, és számon kéri e

⁴⁸⁰ Az emberi jogvédelmi mechanizmusok egymásra hatása számtalan lehetőséget rejt magában az általuk garantált jogvédelem fejlődése terén, amelyre kiváló példa az európai és az amerikai közti regionális emberi jogvédelmi mechanizmus egymásra hatása. – A témáról bővebben lásd: RAISZ, 2010.

csoportok védelme érdekében. Jóllehet a 169-es egyezmény az elfogadásakor meglehetősen előremutató dokumentumnak számított, az alkalmazhatóságát csökkentti, hogy csekély számú ország ratifikálta, így ennek megfelelően az ILO ellenőrző mechanizmusa szűk hatáskörrel rendelkezik a többi ENSZ mechanizmushoz képest.

Szót kell ejteni ugyanakkor, a többi ENSZ szerv által garantált védelem gyenge pontjáról is, amely egyrészt a kötelező erő hiányából, másrészt a kulturális jogokra alapozott védelem hiányosságaiból ered. Az *első* probléma oka, hogy az ENSZ szervek a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusokkal ellentétben – a nyilvánosság erején kívül – kevés olyan eszközzel rendelkeznek, amelyekkel – a dolgozatban tárgyalt eljárások esetében – kikényszeríthetnék a záró észrevételekben foglalt ajánlások végrehajtását. Kiváló példa erre a Lovelace ügyben vizsgált kanadai törvényi szabályozás: bár az ENSZ EJB kimondta, hogy a rendelkezés diszkriminatív, Kanada hosszú ideig nem változtatta azt meg. Az elmúlt évtizedekben az ENSZ EJB,⁴⁸¹ az ENSZ GSZKJB⁴⁸² és a CEDAW⁴⁸³ is megállapította a rendelkezés diszkriminatív voltát, és megfogalmazta ajánlásait Kanada számára. A *második* kritika az ENSZ EJB – és egyben az ENSZ GSZKJB – joggyakorlatára vonatkozik: az ENSZ EJB, akárcsak az EJEK következetesen tartózkodik attól, hogy az őslakos csoportokat népként ismerje el, helyette továbbra is következetesen kisebbségként kezeli őket, vagyis a Bizottság joggyakorlata alapján nem illeti meg őket a PPJNE 1. cikke által garantált önrendelkezéshez való jog. Ennek egyik valószínű magyarázata, hogy a kisebbségek és az őslakosok elhatárolása nem pusztán jogi kérdés – hanem politikai –, amelyben a Bizottság nem kíván állást foglalni.⁴⁸⁴ Annak ellenére, hogy a tapasztalatok alapján az őslakos népeket – számtalan karakterisztikus jellemzői miatt – nem lehet kisebbségként kezelni, a Bizottság joggyakorlatában a Poma Poma ügy sem hozott változást. E miatt írja *Katja Göcke*, hogy a

⁴⁸¹ Az ENSZ EJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 2006. április 20. (CCPR/C/CAN/CO/5), para. 22.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 1999. április 7. (CCPR/C/79/Add.10), para. 19.

⁴⁸² Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 2006. május 22. (E/C.12/CAN/CO/4E/C.12/CAN/CO/5), para. 45.

⁴⁸³ A CEDAW záró észrevételei Kanada kapcsán, 2008. november 7. (CEDAW/C/CAN/CO/7), paras. 17-18.

⁴⁸⁴ Az államok jelentős része ugyanis félti a területi integritását, ugyanakkor az államok ez irányú félelmei – a legtöbb félelemhez hasonlóan – meglehetősen irracionálisak: az őslakos népek túlnyomó többségének nem áll szándékában elszakadni az anyaországtól, a céljuk az, hogy az államszervezet keretein belül nyerjenek minél szélesebb körű képviselési és döntési jogosultságot, az őket érintő kérdésekben. – CHARTERS, 2010., p. 223.

Poma Poma ügy megítélése ambivalens.⁴⁸⁵ *Egyrészről*, az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés – amely az önrendelkezés egy szűkebb értelmezése – kötelező jellegének rögzítése mérőföldkő jelentőségűnek tekinthető, *másrészről* azáltal, hogy az ENSZ EJB ebben az ügyben is tartotta magát a korábbi joggyakorlatához – amelynek értelmében az őslakos csoportokat kisebbségként és nem pedig népként kezeli –, eloszlatta azokat a reményeket, hogy a joggyakorlatban e téren egyhamar változás fog bekövetkezni. További kritikaként jegyzi meg *Malgosia Fitzmaurice* – a Bizottság egész joggyakorlatára vonatkozóan –, hogy a PPJNE 27. cikke által előírt küszöbérték más nemzetközi dokumentumokhoz és általában a nemzetközi sztenderdekhez képest magasnak tekinthető, az őslakos népek csak a többségi társadalom által is kirívóan súlyos jogsértés esetén vehetik eredményesen igénybe a jogvédelmet.⁴⁸⁶ Végül, de nem utolsósorban – Kymlicka szerint – kérdéses, hogy egy olyan szélesen értelmezhető jog, mint a PPJNE 27. cikkében garantált kultúrához való jog, mennyire képes adekvát választ adni az őslakos népek sajátos igényeire, a gyarmatosítás során elkövetett jogsértések jóvátételére.⁴⁸⁷ A szerző véleménye szerint az egyéni panaszok elbírálása során – különös tekintettel az ún. finn ügyekre – a Bizottság döntésében politikai megfontolások is szerepet játszottak: a Bizottság nyilvánvalóan óvakodott attól, hogy olyan döntést hozzon, amellyel korlátozná az állam jogát arra, hogy rendelkezzen a területén található természeti kincsek felett. A kecske tehát jóllakhatott, a káposzta megmaradását pedig oly módon biztosította, hogy felhívta az állam figyelmét arra, hogy az előzetes tervekben szereplő mértéket nem léphetik túl a beruházások. Ily módon lavírozott az ellentétes igények között, a szerző megítélése szerint azonban a nemzetközi tendenciákra figyelemmel – a jövőben legalábbis –, markánsabban kellene kiállnia az őslakos népek jogainak védelme érdekében.

A szerző szerint az ENSZ EJB részéről komoly megfontolást érdemlő kérdés az őslakos csoportok népként való elismerése, és ily módon a PPJNE 1. cikkében garantált jogok

⁴⁸⁵ GÖCKE, Katja, The Case of Ángela Poma Poma v. Peru before the Human Rights Committee. The Concept of Free Prior and Informed Consent and the Application of the International Covenant on Civil and Political Rights to the Protection and Promotion of Indigenous Peoples' Rights. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2010. (Vol. 14.), pp. 337-370. (a továbbiakban: GÖCKE), p. 339.

⁴⁸⁶ FITZMAURICE, Malgosia: Tensions Between States and Indigenous People over Natural Resources in Light of the 1989 ILO Convention No. 169 Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries and the 2007 UN Declaration on the Rights of Indigenous peoples (Including Relevant National Legislation and Case-Law). *The Yearbook of Polar Law*, 2012. (Vol. 4.), pp.227-260., pp. 242-243.

⁴⁸⁷ KYMLICKA, p. 190.

biztosítása számukra. Mint fentebb említésre került, az őslakos népeknek nem áll szándékában elszakadni az anyaországtól, a céljuk nem a határok átrajzolása, hanem annak elérése, hogy minél szélesebb körű képviseleti és döntési jogosultságot nyerjenek az államszervezet keretein belül, az őket érintő kérdésekben. A szerző szerint az ENSZ EJB és a többi mechanizmus részéről megfontolandó lenne az őslakos csoportok népként történő újradefiniálása, amely hatékonyabb – és a nemzetközi sztenderdekkel összhangban álló – védelem garantálását tenné lehetővé: az őslakos népek előtt megnyílna a lehetőség, hogy valóban ők rendelkezzenek a saját sorsuk felett, egyben eredményesebben lépjenek fel az érdekeik képviselésében. Az őslakos népek képviselői ugyanis gyakran adnak hangot azon véleményüknek, hogy a saját érdekeiket ők maguk képesek a leghatékonyabban képviselni, elutasítják a paternalista szemléletet, illetve azt, hogy más szereplők lépjenek fel az érdekükben. Ezen túlmenően a szerző szerint megfontolandó lenne egy, az UNDRIP végrehajtását felügyelni hivatott külön bizottság létrehozása, amely tekintettel az UNDRIP kötelező erejének hiányára – a többi ENSZ mechanizmushoz hasonlóan –, alapvetően javaslatok tételére lenne jogosult, illetve a nyilvánosság erejét használva készíthetné jogkövető magatartásra az általa felügyelt államokat. A szerző szerint ugyanakkor egy specializált szakértői testület, amelynek tagjait paritásos alapon az őslakos népek képviselői, a témában járatos elismert szakemberek valamint az államok képviselői alkotnák, nyilvánvalóan hatékonyabban lenne képes az UNDRIP-ben garantált jogok érvényre jutása felett őrködni, mint azok a Bizottságok, amelyeket alapvetően más jogok felügyelete érdekében hoztak létre.

2.2. Regionális nemzetközi szervezetek és az égiszük alatt elfogadott dokumentumok

2.2.1. Az amerikai rendszer

2.2.1.1. Intézménytörténet és a legfontosabb dokumentumok

Az amerikai emberi jogvédelmi mechanizmus számára az 1948-as esztendő fontos kiemelkedő dátum: ebben az évben fogadták el az *Amerikai Államok Szervezetének Chartáját*⁴⁸⁸ (a továbbiakban: AÁSZ Charta) – és hozták létre az amerikai emberi jogvédelmi rendszer alapját képező *Amerikai Államok Szervezetét* (a továbbiakban: AÁSZ). Ugyanebben az évben került elfogadásra az *Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata*⁴⁸⁹ (a továbbiakban: Amerikai Nyilatkozat). A chartával egy időben elfogadott Amerikai

⁴⁸⁸ Az Amerikai Államok Szervezetének Chartája (Kolumbia, Bogota, 1948. április 30.)

⁴⁸⁹ Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata (Kolumbia, Bogota, 1948. május 2.)

Nyilatkozat jelentős előrelépésnek tekinthető. A címe is figyelmet érdemel: ugyanis más emberi jogi dokumentumokkal ellentétben, rögzíti az egyént terhelő kötelezettségeket is – példának okáért az adófizetési kötelezettséget –, amelyhez hasonló rendelkezéseket csak a jóval később elfogadott *Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája*⁴⁹⁰ (a továbbiakban: Afrikai Charta) tartalmaz.

Az emberi jogok amerikaiközi védelmének az 1959-es év adta a következő jelentős lökést: ekkor alapították meg az *Emberi Jogok Amerikaiközi Bizottságát* (a továbbiakban: Amerikaiközi Bizottság vagy EJABiz). Jóllehet, a Bizottság jelentős eredményeket ért el az emberi – köztük őslakos népeket megillető – jogok védelme terén, az általa hozott határozatok nem rendelkeznek kötelező erővel, ennek megfelelően felmerült egy, kötelező erejű ítéletek kibocsátására feljogosított intézmény felállításának a gondolata. Az említett hiányosságokat az 1969. november 22-én, San Joséban alá írt Amerikaiközi Egyezmény volt hivatott kiküszöbölni. Aláírásával az addigi soft law jellegű szabályozást egy kötelező erejű szabályozás váltotta fel. Sajnálatos módon, a spanyolajkú országokkal ellentétben az angolszász országok nem ratifikálták, így esetükben az egyezmény rendelkezései alapján felállított *Emberi Jogok Amerikaiközi Bírósága* (a továbbiakban: EJAB vagy Amerikaiközi Bíróság) nem rendelkezik joghatósággal.⁴⁹¹

Másrészt az amerikaiközi rendszer olyan előremutató jogintézményeket alkotott meg a joggyakorlatában, amelyek révén az EJEB több esetben idézte az EJAB ítéleteit.⁴⁹²

⁴⁹⁰ Az Ember és a Népek Jogainak Afrikai Chartája (aláírás: 1981. június 27., hatálybalépés: 1986. október 21.)

⁴⁹¹ Indokaik között szerepelt az, hogy a saját jogrendszerük sokkal hatékonyabban látja el az emberi jogi védelmet. Ez az érvelés meglehetősen gyenge lábakon áll, mondhatni inkább ürügy, mintsem valódi ok: az alacsonyabb nemzetközi sztenderd nem zárja ki a magasabb nemzeti sztenderd alkalmazását. A valódi ok az, hogy az Egyesült Államok kevés kivételtől eltekintve nem hajlandó magát alávetni a nemzetközi közösség kontrolljának. Kiváló példa erre az Egyesült Államok hozzáállása a Nemzetközi Büntetőbírósághoz. – Bővebben lásd: RALPH, Jason, Between Cosmopolitan and American Democracy: Understanding US Opposition to the International Criminal Court. *International Relations*, 2003. (Vol. 17.) No. 2., pp. 195-211 .

⁴⁹² Lásd Raisz 2010 a; RAISZ Anikó: Az emberi jogok amerikaiközi védelme. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2010. Tomus XXVIII/1. pp. 281-295. (Raisz 2010 b); RAISZ Anikó: Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai és Amerikaiközi Bírósága között egyes emberi jogok tekintetében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2009. Tomus XXVII/2. pp. 361-387.; RAISZ 2008.; Raisz Anikó: Hasonlóságok és különbségek a strasbourgi és a San José-i emberi jogi ítélkezésben; avagy mit tanulhatunk a latin-amerikaiaktól? *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2007. Tomus XXV/2. pp. 431-445.

2.2.1.2. *Az őslakos népek és az amerikai rendszer*

A világon élő, 370 millióra becsült őslakos populáció körülbelül 10 %-a, 40 millió él az AÁSZ valamely tagállamában. Az amerikai rendszer országai már az AÁSZ 1948-as megalakulását megelőzően találkoztak, és foglalkoztak az őslakos népeket érintő kérdésekkel: egy 1922-es határozat sürgette az őslakos népek nyelvének tanulmányozását, valamint a régészeti szempontból fontos műemlékek védelmét. Tizenegy évvel később, 1933-ban, szintén egy határozatban kezdeményezték egy, az őslakos népek helyzetét megvitatni hivatott konferencia összehívását. Egy 1938-ban kiadott határozat pedig elismerte a múltbéli sérelmeiket, egyben rögzítette az őslakos közösségek védelmének szükségességét, jóllehet a korszakban általánosan elfogadott paternalista megközelítés rányomta a bélyegét a dokumentumra.⁴⁹³ A paternalista tónus minden, a korszakban született dokumentumra jellemző: az AÁSZ Charta elfogadásának évében elfogadott *Szociális Garanciák Amerikai Chartája*,⁴⁹⁴ az őslakos népekre megoldandó „problémaként” utal. Az AÁSZ égisze alatt elfogadott dokumentumok közül jelenleg egyik dokumentum sem utal az őslakos népekre, vagy az őket megillető önrendelkezéshez való jogra. E hiányosságot ellensúlyozandó, az Amerikai Biróság élve az Amerikai Nyilatkozat által garantált jogosultságával előszeretettel hivatkozik egyéb – az érintett magánszemély számára legkedvezőbb – nemzetközi dokumentumokra, valamint gyakran alkalmazza az EJEB által kifejlesztett⁴⁹⁵ evolutív értelmezést, amelynek segítségével a meglévő anyagi jogi normákat a napjainkban meghatározó standardoknak megfelelően tudja értelmezni.⁴⁹⁶

2.2.1.3. *Az Emberi Jogok Amerikai Bizottsága*

Az EJABiz funkciója, hogy elősegítse az emberi jogok tiszteletben tartását, és fellépjen azok védelmében. E célok elérése érdekében a Bizottság promotálja az amerikai kontinensen az emberi jogok fontosságát, monitoring tevékenységet folytat, amelynek keretében ajánlásokat fogalmaz meg az államok számára, amennyiben valamely állam felkéri erre, vagy

⁴⁹³ SHELTON, Dinah, *The Inter-American Human Rights Law of Indigenous Peoples*. *Harvard Law Review*, 2013. (Vol. 35.) pp. 937-982. (a továbbiakban: SHELTON 2013), pp. 941-942.

⁴⁹⁴ *Szociális Garanciák Amerikai Chartája* (Kolumbia, Bogota, 1948. május 2.), 39. cikk

⁴⁹⁵ Az evolutív értelmezési módszer kidolgozása a strasbourgi bíróság érdeme. Az evolutív értelmezésről, más szóval az „élő jog” (living instrument) koncepcióról részletesen: SZEMESI Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában* (PhD értekezés) – Forrás: http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/szemesis_ertmh.pdf (2014. július 18.)

⁴⁹⁶ SHELTON 2013, pp. 942-948.

a Bizottság azt egyéb okból kifolyólag szükségesnek tartja. A Bizottság ezenfelül, jogosult egyéni és a tagállamok egymással szemben benyújtott panaszainak a kivizsgálására. Utóbbi esetén az EJAÉ 45. cikke értelmében külön elismerő nyilatkozat szükséges. Amennyiben az állam a határidőn belül nem tesz eleget a kötelezettségének, a Bizottságnak jogában áll az Amerikaközi Bíróság elé terjeszteni az ügyet. Ezen ügyek elbírálása során a Bizottságnak az AÁSZ Charta és az Amerikai Nyilatkozat alapján kettős funkciója van: egyrészt eljár azon államok tekintetében, amelyek nem ismerték el a Bíróság joghatóságát, másrészt – hasonlóan az európai mechanizmusbeli eredeti feladatmegosztásához – filter funkciót lát el, vagyis csak rajta keresztül kerülhet ügy a bíróság elé.⁴⁹⁷ Amennyiben a Bizottság a hozzá érkezett kérelem alapján megállapítja, hogy a bepanaszolt állam jogsértést követett el, ajánlásokat tehet az állam számára. Ebben jóvátételi intézkedésekről is rendelkezhet, azonban ez – sajnálatos módon – ritkán történik meg, ami leginkább a Bizottság túlterheltségével magyarázható.⁴⁹⁸

A Bizottság statútumának 1. cikke alapján emberi jogoknak azokat a jogokat kell tekinteni, amelyeket az Amerikaközi Egyezmény, illetve az Amerikai Nyilatkozat annak nyilvánít. Ugyanakkor – meglehetősen egyedül álló módon – a Bizottság – csakúgy, mint a Bíróság – széleskörű szabadságot élvez a tekintetben, hogy más, az amerikai államok területén emberi hatályos emberi jogvédelmi dokumentumokat elemezzon.⁴⁹⁹ E jogával pedig él is, amint az a második fejezetben kifejtésre kerül.

2.2.1.4. *Az EJABiz joggyakorlata*

A Bizottság ideje korán – jóval a többi regionális emberi jogvédelmi mechanizmust megelőzően – találkozott az őslakos népeket érintő kérdésekkel: egy 1971-es határozatában a testület rögzítette, hogy az őslakos népek az elszenvedett történelmi igazságtalanságok okán különleges védelmet érdemelnek. Ezt követően a '70-es évek közepétől a Bizottsághoz egyre nagyobb számban érkeztek az őslakos népeket érintő ügyek, jóllehet a testület joggyakorlata meglehetősen ambivalens volt az őslakos népeket illetően: egyrésztől elismerte, hogy a térségben gyakori fegyveres konfliktusok és a természeti kincsek rabló jelleggel történő kiaknázása miatti ki és áttelepítések a leggyakrabban éppen az őslakos népeket sújtják;

⁴⁹⁷ RAISZ, 21. old.

⁴⁹⁸ SHELTON, Dinah: Remedies in the Inter-American System. *American Society of International Law Proceedings*, 1998. (Vol. 92.), pp 202-206. (a továbbiakban: SHELTON 1998). 202.old

⁴⁹⁹ RESCIA – SEITLES, p. 604.

másrészről e jogsértéseket sok esetben járulékos kárként értékelte.⁵⁰⁰ Példának okáért a *Miskitó indiánok* ügyében született jelentés a kitelepítéseket a fegyveres konfliktusok szükséges velejárójának tekinti, kvázi felmentést adva ezáltal az államnak, a mulasztás alól.⁵⁰¹ Az Amerikaközi Bizottság joggyakorlatában a *Yanomani kontra Brazília ügy*⁵⁰² hozott változást, amelyben a Bizottság megállapította a Brazil Állam felelősségét az általa elkövetett mulasztásért, jelesül, hogy nem részesítette kellő védelemben a *Yanomani* közösséget a földjeikre beözönlő kívülállókkal szemben. A Bizottság szerint az állam a mulasztással megsértette a közösség élethez, szabadsághoz és személyes biztonsághoz való jogát, amelyet az Amerikai Nyilatkozat 1. cikke garantál. Az állam megsértette továbbá az említett dokumentum 8. és 11. cikkét, amelyek a szabad mozgáshoz és a jóléthez való jogot garantálják. A jogsértés megállapításán túlmenően a Bizottság javaslatot tett a közösség földjeinek kijelölésére,⁵⁰³ amely az őslakos népek védelmének egyik fontos eszköze. A Yanomani ügy egyértelmű fordulópontot jelentett az Amerikaközi Bizottság joggyakorlatában: az ezt követő ügyekben egyértelműen kiállt az őslakos népek jogainak védelme érdekében, elmarasztalva az államot minden olyan tevőleges vagy mulasztásos cselekedetért, amelyet korábban kimenthetőnek vélt. A *Piche kontra Guatemala ügyben* a Bizottság példának okáért az erőszakos kényszersorozás gyakorlatát minősítette az Amerikai Nyilatkozat rendelkezéseivel ellentétesnek.⁵⁰⁴ Tekintve, hogy az Amerikaközi Bizottság döntései – az Amerikaközi Bíróság döntéseivel ellentétben – nem rendelkeznek jogi kötő erővel, a Bizottság lehetőség szerint mindig békés megegyezésre törekedett, és törekszik a mai napig, így növelve annak esélyét, hogy az egyes államok végrehajtsák a határozatban foglaltakat. Az esetek egy jelentős részében sikerült is megegyezést tető alá hozni: az *Enxet-Lamenxay és Kayleyphapopyet (Riachito) kontra Paraguay ügyben* az állam beleegyezett, hogy 22.000 hektárnyi földterület juttat vissza az őslakos népek számára.⁵⁰⁵

Az Amerikaközi Bizottság egyik fontos vívmánya az őslakos népek jogainak nemzeti bíróságok által történő elismertetése: a *Toledó Körzetbeli Maya Őslakos Közösségek kontra*

⁵⁰⁰ SHELTON 2013, pp. 948-952.

⁵⁰¹ AÁSZ, Jelentés a Paraguaybeli Miskitó származású személyek emberi jogainak helyzetéről, 1983. november 29. (OEA/Ser.L/V/II.62. doc. 26.)

⁵⁰² EJABiz, *Yanomani kontra Brazília*, 1985. március 5. (No. 7615)

⁵⁰³ Uo., Rendelkező rész, paras. 1-2.

⁵⁰⁴ EJABiz, *Piche kontra Guatemala*, 1993. október 6. (No. 10.975), Rendelkező rész

⁵⁰⁵ EJABiz, *Enxet-Lamenxay és Kayleyphapopyet (Riachito) kontra Paraguay ügy*, 1998. március 25. (No. 11.713), para. 13.

*Beliz ügyben*⁵⁰⁶ a Bizottság jelentése nagyban hozzájárult e cél megvalósulásához. A Maya Közösségek vezetői és a különböző szervezetek évekig tartó küzdelme ellenére sem a közigazgatási, sem a bírósági eljárás nem hozott semmilyen érdemi változást a jogsértő gyakorlattal szemben. Miután az ügyet a Bizottság elé terjesztették, a testület első körben tárgyalásos megoldást szorgalmazott, a kormány részéről azonban továbbra is hiányzott a szándék a peren kívüli egyezség eléréséhez. Ezt követően került sor a bizottsági jelentés elkészítésére, amely megállapította, hogy az állam megsértette az Amerikai Nyilatkozat 13. cikkét (tulajdonhoz való jog), 2. Cikkelyét (törvény előtti egyenlőséghez való jog), valamint 18. Cikkét (tiszteletes eljárásához való jog).⁵⁰⁷ A fentiekre tekintettel a Bizottság azt ajánlotta az állam számára, hogy honosítsa meg „a szükséges törvényhozási, közigazgatási és egyéb aktusokat a Maya néppel történő teljes körű tájékoztatáson alapuló tárgyalások során.”⁵⁰⁸ A kormányzat a korábbi gyakorlatának megfelelően először együttműködési hajlandóságot mutatott, majd időhúzásba kezdett. A törzsi vezetők ekkor ismét a legfelsőbb bírósághoz fordultak, amely ezúttal az őslakosok javára döntött; megállapítva az őslakos népek alkotmányos jogát ősi földjeikre, továbbá az állam által elkövetett jogsértések tényét. A legfelsőbb bíróság az alkotmányos rendelkezéseken felül figyelembe vette a Brit Nemzetközösség többi országának hasonló ügyeit, illetve a nemzetközi jog vonatkozó szabályait. Ebben fedezhető fel az ügy jelentősége: a nemzeti és nemzetközi jog szintéziséként hozzájárult az őslakosok jogainak mind szélesebb körű elfogadtatásához.⁵⁰⁹

Szintén hosszadalmas belföldi eljárást követően indult eljárás az Amerikaközi Bizottság előtt a *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok ügyben*.⁵¹⁰ A Dann testvérek évtizedekig küzdöttek azért, hogy érvényt szerezzenek a *soson indiánokat* a földjeik felett megillető jogoknak. E jogokat az Egyesült Államok kormánya 1863-ban maga is elismerte a sosonokkal kötött szerződésben; azonban semmilyen lépést nem tett az újonnan érkező fehér telepesek bevándorlásának megállítására, sőt mi több; számtalan esetben maga a kormányzat szegte meg a szerződésben foglaltakat. 1974-ben az állam eljárást kezdeményezett az ősi

⁵⁰⁶ EJABiz, *Toledó Körzetbeli Maya Őslakos Közösségek kontra Beliz*, 2004. október 12. (No. 12.053)

⁵⁰⁷ Amerikai Nyilatkozat, 13., 2., 18. cikk

⁵⁰⁸ EJABiz, *Toledó Körzetbeli Maya Őslakos Közösségek kontra Beliz*, para. 197.

⁵⁰⁹ CAMPBELL, Maia – ANAYA S. James: The Case of the Maya Villages of Belize: Reversing the Trend of Government Neglect to Secure Indigenous Land Rights. *Human Rights Law Review*. 2008. (Vol. 8.), pp. 377-400., 380-384.

⁵¹⁰ EJABiz, *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok ügy*, 2002. december 27. (No. 11 140)

földeket védő *Dann testvérek* ellen, birtokháborítás címén, arra hivatkozva, hogy az időközben lezajló betelepülés érvénytelenné tette a XIX. században kötött megállapodást. A legfelsőbb bíróság – anélkül, hogy rendelkezett volna a szerződés érvényességéről – eltiltotta a Dann testvéreket a további hasonló jellegű jogérvényesítő tevékenységtől. Kimerítve a hazai jogorvoslati lehetőségeket, *Mary és Carrie Dann* az Amerikaközi Bizottság elé terjesztette az ügyet. Mivel az Amerikai Egyesült Államok nem tagja az Amerikai Egyezménynek, a panaszos felek a jogi érvelésüket az Amerikai Nyilatkozatra alapozták. Keresetükben a törvény előtti egyenlőség, a tulajdonhoz való jog, valamint a tisztességes eljáráshoz való jog megsértésére hivatkoztak. A kilenc évig húzódó eljárás eredményeit összefoglaló jelentésében a Bizottság megállapította: „az eljárások [amelyeket az Egyesült Államok alkalmaz] nem felelnek meg az őslakosok tulajdonhoz való jogát szabályozó nemzetközi emberi jogvédelmi normáknak, alapelveknek és sztenderdeknek.”⁵¹¹ A Bizottság felhívta továbbá a figyelmet, hogy az UNDRIP vonatkozó cikkei az őslakosokat megillető földtulajdonjog meghatározásakor megkövetelik a közösség teljes körű tájékoztatáson alapuló beleegyezését, amely azt jelenti, hogy minden tagját teljes körűen és pontosan informálni kell, és biztosítani számára a részvétel lehetőségét.⁵¹²

A szerző figyelemmel kíséri a Bizottság által befogadhatónak ítélt, jelenleg folyamatban lévő ügyeket. A *xucuru* nép 2002-ben benyújtott keresetét, amelyben a földjeik kijelölésének elmaradása miatt a tulajdonhoz és a tisztességes eljáráshoz való joguk megsértésére hivatkoznak, az Amerikaközi Bizottság 2009-ben nyilvánította befogadhatónak.⁵¹³ Az ügy érdemi részének tárgyalása jelenleg is folyamatban van, kimenetelét a közösség és a kormány között zajló tárgyalások⁵¹⁴ fogják befolyásolni. A *Quishque-Tapayrihua nép kontra Peru*⁵¹⁵ ügyben a panaszos felek, többek között a tulajdonhoz és a tisztességes tárgyaláshoz való jog sérelmére hivatkozva kérik a Bizottságot, hogy állapítsa meg a perui állam mulasztását. Az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés képezi a 2007-ben benyújtott, az ENJABiz által 2014-ben befogadhatónak nyilvánított *Sipakepenese és Mam Mayan nép kontra*

⁵¹¹ EJABiz, *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok* ügy, para. 139.

⁵¹² Uo. para. 140.

⁵¹³ ENJABiz, *Xucuru őslakos emberek kontra Brazília*, 2009. október 29. (adm.) (4355.02), paras. 1-4.

⁵¹⁴ NAVARRO F., Santiago – BESSI, Renata, *Indigenous People Occupy Brazil's Legislature, Protesting Bill's Violation of Land Rights. Truthout*, 2015. 04.25. – Online elérhető: <http://www.truth-out.org/news/item/30352-indigenous-people-occupy-brazil-s-legislature-protesting-bill-s-violation-of-land-rights> (2015. november 14.)

⁵¹⁵ EJABiz, *Quishque-Tapayrihua nép kontra Peru*, 2014. július 24. (adm.) (1216.03), paras. 1-4.

Guatemala ügyben,⁵¹⁶ hasonlóképpen a *Nhöbe őslakos közösségek és tagjai kontra Panama ügghöz*.⁵¹⁷ Tekintettel arra, hogy a Bíróság az egyik legutóbbi ügyében⁵¹⁸ – a kollektív jogok irányába történő elmozdulás mellett – megállapította az érintett őslakos közösség élethez való jogának sérelmét a földjein végzett, a későbbi bányászati tevékenységet előkészítő munkálatok miatt, a szerző érdeklődéssel várja a *Tagaeri and Taromenane népek kontra Ecuador*⁵¹⁹ és a *Mahó őslakos közösségek kontra Suriname*⁵²⁰ ügyek végkifejletét, amelyben szintén az élethez való jog sérelme képezi a petíció központi elemét. Érdekes módon a 2007-ben benyújtott *Diaguita földművelő közösségek kontra Chile*⁵²¹ ügyben, bár a panaszos felek hivatkoznak arra, hogy az állam mulasztásának következtében, a földjeik elvesztése révén veszélybe került a tradicionális életvitelük, és közvetve a létfenntartásuk biztosításának lehetősége, a panaszos felek csak a tulajdonhoz való jog sérelmére hivatkoznak, az élethez való jog sérelmének megállapítását nem kérték.

2.2.1.5. *Az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága*

Az Amerikaközi Bíróság – európai megfelelőjével ellentétben – nem állandóan működő szerv, a bírák évente kétszer-háromszor üléseznek a costa ricai San Joséban. Az állandó bírák száma 7, ezen felül eseti jelleggel ad hoc bírák is választhatók. A bírák az ENJAB tagjaihoz hasonlóan⁵²² másodállásban töltik be a hivatalukat, pénzügyi juttatásban nem részesülnek a munkájukért. Bár az eddig született ítéletek számát tekintve az ítélkezési gyakorlat csekélynek hat – főleg az EJEB által hozott ítéletek számához viszonyítva –, azonban ítélkezési gyakorlata jelentős, a kontinensen túlmutató jelentőségű, amelynek ékes

⁵¹⁶ EJABiz, *A Sipacapa és San Miguel Ixtahuacán tartománybeli Sipakepenese és Mam Mayan népek kontra Guatemala*, 2014. április 3. (adm.) (1566.07), paras. 1-4.

⁵¹⁷ EJABiz, *A Changuinola folyó völgyében élő Nhöbe őslakos közösségek és tagjai kontra Panama*, 2009. augusztus 5. (adm.) (286.08), paras. 1-4.

⁵¹⁸ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, 2012. június 27. C Sorozat No. 245

⁵¹⁹ EJABiz, *Tagaeri and Taromenane (önkéntes elszigeteltségben élő) népek kontra Ecuador*, 2014. november 6. (adm.) (422.06), paras. 1-5.

⁵²⁰ EJABiz, *Mahó őslakos közösségek kontra Suriname*, 2013. március 19. (adm.) (1621.09)

⁵²¹ EJABiz, *Diaguita földművelő közösségek kontra Chile*, 2009. december 30. (adm.) (415.07)

⁵²² Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartájának kiegészítő jegyzőkönyve az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának felállításáról (aláírás: 1998. június 10., hatályba lépés: 2004. január 25.), 11., 15. cikk

bizonyítéka, hogy az európai és az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus nem egy esetben idézte az ítéleteit.⁵²³

Az Amerikai Egyezmény alapján – hasonlóan az európai rendszerhez – három fajta eljárás indulhat: tanácsadó véleményezési, egyéni panaszjogon alapuló és államok közötti. Az elsőt illetően a Bíróság joggyakorlata – szemben európai társával – igen jelentős, míg államok közötti eljárás kezdeményezésére jelen sorok írásáig⁵²⁴ nem került sor. A tanácsadó véleményezési eljárás nem kötelező jellege miatt ugyanakkor az államok nagyobb hajlandóságot mutatnak egy ilyen eljárásban való részvételre, minthogy hosszadalmas – és kétes kimenetelű – peres eljárásnak vessék alá magukat.⁵²⁵

Az egyéni panasz esetén a peres eljárás az ügynek a Bizottság, vagy egy állam által a Bíróság elé terjesztésével kezdődik. A per megindulása után lehetőség van előzetes kifogás benyújtására, amellyel leggyakrabban az államok élnek, a per lefolytatásának megakadályozása érdekében. Az egyik legjellemzőbb kifogás a belső jogorvoslati lehetőségek kimerítésének hiánya.⁵²⁶ Az előzetes kifogás az eljárás lefolytatását nem akadályozza meg, ugyanakkor lassítja azt, ugyanis a Bíróságnak kötelessége kivizsgálni a hozzá beérkezett panaszokat, mely során minden érdekelt felet meghallgat. Amennyiben az előzetes kifogásokat tisztázták – vagy a felek nem nyújtottak be előzetes kifogást –, a Bíróság megvizsgálja az ügy érdemi részét. A *Bíróság Eljárási Szabályzata*⁵²⁷ értelmében, amennyiben jövátéhetetlen kár bekövetkezte fenyeget, a Bíróságnak jogában áll ún. *ideiglenes intézkedést* hozni a jogsértés áldozatainak védelme érdekében.⁵²⁸

A Bíróság ítéletével szemben fellebbezésnek helye nincs, amennyiben egy állam nem hajtja végre a Bíróság ítéletében foglaltakat, az áldozatnak vagy családjának az EJAÉ 68.

⁵²³ RAISZ 2010 a, p. 22.

⁵²⁴ 2016. február

⁵²⁵ PARKER, Mary Caroline, Other Treaties: The Inter-American Court Of Human Rights Defines Its Advisory Jurisdiction. *American University Law Review*, 1983. (Vol. 33.) Issue 1., pp. 211-246.

⁵²⁶ A rendszer feladata az ún. *Street Children* ügyben hozott ítélet értelmében nem egy újabb fellebbezési vagy bírói felülvizsgálati lehetőség biztosítása a nemzeti bíróságok által hozott ítéletekkel szemben, hanem annak megállapítása, hogy az eljárások mindent egybevetve tisztességesek voltak-e, beleértve a bizonyítékok beszerzésének a módját. – EJAB, *Villagran-Morales et al. v. Guatemala*, 1999. november 19. (Merits) C Sorozat No. 63. para. 202.

⁵²⁷ EJAB, Eljárási szabályzat (Elfogadva: 2000. november 25-én, Módosítva: 2009. Január 31.)

⁵²⁸ Uo. 26. cikk, EJAÉ, 63. cikk (2) bekezdés

cikke alapján lehetősége van újból a Bírósághoz fordulni, amely szankciók alkalmazása révén ki tudja kényszeríteni az ítélet végrehajtását.⁵²⁹

A jelenleg működő regionális mechanizmusok bíróságai közül az Amerikaközi Bíróságnak van a legszélesebb jogorvoslati jogköre. Az Amerikai Egyezmény 63. cikke értelmében: „Amennyiben a Bíróság megállapítja, hogy a jelen szerződés által védett jogot vagy szabadságot megsértették, a Bíróság rendelkezik arról, hogy a sérelmet szenvedett fél a megsértett jogait vagy szabadságát [újból zavartalanul] gyakorolhassa. Amennyiben szükséges, arról is rendelkezik, hogy a jog vagy szabadság megsértését előidéző intézkedés vagy helyzet következménye megfelelően orvosolva legyen, és annak mértékéig az áldozat jóvátételben részesüljék”⁵³⁰ Ez utóbbi jogosítványával a Bíróság gyakran és széleskörűen él,⁵³¹ ahogyan azt a jelen dolgozatban szereplő, az őslakos népeket érintő ügyek is igazolják.

2.2.1.6. Az Amerikaközi Bíróság joggyakorlata

Az első, az Amerikaközi Bizottság által az Amerikaközi Bíróság elé terjesztett, őslakosokat érintő ügy az *Aloeboetoe kontra Suriname ügy*⁵³² volt, amelyben a Bíróságnak, Suriname állam felelősségének megállapítását követően arra kellett választ találnia, hogy miként tudná megfelelő kárpótlásban részesíteni az őslakos származású áldozatok hozzátartozóit. A probléma alapvetően abban gyökerezett, hogy az érintett Saramaka népcsoport társadalmi felépítése meglehetősen eltér a többségi társadalométól: matriarchális alapon szerveződik, poligámista és nem ismeri a pénzt, mint fizetőeszközt. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a megfelelő kárpótlást érdekében – az említett népcsoport társadalmi berendezkedésére tekintettel – az elhunytak minden feleségét és gyermekét megfelelő kompenzációban kell részesíteni.⁵³³

⁵²⁹ RESCIA – SEITLES, pp. 612-615

⁵³⁰ Amerikai Egyezmény, 63. cikk (saját fordítás)

⁵³¹ A *Loayza-Tamayo ügyben* bevezetett ún. életprojekt elmélet értelmében a jóvátétel megítélésakor figyelembe kell venni, hogy a jogsértés bekövetkeztét megelőzően, milyen lehetőségek álltak nyitva az áldozat számára, milyen ambíciói voltak. Az életprojekt elméletet azóta is viták övezik, egyes vélemények szerint – vitathatatlan előnyei ellenére is – alulértékeli az emberi élet elvesztését; a megítélt kárpótlás gyakran alulmarad az elhunyt fizetéséhez képest és nem pótolja azt a munkát, amelyet az a háztartásban vagy a ház körül végzett. Azonban tény, hogy az áldozatok számára még így is előnyös. – EJAB, *Loayza-Tamayo kontra Peru*, 1998. november 27. C Sorozat No. 42.; SHELTON 1998, p. 203.; RAISZ., pp. 97–98.

⁵³² EJAB, *Aloeboetoe és társai kontra Suriname*, 1993. szeptember 10. (reparations and costs) C. sorozat No. 15.

⁵³³ Uo. paras. 17., 116.

A *Mayagna Sumo Awas Tingni* ügy⁵³⁴ tényállása⁵³⁵ akár egy hollywoodi film forgatókönyvének is beillene: egy nemzetközi vállalat szemet vet az őslakosok természeti kincsekben gazdag földjére, akik csak egy maroknyi lelkes segítőre számíthatnak, miközben az állami szervek is tétlenül állnak, vagy éppenséggel az őslakosok hátrányára fejtik ki tevékenységüket. Az ügy „főszereplője”, az *Awas Tingni Közösség*, a számos *Sumo*, illetve *Mayagna* őslakos csoport egyike, amelyek Nicaragua atlanti partjai mentén élnek. A közösséget, amely nagyjából 150 családból – összesen kb. 600 személyből – áll, hagyományosan törzsi alapon szerveződik.⁵³⁶ A földjeik közös tulajdonban állnak: a törzs összes tagja használhatja a föld bármely részét a tradicionális mezőgazdasági tevékenységeik – úgymint a földművelés, a vadászat és a halászat – során. Ez a fajta tulajdoni viszony nem igényel semmilyen állami elismerést; a közösség hagyományos jogrendszerén és kultúráján alapszik. A föld nem pusztán gazdaságilag fontos számukra; központi szerepet játszik kultúrájukban, szellemi életükben és identitásukban.⁵³⁷ Erre tekintettel állapította meg az Amerikaközi Bizottság, hogy az államok nemzetközi kötelezettsége az őslakosok kultúrájának megóvását illetően magába foglalja a hagyományos földjeik védelmét, tekintettel az előbb említett szoros kapcsolatra.⁵³⁸

Az Amerikaközi Bizottság a panaszos felek beadványának helyt adva megállapította, hogy Nicaragua megsértette az Amerikaközi Egyezmény 1., 2., 21. és 25. cikkét. Az 1. cikk tiltja a diszkrimináció minden formáját. A 2. cikk értelmében az államnak kötelessége megfelelő lépéseket tenni az első cikkben foglalt jogok érvényre juttatása érdekében. A 21. cikk értelmében mindenkinek joga van a tulajdonjogra. A 25. cikk a bírói védelemhez való

⁵³⁴ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua* ügy, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79.,

⁵³⁵ A tényállást illetően részletesen lásd: Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikaközi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a *Mayagna (Sumo) Awas Tingni* kontra *Nicaragua* ügyre. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012., pp. 108-118.

⁵³⁶ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Közösség kontra Nicaragua*, 2000. február 1. (prelim), C sorozat No. 66., para. 2.

⁵³⁷ AMIOTT, p. 886., EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua* ügy, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79, para. 140.

⁵³⁸ ANAYA, S. James – WILLIAMS, Robert A. Jr.: The Protection of Indigenous Peoples' Rights over lands and Natural Resources Under the Inter-American Human Rights System. *Harvard Human Rights Journal*, 2001/1, pp. 33-86. (a továbbiakban: ANAYA – WILLIAMS), p. 53.

jogot garantálja. A Bizottság szerint Nicaragua magatartása egyben a PPJNE 27. cikkének sérelmét is megvalósítja.⁵³⁹

Tekintettel arra, hogy Nicaragua nem tett eleget a bizottság javaslatának, a Bíróság elé terjesztette az ügyet.⁵⁴⁰ A Bíróság megállapította az EJAÉ 21., 25. cikkek sérelmét, egyben kötelezte Nicaraguát, hogy hozzon intézkedéseket belső jogának, az ítéletben foglaltakkal történő összhangba hozatala érdekében, egyértelműen jelölje ki az őslakosok ősi földjeit, továbbá kártérítést ítélt meg az őslakos közösség számára.⁵⁴¹

Az ügyben született ítélet több szempontból precedens értékű: *egyrészt* az Amerikaközi Bíróság más emberi jogvédelmi mechanizmusokat megelőzve erősítette meg az őslakos népeket megillető jogok létét, és megállapította, hogy azok az őslakosok hagyományos életvitelével együtt kiemelt figyelmet érdemelnek.⁵⁴² *Másrészt* az amerikaközi rendszerben az ítélet óta, a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jog képezi az őslakosokat megillető jogok védelmének alapját. *Harmadrészt* azért is precedens értékű, mert Nicaragua a kezdetektől fogva aktívan részt vett az eljárásokban, ezzel kizárva annak lehetőségét, hogy a későbbiekben az állam bármilyen érvényesnek tekinthető kifogást emeljen a döntés ellen.⁵⁴³

A *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay* ügyben a Bizottság álláspontja szerint az ésszerű időt meghaladó, a garanciális szabályokat sértő jogi procedúra, amelytől érdemi eredmény nem várható, ellehetetleníti a közösség és annak tagjai számára, hogy ősi földjeiket használják, tulajdonjogukat gyakorolják; ezáltal veszélybe kerül a közösség és tagjainak pusztasága is, tekintve szoros kapcsolatukat ősi földjeikkel. A közösség által használt földek egy, az állam által közútnak titulált terület mellett találhatóak, amint az a tanúvallomásokból is kiderül, ősi földjeik megfelelő kijelölése híján a közösség el van zárva megélhetési lehetőségeitől; a növénytermesztéstől, a vadászattól és halászártól – ez utóbbi kettő kifejezetten tiltott számukra.⁵⁴⁴ Az Amerikaközi Bíróság a tulajdonhoz és a jogorvoslathoz való jog megsértését állapította meg, elrendelte továbbá – az *Awas Tingni* üggyhöz hasonlóan

⁵³⁹ Amerikaközi Egyezmény, 1., 2., 21., 25., PPJNE 27. cikk

⁵⁴⁰ AMIOTT, pp.894-898.

⁵⁴¹ EJAB, Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79., para. 173.

⁵⁴² EJAB, Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy, para. 149.,150.,151.

⁵⁴³ GROSSMAN, Claudio: Awas Tingni v. Nicaragua: A Landmark Case for the Inter-American System, *Human Rights Brief*, 2001/3, pp. 2-8. p.,7.

⁵⁴⁴ EJAB, *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay*, 2005. június 17. C sorozat, No. 125., para. 2., 38.

– az őslakosok ősi földjeinek kijelölését.⁵⁴⁵ Az ügyben az Amerikaközi Bíróság figyelembe vette továbbá az Amerikai Egyezmény 11. cikkét – az egészséges környezethez való jog –, jóllehet ezzel a kérdéssel kapcsolatban nem rendelkezik hatáskörrel.⁵⁴⁶

Az ügy jelentősége abban áll, hogy az EJAB foglalkozott az élethez való jog kérdésével, összekapcsolva azt az egészséghez, az élelemhez és a tiszta ivóvízhez való joggal, amelynek révén meghatározta a mindenkit megillető minimum sztenderdeket.⁵⁴⁷ Az élethez való jog vizsgálatának, az őslakos közösségeket érintő ügyekre történő kiterjesztése a későbbi, ilyen irányba történő elmozdulás előszelének tekinthető.

A *Saramaka emberek kontra Suriname* ügy,⁵⁴⁸ a *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyben*⁵⁴⁹ kimunkált irányvonal evolutív és forradalmi tovább fejlesztésének tekinthető: az első olyan – nemzetközi törvényszék által hozott – ítélet, mely kimondja, hogy egy törzsi közösségben élő, földjéhez szorosan kötődő – a területen nem őslakos – népet az őslakos népekkel egyenlő védelem illet meg.⁵⁵⁰ Az ügyben az Amerikaközi Bíróságnak fontos kérdésekben kellett döntenie: a nemzetközi jog egyik legrégebbi alapköve, az állami szuverenitás, vagy a viszonylag új keletűnek mondható emberi jogok az előbbre valók-e; a tulajdonjog természete szerint abszolút-e, vagy tűri a korlátozást?

Az eljárást megindító Saramaka népcsoport nem őshonos a dél-amerikai kontinensen, a törzs egyike annak a hat *Maroon* csoportnak, akiknek őseit a XVII. században, a gyarmatosítás során holland telepesek Dél-Amerikába hurcoltak. Elmenekülve fogva tartóik elől, őseik az ország őserdőkkel borított belseje felé húzódnak, önálló településeket hoztak létre. *Richard Price* szakértői véleménye alapján a Bíróság a következőket állapította meg a törzssel kapcsolatban: A Saramaka emberek 12 törzset (ún. *lős-t*) alkotnak; a teljes populáció 25 és 34 ezer fő közé tehető, mely a Felső-Suriname folyó mentén oszlik szét, 63 közösségben. Mindegyik klán élén egy helyi vezető áll, akit kapitánynak, vagy főkapitánynak hívnak. Az egész közösség legfelsőbb vezetője az ún. *Gaa'man*.⁵⁵¹ Habár az általuk addigra

⁵⁴⁵ EJAB, *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay*, para. 242.

⁵⁴⁶ RAISZ, p.107.

⁵⁴⁷ EJAB, *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay*, p. 167.

⁵⁴⁸ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172. (merits)

⁵⁴⁹ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua*, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79.

⁵⁵⁰ BRUNNER, Lisl, *The Rise of Peoples' Rights in the Americas: The Saramaka People Decision of the Inter-American Court of Human Rights*. *Chinese Journal of International Law*, 2008. (Vol. 7.), Issue 3, pp. 699–712. (a továbbiakban: BRUNNER), p.704.

⁵⁵¹ BRUNNER, 700.; EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname* (merits), paras. 80–81.

már 300 éve lakott földeket a XX. század dereka óta fenyegette az állam és bizonyos gazdasági érdekcsoportok pénzhétsége, szervezett küzdelmük csak az 1990-es években kezdődött meg.⁵⁵²

Az EJAB előtti eljárás alapjául szolgáló ügy 1996-ban kezdődött, amikor a törzs tagjai arra ébredtek, hogy ősi földjeiken kiterjedt fakitermelési munkálatok kezdődtek. A törzsi vezetők éveken át járták a falvakat, hogy a törzset egységbe tömörítve eredményesebben kezdeményezhessenek tárgyalásokat. A küzdelemben több, nem-kormányzati szerv is a segítségükre sietett, GPS technológiával kezdték el feltérképezni az ősi földeket. Végül önkéntes segítők – mint *Fergus MacKay* – közreműködésével az amerikaiaközi rendszer elé vitték az ügyet.⁵⁵³ Az Amerikaiaközi Bizottsághoz 2000. október 27-én érkezett be a petíció a *Saramaka Önkormányzatok* részéről, a Saramaka emberek, klánok és az azok élén álló 12 kapitány meghatalmazása alapján. Állításuk szerint, Suriname állam a fakitermelési és bányászati koncessziók oda ítéltése során megsértette a Saramaka törzset, az ősi földjei feletti rendelkezési jogaiban. Kérelmükben jelezték szándékukat a barátságos megállapodásra, egyben kérték a Bizottságot, hogy a további károsodások megelőzése érdekében rendeljen el *megelőző intézkedést*, jelesül a fakitermelési és bányászati tevékenységek felfüggesztését. Suriname, állítása szerint eleget tett a kért megelőző intézkedéseknek, a kérelmezők szerint nem, így újabb ilyen irányú kérelmek érkeztek a Bizottsághoz.⁵⁵⁴ A Bizottság, mindkét fél beleegyezése nyomán az EJAÉ 48. cikkének 1. bekezdés „f” pontja alapján megpróbálta létrehozni a barátságos megegyezést. Az álláspontok azonban nem közeledtek, Suriname továbbra is elzárkózott attól, hogy elismerje a Saramaka embereket jogi személyként.⁵⁵⁵ – Ezt követően a Bizottság megkezdte az ügy érdemi kivizsgálását. Tekintve, hogy a felek által felhozott érvek és hivatkozások közel azonosak a bírósági szakaszban ismertetésre kerülőkkel, ezek bemutatásától a szerző eltekint. – A Bizottság, 2006. március 2-i jelentésében az ügy konklúzióit levonva megállapította, hogy az állam megsértette az EJAÉ 21. és 25. cikkét; valamint ezekkel összefüggésben az EJAÉ 1. és 2. cikkét. – Az első cikk az egyezményben

⁵⁵² PRICE, Richard, *Contested Territory: The Victory of the Saramaka People vs. Suriname. Prepared for Simpósio Internacional: Territórias Sensíveis: diferença, agência e transgressão, Museu Nacional, Rio de Janeiro, 15 June 2009. To be published in a book edited by Olivia da Cunha & Barbara Weinstein in 2011., p. 3.* – Elérhető: http://www.richandsally.net/files/Victory_of_Saramakas_vs_Suriname.pdf (2013. március 31.);

⁵⁵³ PRICE, p. 3.

⁵⁵⁴ EJABiz, *A tizenkét Saramaka törzs (lős) kontra Suriname*, 2006. március 2. (No. 12.338.), paras. 1.,2., 5., 22-28.

⁵⁵⁵ EJABiz, *A tizenkét Saramaka törzs (lős) kontra Suriname*, paras. 29–48.

foglalt jogok tiszteletben tartásának kötelezettségét írja elő, a második az ennek teljesítéséhez szükséges jogharmonizációs kötelezettséget. – Ezt követően a Bizottság az eljárási szabályzata⁵⁵⁶ 43. cikkének megfelelően,⁵⁵⁷ a jelentését megküldte az államnak, egyben 60 napot adott, hogy eleget tegyen a jelentésben foglaltaknak.⁵⁵⁸ A Bizottság a következőket javasolta az államnak: (i) tegye meg a szükséges törvényhozási és közigazgatási lépéseket a Saramaka emberek közösségi tulajdonformájának védelme, valamint a Saramaka nép jogi személyiségének elismerése érdekében; (ii) tartózkodjék bármilyen cselekedettől, amely sértheti a Saramaka emberek jogait; (iii) állítsa helyre az okozott környezeti kárt. Tekintve, hogy az állam a megadott határidőn belül nem tett eleget a jelentésben foglaltaknak, a Bizottság 2006. június 23-án az EJAЕ 51 (1), 61. cikkének, valamint a Bizottság Eljárási Szabályzatának 44. cikke alapján,⁵⁵⁹ benyújtotta keresetét a Bírósághoz.⁵⁶⁰

Az ügy érdemben való tárgyalását megelőzően a Bíróságnak két kérdéskörben kellett döntenie: egyik az 1960-as években épült *Afobaka gát* és annak relevanciája a jelen ügyre, a másik pedig az állam által benyújtott, összesen hét pergátló kifogás.⁵⁶¹

A Bíróság, miután megállapította az EJAЕ 62 (3) cikk szerinti joghatóságát, megkezdte az ügy érdemi tárgyalását. Ennek során, a bizonyítékok áttekintését követően a Bíróságnak az EJAЕ 2., 3., 21., és 25. cikkek állítólagos megsértését kellett vizsgálnia; e vonatkozásban a Bíróságnak nyolc kérdésre kellett válaszolnia. *Először*: vajon a Saramaka emberek törzsi társadalmat alkotnak-e, ennek megfelelően vonatkoznak-e rá a speciális garanciák, melyek jogaik teljes körű gyakorlását hivatottak biztosítani? *Másodszor*: az EJAЕ 21. cikke által biztosított tulajdonhoz való jog vonatkozik-e a törzsi közösségekre, azok közösségi tulajdonformáira? *Harmadszor*: a hatályos törvényi szabályozás elismeri-e a

⁵⁵⁶ EJABiz, Az Emberi Jogok Amerikai Bizottságának Eljárási Szabályzata. (Elfogadás ideje: 2009. november 13.; utolsó módosítás: 2011. szeptember 2.)

⁵⁵⁷ A Bizottság a 2006-ban kelt jelentésében a 43. cikkre hivatkozik, azonban 2009-ben új eljárási szabályzatot fogadtak el – a Bizottság 137. rendes ülésén –, melynek eredményeként a hivatkozott szabályok a 44. cikkbe kerültek át. – A szerző

⁵⁵⁸ EJABiz, *A tizenkét Saramaka törzs (lős) kontra Suriname*, paras. 256–261.

⁵⁵⁹ Az új eljárási szabályzat alapján a 45. cikkben található az alapul szolgáló jogszabályi háttér.

⁵⁶⁰ EJABiz, *Kereseti kérelem Suriname ellen a tizenkét Saramaka törzs ügyében*, 2006. június 23. (No. 13.338.), para. 6.

⁵⁶¹ A tényállást részletesen lásd: *A Saramaka emberek kontra Suriname ügy*; avagy az Amerikai Bizottság, mint az őslakos népek jogainak élharcosa. In: SÁRY Pál (szerk.): *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus. XXXI.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2013, pp. 221–238.

Saramaka emberek jogát a tulajdonra, mely a sajátos közös tulajdonon alapuló rendszerükből adódik? *Negyedszer*: milyen mértékű jog illeti meg a Saramaka embereket az általuk ősi földként aposztrofált területen található természeti kincsekre vonatkozóan? *Ötödször*: az állam adhat-e koncessziós jogot az ősi földeken található természeti kincsekre és, ha igen, milyen mértékben? *Hatodszor*: az állam által eddig adott koncessziós jogok kellően körül bástyázottak-e, a nemzetközi jog által elfogadott sztenderdeknek megfelelően? *Hetedszer*: a jogi személyként történő állami elismerés hiánya lehetetlenné teszi-e, hogy közösségi tulajdont szerezzenek, és egyenlő mértékű bírói védelemben részesüljenek a tulajdonjogaik? *Nyolcadszor* – és egyben utoljára –: elérhetőek-e megfelelő és hatékony jogorvoslati lehetőségek a Saramaka emberek számára, a hivatkozott jogsértések ellen, melyek gátolják őket a közösségi tulajdon használatában és élvezetében?

Az *első kérdés* arra vonatkozott, hogy a Saramaka emberek törzsi társadalmat alkotnak-e, ennek megfelelően vonatkoznak-e rá a speciális garanciák, melyek jogaik teljes körű gyakorlását hivatottak biztosítani? Habár nem őslakosok a területen, a Saramaka embereket erős spirituális kötelékek fűzik a tradicionálisan használt földjeikhez, ez pedig hasonlatossá teszi őket az őslakos közösségekhez. A föld, számukra nem pusztán a megélhetésük forrása, hanem a kulturális identitásuk fontos eleme. A nyilvános tárgyaláson *Wazen Eduards*, főkapitány a következőképpen írta le kapcsolatukat az ősi földekkel: „Az erdő olyan számunkra, mint egy piac; innen szerezzük be a gyógyszereinket, vagyis a gyógynövényeinket. Itt vadászunk, hogy megszerezzük a szükséges húst. Az erdő tényleg az egész életünket jelenti. Amikor őseink az erdőbe menekültek, semmit nem vittek magukkal. Megtanulták, hogyan maradhatnak életben, mely növények ehetőek, hogyan elégítsék ki alapvető szükségleteiket az erdőben. Ez az egész életünk.” Megvizsgálva gazdaságukat, megállapítható annak törzsi jellege: a törzs női tagjai földművelő tevékenységet folytatnak, továbbá különböző növényeket gyűjtenek. A férfiak feladata a vadászat és a halászat. Mint az fentebb említésre került, az eljárást kezdeményező népcsoport nem őshonos a dél-amerikai kontinensen. A Bíróság megállapítása szerint ez nem zárja ki, hogy ugyanazokra a jogokra tartsanak igényt, mint az őslakos népek, tekintve, hogy: „osztják az őslakos népeket meghatározó tulajdonságokat úgy, mint a nemzet többi részétől eltérő társadalmi, kulturális és gazdasági hagyományok, saját maguknak az ősi földekkel való azonosítása, és saját életük – legalább részben – saját normákkal, szokásokkal és hagyományokkal történő irányítása.” A Bíróság továbbá rávilágít, hogy ősi földjeikkel szoros spirituális kötelék köti őket össze, a föld számukra több mint pusztán megélhetési forrás: az életmódjuk és a kultúrájuk átörökítésének

elengedhetlen feltétele. Számukra a föld elválaszthatlanul összekapcsolódik a szabadságukért vívott történelmi küzdelemmel. A Bíróság megállapította, hogy a fentiek fényében a Saramaka emberek törzsi társadalmat alkotnak. A Bíróság, erre tekintettel nem látja indokoltnak, hogy eltérjen a korábbi ítéleteiben – köztük a Moiwana Közösség kontra Suriname ügyben – tett megállapításaitól; vagyis, hogy az EJAЕ 1. cikkének értelmében az őslakos és törzsi közösségek jogainak védelme speciális intézkedések meghozatalát követeli.⁵⁶²

A *második kérdés* arra vonatkozott, vajon az Amerikaközi Egyezmény 21. cikke által biztosított tulajdonhoz való jog vonatkozik-e a törzsi közösségekre, azok közösségi tulajdonformáira? A Bíróság felidézte korábbi ítéleteit, külön kiemelve a Yakye Axa ügyben kifejtetteket: „mind az egyének egyéni tulajdona, mind az őslakos népek közösségi tulajdonformája védelmet élvez az EJAЕ 21. cikke értelmében.”⁵⁶³ A Bíróság a 21. cikket mindig is a 29. cikk „b” pontjában foglaltak figyelembevételével értelmezte, amely tiltja az EJAЕ bármely rendelkezésének olyan értelmezését, ami a hazai rendelkezésekhez vagy más nemzetközi dokumentumokhoz képest megszorítóan értelmezi az EJAЕ által garantált jogokat. A Bíróság a korábbi ítéleteiben figyelembe vette a belső jog által biztosított jogokat, illetve az ILO 169-es számú egyezményét. A jelen ügyben érintett állam egyrésztől nem ismerte el a törzsi népek jogait a közös tulajdonra, másrésztől nem volt és a mai napig nem részese az említett ILO egyezménynek, ennek megfelelően a Bíróság nem hivatkozhatott az említett egyezményben garantált jogokra. E nehézség leküzdése érdekében a Bíróság a PPJNE 1. és 27. cikkeire, valamint a GSZKJNE 1. cikkére hivatkozott, mely egyezségokmányoknak Suriname részes fele. A két egyezségokmány közös első cikkét az ENSZ GSZKJB úgy értelmezte, mint amely az őslakos népekre is alkalmazható.⁵⁶⁴ Az ENSZ EJB 23. számú általános kommentár értelmében, a PPJNE 27. cikke alkalmazható az őslakos népekre, tekintve azok kulturális identitását.⁵⁶⁵ Az EJAЕ 29. cikk „b” pontjának értelmében az EJAЕ 21. cikkében rögzített jogot a Bíróság nem értelmezheti úgy, hogy az megszorító legyen, a két egyezségokmányban garantált jogokhoz képest.⁵⁶⁶

⁵⁶² EJAЕ, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 79.,82.–86.

⁵⁶³ EJAЕ, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 89.

⁵⁶⁴ ENSZ GSZKJB, *Jelentés az Orosz Federációról, 2003. december 12.* (U.N. Doc. E/C.12/1/Add.94,) para 11.

⁵⁶⁵ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja*, para 3.2.

⁵⁶⁶ EJAЕ, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 90–96.

Amint az megállapításra került, az EJAB elismeri az őslakos népek közösségi tulajdonformáit. A következő lépés az EJAB számára az volt, hogy meghatározza, az állam megfelelő jogi kereteket biztosít-e ezen jogok érvényesítésének, belföldön. Erre vonatkozott a *harmadik kérdés*. Utalva a korábbi, Moiwana ügyre, továbbá más nemzetközi szervezetek megállapításaira, a Bíróság megállapította, hogy Suriname nem ismeri el az őslakos népek közösségi tulajdonformáit. Ezt a megállapítást az állam sem vitatta – ám, mint azt a képviselője előadta –, helyette egyfajta előjogot biztosít az őslakos közösségek számára a földhasználat terén. Álláspontjuk szerint Suriname nem tehető felelőssé a közösségi tulajdonformák el nem ismerése miatt, ennek alátámasztása érdekében négy indokot ismertetett. Ezek közül az első kettő, valamint az azokra – a Bíróság által – adott válasz kerül ismertetésre. *Először* is, az állam szerint a Saramaka törzsek földbirtoklási rendszere, vagyis, hogy ki a tényleges tulajdonos, bizonytalan, ennek megfelelően az állam nem is ismerheti el azt. A Bíróság ezzel szemben megállapította, hogy a fölbirtoklás rendszere egyértelműen megállapítható a korábbi tanúvallomások alapján. *Másodszor* – Suriname álláspontja szerint –, amennyiben az őslakos, vagy törzsi népek különleges elbánásban részesülnek, az egyértelműen a lakosság többi részének diszkriminációját jelentené. A Bíróság erre vonatkozóan megjegyezte: „a nemzetközi jog régről ismert alapelve, hogy egyenlőtlen helyzetben lévő emberek egyenlőtlen kezelése nem feltétlenül jelent megengedhetetlen diszkriminációt.” Összefoglalva, az állam jogrendszere pusztán előjogokat biztosít, ami nem garantálja a területeik hatékony, külső zavaró tényezők nélküli irányítását. A Bíróság – ahogyan korábban is – azon az állásponton van, hogy előjogok helyett – melyeket az állam bármikor elvehet, illetve harmadik személy tulajdonjoga felülírhat –, garantálni kell az őslakos és törzsi népek jogát ősi földjeikre. A pusztán bírói mérlegelésen alapuló jogok nem tekinthetők megfelelőnek, ebből kifolyólag, a rendelkező részben a Bíróság előírta az állam számára e jogok garantálását.⁵⁶⁷

A *negyedik, ötödik és hatodik kérdést* – tekintve a köztük lévő szoros összefüggést – együtt érdemes tárgyalni. Ez a három kérdés képezi az ügy lényegét, ahogyan *Marcos A. Orellana* fogalmaz, „ez az egész ügy szíve”.⁵⁶⁸ A *negyedik kérdés* arra vonatkozott, hogy milyen mértékű jog illeti meg a Saramaka embereket, az általuk ősi földként aposztrofált területen található természeti kincsekre vonatkozóan? A Saramaka emberek álláspontja szerint

⁵⁶⁷ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 98-103., 115-117.

⁵⁶⁸ ORELLANA, Marcos A.: *Saramaka People v. Suriname*. *American Journal of International Law*, 2008. (Vol. 102.), Issue 4., pp. 841–847. (a továbbiakban: ORELLANA), p. 844.

ahhoz, hogy élvezhessék az Amerikaközi Egyezmény 21. cikke szerint őket megillető jogokat az szükséges, hogy minden – a hagyományosan általuk birtokolt földterületen található – természeti kincs felett rendelkezzenek.⁵⁶⁹ Ezt támasztja alá ősi szokásjoguk, melynek értelmében, ahogyan egy kapitányuk fogalmazott: „a Saramaka embereket teljes körűen megilleti a jog, hogy birtokoljanak mindent [a tradicionális területeiken belül], a fák tetejétől egészen a legmélyebb helyekig, ahova ember lejuthat.”⁵⁷⁰ Ezzel szemben az állam arra hivatkozik, hogy minden földdel kapcsolatos jog, különösen a föld felszíne alatt található természeti kincsek feletti rendelkezés, szükségszerűen az államot illeti. Suriname nem vitatja ugyan, hogy a Saramaka törzs hagyományosan birtokolt bizonyos földterületeket, és, hogy ezekre a területekre vonatkozóan bizonyos mértékű érdekeltséggel rendelkezik. A két nézőpont közötti különbség az említett érdekeltség természetére és mértékére vonatkozik. *Suriname alkotmányának*, illetve az *1986-os bányászatról szóló rendelet* rendelkezései egyfajta előjogot, engedélyt garantálnak a Saramaka embereknek, hogy az általuk tradicionálisan használt földterületeik felett rendelkezzenek, de minden tulajdonosi jog az államot illeti, ennek megfelelően annak kezében van a feltáráshoz és kiaknázáshoz való jog. A Bíróság, utalva korábbi ítélezési gyakorlatára hangsúlyozta, hogy az őslakos és törzsi népek gazdasági és kulturális túlélése, a területeiken található természeti kincsekhez való hozzáférés függvénye. Hangsúlyozta továbbá, hogy „a területeik feletti rendelkezés és használat joga értelmét vesztené, ha nem vonatkozna a földön, illetve az alatta található természeti kincsekre is.”⁵⁷¹ A Bíróságnak ezért meg kell határoznia, hogy mely – a Saramaka emberek ősi földjein található – természeti kincsek tekinthetőek alapvetőnek a Saramaka emberek túlélése szempontjából. – E kérdést illetően a Bíróság adós maradt a válasszal. – Az *ötödik kérdés* arra vonatkozott: adhat-e az állam koncessziós jogot az ősi földeken található természeti kincsekre, és ha igen, mire terjedhet ki? Suriname érvelése szerint, a Saramaka emberek földre vonatkozó jogai az erdők és az ásványkincsek tekintetében nem tartalmazhatnak semmilyen igényt túl azon, amely a törzs megélhetéséhez (földművelés, vadászat, halászat stb.), továbbá vallásos és kulturális igényei kielégítéséhez hagyományosan szükséges.⁵⁷² Ebből adódóan – mondta ki a Bíróság –, az állam nem vitathatja az őslakos népek megélhetéséhez szükséges jogok meglétét. Mindazonáltal – ahogyan azt a Bíróság megjegyzi

⁵⁶⁹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 118–119.

⁵⁷⁰ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 119.

⁵⁷¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 119–122.

⁵⁷² EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 125.

– „az EJAÉ 21. cikke nem értelmezhető úgy, mint amely mindennemű koncessziós jog átruházásától eltiltaná az államot” a Saramaka emberek – és egyéb őslakosok – által benépesített területen. A tulajdonhoz való jog védelme az Amerikaközi Egyezmény 21. cikke alapján nem abszolút, és nem is lehet ilyen megszorító módon értelmezni, azt az állam – kivételes és különleges esetekben⁵⁷³ – bizonyos feltételek mellett korlátozhatja, amennyiben a társadalom érdeke úgy kívánja.⁵⁷⁴ Az említett korlátozások során annak érdekében, hogy azok ne veszélyeztessék a Saramaka emberek törzsként való túlélését, az államnak *három, biztosítéku* szolgáló előírást kell betartania. – A Bíróság szerint e biztosítékok célja, hogy megőrizzék, megóvják és garantálják azt a különleges kapcsolatot, amely a Saramaka nép és az általa benépesített földterület között fennáll, amely szoros kapcsolat biztosítja a törzsként való fennmaradásukat.⁵⁷⁵ – *Először* is biztosítania kell a Saramaka emberek hatékony, ősi szokásaikat figyelembe vevő részvételét bármely, a területükön folyó, a természeti kincsek feltárásával vagy kiaknázásával kapcsolatos tárgyalás során; *másodszor* az államnak biztosítania kell, hogy a Saramaka emberek tisztességes részesedést kapjanak a befolyó profitból; *harmadszor* az állam nem adhat semmilyen koncessziós jogot, amíg az arra kompetenciával bíró szervezetek nem készítenek környezeti és társadalmi hatástanulmányt.⁵⁷⁶ A konzultációs folyamatnak jóhiszeműnek kell lennie, figyelembe kell vennie a kulturális szokásokat, továbbá egyezség elérését kell céloznia; vagyis az államnak nem elég pusztán tárgyalásokat folytatnia, hanem meg kell szereznie a tárgyaló partnerei szabad, előzetes és kellő tájékoztatáson alapuló hozzájárulását.⁵⁷⁷ A második garanciával kapcsolatban a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az EJAÉ 21. cikke által megkövetelt kárpótlás nem csak a tulajdonjog teljes elvonása esetén jár, hanem annak rendszeres használatától való megfosztása esetén is. Ebből eredően a megfelelő kárpótláshoz való jog, egyfajta *részesedéshez való joggá* válik a törzs tagjainak irányába.⁵⁷⁸ A Bíróság mind az érdemi, mind az értelmező ítéletben további garanciákat fogalmazott meg.⁵⁷⁹ A *hatodik kérdés* arra irányult, vajon az állam által

⁵⁷³ EJAB, Saramaka emberek kontra Suriname, 2008, augusztus 12. (interpretation) C sorozat No. 185. para. 49.

⁵⁷⁴ EJAB, Saramaka emberek kontra Suriname (merits), para. 126–128.

⁵⁷⁵ EJAB, Saramaka emberek kontra Suriname (merits), para. 129

⁵⁷⁶ EJAB, Saramaka emberek kontra Suriname (merits), para. 129.

⁵⁷⁷ EJAB, Saramaka emberek kontra Suriname (merits), paras. 133–134.

⁵⁷⁸ EJAB, Saramaka emberek kontra Suriname (merits), para. 138–140.

⁵⁷⁹ A tulajdonjog korlátozásával kapcsolatban, a korábbiakban általános jelleggel a következőket állapította meg: „az EJAÉ 21. cikkének értelmében az állam annyiban korlátozhatja a tulajdonjog szabad gyakorlását és élvezetét, amennyiben az a) előzetesen törvényben rögzítésre került, b) szükséges, c) arányos, és d) törvényes cél

eddig adott koncessziós jogok kellően körül bástyázottak-e, a nemzetközi jog által elfogadott sztenderdeknek megfelelően? A Bíróság elé került bizonyítékok szerint, 1997 és 2004 között az állam több alkalommal adott koncessziós jogot fakitermelésre, illetve aranybányászatra az ősi Saramaka területeken, különféle vállalatoknak. Ezek során, az állami tisztviselők által is megerősítetten, nem minden esetben került sor egyeztetésre a Saramaka emberekkel.⁵⁸⁰ Hasonlóképpen nem került sor a környezeti és társadalmi hatások feltérképezésére, előzetes hatástanulmányok segítségével, Suriname érvelése szerint azért nem, mert az állam által adott „koncessziós jogok nem ütköztek a Saramaka nép hagyományos érdekeivel.”⁵⁸¹ A bizonyítékok szerint azonban a földeket a Saramaka emberek napi rendszerességgel használták, a megélhetésükhöz szükséges tevékenységekhez. Pontosan ezeket, a törzs szempontjából elemi fontosságú területeket tették tönkre a koncessziós jogot szerzett vállalatok: tevékenységüket a legegyszerűbb környezetvédelmi megfontolások mellőzésével folytatták; a környezet tönkretételének, a megélhetéshez szükséges javak kimosztásának, és az elődidézett társadalmi problémáknak az örökségét hagyva a Saramaka emberekre. Az okozott környezeti károk mellett a Saramaka emberek gazdasági károkat is szenvedtek; jelesen a földjeikről – kormányzati iratok által is alátámasztottan – értékes faanyagot termeltek ki anélkül, hogy ők maguk bármilyen ellentételezésben részesültek volna. Az EJAB a fentiekre tekintettel megállapította, hogy az állam, az ez idáig kibocsátott koncessziók során mulasztást követett el; ennek megfelelően megsértette az EJAÉ 21. cikkében foglalt jogokat, valamint – ahhoz kapcsolódóan – az EJAÉ 1. cikkét is.⁵⁸²

A hetedik és a nyolcadik kérdés, hasonló természetük miatt szintén együtt kerül ismertetésre. A *hetedik kérdés* arra kereste a választ, hogy a jogi személyként történő állami elismerés hiánya lehetetlenné teszi-e, hogy a törzs tagjai közösségi tulajdont szerezzenek, és ezáltal a társadalom többi tagjával egyenlő mértékű bírói védelemben részesüljenek a tulajdonjogaik? Az állam már a pergátló kifogások között is felhozta érvként, hogy a törzsi képviselők hivatkozása az EJAÉ 3. cikkének megsértésére, nem képezheti a Bíróság vizsgálódásának tárgyát, tekintve, hogy a Bizottság jelentésében erről nem esett szó. A Bíróság a kérdést rövid úton lezárta, idézve a pergátló kifogással kapcsolatos álláspontját; a

elérését célozza egy demokratikus társadalomban” – EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 127,137; EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (interpretation)*, para. 34.

⁵⁸⁰ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 142., 147.

⁵⁸¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 148.

⁵⁸² EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 149–154

közösség képviselői egyéb, a Bizottság határozatában nem rögzített jogokra is hivatkozhatnak, feltéve, hogy azok olyan tényekre vonatkoznak, melyek szerepelnek a Bizottság beadványában. A Bíróság szerint, mivel ez a követelmény teljesül, semmilyen akadálya sincs annak, hogy a Bíróság érdemben foglalkozzon ezzel a kérdéssel. Suriname két ellenérvet hozott fel: *egyrészt* megkérdőjelezte, hogy a manapság már nem zárt közösséget alkotó Saramaka emberek beazonosíthatóak lennének jogi személyként. Az állam itt elsősorban arra hivatkozott, hogy a törzsből számosan a városokba vagy más településekre költöztek, ősi szokásaikat nem tartják. A Bíróság szerint az, hogy egyesek elszármaztak az ősi területekről, nem érinti a törzs többi, az ősi földjein maradt tagjának a jogállását.⁵⁸³ Suriname *másik ellenérve* szerint az EJAÉ az egyén számára biztosítja, az önálló jogi személyiségként történő elismerést, és nem egy különálló nép számára. A Bíróság szerint az állam feladata, hogy a sebezhető, kirekesztett és diszkriminációt elszenvedő egyének számára biztosítsa azokat a törvényi és közigazgatási feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra az egyezményben garantált jogok gyakorlását, a törvény előtti egyenlőség elvének megfelelően. A kérdés az, hogy e követelmény a Saramaka embereket, mint csoportot illetik-e meg, vagy pusztán, mint egyéneket.⁵⁸⁴ Az ügy tárgyalásakor érvényes nemzeti szabályozás értelmében csupán egyesével fordulhattak a nemzeti bírósághoz, amely csak az adott személy ügyében hozhatott ítéletet. Az EJAB szerint, amennyiben az állam a szokásaikat figyelembe véve elismerné őket önálló jogi személyként, az nagyban megkönnyítené az igényérvényesítésüket. Azt a Bíróság is elismeri ugyanakkor, hogy nem ez az egyetlen lehetséges út, de adott helyzetben csak ez képes a kiszolgáltatott helyzetben lévő Saramaka emberek számára hatékony védelmet garantálni. Tekintettel erre, *a Bíróság megítélése szerint az államnak el kell ismernie a Saramaka nép jogi személyiségét, ameddig ez nem történik meg, az állam jogsértése fennáll* az EJAÉ 3. cikke tekintetében, továbbá ehhez kapcsolódóan a 21., 25., 1. (1), 2. cikkek vonatkozásában.⁵⁸⁵ A *nyolcadik* és egyben utolsó tisztázandó kérdés arra vonatkozott, hogy elérhetőek-e megfelelő és hatékony jogorvoslati lehetőségek a Saramaka emberek számára, a hivatkozott jogsértésekkel szemben, melyek gátolják őket a közösségi tulajdonuk használatában és élvezetében? A Bizottság és a törzs képviselői szerint az állam által biztosított jogi garanciák nem nyújtanak megfelelő védelmet az őslakos és törzsi népek közösségi tulajdonformái számára, azok csak ez egyéni panaszok elbírálására alkalmasak. Az

⁵⁸³ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 160–164.

⁵⁸⁴ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 166.

⁵⁸⁵ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 167–175.

állam ezzel szemben arra hivatkozik, hogy a belföldi jogorvoslati eljárásai hatékonyak, a panaszos felek ennek ellenére, nekik felróható módon nem vették igénybe őket. A Bíróság idézte korábbi joggyakorlatát, mely szerint a hatékony jogorvoslat nem merül ki a bíróságok és a formálisnak mondható eljárások létezésében; azoknak a valóságban is hatékonyan kell működniük. A Bíróság, számba véve az állam jogrendszerében elérhető jogorvoslati lehetőségeket megállapította, hogy azok nem tekinthetők megfelelőnek az EJAÉ 25. cikkének értelmében, így megállapította annak sérelmét, valamint ahhoz kapcsolódóan az EJAÉ 21. és 1. (1) cikkek sérelmét.⁵⁸⁶

A Bíróság az EJAÉ 63. cikke által biztosított jogkörénél fogva – a jogsértés tényének megállapítását követően – rendelkezett a szükséges *jóvátételekről*. A Bíróság megállapította, hogy a Saramaka emberek tekinthetők az ügy sértettjeinek anélkül is, hogy egyesével történő azonosításuk szükséges lenne. A Bíróság megjegyezte továbbá, a szokásjogokra tekintettel, amelynek értelmében minden Saramaka ember a 12 lős egyikéhez tartozik, a beazonosításuk – amennyiben szükség lenne rá – nem jelentene lehetetlen feladatot.⁵⁸⁷ Jóvátételként a Bíróság számos intézkedést rendelt el: *egyrészt* előírta az állam számára, hogy jelölje ki az ősi földeket, és biztosítson felettük kollektív jogokat a Saramaka emberek számára; továbbá, amíg ez meg nem történik, tartózkodjék bármiféle koncessziós jog garantálásától. *Másodszor*, ismerje el a Saramaka emberek kollektív jogi személyiségét. *Harmadszor*, törölje el, vagy változtassa meg azokat a belföldi jogszabályokat, amelyek akadályozzák a Saramaka emberek tulajdonjogának hatékony védelmét, ezzel egy időben előzetes, hatékony és teljes körű tájékoztatáson alapuló tárgyalások során hozzon olyan intézkedéseket, melyek garantálják a Saramaka emberek kollektív tulajdonját. *Negyedszer*: hozzon olyan intézkedéseket, melynek révén elismerik és garantálják a Saramaka emberek jogát – a területükön történő bármilyen beruházás esetén – az előzetes konzultációra, valamint a bevételből történő részesedésre. *Ötödször*: biztosítsa, hogy bármilyen jövőbeli beruházás megkezdése előtt sor kerüljön a szükséges környezeti és társadalmi hatástanulmányok elfogadására. *Hatodszor*: fogadjon el olyan törvényhozási és közigazgatási garanciákat, amelyek közösségi földbirtok rendszerükkel összhangban biztosítják a jogaik hatékony védelmét, az emberi jogsértésekkel – különösképpen a tulajdonnal összefüggő jogaik sérelmével – szemben.⁵⁸⁸ Továbbá, mint jóvátételi intézkedésként, a Bíróság a *következő tevőleges kötelezettségeket* írta elő: (i) az

⁵⁸⁶ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 176–185.

⁵⁸⁷ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 186–188.

⁵⁸⁸ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 194.

ítélet bizonyos részeinek holland nyelvre történő lefordítását és publikálását; (ii) két Saramaka nyelvű rádióadás finanszírozását, melyben az ítélet bizonyos részeit közlik.⁵⁸⁹

Az *anyagi kártérítés* mértékét a Bíróság 75 ezer amerikai dollárban állapította meg, tekintettel az előzetes konzultáció és bármiféle részesedés biztosítása nélkül kitermelt fára, továbbá a Saramaka emberek által hagyományosan használt földterületekben keletkezett vagyoni kárra.⁵⁹⁰

Nem anyagi kártérítésként a Bíróság 600 ezer amerikai dollárt ítelt oda egy, a Saramaka emberek javára tevékenykedő, és a jövőben felállításra kerülő pénzügyi alap számára. Az összeg megítélésekor a Bíróság tekintettel volt a Saramaka emberek által folytatott hosszadalmas küzdelemre, valamint az elkeseredettségre, amelyet az okozott, hogy a hazai jogrendszer nem képes őket megvédeni az emberi jogsértésektől, továbbá, hogy megkérdőjelezték ősi vallási és kulturális értékeiket, átalakították társadalmukat.⁵⁹¹

A *perbeli kiadások* fedezése céljából az EJAB 70 ezer amerikai dollárt ítelt meg a Saramaka Önkormányzatok Szövetségének.⁵⁹²

Az ítélet rendelkező részében, megerősítésre kerültek a korábban megállapított jogsértések, jelesül az EJAE 1., 2., 3., 21., és 25. cikkek sérelme. Ennek megfelelően a Bíróság ismételten rögzítette a korábban ismertetett, és az állam számára elrendelt tevési kötelezettségeket.⁵⁹³

Sajnálatos módon Suriname a mai napig nem teljesítette az ítéletben rögzítettek nagy részét.⁵⁹⁴ Az ehhez hasonló problémák megoldása érdekében javasolta *Dinah Shelton* – már 15 évvel ezelőtt –, hogy ajánlatos lenne létre hozni egy, az ítéletek végrehajtásának ellenőrzését ellátni hivatott mechanizmust, az amerikaiaközi rendszer keretein belül.⁵⁹⁵

A Saramaka ügy mérföldkő jelentőségű megállapításai ellenére, Orellana szerint az amerikaiaközi rendszer által a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jogra épülő rendszernek van egy jelentős hiányossága: e jogok korlátozhatók, ahogyan azt maga az Amerikaiaközi Bíróság is rögzíti a Saramaka ügyben, az élethez való jog ezzel szemben csak kevés esetben,

⁵⁸⁹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 196.

⁵⁹⁰ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 200.

⁵⁹¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 201.

⁵⁹² EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, paras. 203–207.

⁵⁹³ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 214.

⁵⁹⁴ PRICE, p. 11.

⁵⁹⁵ SHELTON 1998, p. 206.

bizonyos feltételek megléte esetén korlátozható.⁵⁹⁶ E fordulatra öt évvel később a *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador* ügyben⁵⁹⁷ került sor, amelyben az EJAB az EJABiz – és a kérelmezők – keresetének helyt adva, megállapította az élethez való jog sérelmét,⁵⁹⁸ valamint Ecuador felelősségét a konzultációs kötelezettség elmulasztásában. Az két szempontból érdemel kiemelés: *egyrésztől* az EJAB nem pusztán a konzultáció megtartását, hanem – az őslakos közösség döntéshozatali mechanizmusával teljes mértékben konform – az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad döntés elvének érvényre juttatását nyilvánította az állam köteletségének. Tekintettel a nemzetközi jogban megfigyelhető trendekre és az amerikai kontinens országainak legfelsőbb bírósági gyakorlatára, az EJAB szerint e kötelezettség attól függetlenül is terheli az adott országot, hogy az eljárás alapjául szolgáló jogvita kirobbanásakor a szóban forgó állam még nem volt tagja egyetlen őslakos specifikus egyezménynek sem. *Másrésztől*, az EJAB ezen ügyben egyértelműen a kollektív jogok elismerésének az irányába mozdult el: ahelyett, hogy a közösséget alkotó egyének jogainak sérelmét vizsgálta volna, megállapította, hogy az állam a *sarayaku* őslakos közösség jogait sértette meg.⁵⁹⁹

Az ügy alaptényállása a következő: Ecuador 1992-ben, egy törvényi reform keretében, több őslakos közösség számára jelölt ki földterületeket annak érdekében, hogy azokon a hagyományos életvitelüket folytathassák, a *kichwa* nyelvet beszélő sarayaku törzs 135.000 hektár föld felett szerzett használati jogot. A föld ugyanakkor továbbra is állami tulajdon maradt, széles körben téve lehetővé az állam általi hasznosítást, és az őslakos közösségek használati jogának korlátozását a természeti kincsek hasznosítása érdekében. Utóbbiak, a rendelkezés értelmében *expressis verbis* az állam tulajdonát képezték. A sarayaku törzs mindössze négy évig birtokolhatta háborítatlanul a számára kijelölt területet: Ecuador 1996. július 26-án írta alá egy argentin olajipari vállalattal – *Compañía General de Combustibles* (a továbbiakban: CGC) – a sarayaku törzs területét is érintő olajbányászatról szóló, összesen 24 évre szóló szerződést. A szerződés értelmében a CGC-nek kötelessége lett volna előzetes környezeti és társadalmi hatásfelmérést készítenie, amelynek készítése során a sarayaku törzs véleményét is meg kellett volna hallgatni. A CGC 1997-ben megbízott egy céget a

⁵⁹⁶ ORELLANA, pp. 846–847.

⁵⁹⁷ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, 2012. június 27. C Sorozat No. 245.

⁵⁹⁸ Uo. paras. 233-234., 244-254.

⁵⁹⁹ BRUNNER, Lisl – QUINTANA, Karla, *The Duty to Consult in the Inter-American System: Legal Standards after Sarayaku*. *American Society of International Law*, 2012. (Vol.16.) Issue 35., pp. 1-7.

hatástanulmány elkészítésével, amely az elkészült jelentést benyújtotta a *Bánya- és Energiaügyi Minisztériumnak*. A Minisztérium a jelentést jóváhagyta, az abban foglaltakat azonban a CGC nem valósította meg. 1999-ben a minisztérium végül, az ekkor még előkészületi szakaszban lévő bányászati tevékenység felfüggesztése, és a megállapodás felülvizsgálata mellett döntött két okból kifolyólag: egyrészt az ország ratifikálta az ILO 169-es számú egyezményét, és az alkotmány módosítása révén implementálta annak rendelkezéseit, többek között az őslakos népek megfelelő konzultációhoz való jogát. Másrészt az őslakos közösség és az érdekében fellépő jogvédő szervezetek egyre határozottabban – számos esetben tettelesen – léptek fel a kitermelést végző vállalattal és annak munkásaival szemben.⁶⁰⁰

A vizsgálat során fény derült a CGC által alkalmazott, a sarayaku törzs beleegyezésének elnyerését célzó kétes módszerekre: a cég képviselői több esetben felkeresték a törzset az őslakosok érdekvédelmi szervezeteinek megkerülésével, pénzt és egyéb juttatásokat ajánlva a csoport egyes tagjainak, amennyiben azok meggyőzik a törzs többi tagját, hogy támogassák a CGC beruházását. A cég képviselője egyszer állt a törzs összes tagja elé: 60.000 USD értékben ajánlott a törzsnek szolgáló beruházásokat, valamint 500 újonnan létrehozandó munkahelyet. Miután a törzs tagjai elutasították az ajánlatot, a CGC fokozta a korábbi „aknamunkáját”: újból az érintett törzsek képviselőinek megvesztegetésén fáradozott, ezúttal több sikerrel. A minisztérium 2002 őszén engedélyezte az előkészítő munkálatok újbóli megkezdését egy új hatástanulmány és ütemterv elkészítése, valamint az érintett törzsek egy részének meggyőzését követően. A sarayaku törzs tagjai azonban továbbra is elleneztek a kitermelés megindítását, annak megakadályozása érdekében a felnőtt férfiak hat csoportot alkotva, a földjeik határán sátrat verve őrizték a területüket. A CGC a tiltakozás hatására, vis maior-ra hivatkozva felfüggesztette a tevékenységét, a szeizmikus mérések érdekében, a talajba fúrt kutakba helyezett robbanóanyag jelentős része azonban a földeken maradt.⁶⁰¹

Az EJABiz által a Bíróságnak benyújtott keresetben a sarayaku közösség tulajdonhoz, a szabad mozgáshoz és letelepedéshez, az élethez és testi épséghez, valamint a tisztességes eljáráshoz és a bírói út igénybevételéhez való jogának megsértésére hivatkozva kérte a jogsértések Bíróságok általi megállapítását. Az állam pergátló kifogásként a belföldi jogorvoslati lehetőségek ki nem merítésére hivatkozott, e kifogást a Bíróság elutasította, mint

⁶⁰⁰ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 51-55., 61-72.

⁶⁰¹ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 73-106.

alaptalant, tekintettel arra, hogy a Bizottság és panaszos felek beadványa több, egyéb jogsértés mellett a tisztességes eljáráshoz és a bírói védelemhez való jog megsértésére hivatkozik.⁶⁰²

A Bizottság álláspontja szerint, a konzultáció elmaradása sérti az őslakos közösségek tulajdonhoz való jogát, amennyiben az EJA 21. cikkét az Egyezmény 1 cikk (1) bekezdésének, valamint 13. és 23. cikkeinek figyelembe vételével értelmezik. A 13. cikk által garantált lelkiismereti- és szólásszabadsághoz való jog értelmében, az államnak érthető és egyértelmű tájékoztatást kellett volna adnia az érintett közösségek számára, ezt azonban elmulasztotta megtenni. A konzultáció elmaradása ezen túlmenően sérti a 23. cikkben rögzített, a hatalom gyakorlásában való részvételhez való jogot. Az ecuadori állam válaszában kifejtette, hogy a szerződés aláírásának időpontjában semmilyen nemzetközi és hazai jogi kötelezettség nem terhelte az országot, tekintettel arra, hogy Ecuador csak az említett szerződés aláírását követően ratifikálta az ILO 169-es számú egyezményét; ezen túlmenően, a földosztás során rögzített kitétel értelmében, a földben található ásványkincsek az állam kizárólagos tulajdonát képezik. Ettől függetlenül – amint azt az állam hangsúlyozta a válaszában – Ecuador és a CGC minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy megkérdezze az érintett közösséget a földjeiket érintő kérdésben.⁶⁰³

Az EJABiz szerint az állam megsértette a sarayaku nép szabad mozgáshoz való jogát azáltal, hogy a CGC – az állam által aláírt szerződésre hivatkozva – a munkálatok alatt korlátozta a közösség tagjait, a földjeikhez való hozzáférésükben. A Bizottság álláspontja szerint az állam azáltal, hogy az állami szervek által is tudottan jogsértő helyzet megváltoztatása érdekében nem tett semmit, a törzs szabad mozgáshoz való jogának biztosítása érdekében, megsértette annak, az EJAE 22. cikkében garantált jogait.⁶⁰⁴

A panaszos felek szerint az állam és a CGC megsértette továbbá a sarayaku nép fejlődéshez való jogát, különös tekintettel, a kulturális szokások fenntartása melletti fejlődést, amelyet az EJAE 26. cikke garantál számukra, amennyiben azt az Egyezmény 1. cikk (1) bekezdésével összhangban értelmezik. Az EJABiz nem reagált a panaszos felek ezirányú keresetére, az nem szerepelt a Bírósághoz beterjesztett indítványában.

Ami különösen érdekessé teszi az ügyet az az, hogy az EJAE 21. cikke által garantált tulajdonjogot az EJAB nem a közösséget alkotó egyének jogainak megsértéseként értelmezte,

⁶⁰² EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 1., 29-30.

⁶⁰³ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 125-133.

⁶⁰⁴ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 134-144.

hanem a közösség egészét megillető kollektív tulajdonjog megsértéseként. A testület, utalva korábbi ítélezési gyakorlatára – a Mayagna Sumo és a Xàkmok Kàsek ügyekre – emlékeztetett, hogy az Amerikai Egyezmény 21. cikkéből nem pusztán az individuális tulajdonjog védelme vezethető le, hanem az őslakos közösségek számára életbevágóan fontos kollektív tulajdonjog is. Amennyiben a kollektív tulajdonjog nem élvezne egyenlő védelmet, az individuális tulajdonjoggal, az EJAÉ 21. cikkében garantált tulajdonjog illuzórikussá válna, egyben lehetetlenné tenné az őslakos közösségek számára, hogy fenntartsák egyedi kultúrájukat és életmódjukat. A Bíróság joggyakorlata értelmében az őslakos közösségek és a földeik között fennálló szoros kapcsolat, két tényező megléte esetén tekinthető bizonyítottnak: *egyrésztől* a törzsnek artikulálnia kell e szoros kapcsolatot, amely sokféle módon történhet, tekintettel az egyes törzsek eltérő szokásaira. *Másrésztől*, aktív kapcsolatnak kell fennállnia a közösség és a földek között, vagyis gazdasági vagy valamilyen szakrális, kulturális tevékenységet kell végezniük a területen, rendszeres időközönként. A Bíróság álláspontja szerint a jelen ügyben nem vitás, hogy a közösség, az általa sajátjának tekintett földet emberemlékezet óta birtokolja és használja; jogaikat pedig az állam az 1992-es földreformmal *expressis verbis* megerősítette. A törzs tagjai, tanúvallomásaikban megerősítették a törzs tagjai és a szóban forgó terület között fennálló szoros spirituális kapcsolatot, amelyet identitásuk meghatározó részének tekintenek.⁶⁰⁵

A Bíróság ítélezési gyakorlata értelmében – a fent említett különlegesen szoros kapcsolatra tekintettel –, az őslakos népek kollektív jogainak védelme csak és kizárólag bizonyos – a Saramaka ügyben rögzített – garanciális szabályok betartása mellett korlátozható. Tekintettel azonban arra, hogy e szabályok betartására vonatkozóan a felek semmilyen bizonyítást nem kezdeményeztek, a Bíróság e kritériumok meglétének vizsgálatától eltekintett, és kizárólag az állam konzultációs kötelezettségét vetette alá vizsgálatnak. Ecuador álláspontja szerint, a szerződés aláírásának időpontjában az államnak nem állt fenn konzultációs kötelezettsége, tekintettel arra, hogy az ILO 169-es számú egyezményét csak évekkel később ratifikálta. A Bíróság nem fogadta el az állam érvelését, véleménye szerint ugyanis a konzultációs kötelezettség amellet, hogy több nemzetközi dokumentumban is rögzítésre került, a nemzetközi jog egyik alapelvének tekinthető. A Bíróság a következőképpen érvelt: számos AÁSZ tagország ültette át az alkotmányába e rendelkezéseket, illetve számos térségbeli ország alkotmánybírósága nyilvánította az állam

⁶⁰⁵ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 145-155.

kötelességének a konzultációs jogot. A fentiekre tekintettel, az ecuadori államnak már a szerződés aláírásakor fennállt a konzultációs kötelezettsége. A konzultációs kötelezettség teljesítése a Bíróság szerint öt szempont mentén vizsgálendő: (i) a konzultációnak előzetesnek kell lennie – vagyis a tervezési szakaszban fel kell venni a kapcsolatot a közösséggel –; (ii) a konzultációt jóhiszeműen, megegyezésre törekedve kell véghezvinni. Továbbá a konzultációs folyamatnak (iii) a közösség minden tagja számára elérhetőnek kell lennie; (iv) előzetes hatástanulmányt kell készíteni; (v) minden elérhető információt a közösség tagjainak rendelkezésére kell bocsátani. Az első feltételt illetően a Bíróság megállapította, hogy az nem teljesült, tekintettel arra, hogy az állam sem a kezdeti, sem a későbbi szakaszokban nem bocsátkozott tárgyalásokba a közösséggel. A második és a harmadik feltétel szintén nem teljesült: a CGC kísérletei, amelyek a közösség tagjainak megvesztegetésére irányultak, nem tekinthetők sem jóhiszeműnek, sem a közösség összes tagjának elérésére irányulóknak. A negyedik feltétel – tekintettel a tényállásnál ismertetettekre – szintén nem teljesült. Az ötödik feltétel kapcsán a Bíróság megállapította, hogy a közösség tagjait sem az állam, sem a CGC nem tájékoztatta megfelelően a beruházással járó környezetterheléssel kapcsolatban: sem a megnövekedett forgalomról, sem a próbafúrások során végzett földalatti robbantásokról és a földben hagyott robbanóanyagokról nem esett szó.⁶⁰⁶

A Bíróság ezt követően az élethez való jog sérelmét vizsgálta, a Bizottság a beadványában ugyanis arra az álláspontra helyezkedett, hogy Ecuador megsértette a törzs élethez való jogát – amelyet az EJAÉ 1. cikkel összhangban értelmezett 4. cikke garانتál –, amikor nem akadályozta meg, hogy a CGC robbanóanyagokat telepítsen a törzs földjeibe fúrt lyukakba, állandó veszélynek téve ki ezáltal a törzs tagjait. A Bíróság emlékeztetett rá, hogy az állandó ítélkezési gyakorlata értelmében⁶⁰⁷ az élethez való jog biztosítása nem pusztán azt jelenti, hogy senki sem fosztható meg önkényesen az életétől, hanem azt is, hogy az államnak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy senkinek se sérülhessen az élethez való joga, amely egy bizonyos életminőség garantálását is magába foglalja. Ez utóbbi kapcsán a Bíróság szerint nyilvánvaló, hogy az állam nem tehető felelőssé minden olyan esetért, amikor az életet veszélyeztető helyzet áll elő, ezért a jelen ügyben azt kell vizsgálni, hogy a hatóságok tudhattak-e az életre veszélyes gyakorlatról, illetve ésszerűen elvárható volt-e annak megakadályozása. A Bíróság, az ügy körülményeinek mérlegelését követően arra a következtetésre jutott, hogy az állami szervek tudatában voltak az elhelyezett robbanóanyagok

⁶⁰⁶ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras.156-211.

⁶⁰⁷ EJAB, *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay*, para.157.

által jelentett veszélynek, amelyet az is tanúsít, hogy maguk az állami szervek rendelték el egy ideiglenes intézkedéssel, azok deaktiválását és eltávolítását. E rendelkezésnek azonban az állami szervek nem szereztek érvényt, ily módon felelősek azért, hogy a közösség tagjait valós és közvetlen veszélynek tették ki.⁶⁰⁸

A Bíróság ezt követően a tisztességes eljáráshoz és a bírói védelemhez való jogot elemezte – megállapítva azok sérelmét⁶⁰⁹ –, amelynek részletes ismertetését a szerző mellőzi, tekintettel arra, hogy a korábbi joggyakorlathoz képest a Bíróság indokolása nem tartalmaz új elemeket.

A Bíróság végül a jóvátételi intézkedésekről döntött: *először* az államot az eredeti állapot helyreállítására kötelezte, vagyis a robbanóanyagok eltávolítására, *másodsorban* pedig biztosítékok adására annak érdekében, hogy a jogsértések ne ismétlődhessenek meg. E körben a Bíróság felhívta az államot, hogy bármilyen új tárgyalás megkezdése előtt konzultáljon az őslakos népekkel, ezen túlmenően pedig szabályozza a jelenleginél egyértelműebben a konzultációs kötelezettséget, valamint szervezzen képzéseket az állami tisztviselők számára, az őslakos népeket megillető konzultációs jogot illetően. Harmadrészt, a Bíróság elégtételi intézkedésként a nemzetközi felelősségének elismerésére, valamint az ítélet közzétételére kötelezte az államot. A Bíróság pénzbeli kártérítésként 90 000 USD, míg nem pénzbeli kártérítésként 1 250 000 USD összeget ítelt meg a Sarayaku Emberek Szövetsége számára, amelynek felhasználásáról a közösség hivatott dönteni, a saját döntéshozatali mechanizmusainak megfelelően. Az eljárási költségek, a Bíróság döntése értelmében az államot terhelik.⁶¹⁰

Végül – de nem utolsósorban – a Xàkmok Kàsek ügy⁶¹¹ érdemel említést: a közösség a saját, emberemlékezet óta birtokolt és használt földjein él, ám annak tulajdonjoga egy harmadik privát személy kezében van. A Bíróság ítélete értelmében az állam feladata, hogy megoldást találjon az érdekellentétekre: a testület ugyan nem mondta ki *expressis verbis*, hogy az őslakos népek érdekei minden esetben elsőbbséget kell, hogy élvezzenek, azonban felhívta az államot egy olyan törvényi szabályozás kidolgozására, amely kellő súllyal veszi figyelembe az őslakos népek és a földjeik között fennálló kapcsolatot. Az ítélet egyéb szempontokból is kiemelését érdemel: *egyrésztől* a Bíróság megállapította az állam

⁶⁰⁸ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras.233., 244-249.

⁶⁰⁹ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, para. 278.

⁶¹⁰ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras.279-341.

⁶¹¹ EJAB, *Xàkmok Kàsek kontra Paraguay ügy*, 2010. augusztus 24. C Sorozat No. 214.

felelősségét, amiért az elmulasztotta megtenni a megfelelő pozitív intézkedéseket a hátrányos helyzetben élő, kiszolgáltatott közösség védelme és felzárkóztatása érdekében. *Másrészről* leszögezte, hogy még, az egyébként legitim környezetvédelmi megfontolások sem írhatják felül az őslakos népek igényeit.⁶¹² – Ez utóbbi rendelkezés teljes egészében összhangban áll a nemzetközi trendekkel, és megfelel azoknak.

2.2.1.7. *Az amerikai rendszer joggyakorlatának értékelése*

Az amerikai mechanizmus a kezdetektől fogva úttörő módon értelmezte az anyagi jogi rendelkezéseket annak érdekében, hogy a lehető leghatékonyabb védelmet garantálja a jogsértések áldozatainak, ily módon nem meglepő, hogy az őslakos népek jogainak védelme terén is élenjár, az eredetileg az EJOB által kifejlesztett evolutív értelmezés alkalmazása révén. Az első lépést az *Aloeboetoe* és az *Mayagna (Sumo) Awas Tingni ügyek* jelentették, amelyekben az Amerikai Bíróság őslakos népeket érintő ügyeket nyilvánított befogadhatónak, utóbbi ügy egyben meghatározta az amerikai rendszer által garantált védelem fejlődési irányát azáltal, hogy a tulajdonhoz, valamint a bírói védelemhez való jogra alapozta azt. Ezen ítéletek sorába illeszkedik a *Saramaka* ügy, amelyet az egyes szerzők más és más okokból kifolyólag tartanak jelentősnek. *Lisl Brunner* szerint ez az első olyan – nemzetközi törvényszék által hozott – ítélet, mely kimondja, hogy egy törzsi közösségben élő, földjéhez szorosan kötődő – a területen nem őslakos – népet, az őslakos népekkel egyenlő védelem illet meg.⁶¹³ – A dél-amerikai országok alkotmányának jelentős része ugyanis széles garanciális jogköröket biztosít az őslakos közösségeknek, a szintén jelentős számú afro-amerikai közösségeket ellenben nem részesítik védelemben.⁶¹⁴ – Richard Price – aki szakértőként vett részt az ügyben –, a kollektív jogalanyiség elismerésében látja az ügy igazi jelentőségét. Fergus MacKay – aki a törzset segítő jogászok egyike volt –, a népek önrendelkezési jogának deklarációját hangsúlyozza az ítélet kapcsán.⁶¹⁵ *Ariel Dulitzky* szerint az ítélet jelentősége abban rejlik, hogy a Bíróság abból kifolyólag, hogy Suriname nem

⁶¹² EJAB, *Xàkmok Kàsek kontra Paraguay* ügy, 2010. augusztus 24. C Sorozat No. 214., paras. 146., 170., 259., 274., 284., 309-310.

⁶¹³ BRUNNER, pp. 711.

⁶¹⁴ DULITZKY, Ariel E., When Afro-Descendants Became Tribal Peoples: The Inter-American Human Rights System and Rural Black Communities. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 2010. (Vol. 15.), Issue 1., pp. 29-82. (a továbbiakban: DULITZKY), p. 59.

⁶¹⁵ PRICE, p. 2.

garantált alkotmányos védelmet az őslakos közösségei számára, rákényszerült a korábbi, az országok alkotmányos védelmére alapított gyakorlatával való szakításra, és kidolgozta a saját standardját.⁶¹⁶

A Saramaka ügyben hozott ítélet – annak újító jellege mellett – megerősítette az EJAB korábbi ítélkezési gyakorlatát az őslakos népek jogait illetően: jogaikat továbbra is a tulajdonhoz való jog és az eljárási garanciákra alapozva részesíti védelemben. Az egyéb jogok – úgymint a kultúrához, a valláshoz, a döntéshozatalban való részvételhez és az önrendelkezéshez való jog – csak marginális szerepet játszottak az ügy elbírálása során. E megközelítés révén, a bíróság a normatív kereteken belül maradva – az anyagi normákat evolutívan értelmezve – részesíthette védelemben az őslakos népeket.⁶¹⁷ A tulajdonhoz való jog keretén belül a Bíróság kiemelt figyelmet fordított a kollektív tulajdonjog kérdésének, amely az őslakos népek számára elengedhetetlenül fontos. A Bíróság ugyanakkor – a dél-amerikai politikai realitásokat figyelembe véve – azt is világossá tette, hogy a tulajdonhoz való jog nem korlátlan, nem értelmezhető úgy, mint amely kizárja azt, hogy az állam koncessziós jogot adjon az ősi földeken található természeti kincsekre. – Az államok ugyanis nem szívesen mondanak le a szuverenitásukról és a természeti kincseikről, jóllehet az ENSZ Közgyűlés 1803-as számú határozata alapján a földben található kincsek nem az állam kormányát, hanem a lakosságot illetik meg.⁶¹⁸ – A korlátozhatóság ellentételezéseként előírja, hogy az ilyen koncessziók adása esetén az államnak be kell tartania bizonyos, a nemzetközi jogban ismert garanciákat. A szerző véleménye szerint, az ítéletben foglalt megállapítások bölcs belátással próbálnak egyensúlyt teremteni az emberi jogok és az állam igényei közt: hosszútávon nyilvánvalóan nem tartható fenn az az állapot, hogy az államot örökre elzárják a területén található ásványkincsek felhasználásának lehetőségétől.⁶¹⁹ Egy ilyen ítélet egyetlen várható eredménye, az államok együttműködési hajlandóságának csökkenése lenne.

Orellana ezzel szemben kritikusabb hangon fogalmaz az ítélet kapcsán, véleménye szerint az általa feltett kérdések rávilágítanak az EJAB eddigi joggyakorlatának gyenge pontjaira. *Egyrészt*: mely kritériumok alapján lehet a természeti kincseket nélkülözhetetlenek

⁶¹⁶ DULITZKY, pp. 59-60.

⁶¹⁷ SHELTON 2013, pp. 968-969.

⁶¹⁸ Az ENSZ Közgyűlésének 1962. január 12-i határozata (UN Doc. A/5217 (1962)). paras. 1–8.

⁶¹⁹ SHELTON, Dinah, Whiplash and Backlash - Reflections on a Human Rights Approach to Environmental Protection. *Santa Clara Journal of International Law*, 2015. (Vol. 13.), Issue 1, pp. 11-30

tekinteni a csoport túlélése szempontjából? *Másodszor*: a haszonból való részesedés csak azokra a természeti kincsekre vonatkozik, amelyek szükségesek a csoport túléléséhez, vagy minden természeti kincsre, amely a csoport által tradicionálisan használt és birtokolt földjein található? *Harmadszor*: milyen követelmények alapján lehet eldönteni, hogy a projektnek jelentős hatása van a környezetre, ezáltal megindításához szükség van az őslakosok beleegyezésére? *Negyedszer*: nem áll-e ellentétben a jogi biztosítékok céljával és egész belső logikájával az, hogy amennyiben a projektbe az őslakosok a teljes körű tájékoztatást követően beleegyeztek, és annak hasznából részesedtek; megengedhető-e a tulajdonjog korlátozása vagy megfosztása olyan földek, területek és természeti kincsek esetén, melyek bolygatása súlyosan veszélyezteti a törzs túlélését. Magyarán szólva, az előzetes tájékoztatáson és szabad akaraton alapuló beleegyezés és a haszonból való részesedés, vajon nem a népcsoport eltűnésének pénzben kifejezett ellenértékét tükrözi-e? Erősebben fogalmazva nem jelenti-e azt, hogy a gazdag nagyvállalatok megvehetik azt, aminek az értékét pénzben aligha lehet kifejezni? A fenti kérdések elkerülése végett Orellana javaslata az, hogy az őslakosok földjeinek védelmét, a tulajdonhoz való jog helyett, inkább az élethez való jog védelmére kell helyezni, hangsúlyozva a fennmaradáshoz való jogukat és azt, hogy ehhez szükségük van a területükön található természeti kincsekre. Így mivel az élethez való jog – a tulajdonhoz való joggal ellentétben – szinte korlátozhatatlan, biztosítani lehetne, hogy az adott törzsek érdekei minden esetben elsőbbséget élvezzenek. Ugyanakkor – hívja fel a figyelmet maga Orellana – ez a megoldás elkerülhetetlenül feszültséget okozna a törzsek és az államok közt.⁶²⁰ Ez utóbbi megállapítással Shelton is egyetért – ő a szabad vallásgyakorláshoz való jogra alapozott védelmet tartja célszerűnek, hasonló indokból –, valamint további kritikákat fogalmaz meg. Az *első* ezek közül – amely egyben Orellana második kérdését is megválaszolja –, hogy a jelenlegi joggyakorlat csak olyan felhasználási módok számára garantál védelmet, amelyek hagyományosnak tekinthetők, „befagyaszta” ezáltal az őslakos népek gazdasági tevékenységeit egy bizonyos fejlettségi szinten, elzárva az utat a további fejlődéstől. – Az efféle társadalmi múzeumok létrehozása Xanthaki és Dulitzky⁶²¹ szerint is kerülendő. – A *második* kritikai megjegyzése a jóvátétel módjára vonatkozik: a Bíróság gyakorlata ugyanis nem veszi kellőképpen figyelembe az őslakos népek és a földjeik között fennálló szoros kapcsolatot, sok esetben megelégszik a pénzbeli kárpótlás vagy más hasonló adottságokkal rendelkező földterület juttatásával. E megoldás lehetővé teszi ugyan az őslakos népek

⁶²⁰ ORELLANA, pp. 846–847.

⁶²¹ DULITZKY, pp. 42–48.

számára, hogy megtermeljék vagy hozzájussanak az életben maradáshoz szükséges javakhoz, azonban elvágja őket a gyökereiktől: attól a földtől, ahova őseiket temették, ahol a szenthelyeik révén kommunikálhatnak a világot – hitük szerint – teremtő hatalommal vagy hatalmakkal. E probléma Shelton szerint könnyedén kiküszöbölhető lenne, amennyiben az őslakos népek jogainak védelmét a valláshoz, a kultúrához vagy az önrendelkezéshez való jogra alapoznák.⁶²²

Az okozott természeti károsodás nagyságának felbecsülése szintén hagy maga után tisztázandó kérdéseket. A Bíróság ugyanis – egyelőre – nem tisztázta, milyen szempontok, illetve milyen módszer alapján becsüli fel az okozott kárt.⁶²³ *Carol Verbeek* – a sarayaku ügy kapcsán megfogalmazott – kritikája értelmében a terület értékének felbecslése soha nem egyszerű: a beruházó és a területen élő őslakos közösségek eltérően gondolkodnak annak értékét illetően.⁶²⁴ Tekintve, hogy a Saramaka ügyben hozott ítéletben több helyütt is található utalás súlyos és visszafordíthatatlan természeti károsodásra,⁶²⁵ a megítélt összeg nem mondható jelentősnek. Mindenképpen üdvözlendő azonban, hogy a pénzbeli kártérítési kötelezettség rögzítése révén, a Bíróság rávilágít az emberi jogok és a környezet védelmének kapcsolatára.⁶²⁶

Dulitzky szerint, a kulturális különállóságra alapozott azonosítás a jelenlegi joggyakorlat igazi gyengepontja. *Egyrésztől*, annak ellenére, hogy a Saramaka ügyben – a Maroon csoportok jellegzetesen elkülönülő kulturális jellegzetességei okán – könnyen meg lehetett határozni a védelemben részesítendő csoportot, több más, a földjéért küzdő népcsoport esetében ez nem ilyen egyszerű. Az argentinai *Cerro Teta* körzetben lakó közösségek hosszú idő óta küzdenek az őslakos státuszuk elismeréséért – tekintve azonban, hogy nem rendelkeznek minden, a jelenlegi joggyakorlat által megkövetelt jellegzetességgel – ez idáig sikertelenül. Dulitzky szerint a kulturális megközelítés helyett, valamilyen etnikai

⁶²² SHELTON 2013, pp. 969-970.

⁶²³ A kár becsülésével kapcsolatos általános nemzetközi gyakorlatot lásd: SANDOVAL COUSTASSE, Juan Guillermo – SWEENEY- SAMUELSON, Emily, Adjudicating Conflicts Over Resources: The ICJ's Treatment of Technical Evidence in the Pulp Mills Case. *Goettingen Journal of International Law*. 2011. (Vol. 3.), Issue 1., pp. 447–471.

⁶²⁴ VERBEEK, Carol Y., Free, Prior, Informed Consent: The Key to Self-Determination: An Analysis of the Kichwa People of Sarayaku v. Ecuador. *American Indian Law Review*, 2013. (Vol. 37.), Issue 1., pp. 263-282.(a továbbiakban: VERBEEK,), pp. 278-282.

⁶²⁵ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, paras. 150–152.

⁶²⁶ ORELLANA, p. 847.

alapú azonosítási eljárás kidolgozása jelentené a megoldást a problémára. *Másrészt*, a többségi társadalom tagjai közül kikerülő döntéshozók szerint az őslakos közösségeket meghatározó kulturális jegyek több esetben nem – vagy nem olyan formában – léteznek, amint azt elképzelik. Kiváló példa a kolumbiai törvényhozás által elfogadott, „a fekete kolumbiaiak kollektív földtulajdonhoz való jogát garantáló” 1993. évi LXX. törvény,⁶²⁷ amely e kollektív jog gyakorlásának feltételéül törzsi tanácsok meglétét szabta, annak ellenére, hogy az érintett közösségek jelentős részében ez az intézmény ismeretlen volt. A törvényben garantált kedvezmények igénybevétele érdekében több közösség közösen alapított kérész életű tanácsokat, amelyeket végül feloszlattak, a törzsek között fennálló feszültségek miatt. *Harmadrészt* – amint az Shelton is megjegyzi –, azáltal, hogy az EJAB nem magát a földet és annak gazdasági értékét részesíti védelemben, hanem az őslakos népek tradicionális életmódját, amely révén – figyelmen kívül hagyva a kultúra és a társadalmi berendezkedés dinamikus voltát – elzárja az őslakos közösségeket a fejlődés lehetőségétől. A jelenlegi joggyakorlat értelmében az őslakos népeknek csak olyan gazdasági tevékenységeket áll módjában végezni, amelyet emberemlékezet óta végeznek. Dulitzky szerint előfordulhat, hogy az őslakos közösségen belül bekövetkező változások eredményeként az elkövetkező generációk változtatni szeretnének a gazdálkodási módokon, erre azonban a jelenlegi keretek között nincs lehetőség.⁶²⁸

A *Sarayaku* ügyben hozott döntés ugyanakkor több szempontból is újító jellegű: *egyrésztől*, a Bíróság – létrehozása óta először – helyszíni szemlét tartott a jogsértések színhelyén.⁶²⁹ *Másrésztől*, a panaszos felek képviselői – a Bizottság indítványán túlterjeszkedve, azt kiegészítve – kérték az Amerikai Egyezmény 26. cikke által garantált kultúrához való jog, továbbá az 5. és 7. cikk által garantált, a személyes integritáshoz, valamint az emberséges bánásmódhoz való jog megsértésének a megállapítását. *Harmadrészt* a Bíróság a jelen ügyben nem látta szükségesnek bizonyítási eljárás lefolytatását a földek feletti jogosultságot illetően, tekintettel arra, hogy a belföldi jogorvoslati eljárások során az állam azt elismerte, és nem vitatta.⁶³⁰

A *Brunner-Quintana* szerzőpáros szerint az ügy jelentősége két tényezőben nyilvánul meg: *egyrésztől* a Bíróság egyértelműen elmozdult a kollektív jogok elismerésének irányába,

⁶²⁷ 1993. évi LXX. törvény „a fekete kolumbiaiak kollektív földtulajdonhoz való jogáról”

⁶²⁸ DULITZKY, pp. 42-48.

⁶²⁹ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, para. 21.

⁶³⁰ EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, paras. 6., 19., 124.

a törzs tagjait alkotó egyének jogainak megsértése helyett, egyértelműen a törzs egészét megillető jogok megsértésére helyezve a hangsúlyt. A jóvátétel alanyaként egyébként a Bíróság – és a Bizottság is – már korábban sem a törzs tagjait, hanem magát a törzset nevezte meg. Dulitzky szerint ennek oka abban keresendő, hogy míg jogsértés megállapítása érdekében nem szükséges név szerint beazonosítani a sértettek körét – egy absztrakt sértetti kör is elegendő –, addig a kárpótlás esetén, amennyiben azt egyénileg ítélnék meg, a jogosult személyek egyéni beazonosítása válna szükségessé. E kettősség azonban amellet, hogy a következetlenség látszatát kelti, lehetővé teszi az államok számára, hogy – a jogsértés megállapítása során – vitassák az áldozatok körének behatárolhatóságát, ahogyan azt Suriname tette a Saramaka ügyben. Amennyiben tehát a Bíróság egyértelműen a kollektív jogok védelmének irányába mozdul el, elejét veheti az efféle időhúzó taktikázásnak.⁶³¹ A Bíróság részletesen foglalkozott továbbá az őslakos közösségek kulturális identitáshoz való jogával,⁶³² amelyet a nemzetközi jogban bekövetkezett változásokra tekintettel olyan alapvető jogként ismert el, amelyet egy demokratikus, multikulturális társadalomnak garantálnia kell.⁶³³ Másrészt, a szerzőpáros szerint a Bizottság a Dann ügyben hozott döntésével együtt egyértelművé tette minden amerikai állam és az ott befektetéseket eszközölni tervező vállalat számára, hogy az amerikai mechanizmus joggyakorlata az őslakos népekkel történő konzultációt, a nemzetközi jog általános elvének tekinti, ennek megfelelően az adott ország, szerződéses kötelezettségeitől függetlenül⁶³⁴ is, számon kéri azt.⁶³⁵ E számonkérést segíti, hogy az EJAB világosan rögzítette a jóhiszemű konzultáció fogalmi elemeit, valamint azt, hogy az állam nem háríthatja át a felelősséget harmadik személyekre, példának okáért vállalatokra.⁶³⁶

⁶³¹ DULITZKY, pp.57-58.

⁶³² E körben kiemelt figyelmet szentelt az őslakos közösség tagjai által tett, a törzs és az általa használt terület közötti szoros kapcsolat meglétét bizonyító tanúvallomásoknak, valamint az őshonos *lipungó* fák kivágása által okozott traumának. – MELO, Mario, *Voices from the Jungle on the Witness Stand of the Inter-American Court of Human Rights*. *Sur - International Journal on Human Rights*, 2014, (Vol. 20.), pp. 283-292.

⁶³³ Uo. para. 217.

⁶³⁴ A Dann ügyben az EJABiz az Amerikai Egyezményt nem ratifikáló Egyesült Államokon kérte számon a konzultáció elmaradását.

⁶³⁵ BRUNNER – QUINTANA, pp. 6-7.

⁶³⁶ KHATRI, Upasana, *Indigenous People's Right to Free, Prior, and Informed Consent in the Context of State-Sponsored Development: The New Standard Set by Sarayaku v. Ecuador and It's Potential to Delegitimize the*

Verbeek szerint ugyanakkor a tény, hogy a Bíróság pusztán a jóhiszemű konzultáció lefolytatásának kötelezettségét rögzítette, miközben a konszenzus elérését csak bizonyos mértéket meghaladó beruházások esetén tette kötelezővé, azt fogja eredményezni, hogy az őslakos közösségeknek továbbra is, minden egyes őket érintő ügyben az amerikai rendszer szervei elé kell vinniük az egyébként is hosszan elnyúló hazai jogvitáikat.⁶³⁷ – Érdemes megjegyezni, hogy ez az amerikai mechanizmus szerepfelfogásával is ellentétes, annak célja ugyanis nem az, hogy egy végső igazságszolgáltatási fórummá váljon. – Dulitzky véleménye szerint a helyzet megoldásának kulcsa, hogy az amerikai mechanizmus a térség államainak alkotmányos és törvényi szabályaiban fellelhető rendszerszintű problémák létének felismerését követően, egyértelműen kijelölje azokat a sztenderdeket, amelyekhez minden államnak tartania kell magát. Addig – amint fogalmaz – a jogok védelme egyfajta toldozás-foltozás.⁶³⁸

A dolgozat szerzője szerint az ügyben a Bíróság által hozott legfontosabb újítás, hogy a testület, a korábbi gyakorlatától elszakadva – a panaszos felek kérésére – vizsgálta az élethez való jog kérdését. – Az élethez való jogra alapozott védelem bevezetését Orellana már a Saramaka ügyről írt kritikájában is javasolta, tekintettel arra, hogy az élethez való jog korlátozása minden esetben szigorúbb garanciális szabályok betartását követeli meg az államtól, mint a tulajdonhoz való jog korlátozása. – A Bíróság e közben tartotta magát a Saramaka ügyben rögzített elvhez: az államnak lehetősége van a törzs területén található természeti kincsek hasznosítására, amennyiben betartja az előírt garanciális feltételeket.

A szerző véleménye, hogy a legutóbbi ügyeknek köszönhetően, az őslakos népek ősi földjeik felett fennálló jogai nem maradnak üres akadémiai dogmák: a nemzetközi jog élő intézményévé válnak, mellyel minden jövőbeli jogsértőnek számolnia kell. Ez a védelem követendő példaként szolgálhat a többi emberi jogvédelmi rendszer számára is, ahogyan ezt az Endorois ügy is kiválóan példázza. Az emberi jogi mechanizmusok ilyen kölcsönhatása több szempontból is előnyös: *egyrészt* az implementáló rendszer egy jól működő, bizonyított megoldást vehet át, *másrésztől* az implementáció hozzájárul ahhoz, hogy az őslakosok jogai az egész világon egységes – az amerikai rendszeren belül garantálthoz hasonló szintű – védelemben részesüljenek.

Belo Monte Dam. *American University International Law Review*, 2013. (Vol. 29.), Issue 1., pp. 165-208., pp. 183-184.

⁶³⁷ VERBEEK, pp. 278-282.

⁶³⁸ DULITZKY, p. 68.

Az amerikai közti mechanizmus rendszerszintű működését illetően említést érdemel Shelton gyakorlati tapasztalatokon alapuló kiritikája, amely az EJA Biz és az EJA B közötti jelenlegi munkamegosztásból adódó problémákra hívja fel a figyelmet. Véleménye szerint érdemes lenne fontolóra venni, hogy a Bizottság az egyéni ügyek elbírálása során pusztán filter funkciót töltsön be, az érdemi döntést a Bíróságnak hagyva. A jelenlegi munkamegosztás következtében ugyanis évekbe kerül, mire mindkét intézmény meghozza az érdemi döntést. Az idő múlása pedig legtöbbször a sértettek ellen dolgozik. Véleménye szerint a Bizottság kapacitását arra kellene használni, amelyben jelenleg is kiemelkedő szerepet játszik: a tömeges és kirívó jogsértések felderítésére és kivizsgálására az államokról szóló jelentéseiben és a tematikus elemzéseiben. Shelton tehát alapvetően a Bíróságra ruházná az egyéni panaszok kivizsgálását, a Bizottságot pedig monitoring szervvé alakítaná.⁶³⁹

2.2.2. Az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus

2.2.2.1. Intézménytörténet

Az *Afrikai Egység Szervezet* (a továbbiakban: AESZ) 1963-ban jött létre az *AESZ Alapokmányának*⁶⁴⁰ elfogadásával. A frissen létrejött szervezet legfőbb célkitűzése – a gyarmati sorból frissen felszabadult – afrikai államok közötti szolidaritás és egység elősegítése, valamint a gyarmatosítás minden formájának megszüntetése, a gyarmati örökség felszámolása. Az alapokmány kiemelt figyelmet szentel a területi integritás kérdésének,⁶⁴¹ amely egyrészt a kor hangulatát figyelembe véve érthető, másrészt a későbbiekben ürügyként szolgált a tagállamok részére az őslakos népek önrendelkezéshez való jogának megtagadásához.⁶⁴² Korlátozott jogkörei és szerény költségvetése ellenére az AESZ a célkitűzéseinek megfelelően jelentős mértékben hozzájárult a gyarmati örökség lebontásához, a faji megkülönböztetés elleni küzdelemhez, a dél-afrikai apartheid rendszer lebontásához és Namíbia függetlenedéséhez, valamint a kontinensen gyakori konfliktusok egy részének békés rendezéséhez. A szervezet egyik legfőbb vívmánya, az égisze alatt elfogadott Afrika Charta, valamint az abban foglalt felhatalmazás alapján létrehozott Afrikai Bizottság, amely az elmúlt évtizedek alatt rengeteget tett az emberi jogok – köztük az őslakos népeket megillető jogok –

⁶³⁹ SHELTON, Dinah, *The Rules and the Reality of Petition Procedures in the Inter-American Human Rights System. Notre Dame Journal of International & Comparative Law*, 2015. (Vol. 5.), Issue 1, pp. 1-28.

⁶⁴⁰ Az Afrikai Egység Szervezet Chartája (Etiópia, Addis Ababa, 1963. május 25.)

⁶⁴¹ Uo. 2. cikk

⁶⁴² Uo. 7. cikk

előmozdítása érdekében. A szervezet kezdeményezte továbbá az *Afrikai Gazdasági Közösség* létrehozását,⁶⁴³ amelynek alapokmányát 1991-ben fogadták el, és amelynek – az eredeti tervek szerint – harmincéves távlatban, az európai megfelelőjéhez hasonló integrációs szervezetté kellett volna alakulnia. Az elért sikerek ellenére az AESZ 1999-es, *Sirte*-ben megrendezett rendkívüli csúcsértekezletén a szervezet feloszlata mellett döntöttek annak érdekében, hogy átadhassa helyét egy új, kibővített jogkörökkel rendelkező szervezetnek.⁶⁴⁴

Az AESZ 2002-ben szűnt meg, az *Afrikai Unió* 2000-ben elfogadott *Alapokmánya*⁶⁴⁵ (a továbbiakban: AU Alapokmány) 33. cikkében foglalt rendelkezésnek megfelelően, amely részletesen meghatározta az átmenet mikéntjét. Az újonnan létrehozott szervezet és az AESZ célkitűzései hasonlóak, az államok területi integritásának a védelme az AU Alapokmánya értelmében is kiemelt fontossággal bír, újdonság ugyanakkor az emberi jogi garanciák *expressis verbis* említése. Ezen túlmenően az AU, az elődjéhez képest szélesebb jogkörökkel rendelkezik, alapokmányának 23. cikke példának okáért lehetővé teszi szankciók kiszabását, amennyiben valamely részes állam nem teljesíti a tagság okán ráháruló kötelezettségeit,⁶⁴⁶ ide értve az ENJAB által hozott ítéletben foglaltakat. Az AU nemcsak szélesebb jogkörökkel, hanem több intézménnyel is rendelkezik.⁶⁴⁷

2.2.2.2. *Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája*

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája (a továbbiakban: Afrikai Charta) előkészítő munkálatai az 1960-as években kezdődtek, miután felismerték, hogy az afrikai kontinensen is szükség van egy, az alapvető emberi jogokat rögzítő dokumentumra, valamint a betartását ellenőrizni hivatott mechanizmusra. Az AESZ égisze alatt folyó előkészítő munkálatokat *Kéba Mbaye*, a *Nemzetközi Bíróság* egykori bírója vezette. A Chartát – hosszas előkészítő munkálatokat követően – 1981-ben fogadták el, hatályba 1986-ban lépett.⁶⁴⁸

⁶⁴³ Az Afrikai Gazdasági Közösség létrehozásáról szóló szerződés (Nigéria, Abuja, 1991. június 3.)

⁶⁴⁴ Africa-EU Partnership (2013. május 28.): From the Organisation of African Unity (OAU) to the African Union (AU): the 50-year path towards African unity. – Online Elérhető: <http://www.africa-eu-partnership.org/newsroom/all-news/organisation-african-unity-oau-african-union-au-50-year-path-towards-african-unity> (2015. február 24.)

⁶⁴⁵ Az Afrikai Unió Alapokmánya (Togo, Lome, 2000. Július 11.)

⁶⁴⁶ Uo. 3., 23. cikk

⁶⁴⁷ Uo. 5. cikk

⁶⁴⁸ ENJABiz, Az Afrikai Charta története. – Elérhető: <http://www.achpr.org/instruments/achpr/history/> (2014. március 3.)

Az Afrikai Charta számos aspektusban különbözik más nemzetközi és regionális emberi jogi dokumentumtól: nemcsak jogokat, hanem kötelezettségeket is rögzít, nemcsak egyéni, hanem kollektív jogokat is garantál, továbbá kiemelt védelemben részesíti a gazdasági, szociális és kulturális jogokat. Utóbbiak esetében a Charta, ellentétben más emberi jogi dokumentumokkal, nem utal a *progresszív megvalósíthatóságra*: így azok azonnali végrehajtást igényelnek, az államnak csak szűk körben van lehetősége kimentenie magát.

Az Afrikai Charta két részből épül fel: az első rész a jogokat és kötelezettségeket rögzíti, a második pedig az Afrikai Bizottság felépítését és működésének főbb szabályait.⁶⁴⁹

2.2.2.3. *Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága*

Az Afrikai Bizottság 1987-ben kezdte meg működését az Afrikai Charta 30. cikkelyében foglalt felhatalmazás alapján.⁶⁵⁰ A legelső székhelye Etiópiában, Addisz Abeba-ban volt, innen 1989-ben költözött jelenleg székhelyére, a *gambiai Banjulba*, ekkor kezdte meg ugyanis a működését a Bizottság titkársága, ezt megelőzően a Bizottság munkáját az *AESZ Titkársága* segítette.⁶⁵¹

A Bizottság tizenegy tagból áll, akikkel szemben követelmény a feddhetetlenség és a jogi szaktudás, utóbbi esetében különös súllyal esik a latba a gyakorlati tapasztalat. A Bizottsághoz államok és magánszemélyek is benyújthatnak petíciót, utóbbiak esetében az 56. cikk rendelkezik arról, hogy a petíciónak milyen alaki feltételeknek kell megfelelnie.⁶⁵² A Bizottság a befogadhatóság kapcsán vizsgálja a hazai jogorvoslati rendszert, amelynek három feltételnek kell megfelelnie: a belföldi jogrendszer által garantált *jogorvoslatnak elérhetőnek, hatékonynak és megfelelőnek kell lennie*.⁶⁵³ Amennyiben e feltételek nem teljesülnek, a belföldi jogorvoslat nem minősül megfelelőnek, így a petíciót benyújtó felek a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése nélkül is megindíthatják az eljárást az ENJABiz előtt.

⁶⁴⁹ Az Afrikai Charta 2-17. cikke

⁶⁵⁰ MUIGAI, Githu: From the African Court on Human and Peoples' Rights to the African Court of Justice and Human Rights. In: Ssenyonjo, Manisuli (ed.), *The African Regional Human Rights System: 30 Years after the African Charter on Human and Peoples' Rights*. Hága, Nijhoff, 2012. pp. 265-282. (a továbbiakban: MUIGAI), p. 267.

⁶⁵¹ <http://www.achpr.org/about/history/> (2013. augusztus 1.)

⁶⁵² Az Afrikai Charta 46-59.cikke

⁶⁵³ ENJABiz, *Dawda Jawara kontra Gambia*, 2000. május 11. (ügyszám: 147/95 és 149/96), paras. 31-32.

A Bizottság előtti eljárás szabályait az eljárási szabályzat rögzíti, a jelenleg érvényes eljárási szabályzatot⁶⁵⁴ 2010-ben fogadta el a Bizottság.

2.2.2.4. *Az ENJABiz joggyakorlata*

Az ENSZ GSZT által létrehozott ENSZ Munkacsoport létrehozása jelentős inspirációt jelentett az Afrikai Bizottság számára, amely 2001-ben állította fel az ENJABiz Munkacsoportot⁶⁵⁵ abból a célból, hogy konkretizálja az őslakos népek kifejezés jelentését; illetve, hogy milyen jogok illetik meg az afrikai őslakos népeket az Afrikai Charta rendelkezései alapján. A Munkacsoport létrehozásának jogalapját az Afrikai Charta 45. cikk (1) bekezdése szolgáltatta, melynek értelmében az Afrikai Bizottság feladata az emberi jogok előmozdítása.⁶⁵⁶ A munkacsoport munkássága, amint az korábban említésre került, jelentős mértékben hozzájárult annak meghatározásához, hogy ki tekinthető őslakosnak az Afrikai Kontinensen.

Az ENJABiz Munkacsoport első jelentését⁶⁵⁷ 2003-ban fogadta el az Afrikai Bizottság.⁶⁵⁸ A jelentés három fő részre osztható: (i) az őslakos népek helyzetének elemzése, valamint bizonyos népek és népcsoportok őslakosként való megnevezése; (ii) a Bizottság joggyakorlatának elemzése az őslakos népek vonatkozásában, (iii) az őslakos népek azonosításának kritériumai. Tekintettel arra, hogy a szerző az őslakos népek definíciója kapcsán az első fejezetben már elemezte az ENJABiz Munkacsoport által kidolgozott kritériumokat, jelen fejezetben pusztán a második szempont, a Bizottság joggyakorlatának elemzésére szorítkozik.

Az ENJABiz Munkacsoport mandátumának másik fontos eleme annak megvizsgálása volt, hogy az Afrikai Charta milyen jogokat biztosít az őslakos népek számára és a Bizottság

⁶⁵⁴ Az ENJABiz Eljárási Szabályzata (elfogadva: 2010. május 26., hatályba lépés: 2010. augusztus 18.)

⁶⁵⁵ ENJABiz 51. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* felállításáról (Benin, Cotonou város, 2000. november 6.) paras. 2.,3.

⁶⁵⁶ BOJOSI – WACHIRA, pp. 390-391.

⁶⁵⁷ ENJABiz Munkacsoport, Report of the African Commission's Working Group of Experts on Indigenous Populations/Communities, Submitted in accordance with the Resolution on the Rights of Indigenous Populations/Communities in Africa adopted by the African Commission at its 28th ordinary session held in Cotonou, Benin in October 2000, IWGIA & ACPHR, (2005) (a továbbiakban: Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése)

⁶⁵⁸ ENJABiz 65. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* jelentésének elfogadásáról (Gambia, Banjul város, 2003. november 20.)

miként garantálja azokat. A legelső jog, amit a Munkacsoport jelentése górcső alá vett, az *a népek önrendelkezéshez való joga*. A Bizottság a *Katangese Kongresszusa kontra Zaire* ügyben⁶⁵⁹ foglalkozott először a népek önrendelkezéshez való jogával. A felperesek állítása szerint *Zaire* – mai nevén *Kongói Demokratikus Köztársaság* – megsértette az Afrikai Charta 20. cikkének (1) bekezdésében biztosított önrendelkezéshez való jogot. A beadványt az Afrikai Bizottság elutasította, arra hivatkozva, hogy a panaszos felek nem bizonyították, hogy *Zaire* megfosztotta őket a Charta 13. cikkének (1) bekezdésében garantált, a kormányzatban való részvételhez való joguktól. Mindemellett az Afrikai Bizottság felhívja a figyelmet, hogy a Bizottságnak kötelezettsége elősegíteni *Zaire* területi integritásának fenntartását.⁶⁶⁰ A döntést kritizálók szerint az Afrikai Bizottság elmulasztotta a lehetőséget, hogy állást foglaljon saját joghatóságát illetően, az önrendelkezéshez való jog kérdését érintő ügyekben.⁶⁶¹ A Munkacsoport jelentése ugyanakkor pozitívan ítéli meg a döntést, álláspontja szerint: az Afrikai Bizottság tulajdonképpen elismerte, hogy egy adott ország népességének kisebb része védelemre tarthat igényt, a Bizottság pedig adott esetben foglalkozik az ilyen ügyekkel – ezzel kikövezte az őslakos népek védelméhez vezető utat.⁶⁶² A *Dawda Jawara kontra Gambia* ügyben a Bizottság megállapította, hogy a katonai kormányzat hatalomátvétele – békés volta ellenére is – a Charta 20. cikkének (1) bekezdésében garantált önrendelkezési jog megsértését jelenti.⁶⁶³ Ugyanakkor a Munkacsoport jelentése hangsúlyozza: „a népek önrendelkezéshez való jogát az államok sérthetetlen nemzeti határain belül, az állam szuverenitására figyelemmel kell gyakorolni.”⁶⁶⁴ Ezt a gyakorlatot erősíti meg a 2009-es *Mgwanga és társai kontra Kamerun* ügy:⁶⁶⁵ A Bizottság, részben megismételve a *Katangese* ügyben tett kijelentéseit leszögezi, hogy az Afrikai Bizottság nem bátoríthatja a dél-kameruniak elszakadását, tekintettel arra, hogy ezzel megszegné az AU alapokmányából, valamint az Afrikai Chartából eredő kötelezettségét, jelesül veszélyeztetné Kamerun területi integritását. Mint arra a Bizottság rámutat: a panaszos felek nem használhatják az Afrikai Chartát arra, hogy egy részes állam területi integritását vagy szuverenitását fenyegetessék.⁶⁶⁶ A

⁶⁵⁹ ENJABiz, *Katangese Peoples' Congress kontra Zaire*, 1994. november 3 (ügyszám: 75/92)

⁶⁶⁰ uo. paras. 5.,6.

⁶⁶¹ BOJOSI – WACHIRA, p. 402.

⁶⁶² Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése, 79.

⁶⁶³ ENJABiz, *Dawda Jawara vs. Gambia*, 2000. május 11. (ügyszám: 147/95 és 149/96)

⁶⁶⁴ Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése, 75.

⁶⁶⁵ ENJABiz, *Mgwanga és társai kontra Kamerun*, 2009. május 27. (ügyszám: 266/2003)

⁶⁶⁶ Uo., paras. 190-192.

fenti ügyekből tett kijelentésekből következik, hogy az őslakos népeknek jogaik érvényesítése során be kell bizonyítaniuk azt, hogy követeléseik nem az állam területi integritása ellen irányulnak, amely aránytalan terhet ró rájuk, és megnehezíti a jogaik védelmét. A Bojosi – Wachira szerzőpáros továbbá rámutat, hogy bár a Munkacsoport kimondta, az őslakos népeket megilleti az önrendelkezéshez való jog, azonban arra vonatkozóan már nem ad eligazítást, hogy ez a jog pontosan mit takar, és milyen módon gyakorolható az állam területi szuverenitásának és integritásának sérelme nélkül.⁶⁶⁷

Az Afrikai Bizottság által vizsgált második – az őslakos népeket megillető – jog az Afrikai Charta 19. cikke által garantált jog arra, hogy minden nép szabadon élhessen anélkül, hogy más népek elnyomnák. E jog a *Malawi African Association kontra Mauritania*,⁶⁶⁸ és a hozzácsatolt ügyekben került először terítékre. A Bizottság álláspontja szerint a keresetekben leírt diszkrimináció, elnyomás és brutalitás ellentétes az Afrika Charta egyik alapelvével, az egyenlőséggel, egyben sérti az Afrikai Charta 19. cikkét. Az ENJABiz Munkacsoport véleménye szerint a keresetek befogadásával – a Katangese ügghöz hasonlóan – az Afrikai Bizottság kifejezte, hogy hajlandó a népesség egy részének kollektív jogait érintő kérdésekkel érdemben foglalkozni. A Bojosi – Wachira szerzőpáros egyetért a fenti értelmezéssel, jóllehet, véleményük szerint az Afrikai Bizottság továbbra sem fektet kellő energiát a „népek” kifejezés tartalmának meghatározására. Habár az Ogoni-ügyben⁶⁶⁹ a Bizottság megállapította az „Ogoni nép” jogainak megsértését – jelesül az Afrikai Charta 21. és 24. cikkének sérelmét –, ugyanakkor döntésében nem ismerte el őket őslakos népként. – Ellentétben a Munkacsoporttal, amely a 2003-as jelentésében egyértelműen az őslakos népek között említi az ogoni törzset.⁶⁷⁰

Az ENJABiz Munkacsoport *harmadikként* az Afrikai Charta 21. cikkében garantált, a *természeti kincsekkel való rendelkezéshez*, valamint a 22. cikkben található, a *gazdasági, szociális és kulturális fejlődéshez való jogot* vizsgálta. A Munkacsoport arra a következtetésre jutott, hogy a 21. cikk szövegezéséből kifolyólag – különösen annak (5) bekezdésére tekintettel – az Afrikai Charta alkotói, a kizsákmányolást elsősorban külső fenyegetésként értelmezték. – Érthető módon élénken élt még emlékezetükben a kolonizáció és a

⁶⁶⁷ BOJOSI – WACHIRA, p., 402.

⁶⁶⁸ ENJABiz, *Malawi African Association kontra Mauritania*, 2000. május 11. (ügyszám:54/91)

⁶⁶⁹ ENJABiz, *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights kontra Nigéria*, 2001. október 27. (ügyszám: 155/96) (a továbbiakban: Ogoni-ügy)

⁶⁷⁰ BOJOSI – WACHIRA, p.403.

gyarmatosítás keserű emléke. – A Munkacsoport, a Bizottság Ogoni-ügyben hozott döntését elemezve arra a következtetésre jutott, hogy a 21. és 22. cikkekben foglalt jogok egyértelműen megilletik az Ogoni népet, amely így a természeti kincsek feletti rendelkezést, illetve a fejlődéshez való jogot illetően, a saját államával szemben is védelemre jogosult.⁶⁷¹

Az ENJABiz Munkacsoport tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult az őslakos népek hatékony védelmének megteremtéséhez, egyben több későbbi ügyben is hivatkozási alapul szolgált a mechanizmus intézményei számára.

A Bizottság 2001-ben hozta meg döntését az Ogoni törzs által elszenvedett jogsértések ügyében. Az Ogoni törzs – amelyet az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése az őslakos népek közt említ – nagyjából 500 ezer főt számlál, tagjai javarészt földművelésből és halászatból tartják el magukat. Földjeiken 1958-ban találtak kőolajat, amelynek kitermelésére a *Nigériai Nemzeti Olajtársaság* a *Shell Olajtársasággal* közösen alapított céget.⁶⁷² A területen végzett olajkitermelés súlyos környezeti károsodást idézett elő a földekben, továbbá jelentősen károsította az ogoni törzs tagjainak egészségét. A nigériai katonai kormányzat készségesen asszisztált a kizsákmányoló gyakorlat fenntartásához: fegyveres csapatokat bocsátott az olajtársaság rendelkezésére, e csoportok feldúlták az ogoni törzs falvait: házaikat felégették, állataikat lemészárolták. A felperesek állításai szerint a nigériai állam ezen túlmenően egyéb mulasztásokért is felelős: egyrészt nem készített környezeti hatástanulmányt, nem konzultált az érintett csoporttal, és nem tájékoztatta a lakosságot a várható hatásokról; végül, de nem utolsósorban az állam elmulasztotta kivizsgálni az említett cégek felelősségét.⁶⁷³ A fentiekre tekintettel, a felperesek az Afrikai Bizottságtól az Afrikai Charta megkülönböztetés tilalmáról szóló 2. cikkének, az emberi élet és az emberi integritás védelméről szóló 4. cikkének, a tulajdonhoz való jogról szóló 14. cikkének megsértését kérték megállapítani. Indítványozták továbbá az egészséghez való jogról szóló 16. cikk, a családi élet védelméről szóló 18. cikk, a természeti kincsekhez való hozzáférésről szóló 21. cikk, valamint a kielégítő környezethez és fejlődéshez való jogról szóló 24. cikk megsértésének megállapítását.⁶⁷⁴

⁶⁷¹ BOJOSI – WACHIRA, p., 404.

⁶⁷² DUX László: Az ogoni-ügy az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága előtt, *Jogelméleti Szemle*, 5. évf. (2005) 2. szám, (a továbbiakban: DUX), 1.

⁶⁷³ ENJABiz, Ogoni-ügy, paras. 1-9.

⁶⁷⁴ ENJABiz, Ogoni-ügy, para. 10.

Az ügy érdemi elbírálása során az Afrikai Bizottság az ún. „kötelezettségek megközelítést” alkalmazta, amely Henry Shue,⁶⁷⁵ – valamint az elméletet tovább fejlesztő – Asbjørn Eide⁶⁷⁶ nevéhez köthető. Shue elmélete a nemzetközi szerződések által, az alapvető jogokhoz köthetően az államra rótt kötelezettségeket helyezi a fókuszpontba, relativizálva ezáltal a korábbi éles határvonalat a polgári és politikai jogok, valamint a gazdasági és szociális jogok között. Ennek a megközelítésnek az a vitathatatlan előnye, hogy a jogok eltérő generációi egyenlő súllyal esnek a latba.⁶⁷⁷ – Ellentétben a generációk szerinti felosztással, amelynek eredményeképpen az államok az esetek nagy többségében lemondanak a második és harmadik generációs jogok érvényesítéséről.⁶⁷⁸ – Az elmélet lényege, hogy az államnak az emberi jogokat illetően 3 + 1 kötelezettsége van: *tisztelnie, védenie, teljesítenie, valamint elő kell mozdítania* azokat. Az első kötelezettség, *az emberi jogok tisztelete* – a többivel ellentétben – negatív tartalmú kötelezettség, azt követeli meg az államtól, hogy tartózkodjék az emberi jogok megsértésétől. *Az emberi jogok védelme* pozitív tartalmú kötelezettség, vagyis az államnak garantálnia kell, hogy harmadik személyek – akár magánszemélyek, akár jogi személyek – ne sérthessék meg az egyén jogait. *Az emberi jogok teljesítése* olyan lépések meghozatalát követeli meg az államtól, melynek köszönhetően széles rétegek tudják gyakorolni jogaikat. Végezetül, *az előmozdítás* értelmében az állam igyekszik minél szélesebb körű társadalmi elismertséget szerezni az alapvető emberi jogoknak.⁶⁷⁹

Mint fentebb említésre került: az Afrikai Bizottság által alkalmazott megközelítés előnye, hogy ellentétben a klasszikus – generációk szerinti – felosztással, a gazdasági, szociális és kulturális jogok, valamint a polgári és politikai jogok egyenlő súllyal esnek a latba. E megközelítés egyébként sem tekinthető idegennek az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus számára: az Afrikai Chartában ugyanis, a harmadik generációs jogok esetében sem találunk a progresszív megvalósításra való utalást, kivéve a 16. – az elérhető

⁶⁷⁵ SHUE, Henry, *Basic Rights; Subsistence, Affluence and US Foreign Policy*. New Jersey, Princeton University Press, 1980.

⁶⁷⁶ EIDE, Asbjørn, The human right to adequate food and freedom from hunger. – Elérhető: <http://www.fao.org/docrep/w9990e/w9990e03.htm> (2015. március 2.)

⁶⁷⁷ Icelandic Human Rights Centre: The Concepts of Human Rights: An Introduction. Definitions and Classifications. – Elérhető: <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/humanrightsconceptsideasandfora/theconceptsofhumanrightsanintroduction/definitionsandclassifications/> (2013. augusztus 8.)

⁶⁷⁸ DUX, p.2.

⁶⁷⁹ ENJABiz, Ogoni-ügy, paras. 43-48

legmagasabb fokú szellemi és testi egészséget garantáló – cikket. A Bizottság rámutatott annak jelentőségére, hogy gazdasági, szociális és kulturális jogok tekintetében hozhatott döntést, és ennek keretében hangsúlyozta: „nincs olyan jog az Afrikai Chartában, amelyet ne lehetne érvényesíteni.”⁶⁸⁰

Döntésében az Afrikai Bizottság részletesen elemezte a beadványban szereplő jogok megsértésének kérdését, ennek során kiemelkedő jelentőségű, hogy olyan jogok megsértését is megállapította, amelyek – a Bizottság által is elismerten – *expressis verbis* nem szerepelnek az Afrikai Chartában.⁶⁸¹ Ilyen a *lakhatáshoz való jog*,⁶⁸² amelyet az Afrikai Charta 14., a 16., és a 18. (1) cikkekből vezetett le a Bizottság; további példa az *élelemhez való jog*,⁶⁸³ melyet a 4., 16., és 22. cikkekre alapozva dolgozott ki, egyben megállapítva e jogok sérelmét. E két jog kapcsán, az Afrikai Bizottság megállapította az állam minimum kötelezettségeit annak érdekében, hogy ne sérüljön az említett jogok lényege; jóllehet arról, hogy ez utóbbi miben áll, a Bizottság nem tesz említést. A lakhatáshoz való jog tekintetében az államnak három alapvető kötelezettséget kell betartania: (i) ne rombolja le a civilek házait; (ii) védje meg azokat; végezetül (iii) védje meg a lakosságot az erőszakos kitelepítésektől. Az élelemhez való jog tekintetében az állam kötelezettsége, hogy (i) ne semmisítse meg az élelem

⁶⁸⁰ uo. para. 68.

⁶⁸¹ Jóllehet más nemzetközi dokumentumok garantálják azt: A GSZKJNE 11. cikke a nemzeti kormányok és a nemzetközi közösség feladatává teszi, hogy gondoskodjanak a világ élelmiszer készleteinek méltányos és megfelelő elosztását. A cikkben rögzítettek az ENSZ GSZKJB a 12. számú általános kommentárjában egyértelműsítette, amelyben az Afrikai Bizottsághoz hasonló megállapításokat tett. – Az ENSZ GSZKJB 12. számú, a megfelelő élelemhez való jogról szóló általános kommentárja (E/C.12/1999/5)

⁶⁸² A lakhatáshoz való joggal az ENSZ GSZKJB két általános kommentárjában is foglalkozott; megállapítva, hogy e jog kiemelten fontos az egyéb gazdasági, szociális és kulturális jogok zavartalan gyakorlása szempontjából. A Bizottság felhívta továbbá a figyelmet, hogy az államot e téren nem pusztán tartózkodási kötelezettség terheli: adott esetben az állam kötelessége a megfelelő lakhatás biztosítása azok számára, akik arról önhibájukon kívül nem képesek arról gondoskodni. – Az ENSZ GSZKJB 4. számú, a lakhatáshoz való jogról szóló általános kommentárja (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 18), paras 1., 7.; Az ENSZ GSZKJB 7. számú, az erőszakos kilakoltatásról és a megfelelő lakhatásról szóló általános kommentárja (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 45), para. 17.

⁶⁸³ A fentebb említett 12. számú általános kommentárjában az ENSZ GSZKJB megállapította, hogy az élelemhez való jog több más emberi jog megvalósításának előfeltételeként határozta meg. – Az ENSZ GSZKJB 12. számú, a megfelelő élelemhez való jogról szóló általános kommentárja (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 62), para. 4.

készleteket; (ii) védje meg azokat harmadik személyek támadásaitól; (iii) ne akadályozza az embereket abban, hogy ellássák magukat élelemmel.⁶⁸⁴

Az Afrikai Bizottság döntése értelmében Nigéria megsértette a beadványban szereplő jogokat, jelesen az Afrikai Charta 2., 4., 14., 16., 18 (1), 21. és 22. cikkeit. Ennek megfelelően a Bizottság felhívta a nigériai kormányt, hogy biztosítsa a természeti környezet védelmét, az ogoni nép egészségének megőrzését, továbbá az ogoni nép megélhetését. A fentiek érdekében a Bizottság a következő intézkedések meghozatalát javasolta az állam számára: (i) állítsa le a támadásokat, és tegye lehetővé, hogy civilek és független szakértők látogathassák a területet; (ii) indítson vizsgálatot annak érdekében, hogy felelősségre vonják a jogsértések felelőseit. Továbbá (iii) biztosítson megfelelő mértékű jóvátételt a jogsértések áldozatai számára; (iv) biztosítsa, hogy a projektek megkezdése előtt mindenesetben készüljön megfelelő hatástanulmány; (v) biztosítson információt a lakosság számára, a várható kockázatokról. A Bizottság továbbá arra ösztönzi a nigériai kormányt, hogy folyamatosan tájékoztassa a Bizottságot a *Szövetségi Környezetvédelmi Minisztérium*, a *Niger Deltai Fejlesztési Bizottság*, valamint a jogsértéseket kivizsgáló bírói testület munkájáról.⁶⁸⁵

A Bizottság döntése több szempontból mérföldkö jelentőségűnek tekinthető: egyrészt megerősítette, hogy a gazdasági, szociális és kulturális jogok a klasszikus polgári és politikai jogokkal egyenlő védelmet érdemelnek; ennek megfelelően bátran alkalmazta az úgynevezett kötelezettség megközelítést, így az Afrikai Bizottság munkája – e szempontból is – úttörő jellegűnek tekinthető. Másrészt az Afrikai Bizottság az Afrikai Chartát evolutívan értelmezve, olyan jogokat is számon kért a jogsértő államon, amelyek *expressis verbis* nem szerepelnek az Afrikai Chartában, és amelyeket más regionális mechanizmusok⁶⁸⁶ ilyen formában még nem állapítottak meg.⁶⁸⁷ Ily módon, a szerző véleménye szerint az afrikai mechanizmus az amerikai rendszer nyomdokaiba lépett, amely – az eredetileg az EJEB

⁶⁸⁴ ENJABiz, Ogoni-ügy, paras. 60-66.

⁶⁸⁵ uo. rendelkező rész

⁶⁸⁶ EJAB, Sawhoyamaya őslakos közösség kontra Paraguay

⁶⁸⁷ Tekintettel arra, hogy sem az EJEE, sem annak kiegészítő jegyzőkönyvei nem rögzítik az élelemhez való jogot, az ilyen formában nem érvényesíthető az EJEB előtt. Az élelemhez való jog vizsgálata egyéb, az említett egyezményben szereplő jogok sérelme esetén vizsgálható: a leggyakrabban a fogva tartás során körülményei, vagyis a kínzás tilalma kapcsán, amennyiben a fogvatartottaktól megvonják az élelmet. – SZEMESI 2013, p. 96.

által kidolgozott – értelmezési módot alkalmazva hozta létre az őslakos népek védelmének hatékony rendszerét, az amerikai kontinensen.⁶⁸⁸

Az Ogoni-ügyet követő legjelentősebb döntés a 2007-es, az Endorois-ügyben hozott határozat. A döntés a Munkacsoport, valamint az Afrikai Bizottság korábbi joggyakorlata által kijelölt út folytatásának tekinthető: a Bizottság a Munkacsoport javaslatának megfelelően határozta meg azt, hogy az endorois törzs őslakosnak tekinthető-e; a Bizottság ennek kapcsán leszögezte, hogy egyes népcsoportok őslakosként való definiálásának célja nem az őslakos népeknek a többi népcsoport fölé helyezése, hanem múltbéli sérelmeik és jelenbeli hátrányaik leküzdése.⁶⁸⁹ A döntés jelen dolgozat szempontjából legfontosabb aspektusa, hogy megállapítást nyert az őslakos népek kulturális integritáshoz, fejlődéshez, valamint földhöz való joga. Az ügy továbbá, a különböző emberi jogvédelmi mechanizmusok egymásra hatásának is kitűnő példája, a Bizottság többször említi az Amerikaközi Bizottság Saramaka emberek kontra Suriname ügyét.⁶⁹⁰

A tényállás röviden összefoglalva⁶⁹¹ a következő: a hozzávetőlegesen 60.000 főt számláló és magát főként pásztorkodásból eltartó endorois törzs a kenyai *Rift-völgyben* él, egyben évszázadok óta a *Bogoria-tó* és környékének jóhiszemű birtokosa, a többi környező törzs által is elismerten. Keresetükben arra is utaltak, hogy a gyarmatosítás során még a brit közigazgatás is elismerte jogaikat, az adott terület vonatkozásában. Az ország 1963-as függetlenedését követően, földjeik *állami gyámság* alá kerültek: innentől az állam vált a föld

⁶⁸⁸ MARINKÁS György: Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikaközi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyre. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2012. 108-117.

⁶⁸⁹ ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Őslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30., para 19.; ENJABiz, Endorois ügy, para. 296.

⁶⁹⁰ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172 (merits); MARINKÁS György: A Saramaka emberek kontra Suriname ügy; avagy az Amerikaközi Bíróság, mint az őslakos népek jogainak élharcosa. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus Tomus XXXI*. (2013), 221–238.

⁶⁹¹ A tényállást részletesen lásd: MARINKÁS György: Az Endorois ügy, egy hosszú út eredménye – avagy az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus joggyakorlata és az őslakos népek jogainak védelme. Debreceni Jogi Műhely, 2014 (11. évf.) 1. szám. Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/aktualis_szam/1_2_2014/az_endorois_ugy_egy_hosszu_ut_eredmenye_ava_gy_az_afrikai_emberi_jogvedelmi_mechanizmus_joggyakorlata_es_az_oslakos_nepek_jogainak_vedelme/ (2016. január 14.)

tulajdonosává, az endorois törzs azonban továbbra is használhatta azt. A kérelmezők szerint a Bogoria-tó környéke termékeny terület, mely zöld legelőkkel és értékes ásványi sókkal látja el az állatállományt, a terület ebből kifolyólag nélkülözhetetlen a létfenntartásukhoz. A föld ugyanakkor nemcsak gazdasági szempontból fontos számukra, a törzset szoros spirituális kötelékek fűzi ősi földjeihez: hitük szerint az elhunyt endorois emberek lelke a tavon él tovább, amelynek partján éppen ezért, rendszeresen, vallási szertartásokat végeznek. Az endorois törzs a tradicionálisan birtokolt földjeit 1973-ban kényszerült elhagyni – ezzel együtt hagyományos életmódja is veszélybe került –, amikor a kenyai kormány engedélyt adott egy szafari park építésére a tavat körül ölelő földeken, majd ezt követően, 1978-tól teljes mértékben elvágta a csoportot, a területhez való hozzáférés lehetőségétől.⁶⁹²

A kérelmezők beadványukban arra kérték az Afrikai Bizottságot, hogy állapítsa meg: a kenyai állam megsértette az endorois törzs, vallási és lelkiismereti szabadsághoz,⁶⁹³ a tulajdonhoz,⁶⁹⁴ az oktatáshoz és a kultúrában való részvételhez,⁶⁹⁵ a természeti kincsek feletti rendelkezéshez,⁶⁹⁶ valamint a gazdasági, szociális és kulturális fejlődéshez⁶⁹⁷ való jogait.⁶⁹⁸

A Bizottságnak számos kérdésben kellett döntést hoznia, a szerző jelen írásban négyet emel ki: (i) kik tekinthetők őslakos népeknek; (ii) megállapítható-e, hogy az állam megsértette a törzs jogát a kulturális integritáshoz; (iii) mit takar az őslakos népek földekre vonatkozó joga; (iv) miként határozható meg a fejlődéshez való jog?

Az első kérdés kapcsán ugyanazok a problematikus pontok merültek fel, amelyek a Munkacsoport jelentésének elkészítésekor is: nem létezik – és nem is kívánatos – egy nemzetközileg egységes definíció, ugyanis az nem képes kellően figyelembe venni a helyi sajátosságokat. Az Afrikai Bizottság véleménye szerint annak eldöntése során, hogy egy nép őslakosnak tekinthető-e, döntő súllyal esik a latba az adott területtel fennálló szoros kulturális és spirituális kapcsolata. A Bizottság rámutatott, hogy a különböző, az őslakos népek jogaival foglalkozó nemzetközi dokumentumok tanulmányozását követően megállapítható, hogy mindegyik, az őslakosokat azonosítani kívánó definíciónak közös eleme a tradicionálisan

⁶⁹² ENJABiz, Endorois-ügy, paras. 1-6.

⁶⁹³ Afrikai Charta, 8. cikk

⁶⁹⁴ Uo. 14. cikk

⁶⁹⁵ Uo. 17. cikk

⁶⁹⁶ Uo. 21. cikk

⁶⁹⁷ Uo. 22. cikk

⁶⁹⁸ ENJABiz, Endorois-ügy, para 22.

használt és birtokolt földekkel fennálló szoros kapcsolat. Az Afrikai Bizottság ennek figyelembevételével tanulmányozta az endorois közösség kapcsolatát a tradicionálisan használt földjeivel, és arra a következtetésre jutott, hogy a közösséget szoros kapcsolat fűzi azokhoz: amennyiben nem férnek hozzá az említett földterületekhez, nem képesek gyakorolni kultúrájukat és vallásukat, továbbá úgy érzik, elvágta őket ősük szellemétől.⁶⁹⁹ Az Afrikai Bizottság által vizsgált másik tényező az volt, hogy a törzs tagjai őslakosként tekintenek-e magukra. Az Afrikai Bizottság megállapította, hogy a törzs magát egyértelműen őslakos népeknek tekinti, ami része az önazonosság tudatának. A Bizottság továbbá utalt az Amerikaközi Bíróság joggyakorlatára – jelesül a Saramaka emberek kontra Suriname ügyre⁷⁰⁰ –, melynek értelmében az adott területen nem őshonos népek is az őshonos népekéhez hasonló elismertséget nyertek – többek között – arra tekintettel, hogy az évszázadok során erős kulturális és spirituális kötelék jött létre köztük és földjeik között.⁷⁰¹ Ennek az sem képezheti akadályát, hogy a modernizáció következtében – amint arra az állam hivatkozott –, a törzs egyes tagjai elszakadtak az ősi földjeiktől, ennek következtében a törzs minden egyes tagjának beazonosítása lehetetlen lenne.⁷⁰² – Az Afrikai Bizottság ennek kapcsán utalt a Saramaka ügyre, melyben az Amerikaközi Bíróság megállapította, hogy az a tény, hogy a törzs egyes tagjai felhagytak az ősi életformájukkal, az ügy szempontjából irreleváns.⁷⁰³ – A Bizottság, a kérdés tárgyalása során utalt továbbá a Munkacsoport 2003-as jelentésében az őslakos népek egyik – az azonosításuk egyik lehetséges alapjául szolgáló – megkülönböztető jellegzetességeikre, a marginalizált társadalmi helyzetükre, amely az endorois törzsről is elmondható.⁷⁰⁴

A fentiekre tekintettel az Afrikai Bizottság az alábbi következtetésre jutott: „Az endorois törzs egy őslakos közösség, amely megfelel a kulturális elkülönültség kritériumának. Az Afrikai Bizottság egyetért azzal, hogy az endorois közösség saját magára önálló népként

⁶⁹⁹ Uo., paras 151., 154., 156.

⁷⁰⁰ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172.; Az ügyről bővebben: MARINKÁS György: A Saramaka emberek kontra Suriname-ügy, avagy az Amerikaközi Bíróság, mint az őslakos népek jogainak éharcosa. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI.* (2013), pp. 221–238.

⁷⁰¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172., paras 79-84.; EJAB, *Moiwana Község kontra Suriname*, 2005. június 15. C Sorozat No. 124. para. 82.

⁷⁰² ENJABiz, Endorois-ügy, para 162.

⁷⁰³ Uo., paras. 186–188.

⁷⁰⁴ Uo., paras. 148-150.

tekint, közös múlttal, kultúrával és vallással [...] az endorois törzs népet alkot, amely feljogosítja arra, hogy az Afrikai Charta kollektív jogokat biztosító rendelkezéseinek védelmét élvezze. Az Afrikai Bizottság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a hivatkozott jogsértések az őslakos jogok esszenciáját alkotják: az ősi identitás megvédését az ősi földekkel való azonosítás révén.⁷⁰⁵

A második kérdés arra vonatkozott, *hogy megállapítható-e a törzs kulturális integritáshoz való jogának megsértése*. Az utóbbi évtizedben az őslakos népek kulturális jogai egyre szélesebb körben nyertek elismertséget a nemzetközi jogban, ezen belül említést érdemel az őslakosok kulturális integritáshoz való joga; jóllehet ezt egyetlen nemzetközi dokumentum sem tartalmazza *expressis verbis*, ugyanakkor más jogokból levezethető.⁷⁰⁶ Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága a 23. számú, *a kisebbségek jogairól szóló általános kommentárjában* rámutatott, hogy a kultúra számtalan formában kifejezésre kerülhet, akár egy sajátos életformaként is, amely nagymértékben kötődik a természeti kincsekhez, különösen az őslakos népek esetében.⁷⁰⁷ Az amerikai rendszer esetén az Amerikai Bizottság a tulajdonhoz, az élethez és az egészséghez való jogra építve, szintén kidolgozta a kulturális integritáshoz való jogot.⁷⁰⁸ Az afrikai rendszer esetében a kulturális integritáshoz való jog az Endorois-ügyben került először terítékre: a kérelmet benyújtók szerint, „ősi földjeik mellett, hogy biztosítják a megélhetést, számukra szent területek, és elválaszthatatlanul kötődnek a törzs kulturális integritásához és hagyományos életviteléhez.”⁷⁰⁹ Tekintettel arra, hogy az Afrikai Charta a kulturális integritáshoz való jogot – hasonlóan más nemzetközi jogi dokumentumokhoz – nem említi, az endorois törzs és képviselői e jogukat a vallásgyakorláshoz, a kultúrához, valamint a természeti kincsekhez való hozzáféréshez való joguk⁷¹⁰ megsértéséből vezették le.⁷¹¹

A *szabad vallásgyakorlással* kapcsolatosan az endorois törzs arra hivatkozott, hogy ősi földjeikről való elűzetésük gátolja őket vallásuk szabad gyakorlásában; ahhoz ugyanis elengedhetetlenül szükséges, hogy hozzáférjenek ősi földjeikhez. Az Afrikai Bizottságnak,

⁷⁰⁵ Uo., paras 157., 162.

⁷⁰⁶ GILBERT, p. 254.

⁷⁰⁷ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja*, para 7.

⁷⁰⁸ Lásd bővebben: ANAYA – WILLIAMS, pp. 33-86.

⁷⁰⁹ ENJABiz, Endorois-ügy, para 16.

⁷¹⁰ Az Afrikai Charta 8., 17., 21. cikkek

⁷¹¹ GILBERT, p. 255.

ennek kapcsán először azt kellett eldöntenie, hogy vajon az endorois törzs vallási hiedelmei és szokásai megfelelnek-e azoknak a kritériumoknak, amelyek alapján az Afrikai Charta által védelemben részesített vallásról lehet beszélni. A Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy igen. A második kérdés arra vonatkozott, hogy tekintettel a vallásgyakorláshoz való jog korlátozhatóságára, az adott ügyben megengedhető-e hasonló korlátozás. Az Afrikai Bizottság – saját joggyakorlatának áttekintését követően⁷¹² – arra a következtetésre jutott, hogy a korlátozás a vallásgyakorláshoz való jog lényegi elemét érintette, valamint azt nem igazolta köz- vagy bármilyen más érdek. Ennek megfelelően a Bizottság megállapította, hogy Kenya megsértette az Afrikai Charta 8. cikkét.⁷¹³

A *kulturális integritáshoz való jogot* illetően, a második hivatkozott jogsértés az Afrikai Charta 17. cikkére vonatkozott. A kérdés az volt, hogy a területhez való hozzáférés értelmezhető-e a kulturális jogok részeként, illetve az adott területtől való elzárás milyen mértékben fenyegeti ősi életformájukat és a hozzá kötődő kulturális értékeket. Az Afrikai Bizottság megállapította, hogy az endorois törzs számára a föld a gazdasági és spirituális-vallási kötődésen kívül a kulturális életük fennmaradásához is fontos, a földjeiktől való elzárásuk egyet jelent annak pusztulásával. Az Afrikai Bizottság rámutatott, hogy az Afrikai Charta rendelkezései értelmében az államnak kötelezettsége, hogy garantálja a földekhez való hozzáférést – tehát az állam kötelezettsége nem merül ki pusztán a tartózkodó magatartásban –, tekintettel arra, hogy ez elmaradt, a Bizottság értelmezése szerint Kenya megsértette az Afrikai Charta 17. cikkének (2) és (3) bekezdését.⁷¹⁴

A harmadik tisztázandó kérdés *a természeti kincsekkel való rendelkezéshez való jogra* vonatkozott. A Bogoria-tó környéki területek – mint az korábban említésre került – termékeny legelőket és különböző, az állatállomány számára értékes ásványi anyagokat biztosítanak. Az említett természeti erőforrásokhoz való hozzáférés közvetlenül befolyásolja az állatok egészségét, az endorois törzs megélhetését, és ezen keresztül a kultúrájuk fennmaradását: amennyiben ugyanis a használatukat nem képesek megfelelően tartani, úgy kénytelenek felhagyni tradicionális életmódjukkal. Az Afrikai Bizottság utalt a *Saramaka emberek kontra Suriname ügyre*, amelyben az Amerikaközi Bíróság kimondta, hogy a Saramaka embereknek jogukban áll használni, és igénybe venni területeiket és az azokon található természeti

⁷¹² ENJABiz, *Amnesty International kontra Sudan*, 1999. november 8. (ügyszám: 48/90)

⁷¹³ ENJABiz, Endorois-ügy, paras 168., 172., 173.

⁷¹⁴ ENJABiz, Endorois-ügy, paras 239-251.

kincseiket, szokásaiknak megfelelően.⁷¹⁵ Az Amerikaközi Bíróság az Amerikai Egyezmény 21. – a tulajdonhoz való jogról szóló – cikkére alapozta az őslakosok természeti kincsekhez való jogának védelmét, tekintettel arra, hogy az EJAE nem tartalmaz az Afrikai Charta 21. cikkéhez hasonló, a természeti kincsekkel való rendelkezéshez való jogról szóló rendelkezést. Hasonlóan amerikaközi megfelelőjéhez, az Afrikai Bizottság is úgy véli, hogy az őslakos népeknek jogukban áll rendelkezniük a területükön található természeti kincsekkel. A fentiek fényében az Afrikai Bizottság megállapította, hogy az alperes állam megszegte az Afrikai Charta 21. cikkéből eredő kötelezettségét, amikor a konzultáció lehetőségének biztosítása nélkül rendelkezett az endorois törzs ősi földjeiről.⁷¹⁶

A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy *mit takar pontosan az őslakos népek földhöz való joga*. Az utóbbi években az őslakos népeket megillető jogok közül a földhöz való joguk fokozottan a figyelem középpontjába került, ahogyan a Munkacsoport is rámutatott jelentésében: „a földekhez és a természeti kincsekhez való jog védelme alapvető [fontosságú] az afrikai őslakos népek túlélése szempontjából.”⁷¹⁷ A földhöz való jog kapcsán elkerülhetetlen a kérdés történelmi dimenziókban való szemlélése: a gyarmatosítás korában, az általánosan elterjedt nézet szerint az őslakosok földjei uratlan területnek – terra nulliusnak – minősültek, azokon az őket birtokba vevő gyarmatosítók tulajdonjogot szereztek; jóllehet – mint az korábban említésre került –, az endorois törzs esetében, a területet uraló britek is elismerték a törzs jogait a föld birtoklására. 1963-ban, Kenya függetlenedésével földjeik állami gyámság alá kerültek, az államot ezzel kapcsolatban két kötelezettség terhelte: egyrészt az államnak a közösség érdekében kellett – volna – gyakorolnia tulajdonosi jogait, másrészt az államnak garantálnia kellett volna, hogy az endorois közösség élvezhesse a szokásjogon alapuló földbirtok rendszerét. Az állam a közösséget – alkotmányos kötelezettségei ellenére –, 1978-ban végleg elüldözte a hagyományosan birtokolt és használt földről. A törzs, más nemzeti bíróságok döntéseire⁷¹⁸ hivatkozva úgy vélte, hogy a kenyai államnak teljes körűen el kellett volna ismernie tulajdonjogukat, amelynek létrehozása egyebekben nem érintette szokásjogi alapú tulajdoni rendszerüket. Állításuk szerint, a földjeikről való elűzetésük megvalósítja az Afrikai Charta 14. pontjának sérelmét. Az Afrikai

⁷¹⁵ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, paras. 119–122.

⁷¹⁶ ENJABiz, Endorois-ügy, paras. 120., 124., 126., 252–268.

⁷¹⁷ A Munkacsoport 2003-as jelentése, p. 21.

⁷¹⁸ A Dél-afrikai Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, *Alexkor Limited és a Dél-Afrikai Köztársaság kormánya kontra Richtersveld közösség és mások*, 2003. október 14. (CCT 19/03)

Bizottság, megvizsgálva a kérdést arra jutott, hogy a gyámsági rendszer teljes egészében alkalmatlan arra, hogy megfelelő védelemben részesítse az őslakos népek földhöz való jogait: egyedül a valódi *tulajdonosi cím* az, amely megfelelően szolgálja azt.⁷¹⁹ A gyámsági rendszer esetében kiszolgáltatottak, az állam ugyanis bármikor eladhatja a „lábuk alól” a talajt, megfelelő konzultáció és kárpótlás nélkül.⁷²⁰ Az Afrikai Bizottság szerint e lépésnek, a jelen ügyön túlmutató jelentősége van: a kenyai gyámsági rendszerhez hasonló jogszabályi megoldások meglehetősen elterjedtek a világ más részein is, a döntés alapul szolgálhat ezek fokozatos felszámolásához.

Az Afrikai Bizottságnak ezt követően arról kellett döntenie, hogy a közösség gyakorolhatja-e kollektívan a jogait, illetve, hogy szokásjoguk kellő jogalapot biztosít-e arra, hogy tulajdonjogot szerezzenek? Az *első* kérdést illetően az ENJABiz megállapította, hogy a kollektív jogok megtagadása problémát okoz az endorois törzsnek – ahogyan szerte a világon minden őslakos népnek –, számukra, akik évszázadokon keresztül kollektívan használták a földjeiket, az egyéni tulajdon értelmezhetetlen. Jóllehet a kollektív földtulajdonlás lehetősége már az Ogoni-ügyben terítékre került, a Bizottság akkor megkerülte a kérdést oly módon, hogy a földtulajdonhoz való jog helyett a lakhatáshoz való jogot helyezte az előtérbe, ezáltal az Endorois-ügy volt az első, amelyben a Bizottság véleményt nyilvánított a kollektív tulajdonjog tekintetében. Azáltal, hogy elismerte azok létjogosultságát az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus keretein belül, jelentős előrelépést tett az őslakos népek jogainak védelme irányában nemcsak regionális, hanem univerzális szinten is.⁷²¹ A példa, hasonlóan az amerikai rendszer joggyakorlatához, „ragadósnak” bizonyulhat.

A *második* kérdésre a Bizottság azt a választ adta, hogy az őslakos népek hagyományos földtulajdon rendszere az államilag garantált földtulajdon rendszerrel egyenértékű, továbbá a szokásjog alapján teljes körű állami elismerésre, és tulajdonjogaik bejegyzésére tarthatnak igényt.⁷²²

A fenti kérdések tisztázását követően a Bizottságnak arról kellett döntenie, hogy a kenyai állam megsértette-e az Afrikai Charta 14. – a tulajdonjogot garantáló – cikkét. Mint arra a Bizottság rámutatott, a tulajdonjog korlátozása önmagában nem törvényellenes,

⁷¹⁹ Ezzel a mondattal a Bizottság a Saramaka emberek ügy 110. paragrafusát idézte. – EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, para. 110.

⁷²⁰ ENJABiz, Endorois-ügy, paras. 199., 204-206

⁷²¹ GILBERT, p. 260.

⁷²² ENJABiz, Endorois-ügy, para. 209.

amennyiben az közérdekből, a törvény előírásainak megfelelően történik. Jelen ügyben a „szükségesség-arányosság” teszt elvégzése során – amelynek vonatkozásában az Afrikai Bizottság idézte az EJEB joggyakorlatát⁷²³ –, a jogsértés megállapításakor a szokásosnál alacsonyabb küszöbértéket kellett figyelembe venni, tekintettel arra, hogy a föld központi szerepet tölt be az endorois emberek életében. A Bizottság véleménye szerint, bár a vadrezervátum létrehozása törvényes, legitim cél, ugyanakkor az, ahogyan ezt a célt megvalósították, korántsem állt arányban az okozott kárral: a célt más módokon is el lehetett volna érni. A fentiek fényében a Bizottság megállapította, hogy a kenyai állam megsértette az endorois törzs tulajdonhoz való jogát.⁷²⁴

A Bizottság végül, de nem utolsósorban arra kereste a választ, hogy megilleti-e az őslakos népeket a fejlődéshez való jog? A nagyszabású beruházások és fejlesztések a legtöbb esetben negatívan befolyásolják az őslakosok helyzetét: gyakran jogfosztással és kizsákmányolással járnak együtt, ezt a jelenséget a *Doyle–Gilbert* szerzőpáros *fejlesztési agresszióként*⁷²⁵ definiálta. Hasonló ügyekben az államok jellemzően azzal érvelnek, hogy a fejlesztések az egész társadalom érdekeit szolgálják, amelynek érdekében „áldozatot” kell hozni.⁷²⁶ Jelen ügyben, az állam szerint a helyi közösségek és az egész társadalom profitált a fejlesztésekből és a bányászati koncessziókból. Az állam képviselője hozzátette továbbá, hogy „egy képviseleti demokráciában a közösségek feladata, hogy az egész társadalom jólétét szolgálják és ne a saját önző (sic!) érdekeiket.”⁷²⁷ A törzs képviselői ugyanakkor hangsúlyozták, hogy nem a vadrezervátum létrehozása ellen tiltakoznak – amelynek hasznosságát ők maguk sem vitatják –, hanem a cél elérésére választott módszer ellen: meglátásuk szerint hagyományos pásztorkodó életmódjuk és a turizmus nem zárja ki egymást, a kettő összehangolható. Jelen ügyben ugyanakkor a „jólétük jelentős csorbát szenvedett”, megfosztották őket annak lehetőségétől, hogy döntsenek saját sorsukat illetően.⁷²⁸

Az Afrikai Bizottság – ugyanúgy, mint az Amerikaközi Bíróság – az ilyen fejlesztések esetén három garanciális feltételt követel meg az államtól: (i) biztosítania kell az őslakos

⁷²³ EJEB, *Handyside kontra Egyesült Királyság*, 1976. december 7. (5493/72) para. 49.

⁷²⁴ ENJABiz, Endorois-ügy, paras. 210-224., 238.

⁷²⁵ DOYLE, Cathal – GILBERT, Jérémie, Indigenous Peoples and Globalization: From "Development Aggression" to "Self-Determined Development." *European Yearbook of Minority Issues*, 2009. (Vol. 9.), pp. 219-263.; p. 225.

⁷²⁶ GILBERT, p. 264.

⁷²⁷ ENJABiz, Endorois-ügy, paras. 178., 270.

⁷²⁸ Uo., paras. 131

hatékony, ősi szokásaikat figyelembe vevő részvételét a tárgyalások során; (ii) biztosítani kell, hogy az őslakosok tisztességes részesedést kapjanak a fejlesztések hasznaiból. Végezetül (iii) az állam nem adhat semmilyen koncessziós jogot, amíg az arra kompetenciával bíró szervezetek nem készítenek környezeti és társadalmi hatástanulmányt.⁷²⁹ Jelen ügyben az Afrikai Bizottság két kérdéssel foglalkozott részletesen, jelesül: történt-e előzetes konzultáció, amelynek keretében a törzs dönthetett a területén található természeti kincsek felől; illetve, hogy a törzs milyen mértékben részesül az ősi földjein található természeti kincsek hasznaiból. Az *első kérdést* illetően, a kormány véleménye szerint megfelelő konzultációt folytattak le, az őslakosok véleményét figyelembe vették. Ezzel ellentétben az endorois nép állítása szerint, a kormány önkényesen választotta ki a népüket képviselni hivatott személyeket, nem vették figyelembe, hogy szokásaik szerint a törzset egyfajta „vének tanácsa” képviseli; továbbá az állam megtagadta az Endorois Jóléti Tanács bejegyzését, amely a törzs bizalmát élvezi, egyben annak képviselőjét is hivatott ellátni.⁷³⁰ A Bizottság újfent idézte a Saramaka ügyet, amelyben az Amerikaközi Bíróság megállapította, hogy az államnak az előzetes konzultációk során figyelembe kell vennie az őslakos népek hagyományos döntéshozatali mechanizmusait.⁷³¹ Jóllehet az Afrikai Charta – ellentétben az UNDRIP-vel – nem tartalmazza *expressis verbis* az előzetes tájékoztatáson alapuló beleegyezés követelményét, a nemzetközi jog fejlődési tendenciáiból ez a jog egyértelműen levezethető.⁷³² A részvételt és a konzultációt illetően a Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy jelen ügyben az állam nem tett eleget ez irányú kötelezettségeinek: utalva az Amerikaközi Bizottság *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok* ügyére,⁷³³ melyben megállapítást nyert, hogy 14 évvel a beruházás megvalósítása után a konzultáció nem tekinthető sem előzetesnek, sem hatékonynak.⁷³⁴ A második kérdést illetően az Afrikai Bizottság megállapította, hogy az étel formájában érkező segély semmiképpen sem tekinthető megfelelő kompenzációnak az okozott veszteséget tekintve; egyben rámutatott, hogy a megfelelő fejlődés lehetőségének megteremtése az állam feladata. A Bizottság továbbá kijelentette, hogy a profitból való részesedés – az Afrikai Charta szelleméből következően – egyfajta méltányos

⁷²⁹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, para. 129.

⁷³⁰ ENJABiz, Endorois-ügy, paras. 20., 74.

⁷³¹ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, paras. 133–134.

⁷³² GILBERT, p. 267.

⁷³³ EJABiz, *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok* ügy, 2002. december 27. (No. 11 140)

⁷³⁴ ENJABiz, Endorois-ügy, para. 289., 133.

kárpótlásnak is tekinthető, cserébe az elszenvedett veszteségekért, az őslakosok földjeinek kizsákmányolásáért. A fentiekre való tekintettel, az Afrikai Bizottság megállapította az Afrikai Charta 22. pontjának sérelmét.⁷³⁵

Az Afrikai Bizottság a határozat rendelkező részében megállapította, hogy Kenya megsértette az Afrikai Charta 1., 8., 14., 17., 21. és 22. cikkeit. Az Afrikai Bizottság a következő ajánlásokat tette az alperes állam számára: (i) ismerje el az endorois nép tulajdonjogát, és állítsa vissza a tradicionálisan birtokolt és használt földjeik eredeti állapotát; (ii) biztosítson korlátozás nélküli bejárást a számukra a Bogoria tóhoz és annak környékére annak érdekében, hogy a törzs legeltethesse állatait, valamint gyakorolhassa kulturális és vallási szokásait. Továbbá (iii) fizessen méltányos kárpótlást a közösség részére az elszenvedett károkért; (iv) fizessen részesedést a törzsnek, kárpótlásul az eltűnőben lévő mesterségekért, valamint gondoskodjék róla, hogy a törzs tagjai részesüljenek a vadrezervátum által kínált munkalehetőségekből; (v) biztosítsa az Endorois Jóléti Tanács bejegyzését; (vi) kezdjen tárgyalást a panaszos felekkel jelen ajánlás hatékony végrehajtását illetően; végezetül (vii) jelentse az ajánlás végrehajtásának folyamatát.⁷³⁶

A döntés végrehajtása jelen sorok írásakor⁷³⁷ még várat magára. A kihirdetését követően a kenyai kormány ígéretet tett annak végrehajtására, az őslakos közösség által a Bogoria tó partján rendezett ünnepségen a mezőgazdasági miniszter is megjelent, és támogatásáról biztosította a közösséget. A szavakat azonban nem követték tettek.⁷³⁸ Az Afrikai Bizottság 2013 áprilisában tartott meghallgatást a határozat végrehajtása ügyében, amelyen az Endorois Jóléti Tanács részére az Afrikai Bizottság 2013-ban – hét másik nem kormányközi szervezettel együtt – megfigyelői státuszt biztosított.⁷³⁹ Az Endorois Jóléti Tanács pedig azon fáradozik, hogy más, emberi jogokkal foglalkozó szervezetek bevonásával eredményes tárgyalásokat folytasson a kormánnyal, az Afrikai Bizottság ajánlásainak minél

⁷³⁵ Uo., paras. 238., 296., 298.,

⁷³⁶ ENJABiz, Endorois-ügy, rendelkező rész

⁷³⁷ 2016 február

⁷³⁸ MARLIN, Rebecca, "The Endorois decision" – Four years on, the Endorois still await action by the Government of Kenya. Terra Nullius, 2014. szeptember 23. – Online elérhető: <https://terra0nullius.wordpress.com/2014/09/23/the-endorois-decision-four-years-on-the-endorois-still-await-action-by-the-government-of-kenya/> (2015. augusztus 21.)

⁷³⁹ A Tanács részére az Afrikai Bizottság 2013-ban – hét másik nem kormányközi szervezettel együtt – megfigyelői státuszt biztosított. – Az ENJABiz 53. ülészakáról kiadott hivatalos kommuniké (Gambia, Banjul város, 2013. április 23.)

teljesebb végrehajtása érdekében,⁷⁴⁰ egyelőre kevés sikerrel. A kenyai kormány 2014 júliusában két millió kenyai shillinget – amely átszámolva körülbelül húsz ezer dollárt ér⁷⁴¹ – adományozott a közösségnek, amelyet javarészt az endorois fiatalok iskoláztatására költöttek.⁷⁴² A kenyai elnök 2014 szeptemberében létrehozott egy, az ítélet végrehajtását felügyelni hivatott munkacsoportot, amelyet azzal a feladattal bízott meg, hogy egy éven belül tegyen javaslatokat az elnök számára, a lehetséges megoldást illetően.⁷⁴³ A munkacsoport létrehozása ugyan bizakodásra adott okot, másrésztől azonban amellet, hogy már a létrehozását illetően sem konzultáltak az őslakos csoportokkal, és a mandátuma alapján nem köteles konzultálni az endorois érdekvédelmi szervezetekkel, a munkacsoport kizárólag kormányzati tisztviselőkből állt.⁷⁴⁴ A legnagyobb probléma a munkacsoporttal kapcsolatban ugyanakkor az volt, hogy soha nem kezdte meg a működését, amint arra az Endorois Jóléti Tanács 2015 májusában felhívta az ENJABiz figyelmét.⁷⁴⁵

Az Endorois ügyben hozott döntés az Ogoni ügyben kimunkált irányvonal folytatásának tekinthető, amelynek a jelen dolgozat szempontjából legfontosabb aspektusa, hogy részben az evolutív megközelítésnek köszönhetően megállapítást nyert az őslakos népek kulturális integritáshoz, fejlődéshez, valamint földhöz való joga.

2.2.2.5. *Az Afrikai Bizottság joggyakorlatának értékelése*

A pozitívumok mellett szót kell ejteni ugyanakkor az ENJABiz joggyakorlatának hiányosságairól is. *Egyrésztől* az Ogoni-ügyben az Afrikai Bizottság nem fejtette ki kellő részletességgel – az általa – a meglévő anyagi normákból levezetett jogok minimum szintjét,

⁷⁴⁰ ESCR-Net, The Endorois community clarifies priorities for land restitution and reparations, advancing implementation of the precedent-setting recommendations of the African Commission on Human and Peoples' Rights to Kenya. – Online elérhető: <http://www.escr-net.org/node/365247> (2013. augusztus 7.)

⁷⁴¹ The Money Converter – Online elérhető: <http://themoneyconverter.com/KES/USD.aspx> (2015. október 6.)

⁷⁴² MARLIN, Rebecca, A closer focus on Endorois women reveals strength and resilience in the face of hardship. Minorities in Focus, 2015. február 25. – Online elérhető: <https://minorityrights.wordpress.com/2015/02/25/a-closer-focus-on-endorois-women-reveals-strength-and-resilience-in-the-face-of-hardship/> (2015. augusztus 21.)

⁷⁴³ A Kenyai Köztársaság Hivatalos Közlönye, 6708. számú közlemény, 2014. szeptember 19. – Online elérhető: [https://www.escr-net.org/sites/default/files/Government%20Task%20Force%20\(Gazette%20Notice\).pdf](https://www.escr-net.org/sites/default/files/Government%20Task%20Force%20(Gazette%20Notice).pdf) (2015. augusztus 21.)

⁷⁴⁴ ESCR-Net, First meeting of the Kenyan task force for the implementation of the Endorois decision. (2014. november 24.) – Online elérhető: <https://www.escr-net.org/node/365690> (2015. augusztus 21.)

⁷⁴⁵ ENJABiz, Az Endorois Jóléti Tanács beszámolója az ENJABiz 56. rendes ülésén (Gambia, Banjul város, 2015. május 7.)

csak érintőlegesen tárgyalta azokat, az állam kötelezettségeinek szempontjából. *Másrészről* – az Ogoni-ügynél maradva – az Afrikai Bizottság elmulasztotta a lehetőséget, hogy állást foglaljon az olajkitermelő vállalatok felelősségét,⁷⁴⁶ valamint a kollektív földtulajdonlást illetően. Előbbi esetében pusztán arra utalt – a *Velásquez Rodríguez kontra Honduras*⁷⁴⁷ ügyet idézve –, hogy az állam kötelezettsége megvédeni az emberek jogait más magánszemélyek jogsértéseivel szemben.⁷⁴⁸ A második vonatkozásában, a földtulajdonhoz való jog helyett a lakhatáshoz való jogot helyezte az előtérbe, ily módon megkerülte a kérdést. – A Bizottság e hiányosságot később, az Endorois-ügyben hozott döntésével korrigálta.⁷⁴⁹ – *Harmadrészt*, az Afrikai Bizottság az Ogoni-ügyben hozott döntésében szinte szóról szóra bemásolta a panaszos felek állításait a petícióból – bár meg kell hagyni, hogy az állam együttműködésének hiányában nem volt lehetősége kiegyensúlyozottabban szerepeltetni a bizonyítékokat–, továbbá a médiának köszönhetően a nevezett jogsértések széles körben ismertek voltak, így azokat az egyoldalú információk alapján is, kellő bizonyossággal meg lehetett állapítani. *Végezetül* meg kell említeni – habár ez alapvetően a rendszer hiányossága–, hogy az Afrikai Bizottság által hozott döntések nem kötelező erejűek, a végrehajtás sokszor esetleges. Az Ogoni-ügyben azóta tapasztalható pozitív fejlemények elsősorban annak köszönhetőek, hogy időközben megbukott a katonai kormányzat, az új demokratikusan megválasztott kormány pedig együttműködőnek bizonyult, továbbá, hogy a Shell Olajtársaságra egyre súlyosabb nemzetközi fogyasztói nyomás nehezedett az üggyel kapcsolatban.⁷⁵⁰ Az Endorois-ügyben azonban – amint az fentebb említésre került, a kormányzat nem megfelelő attitűdje miatt, továbbra is várat magára a megoldás.

2.2.2.6. *Az Emberi és Népek Jogainak Afrikai Bírósága: a bíróság felállításának szükségessége és a Bíróság működése*

Jóllehet a Bizottság munkássága hozzájárult ahhoz, hogy az őslakos népek jogai elismertséget nyerjenek az afrikai kontinensen, a működése során nyilvánvaló vált, hogy a pusztán a Bizottság által garantált védelemre alapozott rendszernek akadnak hiányosságai. Az említett hiányosságok közül *Mukundi G. Wachira* professzor – az Afrikai Bizottság egykori

⁷⁴⁶ DUX, p. 3.

⁷⁴⁷ EJAB, *Velásquez Rodríguez kontra Honduras*, 1988. július 19. C Sorozat No. 4.

⁷⁴⁸ ENJABiz, Ogoni-ügy, para. 57

⁷⁴⁹ GILBERT, p. 260.

⁷⁵⁰ DUX, p. 4.

tagja – négyet nevesít.⁷⁵¹ Az *első* az, hogy az Afrikai Bizottság nem tekinthető teljes mértékben függetlennek, ugyanis a jelölési folyamatból nem zárható ki teljes mértékben a politikai befolyás sem a jelöltek választása, sem a Bizottság működése során, tekintve, hogy a működéshez szükséges pénzügyi fedezetről az AU Titkársága gondoskodik. A kiválasztási mechanizmus átláthatósága érdekében, az AU kiadta a jelölésre és a választásra irányuló irányelveit,⁷⁵² a politikai befolyás azonban ettől függetlenül nem zárható ki teljes mértékben. – Igaz, ez a kritika a Bíróság kapcsán is felmerült, amint az a második fejezetben ismertetésre kerül. – A *második*, hogy a Bizottság munkája az átlag afrikaiak számára kevéssé ismert, a túlnyomó többségük nem is tud a létezéséről, ha mégis, a számukra megfizethetetlen eljárási költségek elriasztják őket.⁷⁵³ Ahogyan *Peter Kiplangat Cheruiyot, az Ogiek Jóléti Fejlesztési Program* egyik biztosa rámutat: népének az is nehézséget okoz, hogy a hazai bíróságokhoz forduljon, hiszen az eljárás költségeinek fedezése érdekében sokszor a meglévő csekély ingóságait és a megélhetést biztosító állatállományt is pénzzé kell tenni. – Arról nem is beszélve, hogy eljárás kimenetele finom szólva is kétséges. – Ezt figyelembe véve, az Afrikai Bizottság számukra túlonként messze van. A *harmadik* hiányosság, hogy döntései ajánlások formájában manifesztálódnak, nem bírnak kötelező erővel, így azok végrehajtása esetleges – amint azt az Endorois ügy szemlélteti –, mi több egyes esetekben az alperes országok még a Bizottság joghatóságát is kétségbe vonják.⁷⁵⁴ Ahogyan *Githu Muigai* professzor fogalmazott, az Afrikai Bizottság egy „fogatlan bulldog.”⁷⁵⁵ A kérdéshez kapcsolódóan további probléma, hogy hiányzik egy formális nyomon követési mechanizmus. – Meg kell jegyezni, hogy ez a probléma sokáig az amerikai rendszer esetében is fennállt.⁷⁵⁶ – *Negyedszer*: az ügyek sok

⁷⁵¹ WACHIRA, p. 12.

⁷⁵² Az AU Közgyűlés 2005. július 5-i határozata az Afrikai Bizottság tagjainak választásáról (Assembly/AU/Dec.84.)

⁷⁵³ Az ENJABiz eljárási szabályzatának 104. paragrafusa értelmében a Bizottság, amennyiben az eset körülményeire tekintettel szükségesnek ítéli meg ingyenes jogi segítségnyújtást biztosíthat a panaszos fél számára. Ezen felül több nemzetközi szervezet is tevékenykedik a kontinensen annak érdekében, hogy a rászoruló élhessenek a jogaikkal. – Lásd: UNODC, Handbook on improving access to legal aid in Africa. United Nations, New York, 2011. Online elérhető: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_improving_access_to_legal_aid_in_Africa.pdf (2015. november 13.)

⁷⁵⁴ ENJABiz, *Civil Liberties Organisation kontra Nigeria*, 1995. március 22. (ügyszám: 101/93)

⁷⁵⁵ MUIGAI, p. 265.

⁷⁵⁶ SHELTON 1998, p. 206

esetben évekig is elhúzódna – jóllehet ez nem kizárólag afrikai sajátosság –, amely egyrészt abból adódik, hogy a Bizottság a felépítéséből és működéséből adódóan nem képes megbirkózni az ügyteherrel, másrészt pedig, hogy sok esetben az alperes államok minden lehetséges módon igyekeznek elhúzni az eljárást.⁷⁵⁷

A fenti problémák közül az utolsó kettő kiküszöbölése érdekében került újra és újra napirendre egy, az Afrikai Bizottsággal komplementer viszonyban álló bíróság felállításának gondolata. Mint az korábban említésre került, már az 1961-es lagosi konferencián szóba került egy „megfelelő joghatósággal” rendelkező bíróság felállításának gondolata. A megfelelő joghatóság kifejezés alatt azt értették, hogy a létrehozandó bíróság esetén figyelembe kell venni az afrikai sajátosságokat, ugyanis a nyugati típusú peres eljárásoknak nincsenek történeti gyökerei az afrikai kontinensen, helyette nagyobb hangsúlyt kell fektetni a tradicionális vitarendezési megoldások implementálására.⁷⁵⁸ A bíróság létrehozásának ötlete ugyanakkor jó időre – egészen az 1990-es évekig – feledésbe merült. Az AESZ végül 1998-ban fogadta el az *Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartájának kiegészítő jegyzőkönyvét az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának felállításáról*⁷⁵⁹ (a továbbiakban: Afrikai Charta Jegyzőkönyve), amely 2004-ben lépett hatályba azt követően, hogy 15 afrikai állam ratifikálta azt.⁷⁶⁰ Jelen sorok írásakor 24 állam ratifikálta, 25 aláírta, további 5 ország pedig se nem ratifikálta, se nem írta alá.⁷⁶¹

Az ENJAB 11 bíróból áll, akiket hat évre választ meg az AU Közgyűlése, mandátumuk egyszer megújítható. A bírák – az elnököt kivéve – másodállásban töltik be hivatalukat.⁷⁶² A bírák maguk közül választják meg az elnököt és az alelnököt 2 évre, akiknek a mandátuma egyszer megújítható.⁷⁶³ A bírakkal szemben elvárás a feddhetetlen jellem és a szakmai

⁷⁵⁷ Utóbbira példa a kenyai állam magatartása az Endorois-ügyben: az állam előbb nem reagált egyetlen megkeresésre sem, majd az ügy befogadhatóságáról való döntést követően az érdemi részben próbálta meg elérni az ügy befogadhatatlanná való nyilvánítását. – WACHIRA, p. 12.

⁷⁵⁸ MUIGAI, pp. 271-272.

⁷⁵⁹ Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartájának kiegészítő jegyzőkönyve az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának felállításáról (aláírás: 1998. június 10., hatályba lépés: 2004. január 25.)

⁷⁶⁰ MUIGAI, p.272.

⁷⁶¹ ENAJBiz, A kiegészítő jegyzőkönyv részes államai. – Elérhető: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Statute%20ACJHR/Statuts%20of%20the%20Ratification%20Process%20of%20the%20Protocol%20Establishing%20the%20African%20Court.pdf> (2015. március 2.)

⁷⁶² Afrikai Charta Jegyzőkönyv 14 és 15. cikk

⁷⁶³ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 21. cikk

elismertség. A bírák választásánál figyelembe kell venni a méltányos följajzi megoszlás elvét, valamint a nemek megfelelő arányú képviselését.⁷⁶⁴ Az ENJAB munkáját a Titkárság vezeti, melynek vezetőjét a Bíróság jelöli ki.⁷⁶⁵ A jegyzőkönyv nem jelöli ki a Bíróság székhelyét, a döntést az AU Közgyűlésének hatáskörébe utalja. A Közgyűlés politikai okokból a *tanzániai Arusha* városa mellett döntött, ugyanis korábban kritika érte az AU-t, hogy Afrika keleti részeit „mostohagyermekként” kezeli, amikor az intézmények székhelyének megválasztásáról van szó.⁷⁶⁶

Az ENJAB deklarálta független, jóllehet költségvetését az AU Közgyűlése hagyja jóvá,⁷⁶⁷ továbbá a Közgyűlés mondja ki a végső szót a bírák elmozdítása ügyében,⁷⁶⁸ illetve ellenőrzi az ítéletek végrehajtását.⁷⁶⁹

A jegyzőkönyv részes felei automatikusan alávetik magukat a Bíróság joghatóságának, az egyéni, illetve a nem kormányzati szervektől érkező panaszok esetén azonban szükséges az adott ország külön alávetési nyilatkozata.⁷⁷⁰ – 2011-ig bezárólag 5 ország tett ilyen nyilatkozatot.⁷⁷¹ – Az ENJAB eljárhat peres ügyekben, kibocsáthat tanácsadó véleményeket, illetve jogosult értelmező ítéleteket kibocsátani saját, korábbi ítéleteire vonatkozóan. A Bíróságnak jogában áll ideiglenes intézkedéseket hozni, a legelső ilyen intézkedésre 2011-ben került sor, Líbiával szemben.⁷⁷² Az ENJAB elrendelhet pénzbeli és nem pénzbeli jóvátételt.⁷⁷³

Az ENJAB ítéletei kötelező erővel bírnak,⁷⁷⁴ be nem tartásuk esetén az AU Közgyűlése jogosult dönteni a végrehajtást ösztönözni hivatott politikai, gazdasági szankciók elrendeléséről, jóllehet az AU Alapokmánya nem konkretizálja az alkalmazható intézkedéseket.⁷⁷⁵

⁷⁶⁴ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 11. és 12. cikk

⁷⁶⁵ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 24. cikk

⁷⁶⁶ MUIGAI, p.272.

⁷⁶⁷ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 32. cikk

⁷⁶⁸ A Bíróság bírát csak akkor lehet elmozdítani hivatalukból, amennyiben a többi bíró egyhangú szavazattal úgy határoz. Ezt követően a döntésről szóló határozatot megküldik az AU Közgyűlésének, mely a következő ülésén érvénytelenítheti a döntést. – A jegyzőkönyv 19. cikke

⁷⁶⁹ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 29. és 31. cikke

⁷⁷⁰ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 1., 3.,34. cikk

⁷⁷¹ ENAJBiz, A kiegészítő jegyzőkönyv részes államai.

⁷⁷² ENJAB, *ENJABiz kontra Great Socialist People's Arab Jamahiriya*, 2011. március 25. (Ügyszám: 004/2011)

⁷⁷³ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 27. cikk (1)

⁷⁷⁴ Afrikai Charta Jegyzőkönyv 30. cikk

⁷⁷⁵ Az AU alapokmánya (alíírás: 2000. július 11., hatályba lépés: 2001. május 26.), 23.cikk

2.2.2.7. *Az Afrikai Bizottság és az ENJAB viszonya*

Az ENJAB feladata, hogy kiegészítse az Afrikai Bizottság működését, ennek érdekében a két intézménynek rendszeresen – legalább évente egyszer – tárgyalásokat kellene folytatnia tevékenységük összehangolása érdekében.⁷⁷⁶ Jóllehet, hosszú ideig mindkét intézmény vonakodott az együttműködéstől, így az is jelentős eredménynek tekinthető, hogy végül hajlandóak voltak egy asztalhoz ülni. Egy kialakulófélben lévő rendszerről lévén szó, amelyben a két kulcs intézmény nyilvánvalóan tart az együttműködéstől, félő, hogy az Afrikai Bizottság az ügyek jelentős részét nem viszi az ENJAB elé, megfosztva ezáltal a magánszemélyeket annak lehetőségétől, hogy igénybe vegyék a Bíróság által – kötelező erejű döntések révén – garantált védelmet. Ez a félelem nem minden alap nélküli: az Amerikaközi Bizottság ugyanis az Amerikaközi Bíróság működésének korai éveiben rendszeresen késlekedett az ügyeknek a Bíróság elé terjesztésével, ez a késlekedés pedig adott esetben meglehetősen hátrányos helyzetbe hozta a panaszos felet.⁷⁷⁷

A Bíróság és a Bizottság egymáshoz viszonyított szerepének meghatározására Wachira szerint négy modell létezik. Az *első* modell értelmében az Afrikai Bizottság feladata, hogy érdemi megfontolás nélkül, minden beérkező panaszt automatikusan továbbítson az ENJAB felé. A *második* megoldás, hogy az Afrikai Bizottság egyfajta filter funkciót betöltve döntsön a panasz befogadhatóságáról, valamint arról, hogy a kérdés elég súlyos-e ahhoz, hogy az ENJAB foglalkozzék vele. A *harmadik* lehetőség, hogy az Afrikai Bizottság megpróbál barátságos megegyezést tető alá hozni; ennek eredménytelensége esetén fordul az ENJAB-hoz. Végezetül, a *negyedik* modell szerint az Afrikai Bizottság megtenné ajánlásait, amennyiben az állam elmulasztaná ezek megvalósítását, úgy az Afrikai Bizottság továbbítja az ügyet az ENJAB-hoz. Az első megoldást az Afrikai Bizottság vélhetően nem fogadná kitűnő örömmel, az ugyanis egyik régi félelmét váltaná valóra: az Afrikai Bizottság „az ügy beszállítójává” degradálna.⁷⁷⁸ Az utolsó két megoldás az amerikai rendszerből is ismert,

⁷⁷⁶ Az ENJABiz Eljárási Szabályzata (elfogadva: 2010. május 26., hatályba lépés: 2010. augusztus 8.), paras. 114-115.

⁷⁷⁷ Ezen túlmenően a kezdetekben az Amerikaközi Bizottság „eszközként” tekintett az áldozatokra, akik tanúvallomásuk segítségével pozitívan befolyásolhatják az ügyet, de érdemben nem alakíthatják annak kimenetelét. Ez a megközelítés az idők során jelentős változáson ment keresztül, amely nagyban hozzájárult az Amerikaközi Bíróság előtti eljárások megnövekedett eredményességéhez. – WACHIRA, pp. 15-20.

⁷⁷⁸ WACHIRA, p. 15., 21.

és – a szerző megítélése szerint – ez tekinthető az ideális megoldásnak egy hatékony mechanizmus kiépítéséhez.⁷⁷⁹ Az ENJAB működésének kezdeti éveiben az ENJABiz nem terjesztett ügyeket a Bíróság elé⁷⁸⁰ – akárcsak az amerikaiaközi megfelelője –, és jelen sorok írásáig – 2015 novembere – is csak két ügy⁷⁸¹ került ily módon a testület elé, azonban, ahogyan az EJABiz példája is mutatja, e tendencia változhat.

Az Afrikai Bizottság és az Amerikai Bíróság közötti komplementaritás a két intézmény különbözőségéből adódik: A Bíróság ítéletei kötelező jellegűek, ellenük fellebbezésnek helye nincs, nem szorulnak továbbá az AU Közgyűlése általi megerősítésre. A Bíróság ítéleteinek végrehajtását az AU Miniszteri Tanácsa végzi, a Bizottság nem rendelkezik hasonló végrehajtási mechanizmussal.⁷⁸² A Bizottsághoz fordulás elengedhetetlen feltétele a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése⁷⁸³ – jöllehet ettől a Bizottság bizonyos esetekben eltekinthet⁷⁸⁴ –, a Bíróság ezzel szemben az ideiglenes intézkedések révén akkor is eljárhat, ha a tanú még nem vette igénybe az összes belföldi jogorvoslati lehetőséget.⁷⁸⁵ A Bizottság eljárása egészen a Közgyűlés elé terjesztésig bizalmas, a Bíróság eljárása ezzel szemben kezdetektől fogva nyilvános, a tárgyalások nyitva állnak a sajtó részére kivéve, ha egy adott ügyben a tanú – vagy tanúk – védelme érdekében zárt tárgyalás szükséges.⁷⁸⁶ Az ENJAB előtti eljárás során, amennyiben az igazság érdeke úgy kívánja, lehetőség van ingyenes jogi segítséget igénybe venni, amely nagyban hozzájárulhat az őslakos népek jogérvényesítési képességeinek növekedéséhez. Lehetséges súrlódási pont a két intézmény viszonyában, hogy mind az Afrikai Bizottság, mind az ENJAB jogosult vizsgálatot lefolytatni, amennyiben az ügy tisztázásához az szükséges. A hatásköri összeütközések elkerülése érdekében minél előbb rendelkezni szükséges a hatáskörök megosztását illetően. *Frans Viljoen* szerint az lenne az

⁷⁷⁹ A képet árnyalja az amerikaiaközi rendszer kapcsán említett, Dinah Shelton által megfogalmazott javaslat, amely tulajdonképpen a második modell mellett teszi le a voksát. – SHELTON 2015. p. 29-30.

⁷⁸⁰ ZIMMERMANN, Andreas – BÄUMLER, Andrea, Current Challenges Facing the African Court on Human and Peoples' Rights. *KAS International Reports* 2010/7., pp. 38-53.

⁷⁸¹ ENJAB, *ENJABiz kontra Kenya* (006/2012); ENJAB, *ENJABiz kontra Libya* (002/2013)

⁷⁸² Jegyzőkönyv, 28.cikk (2), 29.cikk (2)

⁷⁸³ Afrikai Charta ,56. cikk (5)

⁷⁸⁴ Lásd a *Dawda Jawara vs. Gambia* ügyet, ahol a Bizottság meghatározta, hogy a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítése, mint követelmény mikor mellőzhető.

⁷⁸⁵ Afrikai Charta, Jegyzőkönyv 27. cikk (2)

⁷⁸⁶ Afrikai Charta, 59. cikk; Afrikai Charta Jegyzőkönyv 10. cikk

ideális, ha a szükséges vizsgálatokat a bizottsági szakaszban végeznék el,⁷⁸⁷ amellyel a szerző teljes mértékben egyetért. Az ENJAB-nak a döntése meghozatala előtt, többek között módjában áll kikérni az Afrikai Bizottság véleményét, ennek köszönhetően az Afrikai Bizottság a jövőben is meghatározó szerepet fog betölteni az afrikai emberi jogvédelmi rendszerben.

2.2.2.8. *Az ENJAB első őslakos népeket érintő ügye*

Az ENJAB – lévén fiatal intézmény – a többi regionális emberi jogi bírósághoz viszonyítva eddig szerény joggyakorlattal rendelkezik.⁷⁸⁸ A Bíróság első, az őslakos népeket érintő döntése egy 2013 márciusában, az *ENJABiz kontra Kenyai Köztársaság* ügyben⁷⁸⁹ kibocsátott ideiglenes intézkedés, mellyel a kenyai *Mau erdőben* élő *Ogiek Közösséget* részesítette védelemben. Az ogiek közösség nagyjából 20.000 lelket számlál, ebből körülbelül 15.000-en élnek a Mau erdőben és környékén. Az erdő hozzávetőlegesen 400.000 hektár kiterjedésű, 7 adminisztrációs körzetet érint. Az ügy 2009 októberében kezdődött, amikor a *Kenyai Erdő Felügyeleti Hatóság* 30 napos határidővel elrendelte kilakoltatásukat, az ogiek közösség ekkor fordult az Afrikai Bizottsághoz, amely 2012. július 12-én nyújtotta be keresetét Kenya ellen az ENJAB előtt. Ugyanazon év december 31-én a Bizottság ideiglenes intézkedés meghozatalát kérte a Bíróságtól. A Bizottság álláspontja szerint a helyzet akkorra már az ogiek közösség túlélését fenyegette: tekintettel arra, hogy az ogiek közösség – más őslakos népekhez hasonlóan – elválaszthatatlanul kötődik ősi földjeihez, kilakoltatásuk egyet jelentene életmódjuk, kultúrájuk, vallásuk és identitásuk megsemmisítésével. Az ENJABiz a befogadhatósági kritériumok megvizsgálását követően arra jutott, hogy azok teljesülnek: a fennálló helyzet súlyos és sürgős intézkedést kíván, továbbá az ogiek közösség Afrikai Chartában garantált jogainak jóvátehetetlen sérelmével fenyeget. Ennek megfelelően a Bíróság egyhangú döntésével kötelezte az államot, hogy tartózkodjon minden, az ogiek

⁷⁸⁷ VILJOEN, Frans, *International Human Rights Law in Africa*. Second ed., Oxford University Press, Oxford, 2012. pp. 289-410.

⁷⁸⁸ Ebből kifolyólag az őslakosokkal kapcsolatos ügyek kezelésének kivételével akad tanulni valója. – Lásd: BURGORGUE-LARSEN, Laurence, *Interpreting the European Convention: What can the African Human Rights System Learn from the Case Law of the European Court of Human Rights on the Interpretation of the European Convention*. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 2012. (Vol.) 5., Issue 1-2. , pp. 90-123.

⁷⁸⁹ ENJAB, *ENJABiz kontra Kenyai Köztársaság*, 2013. március 15. (ügyszám: 006/2012), ideiglenes intézkedés

közösség jogait potenciálisan sértő magatartástól; továbbá a kézhezvételtől számított 15 napon belül tegyen jelentést a jelen határozat végrehajtásának folyamatáról.⁷⁹⁰

Az ENJABiz az ogiek közösség vezetőinek felhatalmazásával kártérítési keresetet terjesztett be az ENJAB elé, amely azt 2014 decemberében befogadhatónak nyilvánította⁷⁹¹ a kenyai kormány pergátló kifogásai ellenére is. Kenya egyrészt a hazai jogorvoslati lehetőségek ki nem merítésére hivatkozott, másrészt vitatta az ogiek közösség nevében eljáró nem-kormányzati szerv – a CEMIRIDE – bizottság előtti jogállását arra való tekintettel, hogy azt csak Kenyában jegyezték be, és a Bizottságban sem rendelkezik megfigyelői státusszal, ebből kifolyólag nemzetközi jogvitákat nem terjeszthet a Bíróság elé. Végül, de nem utolsósorban arra hivatkozott, hogy tekintettel a Bizottság előtt továbbra is folyamatban lévő eljárásra, a Bizottságnak nem állt jogában az ENJAB elé terjeszteni az ügyet. A Bizottság válaszában kifejtette, hogy a közösség lassan 15 éve vívja a jogi küzdelmét a kenyai állammal szemben a hazai bírói fórumok előtt, amelyektől nem várható az ügy érdemi elbírálása. A CEMIRIDE jogállását a Bizottság megalapozottnak tartja, a Bizottság joggyakorlata által is ismert közérdekű kereset intézménye révén rendelkezik a szükséges jogállással. Az állam harmadik pergátló kifogása azért nem állja meg a helyét a Bizottság álláspontja szerint, mert a Bizottság előtti eljárás az ügy Bíróság elé terjesztésével lezárult. A Bizottságnak, bár jogában állt volna határozatot hozni az ügyben, és ezzel egy időben felhívni az AU Állam- és Kormányfőinek gyűlésének figyelmét a jogsértésekre, így ítélte meg, hogy az ügy Bíróság elé terjesztése hatékonyabban képes garantálni a közösség érdekeit.⁷⁹² Az ügy jelenleg is folyamatban van az ENJAB előtt, ezzel egyidejűleg körvonalazódnak bizonyos pozitív fejlemények: a kenyai kormány 2015 áprilisában kidolgozott egy programtervet az ogiek közösség visszatelepítésére, jóllehet a részleteket illetően egyelőre nézeteltérés áll fenn a felek között.⁷⁹³

⁷⁹⁰ Uo., paras. 1-5., 9., 20., 25.

⁷⁹¹ ENJAB, Sajtótájékoztató a 006/2012 számú ügy befogadhatósága kapcsán, 2014. november 30. Online elérhető: <http://legal.au.int/en/sites/default/files/PR%20-%20AFRICAN%20COURT%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLES%20RIGHTS.pdf> (2015. július 17.)

⁷⁹² paras. 8-10.

⁷⁹³ MAGUT, Stanley, Kenya: New Plan Allows Ogiek Back to Public Forests, *allAfrica* (2015. április 24.). Online elérhető: <http://allafrica.com/stories/201504240453.html> (2015. július 17.)

2.2.2.9. *Az Afrikai Emberi Jogi Bíróság*

Nem sokkal azt követően, hogy az ENJAB megkezdte működését, felmerült annak gondolata, hogy egyesítsék azt az Afrikai Bírósággal, mely az AU legfőbb bírói szervének szerepét hivatott betölteni. Az Afrikai Bíróság Statútumát 2003-ban fogadták el, és 2009-ben lépett hatályba. A két bíróság összevonásáról szóló döntést részben pénzügyi okokkal indokolták, részben azzal, hogy az egyesített bíróság az új statútumnak köszönhetően erősebb jogosítványokkal fog rendelkezni a döntései kikényszerítésére. Az egyesített bíróság statútumát⁷⁹⁴ 2008-ban fogadta el az AU Közgyűlése, hatályba lépésének időpontja egyelőre meglehetősen távolinak tűnik: a hatályba lépéshez szükséges legalább 15 ratifikációs okmányból eddig csak ötöt helyeztek el a letéteményes országnál, jól lehet, már több mint 30 ország aláírta a kiegészítő jegyzőkönyvet.⁷⁹⁵ Amint beérkezik a 15. ratifikációs okmány, az egyesített bíróság statútuma 30 napon belül hatályba lép, ezzel egyidejűleg hatályon kívül helyezi a másik két bíróság statútumát.⁷⁹⁶

2.2.3. **Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus**

2.2.3.1. *Intézmény történet*

Az *Európa Tanács* 1949. május 5-én jött létre azt követően, hogy a tíz alapító ország – Belgium, Dánia, Franciaország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Svédország és az Egyesült Királyság – aláírta a *Londoni Szerződést*.⁷⁹⁷ Az Európa Tanács alapokmánya által meghatározott kereteket az *Emberi Jogok Európai Egyezménye*⁷⁹⁸ (a továbbiakban: Európai Egyezmény vagy EJEE) révén töltötték fel részletes szabályokkal. Az ENSZ égisze alatt tető alá hozott EJENY szolgáltatta a kiindulási pontot, európai megfelelőjét azonban kötelező erővel ruházták fel. Az EJEE ünnepélyes aláírására 1950. november 4-én került sor Rómában, hatályba három évvel később, 1953. szeptember 3-án lépett. Az EJEE

⁷⁹⁴ Az Afrikai Igazságügyi és Emberi Jogi Bíróság Statútuma (aláírás: 2008. július 1., hatályba lépés: ?)

⁷⁹⁵ Coalition for an Effective African Court on Human and Peoples' Rights, Ratification Status: Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. – Elérhető: http://www.africancourtcoalition.org/index.php?option=com_content&view=article&id=87:ratification-status-protocol-on-the-statute-of-the-african-court-of-justice-and-human-rights&catid=7:african-union&Itemid=12 (2015. március 2.)

⁷⁹⁶ MUIGAI, pp. 279-280.

⁷⁹⁷ Az Európa Tanács alapokmánya (aláírás: 1949. V. 5., hatály: 1949. VIII.3.)

⁷⁹⁸ Emberi Jogok Európai Egyezménye (Róma, 1950 november 4., ETS-005)

eredeti formájában a klasszikus polgári és politikai szabadságjogokat garantálta,⁷⁹⁹ a később elfogadott kiegészítő jegyzőkönyvekben bővítették ki ezt a katalógust bizonyos gazdasági, szociális és kulturális jogokkal, példának okáért az oktatáshoz való joggal.⁸⁰⁰ Hat évvel az EJEE hatályba lépése után – 1959-ben – kezdte meg a működését az EJEB, strasbourgi székhellyel.

2.2.3.2. *Az Európai Mechanizmus őslakosokkal kapcsolatos attitűdje*

A nemzetközi jogban az őslakos népek védelmében, az utóbbi húsz-harminc évben bekövetkezett robbanásszerű változás⁸⁰¹ egyértelműen hatással volt az *amerikaközi*⁸⁰² és az *afrikai rendszerre*,⁸⁰³ ez ugyanakkor a legrégebbi emberi jogvédelmi mechanizmusról⁸⁰⁴ nem mondható el. Jóllehet az EJEB és az – azóta megszűnt – EJE Biz⁸⁰⁵ – rendelkezett – hatáskörrel az *Európai Egyezmény* részes államaiban élő őslakos népek jogainak védelemben részesítéséhez, mindezidáig meglehetősen tartózkodó volt, amikor ténylegesen is védelemben részesíthette volna e csoportokat. Jóllehet nem csak az őslakos népek kapcsán ilyen tartózkodó: a nemzeti, etnikai, nyelvi kisebbségek vagy az ezekhez tartozó személyek panaszai kapcsán az EJEB igen tekintélyes méretű joggyakorlatához képest meglehetősen kevés ügyben született ítélet. Az ügyek alapján az is egyértelmű, hogy az EJEE 14. – a diszkriminációt tilalmazó – cikkének szubszidiárius jellegéből adódóan ezen ügyekben csak

⁷⁹⁹ Az EJEE eredeti formájában – Elérhető: <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html> (2013. május 12.)

⁸⁰⁰ Az EJEE 1. kiegészítő jegyzőkönyve (Párizs, 1952. március 20.)

⁸⁰¹ Lásd: XANTHAKI 2007

⁸⁰² EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua*; EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*; MARINKÁS 2012., pp. 108-118.

⁸⁰³ ENJABiz, *Ogoni-ügy*; ENJABiz, *Endorois-ügy*; MARINKÁS 2014.

⁸⁰⁴ Az európai emberi jogvédelmi mechanizmust az Európa Tanács mellett az *Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet* (a továbbiakban: EBESZ) alkotja, amely maga is több dokumentumot fogadott el a kisebbségvédelem terén. E dokumentumokban – a hasonló ENSZ dokumentumokhoz viszonyítva – nagyobb hangsúlyt kap a kisebbségvédelem politikai aspektusa. Az EBESZ kontroll mechanizmusa javarészt kormányközi szakértői értekezletekre épül. – Az EBESZ kontroll mechanizmusa. Online elérhető: <http://www.osce.org/> (2014. szeptember 21.); GERENCSÉR Balázs – JUHÁSZ Albin: A kisebbségvédelem megvalósulása a nemzetközi szervezetekben (ENSZ, ET, EBESZ, KEK). Online elérhető: http://www.jakabffy.ro/magyar_kisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m020124.html (2014. szeptember 21.)

⁸⁰⁵ Emberi Jogok Európai Bizottsága (a továbbiakban: EJE Biz)

akkor került megállapításra bármilyen jogsértés, amennyiben a kisebbségi probléma valamilyen klasszikus emberi jog sérelmével járt együtt.⁸⁰⁶

Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus fent említett hozzáállásának több oka is van, az *egyik* ezek közül az, hogy a dokumentumot szinte közvetlenül a második világháború után fogadták el, egy olyan korban, amikor a kisebbségi jogok a kedvezőtlen történelmi tapasztalatokból kifolyólag⁸⁰⁷ nem örvendtek elismertségnek a nemzetközi jogban. Akkoriban az emberi jogok védelmének leghatékonyabb módját abban látták, hogy e jogokat minden egyén számára megkülönböztetés nélkül garantálják.⁸⁰⁸ Ennek megfelelően az EJEE nemhogy az őslakos népekre nem utal, a kisebbségekre is csak mellékesen: a 14. cikk alapján az egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét – többek között – nemzeti kisebbséghez tartozásra való tekintet nélkül kell biztosítani.⁸⁰⁹ Másképpen fogalmazva a rendelkezés nem autonóm jellegű, csak az egyezményben vagy a kiegészítő jegyzőkönyveiben tételesen rögzített jogokhoz kapcsolódhat.⁸¹⁰ Ebből kifolyólag az EJEB a mai napig alapvetően csak egyéni jogsértéseket hajlandó elbírálni, még a kiegészítő jegyzőkönyvekben rögzített ún. csoportjogok esetén is individualizálódik a sértett.⁸¹¹ E hozzáállás – a gyakorlati példák által bizonyítottan – meglehetősen nehézkessé teszi a kollektívan gyakorolható jogok védelmét.⁸¹² Ezen túlmenően az európai közvélemény az őslakos népeket távoli, egzotikus helyeken élő népcsoportokként képzei el, Európában az általánosan elfogadott vélemény szerint kisebbségi csoportok élnek: bár a kontinensünkön is találni őslakos népeket – példának okáért a Skandináv országokban élő *számikat* és az

⁸⁰⁶ KOVÁCS Péter, Kisebbségvédelem az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában *In: Bíró Anna-Mária et al. (szerk): Kisebbségvédelem Európában: Kisebbségvédelmi alapismeretek.* Budapest, Kisebbségi Jogvédő Intézet, 2015. pp. 220-252. (a továbbiakban: KOVÁCS 2015) p. 221., 243-244.

⁸⁰⁷ A kisebbségi csoportokhoz való tartozás nyílt felvállalása, valamint az ilyen közösséghez való tartozás objektív – vagy annak vélt – tényezők alapján történő megállapítása, akár az érintettek identitásának ellenére is, megkönnyítette a XX. század negyvenes-ötvenes éveiben végbemenő állami üldöztetés véghezvitelét. E trauma ma is érezteti a hatását, többek között a kisebbségek regisztrációjának mikéntjéről szóló vita kapcsán. Részletesen lásd: KARDOS Gábor: *Kisebbségek, konfliktusok és garanciák.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. pp. 146. (a továbbiakban: KARDOS, 2007) pp. 36-42.

⁸⁰⁸ KOIVUROVA, p. 29.

⁸⁰⁹ EJEE, 14. cikk

⁸¹⁰ E megoldás nem egyedül álló, az EJENY is hasonlóképpen határozza meg a diszkrimináció tilalmát. Ennek történeti okait illetően lásd: SZEMESI 2008

⁸¹¹ KOIVUROVA, p. 7.; KOVÁCS 2015, p. 220.

⁸¹² XANTHAKI 2011, p. 417.

grönlandi *inuitokat* –, azok túlzottan kis létszámúak és elszigeteltek ahhoz, hogy az európai lakosság többsége számára nyilvánvaló legyen a jelenlétük.⁸¹³ Az Európa Tanács égisze alatt két, a kisebbségek védelmét szolgáló dokumentummal igyekeztek pótolni a hiányosságot, az említett dokumentumok a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája*⁸¹⁴ és a *Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye*.⁸¹⁵

A két egymással komplementáris viszonyban álló dokumentumra, mint az európai emberi jogvédelmi mechanizmusra általában, az egyéni jogok hangsúlyossága jellemző,⁸¹⁶ amelynek több oka van, az egyik ezek közül az, hogy az egyéni jogok biztosítása kevésbé látszik veszélyeztetni az államok integritását.⁸¹⁷

Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus az őslakos népek jogainak kérdésével elsősorban a skandináv államok területén élő számik kapcsán találkozott.⁸¹⁸ Ezen ügyek három csoportba sorolhatók: az *elsőbe* tartoznak azon ügyek, amelyekben az állam a helyi őslakos népek által, a tradicionális tevékenységük során használt földterületeken harmadik felek részére engedélyez bizonyos gazdasági tevékenységeket, veszélybe sodorva ezáltal az előbbieket megélhetését és hagyományos életvitelét. A *második csoportba* azokat az ügyeket lehet sorolni, amelyekben az őslakos népek arra kényszerülnek, hogy bizonyítsák az adott terület felett fennálló jogaikat. Mint azt a később ismertetésre kerülő ügyek bizonyítják, egy, a kultúráját alapvetően szájhagyomány útján tovább örökítő, az írásbeliséget nélkülöző

⁸¹³ KOIVUROVA, p. 29.

⁸¹⁴ Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája (aláírás: 1992. október 2., hatályba lépés: 1998. március 1.)

⁸¹⁵ Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye (aláírás: 1995. február 2., hatály: 1998. február 2.)

⁸¹⁶ A charta a keretegyezménnyel ellentétben a nemzetiségi nyelvek védelmére helyezi a hangsúlyt, amellyel az utóbbi dokumentum csak érintőlegesen foglalkozik. – KOVÁCS Péter, *International Law and Minority Protection. Rights of Minorities or Law of Minorities?* Akadémia Kiadó, Budapest, 2000. pp. 70-71.

⁸¹⁷ KOIVUROVA, p. 29.

⁸¹⁸ A számi népcsoport tradicionálisan használt területe – a *Sápmi* – négy ország területén belül található, e négy ország: Norvégia, Svédország, Finnország és Oroszország. Annak ellenére, hogy ősi területüket országhatárok szelik át, a számik továbbra is egységes népként tekintenek magukra. Míg az említett négy ország csak közel ezer évvel ezelőtt kezdett kialakulni, addig a számik már ezer évvel korábban birtokolták és használták a területet. Kezdetben nomád, vadászó, halászó, gyűjtögető életmódot folytattak, amelyet a XVII. századtól kezdve fokozatosan felváltott egyfajta letelepedett életmód. Attól függően, hogy hol telepedtek le a számi népen belül alapvetően három csoportot különböztethetünk meg: a halászatból élő ún. „tengeri számikat”, valamint az ún. „hegyi számikat” és „erdei számikat”, utóbbi két csoport rénszarvastenyésztésből tartja el magát. A Sápmi területén élő számi népesség lélekszáma napjainkban körülbelül 120 000 főre tehető. – AHRÉN, pp. 65-68.

nép csoport számára ez szinte lehetetlenné teszi a bizonyítást. A *harmadik csoportba* azok az ügyek tartoznak, ahol a tradicionálisan birtokolt földjeikhez ragaszkodó őslakos népeket e területek elhagyására kényszerítették.⁸¹⁹

A fent említett sérelmek következtében benyújtott keresetekben a számik – tekintettel arra, hogy az EJEE nem tartalmaz semmilyen kitévelt a kisebbségek vagy az őslakos népek védelmére vonatkozóan – a kereseteiket elsősorban a tisztességes tárgyaláshoz, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához, valamint a tulajdonhoz való jog megsértésére alapozták. Előbbi kettőt az EJEE hatodik,⁸²⁰ illetve nyolcadik⁸²¹ cikke garantálja, utóbbit pedig az EJEE Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének⁸²² első cikke.

A következő fejezet a fent említett hármas csoportosításnak megfelelően tárgyalja az európai emberi jogvédelmi mechanizmus gyakorlatát, arra keresve a választ, hogy az megfelelő védelemben részesíti-e az őslakos népeket.

2.2.3.3. *Az európai mechanizmus gyakorlata*

a. Az őslakos népek tradicionális területeinek védelme a modern gazdasági tevékenységekkel szemben

Az első jogeset, amelyben az Európai Bizottság szembesült az őslakos népek problémáival, a *G. és E. kontra Norvégia* ügy⁸²³ volt, amelyben a helyi számi közösség az *Alta folyón* tervezett duzzasztógát és elektromos erőmű építése ellen emelte fel a szavát arra hivatkozva, hogy az veszélyeztetné a hagyományos életvitelüket. A két panaszos – tiltakozásképpen – sátrat állított fel a parlament épülete előtt, amiért a rendőrség megbírságolta őket. Kérélmükben ennek megfelelően arra is hivatkoztak, hogy a rendőrség a velük szembeni intézkedés során megsértette az EJEE 10. cikkében⁸²⁴ garantált véleménynyilvánítás szabadságához való jogukat. Állításuk szerint az egyezmény 13. cikkében⁸²⁵ garantált hatékony jogorvoslathoz való jog is sérült, tekintettel arra, hogy az építési munkálatok már megkezdődtek, és meglehetősen gyorsan haladtak, ebből kifolyólag

⁸¹⁹ KOIVUROVA, p. 4.

⁸²⁰ EJEE, 6. cikk

⁸²¹ EJEE, 8. cikk

⁸²² Az EJEE 1. kiegészítő jegyzőkönyve (Párizs, 1952. március 20.)

⁸²³ EJE Biz, *G és E kontra Norvégia*, 1983. október 3. (9278/81 és 9415/81)

⁸²⁴ EJEE, 15. cikk

⁸²⁵ EJEE, 13. cikk

bírósághoz sem tudtak fordulni, ha megtették volna, akkor sem lett volna eredménye. A földterülethez kapcsolódóan, a petíciót benyújtó felek egyrészt az első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkében garantált tulajdonhoz való jog sérelmére, másrészt a diszkrimináció tilalmának megsértésére hivatkoztak: a földterület elvesztése ugyanis számukra egyet jelent identitásuk elvesztésével, amely megvalósítja az EJEE 14. cikkének sérelmét.

Az Európai Bizottság a kérelemben foglalt jogsértések helyett az EJEE 8. cikkének megsértését találta vizsgálatra érdemesnek, amelyet a következő módon indokolt: a 8. cikk alapján, egy kisebbségi csoport kérheti, hogy az életmódját, amely családi vagy otthoni szokásokból eredeztethető, védelemben részesítsék. Jóllehet az idézett megállapítás az őslakos népek számára bizakodásra adna okot, ezt követően a Bizottság a keresetet megalapozatlannak nyilvánította, arra hivatkozva, hogy a gát építése folytán elárasztott 2.8 négyzetkilométer a terület egészéhez viszonyítva elenyészően csekély. Figyelembe véve továbbá a gát megépítésétől várható előnyöket, a Bizottság úgy ítélte meg, hogy az építkezés okozta érdeksérelem jogszerű, valamint egy demokratikus társadalom egészének jóléte szempontjából szükségszerű.⁸²⁶

A döntés alapján két tény érdemel kiemelés, az *egyik*, hogy az EJE Biz az ENSZ EJB gyakorlatával ellentétben a rénszarvastenyésztést – bár a 8. cikk lehetséges sérelmeként vizsgálta –, alapvetően üzleti, nem pedig kulturális tevékenységként azonosította. Ennek megfelelően az EJE Biz megítélése szerint a számik kizárólag az üzleti érdekeik sérelmére hivatkozva számíthatnak kártérítésre, hozzáátve azt is, hogy a területen fennálló használati jogaik nem adnak alapot arra, hogy tulajdoni igénnyel is fellépjenek. A *másik*, hogy a Bizottság leszögezte: az EJEE nem tartalmaz semmilyen, a kisebbségeket külön megillető jogot, hosszú távra meghatározva ezáltal az európai mechanizmus hozzáállását, az őslakos népek jogaihoz. Éppen ezért nem meglepő – írja *Timo Koivurova* –, hogy az európai őslakos népek az ilyen jellegű vitáikat⁸²⁷ inkább az ENSZ EJB, mintsem az Európa Tanács intézményei elé terjesztették.⁸²⁸

Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus gyakorlata a *Halwar From kontra Svédország* ügyben⁸²⁹ mozdult el először a kulturális jogok védelmének irányába. Az ügy érdekessége, hogy az alapul szolgáló, a svéd bíróságok előtt folyó eljárásban a panaszos fél

⁸²⁶ EJE Biz, *G és E kontra Norvégia*, Az alkalmazandó jog

⁸²⁷ Lásd az ún. finn ügyeket!

⁸²⁸ KOIVUROVA, pp. 10-11., 25.

⁸²⁹ EJE Biz, *Halwar From kontra Svédország*, 1998. március 4. (34776/97)

egy nem számi származású földtulajdonos volt, aki a svéd közigazgatási szervek határozata ellen nyújtott be fellebbezést, utóbbiak ugyanis engedélyezték egy számi falu lakossága számára, hogy a panaszos fél tulajdonában álló földterületen vadászati tevékenységet végezzen. Jóllehet az Európai Bizottság a kérelmet elutasította, a döntés tartalmaz egy lényeges megállapítást az őslakos népek jogaira vonatkozóan: a Bizottság megítélése szerint az EJEE első kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikk (2) bekezdése értelmében a panaszos fél tulajdonjogának korlátozása indokolható azzal, hogy a számi kultúra és életmód fennmaradása a közérdekét szolgálja.⁸³⁰ E megállapítás, a korábbi gyakorlattól való egyértelmű eltérést jelez.

b. Az ősi területek felett fennálló tulajdonjog bizonyítása

Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus joggyakorlata e kérdés kapcsán sem nevezhető gazdagnak, ugyanakkor az a kevés ügy, amely az EJE Biz – illetve az EJEB – elé került, mindenképpen figyelmet érdemel. Időbeli sorrendben haladva a legelső ezek közül az *OB és társai kontra Norvégia ügy*,⁸³¹ amelyben a *skolt* számik – az emberemlékezet fennálló használati jogaikra alapozva – kértek védelmet a területre beözönlő többi számi népcsoporttal szemben.⁸³² Azt követően, hogy a *Norvég Legfelsőbb Bíróság* elutasította a keresetüket, a csoport képviselői az Európai Bizottsághoz fordultak. Kereseti kérelmükben arra hivatkoztak, hogy a norvég bíróságok a kérdésben nem tekinthetők sem függetlennek, sem pártatlannak, ebből kifolyólag sérült az EJEE 6. cikke által garantált joguk a tisztességes tárgyaláshoz; valamint kifogásolták, hogy a norvég hatóságok nem ismerik el a rénszarvastartáshoz való jogukat. Az első kérdést illetően a Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a norvég bíróságok függetlennek és pártatlannak tekinthetők, míg a második kérdés kapcsán a Bizottság megítélése szerint vitathatatlan, hogy joguk van az adott területen rénszarvast tenyészteni, e jogukban – amely nem tekinthető kizárólagosnak –, nem érte őket sérelem. A

⁸³⁰ EJE Biz, *Halwar From kontra Svédország*, Az alkalmazandó jog

⁸³¹ EJE Biz, *OB és társai kontra Norvégia ügy*, 1993. január 8. (15997/90)

⁸³² A *skolt* számik az Inari-tó keleti partján élnek, létszámuk jelenleg körülbelül 700 fő. A finn-orosz háború és a második világháború eredményeként az általuk birtokolt területre további – az adott területen nem őshonos – számi csoportok érkeztek, akik a *skoltok*hoz hasonlóan maguk is rénszarvastenyésztésből éltek, ez feszültséget idézett elő a terület korábbi birtokosai és az újonnan érkezettek között. – Forrás: <http://www.samimuseum.fi/saamjiellem/english/historia.html> (2014. július 16.)

Bizottság emlékeztetett, hogy jogaik kizárólagos voltát a norvég bíróságok sem erősítették meg.⁸³³

Az 1995-ös *Könkämä és 38 más saami falu kontra Svédország*,⁸³⁴ valamint a tíz évvel későbbi *Johtti Sapmelacaat r.y. és mások kontra Finnország*⁸³⁵ ügyben a legfontosabb kérdés az volt, hogy a számi területeken a nem számi lakosság számára garantált, a korábbinál szélesebb használati jogok összeegyeztethetőek-e, a számik emberemlékezet óta fennálló jogaival? A Könkämä ügyben a panaszos felek azt kifogásolták, hogy az állami tulajdonban lévő, de az őslakos közösségek által emberemlékezet óta rénszarvastartásra használt területeken az állam a nem őslakos származású személyek részére halászati és apróvad vadászati jogot garantált. Jóllehet azt a korábbi szabályozás sem zárta ki, de csak abban az esetben, ha a helyi őslakos közösség ahhoz hozzájárult, az új szabályozás értelmében azonban bizonyos törvényi feltételek megléte esetén az engedélyt nem lehet megtagadni, ami a panaszt benyújtó felek véleménye szerint azt jelenti, hogy elveszítik a terület felett meglévő rendelkezési jogaikat. A panaszos felek előadták továbbá, hogy véleményük szerint a mezőgazdasági művelésre alkalmas zónán kívül eső területekre vonatkozóan nem pusztán kizárólagos használati jog illeti meg őket, hanem tulajdonjog is.⁸³⁶

A kérelmet benyújtók szerint – a fentiekre tekintettel – az állam megsértette az EJEE első kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikke által garantált tulajdonhoz való jogukat, továbbá ehhez a sérelemhez kapcsolódóan kérték a Bizottságot, hogy állapítsa meg az EJEE 14. cikkének sérelmét, mivel más állampolgárokkal ellentétben, az állam nem engedte, hogy tulajdonukkal szabadon rendelkezzenek, ily módon hátrányos megkülönböztetés érte őket. Kérték továbbá az egyezmény 6. cikke által garantált tisztességes bírósági eljáráshoz való jog megsértésének a megállapítását, tekintettel arra, hogy a hazai bíróságok nem garantáltak számukra elégséges védelmet.⁸³⁷

Válaszában az állam a panaszt benyújtó számi falvak Bizottság előtti jogállását vitatta, arra való tekintettel, hogy a rénszarvastenyésztésről szóló svéd szabályozás alanyai nem a falvak, hanem magánszemélyek egy meghatározott csoportja, ennek megfelelően a számi falvak nem tekinthetőek az EJEE 34. – az akkor hatályos számozás szerint 25. – cikke szerinti

⁸³³ KOIVUROVA, pp. 13-14.

⁸³⁴ EJEBiz, *Könkämä és 38 más saami falu kontra Svédország*, 1996. november 25. (27033/95)

⁸³⁵ EJEB, *Johtti Sapmelacaat r.y. és mások kontra Finnország*, 2005. január 18. (42969/98)

⁸³⁶ EJEBiz, *Könkämä*, A rész: az ügy tényállásának ismertetése

⁸³⁷ EJEBiz, *Könkämä*, Panasz

áldozatnak. Az állam felhívta továbbá a Bizottság figyelmét, hogy a panaszos felek olyan jogok megsértésére hivatkoznak, amelyek nem illetik meg őket: a svéd törvényi szabályozás és a svéd bíróságok joggyakorlata nem ismeri el a számi tulajdonjogát a keresetben említett területek felett. Az állam első érvére reagálva a panaszos felek előadták, hogy a *Svéd Legfelsőbb Bíróság* döntése értelmében a számi falvak jogosultak képviselni tagjaikat, akik anyagi felelősséggel tartoznak a szóban forgó közösségek kötelezettségeinek teljesítéséért. Az állam második érvét illetően, véleményük szerint pontosan az állam az, amely olyan jogokat alapít a maga részére, amelyekkel korábban nem rendelkezett, illetve nem is tartott igényt.⁸³⁸

Az ügy befogadhatóságának vizsgálata során a Bizottság elfogadta a panaszos felek érvelését a számi falvak jogállását illetően, ennek megfelelően a vizsgálódás további tárgyát az képezte, hogy a számi népséget megilleti-e tulajdonjog az említett területek vonatkozásában, illetve ennek kapcsán a svéd bírósági rendszer biztosítja-e számukra a felülvizsgálat lehetőségét. A tulajdonjog kapcsán a Bizottság idézte a *Taxed Mountain ügyet*,⁸³⁹ amelyben a Svéd Legfelsőbb Bíróság ugyan a svéd korona javára döntött, azonban két mérföldkő jelentőségű megállapítást is tett: az első, hogy a számi nép joga arra, hogy rénszarvastenyésztést folytasson az általa tradicionálisan használt területeken, szolgalmi jogi jegyekkel bír, ebből kifolyólag törvényhozási aktusokkal nem korlátozható. A másik megállapítás értelmében – a legfelsőbb bíróság véleménye szerint – nem zárható ki, hogy egyéb – a jelen jogvitával nem érintett – területek felett a számi tulajdonjogot élvezzenek. – Az ítéletben megfogalmazott kijelentések az ügyet az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság *Mabo ügyéhez*⁸⁴⁰ teszik hasonlatossá. – A fenti ítéletre, valamint a svéd bírósági joggyakorlat egészére való tekintettel a Bizottság úgy ítélte meg, hogy a jelen ügyben a számi falvak által igényelt kizárólagos vadászati és halászati jogosultságok az EJEE első kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikke által védelemben részesített tulajdonjognak tekinthetők, ennek eldöntése azonban a testület véleménye szerint, a nemzeti bíróságok hatáskörébe tartozik. A Bizottság arra hivatkozva, hogy a felek nem használták ki a számukra nyitva álló törvényi lehetőséget az ügy hazai bírói fórumok előtti rendezésére, elutasította a keresetet, mint megalapozatlant.⁸⁴¹

⁸³⁸ EJEBiz, Könkämä, Az alkalmazandó jog, para. 1.

⁸³⁹ Svéd Legfelsőbb Bíróság, *Taxed Mountain ügy* (NJA 1981 s. 1)

⁸⁴⁰ Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Mabo és társai kontra Queensland II.* ((1992) 175 CLR 1 F.C. 92/014)

⁸⁴¹ EJEBiz, Könkämä, Az alkalmazandó jog, paras. 1-2.

A *Johtti Sapmelacaat* ügy tényállása szinte teljesen azonos az előbbi ügyével: a finn parlament egy 1997-ben megszavazott törvénnyel az *Enontekiö*, *Inari* és *Utsjoki* régióban élő, nem számi lakosság részére is lehetővé tette a halászatot az állami tulajdonban lévő vizekben. A panaszos felek szerint ezzel az állam megsértette az EJEE első kiegészítő jegyzőkönyvének első cikke által garantált, tulajdonhoz való jogukat. Ennek kapcsán keresetükben utaltak az *Alkotmányjogi Bizottság* egy korábbi döntésére, amelyben az *expressis verbis* megerősítette a halászati tevékenység folytatásához való jogaikat. A panaszos felek által kifogásolt másik intézkedés az volt, hogy az új szabályozás értelmében a halászati díjat nem háztartásonként, hanem személyenként kell fizetni, amely jelentős mértékben megnövelte a költségeiket. A panaszos felek arra kérték továbbá a Bíróságot, hogy állapítsa meg az EJEE 6., 8., valamint 13., cikkének a megsértését, valamint ezek vonatkozásában a 14. cikk sérelmét.⁸⁴²

Az állam a kereset elutasítását kérte, arra hivatkozva, hogy az első számú panaszos, a *Johtti Sapmelacaat r.y.*, – egy halász érdekvédelmi szervezet –, nem rendelkezik a szükséges jogállással, nem tekinthető áldozatnak az EJEE értelmében. Ezzel szemben a panaszos felek szerint tekintettel arra, hogy a szervezetnek jogában áll felügyelni a tagjainak tevékenységét, az rendelkezik a szükséges jogi állással. A Bíróság e kérdésben az államnak adott igazat: az említett érdekvédelmi szervezet nem tekinthető a hivatkozott jogsértések áldozatának, tekintettel arra, hogy a *Könkämä* ügyben érintett számi falvakkal ellentétben a *Johtti Sapmelacaat r.y.* nem felelős a tagjainak halászati tevékenységéért, továbbá a halászatról szóló finn törvény által garantált jogok csak és kizárólag magánszemélyeket illetnek meg. Az állam hivatkozott továbbá a hazai jogorvoslati lehetőségek ki nem merítésére, erre alapozva szintén indítványozta a kereset elutasítását. A panaszos felek maguk sem vitatták, hogy nem merítették ki minden elérhető jogorvoslati lehetőséget, ugyanakkor álláspontjuk szerint azoktól nem is várhattak semmilyen eredményt. A Bíróság a kérdés mérlegelése során kifogásolta, hogy az állam nem nevezte meg konkrétan az elérhető jogorvoslati lehetőségeket, felhívta továbbá a figyelmet arra, hogy az alaptényállás idejében hatályos finn törvényi szabályozás, valamint az alkotmánybíróság gyakorlata nem tette lehetővé a rendes bíróságok számára, hogy az őslakos népek tulajdonjogának kérdését vizsgálat tárgyává tegyék. Ugyanakkor, az okozott sérelem vizsgálata során a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az 1997-es törvény gyakorlatilag nem hozott változást az őslakos népesség számára, tekintettel arra, hogy a törvény nem az őslakos közösségek jogainak csorbítását szolgálja,

⁸⁴² EJEB, *Johtti Sapmelacaat*, Panasz, paras. 1-5.

hanem éppen ellenkezőleg: jogainak bővítését. A halászatért fizetendő díj alapjának megváltoztatása következtében felmerülő plusz költségek vonatkozásában a Bíróság megállapította, hogy tekintettel a törvény által, a számik részére garantált mentességre, e körben sem állapítható meg semmilyen jogsérelem. A Bíróság végezetül a panaszos felek azon állítását vizsgálta, hogy az 1982-es halászati törvényt implementáló rendelet, amely szintén bővítette a nem számi lakosság jogait érvénytelen, tekintettel arra, hogy a rendelet e bővítést, a törvényi rendelkezésekkel ellentétben vitte véghez. A Bíróság ennek kapcsán, arra tekintettel, hogy Finnország csak 1990-ben csatlakozott az Európai Egyezményhez, megállapította illetékességének a hiányát a csatlakozást megelőzően felmerült jogviták eldöntését illetően.⁸⁴³ A fentiekből, valamint abból kifolyólag, hogy a Bíróság a panaszos felek által hivatkozott jogsértéseket sem találta megállapíthatónak, a kérelmet elutasította.⁸⁴⁴

A Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország ügy⁸⁴⁵ az első olyan, őslakosokat érintő ügy, amelyet a strasbourgi bíróság legalább egy kérdés kapcsán befogadhatónak nyilvánított. Az ügy kiindulópontját az képezte, hogy – a Halwar üggyhez hasonlóan – a nem számi lakosság védelmet kért a nemzeti bíróságtól a számi lakossággal szemben, tulajdonjogának védelme érdekében. Az eredeti eljárást kezdeményező földtulajdonosok ugyanis azt kifogásolták, hogy a környező számi falvak lakosai, az érintett földek tulajdonosaival való egyeztetés nélkül legeltették a rénszarvasokat az adott területen. A számik ellenkeresetükben azt állították, hogy a kérdéses területen jogukban áll téli legeltetést folytatni, amit négyféle jogcímen is alá tudnak támasztani: (i) emberemlékezet óta tartó birtoklásra, (ii) a rénszarvastenyésztésről szóló törvényekre, a (iii) szokásjogra, valamint (iv) a nemzetközi közjog vonatkozó szabályaira – jelen esetben a PPJNE 27. cikkére – való hivatkozással.⁸⁴⁶

Miután másfél évtizednyi pereskedést követően a számi falvak a Svéd Legfelsőbb Bíróság előtt elvesztették az eljárást, a strasbourgi bírósághoz fordultak, a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog megsértésének megállapítását kérve. A hatodik cikkben garantált jogaik – álláspontjuk szerint – több okból kifolyólag is sérültek. Egyrészt az *eljárások elhúzódása* révén sérült a joguk, hogy ügyük ésszerű időn belül elbírálásra kerüljön, másrészt a magas eljárási költségek – amelynek az elhúzódó eljárás csak az egyik oka – miatt sérült az

⁸⁴³ EJEB, *Johtti Sappmelacaat*, Az alkalmazandó jog, para 1. (a) (b) (c)

⁸⁴⁴ EJEB, *Johtti Sappmelacaat*, Az alkalmazandó jog, paras. 2-5.

⁸⁴⁵ EJEB, *Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország*, 2010. március 30. (39013/04)

⁸⁴⁶ EJEB, *Handölsdalen*, paras. 7-10., 36-37.

igazságszolgáltatási rendszerhez való hozzáférésük. Az első okot illetően a panaszos felek kifejtették, hogy az alapul szolgáló belföldi eljárás kezdete és befejezése között eltelt másfél évtized nem tekinthető ésszerű időnek, ebből kifolyólag ellentétes az EJEE 6. cikk (1) bekezdésével. Az állam véleménye szerint, tekintettel az ügy komplex voltára, a nagy mennyiségű dokumentumra, valamint arra, hogy a peres eljárások folyamatosan, akadályoztatás nélkül zajlottak, az eljárás nem tekinthető ésszerű időn túl befejezettnek. A Bíróság a kérdés elbírálása során emlékeztetett, hogy az ésszerű idő megítélése csak az ügy összes körülményére tekintettel lehetséges, ennek során pedig vizsgálni kell az ügy bonyolultságát, a felek magatartását, valamint az ügy tárgyát. Az ügy komplex voltát a strasbourgi bíróság is elismerte, ugyanakkor álláspontja szerint az ügy elhúzódását nem ez okozta, hanem az, hogy a nemzeti bíróságok nem megfelelően kezelték az ügyet, erre tekintettel megállapította a 6. cikk (1) bekezdés sérelmét.⁸⁴⁷ A 6. cikk megsértése kapcsán a panaszos fél – az eljárás elhúzódó volta mellett – a *magas eljárási költségekre hivatkozott*, amelynek következtében ügyüket nem voltak képesek megfelelően prezentálni a hazai bírói fórumok előtt. A költségeket jelentősen növelte, hogy a svéd bíróságok által támasztott bizonyítási követelmény teljesítése kiterjedt kutatómunkát követelt meg: a bíróság ugyanis a téli legelő területek határainak megállapításához elengedhetetlennek tartotta, hogy a számik évszázadokra visszamenőleg pontos adatokkal szolgáljanak az állatok vándorlási útvonalára vonatkozóan, ezáltal súlyos hátrányba kerültek a keresetet indító tulajdonosokkal szemben.⁸⁴⁸ A panaszos felek állításával *Ineta Ziemele* bírónő is egyetértett, mint az különvéleményében kifejtette: azáltal, hogy a bíróság a téli legelő helyek kapcsán kizárólag a számikra terhelte a bizonyítási kötelezettséget, miközben a tulajdonosok jogait adottnak vette, és tőlük nem követelt hasonló bizonyítékokat, súlyosan megsértette az egyenlőség elvét, ezáltal pedig egyértelműen sérült a számik tisztességes eljáráshoz való joga.⁸⁴⁹ Ziemele bírónő azonban kisebbségben maradt a véleményével: a strasbourgi bíróság úgy ítélte meg, hogy tekintettel a rénszarvastenyésztésről szóló svéd törvényi szabályozásra, amely a téli legelőhelyek kijelölését a rendes bíróságokra bízta, a megkövetelt bizonyítási eljárás szükséges volt annak érdekében, hogy megfelelően megalapozott döntés születhessen. A kérelmet benyújtók azon állítására reagálva, miszerint a magas költségek megakadályozták őket ügyük megfelelő képviselésében, a strasbourgi bíróság emlékeztetett, hogy ügyüket mindvégig ügyvéd

⁸⁴⁷ EJEB, *Handölsdalen*, paras. 60-66.

⁸⁴⁸ EJEB, *Handölsdalen*, paras. 48-59.

⁸⁴⁹ EJEB, *Handölsdalen*, Ziemele bírónő különvéleménye, para. 10.

képviselte, akinek a segítségével egészen a legfelsőbb bíróságig elvitték a jogvitát. Továbbá a Bíróság álláspontja szerint az a tény, hogy a kérelmezők a svéd államtól kapott támogatás hiányában⁸⁵⁰ az eljárási költségeket a *Számi Alapítvány* által adott – kamatmentes – kölcsönből hitelezték meg, amelyet a per elvesztését követően a kérelmezőknek vissza kell fizetnie, a fentebb említettekkel együtt sem elégséges annak megállapításához, hogy a svéd állam megszegte az Egyezmény 6. cikkének (1) bekezdését.⁸⁵¹ A költségekről való rendelkezés során ugyanakkor a strasbourgi bíróság figyelembe vette a kérelmezők által a keresetben hivatkozott kiadások mértékét, az ítélező részben a javukra megítélt összegek fedezik a számi falvak felmerült költségeit.⁸⁵²

Az ügyet érintően nem csak Ziemele bíró fogalmazott meg markáns véleményt: még folyamatban volt az ügy, amikor a CERD, a Svédországról szóló észrevételében aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, ahogyan a jelen ügyet és a hasonló, földdel kapcsolatos jogvitákat kezelik a bíróságok. A Bizottság külön figyelmet szentelt a bizonyítási teher kérdésének: Ziemele bíróhoz hasonlóan diszkriminatívnak nevezve a bizonyítási tehernek az őslakos népekre hárítását; egyben arra hívta fel az államot, hogy törvényhozási aktussal biztosítsa a bizonyítási teher igazságos megosztását, valamint nyújtson jogi segítséget az őslakos népek részére.⁸⁵³ A fenti észrevételre, valamint az univerzális gyakorlatra tekintettel elmondható, hogy az európai emberi jogvédelmi mechanizmus által garantált védelem elmarad a megkívánt színvonalról.⁸⁵⁴

c. *Erőszakos át- és kitelepítések*

Az át- és kitelepítés az egyik legsúlyosabb jogsértés, amely egy őslakos csoportot érhet: az emberlelkezet óta használt és birtokolt földjeikkel fennálló szoros kapcsolatból kifolyólag, eredménye szinte minden esetben gyökereik és identitásuk elvesztése. Az államok érvei meglehetősen változatosak az át- és kitelepítések igazolását illetően: a gazdasági jellegűektől egészen a környezeti katasztrófák elhárításának szükségességéig terjed. Amint az a dolgozat

⁸⁵⁰ A svéd törvényi szabályozás alapján a peres eljárásokhoz az állam részéről nyújtott anyagi támogatás csak magánszemélyek vehetik igénybe, jogi személyek nem. – EJEB, *Handölsdalen*, para. 44.

⁸⁵¹ EJEB, *Handölsdalen*, paras. 48-59.

⁸⁵² EJEB, *Handölsdalen*, paras. 67-73., Rendelkező rész, para. 3.

⁸⁵³ A CERD 2008. augusztus 21-i észrevételei Svédország kapcsán (UN Doc.CERD/C/SWE/CO/18), para. 20.

⁸⁵⁴ KOIVUROVA, pp. 20-22.

első fejezetében említésre került, az át- és kitelepítés elleni védelmet több egyezmény közvetetten garantálja, az ugyanis a mozgásszabadság jogának hatálya alá tartozik.

Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus gyakorlatából három ügy érdemel kiemelés, ezek közül az első a *Hingitaaq 53 és mások kontra Dánia* ügy,⁸⁵⁵ amelynek a gyökerei 1953-ig nyúlnak vissza, amikor a Grönland észak-nyugati részén őshonos – az inuitok egyik csoportját alkotó – *inughuit* törzset, másik nevén *thule törzset*⁸⁵⁶ ősi földjei elhagyására kényszerítették, egy amerikai katonai bázis építése miatt. *Uummannaq* települést összesen 116 ember hagyta el, a hátra maradt lakóházakat lerombolták, a templomot egy másik településre szállították át. A kitelepítettek jelentős része az Uummannaqtól 100 km-re, északra fekvő *Qaanaaq* faluban telepedett le, ahol 1953 őszére új házakat és templomot építettek számukra. A kárpótlás kérdése már 1954-ben felvetődött, döntés azonban nem született, a kérdés hosszú időre feledésbe merült. Az 1980-as években az Egyesült Államok és Dánia kormánya megegyezett, hogy a katonai bázist körülvevő elzárt terület méretét a felére csökkentik; ezzel párhuzamosan intézkedéseket foganatosítanak a kitelepítettek életkörülményeinek javítására, ennek keretében többek között új házakat építettek számukra. Az 1990-as években az érintettek tárgyalásokba kezdtek a kormányzattal, ezek azonban nem vezettek eredményre, ezért 1996-ban keresetet nyújtottak be a *Kelet-Grönlandi Fellebbviteli Bíróság* előtt, amelyben annak megállapítását kérték, hogy joguk van Uummannaq környékén élni, és ott tradicionális életvitelüket folytatni; kérték továbbá, hogy a Fellebbviteli Bíróság állapítson meg számukra kártérítést. A területre vonatkozó igényüket a bíróság elutasította, a kártérítési igénynek részben helyt adva, a kérelmezők által indítványozott összeg 10%-át ítélte meg részükre. A törzs tagjai ezt követően a *Dán Legfelsőbb Bírósághoz* fordultak, amely 2003-ban helyben hagyta a Fellebbviteli Bíróság ítéletét.⁸⁵⁷

A panaszos felek 2004-ben fordultak a strasbourgi bírósághoz. Kereseti kérelmükben előadták, hogy magukat Uummannaq és környékének jogos tulajdonosának tekintik, és ennek megfelelően mindaddig, amíg ősi földjeiket vissza nem kapják, véleményük szerint fennáll az EJEE első számú kiegészítő jegyzőkönyve által garantált tulajdonhoz való jog folyamatos megsértése. Álláspontjuk szerint a történetek egyben az Egyezmény 8. cikkének megsértését is

⁸⁵⁵ EJEB, *Hingitaaq 53 és mások kontra Dánia*, 2006. január 12. (18584/04)

⁸⁵⁶ A törzset Dánia nem ismeri el őslakos népként, amellyel kapcsolatban az ENSZ GSZKJB aggodalmát fejezte ki az országról szóló záró jelentésében. – Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Dániával kapcsolatban, 2013. június 6. (E/C.12/DNK/CO/5)

⁸⁵⁷ EJEB, *Hingitaaq*, A rész: az ügy tényállásának ismertetése

megvalósítják, tekintettel arra, hogy házaik lerombolása, valamint a templom elszállítása a beleegyezésük nélkül történt, állításuk szerint ezen a jogcímen mindeközéig semmilyen kárpótlásban nem részesültek. Az EJEE 6. cikke által garantált, tisztességes eljáráshoz való joguk is sérült, több okból kifolyólag. A fent említett jogsértéseket is figyelembe véve, az állam elmulasztotta teljesíteni az EJEE első cikkében⁸⁵⁸ rögzített kötelezettségét, amelynek értelmében mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy a szerződés rendelkezéseit érvényre juttassa. Sérült továbbá az EJEE Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyvének 2. cikke által garantált szabad mozgáshoz való joguk azáltal, hogy az érintett területet nem közelíthetik meg. A panaszos felek hivatkoztak továbbá a hatékony jogorvoslatához való joguk, továbbá a diszkrimináció tilalmának megsértésére.⁸⁵⁹

A kérelem elbírálása során a strasbourgi bíróság először a tulajdonhoz való jog megsértését vette górcső alá, ennek kapcsán idézte a saját, korábbi gyakorlatát,⁸⁶⁰ amelynek értelmében a tulajdontól való megfosztás egyszeri, időponthoz köthető cselekmény, amely nem valósulhat meg folyamatos jelleggel, mint az a kérelmezők állítják. Tekintettel, arra, hogy a szóban forgó cselekmény 1953 tavaszán valósult meg, az EJEE pedig 1953 szeptemberében lépett hatályba – az első kiegészítő jegyzőkönyve pedig csak következő év tavaszán –, a tulajdonhoz való jog sérelmét illetően, a strasbourgi bíróság megállapította időbeli joghatóságának hiányát. A kérelmezők által hivatkozott többi jogsértés kapcsán a strasbourgi bíróság megállapította, hogy rendelkezik a szükséges joghatósággal. Ugyanakkor, a tényeket mérlegelve arra a következtetésre jutott, hogy a panaszos felek által hivatkozott jogok megsértése nem állapítható meg. A megállapításait két tényre alapozta: egyrészt az 1980-as években történt fejleményekre, másrészt a Dán Legfelsőbb Bíróság által is jóváhagyott ítéletre, amelyben az érintettek – csekély⁸⁶¹ – kárpótlásban részesültek a dán államtól. Erre tekintettel a Bíróság a kérelmet befogadhatatlannak nyilvánította.⁸⁶²

A döntést több kritika érte, Asbjørn Eide elismeri ugyan, hogy az EJEB alapvetően kötve van az Európai Egyezmény betűihez, ugyanakkor megítélése szerint a Bíróság rugalmasabban

⁸⁵⁸ EJEE, 1. cikk

⁸⁵⁹ EJEB, *Hingitaq, Panasz, paras. 1-9.*

⁸⁶⁰ EJEB, *Kopecký kontra Szlovákia*, 2004. szeptember 28 (44912/98); EJEB, *Malztan és mások kontra Németország*, 2005. március 2. (71916/01,71917/01, 10260/02), EJEB, *Malhous kontra Cseh Köztársaság*, 2000. december 13. (33071/96)

⁸⁶¹ A Bíróság, mint az fentebb említésre került csak az eredetileg kért összeg tíz százalékát ítélte meg a felpereseknek.

⁸⁶² EJEB, *Hingitaq, Az alkalmazandó jog, A,B*

is viszonyulhatna a kérdéshez, tekintve, hogy az őslakos népek jogait illetően a nemzetközi jogban bekövetkező változások mind, az emberemlékezet óta fennálló használati jogok tulajdonjogként való elismerésének irányába tendálnak. Véleménye szerint ily módon megállapítható lenne az EJEE első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkének megsértése, valamint a strasbourgi bíróság időbeli joghatósága is kiterjedne az ügyre.⁸⁶³

Jóllehet a *Noack és társai kontra Németország*⁸⁶⁴ ügyben nem egy őslakos nép, hanem egy kisebbségi csoport kért védelmet a strasbourgi bíróságtól, az ügyben tett megállapítások miatt mindenképpen említést érdemel. A Németország területén élő *szorb kisebbség* saját nyelvvel, kultúrával és szokásokkal rendelkezik, amelyet aktívan ápolnak. A csoport azért fordult a strasbourgi bírósághoz, mert a környéken folyó barnaszénbányászat miatt el kellett hagyniuk a falujukat. Kérelmükben az EJEE több cikkének megsértésére is hivatkoztak, a Bíróság ezek közül azonban érdemben csak a családi és magánélet tiszteletben tartásához való joggal foglalkozott: azt vizsgálta, hogy az okozott jogsérelem a 8. cikk (2) bekezdésének megfelelően arányos és szükséges volt-e. A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy igen, amelyet azzal indokolt, hogy a hatóságok konzultáltak az érintettekkel, többek között arról, hogy hova szeretnének áttelepülni. A legtöbben egy, a falutól 20 kilométerre eső települést jelöltek meg, amely egy szintén szorbok lakta régióhoz tartozik. Így a Bíróság megítélése szerint a költözés okozta nehézségek ellenére, a kitelepítésben érintett személyek továbbra is a megszokott környezetükben élhetnek, kultúrájukat nem fenyegeti veszély.⁸⁶⁵

A *Chagos-sziget lakói kontra Egyesült Királyság* ügy⁸⁶⁶ (a továbbiakban: Chagos ügy) tényállása szinte kísértetiesen hasonlít a Hingitai ügy tényállására: egy őslakos népcsoportot telepítettek ki ősi földjeiről, egy amerikai katonai bázis építése érdekében. Az Indiai-óceánon található *Chagos-szigetek* három nagyobb sziget csoportból áll, ezek közül a legnagyobb, *Diego Garcían* építették fel a bázist. Az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok 1964-ben kezdte meg a tárgyalásokat a bázis építése ügyében, az amerikai fél kezdetektől fogva ragaszkodott a szigeten élők kitelepítéséhez. 1965. november 8-án az Egyesült Királyság a Chagos-szigetek, *Mauritius* és a *Seychelles-szigetek* egyesítése révén létrehozta a *Brit Indiai-óceáni Területet* (a továbbiakban: BIOT), az ott élők automatikusan – korlátozott – brit

⁸⁶³ EIDE, Asbjørn, Rights of Indigenous Peoples – Achievements in International Law During the Last Quarter of a Century. *Netherlands Yearbook of International Law*, 2006. (Vol. 37.), pp.155-212., p. 179.

⁸⁶⁴ EJEBiz, *Noack és társai kontra Németország*, 2000. május 25. (46346/99)

⁸⁶⁵ EJEBiz, *Noack ügy*, Az alkalmazandó jog

⁸⁶⁶ EJEB, *Chagos-sziget lakói kontra Egyesült Királyság* ügy, 2012. december 11. (35622/04)

állampolgárságot⁸⁶⁷ kaptak, amit a mauritiusiak a függetlenné válásukkor sem veszítették el. Az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok 1966. december 20-án írta alá a sziget kiürítéséről és átadásáról szóló egyezményt, a rákövetkező évben megkezdődött a kitelepítés, amelynek eredményeként 1973-ban az utolsó lakos is elhagyta a szigetet. Az ENSZ fórumain a brit kormány azzal érvelt, hogy a kitelepítés nem őslakos csoportokat érintett, hanem oda telepített munkásokat, akikkel a kitelepítés előtt konzultáltak. A lakosság javarésze a frissen függetlenné vált Mauritiuson telepedett le, az áttelepedéssel felmerülő költségek fedezésére az Egyesült Királyság kormánya mai árfolyamon számolva hét millió eurónak megfelelő fontot fizetett a mauritiusi kormánynak. A Seychelles-szigeteken letelepedettek ilyen támogatásban nem részesültek.

Az ügyben érintett 4 446 érintett személy 2002-ben indított csoportos keresetet a Brit Koronával szemben, kérve, hogy a bíróság állapítsa meg, hogy joguk van visszatérni a szigetre, továbbá az elszenvedett sérelmekért állapítson meg kártérítést. Az ügy egészen *Anglia és Wales Feljebbviteli Bíróságáig* jutott, amely 2004-ben elutasította fellebbezési kérelmüket. Ezzel egy időben az amerikai hatóságokkal folytatott tárgyalások világossá tették, hogy az amerikai kormány a lakosság visszatérését a bázis biztonságát veszélyeztető tényezőnek tartja, ennek megfelelően ellenzi azt. A panaszos felek időközben újabb pert indítottak a brit kormánnyal szemben, ezúttal Anglia és Wales Feljebbviteli Bírósága is a javukra ítélte,⁸⁶⁸ a kormány fellebbezése nyomán azonban a Lordok Háza – amely 2009-ig az Egyesült Királyság legfelsőbb bíróságaként funkcionált⁸⁶⁹ – 2008-ban az állam javára döntött.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ A brit tengerentúli területek lakosai jogosultak a brit útlevélre, illetve a brit konzulátusok által garantált védelem igénybe vételére, ugyanakkor az Egyesült Királyság területén munkát vállalni, illetve letelepedni csak külön engedélyeztetési eljárást követően jogosultak, továbbá ez Európai Unió nem ismeri el őket brit állampolgárként. – Gov.uk: Types of British nationality. Online elérhető: <https://www.gov.uk/types-of-british-nationality/british-overseas-territories-citizen> (2014. július 17.)

⁸⁶⁸ A döntést az ENSZ EJB üdvözlölte. – Az ENSZ EJB záró észrevételei az Egyesült Királyság kapcsán, 2008. július 30. (CCPR/C/GBR/CO/6), para.22.

⁸⁶⁹ A 2005-en elfogadott és 2009. október 1-én hatályba lépett alkotmányos reform törvény módosítás rendelkezett az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bíróságának létrehozásáról. – 2005. évi alkotmányos reform törvény, 23-60. cikk.

⁸⁷⁰ EJEJ, Chagos ügy, paras. 1-12., 18-31.; Lordok Háza, R (On The Application of Bancoult) V Secretary of State For Foreign and Commonwealth Affairs, 2008. október 22. [2008] UKHL 61.

A panaszos felek 2004-ben – az első a brit kormány ellen indított per elvesztését követően – nyújtották be keresetüket az EJEB-hez. Kereseti kérelmükben a magán- és családi élet tisztelben tartásához (EJEE 8. cikk), a tulajdonhoz (EJEE első kiegészítő jegyzőkönyv, 1. cikk), a tisztességes tárgyaláshoz való jog (EJEE 13. cikk), valamint a diszkrimináció (EJEE 14. cikk) és a kínzás tilalmának (EJEE 3. cikk) megsértésére hivatkoztak. A brit kormány a kereset elutasítását kérte arra hivatkozva, hogy az EJEB nem rendelkezik területi joghatósággal a Chagos-szigetek felett, tekintettel arra, hogy a BIOT vonatkozásában az Egyesült Királyság kormánya sohasem tett az Egyezmény 56. cikkének (4) bekezdése szerinti elismerő nyilatkozatot. Az EJEB elfogadta a kormány érvelését. A panaszos felek másik érve a területi hatály meglétét illetően azon alapult, hogy az érintettek közül immár többen az Egyesült Királyság területén élnek. A Bíróság ezt az érvelést – a területi hatály fogalmának tisztázását követően – elutasította. A panaszos feleknek, a területi hatályt illető harmadik érve arra irányult, hogy a BIOT-ra vonatkozó döntéseket Londonban hozták meg, ezért álláspontjuk szerint megállapítható a területi hatály. A strasbourgi bíróság a panaszos felek harmadik érvét is elutasította, ugyanakkor – az előzményeket tekintve némileg meglepő módon – úgy határozott, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét vizsgálatnak veti alá, azzal a kikötéssel, hogy ennek keretében az ügy érdemi részét nem vizsgálhatja, csak és kizárólag az eljárás jogszerűsége képezheti a vizsgálat tárgyát. Ennek során a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a brit bíróságok eljárása mindenben megfelelt az Egyezményben támasztott követelményeknek: Anglia és Wales Feljebbviteli Bírósága alaposan megvizsgálta a felperesek panaszait, minden érvüknek figyelmet szentelve, a vizsgálat eredményeit pedig egy terjedelmes ítéletben rögzítve. Az EJEB a belföldi eljárás vizsgálata során nem észlelt semmilyen önkényes vagy tisztességtelen eljárási elemet. A fentiekre tekintettel az EJEB a keresetet, mint megalapozatlant az EJEE 35. cikkére hivatkozva elutasította.⁸⁷¹

Az ügy 2015-ben került újfent a szakmai közönség figyelmének középpontjába: az *Állandó Választottbíróság* (a továbbiakban: ÁVB) márciusi döntése,⁸⁷² valamint a *Chagos Refugee Group* – egy, a kitelepítettek érdekeit képviselő csoport – által januárban beterjesztett, az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága által júniusban tárgyalt per újrafelvételi kérelme⁸⁷³ révén. Az említett választott bírói döntésében az ÁVB megállapította,

⁸⁷¹ EJEB, Chagos ügy, paras. 59-66., 84-87.

⁸⁷² Állandó Választottbíróság, A Chagos-szigeteki Védett Tengeri Területek ügye, 2015. március 18.

⁸⁷³ Az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága, R (on the application of Bancoult No 2) (Appellant) v Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs (Respondent), (Case ID: UKSC 2015/0021)

hogy Chagos-szigetek körüli tenger védetté nyilvánítása révén Nagy-Britannia megsértette az ENSZ tengerjogi egyezményének⁸⁷⁴ 2. cikk (3) bekezdését és az 56. cikk (2) bekezdését. A testület megállapította továbbá, hogy a Mauritius függetlenségét megelőzően folytatott tárgyalások során, a brit fél részéről tett szóbeli ígéret – miszerint a szigetet Mauritiusnak adja, amint annak katonai igénybevétele okafogyottá válik – kötelező erővel bír a brit félre nézve.⁸⁷⁵ Mauritius a területi igényét az ígérvényen túl arra a tényre alapítja, hogy az 1968-as függetlenedését megelőzően a Chagos-szigetekkel egy gyarmatot alkotott, utóbbit csak pár évvel a függetlenségének elnyerése előtt, a BIOT létrehozása során csatolták el az országtól.⁸⁷⁶ A másik fejlemény a perújrafelvételi kérelem benyújtása, amelynek jogalapjául az *Edward Hamilton Fitzgerald* által vezetett jogi képviselő csoport olyan döntő jelentőségű tény felmerülését jelölte meg, amelynek ismeretében a Lordok Háza minden bizonnyal másként döntött volna. Az újonnan napvilágra került bizonyítékok alapján a brit kormány információkat titkolt el a testület előtt. A legfelsőbb bírói testület a meghallgatást követően elnapolta a döntés meghozatalát.⁸⁷⁷

2.2.3.4. *Az európai mechanizmus gyakorlatának értékelése*

Koivurova szerint az európai emberi jogvédelmi mechanizmus gyakorlatának az értékelése kapcsán három kérdés érdemel tüzetesebb vizsgálatot: az *első*, hogy vajon megfigyelhető-e bármilyen fejlődés az őslakos népek számára garantált jogvédelem terén, a *második* – amely némileg sugalmazza az elsőre adott választ –, hogy miért nem részesíti kellő védelemben az őslakos népek kollektív jogait. *Végül*, de nem utolsósorban, várható-e bármilyen pozitív fejlemény az őslakos népeket illetően, tekintettel arra, hogy a nemzetközi

⁸⁷⁴ ENSZ tengerjogi egyezménye, Montego Bay, 1982. december 10. (United Nations, Treaty Series, vol. 1833)

⁸⁷⁵ Állandó Választottbíróóság, A Chagos-szigeteki Védett Tengeri Területek ügye, 2015. március 18., para. 547.

⁸⁷⁶ AMLA, Hajira, Chagossians on shaky ground after Mauritius-UK tribunal ruling, says Seychelles association, Seychelles News Agency, 2015. március 26. – Online elérhető: <http://www.seychellesnewsagency.com/articles/2629/Chagossians+on+shaky+ground+after+Mauritius-UK+tribunal+ruling,+says+Seychelles+association> (2015. augusztus 23.)

⁸⁷⁷ CHARLTON, Corey: Amal Clooney's Latest Cause: She Goes to Court for Former Residents of Tiny Indian Ocean Islands who were Forced to Move in 1960s to Make Way for US Airbase. *Daily Mail*, 2015. június 22. – Online elérhető: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3134966/Amal-Clooney-legal-team-say-ex-residents-Chagos-Islands-suffered-significant-injustice-Britain-forcibly-removed-homeland-40-years-ago.html> (2015. augusztus 24.)

jogban gyökeres változások következtek be az őslakos népek jogainak védelme terén.⁸⁷⁸ A dolgozat szerzője szerint először a Koivurova második kérdését érdemes megválaszolni, majd ezt követően az első és a harmadik kérdést.

A *második* kérdésre, hogy az európai emberi jogvédelmi mechanizmus miért nem képes megfelelő védelemben részesíteni az őslakos népeket, az egyik lehetséges válasz az, hogy a korábban ismertetett történelmi és társadalmi tényezők alapvetően erre determinálják: e szemlélet módban azóta sem történt érdemi változás. Említést érdemel ugyanakkor, hogy 1993-ban felvetődött egy, a kisebbségek jogait védeni hivatott jegyzőkönyv elfogadása, a munkálatok azonban elakadtak. Helyettük jelenleg két egyezmény, a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája és a Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye hivatott biztosítani a kisebbségek védelmét, ugyanakkor egyik sem rendelkezik hatékony kontroll mechanizmussal amellet, hogy az állam számára széles mérlegelési jogkört hagynak.⁸⁷⁹

Az első *kérdés* kapcsán, az ismertetett ítéleteket figyelembe véve megállapítható, hogy a kezdeti tartózkodó, elzárkózó álláspont jelentős változáson ment keresztül. A G. és E. kontra Norvégia ügyben, az Európai Bizottság világossá tette, hogy az EJEE nem garantál semmilyen különleges jogot a kisebbségek számára, továbbá a számik rénszarvastenyésztő életmódját üzleti, nem pedig kulturális tevékenységként definiálta, amely meglehetősen távol áll az ENSZ emberi jogi mechanizmusainak gyakorlatától. A Halwar ügyben ezzel szemben a számik kultúrájának és hagyományos életvitelének megőrzését kiemelt fontosságúnak, illetve a társadalom érdekében állónak nyilvánította, a Könkämä ügyben pedig kinyilvánította, hogy a számikat megillető halászati és vadászati jogosultság adott esetben tulajdon jogként kezelhető.

A *harmadik* kérdést illetően, jelesül, hogy várható-e további fejlődés az európai emberi jogvédelmi mechanizmus gyakorlatában az őslakos népeket illetően, Koivurova meglehetősen bizakodó hangot üt meg, egyrészt az első kérdésére adott válaszban ismertetett fejleményekre, másrészt arra tekintettel, hogy az ún. evolutív értelmezés révén a strasbourgi bíróság az Európai Egyezményt a társadalmi és politikai változásokhoz alkalmazkodva képes értelmezni. Tekintettel arra, hogy az őslakos népek helyzetében az elmúlt húsz év drámai változást hozott, mely a jogaikat deklaráló dokumentumok és nemzetközi bírói fórumok ítéleteinek formájában manifesztálódott, Koivurova véleménye szerint az európai emberi

⁸⁷⁸ KOIVUROVA, pp. 24-25.

⁸⁷⁹ KOIVUROVA, p. 30.

jogvédelmi mechanizmus is át fogja venni e vívmányokat. További bizakodásra adott okot, hogy a strasbourgi bíróság az idézett tanulmány írásakor – 2011-ben – kezdte el tanulmányozni a Chagos ügyet, amelyben Koivurova a korábbi gyakorlat tovább finomításának lehetőségét látta.

Koivurova a következő, a pozitív fejlemények kibontakozását akadályozó tényezőket azonosította: az őslakos népekre vonatkozóan a mai napig nem létezik általánosan elfogadott definíció, valamint az EJEE a mai napig nem garantál semmilyen kollektív jogot. Az *első* hiányosság viszonylag könnyen orvosolható, tekintve, hogy több nemzetközi dokumentum – példának okáért az ILO 169-es számú egyezménye – is eligazítást ad e kérdésben, valamint az ún. Cobo definíció⁸⁸⁰ alapján meghatározható az érintett személyi kör. A *második* hiányosság már nagyobb próbatétel elé állítja az őslakos népek jogainak elismeréséért küzdőket. Jóllehet, az EJEE a nem kormányzati szervek számára is lehetővé teszi, hogy keresettel éljenek, az ő esetükben nehezebb bizonyítani, hogy törvényben garantált jogaik gyakorlása közben szenvedték el a jogsértést. A svédországi számi falvak – a törvény által garantált jogaiknak köszönhetően – ezt viszonylag könnyen tudták bizonyítani, ez azonban kivételesnek tekinthető. *Harmadrészt*, problémát jelent, hogy az EJEB továbbra is alapvetően a nemzeti bíróságokra támaszkodik annak megítélése során, hogy az őslakos népeket milyen mértékben illeti meg a tulajdonjog a tradicionálisan birtokolt és használt földjei felett,⁸⁸¹ vagyis az EJEB szerepfelfogása megegyezik az EJAB által is hangoztatott elvvel, hogy a Bíróság célja nem egy fajta végső fórummá válás, hanem a törvényi garanciák betartásának felügyelete. E megközelítés egyrészt érthető, tekintettel arra, hogy az európai kontinens országai túlnyomó részt demokratikus jogállamok, így bíróságaik megbízhatóak ilyen szempontból. Másrészt viszont az őslakos közösségek különlegesen sérülékenyek csekély jogérvényesítő képességeik miatt, amelynek következményeként a jogaik védelme aktívabb szerepfelfogást igényelne az emberi jogi intézményektől. Amennyiben a strasbourgi bíróság kidolgozna egy, a nemzetközi sztenderdeket figyelembe vevő megközelítést – vagy adaptálná a másik két mechanizmus sztenderdjeit –, az a későbbiekben jelentős mértékben megkönnyítené a hasonló ügyek elbírálását, tekintve, hogy a nemzeti bíróságok számára is egyértelművé válna, hogy milyen jogokat kell kiemelt védelemben részesíteniük.

⁸⁸⁰ COBO, Martinez, *Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations* (U.N. Doc. EICN.41Sub.211986H7/Add.4) U.N. Sales No. E.86.XV.3 (1986). p. 379.

⁸⁸¹ KOIVUROVA, pp. 31-36.

A szerző álláspontja szerint, Koivurova reményei utólag meglehetősen optimistának bizonyultak – jóllehet a Chagos ügy elbírálását megelőzően e várakozásokat, a korábbi fejlődési ívet figyelembe véve, nem lehet minden alapot nélkülözőnek tekinteni –, a Chagos ügy eloszlatta annak reményét, hogy az európai emberi jogvédelmi mechanizmus az őslakos népeket illetően egyhamar az ENSZ mechanizmusok, vagy a másik két emberi jogvédelmi mechanizmus nyomdokaiba lépjen. Ehelyett várhatóan marad az a tendencia, hogy az őslakos népeket érintő ügyeket továbbra is kiszórja, a befogadhatóság vizsgálata során. Jóllehet e szigorú hozzáállás nem csak és kizárólag az őslakos népeket érintő ügyeket jellemzi, ugyanakkor az ilyen ügyek csekély számára való tekintettel, jóval szembeötlőbb. A szerző véleménye szerint a strasbourgi bíróság által kiszórt ügyek egy jelentős részében az élő jog koncepciót megalkotó Bíróság – a törvény betűje helyett annak szellemét olvasva – megtalálhatta volna a módját annak, hogy az ügyeket érdemben elbírálva, védelemben részesítse az őslakos népcsoportokat, ahogyan azt a másik két regionális emberi jogvédelmi mechanizmus is tette. Az okok sokfélék, egyrészt az európai rendszer az emberi jogok védelmét alapvetően még mindig az individuális jogok védelme révén tartja a legeredményesebbnek, másrészt továbbra sem hajlandó elismerni, hogy az őslakos csoportok a sérülékeny mivoltukból adódóan különleges védelmet érdekelnek.

A szerző szerint igazi előrelépést az jelentene, ha az Európa Tanács államai elfogadnának egy, az őslakos népek védelmét szolgálni hivatott kiegészítő jegyzőkönyvet. Az ILO 169-es számú egyezménye, valamint az UNDRIP révén, kész minta áll a döntéshozók rendelkezésére. Az európai mechanizmus ezen túlmenően a joggyakorlat terén sem szorulna arra, hogy maga dolgozzon ki új megközelítéseket, kezdeti lépésként a másik két mechanizmus gyakorlatának az átvétele is elégséges lenne.

A változás bekövetkezte azonban alapvetően szándék kérdése, ahogyan azt amerikai és az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus példája is mutatja. A kérdés az, hogy az öreg kontinensen megvan-e az erre irányuló akarat, az őslakos népek jogainak elismerése ugyanis minden valószínűség szerint heves politikai vitákat eredményezne: az őslakos népességgel rendelkező államok egyik nyilvánvaló félelme, hogy az e népcsoportok számára biztosított jogok az állam szuverenitásának korlátozását jelentenék. A jelentős létszámú kisebbségi csoportokkal rendelkező államok pedig attól tartanak, hogy e csoportok, az őslakos népek példáját követve további jogokat – példának okáért autonómiát – követelnek majd, tovább terhelve az egyébként sem problémamentes viszonyt. Nyilvánvaló, hogy a strasbourgi bíróságnak óvatosan kell eljárnia a kérdést illetően: a változás kulcsa a szerző véleménye

szerint az őslakos népek igényeinek megismerése és megismertetése a politikai döntéshozókkal, hogy a félelmek eloszlatását követően érdemi párbeszéd kezdődhessen. Ebben a folyamatban pedig a strasbourgi bíróság – az ENJAB-hoz hasonlóan – központi szerepet játszhatna.

2.2.4. Az Európai Unió őslakosokkal kapcsolatos politikája

Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés⁸⁸² kimondja, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt jogokat.⁸⁸³ E mondat alapító szerződésbe foglalása hosszú fejlődés eredménye: az Európai Unió elődje, az *Európai Gazdasági Közösség* (a továbbiakban: EGK) alapító szerződése garantálta ugyan a munkavállalók szabad mozgását – valamint ehhez kapcsolódóan a diszkrimináció tilalmát –⁸⁸⁴ tekintettel arra, hogy e rendelkezések fontosak voltak a kiépítendő közös piac működésének szempontjából; a klasszikus polgári és politikai jogokra ellenben semmilyen utalást nem találunk.⁸⁸⁵ A Közösségen belül fokozatosan nyert teret az a gondolat, hogy az emberi jogok garantálása nem lehet pusztán a tagállamok belügye,⁸⁸⁶ valamint nem elég pusztán a Közösség gazdasági érdekei szempontjából fontos jogokat – mint például az egyenlő munkáért egyenlő bér elvét, vagy a munkavállalók szabad mozgását és hozzá kapcsolódóan a megkülönböztetés tilalmát – garantálni. Felismerve az alapjogok jelentőségét és egyben az effektív alapjogvédelem hiányát, az Európai Unió Bírósága – akkori nevén az EGK Bírósága –

⁸⁸² Maastrichti Szerződés (aláírás: 1992. február 7., hatály: 1993. november 1.), HL C 191.; F cikk (2) bekezdés

⁸⁸³ Az európai jog és a nemzetközi jog összefonódásáról részletesen lásd: SZABÓ Marcel: Az európai jog és a nemzetközi jogrend - hierarchia és összefonódás. *Állam- és jogtudomány*, 2012. (LIII. évf.) 2-3. sz. pp. 191-211.

⁸⁸⁴ Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés (aláírás: 1957. III.25., hatály: 1958. I.1.), 48. cikk

⁸⁸⁵ *Ludovic Hennebel* szerint ennek oka, hogy „míg az Európa Tanács értékek, addig az EGK üzleti érdekek mentén jött létre.” – Ludovic Hennebel professzor 2012. július 13-i előadása a Strasbourgi Egyetemen

⁸⁸⁶ A nyelvhasználat kérdése ennek ellenére továbbra is alapvetően tagállami kompetencia, a kisebbségi nyelvhasználat biztosítását az Európai Unió a harmadik országokon kéri első sorban számon, amelynek eredményeként az az ellentmondásos helyzet áll elő, hogy a csatlakozni vágyó országoknak ilyen téren magasabb sztenderdeknek kell megfelelniük, mint a csatlakozni vágyó tagállamoknak. – LÁNCOS Petra Lea: Résztvételi jogok és a nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2009. (IV. évf.) 2. szám, pp. 112-128., pp. 113., 125-127.

jogfejlesztő tevékenységbe kezdett,⁸⁸⁷ ezzel egy időben az EGK döntés hozó szervei előbb nyilatkozatokban erősítették meg a Közösség elkötelezettségét az emberi jogok iránt, később pedig a közösségi joganyagba is beemelték.⁸⁸⁸ Érdekes kérdést vet fel az Európai Unió jogi aktusainak EJEB általi felülvizsgálhatósága, az Európai Unió ugyanis továbbra sem részes fele az egyezménynek,⁸⁸⁹ ily módon azok nem támadhatók meg közvetlenül az EJEB előtt. Közvetve ugyanakkor, a tagállamok aktusai által felülvizsgálható az uniós joganyag, a közösségi jog érvényre juttatása ugyanis alapvetően tagállami feladat. A tagállamok által e feladat végrehajtása érdekében kibocsátott közhatalmi aktusnak azonban összhangban kell állnia az EJEE rendelkezéseivel. E jogával az EJEB *Sonnevend Pál* véleménye szerint az EJEB kezdetben visszafogottan élt, a német Szövetségi Alkotmánybíróság által a *Solange II* ügyben⁸⁹⁰ kialakított álláspontjához hasonló megközelítést választott. E hozzáállás azonban az újabb ügyek fényében változni látszik.⁸⁹¹

Az őslakos népek kérdésével az Európai Unió intézményei az 1990-es évek végén – nem sokkal az emberi jogok⁸⁹² védelmének alapító szerződésbe emelését követően – kezdtek el foglalkozni, az *Európai Unió Bizottsága* 1998 májusában kiadott munkaanyaga a nemzetközi jogban végbement változásokra utalva szorgalmazta az Európai Unió és tagállamai számára az őslakos népek érdekében történő minél aktívabb fellépést a nemzetközi szintén. A Bizottság szerint az őslakos népek védelme a Maastrichti Szerződés rendelkezései értelmében, az EU általános fejlesztési politikája – az említett szerződés „130u” cikke által meghatározott *fejlesztési együttműködés* – keretében valósítható meg. Az őslakos közösségek védelmében történő fellépés érdekében a Bizottság szerint a következő lépések megtételét javasolta: az

⁸⁸⁷ MARINKÁS György: Az emberi jogok védelmének fejlődése az Európai Unióban: az Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, valamint a joggyakorlat fejlesztése a bíróságok részéről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2013 (VIII. évf.) 1. szám, pp. 97-121..

⁸⁸⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 326

⁸⁸⁹ Lásd: ANGYAL Zoltán – KISS Lilla Nóra: Luxembourg kontra Strasbourg – jogi akadályok az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való Uniós csatlakozás útjában. *Pro Futuro – A jövő nemzedékek joga*, 2015 (V. évf.) 1. sz., pp. 101-119.

⁸⁹⁰ Német Szövetségi Alkotmánybíróság, *Solange II*, 1986. október 22. (BverfGE, p. 339.)

⁸⁹¹ SONNEVEND Pál: Alapvető jogaink a csatlakozás után. *Fundamentum*, 2003. (VII. évf.) 2. sz., pp. 27-37., pp. 29-30.; RAISZ Anikó: Az Európai Unió hatása az Európa Tanács emberi jogvédelmi rendszerére. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2006. Tomus XXIV. pp. 313-327.

⁸⁹² Az alapító szerződések egyes rendelkezései elméletben az általános emberi jogok mellett a kisebbségek védelemben részesítésére is alkalmasak lennének a gyakorlatban azonban e védelem garantálása több nehézségbe ütközik. Részletesen lásd: KARDOS, 2007, pp. 121-134.

őslakos népekkel való kapcsolattartás módjainak meghatározása, és a kapcsolattartásért felelős személyek megfelelő irányú tovább képzése a minél gördülékenyebb együttműködés érdekében.⁸⁹³ A munkaanyagban foglaltakra reagálva, ugyanazon év novemberében az Európai Unió Tanácsa egyetértését fejezte ki azt illetően, hogy a közösségnek elsősorban a meglévő keretek között kell kifejtene az őslakos közösségeket támogató tevékenységét, egyben felhívta a figyelmet az Unió és a tagállamok közötti együttműködés fontosságára, a párhuzamos cselekvés elkerülése érdekében. Végezetül a Tanács felkérte a Bizottságot, hogy két év múlva – 2000 végén – tegyen jelentést a tanácsi határozatban rögzítettek megvalósítását illetően.⁸⁹⁴ A Bizottság 2002-ben terjesztette a Tanács elé a kért jelentést.⁸⁹⁵ A két éves késés indokolását követően a Bizottság a korábbi, az Unió intézmények által kiadott – nem feltétlenül őslakos specifikus – dokumentumokat⁸⁹⁶ idézve foglalta össze az EU, őslakosokkal kapcsolatosan követendő politikáját. A Bizottság a nemzetközi sztenderdekkel összhangban rögzítette, hogy az őslakos közösségek hagyományos életmódjának megóvása kiemelt fontosságú, ennek megfelelően a Közösség csak és kizárólag olyan programokat finanszírozhat a jövőben, amelyekben érvényre jut az őslakos közösségek érdeke, és nem jár az érintett közösségek kitelepítésével. Ebből kifolyólag, az adott projekt őslakos közösségekre gyakorolt hatását minden esetben tanulmányozni kell annak érdekében, hogy elkerülhető legyen az őslakos csoportok érdekeinek sérelme, ennek keretében kiemelten fontos az érintett közösségekkel történő konzultáció. Az őslakos népeknek a biológiai sokféleség megőrzésében játszott szerepét felismerve, az Európai Unió aktívan részt vesz az 1992-es, a *Biológiai sokféleségről szóló egyezmény*⁸⁹⁷ (a továbbiakban: CBD) végrehajtását felügyelni hivatott

⁸⁹³ Working Document of the Commission of May 1998 on support for indigenous peoples in the development co-operation of the Community and the Member States. pp. 8-9., 15-17. Online elérhető: http://eeas.europa.eu/human_rights/ip/docs/working_doc_98_en.pdf (2015. augusztus 25.)

⁸⁹⁴ Az Európai Unió Tanácsának 1998. november 30-i határozata: Az őslakos népek a Közösség és a tagállamok fejlesztési együttműködése által kijelölt kereten belül. paras. 7-11.

⁸⁹⁵ Az Európai Unió Bizottságának jelentése az Európai Unió Tanácsa részére, az őslakos népekkel való együttműködés folyamatáról (COM/2002/0291 final)

⁸⁹⁶ Többek között: Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on biodiversity action plan for economic and development co-operation, COM (2001) 162; Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Forests and Development: the EC approach, COM (1999) 554.

⁸⁹⁷ Az ENSZ 1992-es a környezetről és fejlődésről szóló konferenciáján elfogadott, a Biológiai sokféleségről szóló egyezmény (aláírás: 1992. június 5., hatályba lépés: 1993. december 29.), 10. cikk (c) pont

munkacsoport tevékenységében, valamint több dokumentumban is foglalkozik az egyezmény alapján az őslakos népeket megillető jogok garantálásával.⁸⁹⁸ Az Európai Uniónak és a tagállamainak ezen túlmenően minden lehetőséget meg kell ragadniuk, hogy felszólaljanak az őslakos népek érdekében. Ennek megfelelően, az ENSZ mechanizmusain belül aktívan támogatják az őslakos népek számára fontos javaslatokat. Végül, de nem utolsó sorban a Közösség anyagilag is hozzájárul az őslakos közösségek számára fontos projektekhez:⁸⁹⁹ példának okáért egy természetes élőhely megőrzését segítő program támogatásával Botswana-ban,⁹⁰⁰ vagy az *Őslakos Ügyek Nemzetközi Munkacsoportjának*⁹⁰¹ (a továbbiakban az angol rövidítésének megfelelően: IWGIA) juttatott támogatás révén.⁹⁰² A jelentésben vizsgált időszakon belül az Európai Unió megközelítőleg húsz millió eurót költött az őslakos népek jogainak védelmét szolgáló intézkedésekre. A következő két évre a Közösség évi körülbelül 10 millió eurót különített el az őslakos népek védelmét szolgáló intézkedések támogatására.⁹⁰³ A jelenlegi, többéves pénzügyi keret által az őslakos csoportok számára előírányzott keret meghatározása csak hozzávetőlegesen lehetséges, tekintve, hogy az őslakos népek jogainak védelmét a Közösség a meglévő programok keretein belül látja el.⁹⁰⁴

Az Európai Unió jelenlegi őslakos politikájának alapja a *Julian Burger* professzor által, az *Európai Parlament Emberi Jogi Albizottságának* kérésére készített, és az albizottság 2014.

⁸⁹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 511/2014/EU rendelete a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásával kapcsolatban a felhasználókra vonatkozó, a Nagojai Jegyzőkönyv szerinti, az Unióban alkalmazandó megfelelési szabályokról. HL L 150/59. Preambulum (5), (6), (10)

⁸⁹⁹ COM/2002/0291 final, para. 2 [6], [23-25], [29]

⁹⁰⁰ Európai Bizottság, Éves beszámoló a Botswana-i projektről, 2007 (C1*4(08) D/ 171)

⁹⁰¹ Nem összetévesztendő az ENSZ Munkacsoporttal!

⁹⁰² COM/2002/0291 final, paras. 2. [37-39], 4.

⁹⁰³ European Commission, Commission Staff Working Document European Initiative for Democracy and Human Rights Programming Document 2002-2004.; para. 1.4.3.

⁹⁰⁴ A 2014-2020-as költségvetés az összes kötelezettségvállalási előirányzatot 959 988 milliárd, míg az összes kifizetési előirányzatot 908 400 milliárd Euróban rögzíti. Az említett összegek összesen hat költségvetési fejezetbe tagolódnak. A „Globális Európa” fejezetbe tartozó tevékenységekre – ide tartozik a fejlesztési együttműködés – 58 704 milliárd Eurót különít el a költségvetés. – A Tanács 1311/2013/EU, EURATOM Rendelete, (2013. december 2.) a 2014–2020-as időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről (L 347/884); Az Európai Parlament és a Tanács 233/2014/EU rendelete a 2014-2020-as időszakra szóló fejlesztési együttműködési finanszírozási eszköz létrehozásáról (HL L 77/44)

szeptemberi ülésén⁹⁰⁵ ismertetett tanulmány.⁹⁰⁶ A szerző a tanulmányban a nemzetközi jogi sztenderdek ismertetését követően fogalmazza meg a javaslatait. A javaslatok, a nemzetközi jogban időközben végbement változások – az UNDRIP elfogadása, az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés egyre szélesebb körű elismertsége – kivételével megegyeznek a Bizottság 2002-es jelentésében foglaltakkal. Burger az UNDRIP kapcsán, az abban foglalt rendelkezéseknek a nemzeti cselekvési tervekbe történő befoglalását javasolja. Ezen felül megfontolandónak tartja egy Uniós szintű keretszabályozás kialakítását annak érdekében, hogy minden, a jövőben megvalósuló fejlesztés és beruházás összhangban álljon az őslakos népek érdekeivel.⁹⁰⁷

Érdekes kérdéseket vet fel az Európai Unió egyik alapelvének számító szabad piac és az őslakos népek tradicionális tevékenységeinek összeegyeztethetősége. Az őslakosok képviselőinek fáradozása e téren meghozta az eredményét: az Unió a csatlakozási szerződésekben elismerte Svéd- és Finnország nemzeti és nemzetközi jogból eredő kötelezettségeit a számik iránt, és felmentést adott az alapító szerződések bizonyos rendelkezéseinek érvényesülése alól: példának okáért a számik kizárólagos rénszarvas vadászati jogosultságot élveznek a tradicionálisan használt földjeiken.⁹⁰⁸ E jogukat a 2011-ben elfogadott, *A távoli északra vonatkozó fenntartható uniós stratégia* is megerősíti.⁹⁰⁹

Akadnak ugyanakkor problematikus pontok: a bálnavadászat és az abból származó termékek importjának az EU által 2009-ben bevezetett tilalma⁹¹⁰ tipikusan ilyen kérdés.⁹¹¹

⁹⁰⁵ Európai Parlament, Emberi Jogi Albizottság, Jegyzőkönyv a 2011. szeptember 11-én 9.00 – 12.30 között tartott ülésről, (DROI_PV(2014)0911_2), para. 7.

⁹⁰⁶ BURGER, Julian, Indigenous Peoples, Extractive Industries and Human Rights, In-depth Analysis. Directorate-General for External Policies of the Union. (EXPO/B/DROI/2013/23)

⁹⁰⁷ Uo. para. 6.

⁹⁰⁸ A Finnország csatlakozási szerződéséhez fűzött 3. számú kiegészítő jegyzőkönyv (HL 001 , 01/01/1995 P. 0001 - 0219)

⁹⁰⁹ Az Európai Parlament 2011. január 20-i állásfoglalása az Északi-sarkvidékre vonatkozó fenntartható uniós politikáról (2012/C 136 E/14), paras. 1.,5.,7., 34-36., 48.

⁹¹⁰ Az Európai Parlament és Tanács 1007/2009/EK rendelete a főtermékek kereskedelméről (HL L 286/36)

⁹¹¹ Az EU e téren a nemzetközi sztenderdeket követte. A nemzetközi szabályozást illetően lásd: KARDOS András: Bálnavadászat az Antarktison, avagy környezetvédelmi ügyek a Nemzetközi Bíróság előtt. In: STIPTA István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*. 11. kötet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011., pp. 103-125.

Jóllehet a szóban forgó rendelet⁹¹² és annak 2015-ös kiegészítése⁹¹³ tartalmaz garanciákat az inuitok hagyományos életvitelének védelme érdekében – engedélyezve számukra a főkavadászatot, amennyiben az hagyományos módszerekkel és a közösség érdekében, és az állatoknak a lehető legkevesebb szenvedést okozva végzik –,⁹¹⁴ a számik szerint a rendelkezés így is aránytalanul korlátozza a jogukat. Ennek megfelelően 2010-ben az Európai Unió Törvényszéke előtt két megsemmisítési eljárást is indítottak, az elsőt a 2009-es rendelet hatályon kívül helyezése érdekében. A Törvényszék az *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács* végzésével a keresetet, mint elfogadhatatlant elutasította,⁹¹⁵ a kereset benyújtóinak a Törvényszék végzésével szemben benyújtott fellebbezési kérelmét a Bíróság elutasította.⁹¹⁶ A második eljárást a 2010-ben indították a Bizottság által elfogadott végrehajtási rendelettel és az alapul szolgáló rendelet megsemmisítése iránt. A végeredmény ugyanaz volt.⁹¹⁷

Az említett hiányosságokból kifolyólag a számik fontosnak tartják az uniós döntéshozók megfelelő tájékoztatását, illetőleg a számik érdekeinek képviselését, utóbbi érdekében felvetették, hogy a számik képviselőinek helyet kellene biztosítani az Európai Parlamentben.⁹¹⁸

⁹¹² Uo. Preambulum (14) (17), 3. cikk; A Bizottság 737/2010/EU rendelete a főkatermékek kereskedelméről szóló 1007/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról (HL 216/1), Preambulum (1) (3), 3. cikk

⁹¹³ Az Európai Parlament és Tanács 2015/1775/EU rendelete a főkatermékek kereskedelméről szóló 1007/2009/EK rendelet módosításáról és a 737/2010/EU bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL 262/1)

⁹¹⁴ Uo. Preambulum (2) (3) (5) (7) (8), 3. cikk

⁹¹⁵ EuB, T-18/10, *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács*, 2011. szeptember 6. (EBHT 2011 II-05599)

⁹¹⁶ EuB, C-583/11 P., *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács*, 2013. október 3. (ECLI:EU:C:2013:625)

⁹¹⁷ EuB, T-526/10, *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Bizottság ítélet*, 2013. április 4. (EU:T:2013:215); EuB, C-398/13 P., *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Európai Bizottság*, 2015. szeptember 3. (ECLI:EU:C:2015:535)

⁹¹⁸ PETERSEN, Trude, The Sami Council, which is an umbrella organization for Sami organizations in Norway, Sweden, Finland and Russia, has agreed that there is a need for Sami to be present in the EU capital of Brussels and plans to establish an office there. *Barents Observer*, 2014. október 29. – Online elérhető: <http://barentsobserver.com/en/society/2014/10/sami-people-want-be-present-european-union-29-10> (2015. augusztus 26.)

2.2.5. Az emberi jogok védelme Ázsiában és a Csendes-óceáni Térségben

Az ázsiai őslakos népek helyzetére jelentősen rányomják a bélyegüket a politikai realitások:⁹¹⁹ *egyrészt* – mint az korábban említésre került – az ázsiai országok egy része tagadja, hogy területén őslakos népek éljenek, *másrészt* az említett országok jelentős része idegenkedik saját szuverenitásának nemzetközi szerződések kötése révén történő csorbításától.⁹²⁰ Ebből kifolyólag a Csendes-óceáni Térségben és Ázsiában – ellentétben Európával, Amerikával és Afrikával – nem létezik egy átfogó regionális emberi jogvédelmi mechanizmus. Az emberi jogok védelmének feladata javarészt az ENSZ-re hárul, melynek intézményei és szervezetei oroszlánrészt vállalnak a feladatból, a meglévő anyagi jogi szabályokat oly módon értelmezve, hogy azok alkalmasak legyenek az őslakos népek védelmére.

Az ENSZ által garantált védelmet egészíti ki a különböző kormányközi, valamint a nem-kormányzati szervek tevékenysége. Előbbire példa a *Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége* (a továbbiakban az angol rövidítésnek megfelelően: ASEAN), utóbbira – többek között – az *Ázsiai Őslakos és Törzsi Népek Hálózata*, amely jelentéseivel és tematikus helyzetelemzéseivel hozzájárul ahhoz, hogy az őslakos népeket érintő jogsértések kellő figyelmet kapjanak; továbbá képzéseket és *workshopokat* szervez az őslakosok vezetői és emberi jogi aktivisták számára.⁹²¹ Jóllehet Ázsiában nem létezik átfogó mechanizmus, ugyanakkor létezik több olyan emberi jogokat védeni hivatott dokumentum is, amely legalább említés szintjén foglalkozik az őslakos népek problémájával. Az első ezek közül az *Emberi Jogok Ázsiai Regionális Tanácsa* által 1983-ban elfogadott, az *ASEAN népek és kormányok alapvető kötelezettségeiről szóló nyilatkozat*, amely a fejlődésről szóló 3. cikkének (1) bekezdésében utal arra, hogy az erőforrások megfelelő hasznosítása érdekében a kormányoknak kötelessége gondoskodni az őslakosok ismereteinek megfelelő használatáról.⁹²² Említést érdemel továbbá az *Emberi Jogok Ázsiai Chartája*, amely

⁹¹⁹ MCGROGAN, David: A Shift in Japan's Stance on Indigenous Rights, and its Implications. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2010. (Vol. 17.) Issue 2, pp. 355-374 (a továbbiakban: MCGROGAN); pp. 372-373.

⁹²⁰ XANTHAKI 2007, p. 468.

⁹²¹ Ázsiai Őslakos és Törzsi Népek Hálózatának honlapja: <http://www.aitpn.org/about.htm> (2013. szeptember 2.)

⁹²² Az ASEAN népek és kormányok alapvető kötelezettségeiről szóló nyilatkozat (Jakarta, 1983. december 9.), 3. cikk (1) bekezdés

hangsúlyozza az őslakos népek sebezhető voltát, valamint az állam megkerülhetetlen felelősségét, jogaik védelme terén.⁹²³ E dokumentumok és szervezetek azonban az ENSZ dokumentumokhoz és szervekhez képest marginális szerepet töltenek be.

⁹²³ Emberi Jogok Ázsiai Chartája (Kwangju, 1986. május 17.), paras. 2.8, 8.1.

3. Az őslakos népek jogai a nemzetközi jogban

3.1. Egy új szokásjog születése

Az 1970-es éveket megelőzően a nemzetközi jog kevés figyelmet szentelt az őslakos népeknek és az őket megillető jogoknak,⁹²⁴ az érintett személyi kört a belső jog alanyainak tekintette, ezt a hozzáállást kiválóan szemlélteti a *cayuga indiánok ügye*, amelyben az eljáró választott bíróság kimondta: az indiánok nem tekinthetők a nemzetközi jog alanyának.⁹²⁵ Hasonlóképpen sokat mondó, hogy az ENSZ Közgyűlése az 1980-as éveket megelőzően mindössze két határozatban foglalkozott az őslakos népek kérdésével. Az első, 1949-es, *az Amerikai-kontinensen élő őslakos és egyéb szociálisan hátrányos helyzetű csoportokról szóló tanulmányról szóló határozatban*⁹²⁶ a Közgyűlés arra hívta fel az ENSZ GSZT-t és más ENSZ szerveket, hogy szenteljének figyelmet az őslakos közösségek anyagi és kulturális fejlődésének, az ugyanis lehetővé tenné az általuk használt területeken fellelhető természeti kincsek jövedelmezőbb felhasználását. – Nem véletlenül jegyzi meg Szalai, hogy az olvasó joggal kételkedhet a dokumentum szövegezőinek humanitárius indíttatásában.⁹²⁷ – A másik dokumentumot 1959-ban fogadta el az ENSZ Közgyűlés válaszul arra, hogy Dél-Afrika 1956-ban elkezdte a Hoachanas rezervátumba élő Vörös Törzs kitelepítését. A terület a kitelepítés leállítására és a már kitelepítettek visszatéréshez való jogának garantálására hívta fel az ország kormányát.⁹²⁸ Az ENSZ Közgyűlés ezt követően majd három évtizeden keresztül egyáltalán nem foglalkozott a kérdéssel, egészen a nyolcvanas évek második feléig kellett várni, hogy a téma újból napirendre kerüljön.⁹²⁹ Ez idő alatt az őslakos népek száma a nemzeti és a nemzetközi jogban ekkor elfogadott – sokszor erőszakos – asszimilációs politikának

⁹²⁴ Jóllehet a bolíviai kormány már 1949-ben javasolta az ENSZ GSZT számára egy az őslakos népekkel foglalkozó különleges albizottság felállítását, a javaslat hamar lekerült a napirendről. – TENNANT, Christopher C. – TURPEL, Mary E., A Case Study of Indigenous Peoples: Genocide, Ethnocide and Self-Determination, *Nordic Journal of International Law*, 1990. (Vol. 59.), pp. 287-320., (a továbbiakban: TENNANT – TURPEL) p. 288.

⁹²⁵ Amerikai és Brit Választott Bíróság, *Cayuga Indiánok (Nagy-Britannia) kontra Egyesült Államok*, 6 R.I.A.A. (1926), paras. 173., 176.

⁹²⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1949. május 11-i határozata (III/275.sz.)

⁹²⁷ SZALAI 2014 b, p. 151.

⁹²⁸ Az ENSZ Közgyűlés 1959. november 11-i határozata (XIV/1357. sz.)

⁹²⁹ SZALAI 2014 b, p. 151.

köszönhetően, jelentősen megcsappant.⁹³⁰ Az 1970-es évek azonban forradalmi változást hoztak, az őslakos népek fokozatosan a figyelem középpontjába kerültek, érdekvédelmi szervezeteiknek köszönhetően: az Egyesült Államokban az *Amerikai Indián Mozgalom* (a továbbiakban: AIM) egyre harciasabban lépett fel az indiánokat érő hátrányos megkülönböztetéssel szemben.⁹³¹ Az AIM 1974-ben megalakította nemzetközi szárnyát, az *Indián Szerződési Tanácsot*, amely magát egy olyan szervezetként definiálta, „amely az őslakos népek szuverenitásának és önrendelkezésének biztosítása, valamint jogaik, szerződéseik, kultúrájuk és szent földjeik elismerése és védelme érdekében munkálkodik Észak-, Közép-, és Dél-Amerikában, valamint a Csendes-óceáni Térségben.”⁹³² A rákövetkező évben megalakult az Őslakos Népek Világtanácsa, amely lehetővé tette a nyugati félteke őslakosai számára, hogy egyesítsék erejüket érdekeik védelme érdekében. Wiessner szavait idézve, a „negyedik világ” rálelt a hangjára, és megtalálta az utat az „első világ” intézményei – különösen az ENSZ – irányába.⁹³³ Az 1980-as években megindult az őslakos népeket megillető jogok kodifikációja: az UNDRIP és az – az addigra már idejét múlt – 107-es számú ILO egyezményt leváltani hivatott – később az ILO 169-es számú egyezményeként elfogadott – dokumentum előkészítése.⁹³⁴

A kodifikációs folyamat ugyanakkor csak a jéghegy csúcsa volt, amely tulajdonképpen a nemzetközi jogban, az őslakos népek tekintetében végbe ment változásokat rögzítette. Az *első* ilyen szignifikáns változás a gyarmatosítás jogalapjául szolgáló *terra nullius elv*⁹³⁵ diszkreditálódása volt, amelyet a gyarmatosító hatalmak a területi hódításaik, valamint az őslakos népek alávetésének igazolására használtak. A nagy földrajzi felfedezések és a gyarmatosítások korában az európai hatalmak meg voltak róla győződve, hogy az európai kultúra minden más nép kultúrájánál fejlettebb és előrébbvaló, ennek megfelelően az ő

⁹³⁰ WIESSNER, Siegfried, *Indigenous Sovereignty: A Reassessment in Light of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2008. (Vol. 41.) Issue 4, pp. 1141-1176 (a továbbiakban: Wiessner 2008), p. 1152.

⁹³¹ A témáról bővebben: BONNEY, Rachel A., *The Role of AIM Leaders in Indian Nationalism*. *American Indian Quarterly*, 1977, (Vol. 3), No. 3.

⁹³² *Indián Szerződési Tanács honlapja*: <http://www.treatycouncil.org/about.htm> (2014. január 21.)

⁹³³ WIESSNER 2008, p. 1153.

⁹³⁴ Az ILO 107-es számú egyezményéről. – Forrás: <http://www.ilo.org/indigenous/Conventions/no107/lang--en/index.htm> (2014. január 21.)

⁹³⁵ Az elvet Franciscus de Vitoria dolgozta ki könyvében. – Franciscus de Vitoria, *Relectio de indis recenter inventis*.

küldetésük a kultúra hirdetése, illetve a „barbár” népek civilizálása.⁹³⁶ A terra nullius elv a *Nyugat-Szahara ügyet* követően diszkreditálódott a nemzetközi jogban, többé nem szolgálhatott a területszerzés érvényes jogcímeiként.⁹³⁷ – Az UNDRIP Preambuluma szintén megerősíti, hogy az uralatlan föld elve nem szolgálhat hivatkozási alapul.⁹³⁸ – A *második* jelentős változás az őslakos népek *kollektív jogainak* fokozatos elismerése volt, a legelső univerzális dokumentumok ugyanis alapvetően individuális szemléletűek voltak: az egyénnek az állammal szembeni védelmét tartották elsődlegesnek, a kollektív jogok elismerésének nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget. Jóllehet az EJENY a 18. cikkében⁹³⁹ a lelkiismereti és a vallásszabadság kapcsán elismeri az adott jog kollektív jellegét, a dokumentum egésze azonban individualista szemléletű; ahogyan a PPJNE 27. cikkelye is, amely alapvetően az egyén számára biztosít a jogokat. – Jóllehet számos szerző úgy értelmezi, mint, amely kollektív jogokat biztosít a kisebbségek számára. –⁹⁴⁰ A legelső nemzetközi dokumentum, amely jelentős hangsúlyt fektet a kollektív jogokra, az ILO 169-es számú egyezménye.⁹⁴¹ *Harmadrészt* – a fentiekkel egy időben – további lényeges változások következtek be az őslakosokat megillető jogokat illetően: egyre több ország kezdte elismerni, hogy az őslakos népeket – az állam területi integritásának veszélyeztetése nélkül – megilleti az *önrendelkezéshez való jog, az ősi földjeikhez való jog, a kultúrájuk megőrzésének joga*. E változások a nemzeti szabályozás változásában érhetőek tetten: Kanada, Norvégia, Új-Zéland fokozatosan egyre több jogot biztosított a területén élő őslakos népek számára.⁹⁴²

Jelen fejezet e fejlődés eredményét igyekszik összefoglalni, és ismertetni, hogy eredményeként a nemzetközi jog jelenlegi állása szerint, milyen jogok illetik meg az őslakos népeket. Jóllehet az őslakos népek több szempontból is különböznek egymástól, a történelmükből és a jelenkori helyzetükből kifolyólag az őket ért jogsértések között több hasonlóság is felfedezhető; ebből következően e jogsértések jóvátétele is hasonló megoldásokat kíván. Wiessner szerint öt olyan „követelés” fogalmazható meg, amelyet az őslakos népek többsége oszt: (i) az általuk tradicionálisan birtokolt földek fölötti rendelkezési

⁹³⁶ BURROWS, Matthew, ‘Mission Civilisatrice’: French Cultural Policy in the Middle East, 1860-1914. *The Historical Journal*, 1986. (Volume 29) Issue 1., pp 109-135.

⁹³⁷ ICJ, Nyugat-Szahara tárgyában adott tanácsadó vélemény (1975. október 16.), paras. 75-83.

⁹³⁸ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), Preambulum

⁹³⁹ Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-i határozata (A/RES/3/217), 18. cikk

⁹⁴⁰ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 27. cikk

⁹⁴¹ WIESSNER 2008, p. 1156.

⁹⁴² ENSZ EJB, *Mahuika és társai kontra Új-Zéland*, 2000. október 27. (CCPR/C/70/D/547/1993)

jogukat – mint a fizikai, szellemi és kulturális értelemben való túlélésük zálogát – vissza kell állítani. Továbbá (ii) garantálni kell az őslakos népek jogát, hogy szabadon gyakorolhassák kultúrájukat és vallásukat; (iii) biztosítani kell a hozzáférésüket az oktatási és a jóléti intézményekhez; (iv) az államoknak el kell ismerniük az őslakos népekkel kötött szerződéseket, valamint; (v) biztosítani kell e népek jogát az önrendelkezéshez.⁹⁴³

A fenti pontokat összefoglalva – a sorrenden változtatva – a szerző három fő, az őslakos népeket megillető jogot azonosított: *először* is, joguk van a politikai, gazdasági és társadalmi önrendelkezéshez, amely magában foglalja az autonómiához, valamint a saját igazságszolgáltatási rendszer fenntartásához és megerősítéséhez való jogot. *Másodszor*, az őslakos népeknek joguk van a hagyományosan birtokolt földjeik kijelöléséhez, birtoklásához, fejlesztéséhez, és az azokkal való rendelkezéshez. *Harmadszor*, az őslakos népeknek jogukban áll megőrizni, és tovább fejleszteni kulturális különállóságukat, spirituális hiedelmeiket, nyelvüket és tradicionális életvitelüket.⁹⁴⁴ A következő alfejezetekben e jogok és azok tartalma kerül részletesen ismertetésre.

Az őslakosokat megillető jogok számos egy módon csoportosíthatók lennének, a szerző szerint azonban e hármas tagolás révén lefedhető a legtöbb, az őslakos népeket érintő kérdés. E három jog ugyanis bizonyos szempontból gyűjtő jellegűnek is tekinthető, vagyis egyfajta ernyőként szolgálnak több más jog számára. Példának okáért az élethez vagy a lakhatáshoz való jog a legtöbbször a kultúrához, vagy a földhöz való jog kapcsán kerülnek terítékre: a hagyományos életvitelük folytatásához való joguk korlátozása együtt jár a hagyományos gazdasági tevékenységeik feladásának kényszerével, amelynek következményeként veszélybe kerül a megélhetésük. A lakhatáshoz való jog az előbbi gondolatmenethez hasonlóan bontható ki. Azokat a jogokat, amelyek e tagolásba nem illeszthetők bele tökéletesen, a szerző a harmadik részben, az emberi jogvédelmi mechanizmusok joggyakorlásának elemzése során tárgyalja, példának okáért az amerikai rendszer által kidolgozott sajátos jogvédelem kapcsán.

3.2. Az önrendelkezéshez való jog

3.2.1. Bevezető gondolatok

Az őslakosokat megillető jogok *alfája és omegája* nem más, mint az önrendelkezéshez való jog. Amennyiben e joguktól megfosztják őket, úgy az összes többi, őket megillető jog

⁹⁴³ WIESSNER 1999, pp. 98-99.

⁹⁴⁴ WIESSNER 2008, p. 1157.

tartalma kiüresedik, onnantól fogva nem jelentenek mást, csak üres ígéreteket, amelyeket az állam bármikor megszeghet. Sajnálatos, hogy az utóbbi meglehetősen gyakran fordul elő, kiemelkedő fontossága ellenére pontosan ez az a jog, amelyet a leghevesebb vita övez a nemzetközi jogban. Ennek politikai okai vannak: az államok – a maguk szempontjából érthetően – féltik a területi integritásukat, ennek számtalan alkalommal hangot adtak, többek között az UNDRIP előkészületei során is. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az államok ez irányú félelmei – a legtöbb félelemhez hasonlóan – meglehetősen irracionálisak: az őslakos népek túlnyomó többségének nem áll szándékában elszakadni az anyaországtól, a céljuk az, hogy az államszervezet keretein belül nyerjenek minél szélesebb körű döntési jogosultságot, az őket érintő kérdésekben. Amennyiben ezt az állami vezetők és a társadalom többsége felismeri – ahogyan az többek között Norvégiában történt –, úgy az állam szervezet keretein belül könnyedén megoldható az őslakos népek demokratikus részvételének biztosítása.⁹⁴⁵

3.2.2. Az önrendelkezéshez való jog alapja

A mai értelemben vett önrendelkezési jog először Wilson elnök 14 pontjában jelent meg először, jóllehet meglehetősen homályos tartalommal, valamint kevés gyakorlati relevanciával.⁹⁴⁶ Az ENSZ Alapokmányának első cikke⁹⁴⁷ *expressis verbis* is tartalmazza az önrendelkezéshez való jogot, annak *erga omnes* jellegét azonban a Nemzetközi Bíróság ötven évvel később, a *Kelet-Timor ügyben* mondta ki.⁹⁴⁸

Az őslakos népek képviselői már több mint húsz évvel ezelőtt, az *Őslakos Népek 1992-es Föld Chartájának* preambulumban rögzítették jogukat és igényüket az önrendelkezés gyakorlására: „Mi, az őslakos népek fenntartjuk az önrendelkezéshez való jogunkat. Mindig is jogunkban állt döntenünk arról, miként kormányozzuk életünket, hogy mindenféle zavaró tényező nélkül, a saját szokásaink szerint neveljük, és tanítsuk a gyermekeinket arra, hogy tisztában legyenek a saját identitás tudatukkal.”⁹⁴⁹

⁹⁴⁵ XANTHAKI 2007, p. 161.; A Norvég Parlament által fogadott 1987. évi LVI. tv. a számi parlamentről és egyéb a számi népet érintő jogi kérdésekről (1987. június 12.), 1-2 fejezet.

⁹⁴⁶

⁹⁴⁷ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya (San Francisco, 1945. június 26.), 1. cikk.

⁹⁴⁸ ICJ, *Kelet-Timor ügyében* hozott ítélete (1995. június 30.), para. 33.

⁹⁴⁹ *Őslakos Népek 1992-es Föld Chartájának* preambuluma, a Kari-Oca Nyilatkozat (1992. május 30.), Brazília, Kari-Oca.

A kérdést illetően az elmúlt fél évszázadban gyökeres változás következett be a nemzetközi jogban: a kezdeti teóriák elsősorban a történelmi igazságtalanságok jóvátételére alapoztak, a gyarmati sorból frissen – jellemzően az ötvenes, hatvanas években – felszabadult népekre korlátozva ezáltal az önrendelkezéshez való jogot. E teória korlátai idővel nyilvánvalóvá váltak: *egyrészt* – ahogyan az a definíció kapcsán ismertetésre került – túlzottan leszűkíti az alanyok körét, kizárva az őslakos népek jelentős részét – példának okáért azokat, akik Ázsiában, Afrikában, az Egyesült Államokban vagy Ausztráliában élnek.⁹⁵⁰ Claire Charters szerint a fenti körből kizárt őslakos népeket a gyarmatosítás ily módon kétszeresen is sújtotta: először a megszálláskor, a függetlenségük és szuverenitásuk elvesztése során, másodsor pedig a gyarmati sorból való felszabadulás révén, amikor – a sok esetben mesterségesen létrehozott államok részeként – nem nyerték azt vissza.⁹⁵¹ A megközelítés *másik hiányossága* az, hogy önrendelkezés jogára úgy tekintett, mint amely elsősorban az államot illeti meg, nem pedig az államot alkotó népet, elferdítve ezáltal a jog eredeti jelentését. Annak ellenére, hogy a nemzetközi jogban e megközelítés az utóbbi évtizedekben visszaszorulni látszik, a mai napig gyakran felbukkan a témával foglalkozó szakirodalomban. Napjainkban egyre inkább elfogadottá válik, hogy a nemzetnél kisebb egységeket is megilleti az önrendelkezéshez való jog.⁹⁵² Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy ez a megközelítés is komoly elméleti kérdéseket vet fel, egységesen elfogadott definíció hiányában ugyanis meglehetősen nehézkes meghatározni a jogalanyok körét.

Az önrendelkezéshez való jog tartalma az elmúlt évtizedek során jelentős változáson ment keresztül. Az egyik legelső, az önrendelkezés jogával foglalkozó dokumentum az 1514. számú közgyűlési határozat, *a gyarmati országoknak és népeknek adandó függetlenségről*⁹⁵³ expressis verbis rögzítette, hogy minden népet megilleti az önrendelkezés joga. A dokumentum szövegezői a korszellemnek megfelelően, nép alatt az adott terület egész lakosságát képviselő államot értették, ezáltal gyakorlatilag kizárták az őslakos népeket az önrendelkezésre jogosultak köréből, tekintve, hogy egymagukban ritkán képviselik az állam lakosságának túlnyomó többségét.⁹⁵⁴ A dokumentum hangsúlyozta továbbá az állam

⁹⁵⁰ XANTHAKI 2007, pp. 131-136.

⁹⁵¹ CHARTERS 2010, pp. 228-229.

⁹⁵² XANTHAKI 2007, pp. 131-136.

⁹⁵³ Az ENSZ Közgyűlés 1960. december 14-i határozata (A/RES/1514), Nyilatkozat a *gyarmati országoknak és népeknek adandó függetlenségről*.

⁹⁵⁴ XANTHAKI 2007, p. 137.

integritásának sérthetlenségét.⁹⁵⁵ – Az integritáshoz való viszonyulást illetően egyébként kevés változás figyelhető meg az elmúlt évtizedeken. – Az 1970-ben elfogadott 2625. számú közgyűlési határozat – az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés ENSZ Alapokmánnal egyező elveiről szóló nyilatkozat⁹⁵⁶ – kiterjesztette az önrendelkezésre jogosultak körét azokra a népekre, amelyek gyarmati vagy rasszista rendszerek, illetve az idegen elnyomás más egyéb formája alatt állnak. Jóllehet, a nemzetközi közvéleményt ekkor leginkább foglalkoztató problémák alapján sejthető, hogy a dokumentum szövegezői melyik afrikai államra is gondoltak pontosan, e rendelkezést könnyebb az őslakos népekre kedvezően értelmezni,⁹⁵⁷ ugyanakkor a területi integritás elvének hangsúlyozása ez esetben is korlátokat szab az alkalmazhatóságának;⁹⁵⁸ ugyanúgy, ahogyan az 1975-ös *Helsinki Nyilatkozat* esetében is, amely ugyanakkor „kiszabadítja” az önrendelkezéshez való jogot a koloniális kontextusból.⁹⁵⁹ A sort az Afrikai Charta folytatja azáltal, hogy minden nép számára garantálja az önrendelkezéshez való jogot.⁹⁶⁰ – Meg kell azonban jegyezni, hogy egyes szerzők szerint a dokumentum szerzői ez esetben is az államot tekintették e jog alanyának, nem pedig etnikai csoportokat vagy egyéb szubállami entitásokat.⁹⁶¹ – Az állam területi integritása ugyanakkor az afrikai kontinensen sem kérdőjelezhető meg: ez egyrészt az *Afrikai Unió Alapokmányából*,⁹⁶² másrészt a regionális és az univerzális joggyakorlatból is levezethető. Előbbire példa az Afrikai Bizottság által eldöntött számtalan jogeset,⁹⁶³ valamint

⁹⁵⁵ Az ENSZ Közgyűlés 1960. december 14-i határozata (A/RES/1514), para 7.

⁹⁵⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1970. október 24-i nyilatkozata (A/RES/2625),

⁹⁵⁷ XANTHAKI 2007, p. 138.

⁹⁵⁸ Az ENSZ Közgyűlés 1970. október 24-i nyilatkozata (A/RES/2625)

⁹⁵⁹ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. augusztus 1-i záróokmányának VIII. fejezete

⁹⁶⁰ Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája (aláírás:1981. június 27., hatályba lépés: 1986. október 26.), paras 20.

⁹⁶¹ THORBERRY, Patrick, *Self-Determination, Minorities, Human Rights: A Review of International Instruments. International & Comparative Law Quarterly*, 1989. (Vol. 38.) Issue 4., pp. 867-889., p. 887.; HANNUM, Hurst, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990. pp 46-47.

⁹⁶² Az Afrikai Unió Alapokmánya (aláírás: 2000. július 11.; hatályba lépés: 2001. május 26.), 3. cikk

⁹⁶³ ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Őslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30. paras. 6., 9-18; ENJABiz, *Katangese Peoples' Congress kontra Zaire*, 1994. november 3 (ügyszám: 75/92) paras. 5.,6.; ⁹⁶³ ENJABiz, *Mgwanga et al vs. Cameroon*, 2009. május 27. (ügyszám: 266/2003), paras. 190-192.

az UNDRIP elfogadásának elősegítése érdekében hozott tanácsadó véleménye.⁹⁶⁴ Utóbbira a Nemzetközi Bíróság *Burkina Faso és Mali területi vitájának ügyében* hozott döntése szolgál példaként, melyben a hágai bíróság kimondta, hogy „Afrikában a legtöbbször a területi integritás fenntartása tekinthető a legbölcsebb megoldásnak”.⁹⁶⁵ Végül, de nem utolsósorban említést érdemel az ENSZ 1993-as *Emberi Jogi Konferenciáján elfogadott Bécsi Nyilatkozat és Program Terv*, amely az önrendelkezési jog terén szinte szóról szóra megismétli a két egyezségokmány – a PPJENE és GSZKJNE – közös első cikkének⁹⁶⁶ rendelkezéseit, valamint rögzíti az állam területi integritásának sérthetlenségét.⁹⁶⁷

Helen Quane szerint, az ENSZ Közgyűlésben az UNDRIP elfogadására leadott 144 igenlő szavazat a legerősebb és legszélesebb körű megerősítése annak, hogy az önrendelkezéshez való jog nem csak és kizárólag a gyarmati sorból felszabadult népeket illeti meg. Azonban az UNDRIP által garantált önrendelkezéshez való jog is kérdéseket vet fel: az egyik legfontosabb, hogy mennyire felel meg a nemzetközi szokásjognak. Amennyiben az UNDRIP-et a már létező szokásjog kodifikációjának tekintjük, úgy az őslakos népeknek akár ahhoz is joguk van, hogy kiszakadjanak a jelenlegi állami keretek közül. Jóllehet az őslakos népek túlnyomó többségének ez nem célja, az UNDRIP előkészítő irataiból egyértelmű, hogy az őslakos népek ragaszkodnak ahhoz, hogy az önrendelkezéshez való jogukat úgy kell értelmezni, mint amely minden más néppel egyenlő mértékben illeti meg őket.⁹⁶⁸ E követelésüket két érveléssel támasztják alá: *egyrésztől* a gyarmatosítást megelőzően is korlátlan szuverenitással rendelkeztek, *másrésztől* amennyiben az önrendelkezéshez való joguk továbbra is korlátozott marad, úgy az elmúlt évszázadok elnyomásának szelleme tovább él. – Ez utóbbi érv alapján világos, hogy az őslakos népek számára az önrendelkezéshez való joguk korlátlansága szimbolikus jelentőséggel bír, az államok – féltve őrzött – integritására nem jelent veszélyt. – Az UNDRIP azáltal, hogy a 3. cikke nem említ semmilyen korlátozást az említett jogra nézve, úgy tűnik, hogy teljes mértékben megfelel az őslakos népek várakozásainak. Nem szabad ugyanakkor elfeledkezni arról, hogy a 46. cikk (1) bekezdése, –

⁹⁶⁴ ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Őslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30. paras. 6., 9-18

⁹⁶⁵ ICJ, *Burkina Faso és Mali területi vitája*, 1986. december 22., paras 20-26.

⁹⁶⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 1.cikk.; Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3), 1. cikk

⁹⁶⁷ *Bécsi Nyilatkozat és Program Terv*, 1993. július 12. (A/CONF.157/23), 2. cikk

⁹⁶⁸ XANTHAKI 2007, p. 137.

amely garantálja az államok területi integritását és politikai egységességét – árnyalja e képet: ily módon az UNDRIP által garantált önrendelkezéshez való jog nem tekinthető azonosnak a nemzetközi szokásjog által ismert és elismert önrendelkezési joggal. Az UNDRIP által garantált jogot illetően két lehetséges értelmezés merül fel: az *első* értelmében az UNDRIP az önrendelkezéshez való jog belső aspektusának továbbfejlesztését jelenti, amely a dekolonizáció során meglehetősen kevés figyelmet kapott, csak a hidegháború lezárultával került a figyelem középpontjába. E megközelítés értelmében az említett jog megvalósulásának elégséges feltétele a meghatározott időközönként megtartott szabad, titkos és általános választások megléte. Chartes szerint, ugyanakkor a többségi társadalomban általában elenyésző kisebbséget alkotó őslakos csoportok preferenciái, ily módon szinte törvényszerűleg alul maradnak.⁹⁶⁹ A *másik* értelmezés szerint – amely tulajdonképpen nem sokban különbözik az elsőtől – az UNDRIP által garantált önrendelkezéshez való jog nem egy, már a nemzetközi jogban elismert jog továbbfejlesztése, hanem egy *sui generis* jog.⁹⁷⁰

A fenti példák és a gyakorlat azt mutatja, hogy az államok az önrendelkezéshez való jog elismerését csak egy bizonyos feltétel – az állam területi integritásának – kikötése esetén hajlandóak elismerni. A vonatkozó nemzetközi dokumentumok áttekintését követően érdemes megvizsgálni a témával foglalkozó szerzők álláspontját. Quebec potenciális elszakadásának ügyében az öt jeles szerző – jelesül *Franck, Higgins, Pellet, Shaw* és *Tomuschat* – által jegyzett szakértői vélemény értelmében, az önrendelkezéshez való jog csak a gyarmati sorban lévő vagy abból éppen felszabaduló népek esetén jelenti a függetlenséghez vagy az elszakadáshoz való jogot, e kontextuson kívül az önrendelkezés csak és kizárólag az állam szervezet keretein belül értelmezhető.⁹⁷¹ Véleményükkel *James Crawford* is egyetértett,

⁹⁶⁹ CHARTERS, Claire, Do Maori Rights Racially Discriminate against Non Maori? *Victoria University of Wellington Law Review*, 2009. (Vol. 40.), Issue 3., pp. 649-668. (a továbbiakban: CHARTERS 2009) pp. 649-655., 664-667.

⁹⁷⁰ QUANE, Helen, The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: New Directions for Self-Determination and Participatory Rights? In: Allen, Stephen. – XANTHAKI, Alexandra (ed.), *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 259-287 (a továbbiakban: QUANE), pp. 259-260., 264-269.

⁹⁷¹ FRANCK, T.M. – HIGGINS, R. – PELLET, A. – SHAW, M.N. – TOMUSCHAT, C., The Territorial Integrity of Quebec in the Event of the Attainment of Sovereignty. Expert Opinion Prepared in 1992. In: BAYEFSKY, Anne F., *Self-Determination in International Law: Quebec and Lessons Learned*. Kluwer Law International, Hága, 2000. pp. 241-303., p. 294.

megítélése szerint a nemzetközi jog gyakorlata⁹⁷² nem ismeri az egyoldalú elszakadáshoz való jogot: az önrendelkezéshez való jog lényege az adott népesség részvétele a politikai döntéshozatalban.⁹⁷³ *Hurst Hannum* szintén a fenti nézeteket vallja, az új államok létrejöttének a véleménye szerint két módja lehetséges: a felek közötti teljes konszenzus megléte, mint Csehszlovákia esetében, vagy pedig a korábbi államkeret teljes megszűnése, ahogy Jugoszláviával történt.⁹⁷⁴ A jog egyik szépsége ugyanakkor, hogy ugyanazt a tényt vagy eseményt százféléképpen is meg lehet magyarázni: az említett két ország esetéből kiindulva, *Yoram Dinstein* az előző szerzővel teljesen ellentétes következtetésre jutott. Véleménye szerint semmivel nem indokolható annak elvetése, hogy egy több nemzetiségű államból kiválhassanak bizonyos népcsoportok, feltéve, hogy a számuk elér egy bizonyos nagyságot.⁹⁷⁵ Jóllehet, e megközelítés elsőre fenyegetőnek tűnhet az őslakos népességgel rendelkező országok számára, valójában azonban az őslakos népek túlnyomó része kisebbségben van az állampolgársága szerinti országon belül, több államban pedig a többségi lakossághoz viszonyítva elenyésző az őslakos népesség száma. Ennek megfelelően, teljességgel valószínűtlennek tekinthető bármilyen elszakadási kísérlet.⁹⁷⁶ A kiválást támogató lakosság mérete mellett, egyes szerzők műveiben további kritérium a területi elem: *Oscar Schachter* szerint az adott közösségnek be kell népesítenie egy adott területet, és a népességnek az adott szituációban támogatnia kell az elszakadást;⁹⁷⁷ a területi elem *Thomas*

⁹⁷² A Nemzetközi Bíróság legfrissebb az elszakadáshoz való joggal foglalkozó ítéletét Koszovó függetlensége kapcsán hozta meg: a testület véleménye szerint a nemzetközi jog explicit módon se nem tiltja, se nem engedi az elszakadást. – ICJ, Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása tárgyában adott tanácsadó vélemény (2010. július 22.)

⁹⁷³ CRAWFORD, James, *State Practice and International Law in Relation to Secession*. *British Yearbook of International Law*, 1998. (Vol. 69.) Issue 1. pp. 85-117; Xanthaki 2007, p. 141

⁹⁷⁴ HANNUM, Hurst, *Self-Determination in the Post-Colonial Era*. In: CLARK, Donald and WILLIAMSON, Robert (eds.) *Self-Determination: International Perspectives*. MacMillan and St. Martin's Press, New York, 1996., pp. 12-44., p. 30.

⁹⁷⁵ DINSTEIN, Yoram, *Self-determination revisited* in *International Law in an Evolving World*. (Montevideo: Fundacion de Cultura Universitaria, 1994), pp. 241-252.

⁹⁷⁶ XANTHAKI 2007, p. 141.

⁹⁷⁷ SCHACHTER, Oscar, *Sovereignty – Then and Now*. In: MACDONALD, Ronald. St. John. (ed.), *Essays in Honour of Wane Tiewa*. Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993. pp. 671-678., p. 684.

Franck véleménye szerint is fontos.⁹⁷⁸ A szerzők egy harmadik csoportja egyfajta jóvátételként tekint az elszakadáshoz való jogra: *Alexis Heraclides* álláspontja szerint az adott népcsoportot akkor illeti meg, ha az adott kisebbséget – amely a társadalom többi tagjától jól elkülöníthető – szisztematikusan elnyomja, és kihasználja a társadalom többi része. *Heraclides* további feltételeket is megnevez, többek közt azt, hogy a központi kormányzat ne legyen hajlandó tárgyalni, továbbá az elszakadás előreláthatólag elősegítse a megbékélést, és ne eszkalálja tovább a konfliktust.⁹⁷⁹ *Heraclides*hez hasonló véleményen van *Marc Weller*. Az ilyen, jóvátételként is értelmezhető elszakadást *Crawford* egyfajta ultima ratióknak tekinti – ahogyan *Kingsbury* is⁹⁸⁰ –, és mindösszesen egyetlen példát ismer el: Banglades 1971-es függetlenedését.⁹⁸¹

A fenti szerzőktől eltérő véleményen van *Xanthaki*: véleménye szerint az elszakadáshoz való jogra nem létezik egy megadott séma, azt mindig esetről esetre kell megítélni. Ez ugyanakkor felveti a kérdést, hogy ki jogosult dönteni az adott esetben. A legkézenfekvőbb, hogy elsősorban maga az állam, ugyanakkor, ahogyan *Thornberry* is rámutat, ez számos problémát vet fel: amennyiben az elszakadásra egyfajta jóvátételi intézkedésként tekintünk, úgy akkor van lehetőség a függetlenedésre, ha az állam nem képviseli a lakosság túlnyomó többségének az érdekeit, az államok azonban ritkán hajlandóak beismerni, hogy mulasztottak. További probléma, hogy egyfajta „húzd meg ereszd meg” játék segítségével, az állam látszatintézkedésekkel elveheti az élet az ilyen jellegű kritikáknak, kihúzva a talajt a függetlenedés alól.⁹⁸² A szerző szerint az előbbinél járhatóbb útnak tűnik, a döntést a nemzetközi közösség egészére bízni, amelyet az ENSZ Közgyűlése képvisel,

⁹⁷⁸ FRANCK, Thomas M., Postmodern Tribalism and the Right to Secession. In: BRÖLMANN, Catherine – LEFEBER, René – ZIECK, Marjoleine (eds.), *Peoples and Minorities in International Law*. Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993. pp. 3-27., pp 13-14.

⁹⁷⁹ HERICLADES, Alexis, Secession, Self-Determination and Non-Intervention: In a Quest of a Normative Symbiosis. *Journal of International Affairs*, 1992. (Vol. 45) pp. 399-420., pp 400-411.

⁹⁸⁰ KINGSBURY, Benedict, Reconstructing Self-Determination: A Relational Approach. In: AIKIO, Pekka – SCHEININ, Martin (eds.), *Operationalizing the Right of Indigenous Peoples to Self Determination*. Abo Akademi, Vaasa, 2000. pp. 19-37., p. 24.

⁹⁸¹ CASTELLINO, Joshua, International Law and Self-Determination: The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial National Identity. Martinus Nijhoff, Hága, 2000. pp. 147-172.

⁹⁸² THORNBERRY, Patrick, The Democratic or Internal Aspects of Self Determination with Some Remarks on Federalism. In: TOMUSCHAT, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*. Martinus Nijhoff, London 1993. pp. 101-138. (a továbbiakban: THORNBERRY 1993), p. 117.

ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy politikai szervről lévén szó, geopolitikai megfontolások itt is meghatározóak lehetnek, ahogyan azt Koszovó példája is szemlélteti. Jóllehet Koszovó területe könnyen meghatározható, a népesség túlnyomó többsége pedig egyértelműen az elszakadást támogatta, a nemzetközi közösség egy része ellenezte Koszovó függetlenedését, nem ismerte el jogát az elszakadásra.⁹⁸³ Az ország függetlenségét ellenző államokban jellemzően nagy létszámú etnikai kisebbségek élnek, a kormányzatuk nyilvánvalóan attól fél, hogy a koszovói példa „ragadós lehet” a saját kisebbségeik körében.⁹⁸⁴

Az eddig leírtakat összegezve megállapítható, hogy a nemzetközi közösség meglehetősen tartózkodó az önrendelkezéshez való jog elismerése terén, az államok egy jelentős része ugyanis attól fél, hogy az a területi integritásuk sérelmével járhat. Ez a félelem egyrészt abból is adódik, hogy a nemzetközi jogban sok helyütt egymás szinonimájaként használják az önrendelkezést és az elszakadást, jóllehet a kettő meglehetősen távol áll egymástól. A legtöbb őslakos nép egyáltalán nem szeretne elszakadni attól az államtól, amelyben él, ők maguk is tisztában vannak a politikai realitásokkal: az elszakadás a földrajzi adottságok – általában szétszórtan helyezkednek el –, illetve a gazdasági lehetőségeik szűkössége okán nehezen elképzelhető. Az őslakos népek és azok vezetői, ebből eredően első sorban a demokratikus részvételre koncentrálnak. *Geoff Gilbert* szerint ebből kifolyólag az önrendelkezésről szóló vitának az önrendelkezéshez való jog alanya helyett, az önrendelkezés formájáról és tartalmáról kellene szólnia. Véleményével Xanthaki is egyetért,⁹⁸⁵ az ugyanis hozzájárulhat a tűzfal modell leomlásához, amely az őslakos népek jól körülhatárolható voltára és csekély létszámára épít, elzárva ezzel az utat a kisebbségek előtt, hogy részesüljenek az őslakosok előtt nyitva álló lehetőségekből.

⁹⁸³ THORBERRY, Patrick, The Principle of Self-Determination. In: LOWE, V.– WARBRICK, C. (eds.), *The United Nations and Principles of International Law, Essays in Memory of Michael Akehurst*. Routledge, London 1995. pp. 175-203. (a továbbiakban: Thornberry 1995), p. 183.

⁹⁸⁴ KOVÁCS Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán. *Biztonságpolitika* (2011.04.27), pp. 1-11. Online elérhető: http://www.biztonsagpolitika.net/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (2015. július 30.)

⁹⁸⁵ GILBERT, Geoff, Autonomy and Minority Groups Autonomy and minority groups: a right in international law? *Cornell International Law Journal*, 2002. (Vol. 35.) Issue 2. pp. 307-353. p. 28., XANTHAKI, 2007, pp. 145-146., 168.

A szerző véleménye szerint az őslakosokat kétségkívül megilleti az önrendelkezéshez való jog, amely alatt elsősorban a következő alpontokban tárgyalt belső önrendelkezéshez való jogot kell érteni, amely elsősorban a döntéshozatalban való részvételt jelenti, valamint az autonómia bizonyos fokát. Az őslakos népek a legkritikább esetben követelnek ettől többet.

3.2.3. Az önrendelkezéshez való jog tartalmának meghatározása: a minimalista és a maximalista megközelítés összevetése

A fentiek fényében egyértelmű ugyan, hogy nem tehető egyenlőségjel az önrendelkezés joga és a függetlenség közé, az azonban továbbra is kérdéses, hogy az előbbi mit is takar pontosan. Az eddig tárgyalt *minimalista megközelítéssel* szemben, a *maximalista megközelítés* értelmében az önrendelkezéshez való jog egyfajta esernyőként szolgál más – hagyományosan a gazdasági, szociális és kulturális jogokhoz sorolt – jogok számára. E megközelítés számos előnyt kínál, ugyanakkor számtalan csapdát rejt magában, ezek ismertetése képezi a jelen pont tárgyát.

A nemzetközi dokumentum és az őslakosok érdekvédelmi szervezeteinek egy jelentős része a maximalista álláspontot képviseli: Xanthaki szerint a Nemzetközi Egyezségokmányok közös első cikke egyértelműen ide sorolható.⁹⁸⁶ Szintén e körben említhető a Helsinkii Nyilatkozat is, amely az önrendelkezéshez való jogot olyan folyamatként aposztrofálja, amely mindig újabb és újabb eredmények elérésére, korábbi döntéseik átgondolására sarkallja az embereket. A legfontosabb mégis, hogy a Nyilatkozat egyértelművé teszi az önrendelkezéshez való jog és az egyéb emberi jogok között fenn álló egyértelmű kapcsolatot: a népeknek és az egyéneknek nemcsak a külső elnyomástól kell szabadnak lenniük, hanem a saját államuk által elkövetett jogsértésektől is.⁹⁸⁷ *Az őslakos népek 1987-es nyilatkozata* világossá teszi, hogy: „Az önrendelkezéshez való jog elengedhetetlenül szükséges, az összes többi jog gyakorlásához.”⁹⁸⁸ A PPJNE végrehajtását felügyelni hivatott ENSZ EJB, 12. számú határozat általános kommentárjában szintén megerősítette a fenti összefüggés meglétét, kiegészítve azzal, hogy az önrendelkezéshez való jog a gazdasági fejlődéshez való joggal is

⁹⁸⁶ XANTHAKI, 2007, p. 153.

⁹⁸⁷ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. augusztus 1-i záróokmányának VIII. fejezete; XANTHAKI, 2007. p. 148.

⁹⁸⁸ BURGER, Julian, *Indigenous Peoples: Their Rights and International Action in the International Year and Beyond*. In: MORALES, Patricia (ed.), *Indigenous Peoples, Human Rights, and Global Interdependence*. International Centre for Human and Public Affairs, Geneva, 1994. pp. 39-46., p. 43.

összefügg,⁹⁸⁹ további bizonyítékeként annak, hogy az önrendelkezéshez való jog nem egyenlő a függetlenséghez való joggal.

Az önrendelkezéshez való jogot egyfajta ernyőként használni, ugyanakkor számos csapdát is rejt magában. Először is, könnyen eltorzíthatja annak eredeti célját és jelentését. *Rosalyn Higgins* szerint ez a fajta kiterjesztő értelmezés, felelőtlen. Jóllehet a megközelítés rugalmas voltát elismeri, ugyanakkor figyelmeztet arra, hogy az önrendelkezés nem mindenki számára bír azonos jelentéstartalommal.⁹⁹⁰ Hasonlóképpen vélekedik *Rodolfo Stavenhagen*, szerinte a maximalista megközelítés révén pontosan az eredeti jelentés tartalom vész el: az önrendelkezéshez való jog leértékelődik, a többi joghoz képest.⁹⁹¹ Erre kiváló példa Peru képviselőjének nyilatkozata az UNDRIP előkészítéséért felelős bizottság munkája során: az akkor hatalmon lévő perui kormány szerint az önrendelkezéshez való jog esetén a hangsúlynak első sorban a kulturális és szociális jogokon kell lennie. Ezáltal az állam, bár látszólag elismeri az adott jogot, egyben megtagadja a leglényegesebb elemének teljesítését. Továbbá ez a fajta „árukapcsolás” azért sem szerencsés, mert az önrendelkezéshez kapcsolt jogok nagy része a nemzetközi jogban *sui generis* jogként ismert; az önrendelkezéshez való joggal történő „házasításuk” nem csak az önrendelkezéshez való jog tartalmát ürítheti ki, hanem e jogok már meglévő – viszonylag szilárd – alapját is gyengíti.

Összefoglalva az eddig leírtakat, egyértelmű, hogy mindkét elképzelésnek vannak előnyei és egyben hátrányai is: a minimalista felfogás egyszerűsége vonzónak tűnhet, ugyanakkor nem hagy teret a fejlődésnek, a rugalmas értelmezésnek. A maximalista felfogás ezzel szemben tág teret hagy az evolutív értelmezésnek, ugyanakkor ki is ürítheti az önrendelkezéshez való jog tartalmát.⁹⁹² Önmagában tehát egyik megközelítés sem ad megfelelő választ a problémára, a megfelelő megoldás valahol a két megközelítés között lelhető fel, ez azonban további vizsgálódást feltételez.

⁹⁸⁹ Az ENSZ EJB, *az önrendelkezéshez való jogról szóló 12. számú általános kommentárja* (HRI/GEN/1/Rev.1) paras 1.,5.

⁹⁹⁰ HIGGINS, Rosalyn, *Problems and Process. International Law and How we Use It*. Oxford University Press, Oxford, 1994. p.128.

⁹⁹¹ STAVENHAGEN, Rodolfo *Self-Determination: Right or Demon*. In: CLARK, Donald, WILLIAMSON, Robert G. (eds.) *Self-determination: International perspectives*. Palgrave Macmillan, Houndmills, 1996. pp. 1-12.

⁹⁹² XANTHAKI 2007, pp. 153-154.

3.2.4. Az önrendelkezéshez való jog vizsgálata egyéb szempontokból: az önrendelkezéshez való jog természete, külső és belső aspektusa

3.2.4.1. Az önrendelkezéshez való jog politikai természete

Az őslakosok népek jogaival foglalkozó szerzők között, az önrendelkezéshez való jog politikai természetét illetően – meglehetősen ritka módon – egyetértés mutatkozik. Dinstein szerint az önrendelkezéshez való jog elsősorban politikai természetű: „Jóllehet [a Nemzetközi Egyezségokmányok első cikke] világosan rögzíti, hogy az önrendelkezéshez való jognak vannak bizonyos gazdasági, szociális és kulturális vetületei, az ugyanakkor nem vitatható, hogy a jog lényegi tartalma politikai természetű, ami nem más, mint a nép sorsáról történő politikai döntés meghozatala.”⁹⁹³ Ugyanerre az álláspontra helyezkedik Xanthaki is, aki szerint az Egyezségokmányok közös első cikke alapján felmerülhet a kérdés, hogy valóban pusztán politikai jellegű-e a jog? A kérdés jogos, tekintve, hogy a hivatkozott cikk amellett, hogy garantálja a politikai rendszer szabad megválasztását, a gazdasági, szociális és kulturális fejlődés fontosságát hangsúlyozza. Ugyanakkor, megvizsgálva a cikk nyelvezetét arra kell következtetni, hogy a rendelkezés elsősorban a fejlődés elérésének folyamatára vonatkozik, nem pedig az elérendő célra, lett légyen az gazdasági, szociális vagy kulturális. Ez a folyamat pedig politikai döntéseket követel meg: vagyis a hangsúly elsősorban a politikai elemen van, a folyamatban való részvételtől való döntés pedig szintén politikai természetű.⁹⁹⁴ *David Held* megfogalmazásában a politikai intézmények a fenti célok elérésének szükségszerű és megkerülhetetlen eszközei.⁹⁹⁵ *Frederick Harhoff* szerint az őslakosok kapcsán az önrendelkezéshez való jog az őslakos népek azon jogát jelenti, hogy kollektív módon döntsenek a jövőjükét illetően. Kingsbury és Daes az állam és az őslakos csoportok közötti politikai együttműködésben látja az önrendelkezéshez való jog lényegi tartalmát. Még Anaya – aki e jogok tág értelmezésének a híve – is azt vallja, hogy az őslakosok önrendelkezéshez való jogát mindig a politikai intézményrendszerrel összefüggésben kell elemezni.⁹⁹⁶

⁹⁹³ DINSTEIN, p. 245.

⁹⁹⁴ XANTHAKI 2007, pp. 158.-159.

⁹⁹⁵ HELD, David, *Political Theory and the Modern State*. Stanford University Press, Redwood, 1984. p. 168.

⁹⁹⁶ ANAYA, S. James: *Indigenous Peoples in International Law*. Oxford University Press, New York, 2004. (2nd edition) (a továbbiakban: ANAYA 2004). p. 104.

3.2.4.2. *Az önrendelkezéshez való jog belső aspektusa*

A fenti érvelés vezet el az önrendelkezéshez való jog belső aspektusainak vizsgálatához, ugyanis számos szerző szerint az nem más, mint a politikai döntéshozatalban való részvétel. A demokrácia egyik alapfeltétele a meghatározott időnként megrendezésre kerülő tisztességes választás, amelynek során a társadalom kinyilváníthatja preferenciáit, a többség érvényre juttathatja akaratát. Ez utóbbi nem okozhat problémát egy – viszonylag – homogén társadalomban, ahol a választás politikai értékek mentén történik, tekintve, hogy azok időről időre változnak a társadalmon belül, lehetővé téve a politikai szereplőknek, hogy bizonyos időközönként hatalomhoz jussanak. Az olyan társadalmakban azonban ahol egy, a származása alapján jól körülhatárolható kisebbség vagy népcsoport él – példának okáért egy őslakos nép –, ott könnyen előfordulhat, hogy az említett csoport és annak preferenciái annak ellenére rendszeresen és hosszútávon alulmaradnak, hogy a maga a választási rendszer mindenben megfelel a jogállamiság által megkövetelt elvárásoknak.⁹⁹⁷ A formális egyenlőség koncepciója ugyanis nem veszi figyelembe azt, hogy egy marginalizálódott társadalmi csoport nem képes ugyanolyan hatékonyan kihasználni a számára nyitva álló törvényi lehetőségeket, mint a többség.⁹⁹⁸ Arról sem szabad elfeledkezni, hogy maga a jogrendszer megválasztása egy értékalapú döntés: azon a feltevésen alapul, hogy a gyarmatosító hatalmak által az őslakos népekre oktrojált „nyugati” társadalmi és jogi rend fejlettebb és/vagy erkölcsileg helyesebb az őslakos népek társadalmi és jogi rendszerénél. Ennek egyenes következménye – mint azt *Mattias Ahrén* megjegyzi –, hogy a két egymás mellett létező kultúra összeütközése esetén, a vitákat mindig az egyiknek a szabályai szerint oldják fel.⁹⁹⁹ A fentiekre tekintettel több szerző is felhívja a figyelmet, hogy amennyiben csak és kizárólag a politikai életben való részvételre tevődik a hangsúly, úgy fennállhat annak veszélye, hogy egy másik fontos cél – az őslakos népek sajátos társadalmi berendezkedésének és kultúrájának megóvása – veszélybe kerül.¹⁰⁰⁰ Kiváló példa erre az Egyesült Államok Kongresszusa által 1934-ben elfogadott, az *Indiánok újraszervezéséről szóló törvény*, amelynek értelmében az országban élő őslakosok olyan nyugati mintára felépülő és megválasztott intézményrendszeren és képviselőkön keresztül gyakorolhatták a döntéshozatalban való részvétel jogát, amely teljesen ellentétes volt az

⁹⁹⁷ WASSENDORF, Kathrin, (ed.) *Challenging Politics: Indigenous Peoples' Experiences with Political Parties and Elections*. IWGIA, Koppenhága, 2001.

⁹⁹⁸ CHARTERS 2009, pp. 649-655., 664-667.

⁹⁹⁹ AHRÉN, pp. 64., 100.

¹⁰⁰⁰ WIESSNER, 2010, p. 279.

ország őslakos népességének tradicionális társadalmi berendezkedésével. A nemzetközi jog mai állása szerint, az ilyen megoldások egyértelműen kerülendők.¹⁰⁰¹

Az utóbbi két évtizedben számos – őslakos népességgel rendelkező – ország hozott olyan intézkedéseket, amelyek az őslakos népek döntéshozatalban való részvételét hivatottak biztosítani. Norvégia, a Fidzsi-szigetek, az Egyesült Államok és Új-Zéland gondoskodott arról, hogy az őslakos népek hallathassák hangjukat a törvényhozásban: Új-Zélandon példának okáért a parlamenti székeket úgy osztották ki, hogy figyelembe vették a maorik arányát a társadalmon belül, és ennek megfelelően, egy *kvóta* segítségével biztosítják a részvételüket. Az Egyesült Államok az egyes indián nemzetségeket kvázi szuverén nemzetként kezeli,¹⁰⁰² az őslakosok saját törvényhozással rendelkeznek, ahol dönthetnek az őket érintő legfontosabb kérdésekről.¹⁰⁰³ Norvégiában a számikról szóló törvény biztosítja a számi nép jogát, hogy önálló törvényhozást válasszon, melynek célja, hogy határozataival öröködjön a számi kultúra fennmaradása felett.¹⁰⁰⁴ Ausztráliában Queensland törvényhozása jelenleg is vizsgálja, miként biztosítható a legeredményesebben az őslakosok részvétele a döntéshozatalban.¹⁰⁰⁵ A javaslatok között szerepel többek között a választási rendszer meghatározott időközönként történő felülvizsgálata, az őslakosok támogatása abban, hogy a lehető legaktívabban vegyenek részt a politikai pártok működésében, bizonyos esetekben vétőjog biztosítása az őket képviselő szervezeteknek. Léteznek további megoldások is – amelyek eddig csak részleteikben valósultak meg –: *Harhoff* szerint az egyik legjobb megoldás, ha egyes őket érintő ügyekben az őslakosok saját törvényhozással, végrehajtó szervekkel, valamint bírósági rendszerrel rendelkeznek, amelyek mentesek az állami ráhatástól. A grönlandi igazságszolgáltatás példának okáért nagymértékben különbözik a dán igazságszolgáltatástól: a laikusoknak sokkal nagyobb szerep jut benne, mint amit a kontinentális igazságszolgáltatás általában véve megenged. A lakosság bármely tagja behívható bíróként nem csak polgári, hanem büntető ügyekben is. Dél-Afrikában, 2003 óta a helyi szokásjogon alapuló bíróságok széles jogköröket kaptak, amely ez esetben sem

¹⁰⁰¹ RICHARDSON, pp. 64-65.

¹⁰⁰² Ez az ún. hármasszuverenitás, amely a következő alfejezetben kerül kifejtésre.

¹⁰⁰³ XANTHAKI 2007, p. 161.

¹⁰⁰⁴ Norvégia, 1987. évi LVI. tv. a számi parlamentről és egyéb a számi népet érintő jogi kérdésekről (1987. június 12.)

¹⁰⁰⁵ MIKKELSEN, Cécilie (ed.), *The Indigenous World*. IWGIA, 2013. (a továbbiakban: *The Indigenous World* 2013), pp. 198-199.

korlátozódik pusztán polgári jogi vagy családjogi ügyekre.¹⁰⁰⁶ Harhoff javaslata azért is megfontolást érdemel, mert az őslakos népek kulturális és társadalmi szokásait figyelmen kívül hagyó – sok esetben a zéró toleranciát hirdető – szabályozás egyik következménye az őslakos népesség körében tapasztalható magas prizonizációs ráta. Olyan, a törzsi szokásaiknak megfelelően cselekvő személyek is bekerülnek a büntetés végrehajtási rendszerbe, akik a társadalomra nem vagy csak csekély mértékben veszélyes cselekményt követtek el. A büntetett előélet jelentette stigmatizáció tovább növeli az érintettek társadalmi elszigeteltségét.¹⁰⁰⁷

A fent említett gyakorlati megoldásoknak ellenzői is akadnak: az új-zélandi kvóta rendszer Philip Joseph szerint több szempontból problematikus. *Először* is, a kvóta rendszer legitimitása téves alapokon nyugszik: a támogatói előszeretettel hivatkoznak a Waitangi Szerződés rendelkezéseire, Joseph olvasata szerint azonban – a dokumentum alapján – egyetlen csoportnak sem járnak hasonló privilégiumok. *Másrészt*, amellet, hogy a maorik jogainak védelme céljából teljesen felesleges, a kvóta rendszer – a több szerző által bírált – paternalista megközelítés tovább élését szimbolizálja, amely ráadásul a róla szóló viták révén elvonja a figyelmet a maorikat érintő egyéb fontos témákról. *Végül, de nem utolsósorban*, a kvóta rendszer diszkriminációt valósít meg a nem maori származású lakossággal szemben, és sérti az arányosság, valamint az egy szavazó, egy szavazat elvét. Véleménye szerint a hat maori származású képviselő „királycsinálóként”, a számarányuknál jelentősebb befolyásra tehet szert a koalíciós tárgyalások során, előfordulhat ugyanis, hogy a szavazáson 51%-ot elérő párt, a fix kvóták miatt nem szerez abszolút többséget a parlamentben. Ez esetben a társadalom többségét képviselő pártot egy, a teljes lakosság 15 %-át – a választói jogosultsággal rendelkezőknek még ettől is kisebb százalékát – képviselő párt irányíthat, Joseph ezt a helyzetet „a fark csóválja a kutyát” iskola példájaként jellemzi.¹⁰⁰⁸ Az előbb említett problémák, a Waitangi Szerződésre alapozott további külön jogokkal együtt,

¹⁰⁰⁶ XANTHAKI 2007, pp. 161., 171-172; HARHOFF, Frederik, Self-Determination, Ethics and Law. In: ALFREDSON, G – MACALISTER-SMITH, P (eds.), *The Living Law of Nations: Essays on Refugees, Minorities, Indigenous Peoples and the Human Rights of Other Vulnerable Groups*. NP Engel, Kehl am Rhein, 1996. pp. 169-177., p. 176.

¹⁰⁰⁷ ANTHONY, Thalia: Sentencing Indigenous Offenders. In: *Indigenous Justice Clearinghouse*, 2010. március 10. – Forrás: <http://www.indigenousjustice.gov.au/briefs/brief007.pdf> (2013. augusztus 15.)

¹⁰⁰⁸ JOSEPH, Philip, The Maori Seats in Parliament. Treaty Debate Series on Maory Rights, Wellington, February 5, 1999. (a továbbiakban: JOSEPH – Elérhető: http://nzinitiative.org.nz/site/nzinitiative/files/speeches/te_papa_debate_maori_seats.pdf (2015. január 26.)

ellenérzéseket váltanak ki a társadalomban, amely nem könnyíti meg a maori lakosság érdekeinek érvényre juttatását.¹⁰⁰⁹ Ausztráliában – ahol a képviselőt megfelelő formáját illetően a mai napig is folyik a vita – a kvóta rendszer ellenzői ugyanezen érvekkel támasztják alá véleményüket, kiegészítve azzal, hogy az őslakosok számára garantált jogok más népcsoportokat is hasonló jogok követelésére sarkalnának.¹⁰¹⁰

A témával foglalkozó más szerzők egy része ezzel szemben a fenti megoldásokat sem tartja elégségesnek: álláspontjuk szerint az őslakos népek önrendelkezéshez való joga, az autonómia valamely formájának biztosításával garantálható a leghatékonyabban. A nemzetközi jog az autonómiához való jogot az önrendelkezés egy, a kisebbségek számára nyitva álló típusaként kezeli, nem rögzít azonban semmilyen, a megalkotására vonatkozó kötelezettséget.¹⁰¹¹ Sem a „*Nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ nyilatkozat*”,¹⁰¹² sem a „*Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye*”¹⁰¹³ nem tartalmaz utalást az autonómiára. Az EBESZ Kisebbségi Fóruma 1991-es ülésének jegyzőkönyve,¹⁰¹⁴ illetve az 1990-es *Koppenhágai Dokumentum*¹⁰¹⁵ – az EBESZ, az évi emberi jogokkal foglalkozó konferenciájának záró dokumentuma – a kisebbségek öntudatának megőrzését szolgáló egyik lehetséges megoldásként utal az autonómiára. Az *Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es számú ajánlása*¹⁰¹⁶ ennél tovább megy: az érintett állam alkotmányos berendezkedésének tiszteletben tartásával tartja elképzelhetőnek az autonómiát. A kérdést illetően a legelőremutatóbb dokumentumnak az

¹⁰⁰⁹ CHARTERS 2009, pp. 649-650.

¹⁰¹⁰ REILLY, Alexander, Dedicated Seats in the Federal Parliament for Indigenous Australians: the theoretical case and its practical possibility. *Balayi: Culture, Law and Colonialism*, 2001 (Volume 2.) Issue 1 pp. 73-103.; LLOYD, Brian, Dedicated Indigenous representation in the Australian Parliament. Research Paper no. 23 2008–09. - Elérhető: http://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/rp/rp0809/09rp23 (2015. január 26.)

¹⁰¹¹ KOVÁCS 2012, p.1.

¹⁰¹² Az ENSZ Közgyűlés 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135)

¹⁰¹³ Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye (aláírás: 1995. február 2., hatály: 1998. február 2.)

¹⁰¹⁴ Az EBESZ Kisebbségi Fórumának 1991. szeptember 16-25 közötti ülésének jegyzőkönyve

¹⁰¹⁵ Az EBESZ 1990-es az EBESZ Emberi Jogi Aspektusairól szóló koppenhágai konferenciájának (1990. június 5-29.) záró okmánya

¹⁰¹⁶ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es számú ajánlása (1993. február 1.)

EBESZ 1999-es, a kisebbségek hatékony közéleti részvételéről szóló ún. *Lund Ajánlása*¹⁰¹⁷ tekinthető, amely a területi és nem területi autonómia több lehetséges megközelítési módjával is foglalkozik.

Az autonómia több szempontból előnyös a kisebbségek, sőt adott esetben az államok számára, amely rugalmas és hatékony eszközt kap a kezébe, amelynek segítségével – a területi integritásának fenntartása mellett – garantálhatja a kisebbségek jogait. A kisebbségek szempontjából az autonómia, a kisebbségi – vagy őslakos – identitás tudatuk megvédésének egyik leghatékonyabb eszköze. *Gudmundur Alfredson* szerint az őslakos népek fennmaradásának esélye, egyenesen arányos az általuk élvezett autonómia mértékével. Az utóbbi évtizedekben számos nemzet garantált autonómiát a területén élő őslakos népeknek: ide sorolható a Dánia autonóm területét képező Grönland, amely a természeti erőforrásai hasznosításáról teljesen önállóan dönthet,¹⁰¹⁸ Kanada Nunavut territóriumát, amely az őslakos Inuit nép számára biztosít területi autonómiát. A fenti példák az elmúlt évtizedekben bizonyították, hogy az autonómia járható út, jól teljesít a gyakorlatban.¹⁰¹⁹

Az autonómiával szemben is felhozhatók azonban ellenérvek. *Először* is, egyes szerzők szerint az autonómia a szeparáció egyik melegágya azáltal, hogy párbeszéd helyett inkább az elkülönülést, az ellentétek elmélyülését segíti elő.¹⁰²⁰ *Másodsorban*, a társadalom többségével való kapcsolat megszakadása egyben azt is jelenti, hogy az adott népcsoport fejlődése megreked egy bizonyos szinten, a társadalmi berendezkedésük egyfajta „társadalmi múzeummá válik”,¹⁰²¹ a helyzet egyben erősíti a társadalom többségében élő sztereotípiákat, továbbá növeli a kisebbségen belüli ellentéteket.¹⁰²² *Harmadsorban*, az autonómiát adott

¹⁰¹⁷ A EBESZ 1999-es, a kisebbségek hatékony közéleti részvételéről szóló ún. *Lund Ajánlása*. Az EBESZ Kisebbségi Főbiztosának Hivatal – Forrás: <http://www.osce.org/hcnm/30325> (2014. január 8.)

¹⁰¹⁸ Grönland nem régiben újból engedélyezte az uránium bányászatát és exportját, amely vitákat váltott ki azt illetően, hogy meddig terjed a sziget autonómiája: az uránium kereskedelme során ugyanis tekintettel kell lenni a nemzetközi jogi szabályozásra, ennek betartásáért pedig végső soron Dánia felelős. – MIKKELSEN, Cécilie (ed.), *The Indigenous World*. IWGIA, 2014. (a továbbiakban: *The Indigenous World 2014*), pp. 23-24.

¹⁰¹⁹ XANTHAKI 2007, p. 165.

¹⁰²⁰ HANNUM, Hurst, *Conceptual Issues Pertaining to Autonomy*. In: SKURBATY, Zelim A. (ed.), *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy*. Nijhoff Publishing, Leiden, 2005. p. 156.

¹⁰²¹ STEINER, Henry, *Ideals and Counter Ideals in the Struggle over Autonomy Regimes for Minorities*. *Notre Dame Law Review*, 1999. (Vol. 66.) Issue 9. pp. 1539-1560., p. 1547.

¹⁰²² SKURBATY, Zelim A. (ed.), *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy*. Nijhoff Publishing, Leiden, 2005. p. xlii (Introduction)

esetben arra használhatja az állam, hogy megszabaduljon a csoport irányába fennálló kötelességeitől, ahogyan azt Oroszország is teszi: Az 1999-es *Orosz Föderációbeli kis létszámú őslakos népek jogainak garanciájáról szóló törvény*¹⁰²³ (a továbbiakban: garancia törvény) autonómiát és pénzügyi önállóságot biztosít a közösségeknek, jóllehet ez egyben azt is jelenti, hogy az állam erre hivatkozva nem biztosít semmilyen támogatást az érintett csoportoknak.¹⁰²⁴ A *negyedik* – és talán a legtöbb fejtörést okozó – kérdés abból adódik, hogy az őslakos népek társadalma és az érdekeiket képviselni hivatott döntéshozóik kiválasztásának mechanizmusa – amennyiben egyáltalán választás útján nyerik el tisztségüket – sok esetben nem felel meg az euroatlanti civilizáció által, a demokráciáról és a jogállamiságról vallott elképzeléseknek. A tradicionális vezetőiket – a sámánokat, a vének tanácsát – az esetek többségében ugyanis nem választják, a nőket pedig a jellemzően kizárják a döntéshozatalból. Az ENSZ szervek – példának okáért CEDAW – gyakran fejezik ki aggályukat az ehhez hasonló gyakorlatokkal szemben. Az alapvető kérdés az, hogy megkövetelhető-e egyfajta – euroatlanti mérce szerinti¹⁰²⁵ – demokratikus minimum, vagy korlátlan teret kell biztosítani az önrendelkezéshez való jog érvényesülésének, biztosítva ezáltal egyedi társadalmi berendezkedésük érintetlen formában történő fennmaradását.¹⁰²⁶ *Végül*, de nem utolsósorban – valamelyest az előző ponthoz is kapcsolódva – kérdés, hogy az autonómia keretében létrehozandó őslakos szervek milyen tárgyi és személyi autonómiával rendelkezzenek? A kérdés többek között az Amerikai Egyesült Államokban is felmerült, ahol az őslakos közösségek a számukra kijelölt területek felett meglehetősen széles autonómiát élveznek: az általuk üzemeltetett kaszinók példának okáért mentesek az adó fizetési kötelezettség alól.¹⁰²⁷ Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a 2000-es években hozott döntéseivel ugyanakkor jelentősen korlátozta az őslakos intézmények nem őslakosok feletti joghatóságát: az *Atkinson*

¹⁰²³ Az 1999. április 30-án elfogadott N 82-es számú szövetségi törvény az *Orosz Föderációbeli kis létszámú őslakos népek jogainak garanciájáról*

¹⁰²⁴ A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság második jelentése az Orosz Föderációról (2001), para. 6.; XANTHAKI, Alexandra, 'Indigenous Rights in the Russian Federation: The Case of Numerically Small Peoples of the Russian North, Siberia and Far East'. *Human Rights Quarterly* 2004 (Vol. 26.) pp.74-105.

¹⁰²⁵ Az ENSZ szervek és az égiszük alatt létrehozott dokumentumok ugyanis szükségszerűen azokat a jogokat tartalmazzák, amelyek az euroatlanti civilizáció számára fontosak.

¹⁰²⁶ WIESSNER 2010, p. 275.

¹⁰²⁷ WOOD, Robert W., Native American Casino And Tax Rules That May Surprise You. *Forbes*, 2012. október 11. – Online elérhető: <http://www.forbes.com/sites/robertwood/2012/10/11/native-american-casino-and-tax-rules-that-may-surprise-you/> (2015. szeptember 21.)

Trading Co. kontra Shirley ügyben¹⁰²⁸ példának okáért kimondta, hogy a navahó nemzetségnek nem áll jogában iparüzési adót kivetni egy, a rezervátum területén felépítendő hotelre, jelentős bevétel kiesést okozva ezzel a törzsnek.¹⁰²⁹

Az adómentesség és az őslakos közösségek számára biztosított széleskörű autonómia létjogosultságát többen vitatják, a nem őslakos származású ellenzők véleménye szerint túl sok a visszaélés, amelynek következtében pont azok nem részesülnek az említett tevékenységek előnyeiből, akiknek a legnagyobb szüksége lenne arra.¹⁰³⁰ Az őslakos származásúak szerint pedig a megerősítő intézkedések ily módon történő használata – vagyis a múlt feldolgozásának mellőzése és egyfajta adomány adása – kiüresíti az említett intézkedéseket, és inkább árt az őslakos csoportok megítélésének, mintsem használ.¹⁰³¹

3.2.4.3. *Az önrendelkezéshez való jog külső aspektusa*

Az önrendelkezéshez való jog belső aspektusainak áttekintését követően érdemes megvizsgálni az önrendelkezéshez való jog *külső* aspektusát, amely nem a függetlenséget, hanem a nemzetközi jogalanyiságot jelenti, amely az utóbbi évtizedekben végbe ment változások következtében egyre szélesebb körű elfogadottságnak örvend, jóllehet ez nem volt mindig így.

A gyarmatosítás során az európai hatalmak – a britekkel az élükön – gyakran kötöttek szerződéseket a helyi őslakos közösségekkel. E szerződések kettős célt szolgáltak: egyrészt a területszerzést, másrészt a helyi őslakos közösség támogatásának biztosítását a többi gyarmatosító elleni harcban. A gyarmatosító hatalmak a szerződéseket gyakran megszegték,

¹⁰²⁸ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Atkinson Trading Co. kontra Shirley*, 532 US 645 (2001)

¹⁰²⁹ RICHARDSON, p. 75.

¹⁰³⁰ HOTAKAINEN, Rob, Is tribal gambling too big? 'Enough is enough,' opponents say. *McClatchyDC*, 2014, január 8. – Online elérhető: <http://www.mcclatchydc.com/news/nation-world/national/economy/article24761212.html> (2015. szeptember 21.); HALES, Donna, What are the odds: Oklahoma's Indian casinos are not required to reveal chances of winning. *Muskogee Phoenix*, 2009. október 26. – Online elérhető: http://www.muskogee phoenix.com/archives/what-are-the-odds-oklahoma-s-indian-casinos-are-not/article_66e9aa6b-8b52-5548-ada9-0784a24f7066.html (2015. szeptember 21.); ROBERTSON, Dwanna L., The Myth of Indian Casino Riches, *Indian Country*, 2012. június 12. – Online elérhető: <http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2012/06/23/myth-indian-casino-riches> (2015. szeptember 21.)

¹⁰³¹ KLY, Yussuf N., Dances with Affirmative Action: Aboriginal Canadians and Affirmative Actions. *The Canadian Journal of Native Studies*, 1994. (Vol. 14.), No. 1, pp. 77-100.

mivel az őslakos népeket alsóbbrendű, civilizálatlan népekként kezelték, vezetőiket pedig, a terra nullius elvéből kifolyólag nem tekintették szuverénnek. E megközelítés eredményeként a szerződések nem értek többet, mint a papír, amelyre lejegyezték őket,¹⁰³² annak ellenére sem, hogy egy 1763-as királyi proklamációban a Brit Birodalom megtiltotta az olyan földek elidegenítését, – amelyre az őslakos népek is igényt tartanak – mindaddig, amíg az érintett őslakos nép jogai meg nem szűnnek adásvételi vagy más szerződés révén.¹⁰³³ A britek kiűzését követően az Amerikai Egyesült Államok kormánya folytatta a korábbi gyakorlatot, rendszeresen kötött szerződéseket az indiánokkal. Az 1787-es „észak-nyugati rendelet” rögzítette, hogy „az őslakos népek irányába mindig a legnagyobb jóindulattal kell viseltetni, földjeik és tulajdonuk nem vehetőek el a beleegyezésük nélkül. Tulajdonuktól, jogaiktól és szabadságuktól nem szabad őket megfosztani, kivéve a Kongresszus által jóváhagyott igazságos és törvényes háborúk során.”¹⁰³⁴ Jóllehet a doktrínát 1791-ben törvénybe foglalta a Kongresszus,¹⁰³⁵ a XIX. század folyamán a gyakorlatban nem érvényesült. Az Egyesült Államok és az indián törzsek között létrejött szerződések a kizsákmányolás eszközüül szolgáltak: az indián törzseket – miután elvették földjeiket –, újabb és újabb szerződések megkötésére kényszerítették, amennyiben a fehér telepéseknek újabb földekre volt szüksége, a hadsereg pedig gondoskodott arról, hogy a helyi őslakos közösség ennek ne legyen akadálya.¹⁰³⁶

A változás e tekintetben is belülről, az államok belső joga felől indult meg. Az Egyesült Államok esetében a bírói hatalom szolgált katalizátorként, a törvényhozó és a végrehajtó hatalom szándékaival szembehelyezkedve, ez utóbbiak ugyanis az őslakos népek földjeinek elvétele, és az őslakosok asszimilációját tekintették elsődleges célnak.¹⁰³⁷ A *John Marshall* bíró vezette Legfelsőbb Bíróság már a XIX. században meghozta három kiemelkedő

¹⁰³² WIESSNER 1999, p. 95.

¹⁰³³ Egyes történészek szerint a Brit Korona lépése jelentős mértékben hozzájárult a Függetlenségi Háború kiterjedéséhez, a túlszűfoltta váló gyarmatok lakói ugyanis a nyugat felé történő további terjeszkedésben voltak érdekeltek, míg mások elenyésző jelentőséget tulajdonítanak a proklamációnak e szempontból. Az minden esetre tény, hogy a háborúban az őslakos törzsek jelentős része a Brit Korona oldalára állt. – RICHARDSON, pp. 59-60.

¹⁰³⁴ WIESSNER 1999, p. 96.

¹⁰³⁵ Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa, Act to Provide a Government of the Territory Northwest of the River Ohio (1789)

¹⁰³⁶ WIESSNER 1999, p. 96.

¹⁰³⁷ RICHARDSON, p. 60.

jelentőségű ítéletét,¹⁰³⁸ amelyek révén megerősítést nyert az indiánokkal kötött szerződések nemzetközi jellege,¹⁰³⁹ egyben kialakult az ún. *hármasszuverenitás* rendszere, amely az elmúlt egy évszázadban *Peter d'Errico* szavaival élve hol eltűnt, hol újra megjelent, tartalma pedig jelentős mértékben változott.¹⁰⁴⁰ Az *Egyesült Államok kontra Kagama* ügyben a legfelsőbb bíróság gyakorlatilag kiüresítette a fogalmat, *McLean* bíró szavaival: „az indiánok az Egyesült Államok területén élnek, ennek megfelelően az Egyesült Államok kormányának és a tagállamok kormányainak szuverenitása alá tartoznak.”¹⁰⁴¹ A hármasszuverenitás elmélete ezzel közel ötven évre feledésbe merült, a Franklin Delano Rooseveltnél elnöksége alatt elfogadott *Indiánok újraszervezéséről szóló törvény* rendelkezett újból a törzsi kormányok felállításáról. A törvény értelmében *Felix Cohen* – a törvény egyik szellemi atyja – szerint az indián törzsek szuverenitása nem a kongresszus által alkotott törvényi rendelkezésből származott, hanem a korábban élvezett szuverenitásukból, amely nem szűnt meg létezni attól, hogy a kontinensen új államok alakultak.¹⁰⁴² Jóllehet az indiánok szuverenitásának létét a legfelsőbb bíróság is elismerte, az 1973-as *McClanahan kontra Arizona* ügyben annak eredetét illetően ellentétes álláspontra helyezkedett: a bíróság álláspontja szerint az indián törzsek szuverenitása a szövetségi kormánytól eredeztethető.¹⁰⁴³ – Tény, hogy a Kongresszusnak bizonyos feltételek teljesülése esetén a mai napig jogában áll bármely indián törzs öslakos címét egyoldalúan és kárpótlás biztosítása nélkül elvenni.¹⁰⁴⁴ Az 1970-es években a legfelsőbb bíróság álláspontja meglehetősen képlékeny maradt: az 1978-as *Oliphant kontra Suquamish*¹⁰⁴⁵ ügyben fenntartotta korábbi álláspontját, miszerint az indián törzsek szuverenitása a szövetségi kormánytól ered, kiegészítve azzal, hogy teljes mértékben

¹⁰³⁸ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Johnson vs. M'Intosh*, 21 U.S. (8 Wheat.) 543 (1823); Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Cherokee Nation vs. Georgia*, 30. U.S. (5. Pet.) 1 (1831); Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Worcester vs. Georgia* 31. U.S. (6 Pet.) 515 (1832)

¹⁰³⁹ WIESSNER 1999, p. 97.

¹⁰⁴⁰ D'ERRICO, Peter, Sovereignty, A Brief History in the Context of U.S. "Indian law. In: *The Encyclopaedia of Minorities in American Politics*, Oryx Press, Phoenix, 2000, pp. 691-693.

¹⁰⁴¹ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *United States v. Kagama*, 118 U.S. 375 (1886)

¹⁰⁴² D'ERRICO, p. 692.

¹⁰⁴³ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *McClanahan v. Arizona*, 411 U.S. 164 (1973)

¹⁰⁴⁴ MCNEIL, Kent, Judicial Treatment of Indigenous Land Rights in the Common Law World. In: RICHARDSON, Benjamin, J. – IMAI, Shin – MCNEIL, Kent (eds.) *Indigenous Peoples and the Law. Comparative and Critical Perspectives*. Hart Publishing, Oxford, 2009., pp. 257-283. (a továbbiakban: MCNEIL), p. 278.

¹⁰⁴⁵ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Oliphant v. Suquamish*, 435 U.S. 191 (1978)

annak döntésétől függ a megléte; majd ugyanazon évben – 180 fokok fordulatot véve – az *Egyesült Államok kontra Wheeler* ügyben¹⁰⁴⁶ kimondta, hogy az indián törzsek alkotják a harmadik szuverén hatalmat az Egyesült Államokban. A kérdést majdnem húsz évvel később rendezte véglegesen, amikor – 1997 - ben – az *Idaho kontra Coeur d'Alene Törzs* ügyben¹⁰⁴⁷ az indián törzseket gyakorlatilag önálló nemzetként ismerte el, ezzel annulálta azt az *Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által, a Cherokee Nemzettség kontra Georgia* ügyben¹⁰⁴⁸ elfogadott és több mint másfél évszázadig uralkodó doktrínát, hogy az indián törzsek nem tekintendők önálló nemzetnek. Az utóbbi ügyben rögzített megközelítés egyébként a nemzetközi jogban is sokáig uralkodónak bizonyult. A Palmas szigetek ügyében 1928-ban hozott ítéletében, a *Max Huber* névelvel fémjelzett választott bíróság kijelentette, hogy a helyi őslakosok vezetői és a *Holland Kelet-Indiai Társaság* által kötött szerződések „a nemzetközi jog szempontjából nem tekinthetők olyan szerződéseknek vagy egyezségeknek, amelyek a többi nemzetközi szerződéshez hasonlóan alkalmasak arra, hogy jogokat és kötelezettségeket keletkeztessenek.”¹⁰⁴⁹ A két évvel korábbi, a Cayuga Indiánok ügyében hozott ítélet *expressis verbis* kimondta, hogy az indián törzsek nem alanyai a nemzetközi jognak.¹⁰⁵⁰

Példaként hozható fel továbbá a korábban említett Waitangi Szerződés és annak jelenbeli újraélesztése, kötelező jogi erővel való felruházása. Az állam először egy 1975-ös törvényalkotási aktussal¹⁰⁵¹ ismerte el, és ruházta fel kötelező erővel a szerződést, e lépést az addigi bírói gyakorlat változása követte: 1987-ben a *Huakina Fejlesztési Tröszt kontra Waiko-völgyi hatóság* ügyben az *Új-Zélandi Legfelsőbb Bíróság* kijelentette, hogy a Waitangi Szerződés az új-zélandi társadalmi berendezkedés része.¹⁰⁵² – Említést érdemel ugyanakkor,

¹⁰⁴⁶ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Egyesült Államok kontra Wheeler*, 435 U.S. 313. (1978)

¹⁰⁴⁷ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Idaho kontra Coeur d'Alene Törzs*, No. 94-1474. (1997)

¹⁰⁴⁸ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Cherokee Nemzettség kontra Georgia*, 30. U.S. (5. Pet.) 1 (1831)

¹⁰⁴⁹ Állandó Választottbíró, *Egyesült Államok kontra Hollandia (a Palmas-sziget ügye)*, 1928. április 4, paras. 831., 858.

¹⁰⁵⁰ *Cayuga Indiánok (Nagy-Britannia) kontra Egyesült Államok*, paras. 173., 176.

¹⁰⁵¹ A Waitangi Szerződésről szóló 1975. évi CXIV. törvény (1975. október 10.)

¹⁰⁵² A *Huakina Fejlesztési Tröszt kontra Waiko-völgyi hatóság*, (1987) 2 N.Z.L.R. 188.

hogy az új-zélandi állam, szerződésből eredő kötelezettségeinek tartalma továbbra is viták tárgyát képezi.¹⁰⁵³

A nemzeti szint mellett, az őslakos népek egyre növekvő mértékben igénylik a nemzetközi szintéren való fellépés lehetőségét is, az államok pedig egyre inkább elfogadják, sőt mi több, támogatják azt. Példának okáért, amikor az UNDRIP szövegezése során az őslakos népek azzal fenyegettek, hogy elhagyják az üléstermet, mert az elnök negligálta a véleményüket, számos kormány lépett fel az érdekükben, hangsúlyozva a részvételük fontosságát.¹⁰⁵⁴ Általánosságban elmondható, hogy az utóbbi évtizedekben a nemzetközi közösség, az őket érintő kérdésekben elismerte őket, mint a tárgyalásokon részt vevő harmadik feleket, ennek megfelelően az államok egy része oda figyel rá, hogy a tárgyaló delegációban őslakos származású szakértők is részt vegyenek, jóllehet akadnak kivételek.¹⁰⁵⁵ A nemzetközi szintéren való fellépés másik bizonyítéka, a határ menti együttműködések növekvő száma, e trend leginkább az európai kontinensre jellemző, az Európa Tanács keretein belül. Az Európa Tanács tagjai 1980-ban eldöntötték, hogy egyezményt dolgoznak ki a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködésének szabályozása céljából.¹⁰⁵⁶ Jóllehet az egyezmény nem említi *expressis verbis* a kisebbségeket vagy az őslakosokat, azonban az ehhez hasonló együttműködések közül ők is rengeteget profitálhatnak: A számi népcsoport tradicionálisan használt területe – a *Sápmi* – négy ország – Norvégia, Svédország, Finnország és Oroszország – területén belül található. Annak ellenére, hogy ősi területüket országhatárok szelik át, a számik továbbra is egységes népként tekintenek magukra,¹⁰⁵⁷ az egyezmény pedig megkönnyíti a mindennapi együttműködést.

¹⁰⁵³ ENSZ EJB, *Mahuika és társai kontra Új-Zéland*

¹⁰⁵⁴ ENSZ Munakpcsoport, Report of the Commission Working Group, UN Doc, E/CN.4/1997/102 (1196), paras 19-24.

¹⁰⁵⁵ XANTHAKI 2007, p.170.; BARSH, p.33.

¹⁰⁵⁶ A Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló Európai Keretegyezmény (Madrid, 1980. V. 21.); PALERMO, Francesco – WOELK, Jens, Cross-border Cooperation as an Indicator for Institutional Evolution of Autonomy: The case of Trentino-South Tyrol. In: SKURBATY, Zelim, A. (ed.), *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy*. Nijhoff Publishing, Leiden, 2005. pp. 277-304.

¹⁰⁵⁷ AHRÉN, pp. 65-68.

3.2.5. Digitális önrendelkezés

Az internet eddig nem látott lehetőségeket nyitott meg az őslakos csoportok számára, amelyekkel *David Nathan* szerint az őslakos közösségek kiválóan tudtak élni: a társadalom széles köreit érték el, ellentétben a tömegtájékoztatás korábbi eszközeivel, amelyek esetén az őslakos csoportok és az általuk képviselt álláspont alulreprezentáltak számítottak. Tekintettel arra, hogy az interneten nem létezik hierarchia, a korábbinál gyorsabban és gyakorlatilag bármiféle cenzúra közbeiktatása nélkül lehetséges széles tömegekhez szólni. Az őslakos csoportok immár képesek olyan kérdéseket is beemelni a köztudatba, amelyekről a mainstream média hallgat, képesek megismertetni a saját álláspontjukat, ily módon megkönnyítve a jogsértések elleni küzdelmet.¹⁰⁵⁸ Az internet tehát fontos szerepet játszik abban, hogy megőrizzék az eddig elért eredményeket, ahogyan az egyik képviselőjük fogalmazott: „amennyiben lemaradunk az internet adta lehetőségekről, és hagyjuk, hogy az internet a fehérek játszótere maradjon, a jogaink védelme terén eddig elért eredményeink el fognak veszni.”¹⁰⁵⁹ Fontos tehát, hogy az, amit eddigi küzdelmeik során elértek, azt a XXI. században is megtartsák. Másképpen fogalmazva, a való életben elnyert önrendelkezéshez való jogukat a digitális világban is biztosítaniuk kell, ez utóbbi – Nathan bizakodó hangvételű írásával szemben – ugyanis nem valósult meg maradéktalanul: jelenleg a róluk szóló digitális tartalmak túlnyomó részét a jogaik védelmében segítő szakértők vagy nem kormányzati szervek szolgáltatják, nem az őslakos közösségek tagjai. Az őslakos közösségek egy jelentős része digitálisan írástudatlannak számít, két okból kifolyólag: *egyrésztől*, a harmadik világbeli országokban hiányzik az alapvető infrastruktúra, ahogyan az egyik őslakos csoport képviselője megjegyezte „folyóvíz sincs az otthonainkban, nemhogy adatfolyam.”¹⁰⁶⁰ Ebből kifolyólag alacsony információ technológiai tudással rendelkeznek, amelyet súlyosbít, hogy nem sokan beszélnek közülük az angolt, az információs technológia anyanyelvét.¹⁰⁶¹ *Másrésztől*, az őslakos közösségek egy része tudatosan igyekszik elzárkózni a számítástechnika vívmányaitól, félnek ugyanis a közösségi értékek erodálódásától, amit a

¹⁰⁵⁸ DYSON, Laurel Evelyn – UNDERWOOD, Jim, Indigenous People on the Web. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*. 2006. (Vol. 1.) Issue 1. pp. 65-76. (a továbbiakban: DYSON – UNDERWOOD), p. 65.

¹⁰⁵⁹ CISLER, Steve, Introduction: The Internet and Indigenous Groups. *Cultural Survival Quarterly*, 2000 (Vol. 24.) Issue 1. pp. 1-3

¹⁰⁶⁰ CISLER, p. 2

¹⁰⁶¹ DYSON – UNDERWOOD, pp. 66-67.

nyugati értékek információs szupersztrádán történő beáramlása okozhat, valamint – az előzőhöz kapcsolódva – több törzs esetében, a tradicionálisan a törzs legfőbb döntéshozó testületének számító öregek tanácsa a saját törzsen belüli befolyását félti a felgyorsuló információáramlás miatt. Tény, hogy a fiatalabb generációk az őslakosok esetében is tömegesen költöznek el a falvakból és a kisvárosokból a nagyvárosokba, és ehhez az interneten hozzáférhető információknak is köze van, a szerző véleménye szerint a közösségek erodálódását ugyanakkor nem elsősorban az internet és a felgyorsuló információáramlás okozza, sokkal inkább a megélhetési lehetőségek szűkössége, elsősorban ez okozza a fiatalabb generációk tömeges városba költözését. E félelmek leginkább az e tényre való rámutatás, valamint a tájékoztatást célzó programok révén győzhető le. Az első ok, vagyis az alacsony információ technológiai tudás megszüntetése, ennél komolyabb anyagi és humán erő ráfordítást igényel. Tény, hogy a telekommunikáció gyors fejlődése révén napjainkban a világ 90%-án érhető el valamilyen mobil adatközlési hálózat, a legvédtelenebb őslakos közösségek azonban túlnyomórészt a világ fennmaradó 10%-ában élnek. Az *UNESCO Információtechnológiai Oktatási Intézetének* 2011-es szakpolitikai jelentése értelmében az őslakos közösségek lemaradásának csökkentése érdekében a következő lépések megtétele javasolt: az őslakos közösségeknek az információs technológiába való bekapcsolódását segítő nemzeti stratégiák kidolgozása, az őslakos gyermekeket – és egyéb hátrányos helyzetű csoportok gyermekeit oktató – iskolák felszerelése megfelelő számítástechnológiai eszközökkel. E célra nem szükséges a legmodernebb eszközök beszerzése: megfelelően felújított számítástechnológiai eszközök is megfelelnek. A kormányzatoknak ezen túlmenően érdemes megfontolniuk az olyan új, vezeték nélküli hálózati szabványok – mint a *Wireless Regional Area Networks* – kiépítését, amelyek révén a mobilhálózatokhoz képest olcsóbban képesek internet hozzáférést biztosítani. Az információs technológia adta lehetőségek révén könnyen megoldhatóvá válik az őslakos közösségek gyermekeinek távoktatásban való részvétele, valamint az idősebb generációk élethosszig tartó oktatásának megvalósítása. A szakpolitikai jelentés ezen túlmenően foglalkozik az őslakos közösségek kultúrájának digitális térben történő megörökítésének lehetséges módozataival oly módon, hogy a folyamat révén az idősebb generáció megismerkedjen az internet nyújtotta lehetőségekkel, míg a fiatalabb generáció a kulturális hagyományok fontosságával. Az őslakos népekről szóló internetes tartalmak szerkesztéséért ennek megfelelően, három csoportból érkező tagok lennének a felelősek: az őslakos közösség idős tagjai, mint kulturális szakértők, az őslakos közösség fiatalabb tagjai, mint információ technológiai szakértők, valamint az iskolában oktató tanárok,

akik járatosak a pedagógiai módszerekben. Az ily módon az internetre kerülő tartalmak hozzájárulnának az őslakos közösségek kulturális értékeinek, valamint egyedül álló – és egyre kevesebbek által beszélt – nyelvének megőrzéséhez.¹⁰⁶²

A fentiekhez hasonló kezdeményezések azért kiemelten fontosak, mert féltő, hogy a kirekesztettségéből illetve az önkéntes távolmaradásból kifolyólag létrejön az úgynevezett *digitális megosztottság* – angolul *digital divide* – tovább növelve a szakadékot az eleve jobb helyzetben lévő őslakos közösségek és a szerényebb lehetőséggel rendelkezők között.¹⁰⁶³ az információs technológiával való ellátottság ugyanis egyértelműen hozzájárul a társadalmi/gazdasági fejlődéshez.¹⁰⁶⁴ Amennyiben az őslakos közösségek tagjainak birtokába kerülnek a szükséges ismeretek, amelyek révén ők maguk határozhatják meg a velük kapcsolatos információk világhálóra kerülését, úgy a róluk kialakuló képre is hatást képesek gyakorolni, ami a *sztereotípiák* elosztatásának egyik fontos eszköze. – A fejlett világban elért eredmények ellenére, bizonyos sztereotípiák¹⁰⁶⁵ továbbra is tartják magukat, így az őslakos közösségek számára garantált megerősítő lépéseket továbbra is széleskörű tájékoztató kampányoknak kell kísérenie annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a többségi társadalom ellenérzése.¹⁰⁶⁶ – Ezen túlmenően a hétköznapi életben, a gazdasági tevékenységeik promotálása kapcsán is jelentős segítséget jelent számukra az internet: számos őslakos csoport él a lehetőséggel, hogy online árusítson a törzs által készített tradicionális kézműves termékeket, akár a világ másik végére is, vagy az életmódjuk megismertetése révén vonzóvá tegye a turisták számára, az adott csoport felkeresését és kultúrájának megismerését. A

¹⁰⁶² UNESCO Institute for Information Technologies in Education, ICTs and Indigenous Peoples, Policy Brief, 2011. June – Online elérhető: http://iite.unesco.org/files/policy_briefs/pdf/en/indigenous_people.pdf (2015. szeptember 16.)

¹⁰⁶³ BORRERO, Roberto Múkaró, Innovation and the Technology for Indigenous Peoples. Expert Group Meeting on "E-Participation: Empowering People through Information Communication Technologies (ICTs)" 24-25 July 2013, ITU Headquarters, Geneva. Online elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2013/ict/innovation-technology-indigenous> (2015. szeptember 15.)

¹⁰⁶⁴ The World Telecommunication Development Conference (Dubai 2014), RESOLUTION 68: Assistance to indigenous peoples within the activities of the Telecommunication Development Bureau in its related programmes.

¹⁰⁶⁵ BEAUVAIS, Fred, American Indians and Alcohol. *Alcohol Use Among Special Populations*, 1998. (Vol. 22.) Number 4, pp. 253-259.; MEHTA, Diana, Aboriginal Canadians face racism, stereotyping in urban health care: report. The Canadian Press, 2012. december 11. – Online elérhető: <http://www.ctvnews.ca/canada/aboriginal-canadians-face-racism-stereotyping-in-urban-health-care-report-1.1074444> (2015. szeptember 21.)

¹⁰⁶⁶KLY, pp. 77-100.

malajziai Sarawak-szigeten élő Kelabitok például közvetítők és utazási ügynökök közbeiktatása nélkül kínálnak túrákat és egyéb aktív kikapcsolódási lehetőségeket az érdeklődőknek.¹⁰⁶⁷

A szerző véleménye szerint az internet és a modern távközlési lehetőségek mindenképpen előnyösnek tekinthetők az őslakos közösségek számára, a digitális írástudás fejlesztésének pedig a primer célok között a helye: jelenleg ugyanis az őslakos közösségek – alacsony információ technológiai ismereteiből kifolyólag – kevés ráhatással bírnak a róluk szóló weboldalak tartalmát illetően. Az internet használatának elsajátítása lehetővé tenné számukra, hogy a digitális világban is a kezükbe vegyék az önrendelkezést, és aktív formálói legyenek a róluk kialakuló képnek, ily módon oszlatva el a szokásos sztereotípiákat.

3.2.6. Konklúziók az önrendelkezéshez való jogot illetően

Az önrendelkezéshez való jogot – a dekolonizációs időszakban – a nemzetközi jog a gyarmati sorból frissen felszabadult népek számára garantálta, oly módon értelmezve e jogot, mint amely az államot illeti meg, nem pedig az azt alkotó népet, elferdítve ily módon a jog eredeti tartalmát. Ebből kifolyólag az őslakos népek kétszer veszítették el az önrendelkezéshez való jogukat: először a gyarmatosítás, majd másodsor a gyarmati sorból való felszabadulás során, amikor új állami keretek közé kerültek. A nemzetközi jogban sokáig uralkodó megközelítés azonban nem pusztán emiatt hátrányos az őslakos népek számára: a nemzetközi közösség egy része többek között emiatt gondolta úgy – és gondolja a mai napig –, hogy az önrendelkezést követelő mozgalmak végcélja minden esetben a jelenlegi állami keretektől történő szabadulás.

Az önrendelkezéshez való jog és a szecessziós törekvések közé egyenlőségjelet tenni, a jog jelentésének téves értelmezése. Az őslakos népek számára az önrendelkezéshez való jog alapvetően a meglévő állami kereteken belüli önrendelkezést jelenti, sem az önrendelkezés belső, sem annak külső aspektusának követelése nem jelenti azt, hogy az őslakos népességnek szecessziós szándékai lennének. – Elsőre a Kanada által létrehozott Nunavut tartomány esete hozható fel példaként, míg a másokra a nemzetközi tárgyalásokon harmadik félként való részvétel biztosítása. – Tekintettel arra, hogy az őslakos népek a legtöbb esetben a lakosság kis százalékát teszik ki, és a populációjuk általában földrajzilag is szétszórtnan helyezkedik el, egy ilyen törekvés akkor sem lenne realizálható, ha meglenne rá a szándék. A nemzetközi jog

¹⁰⁶⁷ DYSON – UNDERWOOD, p. 69.

jelenlegi állása szerint az elszakadáshoz való jog nem illeti meg a kisebbségeket, egy ilyen lépés megosztaná az államok közösségét. A realizálhatóságot azonban nem pusztán a nemzetközi jogi korlátok jelentik, hanem az őslakos népesség saját jól felfogott érdeke is: a fejlettebb országokban élő őslakos népek számára egyértelműen megéri a jelenlegi állami keretek között maradván a lehető legtöbb szabadságot kiharcolni, ahogyan tették azt az Egyesült Államokban, Kanadában, Új-Zélandon, Ausztráliában és Skandináv országokban élő őslakos csoportok. A jelenlegi határok átrajzolása a harmadik világbeli országokban élő őslakos népek számára sem lenne előnyös: tény, hogy Afrikában a határvonalakat a legtöbb esetben az etnikai viszonyokra való bármiféle tekintet nélkül húzták meg, azonban az sem oldaná meg a problémákat, ha ezekre alapozva rajzolnák újra határokat, ugyanis sok esetben semmi más nem eredményezne, mint kicsiny, életképtelen országokat és egy, minden bizonnyal instabil régiót.

A szubállami entitások önrendelkezéséhez való jogát övező félelmek egy része ennek ellenre továbbra is fennáll. Az ENSZ EJB példának okáért a mai napig nem ismeri el, hogy az Egyezségokmányok közös első cikke a kisebbségek mellett, az őslakos népekre is vonatkozhat.¹⁰⁶⁸ Az UNDRIP kodifikálása során – és több más fórumon – nem véletlenül volt szükséges annak rögzítése, hogy az önrendelkezéshez való jog nem keletkeztet semmilyen jogot az elszakadásra,¹⁰⁶⁹ illetve, hogy az őslakos népek különleges csoportot alkotnak, a számukra biztosított jogok nem keletkeztetnek semmilyen jogot egyéb csoportok számára. Utóbbi érvet előszeretettel használják az őslakos népek képviselői: a korábban említett tűzfal modellnek köszönhetően az államok kevésbé érzik fenyegetőnek az őslakos népek számára tett engedményeket, ily módon megkönnyítve az őslakos népek önrendelkezéshez való jogának érvényre jutását. E stratégia kétségkívül eredményes az őslakos népek számára, azonban a kisebbségek hasonló jogainak érvényesítését megnehezíti. Erre tekintettel gondolja úgy több szerző is, hogy az önrendelkezés kapcsán nem a jogok alanyáról, hanem a jogok tartalmáról kell szólnia a vitának.

¹⁰⁶⁸ GÖCKE, p. 339.; MARINKÁS György: Az őslakosok jogainak védelme az Amerikaközi Bíróság joggyakorlatában, avagy elég hatékony-e a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jogra alapozott védelem? In P. SZABÓ Béla, SZEMESI Sándor (szerk.): *Profectus in Litteris V. Előadások a 10. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián, 2013. június 7.* pp. 219-227.

¹⁰⁶⁹ Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/2003/92), paras 19-20.

3.3. A földhöz való jog

3.3.1. Jogalap

A nemzetközi jog a XX. század végéig nem sok figyelmet szentelt az ősi földjeik birtoklásához és használatához való jogaiknak. Változásra az elmúlt két évtizedben került sor, amely a témával foglalkozó szakértők irányából indult, ezt némi késéssel és bizonytalansággal követett a gyakorlat változása. Utóbbi körében a nemzetközi szervek járnak élen, az államok gyakorlata a mai napig nem egységes, sok esetben erős ellenállást tanúsítanak a földhöz való jogok elismerésével kapcsolatban. A következő alfejezet e változás mikéntjét követi nyomon.

Az őslakos népek régóta hangoztatják, hogy a földjeik számukra kiemelt fontossággal bírnak, nem pusztán a megélhetésük forrása, hanem önazonosságuk része is.¹⁰⁷⁰ Amint azt egy őslakos csoport képviselője kijelentette: „a föld az alapja a teremtés történeteknek, a vallásnak, a spiritualitásnak és a kultúrának. Kapcsolatot jelent továbbá a jelen és a múlt generációk között. A föld elvesztése, vagy megkárosítása komoly nehézséget okoz az őslakos népek számára.”¹⁰⁷¹ Szintén egy őslakos személy megfogalmazásában: „a föld az őslakos népek szent anyja, életadója és túlélésük forrása, ennek megfelelően [a földhöz való joguk] képezi a [az UNDRIP] tervezet szívéét és lelkét.”¹⁰⁷² Az őslakos népek álláspontjával, a témával foglalkozó szakértők is egyetértenek. Julian Burger szerint, „amennyiben az őslakos népek nem kaphatják vissza az irányítást a saját jövőjük és fejlődésük, valamint a földjeik fölött, a helyzetük semennyit sem fog javulni.”¹⁰⁷³

A jogi alapot illetően több elmélet is fellelhető a szakirodalomban: az egyik megközelítés szerint – amelyet maguk az érintettek is osztanak – az őslakos népek földhöz való joga az önrendelkezéshez való jogból eredeztethető, annak gazdasági aspektusa. Ezt a megközelítést többek között a két nemzetközi egyezség okmány közös 1. cikke is alátámasztani látszik. Az (1) bekezdés értelmében „Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket,

¹⁰⁷⁰ Az ENSZ EJB, a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5) para 7.; COBO, Martinez, *Study of Discrimination against Indigenous Populations*. Az ENSZ Különleges Rapporteurének jelentése (E/CN.4/Sub.2/1986/Add.4). paras 196-197.; ILO 169-es számú egyezménye, 15. cikk

¹⁰⁷¹ ATSIC, Native Title Amendment Bill 1997, Issues for Indigenous Peoples. ATSIC, Canberra, 1997. p. 5.

¹⁰⁷² Az Indián Szerződési Tanács nyilatkozata az ENSZ Munkacsoport részére. Forrás: Report of the Commission Working Group, (UN Doc, E/CN.4/1997/102), para. 248.

¹⁰⁷³ BURGER, Julian, The Economic Rights of Indigenous Peoples. In: VAN DER VILST, Leo (ed.), *Voice of the Earth, Indigenous Peoples, New Partners and the Right to Self-Determination in Practice*. The Netherlands Centre for Indigenous Peoples, Utrecht, 1994. p. 195.

és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.” A (2) bekezdés kimondja: „Céljai elérése érdekében minden nép – a kölcsönös előnyök elvén alapuló nemzetközi gazdasági együttműködésből és a nemzetközi jogból eredő kötelezettségeinek tiszteletben tartásával – szabadon rendelkezik természeti kincseivel és erőforrásaival. Semmilyen körülmények között sem fosztható meg valamely nép a létfenntartásához szükséges eszközeitől.”¹⁰⁷⁴ További érvként hozható fel a PPJNE 47. és GSZKJNE 25. – szintén közös – cikke: Az Egyezségokmány egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az csorbítaná a népek vele született jogát arra, hogy teljes mértékben és szabadon élvezzék, és felhasználják természeti kincseiket és erőforrásaikat.¹⁰⁷⁵ Ugyanakkor – hívja fel a figyelmet Xanthaki –, a szöveg semmilyen kapcsolatot nem keletkeztet e gazdasági aspektus és az önrendelkezéshez való jog között.¹⁰⁷⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1803-as számú határozata – amely a népek és a nemzetek számára garantálja a területükön található természeti kincsek fölötti rendelkezéshez való jogot –¹⁰⁷⁷ hasonlóképpen értelmezhető.¹⁰⁷⁸ Egy másik megközelítés szerint – amelyre a Nemzetközi Bíróság *Nauru kontra Ausztrália* ügye szolgálhat példaként¹⁰⁷⁹ – a földekhez való jog nem az önrendelkezéshez való jogból ered, hanem a fejlődéshez való jogból. E nézet képviselői teljesen ellentétesen értelmezik a jelen bekezdésben idézett jogforrásokat: véleményük szerint a nemzetközi egyezségokmányok közös első cikkének (2) bekezdése nem az önrendelkezés belső aspektusaira utal, hanem a fejlődéshez való jogra. A PPJNE 47. és a GSZKKNE 25. cikke szintúgy.¹⁰⁸⁰

A fejlődéshez való jogot először a *fejlődéshez való jogról szóló 1986. évi ENSZ nyilatkozat* rögzítette, amely „*elidegeníthetetlen alapvető emberi jogként*” definiálta azt.¹⁰⁸¹ A fejlődéshez való jog emberi jogként való elismertetése jelentős előrelépésnek

¹⁰⁷⁴ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 1.cikk.

¹⁰⁷⁵ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 47.cikk.; Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3), 25. cikk

¹⁰⁷⁶ XANTHAKI 2007, p. 239.

¹⁰⁷⁷ Az ENSZ Közgyűlésének 1962. január 12-i határozata (UN Doc. A/5217 (1962)). paras 1-8.

¹⁰⁷⁸ ALFREDSSON, Gudmundur, Different Forms of and Claims to the Right to Self-Determination. In: CLARCK, Donald –WILLIAMSON, Robert (eds.), *Self-Determination: International Perspectives*. Macmillan Press, London, 1996. pp. 58-86., p. 74.

¹⁰⁷⁹ ICJ, *Nauru kontra Ausztrália*, 1992. június 26.

¹⁰⁸⁰ XANTHAKI 2007, p. 240.

¹⁰⁸¹ Az ENSZ Közgyűlés 1986. december 4-i nyilatkozata (A/RES/41/128), 1. cikk.

tekinthető, ugyanakkor heves ellenállást váltott ki számos államból, ennek következményeként, a fejlődéshez való jog csak hét évvel később nyert végleges elismerést, az *Emberi Jogi Világkonferencián* elfogadott *Bécsi Nyilatkozat és Akcióprogram* 10. cikke¹⁰⁸² révén, amely megerősítette a fejlődéshez való jog univerzális és elidegeníthetetlen voltát, biztosítva annak helyét az alapvető emberi jogok katalógusában. – Sajnálatos módon a nyilatkozat nem kellőképpen világos az önrendelkezéshez és a fejlődéshez való jog tartalmát illetően, így a kettő elhatárolása – a nyilatkozat alapján – meglehetősen nehézkes. A nyilatkozat preambuluma a következőképpen határozza meg a fejlődést: „egy olyan átfogó gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai folyamat, amely egyrészt az egész népesség jólétének folyamatos növelését célozza, másrészt az egyének aktív, szabad és hasznos részvételét a fejlődésben, valamint az előnyökből való tisztességes elosztását közöttük.”¹⁰⁸³ E definíció alapján bármely igény, amely a természeti kincsek és források feletti rendelkezésre, a hasznaikból való rendelkezésre irányul, a fejlődéshez való jog alá esik. Az 1. cikk (2) bekezdése ugyanakkor a következőképpen fogalmaz: „a fejlődéshez való jog magában foglalja az önrendelkezéshez való jogot, amelynek része [...] a természeti kincsek és erőforrások feletti rendelkezés joga.”¹⁰⁸⁴ Vagyis az 1. cikk – ellentétben a preambulummal – a természeti erőforrások feletti rendelkezés jogát nem a fejlődéshez, hanem az önrendelkezéshez való joghoz sorolja; az egyezmény többi része sem fogalmaz egyértelműen.¹⁰⁸⁵

A fenti bizonytalanság nem csak a nemzetközi dokumentumokra jellemző, hanem az államok és az emberi jogvédelmi mechanizmusok gyakorlatára is, jóllehet ez utóbbi, alapvetően a szabályozás bizonytalanságából ered. Kiváló példa Peru és a Fülöp-szigetek hozzáállása ugyanazon kérdéshez. Peru az ENSZ EJB részére küldött jelentésében kifejtette, hogy a nemzetközi egyezségokmányok közös első cikke az állam döntésére bízta a fejlődés megválasztásának mikéntjét – e megközelítésben a fejlődéshez való jog az önrendelkezéshez való jog része –; ezzel szemben a Fülöp-szigetek úgy értelmezte ugyanazon cikket, mint amely két különálló jogot biztosít az állam részére.¹⁰⁸⁶ Az őslakosok képviselői sem járultak

¹⁰⁸² Az ENSZ Közgyűlés 1993. július 12-i határozata (A/CONF.157/23), 10. cikk

¹⁰⁸³ Az ENSZ Közgyűlés 1986. december 4-i nyilatkozata (A/RES/41/128), Preambulum

¹⁰⁸⁴ Az ENSZ Közgyűlés 1986. december 4-i nyilatkozata (A/RES/41/128), 1. cikk (2) bekezdés

¹⁰⁸⁵ XANTHAKI 2007, p. 240.

¹⁰⁸⁶ Peru jelentése az ENSZ EJB számára (UN Doc. CCPR/C/PER/1998/4), para 2.; A Fülöp-szigetek jelentése az ENSZ EJB számára (UN Doc. CCPR/C/PHIL/2002/2), para. 88.

hozzá a jog valódi tartalmának meghatározásához, tekintve, hogy ők maguk is egymás szinonimájaként használták a két jogot.¹⁰⁸⁷ Jóllehet a két jog alapvetően közel áll egymáshoz, azonban mindenképpen különbséget kell tenni a kettő között, melynek érdekében Xanthaki a következőt javasolja: az önrendelkezéshez való jogot tisztán politikai jellegű kérdésekre kell szűkíteni, míg a fejlődéshez való jogot alapvetően a gazdasági kérdésekre alkalmazni.¹⁰⁸⁸

Kérdésként merül fel azonban, hogy meddig terjed a fejlődéshez való jog, van-e valamilyen korlátja? A harmadik világbeli országok ugyanis általában a fejlődést tekintik elsődleges célnak, minden mást annak rendelnek alá. Az attitűdjük *egyrésztől* érthető, tekintve, hogy az első világbeli országok által biztosított életszínvonal mindenki számára vonzó, ők pedig ennek elérésére törekszenek, *másrésztől* azonban a természet eltartó képessége véges, ily módon a fejlett és a fejlődő országoknak közösen kell megtalálniuk a fejlődésnek azt az ütemét, amely még hosszabb távon fenntartható. A dilemma abban áll, hogy a fejlett országok milyen alapon követelik meg a fejletlen országoktól az önmérsékletet, amikor korábban ők maguk sem jeleskedtek abban. Az ENSZ Riói Nyilatkozatának 7. elve értelmében: „Tekintettel arra, hogy [az államok] a világméretű környezetpusztulásban eltérő mértékben vettek és vesznek részt, az államok közös, de megkülönböztetett felelősséget viselnek. A fejlett országok elismerik azt a felelősséget, amit a fenntartható fejlődés elérésére irányuló nemzetközi törekvésekben viselnek, tekintettel azokra a hatásokra, amelyeket társadalmaik a környezetre gyakorolnak és azokra a technológiákra s pénzügyi forrásokra, amelyekkel rendelkeznek.”¹⁰⁸⁹ A Riói nyilatkozat célkitűzéseinek jelentős része azonban több mint két évtizeddel a kihirdetésüket követően sem valósult meg, az idő pedig egyre fogy.¹⁰⁹⁰ A probléma súlyosságára tekintettel egyre nagyobb figyelem irányul a fenntartható fejlődés céljának a megvalósítására, valamint a fejlődéshez való jognak a fenntartható fejlődéssel való összeegyeztethetőségére. Az ENSZ Főtitkára 2012-ben hozta létre a *Kiemelkedő Személyiségek Magas Szintű Paneljét*, amelynek 2013-as jelentése felhívja a figyelmet a

¹⁰⁸⁷ Az Oroszországi Föderáció jelentése az ENSZ EJB számára (UN Doc. CCPR/C/RUS/2002/5), para. 6.

¹⁰⁸⁸ XANTHAKI 2007, p. 241.

¹⁰⁸⁹ 1992-es Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről (A/CONF.151/26), 7. elv

¹⁰⁹⁰ Civil Society Reflection Group on Global Development Perspectives, Goals for the Rich. Indispensable for a Universal Post-2015 Agenda (Discussion Paper, 2015, March). Online elérhető: <https://www.reflectiongroup.org/stuff/goals-for-the-rich> (2016. február 16.); Civil Society Reflection Group on Global Development Perspectives, Statement on Rio+20 and beyond (2011.október 30). Online elérhető: <https://www.reflectiongroup.org/stuff/input-rio-2012> (2016. február 16.)

*Millenniumi Fejlődési Célok*¹⁰⁹¹ megvalósításának fontosságára, kiegészítve azokat a jelenkor legfontosabb kihívásaival, példának okáért a zöld gazdaságra való áttérés kérdésével. Ezek megvalósítása kapcsán a jelentés a Riói Nyilatkozathoz hasonlóan, a fejlett országok felelősségét¹⁰⁹² hangsúlyozza. Említést érdemel, hogy a dokumentum több helyütt is említi az őslakos népeket érintő problémákat, valamint felhívja a figyelmet a követeléseik – úgy, mint a természeti környezet és a tradicionális életvitelük tiszteletben tartása és megóvása – teljesítésének fontosságára.¹⁰⁹³

Tény azonban, hogy előbb-utóbb minden szereplőnek be kell látnia, hogy a természeti erőforrásokkal takarékosan kell bánni, akár a gazdasági növekedés lassítása árán is, a jelenlegi folyamatoknak ugyanis katasztrofális következményei lehetnek. A fenntartható fejlődés elérésében pedig az őslakos közösségek tudása igencsak hasznosnak bizonyulhat.

Az őslakos specifikus dokumentumok közül több is foglalkozik a föld kérdésével. Az ILO 169-es számú *egyezménye*, amely a 107-es számú egyezményt váltotta, minden más emberi jogi dokumentumnál erősebb garanciákat tartalmaz a földhöz való jogra. A 169-es számú egyezményben a földek kérdésének összesen hét cikket szenteltek, ezek közül a legelső a 13. cikk, amely kiemeli az őslakos népek és a földjeik között fennálló kapcsolatok szorosságát, a 14. cikk pedig megköveteli az őslakos népek tulajdon- és birtokjogának elismerését a tradicionálisan birtokolt földek vonatkozásában.¹⁰⁹⁴ Ez utóbbi kifejezés vitatott, e kérdésben az ILO ad iránymutatást a 169-es számú egyezménnyel kapcsolatban: a kitétel nem követeli meg, hogy az adott nép jelenleg is birtokolja az adott területet, azt azonban igen, hogy valamiféle kapcsolat fennálljon közöttük.¹⁰⁹⁵ – Adott esetben, 50 év eltelte már túl

¹⁰⁹¹ Az ENSZ Közgyűlés Millenniumi Nyilatkozata, 2000. szeptember 8. (A/55/L.2)

¹⁰⁹² A dokumentum csak általánosságban beszél a felelősségről, érdekes kérdéseket vet fel azonban a klímaváltozás államfelelősség szempontjából történő vizsgálata. Bővebben lásd: MAYER, Benoit, *State Responsibility and Climate Change Governance: A Light Through the Storm. Chinese Journal of International Law*, 2014. (Vol 13.), pp. 1-40.; WEWERINKE, Margaretha Johanna, *State responsibility, climate change and human rights under international law*, PhD Thesis, Florence : European University Institute, 2015. Online elérhető: <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/35420> (2016.február 19.)

¹⁰⁹³ High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda, *A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies Through Sustainable Development* (Report, 2013), pp. 1-14,60. Online elérhető: http://www.un.org/sg/management/pdf/HLP_P2015_Report.pdf (2016. február 16.)

¹⁰⁹⁴ Az ILO 169. számú egyezménye a bennszülött és törzsi népekről a független országokban (aláírás: 1989. június 27., hatály: 1991. szeptember 5.), 13., 14. cikk

¹⁰⁹⁵ *Indigenous and Tribal Peoples Rights in Practice. A Guide to ILO Convention No. 169.* International Labour Standards Department, 2009. p. 94.; THORNBERRY 2002, p. 353.

hosszú időnek bizonyulhat e kapcsolat eredményes bizonyításához.¹⁰⁹⁶ – A fenti iránymutatásból következik, hogy a 169-es számú egyezményre nem lehet történelmi igazságtalanságra építő követeléseket alapítani, ezáltal számos őslakos népet zár ki az igényérvényesítés lehetőségéből.¹⁰⁹⁷ A földekkel kapcsolatos másik kardinális kérdés az volt, hogy az őslakosokat a tulajdonhoz való jog illeti-e meg, vagy csak a birtoklás joga. A 107-es számú egyezmény szándékosan csak a tulajdonhoz való jogot említi, a szerződés előkészítése során ugyanis komoly aggályok merültek fel azt illetően, hogy a birtoklás jogának belefoglalása gyengítené-e a rendelkezést azáltal, hogy lehetővé tenné a kormányok számára, hogy válasszanak a két jog között, és kizárólag a birtokjogot ismerjék el. A 169-es számú egyezmény ezzel szemben mind a két jogot elismeri, és garantálja. Egyes szakértők szerint a birtokláshoz való jog rögzítésének oka az volt, hogy az államok – legalábbis egy részük – továbbra is abban a hitben szerették volna tartani az őslakos népességüket, hogy a föld felett nem rendelkezhetnek tulajdonjoggal, csak átörökíthetik azt, generációról generációra. Ennek lehetősége – ismerve a politikai realitásokat – *Alexandra Xanthaki* szerint is reálisnak mondható.¹⁰⁹⁸ E hiányosságtól függetlenül az egyezmény 17. cikke az állam felelősségévé teszi az őslakosok földjeinek megvédését: az államnak el kell ismernie az őslakos népek tradicionális földátruházási eljárásait, egyben kötelessége megakadályozni, hogy a nem

¹⁰⁹⁶ Az ILO Kormányzó Tanácsa 2000-ben bírálta el a Dániában honos Uummannaq közösség kérelmét, melyben ősi földjeik visszaszolgáltatását kérvényezték. A Tanács a kérelmet elutasító döntésében több indokot is felhozott, az egyik ezek közül az volt, hogy a területet időközben más őslakos csoportok is birtokba vették, ahhoz, hogy a közösség kérését teljesítsék, őket ki kellene telepíteni az adott területről, amely a viszonylag újonnan érkezett népességnek hasonló traumát okozna, mint ötven évvel korábban az Uummannaq közösségnek. – Report of the Committee set up to examine the representation alleging non-observance by Denmark of the indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169.), made under Article 24 of the ILO Constitution by the National Confederation of Trade Unions of Greenland (Sulinermik Inuussutissarsiuqartut-SIK) (SIK), submitted 2000, Document No. (ILO): 162000DNK169, para. 36. Lásd továbbá: MARINKÁS György: A Hingitaaq 53 és mások kontra Dánia ügy, avagy az őslakos népek át- és kitelepítésének kérdései az európai emberi jogvédelmi mechanizmus vonatkozásában. In: Szabó Miklós (szerk): *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2014. November 20., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekció kiadványa*, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015., pp. 191-196.

¹⁰⁹⁷ Ahogyan azt Szemesi Sándor a dolgozat műhelyvitáján, a dolgozatról írt véleményében kifejti: e rendelkezés kellő ironiával úgyis értelmezhető, hogy ahol a többségi társadalom kellően kegyetlen és haszonelvű volt az elmúlt évszázadokban, ott az őslakosoknak esélyük sincs az említett jogaik érvényesítésére.

¹⁰⁹⁸ XANTHAKI, 2007, p. 83.

őslakos származású személyek, az őslakos népek hagyományait, vagy jogban való járatlanságát kihasználva, földterülethez jussanak.¹⁰⁹⁹

Az UNDRIP az ILO 169-es számú egyezményéhez hasonlóan védelemben részesíti az őslakos népeket: a 10. cikke tiltja az őslakos népek erőszakos elmozdítását földjeikről vagy területeikről. A legfőbb eltérés, hogy az UNDRIP rendelkezései a földek kérdésénél a kulturális jogok felől közelítik meg, minden bizonnyal nem véletlenül: e megközelítés megfelel az ENSZ szervek – az UNDRIP-et jóval megelőző – joggyakorlatának.¹¹⁰⁰

3.3.2. A földhöz való joghoz kapcsolódó legfontosabb kérdések

A földhöz való jog tárgyalása során jelen értekezés a következő kérdéseket részletezi: (i) az ősi földekhez való hozzáférés és rendelkezés, beleértve a földekben található természeti kincsek feletti rendelkezést; (ii) a kollektív tulajdonjog elismerésének hiánya és a fennálló tulajdonjog bizonyításának nehézségei; (iii) a földrablás jelensége és a transznacionális vállalatok tevékenysége. Továbbá: (iv) az őslakos népek át- és kitelepítése; (v) helyreállítás és a kártérítés az elszenvedett károkért (vi) környezetvédelmi megfontolásokkal indokolt jogkorlátozó intézkedések; (vii) a bennszülött státusz és az abból eredő problémák; (viii) a meglévő törvények be nem tartása.

3.3.2.1. Az ősi földekhez való hozzáférés és rendelkezés, beleértve a földekben található természeti kincsek feletti rendelkezést

Az ENSZ EJB véleménye szerint a földekhez való hozzáférés kapcsán az őslakos népek jogainak elsőbbséget kell élveznie a többségi társadalom jogaival szemben, amennyiben ugyanis egyenlően kezelik őket – az őslakos közösségek sebezhető voltából adódóan –, a jogaik könnyen csorbát szenvedhetnek.¹¹⁰¹ A Bizottság 2005-ös, Thaiföldről,¹¹⁰² valamint az Ausztráliáról szóló záró észrevételeiben világossá tette, hogy az őslakos népeket érintő jogkorlátozó intézkedéseket csak feltételekkel hajlandó elfogadni, még

¹⁰⁹⁹ Az ILO 169. számú egyezménye, 17. cikk

¹¹⁰⁰ XANTHAKI, 2007, pp. 196-237.; MARINKÁS György: Az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának mérföldkő jelentőségű ügyei - Avagy a kulturális jogok védelmére alapított védelem hatékonysága. In: Angyal Zoltán (szerk.): *Decem anni in Europaea Unione II*. Európai jogi és nemzetközi jogi tanulmányok. pp.100-117.

¹¹⁰¹ Svédország 1995-ös jelentése az ENSZ EJB részére (CCPR/C/79), paras. 18., 26.

¹¹⁰² Az ENSZ EJB záró észrevétele Thaiföld kapcsán, 2005. július 8. (UN Doc. CCPR/CO/84/THA), para. 24.

abban az esetben is, ha törvényes célra irányul.¹¹⁰³ Az ILO 169-es számú egyezményének 14. cikke szintén arra ösztönzi az államokat, hogy biztosítsák az őslakos népeknek a lehetőséget, hogy hozzáférjenek azokhoz a földterületekhez, amelyeket – bár a többségi társadalom felfogása értelmében – nem birtokoltak, de hagyományaik szerint használtak. A cikk külön kitér a nomád pásztorkodást, illetve a váltó gazdálkodást folytató népekre.¹¹⁰⁴ Az egyezmény 15. cikke praktikusán közelíti meg a természeti kincsek elosztásának kérdését: elismeri, hogy a kormányok jogot formálhatnak a területükön található természeti kincsekre, ugyanakkor biztosítja az őslakos népek jogát a döntéshozatalban való részvételre, illetve a hasznokból való részesedésre.¹¹⁰⁵

A földeken található természeti kincsek feletti rendelkezés a nemzeti szabályozásokban is egyre inkább előtérben kerül: a Kanadai Legfelsőbb Bíróság *Delgamuukw kontra British Columbia* ügyben mondta ki, hogy az őslakos csoportoknak nem csak magához a föld birtoklásához van joguk, hanem az abban – olaj, földgáz – és azon található – növény és állatállomány – természeti kincsek hasznosításához, vagyis az azokkal történő rendelkezéshez, amely magában foglalja harmadik személyek kizárását azok hasznosításából. A döntés pedig nem az egyén, hanem a közösség egészének a kezében van.¹¹⁰⁶ A hasznosítás joga ezen felül – szolgálmi jelleggel – akkor is megilletheti az őslakos csoportokat, ha nem rendelkeznek tulajdon vagy birtokjoggal az adott földterület felett. A Kanadai Legfelsőbb Bíróság a *Sappier*¹¹⁰⁷ és a *Gray*¹¹⁰⁸ ügyekben arra a következtetésre jutott, hogy a maliseet és *mi'kmaq* törzsek tagjainak jogában áll a New Brunswick-beli erdőségekben fát kitermelni, amennyiben azt személyes használat vagy hagyományos életvitelük őrzése érdekében teszik. Hasonló megoldások a skandináv országokban is léteznek, jóllehet – az angolszász jogrendszerű országokkal szemben – ott törvényi rendelkezések szabályozzák a kérdést.¹¹⁰⁹ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága e megoldásoktól is tovább ment: a kezdetektől fogva tágan értelmezte a földek feletti

¹¹⁰³ Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2000. július 28. (UN Doc. CCPR/CO/69/AUS), para. 10.

¹¹⁰⁴ Az ILO 169. számú egyezménye, 14. cikk.

¹¹⁰⁵ Uo., 15. cikk.

¹¹⁰⁶ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Delgamuukw kontra British Columbia*, 1997, 3 SCR 1099-1100. paras. 115., 117-124

¹¹⁰⁷ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Korona kontra Sappier*, 2 SCR 686 (2006)

¹¹⁰⁸ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Korona kontra Gray*, 2 SCR 686 (2006)

¹¹⁰⁹ ENSZ EJB, *Jonassen és társai kontra Norvégia*, 2002. november 12. (CCPR/C/76/D/942/2000)

rendelkezéshez való jogot, nem pusztán tulajdoni viszonyként. Tekintettel a korábban ismertetett hármasszuverenitás elméletre, az amerikai őslakosok a terület feletti szuverenitásukat gyakorolva harmadik személyekre törvényerejű rendelkezéseket hozhatnak, amennyiben azok az ő területükön kívánnak gazdasági tevékenységet végezni.¹¹¹⁰ – Jóllehet, e jogukat az ország legfelsőbb bírósága valamelyest korlátozta az egyik legutóbbi döntésével. – A fentiekkel ellentétben az *Ausztrál Legfelsőbb Bíróság* joggyakorlata értelmében az őslakosoknak földjeiken és az abban található természeti kincsek feletti rendelkezés és azok hasznosítása érdekében tudniuk kell bizonyítani, hogy mielőtt a Brit Korona megszerezte a kérdéses föld feletti szuverenitást, az őslakosok már rendelkeztek azokra vonatkozó szokásjogi normákkal és hasznosították azokat a kincseket.¹¹¹¹ Az Új-Zélandi Legfelsőbb Bíróság szintén hasonló bizonyítást követel meg, tekintettel azonban a Waitangi Szerződésre, amely rögzíti az őslakos maorik e jogait, a bizonyítás könnyebb.¹¹¹²

A föld és a benne található természeti kincsek feletti rendelkezés a *döntéshozatalban való részvételhez és az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés jogának érvényre jutásán keresztül érvényesíthető*. Ezen az állásponton van az ILO Ellenőrző Bizottsága és az ENSZ szervek is, e kérdéseket a földhöz való jog kapcsán tárgyalják.¹¹¹³ Az ILO Kormányzó Tanácsa az államokat terhelő konzultációs kötelezettség kapcsán, a következőképpen nyilatkozott: az államoknak biztosítaniuk kell, hogy az érintett őslakos népességgel végbemenjenek az azonnali és megfelelő konzultációk a tervezett feltárási és bányászati tevékenységek mértékét, illetve végrehajtását illetően. E rendelkezés vonatkozik a bányászati, az olaj- és a fakitermelési tevékenységekre is.¹¹¹⁴ Az ILO Kormányzó Tanácsának javaslata

¹¹¹⁰ MCNEIL, pp. 268-269.

¹¹¹¹ Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Nyugat-Ausztrália kontra Ward*, 213 CLR 1 (2002), para. 382.

¹¹¹² MCNEIL, p. 270.

¹¹¹³ Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni megfigyelése Paraguayjal kapcsolatban (1999); Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni megfigyelése Peruvál kapcsolatban (1999); Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni közvetlen kérése Argentína irányába a 169-es egyezményrel kapcsolatban (2005); Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni közvetlen kérése Guatemala irányába a 169-es egyezményrel kapcsolatban (2004); Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni közvetlen kérése Ecuador irányába a 169-es egyezményrel kapcsolatban (2004); AZ ENSZ EJB 2005. július 8-i jelentése Thaiföldről (UN Doc. CCPR/CO/84/THA), para. 24.; AZ ENSZ EJB 2004. május 4-i jelentése Surinameről (UN Doc. CCPR/CO/80/SURI), para. 21.

¹¹¹⁴ Report of the Committee set up to examine the representation alleging non-observance by Bolivia of the indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169.), made under Article 24 of the ILO Constitution by the Bolivian Central of Workers (COB), submitted 1998, Doc. No. (ilolex) 161998BOL169., para. 38.

értelmében, minden olyan feltárási és kitermelési tevékenységet megelőzően, amely az őslakos népek által hagyományosan birtokolt területet érinti, előzetes környezeti, kulturális, társadalmi és vallási hatástanulmányt kell végezni.¹¹¹⁵ Az ENSZ EJB a 23. számú általános kommentárjában, szintén hangsúlyozta a részvétel fontosságát,¹¹¹⁶ az egyik legújabb, őslakos népeket érintő ügyében – az Ángela Poma Poma kontra Peru ügyben – pedig egyértelműen rögzítette az államok ez irányú kötelezettségét.¹¹¹⁷ A részvételhez való jog megtagadása ezen felül ellentétes a faji megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény 5. cikkével is.¹¹¹⁸ A CERD ennek megfelelően a 23. számú általános ajánlásában kifejtette: „Az őslakos származású állampolgároknak egyenlő jogaik vannak a közéletben való effektív részvétel tekintetében, továbbá megilleti őket a jog, hogy az őket közvetlenül érintő kérdésekben ne lehessen a tájékoztatáson alapuló beleegyezésük nélkül dönteni.”¹¹¹⁹ A CERD gyakorlata összhangban van az ILO 169. számú egyezményével, amely megköveteli a kormányoktól, hogy a megfelelő módokon – amelybe beletartozik az őslakos népek tradicionális döntéshozatali módjainak elismerése – egyeztessenek az őslakos népekkel, az őket érintő problémákkal kapcsolatban. Az egyezmény továbbá garantálja a jogot az őslakos népek számára, hogy amennyire ez lehetséges, maguk válasszák meg a saját fejlődési céljaikat és ellenőrzést gyakoroljanak a fejlődésük mikéntje felett.¹¹²⁰ Az UNDRIP szintén tartalmaz rendelkezéseket az őslakos népek részvételhez való jogaira vonatkozóan. A 27. cikk értelmében: „Az államok az érintett őslakos népekkel egyetértésben tisztességes, független, pártatlan, nyílt és átlátható eljárást alakítanak ki, és folytatnak le, megadva a kellő tiszteletet az őslakos népek jogainak, hagyományainak, szokásainak és földbirtoklási rendszerüknek. [...] Az őslakos népeknek joguk van részt venni ezekben az eljárásokban.”¹¹²¹ Az amerikaiaközi rendszer joggyakorlata az Awas Tingni ügy óta megköveteli az államoktól, hogy

¹¹¹⁵ uo. paras. 39. 44.

¹¹¹⁶ Az ENSZ EJB, a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5) para. 5.

¹¹¹⁷ ENSZ EJB, *Ángela Poma Poma kontra Peru*, 2009. március 27 (CCPR/C/95/D/1457/2006), para. 7.6.

¹¹¹⁸ Az ENSZ Közgyűlés 1965. December 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195), 5. cikk „c” pont

¹¹¹⁹ A CERD, *az őslakos népekről szóló 23. számú ajánlása* (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 212), para. 4d.

¹¹²⁰ Az ILO 169. számú egyezménye, 6., 7. cikk.

¹¹²¹ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), 27. cikk

amennyiben az őslakos népeket érintő kérdésben döntenek, az érintett népcsoporttal hatékony és jóhiszemű tárgyalásokat folytassanak le.¹¹²²

A konzultációt illetően felmerülő kérdés az, hogy a nemzetközi jogi sztenderdek szerint elégséges-e a pusztán konzultáció, vagy a konszenzus elérésére kell törekedniük? Az ENSZ emberi jogvédelmi mechanizmusainak gyakorlata egyre inkább az utóbbi irányába tendál. Példaként említhető az előző bekezdésben említett Poma Poma ügy és a CERD 23. számú általános ajánlása, a melyben felhívta az államokat, hogy garantálják: egyetlen, az őslakosok jogait és érdekeit közvetlenül érintő kérdésben sem hoznak meg döntést, az informált beleegyezése nélkül.¹¹²³ Az ENSZ GSZKJB az utóbbi időkben szintén megköveteli az őslakos népek informált beleegyezését, a természeti kincseik kiaknázása esetén.¹¹²⁴ A fenti példákból megállapítható, hogy a pusztán konzultáció, amely nem irányul konszenzus elérésére, nem felel meg a nemzetközi jog által támasztott elvárásoknak. A konzultációnak számos módja ismert: a helyi vezetőkkel vagy érdekképviselői szervekkel való egyeztetéstől elkezdve, a tervezésben és előkészítésben való aktív részvétel biztosításáig.¹¹²⁵ Az egyeztetésben lehetőleg a közösség minden tagja számára helyet kell biztosítani, továbbá a kormányzatnak hajlandóságot kell mutatnia az őslakosok szokásainak elismerésére és figyelembe vételére.¹¹²⁶ Jóllehet a fenti példákból felvázolható egy trend, amely arra utal, hogy a nemzetközi jogban egyre inkább a konszenzus válik sztenderddé, ugyanakkor – teszi hozzá Xanthaki – azt jelen sorok írásakor túlzás lenne kijelenteni, hogy ez minden egyes, őket érintő kérdésre igaz lenne.¹¹²⁷

3.3.2.2. *A kollektív tulajdonjog elismerésének hiánya és a fennálló tulajdonjog bizonyításának nehézségei*

A másik, az őslakos népeket jelentős mértékben érintő probléma az, hogy *az államok vagy nem ismerik el a tulajdonjogukat, vagy amennyiben elismerik, csak és kizárólag az*

¹¹²² EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua* ügy, 2000. február 1. (prelim) C sorozat No. 66. para. 22.

¹¹²³ A CERD, *az őslakos népekről szóló 23. számú ajánlása*, para 4 (d)

¹¹²⁴ AZ ENSZ GSZKJB jelentése Ecuatorról, 2004. június 7. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.100), para 12.; AZ ENSZ GSZKJB jelentése Kolumbiáról, 2001. november 30. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.74), para 12.

¹¹²⁵ STEVENS, Stanley (ed.), *Conservation Through Cultural Survival: Indigenous Peoples And Protected Areas*. Island Press. Washington DC, 1997. p. 274.

¹¹²⁶ *uo.*, 174-175.

¹¹²⁷ XANTHAKI 2007, p. 255-256.

egyéni tulajdonhoz való jogot. Előbbire példa *Vietnam*, ahol a hosszú távú privát földhasználat lehetővé tétele ellenére,¹¹²⁸ a *2003-ban elfogadott földtörvény*, elődjéhez – az *1993-as földtörvényhez* – hasonlóan kijelenti, hogy a föld az állam tulajdonát képezi.¹¹²⁹ Utóbbira pedig Thaiföld hozható példaként, amely csak és kizárólag az egyéni tulajdont ismeri el, az őslakos származású állampolgároknak azonban sokszor ennek megszerzése aránytalan nehézségekbe ütközik.¹¹³⁰ Ez különösen annak fényében aggasztó, hogy a tapasztalat alapján, amennyiben az őslakos népektől megtagadják a kollektív tulajdonjogot, az mindenesetben megnehezíti számukra a földjeik feletti ellenőrzést, végül pedig azok elvesztéséhez vezet.¹¹³¹ Az ENSZ EJB joggyakorlata szerint a közös tulajdonjog megtagadása a PPJNE 27. cikkével is ellentétes, a Bizottság ugyanis sok esetben a közös földtulajdonhoz való jogot a kulturális jogok közé sorolja.¹¹³² Az amerikaiaközi rendszer a *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy* óta, szintén védelemben részesíti a kollektív földtulajdonhoz való jogot.¹¹³³

A fentihez hasonló esetekben, ahol a törvény nem diszkriminatív – hiszen a társadalom egészére vonatkozik – az őslakos népeket, illetve a kisebbségeket védeni hivatott nemzetközi dokumentumok tehetetlenek, helyettük az általánosabb nemzetközi dokumentumokra lehet támaszkodni, példának okáért az EJENY 17. cikkének (1) bekezdésére, amelynek értelmében: „Minden személynek, mind egyénileg, mind másokkal együttesen joga van a tulajdonhoz.” A (2) bekezdés értelmében ugyanakkor a tulajdonhoz való jog garantálása elsősorban az önkényes megfosztással szemben védi a jog alanyait, ennek megfelelően a hasonló esetekben való alkalmazhatóságuk korlátozott.¹¹³⁴ Jóllehet az

¹¹²⁸ NGUYEN, Quang Tuyen: Land Law Reforms in Vietnam – Past & Present. *Asian Law Institute, National University of Singapore, Singapore*. – Forrás: <http://law.nus.edu.sg/asli/pdf/WPS015.pdf> (2013. augusztus 14.)

¹¹²⁹ A 2003. évi vietnami földtörvény (No. 13-2003-QH11) 5. cikkének (1) bekezdése

¹¹³⁰ COLCHESTER, Marcus. – MACKAY, Fergus – GRIFFITHS, Tom – NELSON, John, *A Survey on Indigenous Land Tenure, a Report for the Land Tenure Service of the Food and Agricultural Organisation*. (2001). p. 63. – Elérhető: http://www.rightsandresources.org/documents/files/doc_1177.pdf (2015. január 28.)

¹¹³¹ Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni megfigyelése Peruval kapcsolatban (1989) paras. 3-6.

¹¹³² ENSZ EJB, *Ivan Kitok kontra Svédország*, 1988. július 27. (CCPR/C/33/D/197/1985); ENSZ EJB, *Lubicon Lake Band kontra Kanada*, 1990. március 26. (CCPR/C/38/D/167/1984); ENSZ EJB, *Ilmari Länsman és társai kontra Finnország*, 1994. október 26. (CCPP/C/52/D/511/1992); Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja* (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5) para 7.

¹¹³³ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy*, 2001. augusztus 31. (merits)

¹¹³⁴ Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-i határozata (Res 217 A(III)), 17. cikk

őslakosok földjeinek elvétele, amely a terra nulliuson – és a velük kötött szerződések semmibe vételén – alapult, beleesik ebbe a kategóriába, sok közelmúltbéli módszer, amellyel megfosztották őket a tulajdonuktól, nem. Utóbbiakra példa az indokolatlanul magas adók kivetése és a látszólag törvényes kisajátítás.¹¹³⁵ Egyes, a témával foglalkozó szakértők szerint az őslakos népek a földjeiktől való megfosztásuk ellen *a népiirtás büntetnének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló ENSZ egyezmény* – más néven *Genocídium-egyezmény*¹¹³⁶ – védelmét is igénybe vehetnék. Ez az elmélet ugyanakkor meglehetősen gyenge lábakon áll: igaz, hogy az őslakos népek földjeiktől való megfosztása veszélybe sodorja a létezésüket – „a csoportot olyan életfeltételek közé kényszeríti, amelyek azt vagy annak egyes tagjait pusztulással fenyegetik” –, ezáltal az egyezmény 2. cikkének „c” pontjába ütközik, ugyanakkor a hivatkozott cikk az elkövető részéről megköveteli a bűnös szándékot, amely a népcsoport kiirtására irányul. Ez utóbbi bizonyítása a gyakorlatban meglehetősen kétséges, főleg a multinacionális vállalatok esetében, mivel azok elsődleges célja a profit szerzés, a bekövetkező emberi jogsértések e cél elérésének eszközeül szolgálnak. Az államok esetében sajnálatos módon még napjainkban is előfordulhat, hogy államcélá válik e bűnös szándék, a lakosság egy részének kiirtása, ezt azonban általában nem a földek elvétele révén viszik véghez. E cselekedetek, a *nemzetközi büntetőjog*¹¹³⁷ hatálya alá tartoznak, amely jelen értekezésnek nem képezik tárgyát.

Az első nemzetközi dokumentum, amely expressis verbis elismerte az őslakos népek földhöz való jogát, az ILO 107-es számú egyezménye, amelynek 11. cikke értelmében: „El kell ismerni az érintett népelemek tagjainak kollektív vagy egyéni tulajdonjogát azon földekhez, amelyeket hagyományosan ezek a népelemek laknak.”¹¹³⁸ Az egyezmény jelentőségét növeli, hogy garantálja e jog kollektív gyakorlásának lehetőségét, amely az őslakos népek számára különleges jelentőséggel bír. Az ILO 169-es számú egyezménye a 13. és 14. cikkében, a 107-es számú egyezményhez képest határozottabb védelmet biztosít az őslakos népek számára. Nem csak azokra a földekre vonatkozóan biztosítja a használat jogát,

¹¹³⁵ XANTAKI 2007, p. 244.

¹¹³⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 9-i határozata (A/RES/260)

¹¹³⁷ A népiirtás témaköréről részletesen lásd: KIRS Eszter: *Demokratikus átmenet a háborús büntettek árnyékában*. Bíbor Kiadó, Miskolc 2012.; KIRS Eszter: *Genocide without a Broader Genocidal Policy? Miskolc Journal of International Law*. 2011 (Vol. VIII.) No.2. pp. 36-42.; KIRS Eszter: *A népiirtás büntetnének nemzetközi jogi szabályozása*. In: STIPTA István (szerk.) *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2003. november 6.* Novotni Alapítvány, Miskolc, 2003. pp. 149-154.

¹¹³⁸ Az ILO 107. számú egyezménye. para 11.

amelyeket hagyományosan birtokoltak, hanem azokra is, amelyeket ugyan nem birtokoltak, de szokás szerint – időről időre – valamilyen célból igénybe vettek vagy vesznek. Ily módon, az egyezmény – Xanthaki értelmezésében – a harmadik személyek jogait is felülírja.¹¹³⁹

Egy további jelentős probléma, amivel az őslakos népeknek szembe kell nézniük, hogy a *tulajdonjoguk bizonyítása sok esetben nehézségbe ütközik*, amely alapvetően két tényezőtől ered. Az első tényező az idő múlása, amely minden bizonyítást megnehezít, főleg egy korlátozott írásbeliséggel rendelkező népcsoport esetében. A másik tényező ezzel összefüggésben értelmezhető: az ún. fejlett világ jogrendszerei, az ún. *kulturális hierarchia elmélet*¹¹⁴⁰ továbbra is érezhető hatása miatt, nem hajlandóak figyelembe venni az őslakos népek kultúrájának sajátosságait, kiváltképpen az írásbeliség hiányát. A *Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország* ügyben¹¹⁴¹ (a továbbiakban: Handölsdalen ügy) – amelyet a panaszos felek végül elvesztettek¹¹⁴² – pontosan e kérdés került terítékre. *Ziemele* bíró a különvéleményében kifejtette: azáltal, hogy a tagállami bíróság a téli legelő helyek kapcsán kizárólag a számikra terhelte a bizonyítási kötelezettséget, miközben a tulajdonosok jogait adottnak vette, és tőlük nem követelt hasonló bizonyítékokat, súlyosan megsértette az egyenlőség elvét, ezáltal pedig egyértelműen sérült a számik tisztességes eljáráshoz való joga.¹¹⁴³ Az ügyet érintően nem csak *Ziemele* bíró fogalmazott meg markáns véleményt: még folyamatban volt az ügy, amikor a CERD a Svédországról szóló észrevételében aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, ahogyan a jelen ügyet és a hasonló, földdel kapcsolatos jogvitákat kezelik a bíróságok. A Bizottság külön figyelmet szentelt a bizonyítási teher kérdésének: *Ziemele* bíróhoz hasonlóan diszkriminatívnak minősítve a bizonyítási tehernek az őslakos népekre hárítását; egyben arra hívta fel az államot, hogy törvényhozási aktussal biztosítsa a bizonyítási teher igazságos megosztását, valamint nyújtson jogi segítséget az őslakos származású felek részére.¹¹⁴⁴ A finnországi számiknak szintén hosszas jogi csatát kellett vívniuk az állammal szemben annak érdekében, hogy az elismerje jogaikat bizonyos földterületek felett, utóbbi ugyanis ragaszkodott hozzá, hogy a kérdéses földek az állam tulajdonát képezik. A bizonyítást illetően az állam ellenezte, hogy pusztán jogi úton

¹¹³⁹ XANTHAKI 2007, p. 245.

¹¹⁴⁰ Az elmélet és annak következményei jelen értekezés 4. fejezetében kerülnek részletesen kifejtésre.

¹¹⁴¹ EJEB, *Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország*, 2010. március 30. (39013/04)

¹¹⁴² Uo. Rendelkező rész, para 3.

¹¹⁴³ EJEB, *Handölsdalen, Ziemele bíró különvéleménye*, para. 10.

¹¹⁴⁴ A CERD 2008. augusztus 21-i észrevételei Svédország kapcsán (UN Doc.CERD/C/SWE/CO/18), para. 20.

rendezzék a kérdést: „Jogi szempontból nem lenne megfelelő a számi népcsoport földre vonatkozó jogait, pusztán bírósági eljárások útján rendezni. Az eljárás kimenetele bizonytalanságot okozna, példának okáért a bizonyítás kérdésében. [A bírósági eljárás] helyett történelmi kutatásokra alapozott politikai döntés szükséges.”¹¹⁴⁵ Finnország álláspontja annyiban védhető, hogy a bíróságok gyakran találják magukat nehéz döntés előtt, amikor az őslakos származású népeiséget megillető jogokról kell döntenük: az őslakos népeiség és a többségi társadalom attitűdje ugyanis e tekintetben jelentősen eltér egymástól. A nemzeti jogrendszerek nagy része a földtulajdonlás tényének bizonyítékaként valamilyen bejegyzett tulajdoni címet, továbbá meghatározott tevékenységek kifejtését várja el, példának okáért: a terület körbe kerítését, növénytermesztést, állattenyésztést, általában véve pedig a letelepedést egy adott helyen. A probléma az, hogy az őslakos népektől e tevékenységek idegenek, azok a többségi társadalomtól eltérően viszonyulnak a földjeikhez. Ily módon a jogrendszerek nagy része egy értékalapú választást tükröz arra vonatkozóan, hogy mi tekinthető a föld effektív felhasználásának, amely döntés hátrányosan megkülönbözteti az őslakos népeket, akik nem tudják a megkövetelt vagy ahhoz hasonló „erőfeszítést” felmutatni.¹¹⁴⁶

Jóllehet, találni példát a fentiek ellentettjére is: az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság a *Mabo kontra Queensland* ügyben kifejtette, hogy amikor az angol korona 1879-ben megszerezte a *Torres-szoros* szigetei feletti szuverenitást, az nem szüntette meg az őslakos népek földhöz való jogait: azok túléltek a szuverén személyében bekövetkező változást. A Bíróság elutasította azt az érvelést is, miszerint a helyi őslakos népek társadalmi szervezettsége olyan alacsony fokú volt, hogy emiatt nem léteztek a földekre vonatkozó jogos igényeik. A Bíróság kijelentette továbbá, hogy az őslakos népek esetén, a földjeikre vonatkozó jogcím megítélése során figyelembe kell venni szokásaikat, vagyis a jogcím megítélése során az általuk, a földhasználatról vallott értékeket kell figyelembe venni.¹¹⁴⁷ – A *Mabo* ügyben hozott ítélet jelentős hatással volt arra, ahogyan az ausztrál lakosság viszonyul az őslakos népeiséghez, és Xanthaki szerint ugyanilyen hatással lehet a nemzetközi közösségre is.¹¹⁴⁸ – Az *Amerikai Legfelsőbb Bíróság* az ausztrál megfelelőjéhez hasonló

¹¹⁴⁵ AZ ENSZ GSZKJB jelentése Finnországról, 2006. február 8. (UN. Doc. E/C.12/FIN/5), para 69.

¹¹⁴⁶ LOKAN, Andrew, *From Recognition to Reconciliation: The Functions of Aboriginal Rights Law*. *Melbourne University Law Review*, 1999. (vol. 23.). No.1., pp. 65-120. (a továbbiakban: LOKAN), pp. 74-75.

¹¹⁴⁷ Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Mabo és társai kontra Queensland II*. ((1992) 175 CLR 1 F.C. 92/014), para. 128.

¹¹⁴⁸ XANTHAKI 2007, p. 242.

következtetésre jutott: a földhasználat kérdésének jogi megítélése során tekintettel kell lenni az [őslakos népek] életmódjára és szokásaira.¹¹⁴⁹ Ugyan erre a következtetésre jutott a *Kanadai Legfelsőbb Bíróság* is a Delgamuukw ügyben. Az említett ügyben a Bíróság a döntését nem csak írásos, hanem szóbeli bizonyítékokra is alapozta, amelyeket, az indiánok múltjáról szóló hiteles bizonyítékként fogadott el. Ez utóbbi jelentőségét nem lehet elég sokszor hangsúlyozni. További üdvözölendő fejlemény, hogy az utóbbi évtizedekben a dél-amerikai államok joggyakorlata is egyre inkább figyelembe veszi az őslakos népek sajátosságait e téren.¹¹⁵⁰

A fentebb említett Delgamuukw döntésnek van ugyanakkor egy vitatható kitétele: a Kanadai Legfelsőbb Bíróság akként rendelkezett, hogy a föld feletti uralom legjobb bizonyítéka a földeken való állandó jelenlét, ezáltal az ítélet kizárja a védelemből azokat az őslakos népeket – mint amilyen a korábban említett grönlandi thule törzs –, amelyeket időközben elmozdítottak a földjeikről. E joggyakorlat – amelyet illetően az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság is hasonló álláspontot képvisel¹¹⁵¹ – nincs összhangban a vonatkozó nemzetközi sztenderdekkel: *egyrészt*, az ILO 169-es számú egyezményének 13. cikke nem követeli meg a folyamatos, a jelenben is fennálló jelenlétet a területen – csak bizonyos fokú kapcsolat meglétét –, *másrészt*, a CERD is több esetben kérte Ausztráliától, hogy vizsgálja felül joggyakorlatát e kérdésben.¹¹⁵²

A probléma megoldásának egyik leghatékonyabb módja a *földek demarkációja*, amelynek az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a 2000-es évek óta kiemelt figyelmet szentel.¹¹⁵³ A demarkáció jelentősége már jóval korábban felmerült, az *Őslakos Szervezetek Előkészítő Ülésén* 1988-ban a küldöttek hangsúlyozták: „a legtöbb esetben az őslakos népek földjei nincsenek elég egyértelműen azonosítva vagy kijelölve a nemzeti jogrendszereken belül. Ez a helyzet bizonytalanságot idéz elő, másrészt arra sarkallja a kormányokat és egyéb harmadik

¹¹⁴⁹ Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Sac and Fox Tribe of Indians of Oklahoma vs. United States* (1967) 383 F.2d 991. p. 998.

¹¹⁵⁰ GROTE, Rainer, The Status and Rights of Indigenous Peoples in Latin America. *Heidelberg Journal of International Law*, Special Issue, 1999, pp. 511-516.

¹¹⁵¹ Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Mabo és társai kontra Queensland II.* ((1992) 175 CLR 1 F.C. 92/014); MANSELL, Michael, *Australians and Aborigines and the Mabo Decision : just who needs whom the most?* *Sydney Law Review*, 1993. (Vol.15.) no. 2., p. 171.

¹¹⁵² A CERD záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2005. április 14. (UN Doc. CERD/C/AUS/CO/14), para. 17.

¹¹⁵³ EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy*, 2001. augusztus 31. (merits), para. 173.; EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. C Sorozat No. 172., para. 194.

személyeket, hogy jogsértő magatartást tanúsítsanak.”¹¹⁵⁴ Az ILO 169-es számú egyezménye 14. cikkének (2) bekezdése sürgeti a kormányokat, hogy tegyenek meg minden szükséges lépést e földek kijelölése érdekében.¹¹⁵⁵ A CERD szintén figyelmet szentelt a kérdésnek: amikor Venezuela törvénybe foglalta az őslakos földek kijelölését, a Bizottság a végrehajtásra vonatkozó megfigyeléseiről jelentést adott ki.¹¹⁵⁶ Az ENSZ EJB kifogásolta, hogy Braziliában lassan halad a földek kijelölése, ezzel egy időben folytatódik az őslakos népesség elűzése a földjeikről.¹¹⁵⁷

3.3.2.3. *A földrablás jelensége és a monokultúrás növénytermesztés*

a. *A De Shutter által azonosított főbb problémák*

Az ENSZ élelemhez való joggal foglalkozó különleges rapporteure, *Olivier De Shutter*, több jelentésében elemezte a földhöz való jogot, amely véleménye szerint *kettős természetű: egyrészt szemlélhető úgy, mint egy önálló jog, amely alapvetően a tulajdonhoz való jogból eredeztethető, és annak elismerésén alapul, hogy az őslakos népek szorosan kötődnek ősi földjeikhez. Más nézőpontból vizsgálva, a földhöz való jog tekinthető úgyis, mint amely alapvetően instrumentális jellegű az élelemhez való joghoz viszonyítva: a föld a napi betevő megtermelésének legalapvetőbb feltétele, ilyen szempontból kiemelt védelmet érdemel.*¹¹⁵⁸ – Említést érdemel, hogy maga az élelemhez való jog természete is több oldalról közelíthető meg.¹¹⁵⁹

De Shutter a jelentésében az őslakos népek tradicionálisan birtokolt területeit fenyegető veszély okaiként a következőket azonosította: (i) a termőföldek elaprózódása a népesség

¹¹⁵⁴ Univerzális Nyilatkozat az Őslakos Jogokról, Előkészítő Irat az Őslakos Szervezetek Előkészítő Ülésén. Genf, 1988. július 25-29.

¹¹⁵⁵ 169 Az ILO 169. számú egyezménye, 14. cikk (2) bekezdés

¹¹⁵⁶ A CERD záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (UN Doc. CERD/C/VEN/CO/18), para. 20.

¹¹⁵⁷ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2005. december 1. (UN Doc. CCPR/C/BRA/CO/2), para. 6.

¹¹⁵⁸ DE SCHUTTER, Oliver, The Emerging Human Right to Land. *International Community Law Review*, 2010 (Vol. 12.), Issue 3, pp. 303-334. (a továbbiakban: DE SHUTTER 2010), p. 306.

¹¹⁵⁹ Az ENSZ Gazdasági és Szociális Bizottsága (a továbbiakban: ENSZ GSZKJB) az élelmezéshez való joggal egy általános kommentár keretében foglalkozott, megállapítva annak kiemelt fontosságát, többek között az által, hogy több más emberi jog megvalósításának előfeltételeként határozta meg. Az ENSZ GSZKJB 12. számú, a megfelelő élelmezésről szóló általános kommentárja (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 62), para. 4.

gyors növekedése következtében; (ii) a földek túlhasználata és az egyre elterjedtebb monokultúrás növénytermesztés miatt fellépő súlyos talajerózió és kimerülés miatt, évről évre több földet kell bevonni a művelésbe. – E folyamatot nevezi De Shutter földrablásnak,¹¹⁶⁰ tekintettel a módszerekre, ahogyan e földek tulajdoni vagy használati jogainak átszállásáról döntenek.¹¹⁶¹ – Az okok közé sorolja tovább az (iii) ipari létesítmények egyre növekvő számát, ideértve az energiatermelést szolgáló műtárgyakat, példának okáért a gátakat, amelyek következtében egész völgyeket áraszt el a víz. Szót kell ejteni további két tényezőről, amelyek bár a környezet védelmét hivatottak szolgálni, azonban – ironikus módon – mellékhatásaik révén komolyan veszélyeztetik az őslakos népek életvitelét. A (iv) bioüzemanyagok iránti növekvő kereslet egyrészt újabb és újabb erdők kiirtását vonja maga után, másrészt sok helyütt – a gyors pénzszerzés reményében – az emberi fogyasztásra alkalmas növények termesztésének rovására megy az üzemanyag készítésére alkalmas növények termesztése, súlyosan veszélyeztetve az adott ország élelmezésbiztonságát.¹¹⁶²

A De Shutter által megnevezett okok közül az első, a termőföldek elaprózódása Ázsiában és Afrikában a legszembeötlőbb: A *Világbank* egy 2008-as jelentése arra hívja fel a figyelmet, hogy *Indiában* 1960 és 2000 között az átlagos földbirtok mérete 2,6 hektárról 1,4 hektárra csökkent. *Bangladesben, Thaiföldön, a Fülöp-szigeteken*¹¹⁶³ és *Kambodzsában* is hasonló jelenség figyelhető meg.¹¹⁶⁴ A *Nemzetközi Agrárfejlesztési Alap* jelentése szerint Kelet- és Dél-Afrikában egy generáció alatt felére csökkent az egy főre jutó

¹¹⁶⁰ DE SHUTTER, Olivier, *The Green Rush: The Global Race for Farmland and the Rights of Land Users. Harvard International Law Journal*, 2011. (Vol. 52.), Issue 2., pp. 503-560.

¹¹⁶¹ A jelenség az ENSZ szervek érdeklődését is felkeltette: Az ENSZ GYB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2009. október 22. (CRC/C/PHL/CO/3-4), para. 21.

¹¹⁶² DE SHUTTER 2010, pp. 306-309.

¹¹⁶³ Agriculture for Development. A Világbank 2008-as, a fejlődésről szóló jelentése, pp. 118-119. – Online elérhető: http://siteresources.worldbank.org/INTWDRS/Resources/477365-1327599046334/WDR_00_book.pdf (2014.május 9.)

¹¹⁶⁴ Cambodia, Halving Poverty by 2015? Poverty Assessment 2006. Prepared by the World Bank for the Consultative Group Meeting, Phom Penh (A Világbank számára, Kambodzsról készített felmérés). p. 85. – Online elérhető: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/02/22/000012009_20060222102151/Rendered/PDF/352130REV0pdf.pdf (2014. május 9.)

földmennyiség.¹¹⁶⁵ Szintén jelentős problémát okoz a talajerózió: becslések szerint évente 5-10 millió hektárnyi termőföld válik az erózió áldozatává, vagy merül ki teljesen,¹¹⁶⁶ amelynek egyik legfőbb előidézője a rövid időn belül nagy haszonnal kecsegtető – a környezetet ugyanakkor több szempontból is károsító – monokultúras növénytermesztés elterjedése.¹¹⁶⁷ – E kérdést a szerző a bioüzemanyagok kapcsán tárgyalja részletesen.

Az ipari létesítmények építése szintén jelentős fenyegetés mind az őslakos népek hagyományos életvitelére, mind a természeti környezetre nézve, akkor is létezik, ha nem minden esetben járnak olyan látványos környezeti hatásokkal, mint a duzzasztógátak. A *Norvég Legfelsőbb Bíróság* az ún. *Ailegas* ügyben úgy ítélte meg, hogy a számik által hagyományosan rénszarvastenyésztésre használt terület egy százalékát érintő projekt esetén, a beruházás hatása nem tekinthető jelentősnek.¹¹⁶⁸ Ugyanakkor – hívja fel a figyelmet Ahrén – az adott terület elenyészően kis részének elvesztése is súlyos következményekkel járhat, amennyiben az adott létesítmény akadályozza a téli és a nyári legelő helyek közötti vándorlást, tekintettel arra, hogy a rénszarvasok vándorlásának útvonala – más haszonállatokéval ellentétben – csak korlátozott mértékben irányítható emberi tevékenység által.¹¹⁶⁹

Azonban a látványos következményekkel és környezeti hatásokkal járó duzzasztógátak építése esetén sem könnyű megelőzni a környezeti károsodást. Ehelyütt érdemes szót ejteni a transznacionális vállalatok tevékenysége által okozott károkról, és az ellenük való fellépés nehézségeiről. A chilei *Biobío folyón épített gátak ügye* jól példázza, hogy e vállalatok sok esetben az állami szervekkel szemben is érvényre tudják juttatni az akaratukat, illetve adott esetben a nemzetközi szervezetek felől érkező kritikákat is figyelmen kívül hagyják. Az *ENDESA*, az 1988-ban privatizált chilei áramszolgáltató két esetben is megíúsította, hogy kritikus hangvétellű jelentésben ítélik el, amiért teljes mértékben figyelmen hagyja a társadalmi és a környezetvédelmi aggályokat. Amikor a Világbank egyik tagszervezete, a *Nemzetközi Pénzügyi Társaság* (a továbbiakban: NPT) jogi lépésekkel

¹¹⁶⁵ International Fund for Agricultural Development, IFAD Policy on Improving Access to Land and Tenure Security, Doc. EB 2008/94/R.2, Rome August 2008. para. 17. – Online elérhető: <http://www.ifad.org/pub/policy/land/e.pdf> (2014. május 9.)

¹¹⁶⁶ Uo.

¹¹⁶⁷ ALTIERI, Miguel A., Modern Agriculture: Ecological Impacts and the Possibilities for Truly Sustainable Farming. – Forrás: http://nature.berkeley.edu/~miguel-alt/modern_agriculture.html (2014. május 14.)

¹¹⁶⁸ Norvég Legfelsőbb Bíróság, Rt. 1986., para. 234.

¹¹⁶⁹ AHRÉN, pp. 69-70.,103.

fenyegette meg a vállalatot a hitelszerződésben foglalt feltételek megszegése miatt, az ENDESA hitelt vett fel egy magánbanktól, amellyel kiegyenlítette az NPT felé fennálló tartozását, így az, onnantól kezdve tehetetlennek bizonyult a céggel szemben.¹¹⁷⁰ Hasonló esetekre számtalan példát találni, közös bennük, hogy a koncessziók odaítélése minden esetben az őslakos népek előzetes és informált beleegyezése nélkül történik. Indonéziában 2012-ben a *Humbang Hasuduntan* kormányzóság vezetése koncessziós jogot adott a *PT Toba Pulp Lestarinak* egy papírgyár építésére, az *észak-szumátrai batak nép* földjein. A cég a licenz kézhezvételét követően nekilátott az őshonos *benzoin* fák kivágásához, és fenyő cserjék ültetéséhez, amely a papírgyártás alapanyaga. A batak nép felvette a kesztyűt, és 2012. szeptember 19-én szembeszállt a cég biztonsági embereivel, amelyre válaszul a rendőrség eljárást indított a törzs tagjaival szemben. A *dél-celebeszi, dongi régió* őslakos népeinek küzdelme 1967 óta tart a *PT INCO* vállalattal szemben, amelynek a kormány az őslakosokkal történő egyeztetés nélkül biztosított koncessziós jogokat, és amely azóta sem részesítette semmilyen részesedésben a helyi őslakos népet.¹¹⁷¹ A laoszi kormány az ősi földek jelentős részét kezdte el koncesszióban kiosztani, amely nagyban veszélyezteti a helyi őslakos közösség életmódját: el kell hagyniuk földjeiket és más, kijelölt helyekre vagy a városba költözniük. Egyes koncessziókat 70 évre osztottak ki, ennek következtében felnő majd egy olyan generáció, amelynek semmilyen kapcsolata nem lesz ősi földjeivel. – Ennek negatív hatásait nem lehet elégszer hangsúlyozni. – Ezen felül 2012-ben 13 vízerőmű áll építés alatt, ezek megvalósításáról az őslakosokkal való konzultáció nélkül döntöttek, ráadásul a várható profitból sem fognak elégséges mértékben részesülni.¹¹⁷² A braziliai *Munduruku* törzs jelen sorok írásakor is harcot vív földjei megvédése érdekében, a brazil állam ugyanis annak ellenére sem hajlandó velük tárgyalni a *Tapajós* folyón építendő – a földjeiket elárasztásával járó – gát és vízerőmű terveinek módosításáról, hogy az egyik szövetségi bíróság korábban a beruházások felfüggesztését rendelte el. A bíróság – többek között – arra alapozta a döntését,

¹¹⁷⁰ NESTI, Lorenzo, The Mapuche-Pehuenche and the Ralco Dam on the Biobio River: The Challenge of Protecting Indigenous Land Rights. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2002 (Vol. 9.), Issue 1 pp. 1-40. (a továbbiakban: NESTI, 2002); p. 31.

¹¹⁷¹ The Indigenous World 2013, pp. 253-256.

¹¹⁷² The Indigenous World 2013, pp. 281-283.; XANTHAKI, p. 491.

hogy a beruházás megkezdését megelőzően, a kormányzati szervek elmulasztották az őslakos népekkel történő konzultációt.¹¹⁷³

A transznacionális vállalatok tevékenységére és az okozott károkra az ENSZ szervei is felfigyeltek: az eredetileg az UNDRIP tervezetének kidolgozása érdekében létrehozott ENSZ Munkacsoport 1994-ban benyújtott egy jelentést az *ENSZ Transznacionális Vállalati Centruma* részére, amelyben ajánlásokat fogalmazott meg arra vonatkozóan, hogy miként lehetne az ilyen vállalatok tevékenységéből adódó negatívumokat csökkenteni. A munkacsoport e téren két lényeges pontot emelt ki: *először* is azon projektek, amelyekben az őslakos népeket bevonták a döntéshozatalba, egyértelműen kisebb fenyegetést jelentenek az őslakos népekre nézve; *másodszor*, ahol az őslakos népesség tulajdonviszonyai egyértelműbbek, ott a transznacionális vállalatok nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy az őslakos népességet bevonják a döntéshozatalba.¹¹⁷⁴ Három évvel a jelentést követően, a munkacsoport elfogadta az őslakos népek és a transznacionális vállalatok kapcsolatáról szóló irányelveket, amely rögzítette az őslakos népek jogát arra, hogy a tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezésük nélkül ne lehessen döntést hozni az őket érintő kérdésekben.¹¹⁷⁵ A *Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet* (angol nevének rövidítése nyomán a továbbiakban: OECD) szintén kidolgozta a saját iránymutatásait, elsőként 1976-ban, ellentétben azonban a Munkacsoport iránymutatásaival, ezen irányelvek nem tekinthetők őslakos specifikusnak, az őslakos csoportok problémáira ugyanis csak általánosságban utalnak.¹¹⁷⁶

A fejlemények ellenére e jogok érvényesítése, illetve a transznacionális vállalatok felelősségre vonása továbbra is problematikus maradt.¹¹⁷⁷ A jelenségnek James Anaya is figyelmet szentelt a második különleges rapporteurri terminusa során: az általa 2011

¹¹⁷³ ARANHA, Ana – MOTA, Jessica, Dams or indigenous land: the battle over the Munduruku frontier. (2015. február 20.) Online elérhető: <http://news.mongabay.com/2015/0220-sri-publica-munduruku-dam-battle.html> (2015. június 8.)

¹¹⁷⁴ Az ENSZ Munkacsoport 1994. június 15-i jelentése az ENSZ Transznacionális Vállalati Centruma részére (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1994/40), paras. 21-22.

¹¹⁷⁵ Az ENSZ Munkacsoport iránymutatásai az őslakos népek és a transznacionális vállalatok kapcsolatáról, 1997. (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1997/14)

¹¹⁷⁶ OECD, Policy Brief: The OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2001. June. Online elérhető: <http://www.oecd.org/investment/mne/1903291.pdf> (2015. szeptember 15.)

¹¹⁷⁷ WEILERT, Katarina, Taming the Untamable? Transnational Corporations in United Nations Law and Practice. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2010. (Vol. 14.) pp. 445-506.; NESTI 2002, p. 33.

januárjában összehívott – az OECD iránymutatások lehetséges felülvizsgálatáról szóló – szakértői értekezleten számba vették a transznacionális vállalatok attitűdjében és a viselkedésében fellelhető problematikus pontokat. A legfontosabb mindközül az őslakos népeket megillető különleges jogokhoz való hozzáállás: a transznacionális vállalatok egyik leggyakoribb védekezési stratégiája, hogy kétségbe vonják az őslakos népeket megillető többlet jogok indokoltságát, tekintettel arra, hogy a vállalatok egyébiránt minden emberi jogi normát betartanak. E hozzáállás elméleti megalapozatlanságát számos példa bizonyítja, Anaya a tulajdonhoz való jog példáján keresztül cáfolja: a földek feletti tulajdonjog ugyanis az őslakos közösségek számára nem pusztán materiális értelemben fontos, a földjeikhez szoros spirituális kapcsolat fűzi őket,¹¹⁷⁸ ennek megfelelően számukra az EJENY által garantált tulajdonjog koncepciója elfogadhatatlan. A különleges rapporteur a problémák között azonosította ezen felül egy, az őslakos népek és a multinacionális vállalatok közötti viták rendezésére alkalmas fórum hiányát. A dokumentumban rögzített szakértői javaslatok értelmében egy esetlegesen létrehozandó fórum a szakértelem mellett a kötelező erejű döntések meghozatalának jogával is rendelkezne.¹¹⁷⁹ A különleges rapporteur az ugyanazon év júliusában, az ENSZ EJT számára készített jelentésében javaslatot tett a Tanács számára, amelyben felajánlotta a segítségét egy – két éven belül összeállítandó –, a testület számára bemutatásra kerülő dokumentum elkészítéséhez, amennyiben erre az ENSZ EJT felhatalmazza. Az Anaya által javasolt dokumentum az őslakos népek területén található természeti erőforrások kiaknázása esetén alkalmazandó intézményi garanciákat tartalmazta volna,¹¹⁸⁰ az elkészítésére vonatkozó felkérés azonban nem érkezett meg. Az Anaya által

¹¹⁷⁸ Érdekes és friss példája e spirituális kapcsolatnak a nemrégiben felfedezett 86 Celsius fokos folyó és az azt tanulmányozó tudós esete, aki csak úgy kapott engedélyt a helyi őslakosok sámánjától a folyó tanulmányozására, hogy megígérte, a vizsgálatok befejeztével visszazállítja, és a folyóba önti a begyűjtött vízmintákat. Számukra a folyó és a környék élővilága önmagában egy kerek egész rendszer, amelyből nem szabad elvenni. – MACDONALD, Fiona, Scientists have found a mysterious boiling river straight out of Amazonian legend Truth really is stranger than fiction. ScienceAlert, 2016. február 18. Online elérhető: <http://www.sciencealert.com/scientists-have-found-a-mysterious-boiling-river-straight-out-of-amazonian-legends> (2016. február 19.)

¹¹⁷⁹ OECD, Update of OECD Guidelines for Multinational Enterprises: Informal expert meeting on human rights issues. 25th of January 2011, 09:00-13:30 OECD Conference Centre, Paris. Summary of remarks of invited experts, pp. 1-5.

¹¹⁸⁰ Az ENSZ különleges rapporteurének 2011. július 11-i jelentése az ENSZ EJT számára az őslakosok földjein vagy azok közelében tevékenykedő vállalatok tevékenységével kapcsolatban (A/HRC/18/35)

összehívott konferencián tett javaslatok közül nem mindegyik került bele az OECD iránymutatások 2011-es változatába, helyette a nemzeti kontaktpontok vitarendezésben betöltött szerepének erősítése valósult meg.¹¹⁸¹ A jelenleg hatályos OECD iránymutatások újbóli felülvizsgálata jelenleg is tart, a 2015-ben kiadott vázlat elfogadása egyelőre várat magára, bizakodásra ad okot azonban, hogy az új tervezethez csatolt 'B' melléklet kimondottan őslakos specifikus kérdésekkel foglalkozik. Rögzíti többek között a vállalatok és az őslakos közösségek konzultációs kötelezettségét, valamint az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés megadásának következményeit: amennyiben a tárgyalások során a vállalat az iránymutatásoknak megfelelően járt el, és az őslakos csoport beleegyezését adta a projekt lebonyolításába, az érintett közösség nem vonhatja vissza a hozzájárulását önkényesen, és nem állhat elő további követelésekkel. A tervezet melléklete előírja továbbá, hogy a tárgyalások során lehetővé kell tenni, hogy az őslakos csoportok, a saját döntéshozatali mechanizmusaiknak megfelelően hozzák meg a döntéseket, amelyeknek lehetőség szerint konszenzuson kell alapulniuk. A vállalatok számára tilos a közösség tagjainak egyesével történő felkeresése, a tradicionális döntéshozatali mechanizmusok megkerülése érdekében. A tervezet rendelkezéseket tartalmaz továbbá azon esetekre, amikor az őslakos közösség egyáltalán nem hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni: a tervezet értelmében ilyen esetben a vállalat képviselőinek meg kell próbálniuk felderíteni a közösség elzárkózásának okát. Amennyiben a közösség a tárgyalási kezdeményezések ellenére sem hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni, úgy a tervezet értelmében az érintett vállalatnak fontolóra kell vennie a projekttől való elállást akkor is, ha az állam áldását adta a kivitelezésre.¹¹⁸² – Annak valószínűségét illetően, hogy ez megtörténik, a szerző meglehetősen szkeptikus.

A De Shutter jelentés által azonosított további probléma a bioüzemanyagokra mutató egyre nagyobb kereslet, amely számtalan negatív hatással jár az élelmiszerbiztonságra, a természeti környezetre, valamint az őslakos népekre nézve. Az élelmiszerbiztonság két okból kifolyólag került veszélybe: egyrészt, mert az országok egy része élelmiszertermelés helyett, a – rövidtávon – jövedelmezőbb bioüzemanyag termelésre tér át, másrészt pedig az élelmezésre és bioetanol előállítására egyaránt alkalmas növényeket

¹¹⁸¹ OECD Iránymutatások a multinacionális vállalatok számára, 2011-es kiadás. Online elérhető: <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> (2015. szeptember 15.)

¹¹⁸² OECD Iránymutatások a multinacionális vállalatok számára, 2015-ös tervezet. Online elérhető: <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/OECD-Guidance-Extractives-Sector-Stakeholder-Engagement.pdf> (2015. szeptember 15.)

az utóbbi célra kezdik el felhasználni. Egyes kutatások szerint 50 liternyi üzemanyag előállításához megközelítőleg 200 kg kukorica felhasználása szükséges, amely egy ember éves élelmiszer szükségleteit is fedezheti. Az élelmiszer készletek felélésén túlmenően a bioüzemanyag előállítás a mezőgazdasági területek bevonásának eredményeként a mezőgazdasági termékek árát is felhajtja.¹¹⁸³ Az Egyesült Államok példának okáért, a kukoricatermés körülbelül egy ötöd részét fordítja e célra, ez pedig kihatással van a kukorica világpiaci árára, tekintettel arra, hogy az Egyesült Államok a világ legnagyobb kukorica termesztője: a világpiacon értékesített kukorica körülbelül 70%-a származik az országból. Egyes előrejelzések szerint tovább fog növekedni az Egyesült Államok által etanol előállítására felhasznált kukorica aránya: 2016-ra a termés egyharmadát fogják e célra felhasználni. E trendnek súlyos következményei lehetnek: *Lester Brown* – az *Earth Policy Institute* vezetője – szerint az fejlett országok azon igyekezete, hogy csökkentsék a fosszilis üzemanyagoktól való függőségüket, globális élelmiszerbiztonsági krízist teremthet, amelynek hatásai már megmutatkoztak az előző évtizedben. Haitin 2008-ban zavargások törtek ki azt követően, hogy a bioüzemanyagok termelésére való áttérés hatására, az élelmiszer árak pár év alatt több mint 80%-kal nőttek. A 2000-es évek második felében az élelmiszer árak világszerte emelkedtek, jóllehet nem ennyire drasztikusan: az *ENSZ Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezete* (a továbbiakban: ENSZ FAO) szerint 2007-ban az előző évhez képest 40%-os növekedés volt mérhető. E növekedést ugyan nem egyedül a bioüzemanyag előállításra történő áttérés okozta – amint azt az ENSZ Világélelmészési Programjának jelentése is rögzíti –, ugyanakkor e trendnek, az egyébként is élelmiszerhiánnyal küszködő térségekben drasztikus hatásai voltak. A legsúlyosabban Egyenlítői Afrikát érintette a probléma, ott ugyanis egy átlagos háztartás büdzséjének körülbelül 70-80%-át emészti fel az élelmiszer, ebből kifolyólag a minimális áremelkedés is súlyos hatással lehet az élelmiszer ellátás biztonságára. A Világbank az akkori adatok alapján harminchárom országban prognosztizált hasonló zavargásokat,¹¹⁸⁴ azonban ezek, az új évtized első felében drasztikusan lassuló áremelkedésnek köszönhetően elmaradtak: 2014-ben az ENSZ FAO által közreadott

¹¹⁸³ SZEMESI Sándor: Az élelemhez való jog koncepciója a nemzetközi jogban. *Pro futuro : a jövő nemzedékek joga*, 2013. (III. évf.) 2. sz., pp. 86-99. (a továbbiakban: SZEMESI 2013) p. 87.

¹¹⁸⁴ TENENBAUM, David J. Food vs. Fuel. Diversion of Crops Could Cause More Hunger. *Environmental Health Perspectives*, 2008. (Vol. 116.) Issue 8., pp. 254-257.

statisztika szerint az élelmiszerek ára világszerte átlagosan 5,2%-kal nőtt, amely az utóbbi tíz évben a legalacsonyabb érték.¹¹⁸⁵

A bioüzemanyag előállítása az élelmiszerbiztonság ellátás veszélyeztetése mellett a környezetet is komolyan terheli: a bioüzemanyagok alapanyagaként szolgáló növények monokultúrás eljárást igényelnek, amelynek gyakori következménye, hogy a talajt teljesen kimerítve, hosszú időre lehetetlenné teszi bármilyen mezőgazdasági tevékenység végzését a területen. Az ipari jellegű mezőgazdaságra sokáig olyan megoldásként tekintettek, amely – amellet, hogy jelentős profitot termel – képes megoldani az élelmiszer ellátási problémákat; a környezeti terheléssel és a hosszú távú következményekkel nem foglalkoztak. A vegyszereket indokolatlan mennyiségben alkalmazták, a vízkészleteket gyorsabb ütemben használták fel, mint ahogy azok képesek lettek volna megújulni.¹¹⁸⁶ A nyugati világ csak az utóbbi időben – a saját bőrén megtapasztalt következmények¹¹⁸⁷ révén – kezd ráébredni,¹¹⁸⁸ hogy ez a rendszer hosszútávon fenntarthatatlan.¹¹⁸⁹ Tekintettel azonban, hogy az ültetvények jelentős része a harmadik világbeli országokban található, és az üzletág magas profitabilitási rátákat produkál, a befektetőket nem riasztják el a negatív következmények. A kimerülés miatt

¹¹⁸⁵ ENSZ FAO, FAO Consumer price Index, 2015. April. Online elérhető: http://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/consumer/CPINewsReleaseApril24_EN_v8.pdf (2015.július 31.)

¹¹⁸⁶ Union of Concerned Scientists, Hidden Costs of Industrial Agriculture. Online elérhető: http://www.ucsusa.org/food_and_agriculture/our-failing-food-system/industrial-agriculture/hidden-costs-of-industrial.html#.VXMcuM_tmBY (2015. június 6.)

¹¹⁸⁷ BRESLIN, Sean – MARTINEZ, Edecio, Drought Photos That Prove California Is In Deep Trouble. (2015. május 12.) Online elérhető: <http://www.weather.com/climate-weather/drought/news/california-drought-photos-april> (2015.június 6.)

¹¹⁸⁸ Egyes kaliforniai konzervatív véleményformálók és politikusok még a nyilvánvaló tények ellenére is a környezetvédőkre fogják a szárazságot, megítélésük szerint ugyanis a Sacramento és San Joaquin folyók deltája elegendő tartalékot rejt a szárazság hatásainak ellensúlyozására. Rövidtávon bizonyosan, hosszú távon azonban ugyanúgy szembe kell nézni az alapvető problémákkal, arról nem is beszélve, hogy a delta vizének megcsapolása helyrehozhatatlan környezeti károkat okozna. – LEBER, Rebecca, Conservatives Blame California's Drought on Environmentalists and want the government to spend billions to solve it. (2015. április 23.) Online elérhető: <http://www.newrepublic.com/article/121605/conservatives-make-environmentalists-cause-california-drought> (2015. június 6.)

¹¹⁸⁹ A jövőbeni kihívások kapcsán részletesen lásd: SZILÁGYI János Ede: *Vízjog: Aktuális kihívások a vizek jogi szabályozásában*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2013., pp.25-56.

használhatatlanná váló területek helyett új területeket vonnak be a művelésbe,¹¹⁹⁰ ennek érdekében újabb és újabb erdőket égetnek fel, amely egyrészt növeli a szén-dioxid kibocsátást – és azon keresztül az üvegházhatást –, másrészt egész törzseket és népeket tesz „hontalanná.” Egy 2007-es tanulmány szerint, amennyiben a jelenlegi trendek folytatódnak – és a tervezett beruházások megvalósulnak –, az elkövetkező évtizedekben körülbelül 60 millió őslakos származású személyt fognak érinteni a bioüzemanyag termesztéshez köthető ki- és áttelepítések.¹¹⁹¹ E létszámba azok is beletartoznak, akik a monokultúrák, iparosított mezőgazdaság alacsony munkaerő igénye miatt elvesztik a munkájukat, és a városokban próbálnak szerencsét. A kevésbé fejlett országokban azonban a városok sem képesek megélhetést biztosítani a betelepülőknek, így azok helyzete teljesen kilátástalan: a legtöbben nyomortelepeken kötnek ki, ahol egyéb bevételi forrás híján állami és nemzetközi segélyeken tengődnek.¹¹⁹²

Említést érdemel még a GMO, vagyis a *genetikailag módosított szervezetek* kérdése, amelynek a különleges rapporteur – a dolgozatban szereplő – jelentéseiben kevés figyelmet szentel, ugyanakkor a létjogosultságuk körül kibontakozó vita¹¹⁹³ végkimenetele korántsem érdektelen az őslakos népek szempontjából sem.

b. De Shutter javaslatai

A fenti problémák kiküszöbölése végett De Shutter – az ENSZ különleges rapporteuraként – 2009-es jelentésének¹¹⁹⁴ mellékletében 11 alapelvet fogalmazott meg. E

¹¹⁹⁰ COTULA, Lorenzo – VERMEULEN, Sonja – LEONARD, Rebeca – KEELEY, James, Landgrab or development opportunity? Agricultural investment and international land deals in Africa. FAO, IIED and IFAD, 2009. Online elérhető: <http://www.fao.org/3/a-ak241e.pdf> (2015.június 6.)

¹¹⁹¹ TAULI-CORPUZ, Victoria – TAMANG, Parshuram, Oil Palm and Other Commercial Tree Plantations, Monocropping: Impact's on Indigenous Peoples' Land Tenure and Resource Management Systems and Livelihoods. Permanent Forum on Indigenous Issues, sixth session, New York, 14-25 May 2007, Doc. E/C.19/2007/CRP.6, paras. 6-12., 30.

¹¹⁹² Az ENSZ Különleges Rapporteurének jelentése az élelemhez való jogról, 2014. január 24. (A/HRC/25/57/), paras. 10-12.

¹¹⁹³ TAHYNE KOVÁCS Ágnes: A GMO-k jogi szabályozásáról egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntarthatóság jegyében. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 196-207.

¹¹⁹⁴ Az ENSZ Különleges Rapporteurének jelentése a nagyléptékű földszerzésekről és lízingekről, 2009. december 28. (A/HRC/13/33/Add.2), Annex (a továbbiakban: 2009-es De Shutter jelentés)

javaslatok egy része¹¹⁹⁵ ismert az emberi jogi dokumentumok, valamint az azok betartását ellenőrizni hivatott emberi jogvédelmi mechanizmusok gyakorlatából, több javaslat azonban a különleges rapporteur egyedi megközelítésének az eredménye. Tekintve, hogy De Shutter mandátuma az élelemhez és ehhez kapcsolódóan a földhöz való jog viszonyának vizsgálatára – és ehhez kapcsolódó javaslatok megtételére – szól,¹¹⁹⁶ ezen a szemüvegen keresztül szemléli az őslakos népek helyzetét, akiket számtalan esetben sújt földjeik, és ezzel együtt az egyetlen megélhetési lehetőségük elvesztése. Ez az új szemlélet jelentősen hozzájárulhat az őslakos népek védelmének hatékonyabbá tételéhez. Shutter úttörő jellegű javaslatai között szerepel többek között a nagy munkaigényű földművelési technikák alkalmazása, amelyek – ellentétben a széleskörűen elterjedt vélekedéssel – hatékonyságban képesek felvenni a versenyt a gépesített termeléssel,¹¹⁹⁷ mindamelllett pedig megélhetést biztosítanak a helyi népesség számára, amely az élelemhez való jog egyik legfontosabb feltétele.¹¹⁹⁸ A különleges rapporteur másik javaslata értelmében, azokban az országokban, ahol az időjárási viszonyok szélsőségesége és a technológia fejletlensége kiszámíthatatlanná teszi az élelem ellátást, garantálni kell, hogy a megtermelt élelem egy előre meghatározott részét – amely a nemzetközi piaci helyzet alakulásától függően növekedhet is – a hazai piacokon értékesítsék a termelők, amelybe beleértendő a külföldi befektetők is.¹¹⁹⁹ Ez az alapelv egyben a túl hosszú nyúlt élelmiszer láncok hátrányainak – például a rendkívül magas üzemanyag igény – kiküszöböléséhez is hozzájárul.¹²⁰⁰ A megvalósításhoz a gazdaság egyes szektorainak összehangolását célzó politikák és intézkedések is elengedhetetlenül fontosak, példának okáért a kis gazdaságok támogatása mellett szükség van a megtermelt élelem helyben történő feldolgozását és csomagolását ellátni képes infrastruktúra fejlesztésére. E nemzeti stratégiák létrehozása mellett azonban a különleges rapporteur – a gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan elv mentén haladva – hangsúlyozza a nemzetközi közösség felelősségét a kérdésben. Jóllehet a kérdés jelenleg is napirenden van több nemzetközi fórum előtt, és a fejlődés

¹¹⁹⁵ Példának okáért az őslakos népek előzetes, tájékoztatáson alapuló, szabad beleegyezésének megkövetelése, a helyi lakosság hasznából való részeltetése, előzetes hatástanulmány készítésének követelménye, valamint a földjeikről történő elmozdításuk kivételes jellegének rögzítése.

¹¹⁹⁶ Az ENSZ EJIB 2000/10-es határozata, 2000. április 17.

¹¹⁹⁷ VON BRAUN, Joachim – TEKLU, Tesfaye – WEBB, Patrick, Labour-Intensive Public Works for Food Security in Africa: Past Experience and Future Potential. *International Labour Review*, 1992 (Vol. 131) Issue, 19.

¹¹⁹⁸ A 2009-es De Shutter jelentés melléklete, 5. elv

¹¹⁹⁹ A 2009-es De Shutter jelentés melléklete, 8. elv

¹²⁰⁰ DE SHUTTER, 2010, p. 307.

céljainak újradefiniálása terén meglehetősen egyetértés mutatkozik az egyes államok között, elérkezett az idő, hogy a szándéknyilatkozatokat a cselekvés váltsa fel.¹²⁰¹

3.3.2.4. *Az őslakos népek át- és kitelepítése*

A kitelepítések szenvedő alanyait *országban belül áttelepített személynek* hívják, amely a következőképpen definiálható: „olyan személyek, akiket valamilyen fegyveres konfliktus vagy belső viszály, tömeges emberi jogsértések, természeti vagy ember által előidézett katasztrófák nagyszámban arra kényszerítettek, hogy hirtelen és váratlanul elhagyják az otthonukat, ugyanakkor továbbra is a saját országuk határain belül tartózkodnak.”¹²⁰² Jelen sorok írásakor nem létezik olyan egyezmény, amely expressis verbis tiltaná az áttelepítést, illetve védelmet nyújtana azzal szemben.¹²⁰³ A védelmet több egyezmény közvetetten garantálja, az ugyanis a mozgásszabadság jogának hatálya alá tartozik. Az univerzális dokumentumok közül: az EJENY 13. cikkének (1) bekezdése,¹²⁰⁴ a PPJNE 12. cikkének (1) bekezdése.¹²⁰⁵ A regionális dokumentumok közül: az Amerikai Nyilatkozat 8. cikke,¹²⁰⁶ az EJAЕ 22. cikk (1) bekezdése,¹²⁰⁷ az EJEE negyedik kiegészítő jegyzőkönyvének 2. cikk (1) bekezdése,¹²⁰⁸ illetve az Afrikai Charta 12. cikk (1) bekezdése¹²⁰⁹ rendelkezik a mozgásszabadsághoz való jogról. E jog azonban korlátozható, a PPJNE 12. cikkének (3) bekezdése a következőképpen rendelkezik: „a fent említett jogok csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak vethetők alá, amelyek az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, a közerkölcsnek, valamint mások jogainak és szabadságainak a védelme érdekében szükségesek, és amelyek összhangban vannak az

¹²⁰¹ Az ENSZ Különleges Rapporteurének jelentése az élelemhez való jogról, 2014. január 24. (A/HRC/25/57/), paras. 10-12, 40-49.

¹²⁰² DENG, Francis M., *Internally Displaced Persons*. Jelentés az ENSZ EJB számára, annak határozata alapján (UN Doc. E/CN.4/1996/52. Add.2.), para. 8.

¹²⁰³ Uo. paras. 269-284.

¹²⁰⁴ Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-i határozata (Res 217 A(III)), 13. cikk (2) bekezdés

¹²⁰⁵ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 12. cikk (1) bekezdés

¹²⁰⁶ Az Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata (Kolumbia, Bogota, 1948), 8. cikk

¹²⁰⁷ Emberi Jogok Amerikai Egyezménye (Costa Rica, San Jose, 1969), 22. cikk (1) bekezdés

¹²⁰⁸ Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez fűzött negyedik számú kiegészítő jegyzőkönyv (Strasbourg, 1963. szeptember 16.), 2. cikk (1) bekezdés

¹²⁰⁹ Az Ember és a Népek Jogainak Afrikai Chartája (aláírás: 1981. június 27., hatálybalépés: 1986. október 21.), 12. cikk (1) bekezdés

Egyezségokmányban elismert egyéb jogokkal.”¹²¹⁰ Mind a 107-es, mind a 169-es számú ILO egyezmény lehetővé teszi a kitelepítést, ugyanakkor szigorú garanciális feltételeket támaszt ilyen esetben,¹²¹¹ jóllehet az UNDRIP rendelkezéseivel ellentétben, az őslakos csoport beleegyezése nélkül is lehetővé teszi azok kitelepítését. Az UNDRIP 10. cikke e kérdést illetően a következőképpen fogalmaz: „Az őslakos népeket nem lehet erőszakkal földjeikről vagy területeikről eltávolítani. A kitelepítést nem lehet végrehajtani az igazságos és tisztességes kártérítésről és – amennyiben lehetséges – a visszatérésre vonatkozó opcióról szóló megállapodást megelőzően, és az érintett őslakos népek szabad, előzetes és tájékozott beleegyezése nélkül.”¹²¹²

Amellett, hogy az UNDRIP rendelkezései tiltják az őslakos népek áttelepítését, az utóbbi két évtized során az ENSZ emberi jogvédelemmel foglalkozó szervei is számos erőfeszítést tettek annak érdekében, hogy megfelelő választ adjanak az országon belül áttelepített személyek problémájára. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa (a továbbiakban: ENSZ BT) megerősítette, hogy a menekülteknek és a kitelepített személyeknek jogukban áll visszatérni otthonaikba.¹²¹³ Az ENSZ 1993-as *Emberi Jogi Konferenciáján elfogadott Bécsi Nyilatkozat és Program Terv* felhívta az államokat, hogy szenteljének kiemelt figyelmet az országon belül áttelepített személyek problémájának, illetve próbáljanak hosszú távú megoldást találni a kérdésre.¹²¹⁴ 1994-ben az ENSZ GSZT Albizottsága aggodalmát fejezte ki az országon belül áttelepített személyek növekvő számát illetően, továbbá megerősítette, hogy mindenkit megillet a jog arra, hogy békében éljen a saját otthonában, a saját földjén, a saját országában.¹²¹⁵ Az ENSZ 1998-as, az országon belüli áttelepítésről szóló irányelvei megerősítették, hogy minden személyt megillet az áttelepítés elleni védelemhez való jog, e jog védelme az államok feladata.¹²¹⁶ Az ENSZ emberi jogvédelmi mechanizmusai az utóbbi időben egyre gyakrabban utalnak az őslakos népek kitelepítésére: az ENSZ EJB a grönlandi

¹²¹⁰ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.), 12. cikk (3) bekezdés

¹²¹¹ Az ILO 107. számú egyezménye, para 12.; Az ILO 169. számú egyezménye, 16. cikk

¹²¹² Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), 10. cikk.

¹²¹³ Az ENSZ BT 1993. október 19-i határozata Abházia ügyében (876/1993)

¹²¹⁴ *Bécsi Nyilatkozat és Program Terv, 1993. július 12.* (A/CONF.157/23), I. rész, 23. cikk

¹²¹⁵ Az ENSZ GSZT Albizottságának 1994/24. számú határozata, para 1.

¹²¹⁶ Az ENSZ 1998-as az országon belüli áttelepítésről szóló irányelvei (UN Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2.), 6-9. elvek.

Thule törzs kitelepítése kapcsán foglalkozott a kártérítés kérdésével.¹²¹⁷ Az ENSZ GSZKJB a kolumbiai,¹²¹⁸ brazilai,¹²¹⁹ és a venezuelai¹²²⁰ őslakos népesség, a CERD a laoszi őslakos népesség áttelepítése kapcsán fogalmazta meg aggályait. Utóbbi ügyben a Bizottság a következőképpen határozta meg az államok kötelelességeit az áttelepítések kapcsán: „az állam tanulmányozza az áttelepítés elkerülésének minden lehetséges módját [...], dolgozza ki az érintett népesség jogainak védelmét szolgáló törvényes kereteket, továbbá a tájékoztatást és egyeztetést szolgáló eljárásokat.”¹²²¹ A Bizottság által megkövetelt sztenderdek az ILO 169-es számú egyezményének 12. cikkén nyugszanak.¹²²²

3.3.2.5. *Helyreállítás és a kártérítés az elszenvedett károkért*

Egy, a helyreállítás kérdéséről szóló, *Theo van Boven* által készített, ENSZ tanulmány, hangsúlyozta, hogy: „az emberi jogi jogsértések áldozatainak megfelelő kártérítésben kell részesülniük.” A helyreállítás többek között magában foglalja a szabadság, az állampolgárság, a munka, a tulajdon és a korábbi lakóhely visszaadását.¹²²³ Az EJAB a *Velasquez kontra Honduras* ügyben arra a megállapításra jutott, hogy „egy nemzetközi kötelezettség megszegéséből eredő sérelem helyreállításának teljes körűnek kell lennie, amely magába foglalja a korábbi állapot helyreállítását is.”¹²²⁴ Az ENSZ EJB számos esetben hívta fel a részes államokat arra, hogy a PPJNE által garantált jogok megsértése esetén helyreállítás szükségeltetik.¹²²⁵ A 169-es számú ILO egyezmény 16. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy „az áttelepítés okának megszűntével, az őslakos népeknek jogukban áll visszatérni a földjeikre.”¹²²⁶ Az egyezmény *expressis verbis* nem szól a helyreállításról, Anaya véleménye

¹²¹⁷ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 2000. október 31. (UN Doc. CCPR/CO/80/DEN.), para. 8

¹²¹⁸ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2001. november 30. (UN Doc. E/12/1/Add.74)

¹²¹⁹ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2003. május 23. (UN Doc. E/12/1/Add.87)

¹²²⁰ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (UN Doc. E/12/1/Add.87)

¹²²¹ A CERD záró észrevételei Laosz kapcsán, 2005. április 18. (UN Doc. CERD/C/LAO/CO/15), para. 20.

¹²²² XANTHAKI 2007, p. 264.

¹²²³ VAN BOVEN, Theo, Study concerning the right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms. (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/8) (a továbbiakban: VAN BOVEN), para. 137.

¹²²⁴ EJAB, *Velasquez Rodriguez kontra Honduras*, 1989. július 21. (compensatory damages) C sorozat No. 7., para 26.

¹²²⁵ Az ENSZ EJB, 132/1982; 138/1983; 147/1983; 161/1983; 188/1984; 194/1985 számú közleményei, amiként azokat az EJAB a *Velasquez* ügyben idézi.

¹²²⁶ Az ILO 169. számú egyezménye, 16. cikk (3) bekezdés

szerint ugyanakkor a helyreállítás kötelezettsége levezethető a 16. cikkből, amennyiben azt a 14. cikk (3) bekezdésének¹²²⁷ fényében értelmezik, amely megköveteli, hogy az őslakos népek földekre vonatkozó igényeit megfelelő eljárások segítségével oldják meg. Anaya a következőképpen fogalmaz: „A 14. cikk (3) bekezdése a válasz arra a történelmi gyakorlatra, amely az őslakos népeket sújtotta. [...] Tudatában annak, hogy az őslakos népek kultúrája és gazdasága milyen mértékben függ a földektől és az azokon fellelhető természeti kincsektől, a helyreállítás követelménye azt követeli meg az államoktól, hogy olyan jóvátételt biztosítsanak az őslakos népek számára, amely magában foglalja a földek visszaszerzésének, valamint a természeti kincsekhez való hozzáférés lehetőségét.”¹²²⁸ Xanthaki szerint ugyanakkor a 14. cikk rendelkezései nem támasztják alá az egykori különleges rapporteur álláspontját: Anaya szerint a helyreállításról szóló rendelkezések valójában az áttelepítésre vonatkoznak, nem pedig a földektől való megfosztás klasszikus eseteire. Más szavakkal: az egyezmény nem megy olyan messzire, hogy garantálja a földjeiktől megfosztott őslakos népek számára a helyreállításhoz való jogot.¹²²⁹

A fentiek fényében van-e lehetőség arra, hogy a helyreállítás általános elvét az őslakos népek esetén is alkalmazzák? *Jeremy Waldron* megkérdőjelezi az őslakos népek érvelését a helyreállításra vonatkozóan: véleménye szerint egyrészt az időbeli elsőbbség elve – ahogyan az korábban is kifejtésre került – nehezen bizonyítható, másrészt előfordulhat, hogy a jelenlegi „áldozatok” a múltban maguk is „elkövetők” voltak.¹²³⁰ Ellentétben Waldronnal, *Richard Falk* szerint az őslakos népek ilyen igényei támogatást igényelnek, ugyanis azok elősegítik a múlthoz és a jövőhöz való lelkiismeretesebb hozzáállást, valamint a humánusabb kormányzás megvalósulását.¹²³¹

A jóvátétel kapcsán érdemes szót ejteni a harmadik személyek jogairól és az ahhoz való viszonyulásról. *Ted Moses*, a *Cree Indiánok Nagytanácsának* tagja a következőképpen magyarázta az őslakos népek véleményét, a kérdést illetően: „[a jóvátétel] funkciója, hogy visszafordítsa a jogfosztást. Ez nem a hódítók anyaországukba való visszaküldését jelenti, hanem egy olyan helyreállítást szolgáló eljárás létrehozását, amely eltünteti az államok

¹²²⁷ uo. 14. cikk (3) bekezdés

¹²²⁸ ANAYA 2004, pp. 106-107.

¹²²⁹ XANTHAKI 2007, p. 265.

¹²³⁰ WALDRON, Jeremy, *Indigeneity? First Peoples and Last Occupancy*. *New Zealand Journal of Public and International Law*, 2003 (vol.1.), pp. 56-77.

¹²³¹ FALK, Richard, *Predatory Globalisation, a Critique*. Polity Press, Cambridge, 1999, p. 181.

szuverenitásán esett foltot, és ahol lehetséges az eredeti tulajdon viszonyok visszaállítását célozza. Ahol ez nem megvalósítható, ott az őslakos népesség beleegyezésével történő jóvátétel az egyik elfogadható megoldás. Mi olyan ellentmondásos és ésszerűtlen ebben?”¹²³² Az államok jelentős része azonban másként tekint a kérdésre: az érintett harmadik személyek nem tehetők felelőssé a múltban történt sérelmekért, így a jóhiszeműen szerzett tulajdonjog védelme áll szemben, az őslakos népek történelmi igazságtalanságok jóvátételét követelő igényeivel. – A skandináv országok és az őslakosaik közötti jogviták jelentős részének ez képezte a kiindulópontját. – Az UNDRIP előkészítése során ennek megfelelően mind az Egyesült Államok, mind Kanada a helyreállítás alternatíváit támogatta.¹²³³ Az egyik ilyen alternatíva a jóvátétel fizetése, amely kevésbé veszélyezteti a fennálló status quo-t. Theo van Boven, a korábban már említett tanulmányában *expressis verbis* leírta, hogy az őslakos népeket minden olyan esetben megilleti a kártérítéshez való jog, amikor a kár a földjeiken folytatott feltáró és kitermelő tevékenység eredményeképpen következett be, vagy az áttelepítésükből ered.¹²³⁴ Kitért továbbá arra is, hogy tekintettel a kollektív jogok fontosságára, az őslakos népek számára lehetővé kell tenni, hogy jogaikat kollektív kereset formájában érvényesítsék.¹²³⁵ A nemzetközi és a hazai jogrendszerekben a kártérítés kérdése gyakran a tulajdonjog korlátozásához kapcsolódóan kerül előtérbe. A diszkrimináció tilalmának megfelelően, a földtulajdonuk elvesztése esetén az őslakos népességnek legalább olyan mértékű kártérítéshez van joga, mint a nem őslakos népességnek. A 23. számú általános ajánlásában elismerte az őslakos népesség jogát az igazságos és azonnali kártérítésre, a földhöz való jogaik megsértése esetén.¹²³⁶ Emellett a világ számos országának legfelsőbb bírósága – többek között az ausztrál, a kanadai – kimondta, hogy az őslakos népeknek joguk van a kártérítésre, amennyiben a törvény korlátozza a földjeiken fennálló jogokat.¹²³⁷ E kötelezettség pedig a nemzetközi jogi szabályok értelmében az államot terheli, annak ellenére, hogy az államok időről időre igyekeznek a kártérítést a multinacionális vállalatokkal

¹²³² XANTHAKI 2007, p. 266.

¹²³³ XANTHAKI 2007, p. 266

¹²³⁴ van Boven, para. 17.

¹²³⁵ *uo.* para. 14.

¹²³⁶ A CERD, az őslakos népekről szóló 23. számú általános ajánlása (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 212), para. 5 (2)

¹²³⁷ Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Mabo és társai kontra Queensland II.* ((1992) 175 CLR 1 F.C. 92/014); Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Delgamuukw kontra British Columbia* 1997, 3 SCR 1111;

megfizettetni, az említett vállalatok tevékenységéből eredő károk az állam mulasztásának – vagy rosszabb esetben támogatásának¹²³⁸ – eredményeképpen valósulnak meg.¹²³⁹

3.3.2.6. Környezetvédelmi megfontolásokkal indokolt jogkorlátozó intézkedések

Az őslakos népesség tradicionális tevékenységeinek korlátozását az államok gyakran indokolják azzal, hogy e csoportok gazdálkodási módszerei amellet, hogy nem kellően hatékonyak, a várható profithoz képest, aránytalanul terhelik a környezetet. Ezzel szemben az őslakos népek kevés kivételtől eltekintve, csak a létfenntartásukhoz szükséges mértékben veszik igénybe a természeti erőforrásokat, a kizsákmányoló jellegű hasznosítás a fejlett társadalmak jellemzője. Ezen túlmenően, az utóbbiak tevékenységéből eredő környezetszennyezés hatásait szinte kivétel nélkül az őslakos népek kénytelenek viselni. Kiváló példa erre az inuitok bálnavadászathoz való jogának megtiltása arra hivatkozva, hogy az a bálnák kihalásához vezethet, miközben nyilvánvaló, hogy az inuitok által elejtett bálnák száma elenyésző az ipari halászat keretében kifogott állatok számához képest.¹²⁴⁰ Hasonlóképpen korlátozzák az őslakos népek erdő és termőföld használatát. A Vietnami kormány képviselője a következőképpen indokolta e korlátozásokat: „Sajnálatos módon a hegyi emberek hagyományos növénytermesztési módszereket alkalmaztak és felégették az erdőket, amellyel áradások képében jelentkező természeti katasztrófát idéztek elő, amely több millió, a Mekong-völgyben élő ember életét befolyásolta. Emiatt a kormány megkísérelte rábeszélni a népeiséget, hogy letelepedett életmódot folytasson akkor is, ha ez nagymértékű befektetéseket követel meg a kormánytól, a rizsföldek vízellátásának biztosítása érdekében.”¹²⁴¹ Az őslakos közösségek földhasználatából eredő károk azonban nem hasonlíthatók a korábban ismertetett, monokultúras művelésből keletkező károk mértékéhez.

¹²³⁸ ENJABiz, The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights kontra Nigéria, 2001. október 27. (ügyszám: 155/96)

¹²³⁹ XANTHAKI 2007, p. 267.

¹²⁴⁰ COLLINS, Lynda, M. – MURTHA, Meghan, Indigenous Environmental Rights in Canada: The Right to Conservation Implicit in Treaty and Aboriginal Rights to Hunt, Fish and Trap. *Alberta Law Review*, 2010. (Vol. 47.) Issue 4. pp. 1-33.

¹²⁴¹ A CERD 2001. augusztus 30-i összefoglaló jelentése az 1481. ülésről Kína és Vietnám tárgyában (UN Doc. CERD/C/SR.1481.) para. 11

A fenti negatív példákkal ellentétben a nemzetközi sztenderdek¹²⁴² egyre szélesebb körben ismerik el az őslakos népek szerepét a fenntartható környezeti gazdálkodásban. Az 1992-es CBD 10. cikkének (c) pontja értelmében: „[Minden Szerződő Fél], amennyire csak lehetséges védelmezi és bátorítja a biológiai erőforrásoknak a szokásos felhasználását, amely a védelem vagy a fenntartható hasznosítás követelményeivel összeegyeztethető hagyományos kulturális gyakorlattal összhangban van.”¹²⁴³ E rendelkezés megköveteli, hogy az államok ismerjék, el és garantálják az őslakos népek jogát a használatra és a rendelkezésre, az önrendelkezés elvének megfelelően.¹²⁴⁴ Az ENSZ Riói nyilatkozata 22. elvének értelmében: „Az őslakos népeknek és közösségeiknek és más helyi közösségeknek létfontosságú szerepe van a környezet gazdálkodásban és a fejlődésben, ismereteik, hagyományos gyakorlatuk miatt. Az államoknak el kell ismerniük, és kellően támogatniuk kell azonosságtudatukat, kultúrájukat és érdekeiket, továbbá lehetővé kell tenniük hatékony részvételüket a fenntartható fejlődés elérésében.”¹²⁴⁵ A nemzetközi dokumentumok mellett az emberi jogvédelmi mechanizmusok is védelemben részesítik a környezetet. Az ENSZ EJB hangsúlyozta, hogy a környezet az őslakos népek hagyományos életvitelének és kultúrájának a részét képezi, és ily módon védelmet érdemel.¹²⁴⁶ Åkermark Spiliopoulou osztja a Bizottság véleményét: jóllehet a környezet védelme nem szerepel expressis verbis a PPJNE 27. cikkében, a jogszabályhely alkalmazása azonban számos ország környezetvédelmi erőfeszítéseiben komoly szerepet játszik.¹²⁴⁷ ENSZ GSZKJB megjegyezte, hogy az őslakos népek jogait a kultúrájuk és a gazdasági egyenlőség rovására, a fakitermelés, a bányászat, az olajkitermelés érdekében korlátozták, a beleegyezésük nélkül.¹²⁴⁸ A CERD szintén

¹²⁴² KECSKÉS Gábor, A felelősségi kérdések megjelenése a biodiverzitás témakörében. In: Raisz Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 92-100.; SZABÓ Marcel: A fenntartható fejlődés: nemzetközi jogi elmélet és szerződéses gyakorlat. . In: Raisz Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 161-174.

¹²⁴³ CBD, 10. cikk (c) pont

¹²⁴⁴ uo. para. 18.

¹²⁴⁵ 1992-es Riói Nyilatkozat a Környezetről és a Fejlődésről (A/CONF.151/26), 22. elv.

¹²⁴⁶ ENSZ EJB, Ivan Kitok kontra Svédország, 1988. július 27. (CCPR/C/33/D/197/1985); ENSZ EJB, *Lubicon Lake Band kontra Kanada*, 1990. március 26. (CCPR/C/38/D/167/1984)

¹²⁴⁷ SPILIOPOULOU ÅKERMARK, Athanasia, *Justifications of Minority Protection in International Law*. Kluwer International, Hága, 1996. (a továbbiakban: SPILIOPOULOU ÅKERMARK), p. 129.

¹²⁴⁸ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2001. november 30. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.74), paras. 11-12.

aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy Nigériában – főként az őslakos ogonik lakta területeken – rohamtempóban zajlik az ásványi vagyon kimerítése.¹²⁴⁹ A *Brundtland Bizottság 1987-es jelentése* hangsúlyozza, hogy az őslakos népek különleges figyelmet érdemelnek, tekintve, hogy a gazdasági fejlődés veszélyezteti hagyományos életvitelüket, holott – teszi hozzá a jelentés – a modern társadalmaknak lenne mit tanulniuk az őslakos népektől, a fenntartható gazdálkodás terén.¹²⁵⁰

A környezetvédelmi intézkedések esetleges problematikus voltára kiváló példa továbbá az *ENSZ REDD* – teljes nevén *Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation*, azaz az *Erdő Irtásból és Degradálásból Eredő Szennyezést Csökkentő* – Programja.¹²⁵¹ A programot 2008-ban hívták életre annak érdekében, hogy segítse a fejlődő országokat a túlzott mértékű erdőirtás¹²⁵² visszaszorításában. Az ENSZ REDD Program három másik ENSZ szervezet együttműködésével valósul meg. A három említett szervezet az *ENSZ Élelmezésügyi Szervezete*, az *ENSZ Fejlesztési Programja*, valamint az *ENSZ Környezetvédelmi Programja*.¹²⁵³ A REDD Program három régióban működik, jelesül: Afrikában, Latin-Amerikában, valamint Ázsiában és hozzá kapcsolódóan a Csendes-óceán térségében. Minden régiót egy teljes, valamint két póttag képvisel a REDD Program legfőbb szerve előtt, státuszuk meghatározott időközönként, rotációs rendszerben cserélődik. A legfelsőbb szerv döntéseit a teljes jogú- és a póttagok egyhangú szavazatával hozza. Az

¹²⁴⁹ A CERD záró észrevételei Nigéria kapcsán, 2005. november 1. (UN Doc. CERD/C/NGA/CO/18), para. 19.

¹²⁵⁰ A Brundtland Bizottság Közös Jövők című 1987-es jelentése (A/42/427) para. 46.

¹²⁵¹ Az ENSZ REDD Program Strategic Framework 2011-2015. p. 1. – Online elérhető: <http://www.unep.org/forests/Portals/142/docs/UN-REDD%20Programme%20Strategy.pdf> (2013. augusztus 5.)

¹²⁵² A trópusi erdők ijesztő mértékben szorulnak vissza: az 1990 és 2005 között évente átlagban 13 millió hektárnyi esőerdőt vágtak ki – ez naponta átlagosan 200 km² –et jelent –, amely többszörösen meghaladja az erdők természetes megújuló képességét, valamint az erdőtelepítési programok kapacitását. Az erdőirtás és a fakitermelés az üvegházhatású gázok kibocsátásának 17 %-áért felelős, a fejlődő országokban ugyanis a legtöbb esetben egyszerűen felégetik az erdőket annak érdekében, hogy művelhető földterülethez jussanak. – UN Collaborative Programme on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries (UN-REDD). FAO, UNDP, UNEP Framework Document, 2008. június 20., p.1. – Online elérhető: https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unredd.net%2Findex.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D4%26Itemid%3D53&ei=KYAfUu3-AojItQaH0IDoBw&usq=AFQjCNEHqrYUmNyU9h1eRCKvjhDAHdLUzw&bvm=bv.51495398,d.Yms (2013. augusztus 5.)

¹²⁵³ Az ENSZ REDD Strategic Framework 2011-2015.

őslakos népek érdekeinek érvényesítését az ENSZ *Őslakos Ügyekkel Foglalkozó Állandó Fórumának* elnöke, mint teljes jogú tag, valamint a három régióból érkező egy-egy megfigyelői státuszban lévő képviselő biztosítja.¹²⁵⁴ A programot több kritika is érte: jóllehet a cél helyes, azonban az államok anyagi érdekeltsége az erdők megvédésében oda vezet, hogy a területet tradicionálisan használó, az erdői természeti kincseit a saját létfenntartásuk által megkövetelt mértékben használó őslakos közösséget is kitiltják a területről.¹²⁵⁵ Az őslakos népesség szempontjából hasonlóképpen problematikusak a *Kiotói jegyzőkönyv* 12. cikkében, az államok számára biztosított *tiszta fejlesztési mechanizmus*¹²⁵⁶ által lehetővé tett bizonyos opciók. Az említett rendelkezés értelmében a fejlett ipari országok növelhetik a rendelkezésükre álló kibocsátási kvótát, amennyiben a kibocsátás csökkentő projekteket – példának okáért erdőtelepítéseket – valósítanak meg a fejlődő országokban. Az egyik ilyen program keretében, egy holland alapítvány segítségével 25 ezer hektárnyi erdőt telepítettek Ugandában, amelynek következményeként a területen őshonos *benet* népet kitelepítették emberemlékezet óta használt földjeiről.¹²⁵⁷ Tény, hogy az erdőtelepítések a klímaváltozás elleni küzdelem fontos – jóllehet nem a legfontosabb¹²⁵⁸ – eszközei az erdőirtások megállítása, illetve a már kiirtott erdők újra telepítésére, a benet nép esetében azonban – a korábbi kitelepítéseket¹²⁵⁹ is figyelembe véve – a történeteknek megsemmisítő hatása lehet a kultúrájukra és az identitásukra.

¹²⁵⁴ Az ENSZ REDD Program eljárási szabályzata, valamint működési segédlete (elfogadva 2009 március). pp. 3-4. Online elérhető: http://www.un-redd.org/Portals/15/documents/UN-REDD_rules_of_procedure_English.pdf (2013. augusztus 5.)

¹²⁵⁵ DE SHUTTER, 2010, pp. 308-309.

¹²⁵⁶ Az ENSZ éghajlat-változási keretegyezményéhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyv (aláírás: 1997. december 11., hatály: 2005. február 16.), 12. cikk

¹²⁵⁷ Inter Press Service, Uganda: Carbon Trading Scheme Pushing People off Their Land (August 31, 2009:). – Forrás: <http://www.globalissues.org/news/2009/08/31/2657> (2014. május 10.)

¹²⁵⁸ Jóllehet az erdők jelentős mennyiségű szén-dioxidot kötnek meg, az egyre szén-dioxid kibocsátást nem lehet pusztán erdőtelepítéssel semlegesíteni. A fenntartható fejlődés elérése érdekében arra lenne szükség, hogy a legnagyobb szén-dioxid kibocsátók – példának okáért az Egyesült Államok és Kína – jelentős mértékben visszafogják a kibocsátásukat. – SHAW, Jonathan, *The Great Global Experiment. As climate change accelerates, how will we adapt to a changed earth?* (2002). Online elérhető: <http://harvardmagazine.com/2002/11/the-great-global-experim.html> (2015. június 7.)

¹²⁵⁹ NSUBUGA, Lillian, *The Benet people of Elgon National Park were given land for settlement.* (2013. június 21.) Online elérhető: <http://www.monitor.co.ug/OpEd/Commentary/The-Benet-people-of-Elgon-National-Park-were-given-land/-/689364/1890006/-/11yjf0qz/-/index.html> (2015. június 7.)

Ironikus módon, a természetvédelmi területek létesítése is negatívan befolyásolhatja az őslakos népek életkörülményeit. A természetvédelmi területek és nemzeti parkok létrehozása és irányítása során hosszú ideig az ún. *Yellowstone modell* számított meghatározónak, amelynek értelmében a természeti környezet eredeti állapotban történő megóvásának legjobb módja az, ha – a természetjárás kivételével – minden emberi tevékenységet megszüntetnek a területen, beleértve a helyi őslakos közösségek hagyományos gazdálkodási módjait is. E megközelítés értelmében a helyi őslakos közösségek természetkárosító tényezőnek számítanak, ennek megfelelően a tradicionálisan birtokolt területeikről való elmozdításuk a környezetvédelme érdekében feltétlenül szükséges. Jóllehet a kérdést illetően jelentős változások következtek be a nemzetközi jogban,¹²⁶⁰ e szemlélet módra napjainkban is találni példát: a Thaiföld által, az *U-Rak-La-Woy* nép – vagy más néven a *chao ley*, amely saját nyelvükön annyit tesz: *a tenger népe* – megkérdezése nélkül, az említett nép által birtokolt területeken létesített tengeri tájvédelmi körzet egy egész őslakos nép megélhetését sodorta veszélybe. A 12 ezer főt számláló népcsoport hagyományosan halászatból tartja fenn magát, híresek arról, hogy képesek mélyre merülni, és a halakat akár pusztán kézzel is elkapni.¹²⁶¹ Megélhetésük ennek megfelelően nagyban függ az általuk emberemlékezet óta használt, számukra megfelelő mélységű tenger részekhez való hozzáféréstől. A nemzeti park pedig pontosan ettől fosztja meg őket: akik átlépik a nemzeti park területét, azoknak letartóztatással és hatósági eljárással kell szembenézniük, akik pedig megpróbálnak alkalmazkodni, azoknak jóval messzebbre kell menniük a partoktól, ahol a megszokottnál mélyebbre – 30-50 méterre – kell merülniük felszerelés nélkül, amely már számos esetben okozott keszon betegséget a tenger népének tagjai között. Mások, felhagyva ősi életformájukkal napszámosként kerestek munkát a környéken. A problémára kormányzati körökben is felfigyeltek: a *Kulturális Minisztérium* 2010-ben kibocsátott egy rendeletet, amelynek célja a *chao ley* nép hagyományos életmódjának visszaállítása, jóllehet a nemzeti park vezetése mindezidáig ignorálta azt, arra hivatkozva, hogy egy rendelet nem írhatja felül az ő joghatóságukat garantáló törvényt. A tenger népe ezt követően személyesen a miniszterelnökhöz fordult,

¹²⁶⁰ POIRIER, Robert – OSTERGREN, David, Evicting People from Nature: Indigenous Land Rights and National Parks in Australia, Russia, and the United States. *Natural Resources Journal*. 2002 (Vol. 42.), No. 2. pp. 331-351.(a továbbiakban: POIRIER – OSTERGREN), pp. 333-334.

¹²⁶¹ Tsunami Impact and the Adaptation of “Uraklawoy”, the Sea Gypsies of Ban Klong Dao, Tambon Saladarn, Koh Lanta District, Krabi Province. YAD Foundation, 2012. – Elérhető: <http://yadfonfoundation.files.wordpress.com/2012/09/chaolae.pdf> (2013. augusztus 12.)

sajnálatos módon azonban nem történt érdemi változás az ügyben.¹²⁶² – Hasonló tényállásból indult ki az ENJABiz Endorois-ügye, amely jelen értekezés harmadik fejezetében kerül részletesen ismertetésre.

A fent említett gyakorlat a XX. században általánosan elterjedt volt, és mint a példaként említett ügyek mutatják, sajnos napjainkban is előfordulnak hasonló esetek. Szerencsére azonban az utóbbi két évtizedben e kérdésben is jelentős változás következett be. A nemzeti parkok létesítése során az őslakos népekre nem, mint kitelepítendő, a természeti környezetre veszélyt jelentő tényezőre tekintenek. Éppen ellenkezőleg: a korábbi gyakorlattal ellentétben nem távolítják el őket a nemzeti parkok területéről, hanem a segítségüket kérik a természeti környezet megóvásához.¹²⁶³ Erre az új szemléletmódra kiváló példa az Oroszországi Föderációbéli *Hanti- és Manysiföld Autonóm Körzetben* 2007-ben átadott, 721 000 hektáros *Noomto Nemzeti Park*, amelynek vezetését a helyi önkormányzat jelöli ki.¹²⁶⁴ Az ausztráliai *Kakadu, Uluru-Katat Tjuta és Witjira Nemzeti Parkok*, valamint az egyesült államokbeli *Death Valley Nemzeti Park* szintén kiváló példái az új nemzetközi sztenderdeknek.¹²⁶⁵

3.3.2.7. *A bennszülött státusz és az abból eredő problémák*

Az angolszász jogrendszerű, a gyarmatosítás következtében létrejött országok – jelesül Ausztrália, Kanada és az Egyesült Államok – az őslakos eredetű népesség kollektív jogait a föld feletti tulajdonjog megadása helyett, jellemzően az ún. *bennszülött státusz* biztosítása révén garantálják. A státuszra való jogosultságot több tényező együttes megléte dönti el, a két legfontosabb tényező az önazonosítás és a leszármazás.¹²⁶⁶ E státusz a kedvezményezett csoport számára kizárólagos birtok és használati jogot biztosít bizonyos földterületek, vagy vízfelületek felett,¹²⁶⁷ amely jog ugyanakkor adott esetben korlátozható. A Mabo II. ügyben

¹²⁶² The Indigenous World 2013, pp. 269-270.

¹²⁶³ POIRIER – OSTERGREN, pp. 331-351.

¹²⁶⁴ OSHERENKO, pp. 723-725.

¹²⁶⁵ POIRIER – OSTERGREN, pp. 350-351

¹²⁶⁶ Aboriginal Affairs and Northern Development Canada, Indian Status – Online elérhető: <http://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1100100032472/1100100032473> (2015. szeptember 8.); THORNTON, Russell, Tribal Membership Requirements and the Demography of 'Old' and 'New' Native Americans. *Population Research and Policy Review*, 1997. (Vol. 16.), No. 1-2., pp. 33-42.

¹²⁶⁷ National Native Title Tribunal, *Short guide to native title*, NNTT, Perth, 2000. – Online elérhető: <http://www.dmp.wa.gov.au/documents/10SHORTGUIDEfinal.pdf> (2015. november 16.)

az Ausztrál Legfelsőbb Bíróság megerősítette, hogy Torres-szoros szigeteinek bennszülött lakói a bennszülött státuszuk révén minden olyan földre igényt tarthatnak, amelyet a korona nem idegenített el, vagy sajátított ki a saját céljaira.¹²⁶⁸ A *Delgamuukw* ügyben a Kanadai Legfelsőbb Bíróság hasonló döntést hozott: a bennszülött státuszon alapuló földbirtokosi címet, adott esetben felülírhatja más tulajdonosi cím.¹²⁶⁹ A bennszülött jogcímen garantált védelem előnyeit *Andrew Lokan* a következőképpen definiálja: „Azáltal, hogy a bennszülött jogcímet közösségek számára biztosítják, a jogcím garantálása erősíti a közösségi identitást. A gyakorlatban arra ösztönzi továbbá a közösséget, hogy koherens maradjon, tekintve, hogy a közösséget elhagyó tagok elvesztik a csoporttagságból eredő előnyöket. Ez jelentős elrugaszkodást jelent, az angolszász jogrendszereket a tulajdonjog kapcsán jellemző individualizmustól.”¹²⁷⁰

A bennszülött státuszra alapozott védelemnek azonban számos hátulütője is akad: *egyrésztől* a bennszülött jogcím meghajolni kényszerül harmadik személyek egyéb fennálló jogcímei előtt – példának okáért egy bányászati koncesszió odaítélése, vagy egy nemzeti parki kialakítása esetén – az állam –, mint a legfőbb szuverén –, döntésével felülírhatja a helyi őslakos közösség jogait. Ennek feltétele, hogy a döntést az állam törvényhozása, az eljárási garanciák betartásával hozza meg.¹²⁷¹ E garanciák betartása mellett azonban a törvényhozásnak az is jogában áll, hogy elvonja az adott népcsoport jogait:¹²⁷² a *Sparrow* ügyben, a Kanadai legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy amennyiben az intézkedés alkotmányos, kellően igazolt és olyan cél elérését célozza, amely szükséges, illetve ha az elérni kívánt cél másféleképpen nem érhető el, a fent említett intézkedés megengedhető.¹²⁷³ A

¹²⁶⁸ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Delgamuukw kontra British Columbia* 1997, 3 SCR 1010; Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Mabo és társai kontra Queensland II.* ((1992) 175 CLR 1 F.C. 92/014), para. 87.

¹²⁶⁹ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Delgamuukw kontra British Columbia*, 1997, 3 SCR 1010.

¹²⁷⁰ LOKAN, p. 89.

¹²⁷¹ MANSELL, Michael, *Australians and Aborigines and the Mabo Decision: just who needs whom the most?* *Sydney Law Review*, 1993. (vol.15.) no. 2., pp. 168-177., p. 170.; DAES, Erica-Irene, *Indigenous Peoples and their Lands: Preliminary Working Paper* (1997), UN Doc. E/CN.4/Sub.2./1997/17. (a továbbiakban: Daes 1997), p. 12.

¹²⁷² Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa bizonyos feltételek megléte esetén bármikor megvonhatja az őslakos státuszt a kérdéses csoporttól.

¹²⁷³ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Regina kontra Sparrow*, 1.S.C.R. 1075 (1990); Bővebben lásd: ROTMAN, Leonard I., *Defining Parameters: Aboriginal Rights, Treaty Rights and the Sparrow Justificatory Test.* *Alberta Law Review*, 1997 (vol. 36.) pp. 149-179.

korábban említett Delgamuukw ügyben a Kanadai Legfelsőbb Bíróság kiterjesztette azon célok körét, amelyek elérése érdekében a törvényhozás korlátozhatja az őslakosokat megillető jogokat. E célok a következők: a mezőgazdaság és az erdészet fejlesztése, bányászati tevékenységek és vízerőmű építés, Brit-Kolumbia általános gazdasági fejlődésének elősegítése, a környezet, valamint a veszélyeztetett fajok védelme.¹²⁷⁴ A Kanadai Legfelsőbb Bíróság által támasztott kritérium rendszer elmarad a nemzetközi jogi sztenderdektől, amely a jogkorlátozó intézkedések megszorító jellegű értelmezését követeli meg. Példának okáért az ENSZ EJB az őslakos népek földekre vonatkozó jogainak elvonását, egyértelműen az őslakos népek jogainak megsértéseként definiálta,¹²⁷⁵ amelyet még a törvényhozás korlátlan szuverenitása sem indokol.¹²⁷⁶ A bennszülött státuszra alapozott védelemmel szembeni felhozható *másik ellenérv*, hogy végeredményben diszkriminációt valósít meg az őslakos népekkel szemben, Daes megfogalmazásában: „csökkentett értékű, sebezhető és alsóbbrendű jogokat biztosít az őslakos népesség számára a földjeik és természeti kincseik feletti tulajdonjog vonatkozásában.”¹²⁷⁷ Másképpen fogalmazva a társadalom tagjait ily módon nem azonos jogok illetik meg. Az említett eltéréseket az államnak minden esetben meg kell tudnia indokolnia. A faji megkülönböztetés elleni egyezmény 5. cikke értelmében mindenkinek – de jure és de facto¹²⁷⁸ – megkülönböztetéstől mentesen jogában áll egyedül, vagy másokkal egyetemben tulajdonjogot gyakorolni.¹²⁷⁹ A CERD ennek kapcsán kiemelt figyelemmel kísérte az ausztrál törvényhozást, három esetben hangot is adott kritikai észrevételeinek:¹²⁸⁰ a Mabo ügyet követően az ország törvényhozása elfogadta az *1993. évi, a bennszülött státuszról szóló törvényt*, amely próbált egyensúlyt teremteni a bennszülött népek és harmadik felek

¹²⁷⁴ Kandai Legfelsőbb Bíróság, *Delgamuukw kontra British Columbia*, 1997, 3 SCR 1111.

¹²⁷⁵ AZ ENSZ EJB záró észrevétele Kanada kapcsán, 1999. április 7-i (UN Doc. CCPR/C/79/Add.105.), para. 8

¹²⁷⁶ FRICKEY, Philip, The Status and Rights of Indigenous Peoples in the United States. *Heidelberg Journal of International Law, Special Issue*, 1999., pp. 383-404.; Az ENSZ EJB által az Egyesült Államok számára felvetett kérdések vázlata (CCPR/C/Q/3)

¹²⁷⁷ DAES 1997, p. 11.

¹²⁷⁸ Az ENSZ Közgyűlés 1965. December 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195), 1.1, 2.1. cikk

¹²⁷⁹ Az ENSZ Közgyűlés 1965. December 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195), 5. cikk

¹²⁸⁰ A CERD észrevételei az 1993-as a bennszülött státuszról szóló törvény kiegészítése kapcsán (UN Doc. ERD/C/54/Misc.40/Rev.2); A CERD 1999. március 18-i döntése (UN Doc. A/53/18); A CERD 1999. augusztus 16-i döntése (UN Doc. A/54/18).

jogai között. A törvény előremutató rendelkezéseinek nagy részét, a törvény 1998-as kiegészítése eltörölte. A CERD megállapította, hogy az ausztrál jogi szabályozás diszkriminatív, tekintve, hogy a bennszülött státusztól eltérő egyéb földre vonatkozó jogokat fokozottabb védelemben részesíti.¹²⁸¹

Szerencsére találni pozitív példákat is a joggyakorlatban: a maláj bíróságok utóbbi időben hozott ítéletei értelmében, az őslakos népek földekre vonatkozó igényei elsőbbséget élveznek az egyéb érdekekkel szemben. A *Malajziai Legfelsőbb Bíróság a Mohamed Nohing és 5 társa kontra Pahang Kormány és 3 társa*¹²⁸² ügyben nem pusztán megerősítette a *Sagong Tasi* ügyben¹²⁸³ hozott precedens értékű ítéletét – amelyben elismerte, hogy az Orang Asli népcsoportnak a *common law* alapján törvényi joga az őslakos cím –, hanem azt is kijelentette, hogy függetlenül a brit gyarmati időkben létrehozott *Maláj Rezervátum* lététől, az ősi földekre vonatkozó jogaik nem szűntek meg létezni. A jogok terjedelmének meghatározásakor a Malajziai Legfelsőbb Bíróság idézte a *Dél-Afrikai Legfelsőbb Bíróság Richtersveld* ügyben¹²⁸⁴ hozott ítéletét.¹²⁸⁵ A malajziai bíróságok ítélkezési gyakorlata kapcsán *Xanthaki* arra a következtetésre jutott, hogy: az őslakosok jogainak gyenge törvényi védelmét adott esetben sikeresen ellensúlyozhatja az igazságszolgáltatás által kialakított, számukra kedvező esetjog.¹²⁸⁶

3.3.2.8. *A meglévő törvények be nem tartása*

Az ötödik, az őslakos népek földtulajdonával kapcsolatban fellépő probléma a *már meglévő törvények be nem tartása az államok részéről*. A Fülöp-szigetek törvényhozása 1997-ben fogadta el az *őslakos népek jogairól szóló törvényt*, amely javarészt az ILO 169-es számú egyezményére épített, ennek megfelelően a jogok széles körét biztosítja az őslakos népek

¹²⁸¹ A témáról részletesen: THORBERRY 2002, pp. 218-223.

¹²⁸² Malajziai Legfelsőbb Bíróság, *Mohamed Nohing és 5 társa kontra Pahang Kormány és 3 társa*, 2012. december 19. (25-4-2007 AP)

¹²⁸³ Malajziai Legfelsőbb Bíróság, *Kerajaan Negeri Selangor és 3 Társa Kontra Sagong Bin Tasi és 6 Társa*, 2004. szeptember 24. (B-02 419-2002), paras. 31., 62

¹²⁸⁴ A Dél-afrikai Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, *Alexkor Limited és a Dél-Afrikai Köztársaság kormánya kontra Richtersveld közösség és mások*, 2003. október 14. (CCT 19/03)

¹²⁸⁵ Malajziai Legfelsőbb Bíróság, *Mohamed Nohing és 5 társa kontra Pahang Kormány és 3 társa*, 2012. december 19. (25-4-2007 AP), p. 7 (5-22. sor); p. 15 (5-18. sor)

¹²⁸⁶ XANTHAKI, Alexandra, Land Rights of Indigenous Peoples in South-East Asia. *Melbourne Journal of International Law*, 2003 (Vol. 4), Issue 2., pp. 467-496, p. 476.

számára. Papíron. A gyakorlatban a kormányzat kevés erőfeszítést tett a végrehajtása érdekében: nem biztosította a végrehajtáshoz szükséges pénzüsségeket, sőt mi több a későbbiekben a törvénnyel ellentétes politikát folytatott,¹²⁸⁷ amelyet az ENSZ mechanizmusai is kritikával illettek.¹²⁸⁸ A kambodzsai őslakosokról szóló törvény – amelyet szintén a második ILO egyezmény ihletett – hasonló sorsra jutott, ami a gyakorlati megvalósítást illeti.¹²⁸⁹ A CERD kritikával illette Ecuador-t, amiért a gyakorlatban nem valósította meg az őslakos földjogok védelmét.¹²⁹⁰ Hasonló a helyzet az Oroszországi Föderációban:¹²⁹¹ *Gail Osherenko* megállapítása értelmében – amelyet Xanthaki is oszt¹²⁹² – a problémák nem az orosz jogi szabályozás elégtelenségéből erednek, sokkal inkább annak be nem tartásából. Mind a garancia törvény, mind a *397. számú elnöki rendelet*¹²⁹³ elismeri az őslakos népek előjogait az általuk tradicionálisan használt területek vonatkozásában, ami feltételezi, hogy minden, a terület használatát érintő kérdésben konzultálni kell a helyi őslakos népekkel. Ezen előírásokat azonban a hatóságok gyakran ignorálják, az őslakos népek pedig nem rendelkeznek kellő érdekérvényesítő képességgel, hogy ki is kényszerítsék azt,¹²⁹⁴ az angolszász országok bíróságaihoz képest¹²⁹⁵ e téren kevés aktivitást mutató orosz igazságszolgáltatási rendszer keretein belül.

¹²⁸⁷ NOVELLINO, Dario, *The Ominous Switch: From Indigenous Forest Management to Conservation – The Case of the Batak on Palawan Island, the Philippines*. In: CHOLCHESTER, Marcus – ERNI, Christian (eds.), *Indigenous Peoples and Protected Areas in South and Southeast Asia*. IWGIA, Koppenhága, 1999. pp. 250-279., p. 273.

¹²⁸⁸ Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2008. december 1. (E/C.12/PHL/CO/4)

¹²⁸⁹ CERD, *The Rights of Indigenous Peoples in Cambodia*, 2010. p. 9. – Online elérhető: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/NGO_Forum_Cambodia76.pdf (2014. január 28.);

¹²⁹⁰ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2004. június 7. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.100), para. 12.

¹²⁹¹ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2003. december 12. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.94), para 39.

¹²⁹² XANTHAKI, Alexandra, *Indigenous Rights in the Russian Federation: The Rights Case of Numerically Small Peoples of the Russian North, Siberia, and Far East*. *Human Rights Quarterly*, 2004. (Vol. 26.) Issue. 1., pp. 74-105.

¹²⁹³ A kis létszámú északi népek lakóhelyének és gazdasági tevékenységeinek védelme érdekében kiadott 397. számú elnöki rendelet, 1992. április 22.

¹²⁹⁴ OSHERENKO, Gail, *Indigenous Rights in Russia: Is Title to Land Essential for Cultural Survival?* *Georgetown International Environmental Law Review*, 2001. (Vol. 13.), pp. 695-734., pp. 727-728.

¹²⁹⁵ Lásd McNeil cikkét!

3.3.3. Konklúziók a földhöz való joggal kapcsolatban

Az őslakos népek számára a tradicionálisan használt földterületek mind gazdasági, mind kulturális szempontból kiemelkedő jelentőséggel bírnak: amennyiben megfosztják őket tőle, gyökértelenné válnak, elvesztik önazonosságukat. Az ENSZ szervek – az anyagi jogi normák elégtelensége mellett – nem véletlenül alapozták a földek védelmét a kulturális jogok védelmére. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy létezik-e hatékonyabb módja e védelem garantálásának, példának okáért a földhöz való jog elismerése sui generis vagy valamilyen más jog részeként. Az amerikai közti rendszer a földhöz való jogot a tulajdonhoz való jog védelme révén garantálja, amelynek megvannak a maga előnyei – és egyben a hátrányai –; Olivier De Shutter ezzel szemben amellett foglal állást, hogy a földhöz való jog nem sui generis jog, ehelyett az élelemhez való jog részeként kell tekinteni rá. Több jelentésében és cikkében is kifejti e lehetséges megközelítést, valamint erre alapozva javaslatokat tesz a növekvő termőföld igény miatt fellépő földrablás lehetséges kiküszöbölési módjaira. A megközelítés abban a tekintetben újszerű, hogy nem pusztán tüneti kezelést nyújt egy létező és súlyos problémára, hanem megpróbál annak gyökeréig ásni, és megszüntetni az okait. Hosszútávon az egyedi – esetről-esetre – elbírált tulajdonjogi viták nem képesek effektív védelmet nyújtani: ameddig a befektetőknek nem kell számolniuk az általuk okozott kár költségeinek megtérítésével – amelyet jelenleg a társadalom fizet meg egyrészt a munkahelyek elvesztése, másrészt a magas rekultivációs költségek formájában –, addig nem lesznek érdekelték alternatív megoldások keresésében. Kiváló példával szolgálnak erre a bioüzemanyagok kapcsán felmerülő problémák: ameddig az első világbeli országok döntéshozóinak és befektetőinek nem kell számolniuk a bioüzemanyagok előállításának származékos költségeivel, addig nem várható változás. A szerző szerint ugyanakkor előbb-utóbb rá kell eszmélniük, hogy bioüzemanyagokra mutató egyre nagyobb kereslet hosszútávon komoly problémákat idéz elő: az élelmiszerárak növekedése globális szinten növelheti a társadalmi feszültségeket, amelyek adott esetben fegyveres konfliktusokba torkolhatnak. A mai globalizált világban – ahol az egyes folyamatok nem függetleníthetők egymástól – mindez további áremelkedést idézhet elő. Ennek figyelembevételével a bioüzemanyag nem annyira „bio” és nem annyira olcsó, mint ahogy az elsőre tűnik. Jóllehet a teljesen önellátó gazdálkodásra való visszatérés nem lehet a cél, azonban a mezőgazdaságnak vannak olyan ágai, amelyek a magas munkaerő igényük ellenére is képesek jelentős profitot termelni amellet, hogy munkahelyeket teremtvé, az államot is komoly közkiadások alól mentesítik. Az önfenntartó gazdálkodási módok meghonosításához az őslakos népek is

komolyan hozzájárulhatnak: a nemzeti parkok létesítéséhez kapcsolódóan az utóbbi években kialakult gyakorlat itt is követendőnek bizonyulhat. Ez utóbbi – a szerző véleménye szerint – azért lenne üdvözlendő fejlemény, mert ily módon a környezetvédelemmel és a fenntartható gazdálkodással kapcsolatos kérdésekbe való beleszólás révén, legalább az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad döntés elve érvényre jutna a földek vonatkozásában. Tekintettel arra, hogy az őslakos népeket megillető jogok az elmúlt évtizedekben lépésről-lépésre nyertek egyre szélesebb körű elismerést, e lépés, bizakodásra adna okot azt illetően, hogy a későbbiekben a földjeik feletti rendelkezés jogát teljes mértékben – korlátozásoktól mentesen – visszanyerhetik. A folyamat megkoronázása egy kötelező erővel bíró nemzetközi sztenderd kidolgozása lenne, amely szemben a mai megoldásokkal, egyértelműen rögzítené az őslakos népek jogait, lehetővé téve a jogaik hatékony védelmét.

3.4. Az őslakos népek kulturális jogai

3.4.1. Az őslakos népeket megillető kulturális jogokról általánosságban

Az őslakos népek történelmük során nem csak az önrendelkezéshez való joguk, valamint földjeik elvesztését voltak kénytelenek eltűrni, hanem egyedülálló, a világörökség szempontjából is fontos kultúrájuk sárba tiprását. E *kulturális erőszak* magában foglalja többek között: (i) az őslakosok kultúrájának üzleti haszonszerzés céljából történő felhasználását anélkül, hogy erre bármilyen engedélyt kértek volna az érintett csoportoktól; (ii) történelmük és mitológiájuk félreértelmezését, lejáratását; (iii) nyelvük, vallásuk háttérbe szorítását, a saját tudásuk tovább örökítéséhez való joguktól való megfosztásukat; (iv) családjaik, közösségeik szétszakítását, amellyel elvették tőlük az identitásukat.¹²⁹⁶

Az első kategória a *kulturális kizsákmányolás*, amely többféle elkövetési magatartásban manifesztálódik: *egyrésztől*, a kulturális javaik eltulajdonításában mind a gyarmatosítás korában,¹²⁹⁷ mind napjainkban.¹²⁹⁸ – Az ily módon megszerzett műtárgyakat a

¹²⁹⁶ COOMBE, Rosemary J., The Properties of Culture and the Politics of Possessing Identity: Native Claims in the Cultural Appropriation Controversy. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 1993. (Vol. 6.) No. 2., pp. 249-285.; p. 272.

¹²⁹⁷ RIDING IN, James, Without Ethics and Morality: A Historical Overview of Imperial Archaeology and American Indians. *Arizona State Law Journal*, 1992. (Vol. 24.); REPPAS II., Michael J., Empty International Museums' Trophy Cases of their Looted Treasures and Return Stolen Property to the Countries of Origin and the Rightful heirs of Those Wrongfully Dispossessed. *Denver Journal of International Law and Policy*, 2008. (Vol.36.) Issue 1., pp. 93-123.

mai napig birtokukban tartják a fejlett országok, és csekély jelét mutatják annak, hogy szándékukban állna visszaszolgáltatni azokat.¹²⁹⁹ – *Másrészről*, a transznacionális vállalatok a technológia fejlődésével olyan területekre is kiterjesztik a tevékenységüket, amelyek korábban elérhetetlenek voltak. *Harmadrészt*, az egyre nagyobb méreteket öltő turizmus is veszélyezteti az őslakos népek kultúráját, az ugyanis magával hozza a kulturális értékek fogyasztói javakká degradálódását. *Végezetül*, a gyógyszergyártók figyelmét az utóbbi években egyre inkább felkeltette az őslakos népek tudása a tradicionális orvosi praktikák terén, amelyet szeretnének a saját javukra fordítani.¹³⁰⁰

Az ún. kulturális erőszak második komponense a kulturális hierarchia elméletből eredeztethető – amely a későbbiekben kerül kifejtésre –, míg a harmadik és negyedik eleme nem más, mint a *Raphaël Lemkin* által¹³⁰¹ 1945-ben, a genocídium egyik fajtájaként azonosított *kulturális genocídium* vagy más kifejezést használva *etnocídium*, amelynek célja – a genocídiummal ellentétben – nem a közösséget alkotó egyének elpusztítása, hanem a csoport identitás tudatának felszámolása.¹³⁰² Az eredeti tervekkel ellentétben az etnocídium

¹²⁹⁸ JEDICKE, Philip, Germany attracts trade in looted artefacts, *Deutsche Welle*, 2014. október 24. Online elérhető: <http://www.dw.com/en/germany-attracts-trade-in-looted-artifacts/a-18019083> (2015. augusztus 13.)

¹²⁹⁹ Annak ellenére, hogy mások tulajdonának jogtalan elvételét – magyarul a lopást – a legtöbb társadalom norma rendszere tiltja, a kulturális javak szinte soha nem jutnak vissza a származási országukba. A fejlett világbeli múzeumok a legtöbb esetben azzal indokolják a visszaszolgáltatási kérelmek megtagadását, hogy a műkincsek biztosabb helyen vannak az európai múzeumokban, mint a származási országokban. El kell ismerni, hogy a Közel-Keleten az utóbbi években előforduló barbár cselekedetek legitimálják ezt az érvet, a világ többi – politikailag stabilabb – részén azonban nem helyt áll ez az érvelés. – SHYLLON, Folarin, Private Law beyond Markets for Goods and Services: The Example of Cultural Objects. *Uniform Law Review*, 2003. (Vol. 511.), pp. 511-527., pp. 512-513.; MCELROY, Damien, British Museum under pressure to give up leading treasures. *The Telegraph*, 2010. április 7. Online elérhető: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/7563963/British-Museum-under-pressure-to-give-up-leading-treasures.html> (2015. augusztus 14.); BURGESS, Kaya, British Museum guarding antiquity looted in Syria. *The Times*, 2015. június 5. Online elérhető: <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/article4460896.ece> (2015. augusztus 13.)

¹³⁰⁰ DAES, Erica-Irene, az ENSZ Munkacsoport elnökének tanulmánya az őslakos népek kulturális értékeinek és szellemi tulajdonának a megvédéséről. (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/28), paras. 18-20.

¹³⁰¹ LEMKIN, Raphaël, Genocide – A Modern Crime. *Free World*, 1945. (Vol. 4.), pp. 39- 43.

¹³⁰² OETTLER, Anika, Guatemala in the 1980s: A Genocide Turned into Ethnocide? *German Institute of Global and Area Studies*, 2006. március 1. Online elérhető: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=909187 (2015. augusztus 12.)

nem került be az 1948-as Genocídium egyezmény szövegébe, mint *sui generis* tényállás,¹³⁰³ ugyanis több, őslakos néppel rendelkező ország – többek között az Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada – ellenezte azt, attól való félelmében, hogy az említett csoportokkal szemben alkalmazott politikájuk miatt nemzetközi felelősségre vonásra kerülhet sor. A Lemkin által definiált, eredetileg a németek által a második világháborúban, a germanizálendő csoportokkal szemben alkalmazott módszereket¹³⁰⁴ – az anyanyelv használatának és oktatásának betiltása, kényszerű asszimiláció – ugyanis előszeretettel használták a gyarmatosító hatalmak és a később függetlenné váló országok hatóságai annak érdekében, hogy megszilárdítsák a saját hatalmukat. – E törekvések egyik legmeggrázóbb manifesztálódásának az ausztrál őslakos gyermekek szüleiktől való elválasztása tekinthető, amelyet az akkori kormányzat a gyerekek „civilizálásával” indokolt. – A kulturális genocídium kérdése az említett egyezmény elfogadását követően hosszú időre – majdnem négy évtizedre – lekerült a napirendről. Az 1980-as években a megerősödő és a nemzetközi szintre lépő őslakos mozgalmak révén került újfent terítékre a kérdés.¹³⁰⁵ Amint egy őslakos csoport vezetője fogalmazott: „a kiirtásunk legbiztosabb módja, a földjeinktől való elválasztásunk, amelynek eredményeként [...] idegen szokásokat kezdünk utánozni, idegen nyelveket fogadunk el és idegenek módjára kezdünk el gondolkozni, [e gondolatok] börtönbe zárják őslakos identitásunkat.”¹³⁰⁶

A fentiekre tekintettel, az UNDRIP előkészítő munkálatai során újfent előtérbe került az etnocídium kérdése, az UNDRIP tervezetének korai változatai *expressis verbis* tartalmazták volna az etnocídium tilalmát, az őslakos népek képviselői és a témával foglalkozó szakemberek egy része ugyanis kezdetektől fogva arra törekedett, hogy az UNDRIP ne pusztán a meglévő szabályokat kodifikálja, hanem új nemzetközi sztenderdeket

¹³⁰³ Jóllehet a *Christian Tennant – Mary Turpel* szerzőpáros szerint a nemzetközi jogban időközben végbement változásokra tekintettel levezethető annak szövegéből. – TENNANT – TURPEL, p. 296.

¹³⁰⁴ LEMKIN Raphaël, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation Analysis of Government Proposals for Redress*. Howard Fertig, Inc, New York, 1973., p. 79.

¹³⁰⁵ MAKO, Shamiran, *Cultural Genocide and Key International Instruments: Framing the Indigenous Experience*. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2012. (Vol. 19.), Issue 2., pp. 175-194., (a továbbiakban: MAKO) pp. 175-184.

¹³⁰⁶ SHUTKIN, William Andrew, *International Human Rights Law and the Earth: The Protection of Indigenous Peoples and the Environment*. *Virginia Journal of International Law*, 1991. (Vol. 31.), pp. 479 – 511.

is rögzítsen.¹³⁰⁷ Azok az államok azonban, amelyek a Genocídium egyezmény előkészületei során is ellenezték e tényállás rögzítését – és amelyek az UNDRIP –ról tartott szavazáson is nemmel voksoltak végül –, jelen esetben igyekeztek megakadályozni az etnocídium kifejezés használatát arra hivatkozva, hogy egyrészt e fogalmat a nemzetközi jog nem ismeri, ennek megfelelően az államoktól sem várható el, másrészt – az előbbiből is kifolyólag – nem lehet kellő pontossággal meghatározni az etnocídium fogalmi elemeit. Helyette az erőszakos asszimiláció kifejezést javasolták, amely véleményük szerint egyértelműen határozza meg a tilalmazott magatartások körét.¹³⁰⁸ A végleges szöveg egyfajta kompromisszumnak tekinthető: *egyrésztől* kimaradt az etnocídium kifejezés, *másrésztől* az UNDRIP 8. cikk (2) bekezdés (a) pontja tilt minden olyan cselekményt, amelynek célja vagy hatása az őslakos népek, kulturális identitásától és integritásától való megfosztása. Ez utóbbi a dolgozat szerzője szerint gyakorlatilag nem más, mint az etnocídium, akkor is, ha nem a nevéen nevezik.

3.4.2. Az őslakos népek kulturális jogait védeni hivatott legfontosabb dokumentumok és szervezetek

A kulturális jogokat a nemzetközi jog alapvetően a kisebbségvédelmi mechanizmusokra alapozva védi,¹³⁰⁹ az általános emberi jogvédelmi mechanizmusok a kulturális jogokra meglehetősen kevés figyelmet fordítanak,¹³¹⁰ annak ellenére, hogy az őslakosok jogaival foglalkozó szervek közül több is felhívta a figyelmet e jogok fontosságára. Az ENSZ keretein belül működő *Őslakos Ügyek Állandó Fóruma*¹³¹¹ példának okáért hangsúlyozta: „az őslakos népek tudásának és örökségének megőrzésének fontosságát, a

¹³⁰⁷ PRUIM, Sandra, Ethnocide and Indigenous Peoples: Article 8 of the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *Adelaide Law Review*, 2014. (Vol. 35.), Issue 2., pp. 269-308., pp. 274-283.

¹³⁰⁸ MAKO, pp. 187-189.

¹³⁰⁹ *A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ nyilatkozat* (Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135)), *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája* (aláírás: 1992. október 2., hatályba lépés: 1998. március 1.), *Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye* (aláírás: 1995. február 2., hatály: 1998. február 2.)

¹³¹⁰ COOMARASWAMY, Radhika, Identity Within: Cultural Relativism, Minority Rights and the Empowerment of Women. *The George Washington International Law Review*, 2002. (Vol. 34), No. 3., pp. 483 – 513., 488.

¹³¹¹ Az *Őslakos Ügyek Állandó Fórumának honlapja*. – *Online elérhető*: <http://undesadspd.org/IndigenousPeoples.aspx> (2014. január 22.)

hagyományos tudás hozzájárulását [...] az egyes ökoszisztémákon belül található természeti kincsek fenntartható mértékű kiaknázásához.”¹³¹²

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának értelmezése szerint az őslakos népek igényt tarthatnak a PPJNE 27. cikkében garantált védelemre; kiemelést érdemel a Bizottság 23. számú általános kommentárja, amelynek értelmében az őslakos népek kulturális identitása kellő alapot szolgáltat arra, hogy az említett cikk védelmét rájuk is kiterjesszék.¹³¹³ Ezen értelmezést erősítik továbbá a Bizottság jelentései¹³¹⁴ és joggyakorlata.¹³¹⁵ A *Lovelace* ügyben az ENSZ EJB kifejtette, hogy a csoporthoz való tartozás törvény általi elvétele egyet jelent azzal, hogy az illető személy elveszti annak minden előnyét, hogy egy indián közösségben él, elvesznek továbbá azok az erős érzelmi szálak, amelyek az otthonához, a barátaihoz, a családjaihoz kötötték, ezzel együtt elveszett az identitása is.¹³¹⁶

A GSZKJNE 15. cikke garantálja az egyén jogát a kulturális életben való részvételhez, továbbá, hogy a tudományos vagy művészi munkájával megszerzett jövedelmét élvezhesse.¹³¹⁷ E rendelkezés az őslakos népek számára meglehetősen kevés relevanciával bír: ők ugyanis a kultúrájuk pusztá létéért küzdenek, nem pedig azért, hogy részt vehessenek a többségi kultúrában.¹³¹⁸ Az ENSZ GSZKJB ugyanakkor, a hiányosságot érzékelve, kijelentette, hogy a kulturális életben való részvétel joga magában foglalja az egyének vagy a közösség által létrehozott kulturális alkotások hasznáiból való részesedés jogát;¹³¹⁹ továbbá a GSZKJB az általa kiadott útmutatásokban arra ösztönzi az államokat, hogy a Bizottságnak benyújtandó jelentéseikben térjenek ki a területükön élő őslakos népek kulturális helyzetének

¹³¹² Az Őslakos Ügyek Állandó Fórumának első ülészakáról készült jelentés (UN Doc. E/2002/43/Rev.1), para. 26.

¹³¹³ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja*, para 3.2.

¹³¹⁴ Az ENSZ EJB záró észrevételei Thaiföld kapcsán, 2005. július 8. (UN Doc. CCPR/CO/84/THA), para. 24.; Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2004. december 2. (UN Doc. CCPR/CO/82/FIN), para. 17.; Az ENSZ EJB, záró észrevételei Suriname kapcsán 2004. május 4. (UN Doc. CCPR/CO/80/SURI), para. 21.;

¹³¹⁵ ENSZ EJB, *Lovelace kontra Kanada*, 1981. július 30. (CCPR/C/13/D/24/1977); ENSZ EJB, *Lubicon Lake Band kontra Kanada*, 1990. március 26. (CCPR/C/38/D/167/1984); ENSZ EJB, *Ilmari Länsman és társai kontra Finnország*, 1994. október 26. (CCPR/C/52/D/511/1992); ENSZ EJB, *Jouni E. Länsman és társai kontra Finnország*, 1996. október 30. (CCPR/C/58/D/671/1995); ENSZ EJB, *Jouni E. Länsman és társai kontra Finnország*, 2005. március 17. (CCPR/C/83/D/1023/2001)

¹³¹⁶ ENSZ EJB, *Lovelace kontra Kanada*, 1981. július 30. (CCPR/C/13/D/24/1977), para 9.9.

¹³¹⁷ Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3), 15. cikk

¹³¹⁸ XANTHAKI 2007, p. 198.

¹³¹⁹ AZ ENSZ GSZKJB jelentése a 7. ülészakáról (UN Doc. E/1993/22.), paras 202., 203.

elemzésére.¹³²⁰ A Bizottság munkájának köszönhetően növekedett a GSZKJNE relevanciája az őslakos népek tekintetében, a kulturális életben való részvétel joga lehetővé teszi az őslakos népek kultúrájának megőrzését és támogatását.¹³²¹ Kiváló példa az imént ismertetett védelmi mechanizmusra *Bolívia* esete, ahol az ENSZ GSZKJB aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy Bolíviában az őslakos népeket hátrányos megkülönböztetés éri az oktatásban, továbbá az állam nem ismeri el az őslakosok, mint különálló csoport kulturális jogait.¹³²²

A CERD az alapul szolgáló egyezményt szintén oly módon értelmezte, hogy az alkalmas legyen az őslakos népek jogainak védelmére. Az egyezmény egy meglehetősen általános megfogalmazást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy vallási és kulturális jogok terén vagy az oktatásban és a kulturális életben való részvétel során tilos megkülönböztetést alkalmazni.¹³²³ Amellett, hogy az államokról szóló jelentéseiben¹³²⁴ rendszerint utal az őslakos népek jogaira, az 51. számú ajánlásában az őslakos kultúra különállóságának elismerésére és tiszteletben tartására szólította fel az érintett államokat, utalva arra, hogy kultúrájuk olyan érték, amely az állam identitásához tartozik.¹³²⁵

Ellentétben az előző két dokumentummal, a gyermekjogi egyezmény három rendelkezése is utal az őslakos származású gyermekekre, illetve azok kulturális jogaira.¹³²⁶ Ezen túlmenően a CRC – a fenti bizottságokhoz hasonlóan – szintén igyekezett szélesíteni az egyezmény hatókörét. A Bizottság foglalkozott a szüleiktől elszakított őslakos származású gyermekek problémájával,¹³²⁷ továbbá felhívta a figyelmet arra, hogy az őslakos származású gyermekek

¹³²⁰ ENSZ GSZKJB, Revised Guidelines regarding the Form and Contents of Reports to be submitted by State Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/C.12/1991/1.

¹³²¹ THORNBERRY 2002, p. 197.

¹³²² AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2001. május 21. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.60), para 14.

¹³²³ Az ENSZ Közgyűlés 1965. December 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195), 5. cikk

¹³²⁴ AZ ENSZ GSZKJB záró észrevételei Argentína kapcsán, 2004. december 10 (UN Doc. CERD/C/65/CO/1)

¹³²⁵ Az ENSZ GSZKJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú ajánlása* (U.N. Doc. A/51/18)

¹³²⁶ Az ENSZ Közgyűlés 1989. november 20-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3) 17.,29., 30. cikk

¹³²⁷ Az ENSZ GYB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2005. szeptember 13. (CRC/C/15/Add.268.), paras. 31.,32.

hátrányt szenvednek az oktatás terén.¹³²⁸ E mellett külön figyelmet szentelt a dalit származású gyermekeket érő, a kasztrendszeren alapuló hátrányos megkülönböztetésnek.¹³²⁹

Az *Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete* (a továbbiakban angol nevének rövidítése nyomán: UNESCO) számos kiadványában hangsúlyozta a különböző kultúrák tiszteletben tartásának fontosságát. Az 1966-os, a *Nemzetközi kulturális együttműködés alapjairól szóló nyilatkozat* deklarálja, hogy „minden kultúrában ott rejlik az érték és a méltóság, amelyet védeni és óvni kell.”¹³³⁰ A 12 évvel későbbi, 1978-as *UNESCO nyilatkozat a fajról és a faji előítéletről*, kinyilvánítja minden egyén és csoport jogát arra, hogy különbözzék [a társadalom többi részétől].¹³³¹ Az UNESCO 1982-es kultúrpolitikai világkonferenciáján kihirdették „a kulturális identitáshoz” való jogot.¹³³² A 2001-es *Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről*, a kulturális sokszínűséget az emberiség örökségeként definiálta, amely védelmet érdemel.¹³³³ A 2005-ös, *a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló egyezmény* megerősítette, hogy a kulturális sokszínűség csak és kizárólag az emberi jogokon keresztül védhető meg. Az egyezmény értelmében minden kultúrát egyenlőként kell elismerni és tiszteletben tartani, beleértve a kisebbségek és az őslakos népek kultúráját is. Az egyezmény továbbá felhívja az államokat, hogy teremtsenek olyan környezetet, amely elősegíti e csoportok kulturális értékeinek megőrzését és fejlődését.¹³³⁴

A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ nyilatkozat, bár nem tartalmaz expressis verbis utalást az őslakos népekre, segít meghatározni a PPJNE 27. cikkében foglalt jogok tartalmát: az 1992-es nyilatkozat deklarálja a kollektív jogok meglétét, hangsúlyozza a kisebbségekhez tartozók kultúrájának és hagyományainak fontosságát, illetve ez utóbbi kettő vonatkozásában, a fennmaradás biztosításának fontosságát. A nyilatkozat értelmében: „Az államoknak – ahol helyénvaló – intézkedéseket kell tenniük az oktatás terén, hogy ösztönözzék a területükön élő kisebbségek

¹³²⁸ Az ENSZ GYB záró észrevételei Ecuadorról, 2005. szeptember 13. (CRC/C/15/Add.262.), paras. 73.,74.

¹³²⁹ Az ENSZ GYB záró észrevételei Nepálról 2005. június 3. (CRC/C/15/Add.261.), para. 36.

¹³³⁰ A Nemzetközi kulturális együttműködés alapjairól szóló UNESCO nyilatkozat (aláírás: 1966. november 4.) 1. cikk.

¹³³¹ A fajról és a faji megkülönböztetésről szóló UNESCO nyilatkozat (aláírás: 1978. november 27.), 1., 5. cikk

¹³³² Az UNESCO 1982-es kultúrpolitikai világkonferenciája (Mexikó város, 1982. július 26. – augusztus 6.)

¹³³³ Az UNESCO *Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről* (aláírás: 2001. november 2.), 1., 7. cikk

¹³³⁴ Az UNESCO kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló egyezménye (aláírás: 2005. október 20.), 1., 3., 7., 8. cikk

történelmének, hagyományainak, nyelvének és kultúrájának ismeretét. A kisebbségekhez tartozó személyeknek legyen lehetőségük ismereteket szerezni a társadalom egészéről.¹³³⁵ E tanulási kötelezettség kétirányú: nem csak a többségi társadalomnak kell tanulnia az őslakos népekről, az őslakos népeknek is ismeretekkel kell rendelkezniük a többségi társadalomról; az egyén számára ugyanis mind az őslakos, mint a nemzeti kultúra fontos. Mindkettő ismerete elvezethet egyfajta „egységhez a sokszínűségben.” a kölcsönös ismeretek tiszteletet és szoros köteleket teremtenek a különböző csoportok között. Ennek megfelelően *Alexandra Xanthaki* szerint a fundamentalista ideológiák, melyek az őslakos kultúra tiszta formájának megőrzését követelik, nem kívánatos eredménnyel járhatnak, ennek megfelelően azokat kellő fenntartással kell kezelni.¹³³⁶

3.4.3. Tenni vagy nem tenni?

A PPJNE 27. cikkének – valamint a gazdasági és szociális jogok – értelmezése kapcsán gyakran felmerül a kérdés, hogy a szóban forgó rendelkezések tartózkodást, vagy tevőleges magatartást¹³³⁷ követelnek-e meg az államtól. Tomuschat¹³³⁸ és *Manfred Nowak*¹³³⁹

¹³³⁵ Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135). 1 – 5. cikk

¹³³⁶ XANTHAKI, p. 200.

¹³³⁷ A GSZKJNE 2. cikkének (1) bekezdése értelmében a részes államok kötelezik magukat, hogy a rendelkezésre álló erőforrásaikkal és eszközeikkel – ideértve különöse a jogszabályi eszközöket – biztosítják az Egyezségokmányban garantált jogok gyakorlását. E rendelkezés nyilvánvalóan nem tekinthető eredmény kötelelemnek, helyette az államnak azt kell bizonyítania, hogy a lehetőségeihez mérten eleget tett a kötelezettségvállalásainak, az említett jogok csak különleges esetekben válnak kikényszeríthetővé. Példának okáért az élelemhez való jog kapcsán az állam elsősorban csak az élelemhez való hozzáférés lehetőségét köteles biztosítani – akár a minimálbér előírása, akár egyéb megoldás révén –, e jog azonban alanyi jogként is értelmezhetővé válik amennyiben a lakosság egy csoportja önhibáján kívül – természeti katasztrófa vagy fegyveres konfliktus nyomán – képtelenné válik gondoskodni a saját élelmezéséről. E megoldás, vagyis a progresszív megvalósíthatóság rögzítése több okból ered, az *első*, hogy az államok nem óhajtottak olyan kötelezettségeket vállalni, amelyek teljesítése a polgári és politikai jogokéval ellentétben komoly anyagi kötelezettséget jelent. A másik – Kardos Gábor – által említett ok, hogy az Egyezségokmány elfogadásának idején – a második világháborút követő, de az olajválságokat még megelőző „aranykorban” – a töretlennek látszó gazdasági fejlődés közepette a szerződés atyjai nem látták okát annak, hogy a fokozatos megvalósíthatóság előbb utóbb ne vezetne el az említett jogok teljes implementálásához. – SZEMESI 2013, p. 92.; KARDOS, Gábor: *Universal Justification for Social Rights. Miskolc Journal of International Law*, 2009. (Vol. VI.), No. 1., pp. 18-23.

véleménye szerint a cikk egyértelműen tartózkodást követel meg az államtól azáltal, hogy a „nem lehet megtagadni”¹³⁴⁰ szófordulatot használja.¹³⁴¹ E megközelítésben az államot semmilyen pozitív, tevőleges kötelezettség nem terheli. Véleményüket számos szerző vitatja: Capotorti, Thornberry, Sohn, Ermacora és Cholewinski szerint a 27. cikk tevőleges magatartást követel meg az államtól.¹³⁴² Thornberry azzal érvel, hogy amennyiben ez nem így lenne, akkor a 27. cikk tulajdonképpen csak a diszkrimináció tilalmát ismételné meg.¹³⁴³ Ezt a megközelítést támasztja alá, hogy a cikk implementálása a gyakorlatban jelentős mennyiségű¹³⁴⁴ – emberi és anyagi – erőforrást igényel.¹³⁴⁵ Az ENSZ EJB ez utóbbi álláspontot osztja: a korábban említésre került 23. számú általános kommentárjában kifejti, hogy az államoknak a PPJNE 27. cikkének implementálása érdekében tevőleges magatartást kell tanúsítaniuk, amelybe az is beletartozik, hogy a valamely kisebbséghez vagy őslakos csoporthoz tartozó személyeket meg kell védeniük a harmadik személyektől is, amennyiben azoknak szándéka, hogy jogaikban korlátozzák az előbbieket.¹³⁴⁶ Ezen túlmenően, a Bizottság gyakran kér információt az államoktól arra vonatkozóan, hogy milyen tevőleges intézkedésekkel biztosították az őslakos népek jogait: 2003-ban a testület üdvözölte a Fülöp-szigetek által tett pozitív lépéseket, ugyanakkor további lépéseket sürgetett.¹³⁴⁷ Guatemalát

¹³³⁸ TOMUSCHAT, Christian, Protection of Minorities under Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights. In BERNHARDT R. et al (eds.): *Völkerrecht als Rechtsordnung. Internationale Gerichtsbarkeit. Menschenrechte: Festschrift für Hermann Mosler*. Springer, Heidelberg, 1983. pp. 949-979.

¹³³⁹ NOWAK, Manfred, *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. N.P. Engel, Arlington, 1993. p. 947

¹³⁴⁰ „...shall not be denied...”

¹³⁴¹ SPILIOPOULOU ÁKERMARK, p. 128.; CHOLEWINSKI, Ryszard, State Duty towards Ethnic Minorities: Positive or Negative? *Human Rights Quarterly*, 1988. (Vol. 10), No. 3., pp. 344 – 371.

¹³⁴² XANTHAKI, p. 202.

¹³⁴³ THORNBERRY, Patrick, *International Law and the Rights of the Minorities*. Clarendon Press, Oxford, 1991. (a továbbiakban: THORNBERRY 1991) 181.

¹³⁴⁴ Ennek pontos meghatározása azonban sem az Egyezségokmány, sem annak előkészítő iratai alapján nem lehetséges. Részletesen lásd: KARDOS Gábor, *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi védelmének egyes kérdései*. Gondolat kiadó, Budapest, 2003., pp. 62-75.

¹³⁴⁵ CAPOTORTI, A., az ENSZ különleges rapporteurének jelentése az ENSZ Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottsága részére (UN Doc. E/CN4/Sub2./384/Add.1-7, Add.2.) para 132.

¹³⁴⁶ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja*, para 6.2.

¹³⁴⁷ Az ENSZ EJB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2003. december 1. (UN Doc. CCPR/CO/79/PHIL), para. 16.

arra kérte, hogy hozzon intézkedéseket az őslakos népesség védelme érdekében, egyben biztosítsa, hogy az intézkedések végrehajtása ne csak papíron, de a gyakorlatban is végbe menjen.¹³⁴⁸ A Bizottság gyakorlatában számtalan további példát is találni hasonló kérésekre.¹³⁴⁹

A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ nyilatkozat szintén a második álláspontot támasztja alá: 1. cikke értelmében „(1) Az államok a saját területükön védik a kisebbségek létezését és nemzeti vagy etnikai, kulturális, vallási és nyelvi identitását, valamint ösztönzik ezen identitás előmozdításának feltételeit. (2) Az államok megfelelő törvényhozási és egyéb intézkedéseket fogadnak el e célok megvalósítása érdekében.”¹³⁵⁰ Az idézett cikk nyelvezetéből egyértelmű, hogy az állam tevési kötelezettsége nem opcionális, hanem kötelező jellegű.¹³⁵¹ A nyilatkozat 2. cikke szinte egy az egyben megismétli a PPJNE 27. cikkének rendelkezéseit egy apró, de mégis jelentős különbséggel: az előbbiben szereplő „nem lehet megtagadni” szófordulat helyett a „joguk van” kifejezést használja. Az említett egyezmény alapján a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van szabadon és beavatkozás, vagy bármilyen megkülönböztetés nélkül – mind a magánéletben, mind nyilvánosan – élvezni saját kultúrájukat, hirdetni és gyakorolni saját vallásukat, valamint használni saját nyelvüket.¹³⁵² Az ILO 169-es számú egyezménye szintén egyértelműen tevőleges magatartást ír elő az államok számára, az őslakos népek kultúrájának megőrzése terén. Az egyezmény 4. cikke (1) bekezdése értelmében az „államoknak különleges intézkedéseket kell hozniuk annak érdekében, hogy megóvják az érintett személyeket, az intézményeket, a tulajdont, a munkát, a kultúrát és a környezetet.”¹³⁵³ Hasonlóképpen, az UNDRIP rendelkezéseiből is egyértelműen az következik, hogy az államnak tevőleges kötelezettsége áll fenn az őslakos népek kulturális jogaival szemben. A 8. cikk értelmében: „Az államnak hatékony mechanizmusokat kell biztosítania a megelőzés, illetve – a jóvátétel érdekében – minden olyan cselekedettel

¹³⁴⁸ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2001. augusztus 27. (UN Doc. CCPR/CO/72/GTM), para. 29.

¹³⁴⁹ AZ ENSZ EJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2001. április 26. (UN Doc. CCPR/CO/72/VEN), para. 28.; Az ENSZ EJB 1991. évi jelentése (A/46/40/), para. 488-489.; ENSZ EJB 1992. évi jelentése (A/47/40) para. 64.,

¹³⁵⁰ Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135). 1. cikk

¹³⁵¹ A szöveg eredetijében a „shall” ige szerepel, amely szintén alátámasztja ezt a megállapítást.

¹³⁵² Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135). 2. cikk

¹³⁵³ Az ILO 169. számú egyezménye, 2.cikk.

szemben, amelynek célja vagy következménye, hogy [az őslakosokat] mint különálló népeket az integritásuktól, avagy kulturális értékeiktől, avagy etnikai identitásuktól megfosszon.”¹³⁵⁴

A regionális kisebbségvédelmi mechanizmusok keretein belül – az univerzális mechanizmusokhoz viszonyítva – nagyobb hangsúlyt kap a pozitív intézkedések követelménye. Az *Európa Tanács* keretein belül elfogadott *Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye* 5. cikke értelmében „a Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy támogatják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára kultúrájuk megőrzését és fejlesztését, úgyszintén identitásuk, nevezetesen vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük megőrzésének feltételeit.” A 12. cikk ennél is egyértelműebben fogalmaz: „a Felek, ha szükséges, az oktatás és a kutatás területén intézkednek úgy a nemzeti kisebbségek, mint a többség kultúrájának, történelmének, nyelvének és vallásának megismerése előmozdítására.”¹³⁵⁵

3.4.4. Az őslakos népek kulturális jogainak effektív védelmét akadályozó tényezők a nemzetközi jogban

A fenti példák ellenére a legtöbb nemzetközi dokumentum nem szentel kellő figyelmet az őslakosok kultúrájának, legalábbis nem olyan módon, hogy az az őslakos népesség számára is elfogadható legyen. Negligálják az államban élő, a többségi társadalomtól különböző csoportok kultúráját, a kultúrához való viszonyulásukat, a kulturális javakat pedig az állam tulajdonaként kezelik. Ily módon nem pusztán nehezítik az őslakosokat megillető jogok védelmét, hanem támogatást nyújtanak az állam számára, hogy az őslakosok kulturális javai felett rendelkezzenek.

E hozzáállás több dologból eredeztethető: *egyrésről* az ún. *kulturális hierarchia* elméletből, amelynek értelmében az őslakos népek társadalma, normarendszere és kultúrája alsóbbrendű a fejlettebb gyarmatosító civilizációkéhoz képest. Jóllehet az elmélet, a XX. század közepén diszkreditálódott a nemzetközi jogban, szellemisége és hatása a mai napig kísért.¹³⁵⁶ *Másrészt* vélelmezhető, hogy az államok – hasonlóan, mint az önrendelkezéshez való jog esetében – azért félnek a kisebbségben lévő csoportok részére több jogosultságot garantálni, mert veszélyben érzik az e téren fennálló hegemóniájukat. E félelem ugyanakkor

¹³⁵⁴ Uo., 8. cikk

¹³⁵⁵ Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye (aláírás: 1995. február 2., hatály: 1998. február 2.), 5., 12. cikk

¹³⁵⁶ AHRÉN, p. 64.

megalapozatlan: az őslakos népek és a témával foglalkozó szerzők célja nem az, hogy kiiktassák a nemzetközi jogból a sajátjuktól eltérő szemléleteket, hanem az, hogy azok mellett létjogosultságot biztosítsanak az egyéb koncepciók részére is. A kultúra minden ismertett megközelítése hozzájárul a közös örökség megvédéséhez, és ily módon létjogosultsággal bír. Az alapvető probléma azon túl, hogy a nemzetközi dokumentumok nagy része nem ismeri az őslakosok igényeit, az, hogy a meglévő, kisebbségvédelemmel foglalkozó dokumentumok ugyan garantálnak bizonyos jogokat a kisebbségek számára, de ezek ugyanakkor az őslakos népek számára irrelevánsak.¹³⁵⁷

A fent ismertetett okokból kifolyólag az őslakos népeknek három jelentős problémával kell szembenéznük. Az *első*, hogy az őslakos és a nem őslakos népek másként értelmezik a kultúra fogalmát. A *második*, hogy a nemzetközi jog a kulturális javakat elsősorban pénzben kifejezhető értékű tárgyként kezeli, jóllehet ez a koncepció az őslakos népek számára elfogadhatatlan. A *harmadik* pedig, hogy a nemzetközi jog a kulturális jogok alanyaként alapvetően az államokat ismeri el, nem pedig a csoportokat, ez utóbbiból következik az őslakos népek kulturális autonómiájának meglehetősen korlátozott volta.¹³⁵⁸

3.4.4.1. *A kultúra eltérő értelmezése*

Az őslakos népek számára a kultúra az embertársaikkal, a földjeikkel, a növény- és állatvilággal fenntartott kapcsolat eredményeképpen jön létre, *számukra nem kötődik hozzá kereskedelmi érték.* – Legalábbis nem olyan mértékben, mint az *euroatlanti* civilizációban. – Kultúrájuk egy komplex rendszer, saját filozófiai és logikai alapokkal.¹³⁵⁹ Azok a nemzetközi dokumentumok, amelyek a kulturális értékeket hivatottak védeni, alapvetően az euroatlanti civilizációnak a kultúráról alkotott nézeteit tükrözik: a kulturális javak az emberiség közös örökségét képezik, és pénzben kifejezhető értékük van, ezáltal kereskedelmi ügylet tárgyai lehetnek. A jogok alapvetően az államot illetik meg, amelynek jogában áll megvédeni a nemzeti javakat; az egyéneket e kulturális javakra vonatkozóan pusztán az azokhoz való hozzáférés joga illeti meg, amely magában foglalja a kulturális javak előállítására révén szerezhető jövedelmet, illetve az előállított kulturális javak „fogyasztását”, amelynek

¹³⁵⁷ XANTHAKI 2007, p. 214., 227.

¹³⁵⁸ XANTHAKI, 2007, p. 204.,

¹³⁵⁹ DAES, Erica-Irene, ENSZ Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoport elnökének előzetes jelentése (UN Doc.E/4/Sub.2/1994/31), para. 8.

ellentételezése szintén anyagi javakkal történik.¹³⁶⁰ Mint ahogy azt egy őslakos származású művész az ausztrál bíróságok előtt kifejtette: „Amíg a nyugati törvények értelmében művészként megilletnek a szerzői jogok, addig a bennszülöttek törvényei szerint nem élhetek olyan eszközökkel, amelyek révén a többi *yalgnu* származású ember jogait csorbítanám.”¹³⁶¹ A fentiekre tekintettel a nemzetközi szakirodalomban kibontakozóban van a kultúra egy újfajta, az őslakos népek igényeit figyelembe vevő koncepciója. Ennek értelmében a kultúra: „egy, magát a többi hasonló csoporttól megkülönböztető, olyan csoport tárgyi és szellemi alkotásainak és tevékenységeinek összessége, amely értékek, szimbólumok és gyakorlatok zárt rendszerét alkotja, amelyet az adott kulturális csoport időről időre reprodukál, és amely az egyén számára útjelzőként szolgál a mindennapi életben történő eligazodás során, valamint a társas kapcsolatok terén.”¹³⁶²

A Kultúra és Fejlődés Világbizottság jelentése: A Kreatív sokszínűség – egy az UNESCO keretein belül elfogadott dokumentum – VII. fejezete deklarálja: „A nem kézzelfogható örökség, mint a helységnevek vagy a helyi tradíciók, szintén a kulturális örökség részét képezik. Különös fontossággal bír a természet és az ezek között megvalósuló interakció: a kollektív, természetes tájkép. Csak és kizárólag ezek megóvása révén érhető el, hogy az őslakosok kultúráját történelmi perspektívában szemlélhessük. A kulturális tájkép számos őslakos nép számára egyfajta történelmi és kulturális keretként szolgál.”¹³⁶³ Az emberi jogvédelmi mechanizmusok szintén sokat tettek azért, hogy e jogok elismerést nyerjenek. Az ENSZ EJB a 23. számú általános kommentárjában kijelentette, hogy „a kultúrának számos megjelenési formája van.”¹³⁶⁴ A Bizottság a *Kitok* és a *Lubicon Lake Band* ügyekben megerősítette ezt az álláspontot.¹³⁶⁵ Hasonlóképpen tett, a CERD a 23. számú általános ajánlásában „az elkülönült őslakos kultúra, történelem, nyelv és életmód tiszteletére

¹³⁶⁰ STAVENHAGEN, Rodolfo, Cultural Rights: A Social Science Perspective. In: NIEC, Halina (ed.) *Cultural Rights & Wrongs*, UNESCO, Párizs, 1998. pp. 1-20. (a továbbiakban: STAVENHAGEN 1998), pp.3-4.; XANTHAKI 2007, pp. 204 – 205.

¹³⁶¹ Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Milpururru kontra Indfurn Pty Ltd. és társai*, 1994. december 13. (130 ALR 659), para. 87.

¹³⁶² STAVENAGEN 1998, p. 5.

¹³⁶³ *Kreatív sokszínűség – A Kultúra és Fejlődés Világbizottság jelentése* (CLT-96/WS-6), 1996.

¹³⁶⁴ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja*, para. 7.

¹³⁶⁵ ENSZ EJB, *Ivan Kitok kontra Svédország*, 1988. július 27. (CCPR/C/33/D/197/1985); ENSZ EJB, *Lubicon Lake Band kontra Kanada*, 1990. március 26. (CCPR/C/38/D/167/1984)

hívta fel a figyelmet, mint amely gazdagítja az állam kulturális identitását.”¹³⁶⁶ A kultúra fent említett tág értelmezése az élet minden területét lefedi: a tudás, a hiedelemvilág, a művészet, az erkölcs, a törvények és a szokások védelmét; a kultúra [ily módon] kapcsolódik a nyelvhez, az irodalomhoz, a filozófiához, a valláshoz, a tudományhoz és a technológiához is.¹³⁶⁷ E komplex, átfogó szemléletet – mint az fentebb említésre került – a nemzetközi jog az 1980-as évekig, kevés kivételtől eltekintve negligálta.

Egyike e kivételeknek az *UNESCO 1989-es ajánlása a hagyományos kultúra és a folklór védelme érdekében*.¹³⁶⁸ A dokumentum az „A” cikkében a következőképpen határozza meg a folklór fogalmát: „A folklór (vagy hagyományos kultúra) egy kulturális közösség hagyományokon alapuló alkotásainak az összessége, amelyek egy-egy csoport vagy egyén révén nyernek kifejezést, és amelyek egy közösség elvárásait jelzik, amennyiben annak kulturális és társadalmi identitását tükrözik; mintái és értékei szájhagyomány és utánpótlás útján, vagy más módon öröklődnek és terjednek. Műfajai többek között a nyelv, az irodalom, a zene, a tánc, a játék, a mitológia, a rítus, a szokások, a kézművesség, az építészet és más művészetek.”¹³⁶⁹ A Preambulum hangsúlyozza, „a folklór társadalmi, kulturális és politikai jelentőségét, szerepét a népek történelmében, valamint helyét a jelenkor kultúrájában, aláhúzva, hogy a folklór a kulturális örökség és az élő kultúra integráns része.”¹³⁷⁰ Habár a dokumentum érdeme vitathatatlan a tekintetben, hogy kiemeli a kultúra védelmének fontosságát, azáltal, hogy a folklórról beszél, az őslakos népek kultúráját egy múltbéli jelenségként kezeli, *befagyasztja* azt a múlt egy meghatározott időpontjában – hívja fel a figyelmet Xanthaki¹³⁷¹ –; ezzel szemben az őslakos népek többször hangsúlyozták, hogy a kultúrájuk élő jelenség, nem pedig a régmúlt holt hagyatéka.¹³⁷²

Ezzel szemben a jelenlegi joggyakorlat kevés kivételtől eltekintve csak olyan felhasználási módok számára garantál védelmet, amelyek hagyományosnak tekinthetők, „befagyasztva” ezáltal az őslakos népek gazdasági tevékenységeit egy bizonyos fejlettségi

¹³⁶⁶ A CERD, az őslakos népekről szóló 23. számú általános ajánlása, para 4 (a)

¹³⁶⁷ THORBERRY 1991, p. 188.

¹³⁶⁸ Az UNESCO 1989-es ajánlása a hagyományos kultúra és a folklór védelmére (1989. november 19.)

¹³⁶⁹ Uo. „A” cikk

¹³⁷⁰ Az UNESCO 1989-es ajánlása a hagyományos kultúra és a folklór védelmére (1989. november 19.), Preambulum

¹³⁷¹ XANTHAKI, p. 208.

¹³⁷² Az ENSZ Munkacsoport jelentése az Emberi Jogok Bécsi Világkonferenciájára részére 1993. június 18-án, Preambulum, para. 4.

szinten, elzárva az utat a további fejlődéstől. Kiváló példa erre a Kanadai Legfelsőbb Bíróság által a *Van der Peet* ügyben¹³⁷³ kidolgozott teszt, amelynek értelmében az őslakos közösségek tagjai csak olyan tevékenységeket végezhetnek az őslakos státusz nyújtotta előnyök – példának okáért adómentesség – mellett, amelyeket az őseik már a kolonizációt megelőzően is végeztek. E megközelítés oka, hogy a többségi társadalom körében az őslakos népekről élő sztereotípiák jelentős mértékben befolyásolják az őslakos népek kultúrájáról és annak elemeiről kialakuló képet. Az inuit szó hallatán a legtöbbszörnek egy prémbe öltözött, az iglujja előtt álló őslakos képe sejlik fel, jóllehet manapság már csak az inuitok elenyésző százaléka lakik hókunyhókban és általában ők is csak átmeneti jelleggel, a vadászszезон idején. Számukra a klímaváltozás és a környezetkárosító tevékenységek hatásai nem azért jelentenek kihívást, mert elolvadnak a hókunyhóik,¹³⁷⁴ hanem mert lehetetlenné teszi, hogy folytassák a tradicionális gazdasági tevékenységeiket. Ily módon a „jogok befagyasztásának” koncepciója kétszeresen is sújtja az őslakos közösségeket: egyrészt a tradicionális tevékenységeik lehetetlenné tétele révén, másrészt pedig a fejlődési lehetőségek elzárása révén.¹³⁷⁵ Az ebből eredő problémákkal a dolgozat harmadik fejezete foglalkozik részletesen.

3.4.4.2. *A kulturális tulajdonjog koncepciója*

Mint az előző pontban kifejtésre került, az őslakos népek a kultúrára úgy tekintenek, mint amely a közösség része: „Egyetlen személy sem rendelkezik tulajdonjoggal vagy birtokol élő dolgot. Földanyánk, valamint növény és állat testvéreink megbecsülést érdemlő szuverén teremtmények, akik jogokkal rendelkeznek, amellet, hogy a mi túlélésünkben is szerepet játszanak.”¹³⁷⁶ Számukra a kultúra az emberi lények, az állatok, a növények, a helyek közötti folytonos körforgás része, amelyben nincsen helye gazdasági jellegű megfontolásoknak.¹³⁷⁷ A nemzetközi dokumentumuk jelentős része ezzel szemben a kulturális javakat tőkeként és

¹³⁷³ Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Regina kontra Van der Peet* (1997) 2 S.C.R. 507

¹³⁷⁴ ENJABiz, Az Inuit Circumpolar Conference beadványa az EJABiz-hez az Egyesült Államok által előidézett környezeti változások tárgyában (2005. december 7.) Online elérhető: <http://www.inuitcircumpolar.com/inuit-petition-inter-american-commission-on-human-rights-to-oppose-climate-change-caused-by-the-united-states-of-america.html> (2015. november 9.)

¹³⁷⁵ HOHMANN, Jessie, Igloo as Icon: A Human Rights Approach to Climate Change for the Inuit. *Transnational Law & Contemporary Problems*, 2009. (Vol. 18.), Issue 2., pp. 295-316., pp. 297., 301-302., 306., 308., 3013-315.

¹³⁷⁶ Az Indián Szerződési Tanács vitairatai a biológiai sokféleségről és a bioetikáról (1996. augusztus 30.), 5.

¹³⁷⁷ XANTHAKI 2007,p. 209.

tulajdonként értelmezi. Az 1954-es, a *kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződés* példának okáért a következőképpen definiálja a kulturális javakat: „eredettől vagy a tulajdoni viszonyoktól... azok az ingó vagy ingatlan tárgyak, amelyek minden ember számára fontosak, mint kulturális örökség.”¹³⁷⁸ A szerződéshez fűzött, 1999-es második kiegészítő jegyzőkönyv, hasonlóan megszorító jellegűen értelmezi a kulturális javakat.¹³⁷⁹ Az UNESCO 1970-es, a *kulturális javak illegális behozatalának, kivételének és tulajdon átruházásának megtiltásához és megakadályozásához szükséges intézkedésekről szóló egyezménye* az előző egyezményhez képest részletesebben definiálja a kulturális javakat: „olyan tulajdon, amelyet vallási vagy szekuláris alapokon az állam archeológiai, történelmi, irodalmi, művészi vagy tudományos értékének okán ilyenként megnevez.”¹³⁸⁰ Az UNESCO 1972-es, a *világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezménye*¹³⁸¹ a kulturális javak helyett a kulturális örökség kifejezést használja, amely az előbbinél jobban illeszkedik az őslakos népek kultúráról alkotott elképzeléseibe. A definíció tágítja a nemzetközi jog által garantált védelem tárgykörét, ugyanakkor az őslakos kulturális örökség néhány elemét kizárja, ennek megfelelően példának okáért kérdés, hogy amennyiben a kutatók egy csontvázat találnak, az mennyiben tartozik az egyezmény hatálya alá. Továbbá: az egyezmény a kiemelkedő vagy jelentős pénzbeli értéket képviselő termékeket részesíti védelemben, az őslakos népek értelmezésében azonban minden kulturális emlék védelmet érdemel. Szemléletes példa, hogy az egyezmény védelemben részesíti azokat a fénykép-, film- és hangfelvételeket, amelyek történelmi értékkel bírnak, ugyanakkor nem védi az őslakos népeket attól, hogy a különböző kulturális és vallási összejöveteleiket – akár a beleegyezésük nélkül – lefilmezzék.¹³⁸²

¹³⁷⁸ Az 1954-es a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződés (Párizs, 1954. május 14.), 1. cikk

¹³⁷⁹ Az 1954-es a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződéshez fűzött 2. kiegészítő jegyzőkönyv, Preambulum; 1. b cikk

¹³⁸⁰ Az UNEESCO 1970-es kulturális javak illegális behozatalának, kivételének és tulajdon átruházásának megtiltásához és megakadályozásához szükséges intézkedésekről szóló egyezménye (1970. november 14.), 1. cikk

¹³⁸¹ Az UNESCO 1972-es a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezménye (1972. november 16.)

¹³⁸² DAES, Erica-Irene, munkaanyaga az őslakos népek kulturális javainak tulajdonjogáról és az azzal való rendelkezésről (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1991/34), paras. 5 – 8.

Eirica-Irene Daes – az ENSZ, őslakos népek kulturális és szellemi tulajdon jogaival foglalkozó – különleges rapporteurként 1993-ban szintén felhívta a figyelmet, hogy a „kulturális javak” kifejezés helyett az őslakos népek számára előnyösebb az „őslakos kulturális örökség” használata, amelyet a következőképpen határozott meg: „minden, amely egy elkülönült identitással rendelkező néphez tartozik, amelynek más népekkel való megosztásáról csak ők dönthetnek. Minden olyan dolog ide értendő, amelyet a nemzetközi jogban a kreatív ember alkotásának tekintenek úgy, mint a dalok, történetek, tudományos ismeretek és művészeti alkotások. Magában foglalja továbbá a múltbéli és a természeti örökséget úgy, mint az emberi maradványokat, a természeti táj adottságait és a természetben előforduló azon növényeket és állatokat, amelyekkel az emberek régóta együtt élnek.”¹³⁸³ Az UNDRIP előkészítése során szintén felmerült, hogy a „kulturális javak” kifejezést indokolt lenne lecserélni a „kulturális örökség” kifejezésre, amely ennek megfelelően már ezt, az őslakos népek kultúráról vallott elképzeléseibe jobban illeszkedő kifejezést használja.¹³⁸⁴

Jóllehet a nemzetközi jogban, az utóbbi évtizedekben megfigyelhető volt egyfajta eltolódás a kulturális javak terminológia használata felől a kulturális örökség kifejezés használata irányába, ez továbbra is alapvetően csak a terminológiát érinti, a gyakorlatban még sok a hiányosság: szűk körben adnak csak választ a felmerülő problémákra.¹³⁸⁵

3.4.4.3. *Az állam, mint a kulturális jogok alanya*

A harmadik probléma, amellyel az őslakos népeknek szembe kell nézniük, hogy a kötelező erejű nemzetközi dokumentumok alapvetően az államot és az egyént tekintik a kulturális jogok alanyának, a szubállami entitások nem értelmezhetők e dokumentumok keretein belül, mint a kulturális jogok alanyai.¹³⁸⁶ E megközelítés a múltban megfelelt a nemzetközi jogi realitásoknak, azonban mára meghaladta az idő: a nemzetiségek – köztük az őslakos népek – a nemzetközi jog önálló alanyaivá váltak. Az 1954-es, a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződés minden

¹³⁸³ DAES tanulmánya, para. 24.

¹³⁸⁴ Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295), Preambulum, 31. cikk

¹³⁸⁵ XANTAKI, p. 2007, 211.

¹³⁸⁶ SHYLLON, Florian, Implementation of the 1970 UNESCO Convention by African States: A Failure to Grasp the Nettle. Background paper for participants in the Second Meeting of States Parties to the 1970 Convention Paris, UNESCO Headquarters, 20-21 June 2012. Online elérhető: http://obs-traffic.museum/sites/default/files/ressources/files/Shyllon_implementation_of_the_UNESCO.pdf (2015. augusztus 11.)

ember számára biztosítja a kulturális javakhoz való jogot,¹³⁸⁷ az előkészítő iratok alapján ugyanakkor egyértelmű, hogy a konferencián az emberek és az állam kifejezést egyenértékű fogalomként használták.¹³⁸⁸ Az 1966-os, a Nemzetközi kulturális együttműködés alapjairól szóló nyilatkozat a kultúra alanyaiként a népeket és a nemzeteket határozza meg, a nyelvezetéből adódóan ez ugyanakkor inkább az állam egész népességére vonatkozik, mintsem egy kisebbségi csoportra.¹³⁸⁹ Az UNESCO 1970-es, a kulturális javak illegális behozatalának, kivitelének és tulajdon átruházásának megtiltásához és megakadályozásához szükséges intézkedésekről szóló egyezménye meglehetősen ködösen fogalmaz a jog alanyait illetően: jöllehet a 4. cikk „a” pontja nemzetiséget említ állam helyett, mint a kulturális javak létrehozóját, annak megvédése az állam feladata.¹³⁹⁰ Az UNESCO 1972-es, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezménye hasonlóképpen államcentrikus, tekintve, hogy a legtöbb cikkét az államoknak címezték.

Annak ellenére, hogy a kulturális jogokat védeni hivatott nemzetközi dokumentumok jelentős része meglehetősen megszorító módon értelmezi az őslakos népek kulturális jogait, találni példát olyan – jöllehet nem kötelező erejű – dokumentumokra is, amelyek nyitottabbak az őslakos kultúra irányába. Ezek közé tartozik az *UNESCO 1974-es ajánlása az oktatásra és a nemzetek közötti megértésre vonatkozóan*, amelynek 17. cikke sürgeti az államokat, hogy segítsék elő az oktatás különböző formáiban és szintjein a különböző kultúrák megismerését [...] a különbségek kölcsönös értékelésének elősegítése érdekében.¹³⁹¹ Ugyanakkor az említett rendelkezésből nem következik az, hogy az államnak minden, a területén fellelhető kultúrát oktatnia kell: az állam megteheti, hogy a világ másik felén élő népek kultúráját oktatja a gyermekek számára, míg a területén élő őslakos népeket ignorálja ilyen téren.¹³⁹² Az

¹³⁸⁷ Az 1954-es a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződés (Párizs, 1954. május 14.), 1. cikk

¹³⁸⁸ CLEMENTS, Rebecca, *Misconceptions of Culture: Native Peoples and Cultural Property under Canadian Law*. *University of Toronto Faculty of Law Review*, 1991 (Vol. 49.) Issue 4, pp. 61-85.

¹³⁸⁹ A Nemzetközi kulturális együttműködés alapjairól szóló UNESCO nyilatkozat (1966. november 4.), Preambulum

¹³⁹⁰ Az UNEESCO 1970-es kulturális javak illegális behozatalának, kivitelének és tulajdon átruházásának megtiltásához és megakadályozásához szükséges intézkedésekről szóló egyezménye (1970. november 14.), 4. cikk „a” pont, 5. cikk

¹³⁹¹ Az UNESCO 1974-es ajánlása az oktatásra és a nemzetek közötti megértésre vonatkozóan (1974. november 23.), 17. cikk.

¹³⁹² XANTHAKI, p. 213.

UNESCO 1989-es ajánlásai a hagyományos kultúra és a folklór védelmére alapvetően multikulturális beállítottságot tükröznek: az állam és a kultúra közötti kapcsolat nem törvényszerű és meghatározó a dokumentumban. Az ajánlás „B” cikke értelmében „a folklórt, mint a kulturális kifejezés egyik formáját azon (családi, foglalkozási, nemzeti, térségi, vallási, etnikai stb.) csoport által és számára kell megővni, amelyeknek az identitását tükrözi.” A „D” cikk a következőket rögzíti: „A megőrzés fogalma a népi hagyományoknak, valamint azok átadóinak a védelmére vonatkozik, figyelembe véve azt a tényt, hogy minden népnek joga van a saját kultúrájához, és, hogy az ehhez a kultúrához való ragaszkodást gyakran meggyengíti a média által közvetített tömegkultúra befolyása. Intézkedéseket kell hozni a népi hagyományok státuszának és gazdasági támogatásának a garantálására, egyrészt azokon a közösségeken belül, ahol keletkeztek, másrészt ezek határain túl is.”¹³⁹³ E jogok biztosítása érdekében az egyezmény az államok számára egyértelműen tevési kötelezettséget ír elő.

A kulturális autonómia igénye alapvetően a kulturális jogokkal összefüggő irányítási, részvételi és konzultációs jogokból eredeztethető. Az ENSZ EJB, a PPJNE 27. cikkét elemezve több esetben kijelentette, hogy az őslakos népek számára beleszólást kell biztosítani az őket érintő kérdések eldöntésébe, egyben üdvözölt minden hatáskör átruházást ilyen kérdésekben.¹³⁹⁴ A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló ENSZ nyilatkozat bár *expressis verbis* nem garantálja a kulturális autonómiát, 2. cikkének (3) bekezdése elismeri a kisebbségek jogát arra, hogy részt vegyenek az őket érintő döntések meghozatalában. Ezen felül, az 5. cikk értelmében „a nemzeti célkitűzéseket és programokat a kisebbséghez tartozó személyek jogos érdekeinek kellő figyelembevételével kell megtervezni és végrehajtani.”¹³⁹⁵ Ez utóbbi cikk úgy is értelmezhető, mint amely az államok számára megteremti a kötelezettséget arra nézve, hogy a fejlesztések megtervezése során figyelembe vegyék az őslakos csoportok érdekeit.¹³⁹⁶ *Erica-Irene Daes* véleménye szerint a nemzetközi jog szabályaival összeegyeztethető a közösség alapú kulturális intézmények felállítása, melyek az adott csoport kulturális örökségét hivatottak kezelni, adott esetben szabályozni. Az Egyesült Államok és Panama már jelenleg is ily módon szabályozza

¹³⁹³ Az UNESCO 1989-es ajánlásai a hagyományos kultúra és a folklór védelmére (1989. november 19.), „B” és „D” cikkek

¹³⁹⁴ Az ENSZ EJB 1994. évi jelentése az ENSZ Közgyűlés részére, 1994. szeptember 21. (A/49/40), paras. 89., 182.

¹³⁹⁵ Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135). 1. és 5. cikk

¹³⁹⁶ SPILIOPOULOU ÁKERMARK, p. 184.

a tárgykört.¹³⁹⁷ A Koppenhágai Dokumentum expressis verbis megemlíti a megfelelő helyi és autonóm adminisztráció létrehozásának lehetőségét, amelynek célja a kisebbségeket érintő ügyek rendezése, amelybe a kulturális jogok is beletartoznak.¹³⁹⁸

3.4.5. Az őslakos népeket megillető szellemi tulajdonjog

Az őslakos népek kultúrája, az abban felhalmozott tudás értéket képvisel, ahogyan ők tartják: „Amikor egy idős [ember] eltávozik, egy könyvtár ég el.”¹³⁹⁹ A kulturális jogokon belül, ennek megfelelően különleges figyelmet érdemel az őslakos népek szellemi tulajdona, közös öröksége, és annak megóvása az utókor számára. A kérdést az 1992-es CBD, valamint a *Kereskedelmi Világszervezetet* létrehozó Marakesh-i szerződés¹⁴⁰⁰ mellékletét képező, a *szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozó egyezmény* (a továbbiakban angol nevének¹⁴⁰¹ megfelelően: TRIPS) szabályozza.

A CBD 24. cikke által létrehozott *Felek Konferenciájának Titkársága* a következőképpen határozta meg a tradicionális ismereteket: „Az őslakos és helyi közösségek ismeretei, újításai, gyakorlatai világszerte évszázados tapasztalatból fejlődtek ki, a helyi kultúra és környezet részei, a generációk között szájról-szájra öröklődnek. Általában a [közösség] kollektív tulajdonát képezi és regék, énekek, folklór, közmondások, kulturális értékek, hiedelmek, rituálék és közösségi jog, helyi nyelv, mezőgazdasági praktikák – példának okáért növény és állat nemesítési – formájában léteznek. A tradicionális ismeretek a legtöbb esetben gyakorlatias jellegűek, különösképpen a mezőgazdaság, a halászat, a gyógyászat, a kertművelés, az erdőszet és a környezetgazdálkodás esetén.”¹⁴⁰² A tradicionális ismeretek ugyanakkor nem pusztán a múltbéli tapasztalatokon alapulnak; a globalizáció révén számos új inger éri az

¹³⁹⁷ DAES tanulmánya, paras. 107 – 108.

¹³⁹⁸ Az EBESZ 1990-es az EBESZ Emberi Jogi Aspektusairól szóló koppenhágai konferenciájának (1990. június 5-29.) záró okmánya, 35. cikk

¹³⁹⁹ Native Science, What is Traditional Knowledge? – Online elérhető: <http://www.nativescience.org/issues/tk.htm> (2014. január 18.)

¹⁴⁰⁰ *Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marakesh-i szerződés*, (Marakesh, 1994. április 15., Annex 1C

¹⁴⁰¹ *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*

¹⁴⁰² CBD Background Material. – Online elérhető: <http://www.cbd.int/tk/material.shtml> (2014. január 18.)

őslakos népeket, ennek megfelelően ismereteik gyarapodnak, változnak,¹⁴⁰³ amely nem minden esetben ördögtől való: néha maguk az őslakos népek is üdvözlik az új ismereteket.¹⁴⁰⁴

Az egyezmény preambuluma kifejezésre juttatja, a biológiai sokféleség megőrzésének fontosságát, valamint az őslakos népek ebben játszott elvitathatatlan szerepét: „megerősítve, hogy a biológiai sokféleség megőrzése az emberiség közös ügye [...], felismerve számos hagyományos életstílusú bennszülött és helyi közösség szoros és tradicionális függését a biológiai erőforrásoktól, és a biológiai sokféleség megőrzésével, illetve komponenseinek fenntartható használatával kapcsolatos tradicionális tudásból, újításokból és gyakorlatból származó haszon egyenlő megosztásának kívánatosságát.” Az egyezmény ezen felül számos más, az őslakos népek számára fontos jogot említ meg és garantál úgy, mint: az előnyök igazságos és méltányos elosztása, teljes körű tájékoztatáson alapuló beleegyezés megszerzése.¹⁴⁰⁵

Az egyezmény számos további nemzetközi sztenderdnek szolgált alapul: a Titkárság felállított egy munkacsoportot a CBD 8. cikk (j) bekezdésének értelmezése érdekében, meglehetősen széleskörű mandátummal. A munkacsoport munkájának eredményeként születtek meg az *ún. Bonn iránymutatások*, amelyben a munkacsoport a 8. cikk mellett a 15. cikket is értelmezi. Az említett iránymutatások célkitűzései meglehetősen széleskörűen kerültek meghatározásra: a technológia átadásától a szegénység elleni küzdelemig, számos rendelkezés megtalálható közöttük. Külön kiemelés érdemel a haszonból való részesedésre vonatkozó előirányzat.¹⁴⁰⁶ A CBD 8. cikk (j) bekezdését értelmezni hivatott másik iránymutatás az „*Akwé: Kon*¹⁴⁰⁷ *önkéntes iránymutatások*.” Az iránymutatások célja, hogy a fejlesztések tervezése és előkészítése során elősegítse az őslakos népek hatékony részvételét, hogy biztosítsa az őslakos népek számára fontos szempontok, valamint azok tradicionális ismereteinek figyelembevételét.¹⁴⁰⁸ Jóllehet az iránymutatások nem bírnak kötelező erővel, a

¹⁴⁰³ WIPO, Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore. Third Session Geneva, June 13 to 21, 2002. (WIPO/GRTKF/IC/3/8)

¹⁴⁰⁴ FITZMAURICE, pp. 256 – 257.

¹⁴⁰⁵ CBD, Preambulum, 1. cikk, 15. cikk (5) (7)

¹⁴⁰⁶ A CBD Titkárság Bonn iránymutatása a genetikai forrásokhoz való hozzájárulásról, valamint azok használatából származó hasznok igazságos és egyenlő elosztásáról a CBD Egyezmény 8. cikk (j) bekezdésének vonatkozásában (2002). – <http://www.cbd.int/doc/publications/cbd-bonn-gdls-en.pdf> (2014. január 18.)

¹⁴⁰⁷ Az Akwé: Kon egy mohawk eredetű kifejezés, jelentése: minden teremtésben van. – FITZMAURICE, p. 259.

¹⁴⁰⁸ A CBD Titkárság Akwé: Kon önkéntes iránymutatása a kulturális, környezeti és társadalmi hatástanulmányok lefolytatására, olyan tervezett fejlesztések esetén, amelyek valószínűleg hatással lehetnek a

tény, hogy a róluk történő szavazáskor egyhangú támogatást élveztek az államok részéről, joggal keletkezteti azt az elvárást, hogy be is fogják azokat tartani.¹⁴⁰⁹

A tradicionális ismeretek egyik legnagyobb haszonélvezője a gyógyszeripar, amely ugyanakkor az őslakos népeket nem minden esetben kívánja részesíteni a tudásuk hasznaiból: az ún. *bioprospecting* vagyis a biológiai erőforrások közös, kölcsönösen előnyös felhasználása helyett az ún. *biopiracy*, vagyis a „biokalózkodás” eszközehez nyúlnak. Míg az első esetben a felhasználó tekintettel van a tudás birtokosainak jogaira és érdekeire, a második esetben azok beleegyezése – és sok esetben tudta – nélkül hasznosítja az értékes tudást.¹⁴¹⁰ Egyes szakértők szerint egyébként a *bioprospecting* nem más, mint a biokalózkodás eufemisztikus megnevezése.¹⁴¹¹ Tény ugyanakkor, hogy a biokalózkodás nem új keletű és meglehetősen elterjedt, amint azt a következő ügyek bizonyítani fogják.

Az *Ayahuasca szabadalmi ügy* 1981-ben kezdődött, amikor *Loren Miller*, a kaliforniai *International Plant Medicine Corporation* (a továbbiakban: PMC) igazgatója az Egyesült Államokba hazatérve magával vitt egy példányt a növényből, amelyre szabadalmat kért az *Egyesült Államok Szabadalmi Hivatalától* (a továbbiakban az angol nevének megfelelően: USPTO). A szabadalmat, amely a következő 17 évre kizárólagos jogot biztosított számára a növény termesztésére és forgalmazására az Egyesült Államokon belül, 1986-ban kapta meg. A megkárosított őslakosok a szabadalom bejegyzéséről csak utólag értesültek. A PMC ellen indított, tizenhárom évig tartó jogi eljárás eredményeként, az USPTO megsemmisítette a PMC szabadalmi oltalmát. Az őslakos közösségek öröme azonban nem tartott sokáig: 2001-ben a szabadalmi hivatal a korábbi döntését megmásítva, visszaállította a szabadalmi oltalmat a 17 évből még fennmaradó két évre. Ironikus módon azonban Miller sem örülhetett feltétlenül a döntésnek: a szabadalom, amit újra megkapott, addigra elvesztette a pénzbeli

szent helyekre, valamint olyan földekre és vizekre, amelyet hagyományosan az őslakos vagy helyi közösségek birtokoltak. (2004) – <http://www.cbd.int/doc/publications/akwe-brochure-en.pdf> (2014. január 18.), paras.8., 20.

¹⁴⁰⁹ FITZMAURICE 2008, p. 268.

¹⁴¹⁰ KELTER, Katherine A., *Pirate Patents: Arguing for Improved Biopiracy Prevention and Protection of Indigenous Rights Through a New Legislative Model*. *Suffolk University Law Review*, 2014. (Vol. 47.), pp. 373-396. p. 379.

¹⁴¹¹ SNELL, Marilyn Berlin – READER, *Utne*, *Bioprospecting or Biopiracy? The hunt for genetic riches in the developing world*. *Utne*, 1996 March-April. Online available at: <http://www.utne.com/science-and-technology/bioprospecting-or-biopiracy-debate-introduction.aspx> (4th of February 2016)

értékét.¹⁴¹² További például szolgálnak a biokalózkodásra, a *Robert Larson* és a *Larry Proctor* nevű cégek szabadalmi ügyei. Az előbbi egy Egyesült Államokban bejegyzett, faáru kereskedelmi cég, amely 1985-ben szabadalmi oltalmat kapott az indiai *neem* fa, a cég Margosan-O nevű fereg és rovarirtó szerének alapjául szolgáló növény importjára az USPTO-tól és az *Európai Szabadalmi Hivataltól* (a továbbiakban: ESZH). Három évvel később, 1988-ban, a Robert Larson eladta a szabadalmat a *W.R. Grace* – jelenlegi nevén *Certis* – társaságnak, amelytől az ESZH nem sokkal később megvonta a szabadalmat. A hivatal döntését azzal indokolta, hogy mint tudomására jutott, a *neem* fa tulajdonságai és felhasználási módjai – köztük a rovarirtó készítése – emberemlékezet óta közismertek Indiában, nem lehet tehát újdonságról beszélni, amely a szabadalmi oltalom megadásának egyik feltétele.¹⁴¹³ A dolgozatban tárgyalt ügyek közül minden bizonnyal a Larry Proctor *Enola bab ügye* a leginkább visszatetszést keltő: 1994-ben a cég tulajdonosa Proctor úr Mexikóban megvásárolt egy zsák mexikói sárgababot, majd elültette őket a saját farmján. Két évvel később szabadalmi kérelmet nyújtott be, amelyet 1999-ben kapott meg, és amely a következő húsz évre kizárólagos forgalmazási jogot biztosított a cége számára. A szabadalom elnyerését követően rögtön pert indított két mexikói és 16 coloradói céggel és magánszeméllyel szemben, arra hivatkozva, hogy a sárgabab Egyesült Államokba történő exportálásával, illetve előállításával megsértik a szabadalom által garantált jogait. A Larry Proctor elvesztette ugyan a pereket, azok lezárultáig azonban sikeresen jutatta érvényre a szabadalomból eredő jogait, helyrehozhatatlan károkat okozva az ágazatban.¹⁴¹⁴

Az egyik legfrissebb ügy, a *hoodia kaktusz* hatóanyagára bejegyzett szabadalom kapcsán kiobbant jogvita.¹⁴¹⁵ A *hoodia*, egy afrikai növény,¹⁴¹⁶ melyet az afrikai *san* törzs

¹⁴¹² Steve Beyer blogja az “Ayahuasca and the Amazon!” Online elérhető: <http://www.singingtotheplants.com/2008/01/ayahuasca-patent-case/> (2016. február 11.)

¹⁴¹³ FINGER, J. M. – SCHULER, Philip (eds.), *Poor People's Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries*, Oxford University Press, Oxford, 2004. p. 162; Neem Foundation, *The Patent on Neem*. Online elérhető: <http://www.neemfoundation.org/about-neem/patent-on-neem/> (2016. február 11.)

¹⁴¹⁴ Részletesen lásd az *International Center for Tropical Agriculture*, az USPTO előtt az alpereseket képviselő szervezet blogját! – Online elérhető: <http://www.ciatnews.cgiar.org/2009/07/22/new-legal-decision-against-enola-bean/> (2016. február 11.)

¹⁴¹⁵ Bővebben lásd: WYNBERG, Rachel, *Rhetoric, Realism and Benefit Sharing: Use of Traditional Knowledge of Hoodia Species in the Development of an Appetite Suppressant*. *The Journal of World Intellectual Property*. 2004. (Vol 7.), Issue. 6. pp. 851-876.

emberemlékezet óta, mint éhségcsillapítót ismert, és használt a hosszabb utazások során. A *Tudományos és Ipari Kutatási Tanács* – egy, a dél-afrikai kormányhoz köthető intézet – szabadalmat kért és kapott a hoodia növény kereskedelmére és felhasználására anélkül, hogy a törzssel bármilyen konzultációt folytatott volna, vagy a haszonból való részesítésre ígéretet tett volna. A tanács ezt követően, a szabadalmat tovább értékesítette – többek között – a *Phytopharm* részére. A *san* törzs, amely csak a szabadalom elnyerését követően értesült arról, hogy tradicionális ismereteiket profit szerzési céllal, iparilag szándékoznak felhasználni, sikeresen vette fel a küzdelmet a multinacionális vállalatokkal: a tanács kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni a törzssel, melynek eredményeként létrejött az egyik első, az őslakos népek és a tudásukat hasznosítani szándékozó multinacionális vállalat közötti *haszonmegosztási egyezmény*.¹⁴¹⁷ Ellentétben az előző üggyel, a surinamei *ICBG Projekt*¹⁴¹⁸ esetében a helyi őslakos nép – *a maroon* – kezdetektől fogva aktív résztvevője volt a projektnek: megosztotta értékes tapasztalatait az ICBG szakembereivel, akik az ő tudásukra hagyatkozva kezdték meg a tudományos kísérleteket. Az ICBG és a helyi őslakosok közötti együttműködés kiváló példaként szolgálhat a további hasonló projektek esetén,¹⁴¹⁹ akkor is, ha az ICBG projektet is érték kritikák.¹⁴²⁰

Joggal merül fel a kérdés, hogy mi okozza a védelem elégtelenségét? A kérdés részben megválaszolásra került az előző fejezetben, a kultúra eltérő értelmezésének ismertetése révén. E különbség pedig a tárgy specifikus szabályozásban is tetten érhető: a TRIPS egyezmény 27. cikke értelmében a szabadalom akkor adható meg, ha a felfedezés és az ötlet új, nem

¹⁴¹⁶ A növény 2004-ben felkerült az 1973-as, *a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló washingtoni egyezmény* (aláírás: 1973.március 3., hatályba lépés: 1975. július 1.) *II. függelékében található listára*, amely azokat a fajokat tartalmazza, amelyek kereskedelme szigorú szabályozás alá esik, tekintettel arra, hogy a teljes kipusztulás szélén állnak. – FITZMAURICE 2008, 269.

¹⁴¹⁷ TELLEZ, Viviana Munoz, Recognising the traditional knowledge of the San people: The Hoodia case of benefit-sharing. Forrás: <http://www.ipngos.org/NGO%20Briefings/Hoodia%20case%20of%20benefit%20sharing.pdf> (2014. január 18.), 1.

¹⁴¹⁸ A projekt célja, hogy az őslakos népek tradicionális tudása és a legmodernebb technológiák ötvözésével új gyógyszer-hatóanyagokat fejlesszenek ki. – ICBG Project, Project Overview. Online elérhető: <http://icbg.ucdavis.edu/front-page> (2014. május 5.)

¹⁴¹⁹ FITZMAURICE 2008, p. 271.

¹⁴²⁰ BERLIN, Brent – BERLIN, Elois Ann, Community Autonomy and the Maya ICBG Project in Chiapas, Mexico: How a Bioprospecting Project that Should Have Succeeded Failed. *Human Organization*, 2004 (Vol. 63), No. 4, pp. 472-486.

nyilvánvaló és iparilag hasznosítható. E megközelítés éles ellentétben áll az őslakosok kultúráról alkotott képével, akik a tradicionális tudásukat kollektívnek és magától értetődőnek tartják. A hasznosíthatóság ugyan számukra is fontos, mást értenek azonban alatta, mint egy nyugati ember: míg utóbbi számára csak az hasznos, amely révén jövedelem állítható elő, az őslakos népek számára az önmagukért való ismeretek is fontosak. Az említett három feltételen kívül létezik egy negyedik is, jelesül, hogy a szabadalom tárgyának oly módon körülírhatónak kell lennie, hogy az lehetővé tegye annak bárki által történő reprodukálását a szabadalmi oltalom lejártát követően. Ez utóbbi feltétel az írásbeliséget nélkülöző, a tudás generációról generációra való átörökítésén alapuló kultúrák számára meglehetősen megnehezíti az ismereteik szabadalmaztatás révén történő védelemben részesítését. Az eddig leírtakat összegezve elmondható, hogy a TRIPS egyezmény szabályai alapvetően arra a feltevésre építenek, hogy a feltaláló számára biztosított kizárólagos felhasználási jog a leghatékonyabb módja annak, hogy elősegítsék a folyamatos technikai fejlődést. E megközelítéssel szemben két kritikai észrevétel is tehető: egyrészt – amint azt a fent említett esetek példázzák –, a kizárólagos értékesítési jog a visszaélésszerű magatartások melegágyaként szolgálhat, tekintettel arra, hogy az őslakos népek nagyobb hangsúlyt fektetnek a fenntarthatóságra, mint az innováció révén szereshető profitra, ezért számukra a kizárólagos hasznosítási jog értéktelen. Másrészt, az őslakos népek ismeretei a közösség szellemi termékei, kollektív tulajdont képeznek, ezért a TRIPS egyezmény alapján védelmet alapítani rájuk meglehetősen nehézkes, holott a sebezhetőségük okán e közösségeknek szükségük van a kizárólagos hasznosítással szembeni külső védelemre.¹⁴²¹ A hatékony védelem biztosításához azonban arra van szükség, hogy meghaladjuk a kultúra „nyugati” paradigmáját és az őslakos népek útmutatásaira alapozva megértsünk egy, a miénktől teljes mértékben különböző érték és tulajdonrendszert.¹⁴²²

¹⁴²¹ PICART, Caroline Joan S. – FOX, Marlowe, Beyond Unbridled Optimism and Fear: Indigenous Peoples, Intellectual Property, Human Rights and the Globalisation of Traditional Knowledge and Expressions of Folklore: Part I. *International Community Law Review*, Vol. 15, Issue 3 (2013), pp. 319-340., pp. 333-334., 338.

¹⁴²² FERNANDO, Dinisha L., Intellectual Property and the Protection of Indigenous Culture in the United States and New Zealand: An Effective Solution for Indigenous Communities. *Cardozo Public Law, Policy and Ethics Journal*, 2013. (Vol. 12), Issue 1. , pp. 149-182., p. 181.

3.4.6. Konklúziók az őslakos népek kulturális jogait illetően

Az őslakos népek kulturális jogainak védelme – az elmúlt évtizedekben tapasztalt fejlődés ellenére is – viszonylag gyenge lábakon áll, amelynek számos oka van. Ezen okok között említhető, hogy az őslakos népességhez képest általában többségben lévő társadalmi csoportok, a mai napig averzióval viseltetnek az őslakosok társadalmi berendezkedésével és kultúrájával szemben. A másik jelentős probléma, hogy a legtöbb nemzetközi dokumentum nem szentel kellő figyelmet az őslakosok kultúrájának, ugyanis a nemzetközi jog alapvetően az individuális jogvédelmet helyezi előtérbe. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az őslakos népességet nem lehet kisebbségként kezelni, ugyanis számos karakterisztikus jegyük alapján élesen különböznek tőlük. Azok a dokumentumok pedig, amelyek a kisebbségek helyett az őslakos népeket, azok kulturális örökségét hivatottak védeni, sok esetben nem veszik figyelembe e népcsoportok valós igényeit. Éppen ellenkezőleg: a kulturális javakat az állam tulajdonaként kezelik. Ily módon nem pusztán nehezítik az őslakosokat megillető jogok védelmét, hanem támogatást nyújtanak az állam számára, hogy az őslakosok kulturális javai felett rendelkezék. Vélelmezhető, hogy az államok azért vonakodnak a kisebbségben lévő csoportok részére több jogosultságot garantálni, mert féltik a hegemoniájukat ilyen téren. E félelem ugyanakkor – mint az fentebb kifejtésre került – megalapozatlan.

További kérdést vet fel, hogy a nemzetközi dokumentumok alapján az államot tevési vagy tartózkodási köteleesség illeti-e meg a kulturális jogok viszonylatában. A nemzetközi emberi jogvédelmi mechanizmusok joggyakorlata, és a témával foglalkozó szerzők nagy részének véleménye alapján az államot – a kulturális jogokat illetően –, alapvetően tevési kötelezettség terheli. Ellenkező esetben a jog tartalma kiüresedne, pusztán a diszkrimináció tilalmát ismételné meg. E megközelítés – a szerző véleménye szerint is – jobban megfelel az őslakos népek által igényelt védelem követelményeinek: az őslakos népesség ugyanis az esetek többségében marginalizálódott a többségi társadalommal szemben, érdekeit támogatás híján nem képes kellő eréllyel képviselni.

A közelmúltban elismerést nyert, hogy az őslakos népek tradicionális ismeretei kiemelt védelmet érdemelnek, tekintve, hogy egyrészt hozzájárulhatnak a fenntartható fejlődéshez, másrészt az orvostudomány számára is komoly értékkel bírhatnak. Ez utóbbit illetően, jelen tanulmány írásakor¹⁴²³ nem léteznek nemzetközileg elfogadott irányelvek vagy

¹⁴²³ 2016. február

iránymutatások,¹⁴²⁴ így az ICBG Projekt kapcsán a gyógyszeripar részéről tapasztalt korrekt hozzáállás kivételes jellegűnek tekinthető, a tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy nemzetközi normák hiányában a multinacionális vállalatok hajlamosak negligálni az őslakos népeket. Ennek megfelelően, a szerző véleménye szerint olyan irányelvek kidolgozása szükséges, amelyek biztosítják, hogy hasonló projektek esetén a gyógyszergyárak kötelesek legyenek megszerezni az őslakos népek – előzetes tájékoztatáson alapuló – szabad beleegyezését, megfelelő részesedést biztosítani a közösség számára, valamint előzetes hatástanulmányt készíteni. E feltételek – amelyek a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok gyakorlatában bevett gyakorlatnak számítanak¹⁴²⁵ – a szerző véleménye szerint, kulturális jogok esetén is alkalmazhatóak.

Az őslakos népek kulturális jogainak hatékonyabb védelmét kétféleképpen is meg lehet valósítani: egyrészt a már meglévő anyagi normák forradalmi, evolutív értelmezése révén, amelyre kiváló példa a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok joggyakorlata,¹⁴²⁶ másrészt új, az őslakos népek igényeit figyelembe vevő nemzetközi sztenderdek kidolgozása révén. Utóbbi egyelőre a jövő zenéje.

¹⁴²⁴ A fent említett Bonn és „Akwé: Kon önkéntes iránymutatások egyike nem tartalmaznak rendelkezéseket ilyen téren.

¹⁴²⁵ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)* para. 129.; ENJABiz, *Endorois-ügy*, paras. 20., 74.

¹⁴²⁶ MARINKÁS György: Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikaközi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyre. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012., 108 – 117.

4. Összegzés

4.1. A szerző megállapításai, a tézis füzetben rögzítettek részletes kifejtése

4.1.1. A definíció hiánya

Amint az a dolgozat első fejezetében kifejtésre került, az őslakos népekre egységes, univerzális definíció továbbra sem létezik, az őslakos csoportok ugyanis olyan diverzitást mutatnak, hogy lehetetlen a világ összes őslakos csoportjára alkalmazható, egyetlen őslakos csoportot sem kizáró definíció megalkotása.¹⁴²⁷ – Nem véletlen, hogy a dolgozatban tárgyalt dokumentumok általában nem határozzák meg precízen az őslakos népek fogalmát, sokkal inkább politikai és szociológiai kifejezésként használják, hogy általánosságban jelöljenek olyan csoportokat, amelyek közös érdekeltsege és problémái nemzetközi elismertséget nyertek, ennek megfelelően pedig megkülönböztetett figyelmet és megerősítő intézkedéseket érdemelnek. – Az első fejezetben ismertetett definíciók, és az azokat illetően megfogalmazott – részletesen ismertetett – kritikák feltárták az egységes definíció hiányának az okát. Röviden – az említett definíciók és kritikák újbóli ismételt leírása nélkül – érdemes felidézni, hogy miért nem született eddig egyetlen olyan definíció sem, amely minden őslakos népre és csoportra egyaránt alkalmazható lenne.

A dolgozatban ismertetett definíciók két részre oszthatók, az *első körbe* azok tartoznak, amelyek az őslakos státuszt a gyarmatosítással, vagy az időbeli elsőbbséggel kapcsolják össze.¹⁴²⁸ E definíciók kirekesztik az ázsiai és az afrikai őslakos csoportokat az általuk meghatározott személyi körből: *egyrésről* az említett kontinenseken nem lehet megállapítani az időbeli elsőbbséget, *másrésről* sok esetben maguk a gyarmatosítók/megszálló csoportok is őslakosnak tekinthetők a térségben. A szerző szerint ezenfelül, egy ilyen megközelítés kétségessé tenné azoknak az EJAB által őslakosként elismert, afrikai eredetű népcsoportoknak a státuszát, amelyek az Amerikaközi Bíróság joggyakorlatának köszönhetően, jelenleg az őslakos népekkel egyenlő jogokat élveznek, a területhez való szoros kötődésük okán. A jelenlétük a területen ugyanis meglehetősen rövid a többi, már korábban is a kontinensen élő csoporthoz képest. A *második körbe* azok a definíciók sorolhatók, amelyek az őslakos csoportok társadalmi marginalizálódását¹⁴²⁹ jelölik meg az azonosítás fő szempontjaként. E definíciós kísérletek szintén nem képesek választ

¹⁴²⁷ Lásd 1-2. sz. mellékletek!

¹⁴²⁸ A Cobó és a Daes féle definíciók, valamint az ILO 169-es számú egyezménye

¹⁴²⁹ A Cobó, a Daes, valamint a Kingsbury féle definíciók sorolhatók ide. Az ILO 169-es számú egyezménye, valamint a Raisz féle definíció nem tartalmazza ezt a kitélt.

adni minden őslakos közösség problémájára – jóllehet e megközelítés kevésbé kirekesztő, mint a kolonizációs kontextus –: ez alapján ugyanis ki kellene zárni azokat az őslakos csoportokat, amelyek számára az állam kiemelt státuszt biztosított, vagy ők maguk alkotják a többségi társadalmat.

A szerző szerint a dolgozatban ismertetett definíciók közül, az ILO 169-es számú egyezményében rögzített kritérium rendszer alapján történő azonosítás tekinthető a leginkább gyakorlat orientáltnak, az említett egyezmény nem véletlenül szolgál hivatkozási pontként az emberi jogvédelmi mechanizmusok és a témával foglalkozó szakemberek számára annak ellenére, hogy – a korábban ismertetetteknek megfelelően – ez sem tekinthető olyanoknak, amely minden őslakos közösségre vonatkoztatható.

A szerző szerint a tény, hogy nem létezik univerzális definíció, nem az erőfeszítések hiányát jelzi, hanem azt, hogy nem lehetséges ilyen definíciót alkotni: az UNDRIP előkészítéséért felelős ENSZ Munkacsoport tagjai sem véletlenül döntöttek a definíció mellőzése, és az önazonosításra épülő megközelítés alkalmazása mellett. Az önazonosítás ugyanakkor – amint az a kisebbségek kapcsán említésre került – visszaélésekre adhat lehetőséget. – A tradicionálisan kisebbségi csoportként ismert népek is elkezdték magukat őslakosként definiálni annak érdekében, hogy igénybe vehessék az őslakos népek számára elérhető mechanizmusokat. – A szerző szerint ebből kifolyólag, az univerzális definíció megalkotására való hiábavaló törekvések, és az önazonosításhoz való jog korlátlan garantálása helyett, célravezetőbb regionális definíciók¹⁴³⁰ és egy, a térségben működő emberi jogvédelmi mechanizmus által kidolgozott – folyamatosan frissített – tételes lista megalkotása, amely felsorolja az adott emberi jogvédelmi mechanizmus által, a joghatósága alá tartozó területen elismert őslakos csoportokat. E megoldás amellet, hogy nem lenne példa nélküli – az ENJABiz Munkacsoport is készített ilyen listát, valamint több ország nemzeti szabályozása is ily módon rendelkezik az érintett csoportok azonosításáról –, segítene elejét venni, hogy az ellenérdekű felek – az államok és a multinacionális vállalatok – az adott csoport őslakos voltának kétségbe vonása révén húzzák a peres eljárást, ahogyan azt több, a dolgozatban ismertetett ügyben¹⁴³¹ is tették.

E listák készítése során alapvetően két kérdés merül fel: *egyrésztől* annak lehetősége, hogy a csoportok őslakosként történő besorolása több esetben politikai kérdés, amennyiben

¹⁴³⁰ Az amerikai közti rendszer tekintetében a szerző szerint a Raisz Anikó által alkotott definíció kiválóan alkalmazható.

¹⁴³¹ Lásd a Saramaka és az Endorois ügyeket!

sikerül is kiküszöbölni a politikai befolyást, még mindig kérdéses, hogy milyen szempont alapján azonosíthatók be az őslakos csoportok, és kiket lehet azok tagjának tekinteni. Az *első* problémára megnyugtató választ adni meglehetősen nehéz, azonban, ahogyan az afrikai mechanizmus példája is mutatja, nem lehetetlen. A teljesen elutasító hozzáállás is megváltoztatható, és rendezhető politikai szinten. A *másik* kérdés a módszerre vonatkozik, és hosszabb választ kíván: a jelenleg legelterjedtebb módszer a kulturális jellemzők alapján történő azonosítás, amelyet az ENSZ és a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok is alkalmaznak. A kritikusok szerint e megközelítés két legfőbb hiányossága, hogy egyrészt a többségi társadalomnak az őslakos csoportokról alkotott véleményét tükrözi, vagyis csak azok a csoportok minősülhetnek őslakosnak, amelyek megfelelnek a többségi társadalom elképzeléseinek, másrészt pedig korlátozza az őslakos csoportok hozzáférését a földjeiken található természeti kincsekhez, tekintettel arra, hogy csak a tradicionális tevékenységeket kívánják védelemben részesíteni. Magyarán szólva a természeti kincsekhez olyan mértékben férhetnek hozzá, amilyen mértékben azokat korábban igénybe vették. Amennyiben korábban nem használták a szóban forgó természeti kincseket, úgy nincs jogalapjuk igénybe venni azokat, elvonva ezáltal az őslakos közösségek fejlődéshez való jogát. – Suriname a Saramaka ügyben hasonló érveléssel próbálta indokolni az őslakos csoportok jogainak elvonását. – E hátulütők kiküszöbölése végett Dulitzky etnikai alapú megközelítést javasol, amely révén szerinte elkerülhetők a kulturális megközelítés kapcsán említett hiányosságok. A dolgozat szerzője egyetért Dulitzkyval azt illetően, hogy a kulturális alapú azonosítás több szempontból kritizálható, azonban az emberi jogvédelmi mechanizmusok nem használják vegytisztán e módszert: egyéb tényezőket is figyelembe vesznek, így az említett hiányosságok sem feltétlenül ütköznek ki ennyire nyilvánvalóan. Továbbá arról sem szabad elfelejtenni, hogy a kulturális megközelítéstől eltérő módszer alkalmazása esetén az Amerikaközi Bíróság aligha részesíthette volna védelemben a Saramaka embereket, tekintve, hogy etnikai szempontból teljesen elkülönülnek a kontinensen őshonos népektől, az őslakosként való elismerésük alapja a kulturális hasonlóságuk. Ami az úgynevezett társadalmi múzeum jelenségét illeti – vagyis a fejlődés adott szinten való megrekedését, és a természeti kincsekhez való hozzáférés korlátozását –, a szerző meggyőződése, hogy az emberi jogvédelmi mechanizmusok képesek megoldást találni e kérdésekre, amennyiben az evolutív értelmezés módszeréhez nyúlnak. Az EJAB példának okáért a Saramaka ügyben, a

tulajdonhoz való jog sérelme miatt kirótt kárpótlást értelmezte egyfajta, a haszonból való részesedéshez való jogként.¹⁴³²A részesedéshez való jog azért is kiemelt fontosságú, mert a természeti kincsek kitermelése az esetek jelentős részében komoly befektetést igényel, amelyet az őslakos közösségek a legkritikább esetben lennének képesek előteremteni egymaguk. Amennyiben azonban a tervezett projekt nem jár az általuk fontosnak tartott értékek jelentős sérelmével, és a haszonból is részesednek – akár pénzügyi juttatás, akár munkalehetőségek révén – úgy a kulturális megközelítésre alapozott azonosítási módszer nem tekinthető olyan módszernek, amely elzárja az őslakos népek elől a fejlődéshez való joguk gyakorlásának lehetőségét, amelyet az afrikai mechanizmus kiemelt fontosságú jogként azonosított.

4.1.2. Az őslakos népek jogainak egyre szélesebb elismertsége és az őslakos közösségek tudásának gyakorlati alkalmazhatósága

Az őslakos népek jogai egyre szélesebb körben nyertek elismerést mind nemzetközi, mind nemzeti szinten is. E változások az 1970-es években indultak meg, az őslakos mozgalmak megerősödése és világszintűvé válása révén. Siegfried Wiessner szavaival: a „negyedik világ” rálelt a hangjára, és megtalálta az utat az „első világ” intézményei – különösen az ENSZ – irányába. Az őslakos népek képviselői innentől fogva azzal az igénnyel léptek fel, hogy az őket érintő kérdésekben önállóan, a nemzetközi szinten képviselhesék az érdekeiket, ennek érdekében létrehozták a saját nem kormányzati szervezeteiket, valamint az őket érintő kérdésekről szóló tárgyalásokon helyet követeltek az államaik delegációiban. Az érintett államok előbb elutasítóan álltak a kérdéshez, később azonban az újvilágbeli angolszász országok példáját követve – amelyek helyet biztosítottak a delegációikban az őslakosok képviselőinek –, egyre több ország követte e gyakorlatot. A delegációban való részvételhez való jogon túl minden őket közvetlenül érintő beruházás,¹⁴³³ valamint az ösztársadalmi kérdésekről szóló döntésekben¹⁴³⁴ való részvételhez való jog is megilleti őket, amelyet először a szakirodalom ismert el, majd pedig fokozatosan a joggyakorlat is. – Utóbbi eredményeit immár javarészt kodifikálták is.¹⁴³⁵ – Az emberi jogi mechanizmusok közül az

¹⁴³² EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, para. 138–140.

¹⁴³³ EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname (merits)*, 129.; ENSZ EJB, *Ángela Poma Poma kontra Peru*, 2009. március 27 (CCPR/C/95/D/1457/2006), para. 7.6.

¹⁴³⁴ CHARTERS 2010, pp. 215-240

¹⁴³⁵ Az ILO 169-es számú egyezménye

amerikaközi ismerte el ezt legelőször¹⁴³⁶ és legteljesebben, és az ENSZ EJB volt a legutolsó.¹⁴³⁷ Hasonló tendencia figyelhető meg a kulturális jogaik kapcsán: a korábban egyeduralkodónak számító kulturális hierarchia elmélet diszkreditálódását követően, a tendencia az őslakos népek kultúrájának egyenrangúként történő elismerése, amely magában foglalja a társadalmi berendezkedésük, tradicionális döntéshozatali mechanizmusaik, valamint normarendszerük elismerését. A földhöz való joguk szintúgy egyre szélesebb körben nyer elismerést. A földek – de legalábbis egy részük – kijelölése¹⁴³⁸ és visszajuttatása eredeti, jogos tulajdonosaiknak a történelmi igazságtalanságok jóvátétele mellett, hozzájárul a biodiverzitás és a környezet általános állapotának megőrzéséhez: a transznacionális vállalatok által előnyben részesített monokultúrás növénytermesztés okozta károk enyhítésében jelentős szerepet játszhat az őslakos népek hagyományos, a természetet tiszteletben tartó gazdálkodásának megismerése, és a gazdálkodási gyakorlatuk elterjesztése.¹⁴³⁹ A földhöz, valamint a kulturális jogokhoz kapcsolódóan kiemelt érdemel a kollektív jogok¹⁴⁴⁰ kérdése: a kultúrát ugyanis alapvetően csak csoportok képesek megőrizni és tovább örökíteni, egyének nem. Az egyéni földtulajdon pedig egyenesen értelmezhetetlen az őslakos népek számára, akik a földeket ősidőktől fogva kollektívan használták oly módon, hogy a csoport minden egyes tagja egyenlő mértékben volt jogosult igénybe venni a megélhetéséhez szükséges természeti erőforrásokat. Ennek megfelelően az őslakos népek képviselői az elmúlt évtizedekben – többek között – azért küzdöttek, hogy kollektív jogaik elismerést nyerjenek.¹⁴⁴¹ E téren az európai mechanizmus komoly lemaradást mutat, ugyanis továbbra is elsősorban az individuális jogok védelmében gondolkodik, annak ellenére is, hogy az individuális szemléletet a nemzetközi jog fejlődése jó ideje meghaladta: a többi emberi jogvédelmi mechanizmus gyakorlata az egyik legékeesebb példája annak, hogy az individualista szemlélet nem nyújt elégséges védelmet egy egész csoport megvédéséhez.

Az őslakos csoportok védelme terén elért eredmények a környezet védelme terén is használhatók. Az előző évszázad utolsó pár évtizedéig általánosan elterjedt nézet volt, hogy a

¹⁴³⁶ EJABiz, Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok ügy

¹⁴³⁷ ENSZ EJB, Ángela Poma Poma kontra Peru ügy

¹⁴³⁸ EJAB, Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79., para. 173.

¹⁴³⁹ DE SHUTTER 2010, pp. 303-334.;

¹⁴⁴⁰ XANTHAKI 2007, pp. 29-38.

¹⁴⁴¹ XANTHAKI 2011, p. 417.

modern, mindent iparosító társadalmak számára az őslakos csoportok gazdálkodási módszerei és a környezethez való viszonyulásuk, semmilyen tanulsággal nem szolgálhat. E hozzáállás eredményeként, a XIX. és a XX. században a gazdasági fejlődés érdekében felelőtlen mértékben kezdték el kiaknázni a természeti erőforrásokat. Mára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a természeti erőforrások – közöttük a termőföldek – korántsem kimeríthetetlenek: az iparosított mezőgazdaság, a technológia intenzív monokultúrás termesztés hamar tönkreteszi a művelésbe bevont földeket, amelynek eredményeképpen újabb és újabb területek bevonása válik szükségessé, utóbbi pedig sok esetben eddig érintetlen területek felégetése révén valósul meg. Az őslakos csoportok két okból kifolyólag is érintettek e tevékenységek által: az újabb területek művelés alá vonása révén elveszítik a földjeiket, az alacsony munkaerő igényű ültetvények pedig nem biztosítanak számukra elegendő munka lehetőséget. Az érintett csoportok jelentős része így a nagyvárosokba kényszerül vándorolni a jobb élet reményében, a számításait azonban így is a legritkább esetben találják meg: amellet, hogy munkát az esetek többségében ott sem találnak, a földjeiktől való megfosztásuk révén az identitásukat is elveszítik. A megoldást – többek között – a munkaerő intenzív mezőgazdasági módszerek alkalmazása jelentené, ezek ugyanis képesek jelentős tömegek számára munka lehetőséget biztosítani, megakadályozva így módon a tömegek városokban vándorlását. A munkaerő intenzív termelés – amint arra DeShutter is felhívja a figyelmet – képes rentábilisan működni, amennyiben a termékek jelentős részét helyben dolgozzák fel, így módon egyrészt további munkaerő igényt generálnak, másrészt a feldolgozás révén a termékek értéke jelentős mértékben növekszik, az így keletkező profit pedig a termelőknél marad. A jó minőségű helyben készült termékek – a jelenleg divatos kifejezéssel élve kézműves termékek – piaca növekvő tendenciát mutat, a világháló pedig lehetővé teszi ezek világszinten történő értékesítését, a gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan elgondolással összhangban. Annak érdekében azonban, hogy a helyi termelők kiépíthessék a szükséges infrastruktúrát, külső forrásokból érkező tőkebevonás szükséges. Tekintettel arra, hogy a multinacionális vállalatok jelentős része ellenérdekelte e megoldásokban, a segítség főképpen állami forrásoktól vagy nemzetközi szervezetektől várható. A szerző szerint a Shutter által ismertetett javaslatok, amennyiben megvalósításra kerülnek, jelentős változásokat képesek indukálni az őslakos népek helyzetében.

Ugyanakkor nem az iparosítás és a rablógazdálkodás az egyetlen ok, amely miatt az őslakos népek elveszítik a földjeiket: a környezetvédelmi megfontolásokból történő át- és kitelepítés a mai napig komoly problémát jelent. A XIX. századra datálható ún. Yellowstone

modell értelmében, a környezetet emberi tevékenységtől mentes állapotában kell megőrizni. Ez az elképzelés a mai napig érezteti a hatását: kiváló példa erre a thaiföldi chao ley nép esete vagy Kenya által a Bogoria-tó körül létesített nemzeti park körüli jogvita, ahonnan a park létesítésével egyidejűleg kitelepítették az őslakos közösségeket, és megtiltották a területre való belépésüket. E megközelítés két tényt hagy figyelmen kívül: *egyrészt*, hogy az őslakos csoportok évszázadokon keresztül harmóniában éltek a természeti környezetükkel az őseik által felhalmozott ismereteknek köszönhetően, ily módon komoly tudással rendelkeznek a természeti környezet megóvásának lehetséges módjait illetően. *Másrésztől* e tudást a környezetvédelmi intézkedések végrehajtása során képesek kamatoztatni, vagyis a környezetvédelmi projektekbe történő bevonásuk munkahelyeket teremthet a helyi közösségek számára. Szerencsére az utóbbi években új trend van terjedőben: az őslakos közösségekre többé nem úgy tekintenek, mint a környezetre ártalmas, kitelepítendő csoportokra: Ausztráliában, az Egyesült Államokban és az Oroszországi Föderációban is adtak át olyan nemzeti parkokat, ahol az őslakos csoportok számára lehetővé tették a területen maradást, miközben munkalehetőséget is biztosítottak számukra a park munkaerő állományán belül akár tanácsadóként, akár felügyelőként.

Végül, de nem utolsósorban az őslakos népek szellemi tulajdonjogának védelme, azon belül pedig különösen a gyógyító hatású növényekkel kapcsolatban felhalmozott ismereteik érdemelnek említést, amelynek hosszúidőn keresztül nem szenteltek kellő figyelmet: ahogyan a gazdálkodási módszereiket, úgy a tradicionális gyógymódjaikat is sarlatánságnak tartották. Tény azonban, hogy a tapasztalati úton szerzett tudásuk egy része a modern orvoslásban is alkalmazható: *egyresztől* az általuk gyógyszerként használt növények valóban tartalmaznak hatóanyagokat, és nem pusztán ráolvasásnak köszönhetően fejtik ki gyógyító hatásukat, *másrésztől* e növények és a hatóanyagok közül több a mai napig ismeretlen a fejlett világ orvos tudománya számára. Fontos azonban, hogy – az egyéb projektek esetében – biztosítva legyen az őslakos csoport ellenételezésben való részesedése, a gyógyszergyártók egy része ugyanis nem feltétlenül kíván osztozkodni a várható profiton. Kiváló példa erre a hoodia ügy, amelynek tárgyát az képezte, hogy egy gyógyszergyártó cég a san törzs megkeresése és engedélye nélkül kért szabadalmat a növény hatóanyagának kinyerésére és forgalmazására, amelyet meg is kapott. A *san* törzs, csak a szabadalom megadását követően értesült arról, hogy tradicionális ismereteiket profit szerzési céllal, iparilag szándékoznak felhasználni. A törzsnek sikerült felvennie a küzdelmet az érintett vállalattal, melynek eredményeként létrejött az egyik első, az őslakos népek és a tudásukat hasznosítani szándékozó multinacionális

vállalat közötti haszonmegosztási egyezmény. Természetesen pozitív példákat is találni: a surinamei ICBG Projekt esetében a vállalat kezdetektől fogva oda figyelt arra, hogy az érintett őslakos csoportot bevonja a munkálatokba, amelynek eredményeként a törzs megosztotta értékes tapasztalatait az ICBG szakembereivel, akik ily módon üzleti értékkel bíró ismeretekre tettek szert. Az említett együttműködés kiváló példaként szolgálhat a további hasonló projektek esetén, együttműködésre sarkallva a transznacionális vállalatokat, amelyek szabálykövetési hajlandósága – amint az korábban kifejtésre került – több szempontból alacsonynak tekinthető.

4.1.3. Az őslakos csoportok által elért eredmények alkalmazhatósága a kisebbségvédelem terén

A dolgozat szerzőjének véleménye szerint az őslakosokat megillető jogok tanulmányozása során az egyik legfontosabb kérdés, hogy az őslakosok által elért eredmények milyen hatást képesek gyakorolni a kisebbségvédelem fejlődésére. Egyes szerzők szerint az őslakos csoportokat megillető jogok elismertsége leginkább annak köszönhető, hogy az őslakosok számára biztosított jogok őslakos specifikusak: az államok garanciát kaptak arra – többek között maguktól az őslakosok képviselőitől –, hogy az őslakos csoportok számára biztosított jogok nem járnak együtt az őslakosok számára garantált jogok kiszélesítésével. E mesterséges különbség tételt nevezte Will Kymlicka a tűzfal modellnek. Az említett szerző, hosszútávon e tűzfal leomlásával számol az ugyanis amellet, hogy morálisan tarthatatlan, a gyakorlat próbáját sem állja ki. A morális tarthatatlansága abban áll, hogy önkényesen, politikai okokból tesz különbséget olyan csoportok között, amelyek számos hasonló karakterisztikus jeggyel rendelkeznek olyan – őslakos származású – szerzők szerint is, mint Anaya. – A múltban elszenvedett sérelmekre alapozott különbségtétel példának okáért azért igazolható nehezen, mert ez legtöbb kisebbségi csoportra is igaz. – A gyakorlatban pedig azért tarthatatlan a tűzfal modell, mert egyre több kisebbségi csoport definiálja újra a státuszát őslakosként annak érdekében, hogy igénybe vehesse az őslakos népek számára nyitva álló védelmi mechanizmusokat. E folyamat – amennyiben nem történik lényegi változás – szükségszerűen az őslakosokat megillető jogok erodálásához fog vezetni: a jelentős kisebbségi csoportokkal rendelkező államok vagy az őslakos csoportokat megillető jogok szűkítése mellett fognak dönteni, vagy az – államilag – elismert őslakos népek körét fogják szűkíteni, az orosz törvényi szabályozás mintájára, amely adott esetben az őslakos csoportok támogatását is bírhatja. Az oroszországi őslakos népek egy része egyetért a jelenlegi orosz

törvényekkel, attól félnek ugyanis, hogy a kedvezményezettek körének bővítése óhatatlanul együtt járna a már meglévő jogaik csorbításával.

A dolgozat szerzője szerint az őslakosokat megillető jogok erodálódásának elkerülése, valamint az általuk elért eredményeknek a kisebbségek számára történő elérhetővé tétele érdekében két lépés megtétele szükséges: *egyrészt* a többségi társadalom meggyőzése arról, hogy a kisebbségeknek garantált többlet jogok nem feltétlenül jelentik azt, hogy az adott csoport szeretne elszakadni az országtól. E téren a szerző véleménye szerint kiválóan alkalmazhatók az őslakos közösségek digitális önrendelkezése kapcsán rögzítettek: amennyiben a kisebbségi csoportok határozhatják meg a róluk a médiában megjelenő információkat, az hozzájárulhat ahhoz, hogy – a sztereotípiák eloszlatása révén – kedvezőbb kép alakuljon ki róluk, valamint elősegítheti társadalmi gazdasági felemelkedésüket, amely a szerző szerint a probléma megoldásának *második* komponense. Amint a skót népszavazás eredménye bizonyítja, amennyiben a kisebbségek anyagilag is jól járnak a meglévő állami keretek fenntartása révén, úgy a saját, jól felfogott érdekükben hajlandóak az anyaországhoz való tartozást választani.

Az említett népszavazás eredménye, bár sokaknak csalódást okozott, ironikus módon a kisebbségek malmára hajthatja a vizet azáltal, hogy kifogja a szelet az autonómia lehangosabb ellenzőinek vitorlájából. Sem a kanadai inuitoknak, sem a skandináv országokban élő számiknak nem érdeke az anyaországtól való elszakadás: éppen a számukra biztosított autonómia – legyen az területi, kulturális vagy személy – az, amely garantálja, hogy jól érezzék magukat a meglévő állami keretek között. E modellek minden bizonnyal a kisebbségek számára is elfogadhatóak lennének, Koszovó példája kivételes esetnek tekinthető, ahol a közelmúlt kirívóan súlyos eseményei jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a koszovóiak számára csak és kizárólag, a teljes elszakadás legyen az egyetlen elfogadható alternatíva.

A fent vázolt folyamatoknak és a szerző által megnevezett két komponens megvalósulásának minél hamarabb végbe kell mennie, még mielőtt a tűzfal leomlása az őslakos népek számára biztosított jogok csorbulását eredményezné. A szerző természetesen tisztában van azzal, hogy e javaslatok végrehajtása hosszas előkészítést és rengeteg türelmet követel minden érintett féltől, különösképpen a történelmi és nemzetiségi ellentétekkel terhelt térségünkben.

4.1.4. A társadalmi érettség szükségessége

Az őslakosok népeket megillető jogokban bekövetkező változások – azok egyre szélesebb körű elfogadottsága – a nemzeti és nemzetközi szabályok kölcsönös egymásra hatásának eredményei: a nemzeti szabályozás hatást gyakorolt a nemzetközi szabályozásra és fordítva. Mind a nemzeti, mind a nemzetközi szabályozás változása érdekében alapvető fontosságú, hogy megváltozzék az őslakosokhoz való hozzáállás. A nemzeti szabályozásban akkor várható változás, ha a társadalom attitűdje is változik: amennyiben ugyanis a többségi társadalom és a hatóságok ellenségesen viszonyulnak az őslakos közösségek társadalmi és kulturális szokásaihoz, őket magukat pedig a fejlődést akadályozó tényezőként látják, úgy a nemzetközi mechanizmusok által hozott döntések és ítéletek önmagukban csekély változást képesek hozni. Ha sikerül is kikényszeríteni az adott döntés végrehajtását, az őslakos közösségeknek újra és újra végig kell járniuk ugyanazokat a jogi procedúrákat, mivel a nemzeti hatóságok minden lehetséges módon akadályozni fogják a jogaik érvényre jutását. A számukra garantált jogvédelem csak akkor lehet hatékony, ha a kulturális hierarchia elméletet meghaladva, a többségi társadalom egyenrangúként és egyenértékűként fogadja el az őslakos közösség társadalmi és kulturális berendezkedését. Amennyiben a törvényi szabályozás, valamint a hatóságok figyelembe veszik az őslakos csoportok igényeit, és gondoskodnak az érdekeik érvényre jutásáról, elkerülhetők a nemzetközi fórumok előtti hosszadalmas és költséges – valamint az őslakosok számára sok esetben kétes kimenetelű – eljárások.

A társadalmi attitűd és a hatóság hozzáállásában beállott változások azonban egyik helyen sem egyik napról a másikra következtek be: az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának hosszú időre – bő egy évszázadra – volt szüksége, mire az őslakos közösségeket egyenrangú – szuverén – félként volt képes elismerni. A társadalomnak pedig fel kellett ismernie, hogy a XIX. században megfogalmazott asszimilációs célkitűzés, amely az Egyesült Államok őslakos politikáját a XX. század első feléig jellemezte, tarthatatlan. Az ausztrál, a kanadai és az új-zélandi társadalmaknak szintén meg kellett érnie arra, hogy elismerje az őslakos népeket megillető jogokat, és hajlandó legyen tenni azok védelme érdekében, akár a földhöz való jogaik elismerése, akár területi autonómia biztosítása, akár a Waitangi szerződés kötelező erejének elismerése révén. Hasonlóképpen a skandináv országokban, évtizedek kellettek ahhoz, hogy a számi közösségek jogait, valamint a társadalmi berendezkedésüket és a kulturális szokásaikat a többségi társadalom normáival egyenlőként ismerjék el, és bizonyos fokú autonómiát biztosítsanak számukra.

Fontos azonban, hogy az említett változások és a kormányzati megerősítő intézkedések élvezzék a társadalom támogatottságát: önmagában az őslakosok számára biztosított törvényi kedvezmények – valamint a bírói gyakorlat – nem képesek biztosítani a jogaik teljes körű érvényesülését, kellő társadalmi előkészítettség hiányában a megerősítő intézkedések az őslakos közösségek többségi társadalom általi elfogadottsága helyett, azok elutasíthatóságát fogják növelni, ahogyan az, az Egyesült Államok kormánya által a törzseknek biztosított kaszinó létesítési jogok kapcsán említésre került. A jelenség nem csak az Egyesült Államokban figyelhető meg: Új-Zélandon a mai napig vita téma a maorik számára biztosított parlamenti kvóta rendszer létjogosultsága és annak társadalmi igazságossága. A kérdést illetően még a témával foglalkozó szakértők is megosztottak, a többségi társadalom jelentős része pedig inkább ellene van, mint mellette, amit egyes pártok ki is használnak annak érdekében, hogy ellene kampányolva szavazatokat szerezzenek. Ausztráliában, ahol egy hasonló kvóta rendszer bevezetése jelenleg is napirenden van, szintén akadnak ellenzők, Kanadában pedig az állam által az őslakosok számára biztosított külön jogok – többek között a bizonyos termékekre vonatkozó adókedvezmény – képezik a vita tárgyát.

A harmadik világbeli országokban az őslakos népekkel szembeni negatív attitűd ennél is nyíltabban jelentkezik: az őslakos csoportokat a fejlődést gátló tényezőnek tartják, a jogaikat a legtöbb esetben csak papíron ismerik el, a fejlődést tekintik a legfontosabb célnak, amelynek minden mást alárendelnek. Amint azt az Endorois ügyben az állam képviselője kifejtette, „egy képviseleti demokráciában a közösségek feladata, hogy az egész társadalom jólétét szolgálják és ne a saját önző (sic!)¹⁴⁴² érdekeiket.”¹⁴⁴³ Ebből kifolyólag, ezen országokban fontos szerep hárul a nemzetközi emberi jogvédelmi mechanizmusokra: egyrésztől fel kell lépniük minden egyes konkrét jogsértéssel szemben, másrésztől meg kell próbálniuk átformálni a közvéleményt. Az Ázsiai és Csendes-óceáni térségben, ahol nem létezik az európaihoz, az afrikaihoz vagy az ázsiaihoz hasonló regionális mechanizmus, e szerep az ENSZ mechanizmusaira hárul. A legnagyobb probléma, hogy több ázsiai ország hivatalosan el sem ismeri, hogy a területén őslakos közösségek élnek, ennek megfelelően a térségbeli országok nem ratifikálták az ILO 169-es számú egyezményét,¹⁴⁴⁴ az UNDRIP-re igennel szavazó országok közül pedig több is, fenntartást fűzött a dokumentumhoz. Ebből kifolyólag az őslakos specifikus egyezmények rendelkezései nehezen szegezhetőek szembe

¹⁴⁴² A szerző megjegyzése

¹⁴⁴³ ENJABiz, Endorois ügy, paras. 178., 270.

¹⁴⁴⁴ A Fidzsi-szigetek kivételével egyetlen térségbeli ország sem

ezen országok kormányaival. Az ENSZ szervek az őslakos csoportok jogainak védelmét egyéb emberi jogvédelmi dokumentumokra alapozva látják el, és kérik számon az őslakos közösségeket ért sérelmeket. Hiányosságok ugyanakkor ott is bőven akadnak, ahol létezik regionális mechanizmus. Az amerikai kontinensen – azon belül is Közép- és Dél-Amerikában – számos ország garantál alkotmányos vagy törvényi védelmet az őslakos közösségeknek, e jogok azonban sok esetben csak papíron léteznek. Az amerikaiaközi mechanizmusnak – a szerepfelfogásából is adódóan – az a célja, hogy végső igazságszolgáltatási fórum helyett az eljárási garanciák és az anyagi normák betartásának őreként funkcionáljon. Ennek érdekében több mérföldkő jelentőségű ügyben is olyan döntéseket hozott, amelyek világossá tették a kontinens országainak kormányai – valamint a befektetni szándékozó multinacionális vállalatok számára –, hogy a jövőben is számon fogják kérni az államokon a nemzetközi kötelezettségeik betartását, ily módon az említett országoknak is érdeke a szabályok betartatása a vállalatokkal. Az afrikai kontinensen szintén a regionális mechanizmus volt az, amely erős hatást gyakorolt az őslakos közösségekkel szembeni attitűdre: az Afrikai Bizottság oroszánrészt vállalt az őslakos népeket megillető jogok minél szélesebb körű elfogadtatásában. Az ENJABiz Munkacsoport tevékenysége és a Bizottság tanácsadó véleménye nélkül az UNDRIP-et – minden bizonnyal – nem fogadták volna el 2007-ben, ahogyan az Ogoni ügy sem zárult volna pozitívan, ha a sértetteknek nem áll módjában az Afrikai Bizottság elé tárni az állam és a Shell által elkövetett emberi jogsértéseket. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az Ogoni ügyben a Bizottságnak jelentős segítséget nyújtott a nyilvánosság ereje, valamint a döntés végrehajtását nagyban segítette a kormányváltás ténye is, amelynek következtében az állam attitűdje 180 fokos fordulatot vett. A politikai vezetés lecserélődése azonban nem minden esetben elégséges: az Endorois ügyben hozott határozat kibocsátása óta változás történt az államfő személyében, valamint több kormány váltotta egymást, az állami attitűd azonban továbbra is változatlan: az állami szervek cselekvés helyett újabb és újabb ígéreteket tesznek, amelyeket nem tartanak be.

A harmadik világbeli országok fejlődéshez való hozzáállása *egyrésztől* érthető, tekintve, hogy az első világbeli országok által biztosított életszínvonal mindenki számára vonzó, ők pedig ennek elérésére törekszenek, *másrésztől* azonban a természet eltartó képessége véges, ily módon a fejlett és a fejlődő országoknak közösen kell megtalálniuk a fejlődésnek azt az ütemét, amely még hosszabb távon fenntartható. A Kaliforniát évek óta sújtó és 2015-ben tetőző aszályos időszak a fejlett országok számára is megmutatta, hogy a természeti erőforrások végesek, még az olyanok is, mint a víz, amelyet pár generációval

korábban még elapadhatatlannak tekintettek. Természetesen felmerül a kérdés, hogy a fejlett országok milyen alapon követelik meg a fejletlen országoktól az önmérsékletet, amikor korábban ők maguk sem jeleskedtek abban, ráadásul a korábbi felelőtlen gazdálkodás eredményeként jelenleg előnyösebb pozícióban vannak, ebből kifolyólag számukra a zöld energiaforrásokra való áttérés realisabb alternatíva, mint a harmadik világbeli országok számára. Tény azonban, hogy előbb-utóbb minden szereplőnek be kell látnia, hogy a természeti erőforrásokkal takarékosan kell bánni, akár a gazdasági növekedés lassítása árán is, a jelenlegi folyamatoknak ugyanis katasztrofális következményei lehetnek. A fenntartható fejlődés elérésében pedig az őslakos közösségek tudása igencsak hasznosnak bizonyulhat.

4.1.5. A nyilvánosság ereje és az internetben rejlő lehetőségek

A nyilvánosság kétféle módon segítheti az őslakos csoportokat a céljaik elérésében: egyrészt kiegészítik azon mechanizmusok gyakorlatát, amelyek kevesebb lehetőséggel rendelkeznek az ítéleteik kikényszerítésére, másrészt pedig elősegíthetik az őslakos népekhez kapcsolódó negatív sztereotípiák eloszlását. Az *első*t illetően a dolgozatban kifejtésre került, hogy azon mechanizmusok, amelyek szűkösebb lehetőségekkel bírnak, alapvetően csak a nyilvánosság erejében bízhatnak, valamint a nagyvállalatokról szóló részben – a Shell Ogoni ügyben való érintettsége kapcsán – említésre került, hogy e vállalatok képesek nagyon gyorsan változtatni a hozzáállásukon, amennyiben az érintettségre fény derül. E téren az internet eddig nem látott lehetőségeket nyit meg, hiszen az őslakos közösségek képesek villámgyorsan felhívni a világ közvéleményének a figyelmét a velük szemben elkövetett jogsértésekre. *Másrészt*, a jogsértések elleni küzdelem mellett a hétköznapi életben, a gazdasági tevékenységeik végzése során is jelentős segítséget jelent számukra az internet: számos őslakos csoport él a lehetőséggel, hogy az életmódjuk megismertetése révén vonzóvá tegye a turisták számára az adott csoport és a környező látványosságok felkeresését, kihagyva a közvetítőket és az utazási irodákat. Más csoportok az e-kereskedelemben rejlő lehetőségeket aknázzák ki annak érdekében, hogy a portékáik árusítása révén tisztességes jövedelemre tegyenek szert.

Félő ugyanakkor, hogy kialakul az ún. *digitális szakadék*, vagyis az egyébként is eltérő társadalmi helyzetben lévő őslakos csoportok közötti különbségek tovább nőnek. Az internet, őslakos csoportok általi használatát számos tényező hátráltatja: e közösség tagjai között kimagaslóan magas a digitális írástudatlanság, amelynek a harmadik világban elsősorban az infrastruktúra hiánya az oka, míg az első világbeli országok esetében az őslakos közösségek

egy részének, az internettel szembeni elutasító álláspontja. Előfordul ugyanis, hogy első világbeli őslakos népek – akik számára adott lenne az infrastrukturális háttér – elzárkóznak az internet nyújtotta lehetőségek igénybevételétől, a közösségi értékek erodálódásától tartva. E veszély megítélését illetően eltérés figyelhető meg a fiatalabb és az idősebb generációk között: az utóbbi jellemzően veszélyforrásként azonosítja a világhálót. Az internet nyújtotta lehetőségekhez való hozzáállás tehát nem homogén: törésvonal húzódik a harmadik világbeli országokban és a fejlett világban élő őslakos közösségek között, az infrastruktúrához való hozzáférés terén, valamint a generációk között, az attitűdöt illetően.

A szerző véleménye szerint az internet és a modern távközlési lehetőségek mindenképpen előnyösnek tekinthetők az őslakos közösségek számára, az esetleges hátrányok mértéke messze eltölpül a várható előnyök mellett. A közösségek erodálódásától való félelem a szerző véleménye szerint alaptalan, azt nem elsősorban az internet és a felgyorsuló információáramlás okozza, sokkal inkább a megélhetési lehetőségek szűkössége, amely a fiatalabb generációk tömeges városba költözésének legfőbb oka. A félelemekkel ellentétben, a folyamat megállításában pedig az internet nyújtotta lehetőségeknek kiemelt szerepe lehet, példának okáért a távoktatás és a távmunka nyújtotta lehetőségek révén: a szülőföldön történő boldogulás biztosítása révén elkerülhető az őslakos fiatalok tömeges elvándorlása. Ezen túlmenően a digitális írástudás terjesztése lehetőség arra, hogy az őslakos közösségek a digitális világban is elnyerjék az önrendelkezésüket. Jelenleg ugyanis az őslakos csoportok weboldalainak jelentős részét nem az érintett közösségek tagjai szerkesztik, hanem az érdeklükben fellépő önkéntesek és a civil szervezetek. Amennyiben az őslakos közösségek tagjai felvértezik magukat a szükséges tudással, és nem hagyják, hogy az internet „egy maréknyi fehér játszótér” maradjon – ahogyan az egyik képviselőjük fogalmazott –, megnyílik számukra a lehetőség, hogy ők maguk határozzák meg az internetre róluk felkerülő információk tartalmát, vagyis végső soron maguk alakítsák a róluk kialakuló képet. E cél elérése érdekében kiemelt fontosságú minden olyan kezdeményezés – példának okáért az UNESCO Információtechnológiai Oktatási Intézetének az ajánlásai –, amely az őslakos közösségek információ technológiai ismereteinek bővítését célozza és hozzájárul ahhoz, hogy az őslakos közösségek bekapcsolódjanak az információs társadalomba, valamint, hogy az interneten rögzített tartalmak révén megóvásra kerüljön az egyedi és pótolhatatlan kultúrájuk.

4.1.6. A transznacionális vállalatok felelőssége

A transznacionális vállalatok természetüknél fogva profit orientáltak, amelynek egyik gyakori – bár nem törvényszerű – következménye, hogy e vállalatok a környezetvédelmi – és akár az emberi jogi megfontolásokat is – hajlandóak alávetni a profit szerzési célnak. A transznacionális vállalatok tevékenysége több szempontból is veszélyes az őslakos csoportokra nézve: egyrészt az őslakos csoportok által tradicionálisan használt földterületeken végzett ipari és – jellemzően monokultúrás – mezőgazdasági tevékenységek révén veszélybe sodorják az őslakos csoportok hagyományos életvitelét, másrészt, ritkább esetekben közvetlenül az őslakos csoport tagjainak pusztai létét is fenyegetik. Előbbire számtalan példát találni a joggyakorlatban, utóbbira kevesebbet, ugyanakkor jóval kirívóbbat.¹⁴⁴⁵

A transznacionális vállalatok környezetre és az őslakos népekre gyakorolt hatása nem került el sem az OECD, sem az ENSZ Munkacsoport figyelmét. Előbbi már idejekorán – 1976-ben – elfogadta a multinacionális vállalatok tevékenységére vonatkozó irányelveit, jóllehet a jelenleg érvényes – 2011-ben elfogadott – irányelvek nem tekinthetők őslakos specifikusnak, az ENSZ Munkacsoport által az ENSZ Transznacionális Vállalati Centruma részére tett ajánlások és az azok alapján 1997-ben elfogadott dokumentum ezzel szemben tartalmazott őslakos specifikus rendelkezéseket. Az elért fejlemények ellenére a transznacionális vállalatokra vonatkozó szabályok kikényszerítése továbbra is problematikus, nem érvényesülnek teljes mértékben. E probléma a 2010-es évek elején felkeltette az ENSZ – akkori – különleges rapporteure, James Anaya figyelmét. Habár az általa tett javaslatok jelentős része nem került be a jelenleg hatályos, 2011-es OECD irányelvekbe, az azok – jelen sorok írásakor – folyamatban lévő felülvizsgálata során készített tervezet több, az őslakos népek jogainak védelme szempontjából fontos rendelkezést is tartalmaz, többek között a vállalatok feladatává teszi, hogy minden tőlük telhetőt tegyenek meg az érintett közösségekkel történő konzultációk lefolytatása érdekében. A vállalat számára tilos a közösség tagjainak egyesével történő megkeresése annak érdekében, hogy megkerüljék a tradicionális döntéshozatali mechanizmusokat. – Ahogyan azt a Sarayaku ügyben tette az érintett vállalat. – A tervezet az őslakos közösségek kötelességeiről is rendelkezik: amennyiben egyszer áldásukat adták a projektre, a későbbiekben nem vonhatják azt vissza

¹⁴⁴⁵ Lásd az Ogoni és a Sarayaku ügyeket: előbbiben a Shell cég által felbérelt milíciák végeztek a kitermelés ellen tiltakozó őslakos törzsek tagjaival, utóbbiban pedig kitermelést megelőző szeizmológiai vizsgálatok részeként helyeztek el robbanóanyagot a földben, amelyet a mai napig nem sikerült maradéktalanul eltávolítani.

önkéntesen, illetve nem egészíthetik ki további követelésekkel. Az eddig elfogadott dokumentumok közül egyik sem tartalmazta e kitélt, amely a szerző szerint növelheti a vállalatok szabálykövetési hajlandóságát és tárgyalási hajlandóságát, tekintve, hogy ily módon biztosabb pozícióra tehetnek szert a későbbi esetleges jogviták során. – A vállalatok azon kötelességét illően, amelynek értelmében az őslakos közösségnek a tárgyalások folytatásától való végleges elzárkózása esetén a vállalatnak tartózkodnia kell a beruházás folytatásától – abban az esetben is, ha az érintett állam jóváhagyta azt –, a szerző már kevésbe optimista.

Jóllehet a nemzetközi sztenderdeknek megfelelő tárgyalások folytatása önmagában is csökkentti annak esélyét, hogy egy projekt veszélyeztesse az őslakos népek létét, egyéb feltételek teljesülése is szükséges. E feltételek között említhető az őslakos csoportok földtulajdoni viszonyainak rendezettsége, amelynek fontosságára az ENSZ Munkacsoport nem véletlenül hívta fel a figyelmet az 1994-es ajánlásaiban, ahogyan az sem véletlen, hogy a földek kijelölése szinte az összes regionális mechanizmus gyakorlatában sarkalatos pontnak tekinthető. Amennyiben ugyanis a beruházást tervező vállalat számára egyértelmű, hogy az állami engedélyek megszerzése mellett a földet ténylegesen használó őslakos közösségek beleegyezését is meg kell szereznie, úgy kisebb az esélye annak, hogy a közösség megkerülésével, az állami döntés mögé bújva próbálná véghezvinni az akaratát. Tekintve, hogy az irányelv a multinacionális vállalatok magatartásának koordinálását célozza, az állam és az őslakos népek jogainak kapcsolatát nem szabályozza. A szerző szerint ugyanakkor megfontolandó lenne az EJAB által a Saramaka ügyben rögzített elv kodifikálása, vagyis annak rögzítése, hogy bizonyos garanciák betartása esetén az őslakos közösségek földhöz való joga korlátozható. Jóllehet ez elsőre ellentétesnek tűnhet az őslakos közösségek érdekeivel, a szerző véleménye szerint azért fontos ennek rögzítése, mert amint az a Saramaka ügy kapcsán ismertetésre került, az államtól nem várható el, hogy teljes mértékben átadja a területén fellelhető természeti kincsek feletti rendelkezés jogát. Annak megkövetelése esetén jóval valószínűbb az állam dacos ellenállása, mint az, hogy együttműködési hajlandóságot mutasson. Az említett engedmény ezzel szemben – minden valószínűség szerint – növelné az államok tárgyalási kedvét. Fontos azonban, hogy a Saramaka ügyben meghatározott garanciák minden esetben szigorúan betartásra kerüljenek.

4.1.7. Eltérő megközelítések és lehetőségek a döntések kikényszerítésére

Az egyes jogvédelmi mechanizmusok eltérő megközelítést alkalmazva, eltérő jogokra alapozva garantálnak védelmet az őslakos közösségek számára¹⁴⁴⁶, e megoldások mindegyikének megvannak a maga előnyei és hátrányai. A szerző először az ENSZ mechanizmusok gyakorlatát vizsgálta meg részletesen, amelyek az őslakos közösségek jogainak védelmét a kulturális jogok felől közelítik meg. Az első vizsgálatnak alávetett testület az ENSZ EJB volt, amely tekintettel arra, hogy a PPJNE nem tartalmaz semmilyen *expressis verbis* utalást az őslakos népekre egy, a kisebbségek kulturális jogait védeni hivatott rendelkezést – a PPJNE 27. cikkét – alkalmazza az őslakos népek jogainak védelme érdekében.¹⁴⁴⁷ Annak ellenére, hogy e megközelítés egyfajta – a megfelelő anyagi normák hiányából adódó – kényszer megoldásnak tekinthető –, amelynek számos bukatója ismert,¹⁴⁴⁸ az ENSZ EJB az említett cikk evolutív értelmezése révén, képes védelemben részesíteni az őslakos csoportok jogait. A Bizottság a legutóbbi – őslakos népeket érintő – ügyében a PPJNE 27. cikkéből vezette le és rögzítette az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés követelményét.¹⁴⁴⁹ Attól azonban továbbra is tartózkodik, hogy az őslakos csoportokat népként ismerje el, amelyeket megillet az Egyezségokmány első cikke által garantált önrendelkezéshez való jog. Az ilyen irányú reményeket a Poma Poma ügyben hozott ítéletével foszlatta szét, megerősítve korábbi joggyakorlatában rögzítetteket, miszerint az őslakos közösségeket továbbra sem illeti meg az önrendelkezéshez való jog.¹⁴⁵⁰

A többi ENSZ bizottságról is elmondható, hogy – az ENSZ EJB-hez hasonlóan – szinte a működésük megkezdésének időpontjától fogva kiemelt figyelmet szentelnek az őslakos népeket érintő problémáknak: a közös pont ez esetben is a kulturális jogok, azonban az általuk ellenőrizni hivatott eltérő tárgykörből adódóan más-más, az őslakos népeket érintő kérdésekre – oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés – helyezik a hangsúlyt. Ezen túlmenően figyelmet szentelnek az UNDRIP által garantált jogok érvényre jutásának, és szükség esetén felszólítják az államot a dokumentumban foglalt jogokkal összhangban történő cselekvésre,

¹⁴⁴⁶ Lásd 3. sz. melléklet!

¹⁴⁴⁷ Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja* (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5)

¹⁴⁴⁸ Lásd a Saramaka ügy és az amerikai közti rendszer kapcsán megfogalmazott kritikákat!

¹⁴⁴⁹ ENSZ EJB, *Ángela Poma Poma kontra Peru*, 2009. március 27 (CCPR/C/95/D/1457/2006), para. 7.6.

¹⁴⁵⁰ ENSZ EJB, *Lubicon ügy*, paras. 5.1.-6.3. , 13.3.-13.4.; Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja* (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5) paras. 1- 3.2.

ily módon ellensúlyozva azt, hogy az UNDRIP – természetéből adódóan – nem rendelkezik kötelező erővel.

Az ENSZ mechanizmusok joggyakorlatának tanulmányozása során két kritikai észrevétel fogalmazódott meg a szerzőben: *egyrészt* az ENSZ mechanizmusok által tett ajánlások megvalósítása sok esetben nagyon hosszú időt vesz igénybe, amennyiben egyáltalán sor kerül rá. Amint azt a kanadai indián törvény esete is mutatja akár évtizedekre is szükség lehet a változáshoz, amelynek az előfeltétele a társadalmi érettség. – Az ILO 169-es számú egyezménye kötelező erővel bír ugyan, azonban viszonylag kevés ország ratifikálta, ebből kifolyólag nem alkalmazható széles körben. – *Másrészt* azáltal, hogy az ENSZ EJB és az ENSZ GSZKJB továbbra sem hajlandó elismerni, hogy az őslakos csoportokat megilleti az Egyezségokmányok közös első cikke által garantált önrendelkezéshez való jog, amellet, hogy megfosztja az őslakos csoportokat a jogaik hatékonyabb védelmétől, a nemzetközi sztenderdekhez képest is elmarad az említett Bizottságok által garantált védelem. A szerző véleménye, hogy e tartózkodó magatartást alapvetően politikai megfontolások indokolják: tekintettel arra, hogy – amint az korábban kifejtésre került – az őslakosok és a kisebbség egymástól való elhatárolása olyan kérdés, amely komoly politikai és társadalmi vitákat képes generálni, adott esetben pedig tovább csökkenteni az érintett államok együttműködési hajlandóságát. Ennek elkerülése végett az ENSZ bizottságok amellet, hogy gyakorlatilag a kisebbségeket megilletőkhöz hasonló jogokat¹⁴⁵¹ biztosítanak az őslakosok számára, sok esetben a szóhasználatukat is az érintett ország hivatalos szóhasználatához igazítják, vagyis az őslakos csoportokra is kisebbségként hivatkoznak. *Harmadrészt*, a dolgozat szerzője szerint az ENSZ EJB az amerikaiaközi mechanizmussal ellentétben, kevésbé volt sikeres az állam szuverenitás igénye és az őslakosok jogai közötti egyensúly megtalálásában. A Bizottság több esetben igyekezett olyan megoldást találni, amely révén elkerülheti az állam szuverén döntési jogkörébe történő beavatkozás vádját: a finn ügyekben különösképpen szembeötlő volt e hozzáállás: a beruházásokat minden esetben összeegyeztethetőnek nyilvánította a PPJNE 27. cikkével, pusztán arra hívta fel az államot, hogy a jövőben tartózkodjék a már jóváhagyott terveken való túlterjeszkedésen. Az Amerikaiaközi Bíróság ezzel szemben, a Saramaka emberek ügyében a szerző véleménye szerint amellet, hogy világossá tette az állam számára, hogy a jogsértéseket továbbra is számon fogja kérni, azt is jelezte, hogy tiszteletben tartja az

¹⁴⁵¹ Az ENSZ mechanizmusok ezen felül megkövetelik az általános társadalmi kérdésekben való részvétel biztosítását, amely jogok – ahogyan Szalai is írja – hasonlatos a kisebbségeket megillető csoportosan gyakorolható jogokhoz.

állam szuverenitását a természeti kincsek felhasználását illetően addig, ameddig az állam is tiszteletben tartja az EJAB által rögzített eljárási garanciákat. E megoldás a szerző szerint sokkal hatékonyabbnak tekinthető, mint az ENSZ EJB által választott megközelítés.

A szerző szerint az ENSZ EJB és a többi mechanizmus részéről mindenképpen megfontolandó az őslakos csoportok népként történő újradefiniálása, amely hatékonyabb – és a nemzetközi sztenderdekkel összhangban álló – védelem garantálását tenné lehetővé: az őslakos népek előtt megnyílna a lehetőség, hogy valóban ők rendelkezzenek a saját sorsuk felett, egyben eredményesebben lépjenek fel az érdekeik képviselésében. Az őslakos népek képviselői ugyanis gyakran adnak hangot azon véleményüknek, hogy a saját érdekeiket ők maguk képesek a leghatékonyabban képviselni, elutasítják a paternalista szemléletet, illetve azt, hogy más szereplők lépjenek fel az érdekükben. Ezen túlmenően a szerző szerint megfontolandó lenne egy, az UNDRIP végrehajtását felügyelni hivatott külön bizottság létrehozása, amely tekintettel az UNDRIP kötelező erejének hiányára – a többi ENSZ mechanizmushoz hasonlóan –, alapvetően javaslatok tételére lenne jogosult, illetve a nyilvánosság erejét használva készíthetné jogkövető magatartásra az általa felügyelt államokat. A szerző szerint egy specializált szakértői testület, amelynek tagjait paritásos alapon az őslakos népek képviselői, a témában járatos elismert szakemberek valamint az államok képviselői alkotnák, nyilvánvalóan hatékonyabban lenne képes az UNDRIP által garantált jogok érvényre jutása felett örködni, mint azok a Bizottságok, amelyeket alapvetően más jogok felügyelete érdekében hoztak létre.

Az ENSZ mechanizmusok gyakorlatának áttekintését követően, a szerző a regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok gyakorlatát elemezte, elsőként az amerikai közti rendszert, amely a regionális mechanizmusok között úttörőnek tekinthető az őslakos népek jogainak védelméről. Az amerikai közti rendszer a Mayagna (Sumo) Awas Tingni ügy óta, a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jogra alapítva, e jogok tartalmát evolutívan értelmezve biztosítja az őslakos népek jogainak védelméről. E megközelítés révén az EJAB amellett, hogy a meglévő anyagi normákra támaszkodhatott, hatékony védelmet volt képes biztosítani az őslakos csoportok számára, miközben egyensúlyt teremtett az állami szuverenitás igény és az őslakos csoportok érdekei között. Ez utóbbit oly módon érte el, hogy a Saramaka ügyben kidolgozta a természeti kincsek hasznosítása esetén alkalmazandó kritérium rendszert, amely megköveteli: az előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés elvének az érvényre juttatását, a hasznokból történő részesítést, valamint előzetes hatástanulmány készítését. – E kritérium rendszert az Afrikai Bizottság is idézte, és átvette az általa tárgyalt Endorois

ügyben. – A tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jogra alapozott védelmet az EJAB a legutóbbi, őslakos népeket érintő ügyében – *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador* – kiegészítette az élethez való jogra alapozott védelemmel. E fejlemény azért üdvözlendő, mert amint az korábban kifejtésre került, az élethez való jog korlátozása szigorúbb eljárási garanciák betartását követeli meg, mint a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jog, e feltételek betartása mellett azonban az állam továbbra is hozzáférhet a területén fellelhető természeti kincsekhez. További bizakodásra okot adó fejlemény, hogy ezen ügyben az amerikaiaközi rendszer egyértelműen a kollektív jogok elismerésének irányába mozdult el.¹⁴⁵²

A joggyakorlat elemzése során a szerzőben a következő gondolatok merültek fel, az amerikaiaközi rendszer jövőjét illetően: *egyrészt*, hogy Orellana jóslata, miszerint az élethez való jog védelmére alapozott megközelítés, ami – annak szigorúbb volta miatt – várhatóan feszültséget generál az államok és az őslakos közösségek között – vagy legalábbis magában hordozza annak potenciális veszélyét –, valóra válik-e? *Másrészről*, hogy az amerikaiaközi rendszer a jelenleg alkalmazott kulturális alapú azonosítás mellett képes lesz-e egyéb módszereket kidolgozni vagy adaptálni, ahogyan azt Dulitzky javasolta. Előfordulnak ugyanis olyan esetek, ahol a kultúra alapú azonosítás nem alkalmazható, jóllehet az említett hiányosságok ellenére még mindig a legmegbízhatóbb módszer, különös tekintettel arra, hogy vegytiszta formájában szinte soha nem alkalmazzák. *Harmadrészt* kérdéses, hogy az EJAB a közeljövőben szándékozik-e részletesen is kidolgozni az okozott kár felbecslésének a módszereit? A Bíróság elismerte ugyan, hogy a természeti környezetben okozott károkért az őslakos csoportokat kártérítés illeti meg, arra ugyanakkor nem tért ki, hogy az okozott kár és az annak ellentételezéseként megítélt jóvátétel mértékét milyen egyenlet alapján számolta ki. Ebből kifolyólag a bíróság kárbecslési gyakorlata – több, a témával foglalkozó szakértő egybehangzó véleménye szerint –, legfeljebb abból a szempontból tekinthető következetesnek, hogy alábecsüli az okozott kár nagyságát.

Az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus, bár a másik két regionális mechanizmushoz képest fiatalnak számít, az evolutív értelmezés talaján állva jelentős eredményeket ért el. A kulturális integritáshoz, az élelemhez, valamint a lakhatáshoz való jogot a meglévő anyagi rendelkezésekből vezette le, e jogok ugyanis ilyen formában nem szerepelnek az – egyébként meglehetősen haladó szellemiségű – Afrikai Chartában. E jogok ugyanakkor az afrikai kontinensen kiemelkedő fontossággal bírnak. Ennek megfelelően

¹⁴⁵² E téren az afrikai mechanizmus, az Endorois ügyben hozott döntésével megelőzte a mesterét.

figyelmet szentel arra, hogy megoldást találjon további, a kontinenst sújtó problémákra, példának okáért a fejlődési agresszió által generált nehézségekre, amelyek leküzdése szintén evolutív megközelítést igényel. Az afrikai mechanizmus jogfejlesztő tevékenységét immár az *Amerikaközi Bizottság* is elismerte azáltal, hogy hivatkozott rá a Toledó Körzetbeli Maya Őslakos Közösségek ügyében. Nem szabad elfelejtkezni arról sem, hogy az ENAJBiz tanácsadó véleménye minden bizonnyal jelentős mértékben hozzájárult az UNDRIP jelenlegi formájában történő elfogadásához. A szerző meggyőződése, hogy az amerikai rendszer mechanizmusai az Endorois ügyben hozott döntésben is találnak majd olyan megállapításokat, amelyek érdemesek arra, hogy a saját ítélkezési gyakorlatába implementálja: a mester újfent idézni fogja tanítványát.

Az afrikai mechanizmus amellet, hogy az alapjául szolgáló dokumentum meglehetősen előremutató rendelkezéseket tartalmaz,¹⁴⁵³ valamint a szervei evolutív értelmezést alkalmaznak, sokat „tanult” az amerikai mechanizmus gyakorlatából,¹⁴⁵⁴ példának okáért a természeti kincsek hasznosítása esetén érvényesítendő garanciális feltételek átvétele révén: az Endorois ügyben az Amerikaközi Bíróság a Saramaka ügyben kidolgozott garancia rendszerét adaptálta. A szerző szerint érdemes oda figyelni továbbá arra, hogy az ENJAB miként fog élni a Jegyzőkönyv által említett jóvátételi lehetőségek megítélésének lehetőségével:¹⁴⁵⁵ követni fogja-e az Amerikaközi Bíróság által kimunkált evolutív jogértelmezést – jelesül az ún. életprojekt elméletet –, vagy megelégszik szerényebb, pusztán az okozott kár megtérítésére irányuló kártérítéssel.

Az afrikai mechanizmusnak a szerző szerint két jelentős gyengesége van: az egyik, hogy a Bizottság szűkös eszközökkel rendelkezik a végrehajtás kikényszerítésére. – A Bíróság jogkörei szélesebbek, eddig azonban az őslakos népeket érintő ügyekben kevés ideje volt bizonyítani. – E szűkös eszközöket a Bizottság igyekszik a lehető leghatékonyabban használni, amelyben a civil szervezetek hasznos szövetségesnek bizonyulhatnak: amennyiben képesek kellő nyilvánosságot biztosítani egy ügynek, egy mérsékelt hatékony végrehajtási mechanizmussal rendelkező emberi jogvédelmi mechanizmus is képes kellő védelmet biztosítani, amelyet kiválóan példáz az ENJABiz *Ogoni ügye*.¹⁴⁵⁶ Az ellenpélda pedig az

¹⁴⁵³ Az Afrikai Charta

¹⁴⁵⁴ ENJABiz, The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights kontra Nigéria, 2001. október 27. (ügyszám: 155/96), para. 57.

¹⁴⁵⁵ Afrikai Charta Jegyzőkönyv, 27. cikk

¹⁴⁵⁶ Lásd Dux László cikkét!

Endorois ügy,¹⁴⁵⁷ amelynek végrehajtása továbbra is várat magára, a kenyai kormányra nehezedő nyomás ellenére is.¹⁴⁵⁸ A Bíróság, amint az említésre került, szélesebb jogkörökkel rendelkezik, mint a Bizottság, és az Ogiek ügyben bizakodásra okot adóan gyorsan és hatékonyan reagált az ideiglenes intézkedés kibocsátása révén, egyetlen ügy alapján ugyanakkor nehéz hosszú távú következtetéseket levonni. Tekintettel arra, hogy az ideiglenes intézkedésre okot adó körülmények egy része továbbra is fennáll, a Bizottság keresetet nyújtott be a Bírósághoz, amely 2014 decemberében befogadhatónak nyilvánította azt. Az ügy tárgyalása jelenleg is folyamatban van, a szerző érdeklődéssel várja a fejleményeket.

Az afrikai mechanizmus *másik* gyengesége, hogy intézményeinek a jelenleg érvényes szabályok hiányosságaiból adódóan, nem sikerült teljes mértékben függetleníteniük magukat a politikai befolyástól. A probléma a szerző szerint jó eséllyel kiküszöbölhető lenne, amennyiben a bírákat a jelenlegi hat év helyett hosszabb terminusra – példának okáért 9 évre – választanának meg, a jelenlegivel ellentétben nem meghosszabbítható mandátumra. Ily módon a bírák, a megválasztásuk után nagyobb eséllyel lennének képesek függetleníteni magukat az őket megválasztó kormányoktól.

A szerző a regionális mechanizmusok közül, az európai mechanizmust vizsgálta harmadikként, amely bár, a két másik regionális mechanizmushoz képest a leghatékonyabb végrehajtási jogosítványokkal rendelkezik, az őslakosok védelme érdekében nem használja ki e lehetőségeket. Jóllehet, a kezdeti elutasító álláspontja enyhült, gyökeres fordulatról a mai napig nem beszélhetünk, és a szerző véleménye szerint – a legutóbbi, az őslakos népeket érintő ítéletét figyelembe véve – nem is várható. Az európai mechanizmus hozzáállásának számtalan oka van, köztük történelmi is, amelyek továbbra is meghatározzák azt, ahogyan az európai kontinensen a kisebbségek – valamint általában a szubállami entitások – jogainak védelméről gondolkodnak. Az G. és E. kontra Norvégia ügyben ez EJEB világossá tette, hogy a panaszos felek által kért védelmet nincs módjában biztosítani, tekintve, hogy az Európai Egyezmény semmilyen plusz jogot nem garantál a kisebbségek számára. Jóllehet az említett

¹⁴⁵⁷ ENJABiz, Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya, 2009. november 25. (ügyszám: 276/2003)

¹⁴⁵⁸ A szerző szerint a végrehajtás elmaradásának egyik oka, hogy az itt elkövetett jogsértések az ogoni ügy tényállásában rögzítettekhez képest kevésbé súlyosak a világ közvéleményének szemében. A másik valószínűnek tekinthető ok, hogy míg Nigériában az időközben hatalomra kerülő kormány igyekezett jóvátenni az elődje által elkövetett jogsértéseket, addig Kenyában az elnök személyében történt változás ellenére, az őslakosokkal kapcsolatos politikában semmi nem változott.

ügyben megfogalmazott álláspontja – miszerint az őslakos csoportok csak az üzleti érdekeik sérelme miatt kérhetik a hagyományos tevékenységüket akadályozó tevékenységek befejezését – az utóbbi évtizedekben elmozdult a kulturális jogok garantálására alapozó védelem irányába, elmaradt azonban a másik két emberi jogvédelmi mechanizmusnál tapasztalható áttörés. A Chagos ügy végkifejlete nyilvánvaló tette, hogy az EJEB eddigi joggyakorlatában továbbra sem várható lényegi változás. A szerző szerint igazi előrelépést az jelentene, ha az Európa Tanács államai elfogadnának egy, az őslakos népek védelmét szolgáló hivatott EJEE kiegészítő jegyzőkönyvet, akár egy, a kisebbségeket védeni hivatott jegyzőkönyvvel együtt. Az ILO 169-es számú egyezménye, valamint az UNDRIP révén, kész minta áll a döntéshozók rendelkezésére. Az európai mechanizmus ezen túlmenően a joggyakorlat terén sem szorulna arra, hogy maga dolgozzon ki új megoldásokat, kezdeti lépésként a másik két mechanizmus gyakorlatának az átvétele is elégséges lenne.

A változás bekövetkezte azonban alapvetően szándék kérdése, ahogyan azt amerikai és az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus példája is mutatja. A kérdés az, hogy az öreg kontinensen megvan-e az erre irányuló akarat, az őslakos népek jogainak elismerése ugyanis minden valószínűség szerint heves politikai vitákat eredményezne: az őslakos népességgel rendelkező államok egyik nyilvánvaló félelme, hogy az e népcsoportok számára biztosított jogok az állam szuverenitásának korlátozását jelentenék. A jelentős létszámú kisebbségi csoportokkal rendelkező államok pedig attól tartanak, hogy e csoportok az őslakos népek példáját követve további jogokat – példának okáért autonómiát – követelnek majd, tovább terhelve az egyébként sem problémamentes viszonyt. Nyilvánvaló, hogy a strasbourgi bíróságnak óvatosan kell eljárnia a kérdést illetően: a változás kulcsa a szerző véleménye szerint az őslakos népek igényeinek megismerése és megismertetése a politikai döntéshozókkal – valamint a többségi társadalommal – annak érdekében, hogy a félelmek eloszlatását követően érdemi párbeszéd kezdődhessen. Ebben a folyamatban pedig a strasbourgi bíróság – az Afrikai Bírósághoz hasonlóan – központi szerepet játszhatna.

A szerző véleménye szerint a tárgyalt regionális jogvédelmi mechanizmusok közül mindent összevetve, az amerikai mechanizmus garantálja a leghatékonyabb védelmet az őslakos népek számára. A következő a sorban az afrikai, amelynek lehetőségei bár korlátozottabbak, evolutív értelmezést és a nyilvánosság erejét használva igyekeznek, hogy a meglévő lehetőségeket maximálisan kihasználják. Az európai mechanizmus jelentősen hatékonyabb lehetne abban az esetben, ha megléne a politikai akarat arra, hogy az őslakos csoportokat megfelelő védelemben részesítse. Hasonlóképpen, az ENSZ EJB esetén is

alapvetően a politikai akarat hiánya okozza a védelem elégtelenségét: amennyiben az hajlandó lenne elismerni, hogy az őslakos csoportokat, mint népeket megilleti az önrendelkezéshez való jog, az Egyezségokmányok által garantált több más jog alapján is megilletné őket a védelem.

A szerző véleménye szerint minden regionális emberi jogvédelmi mechanizmus számára megfontolandó lenne egy, az adott emberi jogvédelmi mechanizmus, valamint a testvér mechanizmusok joggyakorlata által, a korábbi anyagi normák evolutív értelmezése révén kimunkált jogokat rögzítő őslakos specifikus egyezmény kodifikálása és elfogadása, egy az adott régióban élő őslakos népeket tételesen rögzítő listával együtt. Ily módon a regionális mechanizmusok számára lehetővé válna, hogy a regionális sajátosságokat figyelembe véve, anyagi normákra hivatkozva részesíthessék védelemben az őslakos csoportokat. Őslakos specifikus egyezmény előkészítése jelenleg csak az amerikai rendszer keretein belül zajlik, elfogadása azonban továbbra is várat magára, a többi regionális mechanizmus esetén, napirenden sincs hasonló dokumentum. Tekintettel a kisebbségek és az őslakos csoportok közötti szoros kapcsolatra és az ún. tűzfal modell tarthatatlanságára, a szerző szerint különösen az európai mechanizmus esetében – ahol az őslakosokra továbbra is inkább kisebbségként tekintenek – érdemes megfontolni egy, az őslakos és a kisebbségi népek védelmét egyszerre szolgáló, kötelező erővel felruházott dokumentum megalkotását. A dokumentum elfogadásán túl további fontos lépés lenne a kollektív szemlélet irányába történő elmozdulás, jelenleg ugyanis ennek hiánya tekinthető az európai mechanizmus által garantált védelem legfőbb hiányosságának: az őslakos csoportok számára ugyanis az egyénileg gyakorolható jogok jelentős része teljességgel értelmezhetetlen, amint az az európai őslakos népek által, az ENSZ EJB és az európai mechanizmus előtt, a hagyományos gazdálkodó tevékenységeik korlátozása miatt indított kereseteikből kiderül. Egy, a szerző által javasolt dokumentum elfogadása azért is lenne előnyös, mert több olyan kisebbségi csoport él Európában, amelyek esetén a kisebbségi státusz alapvetően definíciós kérdés: az Oroszországi Föderációban élő népcsoportok egy része tulajdonképpen őslakos népként is definiálható, az orosz törvényi szabályozás nem véletlenül támasztja az őslakos státusz feltételéül az alacsony létszámot. Ily módon e csoportok is, a számukra megfelelő – a jogok kollektív megközelítését figyelembe vevő – védelemben részesülhetnének.

4.2. A hipotézisek helytállósága

A bevezetőben említetteknek megfelelően a szerző *alaptétele* az volt, hogy az őslakos és az érdekeiket képviselő szervezetek fáradozásainak eredményeként, az őslakosokat megillető jogok immár megfelelő anyagi jogi védelemben részesülnek, az *alapprobléma* pedig az, hogy e szabályokat nem implementálják megfelelően. Az előbbi kettővel összefüggésben az *alapkérdés* az, hogy miként valósítható meg a joggyakorlat fejlesztése, miként biztosítható az államok együttműködési hajlandósága, az őslakos közösségek védelemben részesítését illetően.

E kérdés megválaszolása érdekében a szerző három hipotézist állított fel, ezekre alapozva állította össze a téziseit, és vizsgálta az alapkérdésre adandó válaszokat.

Az *első számú hipotézis*, hogy az őslakos népek jogainak széleskörű elismerése többek között a *Will Kymlicka* által tűzfal modellnek nevezett jelenségnek köszönhető. Az említett elmélet annak az elképzelésnek az elültetésén alapul, hogy az őslakos közösségek számára biztosított jogok nem járnak automatikusan a kisebbségek jogainak bővülésével. Az őslakos közösségeket ugyanis – a jellemzően alacsony létszámukból adódóan, a kisebbségekkel ellentétben –, az államok és a többségi társadalom általában kevésbé tekinti az állam integritását fenyegető tényezőnek, ily módon nagyobb hajlandóságot mutatnak a jogaik elismerésére.

A *második számú hipotézis* értelmében, e tűzfalnak – a morális inkonzisztenciájából és gyakorlati tarthatatlanságából adódóan – szükségszerűen le kell omlania, ennek azonban két lehetséges következménye képzelhető el, amelyek közül csak az egyik tekinthető kívánatosnak. *Egyrésztől* az őslakosokat megillető jogok erodálásához vezethet, amely az államok fent említett félelmeiből adódik, *másrésztől* ellenkező eredményre is vezethet: hozzájárulhat a kisebbségvédelem hatékonyabbá tételéhez. A szerző azt vizsgálja, hogy miként kerülhető el az első lehetőség bekövetkezése. Ennek érdekében legfontosabb a többségi társadalom és a döntéshozók meggyőzése arról, hogy sem az őslakos népek, sem a kisebbségi csoportok számára biztosított többlet jogok nem jelentik az állami integritás szükségszerű csorbítását.

A *harmadik számú hipotézis*, hogy az őslakos közösségek tradicionális tudása különösen értékesnek bizonyulhat a fenntartható fejlődés megvalósításában. E felismerés nem új keletű, már az 1992-es Riói ENSZ Nyilatkozat 22. cikke is rögzíti, az államok és a transznacionális vállalatok azonban hajlamosak a rövidtávú haszonszerzési célnak alárendelni az egyéb tényezőket, példának okáért a monokultúrás növénytermesztés okozta talajerózió és a

bioüzemanyag előállítás okozta élelmiszerbiztonsági kockázatot. A cél tehát az, hogy a nemzetközi szereplők felismerjék, az őslakos közösségek bevonása a természeti kincsek felhasználásáról szóló döntésekbe számukra is előnyökkel bírhat.

A hipotézisek igazolása érdekében a szerző egy olyan logikai gondolatmenetet követve építette fel a dolgozat szerkezetét, amely véleménye szerint a leginkább alkalmas arra, hogy elősegítse a hipotézisben, illetve a téziszűzetben foglaltak megértését és bizonyítását. Ennek megfelelően először az őslakos népek definícióját – pontosabban annak hiányát – vetette alá vizsgálatnak, majd ezt követően a kisebbségek és az őslakosok közötti, javarészt mesterséges különbségtétel igazolhatóságát vizsgálta. Ezt követően áttekintette a legfontosabb általános és őslakos specifikus nemzetközi emberi jogi dokumentumokat és azok kontroll mechanizmusát. A dolgozat második fejezetében a szerző átfogó jelleggel ismertette az önrendelkezéshez, a földhöz, valamint a kultúrához való jogot, amelyek – véleménye szerint – az őslakos népek jogainak védelmében kulcsszerepet játszanak. Ennek keretében vizsgálta e jogok tartalmát és evolúciójukat. A szerző a harmadik fejezetben vizsgálatnak vetette alá az univerzális és a regionális mechanizmusok gyakorlatát annak érdekében, hogy megvizsgálja, miként érvényesülnek a második fejezetben ismertetett jogok, majd ezt követően, a negyedik fejezetben vont le a végső következtetéseit a téziszűzetben és a hipotézisekben rögzítettek igazolhatóságát illetően.

A szerző véleménye, hogy a felállított hipotézisek, és az azok alapján levezetett tézisek megállták a helyüket, az anyagi normák megfelelő szintű védelmet garantálnak, a sor a jogalkalmazókon van, hogy betartsák azokat. A legfontosabb teendő a többségi társadalom és a döntéshozók meggyőzése arról, hogy az őslakosok – és a sok tekintetben hasonló helyzetben lévő kisebbségek – számára biztosított önrendelkezéshez való jog és egyéb más jogok, nem veszélyeztetik az állam integritását, a tradicionális gazdálkodási módszereik és a kultúrájuk gyakorlása pedig több módon is hozzájárulhat a fenntartható fejlődéshez.

Summary

As it was set out in the introductory chapter, the *principle* of the author was that the protection of the indigenous rights are guaranteed in substantial norms, which reached a proper level due to the efforts of the indigenous peoples and the organizations acting on behalf of their interests. The *basic problem* however, is that despite the above mentioned positive changes, these norms are not implemented properly. Regarding the principle and the basic problem, the *basic question* is what the possible ways to improve the jurisprudence are, and how can the willingness of the states to cooperate be enhanced.

In order to answer this question the author established three hypotheses to serve as a ground for his theses and examined the possible answers to the question.

The first hypothesis states that widespread recognition of the rights of the indigenous peoples is mainly attributable to the successful application of Will Kymlicka's firewall model. The above-mentioned theory is based on the implantation of the idea that any rights guaranteed for the indigenous peoples will not induce any widening of the rights of the minorities. That is to say, the indigenous communities – which are typically few in number –, unlike the minorities, are not considered by the state as a threat to the integrity to the state.

According to the second hypothesis the breakdown of the firewall is inevitable due to its moral inconsistency and to the unmaintainable practical consequences. This breakdown has two possible outcomes, but only one of them is desirable however. The *first* possible outcome is the eroding of the indigenous peoples' right as a result of the fears of the states mentioned above. The *second* possible outcome is the strengthening of the minority protection. The author quests for the possibilities to avoid the first outcome. The best method is the persuasion of the majority of the population and the political leaders that granting wider rights for minority groups – including the indigenous peoples – does not necessarily result in the curtailing of state integrity.

According to the third hypothesis the traditional knowledge of the indigenous peoples can attribute to the realization of the sustainable development. This realization is not new-fangled: Article 22 of the Rio Declaration states this, however state actors and transnational corporations tend to subordinate other factors – e.g. the consequences of the soil erosion caused by monoculture methods and the effects of the production of biofuels on food security – to the goal of achieving short-term profit. According to this, the goal is to make the international stakeholders realize the possible benefits of involving indigenous peoples in the decision making regarding the utilization of the natural resources.

In order to prove his hypotheses the author has built the structure of his PhD thesis based on a logic that – according to the author – makes the understanding and proving of the hypotheses and the allegations made in the thesis book. According to this, in the *first* chapter the author analysed the problematic nature of the universal definition of indigenous peoples and the cause of the lacking definition, examining the distinction between indigenous peoples and minorities, paying special attention to the so called firewall model. – One of the most important questions regarding the latter one is the moral inconsistency and its untenable position from a practical point of view. In the *second* chapter, the author introduced the most important human right documents and the concerning case law of the human right mechanisms, starting with the UN mechanism and then continuing with the regional mechanisms. The latter ones were introduced in a sequence that reflects their achievements and merits in the field of human rights. In the *third* chapter the author introduced the three most important rights for indigenous people – namely the right to self-determination and land, furthermore the cultural rights –, and any other related rights. Namely the three highlighted rights serve as an umbrella for other rights and could be discussed in connection with them. Consequently the author introduced a wide scope of rights – e.g. the inner side of self-determination, intellectual property rights – in his thesis. Finally, in chapter *four* the author drew his conclusions and develops his theses.

The author firmly believes that his hypotheses and the theses set in the thesis book stand fast: the substantial norms offer a decent level of protection; it is the turn of those who are in charge to apply the norms. The most important task is to persuade the majority of the society and the politicians that the right of self-determination – and any other rights – granted for the indigenous peoples – or to the minorities who have a rather common characteristic – does not threaten the integrity of the state, on the contrary it can facilitate the achievement of the sustainable development.

Irodalomjegyzék

Könyvek, tanulmányok

ANAYA, S. James, *Human Rights and Indigenous Peoples*. Aspen Publishers, New York, 2009.

ANAYA, S. James, *Indigenous Peoples in International Law*. Oxford University Press, New York, 2004. (2nd edition)

BURGER, Julian, The Economic Rights of Indigenous Peoples. In: VAN DER VILST, Leo (ed.), *Voice of the Earth, Indigenous Peoples, New Partners and the Right to Self-Determination in Practice*. The Netherlands Centre for Indigenous Peoples, Utrecht, 1994. pp. 195-207.

CASTELLINO, Joshua, *International Law and Self-Determination: The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial National Identity*. Martinus Nijhoff, Hága, 2000.

CHARTERS, Claire, The Legitimacy of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. In: CHARTERS, Claire – STAVENHAGEN, Rodolfo (eds.): *Making the Declaration Work: the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Eks-Skolens Trykkeri, Koppenhága, 2009.

D'ERRICO, Peter, Sovereignty, A Brief History in the Context of U.S. "Indian law. In: *The Encyclopaedia of Minorities in American Politics*, Oryx Press, Phoenix, 2000, pp. 691-693.

DAES, Erica-Irene, 'The Contribution of the Working Group on Indigenous Populations to the Genesis and Evolution of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples' In: CHARTERS, Claire – STAVENHAGEN, Rodolfo (eds.): *Making the Declaration Work: the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Eks-Skolens Trykkeri, Koppenhága, 2009.

DONNELLY, Jack., Human Rights. In: DRYZEK, J. – HONIG, B. – Phillips, A. (eds.), *Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford University Press, Oxford, 2006.

ERUETI, Andrew, The International Labour Organization and the Internationalisation of the Concept of Indigenous People. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 93-120

FALK, Richard, *Predatory Globalisation, a Critique*. Polity Press, Cambridge, 1999.

FINGER, J. M. – SCHULER, Philip (eds.), *Poor People's Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

- FRANCK, T.M. – HIGGINS, R. – PELLET, A. – SHAW, M.N. – TOMUSCHAT, C., *The Territorial Integrity of Quebec in the Event of the Attainment of Sovereignty. Expert Opinion Prepared in 1992.* In: BAYEFSKY, Anne F., *Self-Determination in International Law: Quebec and Lessons Learned.* Kluwer Law International, Hága, 2000. pp. 241-303.
- HANNUM, Hurst, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights.* University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1990.
- HELD, David, *Political Theory and the Modern State.* Stanford University Press, Redwood, 1984.
- HIGGINS, Rosalyn, *Problems and Process. International Law and How we Use It.* Oxford University Press, Oxford, 1994.
- KARDOS András: Bálnavadászat az Antarktiszon, avagy környezetvédelmi ügyek a Nemzetközi Bíróság előtt. In: STIPTA István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai.* 11. kötet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011., pp. 103-125.
- KARDOS Gábor, *Üres kagylóhéj? A szociális jogok nemzetközi védelmének egyes kérdései.* Gondolat kiadó, Budapest, 2003.
- KARDOS Gábor: *Kisebbségek, konfliktusok és garanciák.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.
- KINGSBURY, Benedict, *Reconstructing Self-Determination: A Relational Approach.* In: AIKIO, Pekka – SCHEININ, Martin (eds.), *Operationalizing the Right of Indigenous Peoples to Self-Determination.* Abo Akademi, Vaasa, 2000. pp. 19-37.
- KIRS Eszter: A népirtás büntettének nemzetközi jogi szabályozása. In: STIPTA István (szerk.) *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2003. november 6.* Novotni Alapítvány, Miskolc, 2003. pp. 149-154.
- KIRS Eszter: *Demokratikus átmenet a háborús büntettek árnyékában.* Bíbor Kiadó, Miskolc 2012.
- KOVÁCS Péter, *International Law and Minority Protection. Rights of Minorities or Law of Minorities?* Akadémia Kiadó, Budapest, 2000.
- KUPER, Adam, *The Reinvention of Primitive Society: Transformations of a Myth.* Routledge, London, 2005.
- KYMLICKA, Will, *Beyond the Indigenous/Minority Dichotomy.* In: ALLEN, Stephen – LEMKIN Raphaël, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation Analysis of Government Proposals for Redress.* Howard Fertig, Inc., New York, 1973.
- MIKKELSEN, Cécilie (ed.), *The Indigenous World.* IWGIA, 2011.

- MIKKELSEN, Cécilie (ed.), *The Indigenous World*. IWGIA, 2013.
- MIKKELSEN, Cécilie (ed.), *The Indigenous World*. IWGIA, 2014.
- MUIGAI, Githu: From the African Court on Human and Peoples' Rights to the African Court of Justice and Human Rights. In: SSENYONJO, Manisuli (ed.), *The African Regional Human Rights System: 30 Years after the African Charter on Human and Peoples' Rights*. Hága, Nijhoff, 2012. pp. 265-282.
- NOVELLINO, Dario, The Ominous Switch: From Indigenous Forest Management to Conservation – The Case of the Batak on Palawan Island, the Philippines. In: CHOLCHESTER, Marcus – ERNI, Christian (eds.), *Indigenous Peoples and Protected Areas in South and Southeast Asia*. IWGIA, Koppenhága, 1999. pp. 250-279.
- NOWAK, Manfred, *UN Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary*. N.P. Engel, Arlington, 1993.
- PALERMO, Francesco – WOELK, Jens, Cross-border Cooperation as an Indicator for Institutional Evolution of Autonomy: The case of Trentino-South Tyrol. In: SKURBATY, Zelim, A. (ed.), *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy*. Nijhoff Publishing, Leiden, 2005. pp. 277-304.
- QUANE, Helen, The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: New Directions for Self-Determination and Participatory Rights? In: Allen, Stephen. – XANTHAKI, Alexandra (ed.), *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 259-287.
- RAISZ Anikó: Az emberi jogok amerikaiközi védelme. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2010. Tomus XXVIII/1. pp. 281-295.
- RAISZ Anikó: *Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikaiközi Bíróságának kölcsönhatásában*, Novotni Kiadó, Miskolc 2010.
- RAISZ Anikó: Az Európai Unió hatása az Európa Tanács emberi jogvédelmi rendszerére. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2006. Tomus XXIV. pp. 313-327.
- RAISZ Anikó: Hasonlóságok és különbségek a strasbourgi és a San José-i emberi jogi ítélezésben; avagy mit tanulhatunk a latin-amerikaiaktól? *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2007. Tomus XXV/2. pp. 431-445.
- RAISZ Anikó: Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai és Amerikaiközi Bírósága között egyes emberi jogok tekintetében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 2009. Tomus XXVII/2. pp. 361-387.

RICHARDSON, Benjamin, J., The Dyadic Character of the US Indian Law. In: RICHARDSON, Benjamin, J. – IMAI, Shin – MCNEIL, Kent (eds.) *Indigenous Peoples and the Law. Comparative and Critical Perspectives*. Hart Publishing, Oxford, 2009., pp. 51-79.

SCHACHTER, Oscar, Sovereignty – Then and Now. In: MACDONALD, Ronald. St. John. (ed.), *Essays in Honour of Wane Tiewa*. Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1993. pp. 671-678.

SEYMOUR, Michel, Rethinking Political Recognition. In: GAGNON, Alain. (eds.), *The Conditions of Diversity in Multinational Democracies*. Institute for Research of Public Policy, Montreal, 2003.

SHUE, Henry, *Basic Rights; Subsistence, Affluence and US Foreign Policy*. New Jersey, Princeton University Press, 1980.

SKURBATY, Zelim A. (ed.), *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy*. Nijhoff Publishing, Leiden, 2005.

SPILIOPOULOU ÅKERMARK, Athanasia, *Justifications of Minority Protection in International Law*. Kluwer International, Håga, 1996.

STAMATOPOULOU, Elsa, Taking Cultural Rights Seriously: The Vision of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 387-412.

STAVENHAGEN, Rodolfo Self-Determination: Right or Demon. In: CLARK, Donald, WILLIAMSON, Robert G. (eds.) *Self-determination: International perspectives*. Palgrave Macmillan, Houndmills, 1996.

STAVENHAGEN, Rodolfo, Cultural Rights: A Social Science Perspective. In: NIEC, Halina (ed.) *Cultural Rights & Wrongs*, UNESCO, Párizs, 1998. pp. 1-20.

STAVENHAGEN, Rodolfo, *Pioneer on Indigenous Rights. Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice*. Springer, New York, 2013.

STEVENS, Stanley (ed.), *Conservation through Cultural Survival: Indigenous Peoples and Protected Areas*. Island Press. Washington DC, 1997.

SZABÓ Marcel: A fenntartható fejlődés: nemzetközi jogi elmélet és szerződéses gyakorlat. . In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 161-174.

SZALAI Anikó, Article 27 of the ICCPR in Practice, with Special Regard to the Protection of the Roma Minority. In: Szabó Marcel – Varga Réka – Lános Petra Lea (eds.), *Hungarian*

Yearbook of International Law and European Law 2015. Eleven Publishing, The Hague, 2015. pp. 115 – 138.

SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi intézményrendszere a 20. században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003. pp.185-189.

SZILÁGYI János Ede: *Vízjog: Aktuális kihívások a vizek jogi szabályozásában*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2013.

TAHYNÉ KOVÁCS Ágnes: A GMO-k jogi szabályozásáról egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntarthatóság jegyében. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 196-207.

TAMIR, Yael, Against Collective Rights. In: JOPPKE, Christian. – LUKES, Steven. (eds.): *Multicultural Questions*. Oxford University Press, Oxford, 1999.

THORNBERRY, Patrick, *Indigenous Peoples and Human Rights*. Manchester University Press, Manchester, 2002.

THORNBERRY, Patrick, Integrating the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples into CERD Practice. In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 61-92.

THORNBERRY, Patrick, *International Law and the Rights of the Minorities*. Clarendon Press, Oxford, 1991.

THORNBERRY, Patrick, The Democratic or Internal Aspects of Self Determination with Some Remarks on Federalism. In: TOMUSCHAT, Christian (ed.), *Modern Law of Self-Determination*. Martinus Nijhoff, London 1993. pp. 101-138.

THORNBERRY, Patrick, The Principle of Self-Determination. In: LOWE, V.– WARBRICK, C. (eds.), *The United Nations and Principles of International Law, Essays in Memory of Michael Akehurst*. Routledge, London 1995. pp. 175-203.

TOMUSCHAT, Christian, Protection of Minorities under Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights. In BERNHARDT R. et al (eds.): *Völkerrecht als Rechtsordnung. Internationale Gerichtsbarkeit. Menschenrechte: Festschrift für Hermann Mosler*. Springer, Heidelberg, 1983. pp. 949-979.

VILJOEN, Frans, *International Human Rights Law in Africa*. Second ed., Oxford University Press, Oxford, 2012.

WASSENDORF, Kathrin, (ed.) *Challenging Politics: Indigenous Peoples' Experiences with Political Parties and Elections*. IWGIA, Kopenhága, 2001.

XANTHAKI, Alexandra, *Indigenous Rights and United Nations Standards. Self-Determination, Culture and Land*. Cambridge University Press, New York 2007.

XANTHAKI, Alexandra, The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and Collective Rights: What's the Future for Indigenous Women? In: ALLEN, Stephen – XANTHAKI, Alexandra (eds.): *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Hart Publishing, Oxford, 2011. pp. 413-432.

Cikkek

AHRÉN, Mattias, Indigenous Peoples' Culture, Customs, and Traditions and Customary Law – The Saami People's Perspective. *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 2004 (Vol. 21.), Issue 1., pp. 63 – 112.

ALFREDSSON, Gudmundur, Different Forms of and Claims to the Right to Self-Determination. In: CLARCK, Donald –WILLIAMSON, Robert (eds.), *Self-Determination: International Perspectives*. Macmillan Press, London, 1996. pp. 58-86

ALLEN, Stephen, The Consequences of Modernity for Indigenous Peoples: An International Appraisal. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2006. (Vol. 13.), pp. 315-340.

AMIOTT, A. Jennifer: Environment, Equality, and Indigenous Peoples' Land Rights in the Inter-American Human Rights System: Mayagna (Sumo) Indigenous Community of Awas Tingni v. Nicaragua. *Environmental Law*, 2002. (Vol 32.) Issue 4., pp. 873-904

ANAYA, S. James – WILLIAMS, Robert A. Jr.: The Protection of Indigenous Peoples' Rights over lands and Natural Resources Under the Inter-American Human Rights System. *Harvard Human Rights Journal*, 2001/1, pp. 33-86.

ANAYA, S. James, International Human Rights and Indigenous Peoples: The Move towards the Multicultural State. *Arizona Journal of International and Comparative Law*. 2004 (Vol. 21.), pp. 13-49.

ANGYAL Zoltán – KISS Lilla Nóra: Luxembourg kontra Strasbourg – jogi akadályok az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való Uniós csatlakozás útjában. *Pro Futuro – A jövő nemzedékek joga*, 2015 (V. évf.) 1. sz., pp. 101-119.

BARSH, Russel Lawrence, Indigenous Peoples in the 1990s: From Objects to Subjects of International Law. *Harvard Human Rights Journal*. 1994. (Vol.7.), pp. 33-86.

BASAWAIYA, Nehla, Status of Indigenous Rights in Fiji. *St. Thomas Law Review*, 1997 (Vol. 10.) pp. 197- 241.

BEAUVAIS, Fred, American Indians and Alcohol. *Alcohol Use Among Special Populations*, 1998. (Vol. 22.) Number 4, pp. 253-259.

BERLIN, Brent – BERLIN, Elois Ann, Community Autonomy and the Maya ICBG Project in Chiapas, Mexico: How a Bioprospecting Project that Should Have Succeeded Failed. *Human Organization*, 2004. (Vol. 63), No. 4, pp. 472-486.

BOJOSI, Kealeboga N. – WACHIRA, Mukundi G., Protecting Indigenous Peoples in Africa: An Analysis of the Approach of the African Commission on Human and Peoples' Rights. *African Human Rights Law Journal*. 2006. (Vol. 6), No. 2. pp. 382-406.

BONNEY, Rachel A., The Role of AIM Leaders in Indian Nationalism. *American Indian Quarterly*, 1977, (Vol. 3), No. 3.

BRAGYOVA András: Vannak-e kisebbségi jogok? *Állam- és jogtudomány*, 1992. (XXXIV. évf.) 1-4. sz., pp. 153-184.

BRUNNER, Lisl – QUINTANA, Karla, The Duty to Consult in the Inter-American System: Legal Standards after Sarayaku. *American Society of International Law*, 2012. (Vol.16.) Issue 35., pp. 1-7.

BRUNNER, Lisl, The Rise of Peoples' Rights in the Americas: The Saramaka People Decision of the Inter-American Court of Human Rights. *Chinese Journal of International Law*, 2008. (Vol. 7.), Issue 3, pp. 699–712.

BUCHANAN, Allen, Assessing the Communitarian Critique of Liberalism. *Ethics*, 1989 (Vol. 99.) Issue 4., pp. 852-882.

BURGORGUE-LARSEN, Laurence, Interpreting the European Convention: What can the African Human Rights System Learn from the Case Law of the European Court of Human Rights on the Interpretation of the European Convention. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 2012. (Vol.) 5., Issue 1-2. , pp. 90-123.

BURROWS, Matthew, 'Mission Civilisatrice': French Cultural Policy in the Middle East, 1860-1914. *The Historical Journal*, 1986. (Volume 29) Issue 1., pp 109-135.

CAMPBELL, Maia – ANAYA S. James: The Case of the Maya Villages of Belize: Reversing the Trend of Government Neglect to Secure Indigenous Land Rights. *Human Rights Law Review*, 2008. (Vol. 8.), pp. 377-400.

CHARTERS, Claire, A Self-Determination Approach to Justifying Indigenous Peoples' Participation in International Law and Policy Making. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2010. (Vol. 17.), Issue 2., pp. 215-240

CHARTERS, Claire, Do Maori Rights Racially Discriminate against Non Maori? *Victoria University of Wellington Law Review*, 2009. (Vol. 40.), Issue 3., pp. 649-668.

CHOLEWINSKI, Ryszard, State Duty towards Ethnic Minorities: Positive or Negative? *Human Rights Quarterly*, 1988. (Vol. 10), No. 3., pp. 344 – 371.

CISLER, Steve, Introduction: The Internet and Indigenous Groups. *Cultural Survival Quarterly*, 2000. (Vol. 24.) Issue 1. pp. 1-3.

- CLEMENTS, Rebecca, Misconceptions of Culture: Native Peoples and Cultural Property under Canadian Law. *University of Toronto Faculty of Law Review*, 1991. (Vol. 49.) Issue 4, pp. 61-85.
- COLLINS, Lynda, M. – MURTHA, Meghan, Indigenous Environmental Rights in Canada: The Right to Conservation Implicit in Treaty and Aboriginal Rights to Hunt, Fish and Trap. *Alberta Law Review*, 2010. (Vol. 47.) Issue 4. pp. 1-33.
- COOMARASWAMY, Radhika, Identity Within: Cultural Relativism, Minority Rights and the Empowerment of Women. *The George Washington International Law Review*, 2002. (Vol. 34), No. 3., pp. 483 – 513.
- COOMBE, Rosemary J., The Properties of Culture and the Politics of Possessing Identity: Native Claims in the Cultural Appropriation Controversy. *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, 1993. (Vol. 6.) No. 2., pp. 249-285.
- CORNTASSEL, Jeff. J., Who is Indigenous? 'Peoplehood' and Ethnonationalist Approaches to Rearticulating Indigenous Identity. *Nationalism and Ethnic Politics*, 2003. (Vol.9.) Issue 1., pp. 75-100.
- CRAWFORD, James, State Practice and International Law in Relation to Secession. *British Yearbook of International Law*, 1998. (Vol. 69.) Issue 1. pp. 85-117.
- DE SCHUTTER, Oliver, The Emerging Human Right to Land. *International Community Law Review*, 2010 (Vol. 12.), Issue 3, pp. 303-334.
- DE SHUTTER, Olivier, The Green Rush: The Global Race for Farmland and the Rights of Land Users. *Harvard International Law Journal*, 2011. (Vol. 52.), Issue 2., pp. 503-560.
- DOYLE, Cathal – GILBERT, Jérémie, Indigenous Peoples and Globalization: From "Development Aggression" to "Self-Determined Development." *European Yearbook of Minority Issues*, 2009 (Vol. 9.), pp. 219-263
- DULITZKY, Ariel E., When Afro-Descendants Became Tribal Peoples: The Inter-American Human Rights System and Rural Black Communities. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 2010. (Vol. 15.), Issue 1., pp. 29-82.
- DUX László: Az ogoni-ügy az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága előtt, *Jogelméleti Szemle*, 5. évf. (2005) 2. szám
- DYSON, Laurel Evelyn – UNDERWOOD, Jim, Indigenous People on the Web. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*. 2006. (Vol. 1.) Issue 1. pp. 65-76.

EIDE, Asbjørn, Rights of Indigenous Peoples – Achievements in International Law During the Last Quarter of a Century. *Netherlands Yearbook of International Law*, 2006. (Vol. 37.), pp.155-212.

ERRICO, Stefania, The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples is Adopted: An Overview. *Human Rights Law Review*, 2007. (Vol. 7.) Issue 4. pp. 756-759.

FERNANDO, Dinisha L., Intellectual Property and the Protection of Indigenous Culture in the United States and New Zealand: An Effective Solution for Indigenous Communities. *Cardozo Public Law, Policy and Ethics Journal*, 2013. (Vol. 12), Issue 1. , pp. 149-182., p. 181.

FITZMAURICE, Malgosia, The Dilemma of Traditional Knowledge: Indigenous Peoples and Traditional Knowledge. *International Community Law Review*, 2008. (Vol. 10.), issue. 3, pp. 255 - 278.

FITZMAURICE, Malgosia: Tensions Between States and Indigenous People over Natural Resources in Light of the 1989 ILO Convention No. 169 Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries and the 2007 UN Declaration on the Rights of Indigenous peoples (Including Relevant National Legislation and Case-Law). *The Yearbook of Polar Law*, 2012. (Vol. 4.), pp.227-260.

FRANCK, Thomas M., Postmodern Tribalism and the Right to Secession. In: BRÖLMANN, Catherine – LEFEBER, René – ZIECK, Marjoleine (eds.), *Peoples and Minorities in International Law*. Martinus Nijhoff, Dodrecht, 1993. pp. 3-27.

FRICKEY, Philip, The Status and Rights of Indigenous Peoples in the United States. *Heidelberg Journal of International Law, Special Issue*, 1999., pp. 383-404.

GILBERT, Jérémie: Indigenous Peoples' Human Rights in Africa: The Pragmatic Revolution of the African Commission on Human and Peoples' Rights. *International and Comparative Law Quarterly*, 2011. (vol. 60), issue 1.,pp. 245-270.

GÖCKE, Katja, The Case of Ángela Poma Poma v. Peru before the Human Rights Committee. The Concept of Free Prior and Informed Consent and the Application of the International Covenant on Civil and Political Rights to the Protection and Promotion of Indigenous Peoples' Rights. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2010. (Vol. 14.), pp. 337-370.

GOODHEART, Adam, The Last Island of the Savages. *The American Scholar*, 2000. (Vol. 69.) Issue 4., pp.13-14.

GREER, Steven – WILDHABER, Luzius: Revisiting the Debate about 'constitutionalising' the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2012. (Vol. 12.), Issue 1., pp. 655-687.

GROSSMAN, Claudio: *Awas Tingni v. Nicaragua: A Landmark Case for the Inter-American System*, *Human Rights Brief*, 2001/3, pp. 2-8.

GROTE, Rainer, *The Status and Rights of Indigenous Peoples in Latin America*. *Heidelberg Journal of International Law*, Special Issue, 1999, pp. 511-516.

HADDEN, Tom, *The United Nations Working Group on Minorities*. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2007. (Vol. 14.), pp. 285-297

HANNUM, Hurst, *Conceptual Issues Pertaining to Autonomy*. In: SKURBATY, Zelim .A. (ed.), *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy*. Nijhoff Publishing, Leiden, 2005. pp. 159-178

HANNUM, Hurst, *Self-Determination in the Post-Colonial Era*. In: CLARK, Donald and WILLIAMSON, Robert (eds.) *Self-Determination: International Perspectives*. MacMillian and St. Martin's Press, New York, 1996., pp. 12-44.

HARHOFF, Frederik, *Self-Determination, Ethics and Law*. In: ALFREDSON, G – MACALISTER-SMITH, P (eds.), *The Living Law of Nations: Essays on Refugees, Minorities, Indigenous Peoples and the Human Rights of Other Vulnerable Groups*. NP Engel, Kehl am Rhein, 1996. pp. 169-177.

HERICLADES, Alexis, *Secession, Self-Determination and Non-Intervention: In a Quest of a Normative Symbiosis*. *Journal of International Affairs*, 1992. (Vol. 45) pp. 399-420.

HOHMANN, Jessie, *Igloo as Icon: A Human Rights Approach to Climate Change for the Inuit*. *Transnational Law & Contemporary Problems*, 2009. (Vol. 18.), Issue 2., pp. 295-316.

KARDOS, Gábor: *Universal Justification for Social Rights*. *Miskolc Journal of International Law*, 2009. (Vol. VI.), No. 1., pp. 18-23.

KECSKÉS Gábor, *A felelősségi kérdések megjelenése a biodiverzitás témakörében*. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012. pp. 92-100.

KELTER, Katherine A., *Pirate Patents: Arguing for Improved Biopiracy Prevention and Protection of Indigenous Rights Through a New Legislative Model*. *Suffolk University Law Review*, 2014. (Vol. 47.), pp. 373-396.

KHATRI, Upasana, *Indigenous People's Right to Free, Prior, and Informed Consent in the Context of State-Sponsored Development: The New Standard Set by Sarayaku v. Ecuador and It's Potential to Delegitimize the Belo Monte Dam*. *American University International Law Review*, 2013. (Vol. 29.), Issue 1., pp. 165-208.

- KINGSBURY, Benedict, "Indigenous Peoples" in International Law: A Constructivist Approach to the Asian Controversy, *The American Journal of International Law*, 1998. (Vol. 92.), No. 3, pp. 414-457.
- KIRS Eszter: Genocide without a Broader Genocidal Policy? *Miskolc Journal of International Law*. 2011 (Vol. VIII.) No.2. pp. 36-42.
- KLY, Yussuf N., Dances with Affirmative Action: Aboriginal Canadians and Affirmative Actions. *The Canadian Journal of Native Studies*, 1994. (Vol. 14.), No. 1, pp. 77-100.
- KOIVUROVA, Timo: Jurisprudence of the European Court of Human Rights Regarding Indigenous Peoples: Retrospect and Prospects. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2011. (Vol. 18.), pp. 1-37.
- KOVÁCS Péter: A kisebbségi kérdés legitimitása az Európa Tanácsban: a siker relativitása. *Barátság*, 2014. (XXI. évf.) 1. szám, melléklet, pp. IX-XI. (A továbbiakban: KOVÁCS 2014)
- KOVÁCS Péter: Az autonómia és a nemzetközi jog. *International Relations Quarterly*, 2012. (III. évf.) 2. szám, pp. 1-4.
- LÁNCOS Petra Lea: Részvételi jogok és a nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2009. (IV. évf.) 2. szám, pp. 112-128.
- LEMKIN, Raphaël, Genocide – A Modern Crime. *Free World*, 1945. (Vol. 4.), pp. 39- 43
- LOKAN, Andrew, From Recognition to Reconciliation: The Functions of Aboriginal Rights Law. *Melbourne University Law Review*, 1999. (Vol. 23.). No.1., pp. 65-120.
- MAHONEY, Paul: New Challenges for the European Court of Human Rights Resulting from the Expanding Case Load and Membership. *Penn State International Law Review*, 2002. (Vol. 21.), Issue 1., pp. 101-114.
- MAKO, Shamiran, Cultural Genocide and Key International Instruments: Framing the Indigenous Experience. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2012. (Vol. 19.), Issue 2., pp. 175-194.
- MANSELL, Michael, Australians and Aborigines and the Mabo Decision: just who needs whom the most? *Sydney Law Review*, 1993. (Vol.15.) No. 2., pp. 168-177.
- MAYER, Benoit, State Responsibility and Climate Change Governance: A Light Through the Storm. *Chinese Journal of International Law*, 2014. (Vol 13.), pp. 1-40.;
- MCGROGAN, David: A Shift in Japan's Stance on Indigenous Rights, and its Implications. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2010. (Vol. 17.) Issue 2, pp. 355-374.

MCNEIL, Kent, Judicial Treatment of Indigenous Land Rights in the Common Law World. In: RICHARDSON, Benjamin, J. – IMAI, Shin – MCNEIL, Kent (eds.) *Indigenous Peoples and the Law. Comparative and Critical Perspectives*. Hart Publishing, Oxford, 2009., pp. 257-283.

MELO, Mario, Voices from the Jungle on the Witness Stand of the Inter-American Court of Human Rights. *Sur - International Journal on Human Rights*, 2014, (Vol. 20.), pp. 283-292.

MONTANER, Carlos Alberto, The OAS should not have lifted the 1962 suspension of Cuba's membership. *Americas Quarterly*, 2009. Issue 3. pp.1-2.

NESTI, Lorenzo, The Mapuche-Pehuenche and the Ralco Dam on the Biobio River: The Challenge of Protecting Indigenous Land Rights. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2002. (Vol. 9.), Issue 1 pp. 1-40.

NESTI, Lorenzo: Indigenous Peoples' Rights to Land and their Link To Environmental Protection: The Case of Mapuche-Pehuenche. *Law and Anthropology, International Yearbook for Legal Anthropology*, 2001. (Vol. 11.), Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Boston, London, pp. 67-155.

ORELLANA, Marcos A.: Saramaka People v. Suriname. *American Journal of International Law*, 2008. (Vol. 102.), Issue 4., pp. 841–847.

OSHERENKO, Gail, Indigenous Rights in Russia: Is Title to Land Essential for Cultural Survival? *Georgetown International Environmental Law Review*, 2001. (Vol. 13.), pp. 695-734.

PARKER, Mary Caroline, Other Treaties: The Inter-American Court Of Human Rights Defines Its Advisory Jurisdiction. *American University Law Review*, 1983. (Vol. 33.) Issue 1., pp. 211-246.

PICART, Caroline Joan S. – FOX, Marlowe, Beyond Unbridled Optimism and Fear: Indigenous Peoples, Intellectual Property, Human Rights and the Globalisation of Traditional Knowledge and Expressions of Folklore: Part I. *International Community Law Review*, Vol. 15, Issue 3 (2013), pp. 319-340., pp. 333-334., 338.

POIRIER, Robert – OSTERGREN, David, Evicting People from Nature: Indigenous Land Rights and National Parks in Australia, Russia, and the United States. *Natural Resources Journal*. 2002 (Vol. 42.), No. 2. pp. 331-351.

PRUIM, Sandra, Ethnocide and Indigenous Peoples: Article 8 of the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *Adelaide Law Review*, 2014. (Vol. 35.), Issue 2, pp. 269-308.

RAISZ Anikó: Indigenous Communities before the Inter-American Court of Human Rights – New century? New era? *Miskolc Journal of International Law*. 2008. (Vol. 5.) No. 2., pp. 35-51.

RALPH, Jason, Between Cosmopolitan and American Democracy: Understanding US Opposition to the International Criminal Court. *International Relations*, 2003. (Vol. 17.) No. 2., pp. 195-211 .

REILLY, Alexander, Dedicated Seats in the Federal Parliament for Indigenous Australians: the theoretical case and its practical possibility. *Balay: Culture, Law and Colonialism*, 2001 (Volume 2.) Issue 1. pp. 73-103.

REPPAS II., Michael J., Empty International Museums' Trophy Cases of their Looted Treasures and Return Stolen Property to the Countries of Origin and the Rightful heirs of Those Wrongfully Dispossessed. *Denver Journal of International Law and Policy*, 2008. (Vol.36.) Issue 1., pp. 93-123.

RESCIA, Víctor Rodríguez & SEITLES, Marc David, The Development of the Inter-American Human Rights System: A Historical Perspective and a Modern-Day Critique. *New York Law School Journal of Human Rights* 2000. (Vol. 16.), pp. 593-632.

RIDING IN, James, Without Ethics and Morality: A Historical Overview of Imperial Archaeology and American Indians. *Arizona State Law Journal*, 1992. (Vol. 24.)

ROTMAN, Leonard I., Defining Parameters: Aboriginal Rights, Treaty Rights and the Sparrow Justificatory Test. *Alberta Law Review*, 1997 (vol. 36.) pp. 149-179.

SANDOVAL COUSTASSE, Juan Guillermo – SWEENEY- SAMUELSON, Emily, Adjudicating Conflicts Over Resources: The ICJ's Treatment of Technical Evidence in the Pulp Mills Case. *Goettingen Journal of International Law*. 2011. (Vol. 3.), Issue 1., pp. 447–471.

SHAPOVALOV, Aleksandr, Straightening out the Backward Legal Regulation of Backward Peoples' Claims to Land in the Russian North: The Concept of Indigenous Neomodernism. *Georgetown International Environmental Law Review*, 2005. (Vol. 17.), Issue 3, pp. 435-470

SHELTON, Dinah: Remedies in the Inter-American System. *American Society of International Law Proceedings*, 1998. (Vol. 92.), pp 202-206.

SHELTON, Dinah, The Inter-American Human Rights Law of Indigenous Peoples. *Harvard Law Review*, 2013. (Vol. 35.) pp. 937-982., pp. 941-942.

SHELTON, Dinah, The Rules and the Reality of Petition Procedures in the Inter-American Human Rights System. *Notre Dame Journal of International & Comparative Law*, 2015. (Vol. 5.), Issue 1, pp. 1-28.

- SHELTON, Dinah, Whiplash and Backlash - Reflections on a Human Rights Approach to Environmental Protection. *Santa Clara Journal of International Law*, 2015. (Vol. 13.), Issue 1, pp. 11-30
- SHUTKIN, William Andrew, International Human Rights Law and the Earth: The Protection of Indigenous Peoples and the Environment. *Virginia Journal of International Law*, 1991. (Vol. 31.), pp. 479 – 511.
- SHYLLON, Folarin, Private Law beyond Markets for Goods and Services: The Example of Cultural Objects. *Uniform Law Review*, 2003. (Vol. 511.), pp. 511-527.
- SNELL, Marilyn Berlin – READER, Utne, Bioprospecting or Biopiracy? The hunt for genetic riches in the developing world. *Utne*, 1996 March-April. Online available at: <http://www.utne.com/science-and-technology/bioprospecting-or-biopiracy-debate-introduction.aspx> (2016. február 4.)
- SONNEVEND Pál: Alapvető jogaink a csatlakozás után. *Fundamentum*, 2003. (VII. évf.) 2. sz., pp. 27-37.
- STEINER, Henry, Ideals and Counter Ideals in the Struggle over Autonomy Regimes for Minorities. *Notre Dame Law Review*, 1999. (Vol. 66.) Issue 9. pp. 1539-1560.
- SUBEDI, Surya P. – WHEATLEY, Steven M. – MUKHERJEE, Amrita – NGANE, Sylvia Ntube, The Role of the Special Rapporteurs of the United Nations Human Rights Council in the Development and Promotion of International Human Rights Norms. *The International Journal of Human Rights*, 2011. (Vol. 15.), No. 2, pp. 155-161.
- SYLVAIN, Renee, 'Land, Water and Truth': San Identity and Global Indigenism. *American Anthropologist*. 2002 (Vol. 104.) pp. 1074-85.
- SZABÓ Marcel: Az európai jog és a nemzetközi jogrend - hierarchia és összefonódás. *Állam-és jogtudomány*, 2012. (LIII. évf.) 2-3. sz. pp. 191-211.
- SZALAI Anikó: A kisebbségvédelem mai tendenciái az ENSZ Közgyűlésében. *Jogelméleti Szemle*, 2014. (XV. évf.) 1. szám, pp. 144-154.
- SZALAI Anikó: Same Target from Different Angles? Anti-discrimination, Protection of Minorities and the Rights of Indigenous Peoples in the UN. *Pécs Journal of International and European Law*, 2014, (Vol. 1.). pp. 30-44.
- SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: A nyelvhasználat jogi szabályozhatósága. *Magyar tudomány*, 2009. (CLII. évf.) 11. sz., pp.1343-1351.
- SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: Nemzetközi jog a kisebbségvédelem szolgálatában 1919 és 1950 között. *Kisebbségkutatás*, 2003. (XII. évf.) 1. sz., pp.130-166.

SZEMESI Sándor: A hátrányos megkülönböztetés tilalmának megjelenése az Emberi Jogok Európai Egyezményében. *Jogtörténeti szemle: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének közleményei*, 2008. (X. évf.) 3. sz., pp. 31-36. (a továbbiakban: SZEMESI 2008)

SZEMESI Sándor: Az élelemhez való jog koncepciója a nemzetközi jogban. *Pro futuro: a jövő nemzedékek joga*, 2013. (III. évf.) 2. sz., pp. 86-99.

TENENBAUM, David J. Food vs. Fuel. Diversion of Crops Could Cause More Hunger. *Environmental Health Perspectives*, 2008. (Vol. 116.) Issue 8., pp. 254-257.

TENNANT, Christopher C. – TURPEL, Mary E., A Case Study of Indigenous Peoples: Genocide, Ethnocide and Self-Determination, *Nordic Journal of International Law*, 1990. (Vol. 59.), pp. 287-320.

THORNBERRY, Patrick, Self-Determination, Minorities, Human Rights: A Review of International Instruments. *International & Comparative Law Quarterly*, 1989. (Vol. 38.) Issue 4., pp. 867-889.

THORNTON, Russell, Tribal Membership Requirements and the Demography of 'Old' and 'New' Native Americans. *Population Research and Policy Review*, 1997. (Vol. 16.), No. 1-2., pp. 33-42.

VAN GENUGTEN, Williem, 'Protection of Indigenous Peoples on the African Continent: Concepts, Position Seeking, and the Interaction of Legal Systems', *American Journal of International Law*, Jan. 2010, Vol. 104, No 1, pp. 29-65.

VERBEEK, Carol Y., Free, Prior, Informed Consent: The Key to Self-Determination: An Analysis of the Kichwa People of Sarayaku v. Ecuador. *American Indian Law Review*, 2013. (Vol. 37.), Issue 1., pp. 263-282.

VON BRAUN, Joachim – TEKLU, Tesfaye – WEBB, Patrick, Labour-Intensive Public Works for Food Security in Africa: Past Experience and Future Potential. *International Labour Review*, 1992 (Vol. 131) Issue, 19.

WALDRON, Jeremy, Indigeneity? First Peoples and Last Occupancy. *New Zealand Journal of Public and International Law*, 2003 (vol.1.), pp. 56-77.

WEILERT, Katarina, Taming the Untamable? Transnational Corporations in United Nations Law and Practice. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2010. (Vol. 14.) pp. 445-506.

WELLER, Marc, Settling Self-Determination Conflicts: Recent Developments. *European Journal of International Law*, 2009. (Vol. 20.), Issue 1, pp. 111-166

WIESSNER, Siegfried, 'Rights and Status of Indigenous Peoples: A Global Comparative and International Legal Analysis.' *Harvard Human Rights Journal*, 1999. (Vol. 12.), pp. 57-128.

WIESSNER, Siegfried, Indigenous Sovereignty: A Reassessment in Light of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2008. (Vol. 41.) Issue 4, pp. 1141-1176

WIESSNER, Siegfried, Re-Enchanting the World: Indigenous Peoples' Rights as Essential Parts of a Holistic Human Rights Regime. *UCLA Journal of International Law & Foreign Affairs. Spring*, 2010. (Vol. 15.) Issue 1, pp. 239-288.

WYNBERG, Rachel, Rhetoric, Realism and Benefit Sharing: Use of Traditional Knowledge of Hoodia Species in the Development of an Appetite Suppressant. *The Journal of World Intellectual Property*. 2004. (Vol 7.), Issue. 6. pp. 851-876.

XANTHAKI, Alexandra, 'Indigenous Rights in the Russian Federation: The Case of Numerically Small Peoples of the Russian North, Siberia and Far East'. *Human Rights Quarterly* 2004. (vol. 26.) pp.74-105.

XANTHAKI, Alexandra, Land Rights of Indigenous Peoples in South-East Asia. *Melbourne Journal of International Law*, 2003 (Vol. 4), Issue 2., pp. 467-496

Elemzések, jelentések

Agriculture for Development. A Világbank 2008-as, a fejlődésről szóló jelentése, pp. 118-119. – Online elérhető: http://siteresources.worldbank.org/INTWDRS/Resources/477365-1327599046334/WDR_00_book.pdf (2014.május 9.)

ALTIERI, Miguel A., Modern Agriculture: Ecological Impacts and the Possibilities for Truly Sustainable Farming. – Forrás: http://nature.berkeley.edu/~miguel-alt/modern_agriculture.html (2014. május 14.)

Amnesty International, *Canada: 20 Years' Denial of Recommendations Made by the United Nations Human Rights Committee and the Continuing Impact on the Lubicon Cree*. Amnesty International Publications. London 2010

ANTHONY, Thalia: Sentencing Indigenous Offenders. In: *Indigenous Justice Clearinghouse*, 2010. március 10. – Forrás: <http://www.indigenousjustice.gov.au/briefs/brief007.pdf> (2013. augusztus 15.)

Az ENSZ Különleges Rapporteurenek jelentése a nagyléptékű földszerzésekről és lízingekről, 2009. december 28. (A/HRC/13/33/Add.2), Annex

Az ENSZ Különleges Rapporteurenek jelentése az élelemhez való jogról, 2014. január 24. (A/HRC/25/57/)

Az ENSZ Munkacsoport jelentése az Emberi Jogok Bécsi Világkonferenciája részére 1993. június 18-án

Az ENSZ REDD Program Strategic Framework 2011-2015. p. 1. – Online elérhető: <http://www.unep.org/forests/Portals/142/docs/UN-REDD%20Programme%20Strategy.pdf> (2013. augusztus 5.)

Az Indián Szerződési Tanács vitairatai a biológiai sokféleségről és a bioetikáról (1996. augusztus 30.

Az Óslakos Ügyek Állandó Fórumának első ülészakáról készült jelentés (UN Doc. E/2002/43/Rev.1),

BORRERO, Roberto Múkaró, Innovation and the Technology for Indigenous Peoples. Expert Group Meeting on "E-Participation: Empowering People through Information Communication Technologies (ICTs)" 24-25 July 2013, ITU Headquarters, Geneva. Online elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2013/ict/innovation-technology-indigenous> (2015. szeptember 15.)

BURGER, Julian, Indigenous Peoples, Extractive Industries and Human Rights, In-depth Analysis. Directorate-General for External Policies of the Union. (EXPO/B/DROI/2013/23) Cambodia, Halving Poverty by 2015? Poverty Assessment 2006. Prepared by the World Bank for the Consultative Group Meeting, Phom Penh (A Világbank számára, Kambodzsáról készített felmérés). p. 85. – Online elérhető: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/02/22/000012009_20060222102151/Rendered/PDF/352130REV0pdf.pdf (2014. május 9.)

CAPOTORTI, A., az ENSZ különleges rapporteurének jelentése az ENSZ Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottsága részére (UN Doc. E/CN.4/Sub.2./384/Add.1-7, Add.2.) para 132.

COBO, Martinez, ‘Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations’ (U.N. Doc. EICN.41Sub.211986H7/Add.4) U.N. Sales No. E.86.XV.3 (1986).

COBÓ, Martinez, “Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Peoples” (UN Docs

COBO, Martinez, *Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations* (U.N. Doc. EICN.41Sub.211986H7/Add.4) U.N. Sales No. E.86.XV.3 (1986).

COLCHESTER, Marcus. – MACKAY, Fergus – GRIFFITHS, Tom – NELSON, John, *A Survey on Indigenous Land Tenure, a Report for the Land Tenure Service of the Food and Agricultural Organisation.* (2001) – Elérhető: http://www.rightsandresources.org/documents/files/doc_1177.pdf (2015. január 28.)

COPPIETERS, Bruno, The Recognition of Kosovo Exceptional but not Unique. In: What is ‘Just’ Secession? (Is Kosovo Unique? European Security Forum Working Paper No. 28. (2008 February), pp. 3-8. – Online elérhető: <http://aei.pitt.edu/11495/1/1601.pdf> (2015. szeptember 1.)

COTULA, Lorenzo – VERMEULEN, Sonja – LEONARD, Rebeca – KEELEY, James, Landgrab or development opportunity? Agricultural investment and international land deals in Africa. FAO, IIED and IFAD, 2009. Online elérhető: <http://www.fao.org/3/a-ak241e.pdf> (2015.június 6.)

DAES, Erica-Irene, az ENSZ Munkacsoport elnökének tanulmánya az őslakos népek kulturális értékeinek és szellemi tulajdonának a megvédéséről. (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/28)

DAES, Erica-Irene, Az ENSZ Őslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoportja elnökének munkaanyaga az őslakos népek koncepciójáról, ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságának, Őslakos Népekkel Foglalkozó

Munkacsoportja által, annak 14. ülészakán benyújtott jelentése, (U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/ACA1996/2), 1996.

DAES, Erica-Irene, ENSZ Óslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoport elnökének előzetes jelentése (UN Doc.E/4/Sub.2/1994/31)

DAES, Erica-Irene, Indigenous Peoples and their Lands: Preliminary Working Paper (1997), UN Doc. E/CN.4/Sub.2./1997/17.

DAES, Erica-Irene, munkaanyaga az óslakos népek kulturális javainak tulajdonjogáról és az azzal való rendelkezésről (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1991/34)

DINSTEIN, Yoram, 'Self-determination revisited' in International Law in an Evolving World. (Montevideo: Fundacion de Cultura Universitaria, 1994), pp. 241-252.

E/CN.4/Sub.2/476); (E/CN.4/Sub.2/1982/2); (E/CN.4/Sub.2/1983/21) (1981-1983).

EIDE, Asbjørn – DAES, Erica Irene, az ENSZ Emberi Jogok Előmozdításával és Védelmével foglalkozó Albizottsága számára készített munkaanyag az óslakos valamint a kisebbségekhez tartozó embereket megillető jogok közötti hasonlóságok és különbségek vonatkozásában (UN Doc E/CN.4/Sub.2/2000/10)

EIDE, Asbjørn, The human right to adequate food and freedom from hunger. – Online elérhető: <http://www.fao.org/docrep/w9990e/w9990e03.htm> (2015. március 2.)

ENSZ FAO, FAO Consumer price Index, 2015. April. Online elérhető: http://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/consumer/CPINewsReleaseApril24_EN_v8.pdf (2015.július 31.)

ESCR-Net, First meeting of the Kenyan task force for the implementation of the Endorois decision. (2014. november 24.) – Online elérhető: <https://www.escr-net.org/node/365690> (2015. augusztus 21.)

ESCR-Net, The Endorois community clarifies priorities for land restitution and reparations, advancing implementation of the precedent-setting recommendations of the African Commission on Human and Peoples' Rights to Kenya. – Online elérhető: <http://www.escr-net.org/node/365247> (2013. augusztus 7.)

European Commission, Commission Staff Working Document European Initiative for Democracy and Human Rights Programming Document 2002-2004.

European Commission, Working Document of the Commission of May 1998 on support for indigenous peoples in the development co-operation of the Community and the Member States. pp. 8-9., 15-17. Online elérhető: http://eeas.europa.eu/human_rights/ip/docs/working_doc_98_en.pdf (2015. augusztus 25.)

HANSON, Erin, UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. – Online elérhető: <http://indigenousfoundations.arts.ubc.ca/home/global-indigenous-issues/un-declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html> (2014. január 13.)

HUFFER, Elise, Samoa's UN move congratulated, Secretariat of the Pacific Community (2009.október 23.) Online elérhető: <http://lists.spc.int/pipermail/culturetalk/2009-October/001988.html> (2014. január 13.)

Icelandic Human Rights Centre: The Concepts of Human Rights: An Introduction. Definitions and Classifications. – Elérhető: <http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/humanrightskonceptsideasandfora/theconceptsofhumanrightsanintroduction/definitionsandclassifications/> (2013. augusztus 8.)

ILO, Monitoring indigenous and tribal peoples' rights through ILO Conventions A compilation of ILO supervisory bodies' comments 2009-2010. p.132. (a továbbiakban: ILO, Monitoring ILO Conventions), p.9. Online elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_126028.pdf (2015. július 28.)

ILO, Understanding the Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169). Handbook for ILO Tripartite Constituents. pp. 7-8. Online elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_205225.pdf (2015. július 27.)

International Fund for Agricultural Development, IFAD Policy on Improving Access to Land and Tenure Security, Doc. EB 2008/94/R.2, Rome August 2008. para. 17. – Online elérhető: <http://www.ifad.org/pub/policy/land/e.pdf> (2014. május 9.)

IWGA, Indigenous peoples in Colombia. Online elérhető: <http://www.iwgia.org/regions/latin-america/colombia> (2014. január 13.)

KISPÁL Richárd: A skót függetlenségi népszavazás hatása az európai kisebbségekre. Barankovics Alapítvány, 2014. szeptember 29. – Online elérhető: <http://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/a-skot-fuggetlensegi-nepszavazas-hatasa-az-europai-kisebbségekre> (2015.szeptember 1.)

KOVÁCS Zoltán: A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán. *Biztonságpolitika* (2011.04.27), pp. 1-11. Online elérhető: http://www.biztonsagpolitika.net/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspon_tja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf (2015. július 30.)

Kreatív sokszínűség – A Kultúra és Fejlődés Világbizottság jelentése (CLT-96/WS-6), 1996.

LLOYD, Brian, Dedicated Indigenous representation in the Australian Parliament. Research Paper no. 23 2008–09. - Elérhető: http://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/rp/rp0809/09rp23 (2015. január 26.)

MARLIN, Rebecca, “The Endorois decision” – Four years on, the Endorois still await action by the Government of Kenya. Terra Nullius, 2014. szeptember 23. – Online elérhető: <https://terra0nullius.wordpress.com/2014/09/23/the-endorois-decision-four-years-on-the-endorois-still-await-action-by-the-government-of-kenya/> (2015. augusztus 21.)

MARLIN, Rebecca, A closer focus on Endorois women reveals strength and resilience in the face of hardship. Minorities in Focus, 2015. február 25. – Online elérhető: <https://minorityrights.wordpress.com/2015/02/25/a-closer-focus-on-endorois-women-reveals-strength-and-resilience-in-the-face-of-hardship/> (2015. augusztus 21.)

NGUYEN, Quang Tuyen: Land Law Reforms in Vietnam – Past & Present. *Asian Law Institute, National University of Singapore, Singapore.* – Forrás: <http://law.nus.edu.sg/asli/pdf/WPS015.pdf> (2013. augusztus 14.)

NSUBUGA, Lillian, The Benet people of Elgon National Park were given land for settlement. (2013. június 21.) Online elérhető: <http://www.monitor.co.ug/OpEd/Commentary/The-Benet-people-of-Elgon-National-Park-were-given-land-/-/689364/1890006/-/11yjofqz/-/index.html> (2015. június 7.)

OECD Iránymutatások a multinacionális vállalatok számára, 2011-es kiadás. Online elérhető: <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> (2015. szeptember 15.)

OECD Iránymutatások a multinacionális vállalatok számára, 2015-ös tervezet. Online elérhető: <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/OECD-Guidance-Extractives-Sector-Stakeholder-Engagement.pdf> (2015. szeptember 15.)

OECD, Policy Brief: The OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2001. June. Online elérhető: <http://www.oecd.org/investment/mne/1903291.pdf> (2015. szeptember 15.)

OECD, Update of OECD Guidelines for Multinational Enterprises: Informal expert meeting on human rights issues. 25th of January 2011, 09:00-13:30 OECD Conference Centre, Paris. Summary of remarks of invited experts, pp. 1-5

OETTLER, Anika, Guatemala in the 1980s: A Genocide Turned into Ethnocide? *German Institute of Global and Area Studies*, 2006. március 1. Online elérhető: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=909187 (2015. augusztus 12.)

PÁKOZDY Csaba, A véleménynyilvánítás szabadsága és a nemzetközi jog, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatára. PhD. Értekezés, 2006., p. 111-119. Online elérhető: http://midra.unimiskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5708_section_1142.pdf (2015. november 9.)

PRICE, Richard, Contested Territory: The Victory of the Saramaka People vs. Suriname. *Prepared for Simpósio Internacional: Territórios Sensíveis: diferença, agência e transgressão, Museu Nacional, Rio de Janeiro, 15 June 2009.* To be published in a book edited by Olivia da Cunha & Barbara Weinstein in 2011., p. 3. – Elérhető: http://www.richandsally.net/files/Victory_of_Saramakas_vs_Suriname.pdf (2013. március 31.)

SHAW, Jonathan, The Great Global Experiment. As climate change accelerates, how will we adapt to a changed earth? (2002). Online elérhető: <http://harvardmagazine.com/2002/11/the-great-global-experim.html> (2015. június 7.)

SHYLLON, Florian, Implementation of the 1970 UNESCO Convention by African States: A Failure to Grasp the Nettle. Background paper for participants in the Second Meeting of States Parties to the 1970 Convention Paris, UNESCO Headquarters, 20-21 June 2012. Online elérhető: http://obs-traffic.museum/sites/default/files/ressources/files/Shyllon_implementation_of_the_UNESCO.pdf (2015. augusztus 11.)

SZALAI Anikó: 5. A kisebbségvédelem az ENSZ Közgyűlésében. Dr. Szalai Anikó Honlapja: Gondolatok a nemzetközi jog világából, 2014. április 25. Online elérhető: <http://drszalaianiko.hu/2014/04/25/a-kisebbssegvedelem-az-ensz-kozgyuleseben/> (2015. augusztus 31.)

SZEMESI Sándor: A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában (PhD értekezés) – Forrás: http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/szemesis_ertmh.pdf (2014. július 18.)

TAULI-CORPUZ, Victoria – TAMANG, Parshuram, Oil Palm and Other Commercial Tree Plantations, Mono-cropping: Impact's on Indigenous Peoples' Land Tenure and Resource Management Systems and Livelihoods. Permanent Forum on Indigenous Issues, sixth session, New York, 14-25 May 2007, Doc. E/C.19/2007/CRP.6, paras. 6-12., 30.

TELLEZ, Viviana Munoz, Recognising the traditional knowledge of the San people: The Hoodia case of benefit-sharing. Forrás:

<http://www.ipngos.org/NGO%20Briefings/Hoodia%20case%20of%20benefit%20sharing.pdf>
(2014. január 18.)

TOMUSCHAT, Christian, 'International Covenant on Civil and Political Rights' – Forrás:
<http://legal.un.org/avl/ha/iccpr/iccpr.html> (2014. február 12.)

Tsunami Impact and the Adaptation of “Uraklawoy”, the Sea Gypsies of Ban Klong Dao, Tambon Saladarn, Koh Lanta District, Krabi Province. YAD Foundation, 2012. – Elérhető:
<http://yadfonfoundation.files.wordpress.com/2012/09/chaolae.pdf> (2013. augusztus 12.)

UN Office of the High Commissioner for Human Rights, Outcome document of the Durban Review Conference, 24 April 2009, para. 73.

UNESCO Institute for Information Technologies in Education, ICTs and Indigenous Peoples, Policy Brief, 2011. June – Online elérhető:
http://iite.unesco.org/files/policy_briefs/pdf/en/indigenous_people.pdf (2015. szeptember 16.)

Union of Concerned Scientists, Hidden Costs of Industrial Agriculture. Online elérhető:
http://www.ucsusa.org/food_and_agriculture/our-failing-food-system/industrial-agriculture/hidden-costs-of-industrial.html#.VXMcuM_tmBY (2015. június 6.)

Union of Concerned Scientists, Hidden Costs of Industrial Agriculture. Online elérhető:
http://www.ucsusa.org/food_and_agriculture/our-failing-food-system/industrial-agriculture/hidden-costs-of-industrial.html#.VXMcuM_tmBY (2015. június 6.)

UNODC, Handbook on improving access to legal aid in Africa. United Nations, New York, 2011. Online elérhető:
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_improving_access_to_legal_aid_in_Africa.pdf (2015. november 13.)

VAN BOVEN, Theo, Study concerning the right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms. (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/8)

WACHIRA, Mukundi George: African Court on Human and Peoples' Rights: Ten Years on and Still no Justice. Minority Rights Group International, 2008. szeptember 24.

WEWERINKE, Margaretha Johanna, State responsibility, climate change and human rights under international law, PhD Thesis, Florence : European University Institute, 2015. Online elérhető: <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/35420> (2016. február 19.)

WIPO, Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore. Third Session Geneva, June 13 to 21, 2002. (WIPO/GRTKF/IC/3/8)

ZIMMERMANN, Andreas – BÄUMLER, Adrea, Current Challenges Facing the African Court on Human and Peoples' Rights. *KAS International Reports* 2010/7., pp. 38-53.

Nemzetközi dokumentumok

Univerzális

A fajról és a faji megkülönböztetésről szóló UNESCO nyilatkozat (aláírás: 1978. november 27.)

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött kiegészítő jegyzőkönyv, az ENSZ Közgyűlés 2008. december 10-i határozata. (Doc.A/63/435)

A Nemzetközi kulturális együttműködés alapjairól szóló UNESCO nyilatkozat (aláírás: 1966. november 4.)

A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló washingtoni egyezmény (aláírás: 1973.március 3., hatályba lépés: 1975. július 1.)

Az 1954-es a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződés (Párizs, 1954. május 14.)

Az 1954-es a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában kötött UNESCO szerződéshez fűzött 2. kiegészítő jegyzőkönyv

Az Egyesült Királyság és Japán nyilatkozata az ENSZ Közgyűlés 61. évadában, a 107. számú plenáris ülésen (UN Doc A/61/PV.107)

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya (San Francisco, 1945. június 26.)

Az ENSZ 1992-es a környezetről és fejlődésről szóló konferenciáján elfogadott, a Biológiai sokféleségről szóló egyezmény (aláírás: 1992. június 5., hatályba lépés: 1993.december 29.)

Az ENSZ 1998-as az országon belüli áttelepítésről szóló irányelvei (UN Doc. E/CN.4/1998/53/Add.2.)

Az ENSZ éghajlat-változási keretegyezményéhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyv (aláírás: 1997. december 11., hatály: 2005. február 16.)

Az ENSZ EJT 2007. június 18-i határozata az ENSZ EJT Intézményeiről (5/1)

Az ENSZ GSZT 1982. május 7-i határozata (1982/34)

Az ENSZ GSZT 1985. május 28-i határozata (1985/17)

Az ENSZ GSZT 1995. július 25-i 1995/31 számú határozata

Az ENSZ Közgyűlés Millenniumi Nyilatkozata, 2000. szeptember 8. (A/55/L.2)

Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-i határozata (A/RES/3/217)

Az ENSZ Közgyűlés 1948. december 10-i határozata (Res 217 A(III))

Az ENSZ Közgyűlés 1949. május 11-i határozata (III/275.sz.)

Az ENSZ Közgyűlés 1959. november 11-i határozata (XIV/1357. sz.)

Az ENSZ Közgyűlés 1960. december 14-i határozata (A/RES/1514)

Az ENSZ Közgyűlés 1960. december 14-i határozata (A/RES/1514)

Az ENSZ Közgyűlés 1960. december 14-i határozata (A/RES/1514), Nyilatkozat a *gyarmati országoknak és népeknek adandó függetlenségéről.*

Az ENSZ Közgyűlés 1962. december 7-i határozata faji megkülönböztetés elleni egyezmény kidolgozásáról (1780 (XVII))

Az ENSZ Közgyűlés 1965. december 21-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 660, p. 195)

Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.)

Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 993, p. 3)

Az ENSZ Közgyűlés 1966. december 16-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 999, 171.)

Az ENSZ Közgyűlés 1970. október 24-i nyilatkozata (A/RES/2625)

Az ENSZ Közgyűlés 1979. december 19-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1249, p. 13)

Az ENSZ Közgyűlés 1984. december 10-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1465, p. 85)

Az ENSZ Közgyűlés 1989. november 20-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3)

Az ENSZ Közgyűlés 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135)

Az ENSZ Közgyűlés 1993. július 12-i határozata (A/CONF.157/23)

Az ENSZ Közgyűlés 1999. október 6-i határozata (United Nations, Treaty Series, vol. 2131, p. 83.)

Az ENSZ Közgyűlés 2000. május 25-i határozatai (A/RES/54/263)

Az ENSZ Közgyűlés 2002. december 18-i határozata (A/RES/57/199)

Az ENSZ Közgyűlés 2006. március 15-i határozata (A/RES/60/251)

Az ENSZ Közgyűlés 2007. október 2-i határozata (A/RES/61/295)

Az ENSZ Közgyűlés 2011. július 14-i határozata (A/HRC/RES/17/18)

Az ENSZ Közgyűlésének 1962. január 12-i határozata (UN Doc. A/5217 (1962))

Az ENSZ Közgyűlésének 1992. decemberi 18-i határozata (A/RES/47/135)

Az ENSZ Közgyűlés 1986. december 4-i nyilatkozata (A/RES/41/128)

Az ILO 107. számú egyezménye a bennszülött és más törzsi és féltörzsi népek védelméről és integrációjáról a független országokban (aláírás: 1957. június 26., hatály: 1959. június 2.)

Az ILO 169. számú egyezménye a bennszülött és törzsi népekről a független országokban (aláírás: 1989. június 27., hatály: 1991. szeptember 5.)

Az ILO 29-es számú egyezménye a kényszermunkáról (aláírás: 1930. június 28., hatály: 1932. május 1.)

Az UNEECO 1970-es kulturális javak illegális behozatalának, kivitelének és tulajdon átruházásának megtiltásához és megakadályozásához szükséges intézkedésekről szóló egyezménye (1970. november 14.)

Az UNESCO 1972-es a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezménye (1972. november 16.)

Az UNESCO 1974-es ajánlása az oktatásra és a nemzetek közötti megértésre vonatkozóan (1974. november 23.)

Az UNESCO 1982-es kultúrpolitikai világkonferenciája (Mexikó város, 1982. július 26. – augusztus 6.)

Az UNESCO 1989-es ajánlásai a hagyományos kultúra és a folklór védelmére (1989. november 19.)

Az UNESCO *Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről* (aláírás: 2001. november 2.)

Az UNESCO kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló egyezménye (aláírás: 2005. október 20.)

Bécsi Nyilatkozat és Program Terv, 1993. július 12. (A/CONF.157/23)

ENSZ tengerjogi egyezménye, Montego Bay, 1982. december 10. (United Nations, Treaty Series, vol. 1833)

Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye (aláírás: 1995. február 2., hatály: 1998. február 2.)

Őslakos Népek 1992-es Föld Chartájának preambuluma, a Kari-Oca Nyilatkozat (1992. május 30.), Brazília, Kari-Oca.

The World Telecommunication Development Conference (Dubai 2014), RESOLUTION 68: Assistance to indigenous peoples within the activities of the Telecommunication Development Bureau in its related programmes.

UN REDD, UN Collaborative Programme on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries (UN-REDD). FAO, UNDP, UNEP Framework Document, 2008. június 20.

Univerzális Nyilatkozat az Őslakos Jogokról, Előkészítő Irat az *Őslakos Szervezetek Előkészítő Ülésén. Genf, 1988. július 25-29.*

Regionális

A Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló Európai Keretegyezmény (Madrid, 1980. V. 21.)

AÁSZ Chartához fűzött első kiegészítő jegyzőkönyv (Buenos Aires, 1967. február 22.)

Az Afrikai Egység Szervezet Chartája (Etiópia, Addis Ababa, 1963. május 25.)

Az Afrikai Gazdasági Közösség létrehozásáról szóló szerződés (Nigéria, Abuja, 1991. június 3.)

Az Afrikai Igazságügyi és Emberi Jogi Bíróság Statútuma (aláírás: 2008. július 1., hatályba lépés: ?)

Az Afrikai Unió Alapokmánya (Togo, Lome, 2000. Július 11.)

Az Amerikai Államok Szervezetének Chartája (Kolumbia, Bogota, 1948. április 30.)

Az ASEAN népek és kormányok alapvető kötelezettségeiről szóló nyilatkozat (Jakarta, 1983. december 9.)

Az EBESZ 1990-es az EBESZ Emberi Jogi Aspektusairól szóló koppenhágai konferenciájának (1990. június 5-29.) záró okmánya

Az EBESZ 1990-es az EBESZ Emberi Jogi Aspektusairól szóló koppenhágai konferenciájának (1990. június 5-29.) záró okmánya

Az EBESZ 1999-es, a kisebbségek hatékony közéleti részvételéről szóló ún. Lund Ajánlása

Az EBESZ Kisebbségi Fórumának 1991. szeptember 16-25 közötti ülésének jegyzőkönyve

Az EJEE 11. kiegészítő jegyzőkönyve (aláírás: 1994. V. 11., hatály: 1998. XI. 1.)

Az Ember és a Népek Jogainak Afrikai Chartája (aláírás: 1981. június 27., hatálybalépés: 1986. október 21.)

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartájának kiegészítő jegyzőkönyve az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának felállításáról (aláírás: 1998. június 10., hatályba lépés: 2004. január 25.)

Az Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata (Kolumbia, Bogota, 1948)

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (aláírás: 1950. november 4., hatályba lépés: 1953. szeptember 3.)

Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez fűzött negyedik számú kiegészítő jegyzőkönyv (Strasbourg, 1963. szeptember 16.)

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 1. kiegészítő jegyzőkönyve (Párizs, 1952. március 20.)

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. kiegészítő jegyzőkönyve (aláírás: 2004. V. 13., hatály: 2010. VI 1.)

Az Európa Tanács alapokmánya (aláírás: 1949. V. 5., hatály: 1949. VIII.3.)

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es számú ajánlása (1993. február 1.)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. augusztus 1-i záróokmány

Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés (aláírás: 1957. III.25., hatály: 1958. I.1.)

Az Óslakos Népek Jogainak Amerikai Nyilatkozatának tervezete (1997. február 26.) – Elérhető: <http://www.cidh.oas.org/Indigenas/Indigenas.en.01/Preamble.htm> (2014. január 21.)

Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye (Costa Rica, San José, 1969. november 22.)

Emberi Jogok Ázsiai Chartája (Kwangju, 1986. május 17.)

Emberi Jogok és Kötelezettségek Amerikai Nyilatkozata (Kolumbia, Bogota, 1948. május 2.)

Nemzeti kisebbségek védelmének keretegyezménye (aláírás: 1995. február 2., hatály: 1998. február 2.)

Szociális Garanciák Amerikaközi Chartája (Kolumbia, Bogota, 1948. május 2.)

Európai Unió jogforrások

Elsődleges jogforrások

A Finnország csatlakozási szerződéséhez fűzött 3. számú kiegészítő jegyzőkönyv (HL 001, P. 0001 - 0219)

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 326

Maastrichti Szerződés (aláírás: 1992. február 7., hatály: 1993. november 1.), HL C 191

Másodlagos jogforrások

A Bizottság 737/2010/EU rendelete a főkatarmékek kereskedelméről szóló 1007/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról (HL 216/1)

A Tanács 1311/2013/EU, EURATOM Rendelete, (2013. december 2.) a 2014–2020-as időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről (L 347/884)

Az Európai Parlament és a Tanács 233/2014/EU rendelete a 2014-2020-as időszakra szóló fejlesztési együttműködési finanszírozási eszköz létrehozásáról (HL L 77/44)

Az Európai Parlament és a Tanács 511/2014/EU rendelete a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásával kapcsolatban a felhasználókra vonatkozó, a Nagojai Jegyzőkönyv szerinti, az Unióban alkalmazandó megfelelési szabályokról (HL L 150/59).

Az Európai Parlament és Tanács 1007/2009/EK rendelete a főkatermékek kereskedelméről

Az Európai Parlament és Tanács 2015/1775/EU rendelete a főkatermékek kereskedelméről szóló 1007/2009/EK rendelet módosításáról és a 737/2010/EU bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről (HL 262/1)

Az Európai Unió Tanácsának 1998. november 30-i határozata: Az őslakos népek a Közösség és a tagállamok fejlesztési együttműködése által kijelölt kereten belül.

Európai Parlament és a Tanács 511/2014/EU rendelete (HL 150/59)

Egyéb

Az Európai Parlament 2011. január 20-i állásfoglalása az Északi-sarkvidékre vonatkozó fenntartható uniós politikáról (2012/C 136 E/14)

Az Európai Unió Bizottságának jelentése az Európai Unió Tanácsa részére, az őslakos népekkel való együttműködés folyamatáról (COM/2002/0291 final)

Európai Bizottság, Éves beszámoló a Botswanai projektről, 2007 (C1*4(08) D/ 171)

Európai Parlament, Emberi Jogi Albizottság, Jegyzőkönyv a 2011. szeptember 11-én 9.00 – 12.30 között tartott ülésről, (DROI_PV(2014)0911_2)

European Commission Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Forests and Development: the EC approach, COM (1999) 554.

European Commission, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on biodiversity action plan for economic and development co-operation, COM (2001) 162.

Nemzetközi fórumok ítéletei, határozatai, jelentései, záró észrevételei

Univerzális fórumok

ENSZ Biztonsági Tanács

Az ENSZ BT 1993. október 19-i határozata Abházia ügyében (876/1993)

ENSZ Emberi Jogi Tanács

Az ENSZ EJT 2006. november 13-i határozata (U.N. Doc. A/HRC/RES/1/2)

ENSZ Emberi Jogi Bizottsága

Az ENSZ EjiB 2000/10-es határozata, 2000. április 17.

ENSZ Emberi Jogok Bizottsága

A Fülöp-szigetek jelentése az ENSZ EJB számára (UN Doc. CCPR/C/PHIL/2002/2)

Az ENSZ EJB 1991. évi jelentése (A/46/40)

Az ENSZ EJB 1994. évi jelentése az ENSZ Közgyűlés részére, 1994. szeptember 21. (A/49/40)

Az ENSZ EJB által az Egyesült Államok számára felvetett kérdések vázlata (CCPR/C/Q/3)

Az ENSZ EJB útmutatásai a PPJNE 40. cikke értelmében az ENSZ EJB számára benyújtandó tagállami jelentések elkészítését illetően. 2010. november 22. (CCPR/C/2009/1)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztráliával kapcsolatban, 2009. április 2. (CCPR/C/AUS/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevétele Auszália kapcsán, 1988. szeptember 28. (A/43/40/Suppl.40.)

Az ENSZ EJB záró észrevétele Auszália kapcsán, 1988. szeptember 28. (A/43/40/Suppl.40.)

Az ENSZ EJB záró észrevétele Kanada kapcsán, 1999. április 7-i (UN Doc. CCPR/C/79/Add.105.)

Az ENSZ EJB záró észrevétele Norvégia kapcsán, 1993. november 4. (CCPR/C/79/Add.27)

Az ENSZ EJB záró észrevétele Thaiföld kapcsán, 2005. július 8. (UN Doc. CCPR/CO/84/THA)

Az ENSZ EJB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2003. december 1. (CCPR/CO/79/PHL)

Az ENSZ EJB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2003. december 1. (UN Doc. CCPR/CO/79/PHIL)

Az ENSZ EJB záró észrevételei a Kenyával kapcsolatban, 2011. április 18. (CCPR/C/KEN/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei a Salvadori Köztársasággal kapcsolatban, 2010. október 27. (CCPR/C/SLV/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei a Tanzániai Egyesült Köztársaság kapcsán, 2009. augusztus 6. (CCPR/C/TZA/CO/4)

Az ENSZ EJB záró észrevételei a Togói Köztársasággal kapcsolatban, 2011. április 18. (CCPR/C/TGO/CO/4)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Argentína kapcsán, 2000. november 15. (CCPR/CO/70/ARG)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Argentínával kapcsolatban, 2010. március 31. (CCPR/C/ARG/CO/4)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2000. július 28. (UN Doc. CCPR/CO/69/AUS)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2001. október 12. (A/56/44/Suppl.40.)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009.május 7. (CCPR/C/AUS/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei az Amerikai Egyesült Államok kapcsán, 2006. szeptember 15. (CCPR/C/USA/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei az Amerikai Egyesült Államok kapcsán, 2013. április 14. (CCPR/C/USA/CO/4)

Az ENSZ EJB záró észrevételei az Amerikai Egyesült Államokkal kapcsolatban, 2014. április 23. (CCPR/C/USA/CO/4)

Az ENSZ EJB záró észrevételei az Egyesült Királyság kapcsán, 2008. július 30. (CCPR/C/GBR/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2009. november 24. (CCPR/C/RUS/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 1995. október 3. (A/50/40)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 1997. május 5. (CCPR/C/79/Add.74)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2013. december 6. (CCPR/C/BOL/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2005. december 1. (CCPR/C/BRA/CO/2)

AZ ENSZ EJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2005. december 1. (UN Doc. CCPR/C/BRA/CO/2)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. május 18. (CCPR/C/CHL/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Chile kapcsán, 2014. augusztus 13. (CCPR/C/CHL/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2007. november 16. (CCPR/C/CRI/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 1996. november 18. (CCPR/C/79/Add.68)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 2000. november 15. (CCPR/CO/70/DNK)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 2000. október 31. (UN Doc. CCPR/CO/80/DEN.)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1988. szeptember 28. (A/43/40/Supplement.40)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1992. október 9. (A/47/40/Add.40.)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 1998. augusztus 18. (CCPR/C/79/Add.92)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2009. november 4. (CCPR/C/ECU/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Egyenlítői-Guinea kapcsán, 2004. augusztus 13. (CCPR/CO/79/GNQ)

Az ENSZ EJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2010. november 18. (CCPR/C/SLV/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 1998. április 8. (CCPR/C/79/Add.91)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2004. december 2. (CCPR/CO/82/FIN2)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2013. augusztus 22. (CCPR/C/FIN/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 1996. április 3. (CCPR/C/79/Add.63)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2001. augusztus 27. (UN Doc. CCPR/CO/72/GTM)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Guatemalával kapcsolatban, 2012. április 19. (CCPR/C/GTM/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Guyana kapcsán, 2000. április 25. (CCPR/C/79/Add.121)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Honduras kapcsán, 2006. december 13. (CCPR/C/HND/CO/1)

Az ENSZ EJB záró észrevételei India kapcsán, 1997. augusztus 4. (CCPR/C/79/Add.81)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Japán kapcsán, 1998. november 19. (CCPR/C/79/Add.102)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Japán kapcsán, 2014. augusztus 20. (CCPR/C/JPN/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 1999. április 7. (CCPR/C/79/Add.10)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 2006. április 20. (CCPR/C/CAN/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 2006. április 20. (CCPR/C/CAN/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2004. május 26. (CCPR/CO/80/COL2)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2004. május 26. (CCPR/CO/80/COL2)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. augusztus 4. (CCPR/C/COL/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2013. december 6. (CCPR/C/BOL/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Kolumbiával kapcsolatban, 2010. augusztus 4. (CCPR/C/COL/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Mexikó kapcsán, 1994. április 18. (CCPR/C/79/Add.32)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Mexikóval kapcsolatban, 2010. május 17. (CCPR/C/MEX/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. április 15. (CCPR/C/NPL/CO/2)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Nicaragua kapcsán, 2008. december 12. (CCPR/C/NIC/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Norvégia kapcsán, 1999. november 1. (CCPR/C/79/Add.112.)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2006. április 24. (CCPR/C/PRY/CO/2)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2013. április 29. (CCPR/C/PRY/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Peru kapcsán, 1996. július 25. (CCPR/C/79/Add.67.)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2013. április 29. (CCPR/C/PER/CO/5))

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ruanda kapcsán, 2009. május 7. (CCPR/C/RWA/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Ruandával kapcsán, 2009. március 31. (CCPR/C/RWA/CO/3)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Sri Lanka kapcsán, 2014. november 21. (CCPR/C/LKA/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Suriname kapcsán 2004. május 4. (UN Doc. CCPR/CO/80/SURI)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Suriname kapcsán, 2004. május 4. (CCPR/CO/80/SUR)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Svédország kapcsán, 1995. november 9. (CCPR/C/79/Add.58)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Svédország kapcsán, 2002. április 24. (CCPR/CO/74/SWE)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Svédországgal kapcsolatban, 2009. április 2. (CCPR/C/SWE/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Tanzániával kapcsolatban, 2009. április 2. (CCPR/C/SWE/CO/6)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Thaiföld kapcsán, 2005. július 8. (UN Doc. CCPR/CO/84/THA)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Togo kapcsán, 2011. április 18. (CCPR/C/TGO/CO/4)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 1995. október 3. (A/50/40)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2002. augusztus 7. (CCPR/CO/75/NZL)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2010. április 7. (CCPR/C/NZL/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Uruguay kapcsán, 2013. december 2. (CCPR/C/URY/CO/5)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2001. április 26. (CCPR/CO/71/VEN)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2001. április 26. (UN Doc. CCPR/CO/72/VEN)

Az ENSZ EJB záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2002. augusztus 5. (CCPR/CO/75/VNM)

Az ENSZ EJB, *a kisebbségek jogairól szóló 23. számú általános kommentárja* (CCPR/C/21/Rev.1/Add.5)

Az Oroszországi Föderáció jelentése az ENSZ EJB számára (UN Doc. CCPR/C/RUS/2002/5)

ENSZ EJB, DENG, Francis M., *Internally Displaced Persons*. Jelentés az ENSZ EJB számára, annak határozata alapján (UN Doc. E/CN.4/1996/52. Add.2.), para. 8.

ENSZ EJB 1992. évi jelentése (A/47/40)

ENSZ EJB, *Ángela Poma Poma kontra Peru*, 2009. március 27 (CCPR/C/95/D/1457/2006)

ENSZ EJB, *Anni Äärelä és Jouni Näkkäläjärvi kontra Finnország*, 1997. november 4. (CCPR/C/73/D/779/1997)

ENSZ EJB, Eljárási szabályzat (CCPR/C/3/Rev.10)

ENSZ EJB, *Howard kontra Kanada*, 2005. július 26. (CCPR/C/84/D/879/1999)

ENSZ EJB, *Ilmari Länsman és társai kontra Finnország*, 1994. október 26. (CCPR/C/52/D/511/1992)

ENSZ EJB, *Ivan Kitok kontra Svédország*, 1988. július 27. (CCPR/C/33/D/197/1985)

ENSZ EJB, *Jonassen és társai kontra Norvégia*, 2002. november 12. (CCPR/C/76/D/942/2000)

ENSZ EJB, *Jouni E. Länsman és Eiono Länsman kontra Finnország*, 2005. március 17. (CCPR/C/83/D/1023/2001)

ENSZ EJB, *Jouni E. Länsman és társai kontra Finnország*, 1996. október 30. (CCPR/C/58/D/671/1995)

ENSZ EJB, *Lovelace kontra Kanada*, 1981. július 30. (CCPR/C/13/D/24/1977)
ENSZ EJB, *Lubicon Lake Band kontra Kanada*, 1990. március 26. (CCPR/C/38/D/167/1984)
ENSZ EJB, *Mahuika és társai kontra Új-Zéland*, 2000. október 27. (CCPR/C/70/D/547/1993)
ENSZ EJB, *Paadar és társai kontra Finnország*, 2014. június 5. (CCPR/C/110/D/2102/2011)
Peru jelentése az ENSZ EJB számára (UN Doc. CCPR/C/PER/1998/4)
Svédország 1995-ös jelentése az ENSZ EJB részére (CCPR/C/79)

ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága

A CERD 1987. évi jelentése az ENSZ Közgyűlés 42. ülészakán (18 (A/42/18))
A CERD 1999. augusztus 16-i döntése (UN Doc. A/54/18)
A CERD 1999. március 18-i döntése (UN Doc. A/53/18)
A CERD 2001. augusztus 30-i összefoglaló jelentése az 1481. ülésről Kína és Vietnám tárgyában (UN Doc. CERD/C/SR.1481.)
A CERD 2008. augusztus 21-i észrevételei Svédország kapcsán (UN Doc. CERD/C/SWE/CO/18)
A CERD 2009. március 13-i sürgős intézkedése a Salvadori Köztársaság kapcsán
A CERD 2009. március 13-i sürgős intézkedése Kanada kapcsán
A CERD 2009. március 13-i sürgős intézkedése Peru kapcsán
A CERD 2010. március 12-i sürgős intézkedése Laosz kapcsán
A CERD 29. számú, *a leszármazáson alapuló diszkriminációról szóló általános kommentárja* (U.N. Doc. HRI\GEN\1\Rev.6 at 223)
A CERD elnökének 2012. március 9-i levele a thaiföldi kormány állandó genfi ENSZ képviselője részére. – Online elérhető: http://www.aippnet.org/pdf/CERD_Thailand.pdf (2015. június 15.)
A CERD észrevételei Argentína kapcsán, 2010. szeptember 3. (CERD/C/ARG/CO/19-20)
A CERD iránymutatásai a korai figyelmeztetésekre és a sürgős intézkedésekre vonatkozóan (Annual report A/62/18, Annexes, Chapter III)
A CERD részére Kambodzsa által benyújtott jelentés, 2009. június 15. (CERD/C/KHM/8-13)
A CERD részére, a Kínai Népköztársaság által benyújtott jelentés, 1996. szeptember 30 (CERD/C/275/Add.2)
A CERD véleménye 48/2010 sz. petíció ügyében (CERD/C/82/D/48/2010)
A CERD véleménye a 46/2009 sz. petíció ügyében (CERD/C/80/D/46/2009)

A CERD záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2009. szeptember 23. (CERD/C/PHL/CO/20)

A CERD záró észrevételei a Kínai Népköztársaság kapcsán, 1996. szeptember 27. (CERD/C/304/Add.15)

A CERD záró észrevételei a Kínai Népköztársaság kapcsán, 1996. szeptember 27. (CERD/C/304/Add.15)

A CERD záró észrevételei a Kínai Népköztársaság kapcsán, 2009. szeptember 15. (CERD/C/CHN/CO/10-13)

A CERD záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2005. április 14. észrevételei Ausztrália kapcsán (UN Doc. CERD/C/AUS/CO/14)

A CERD záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2008. augusztus 20. (CERD/C/RUS/CO/19)

A CERD záró észrevételei Dánia kapcsán, 2010. szeptember 20. (CERD/C/DNK/CO/18-19)

A CERD záró észrevételei Finnország kapcsán, 2009. március 5. (UN Doc. CERD/C/FIN/CO/19)

A CERD záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2010. május 19. (CERD/C/GTM/CO/12-13)

A CERD záró észrevételei India kapcsán, 2007. május 5. (CERD/C/IND/CO/19)

A CERD záró észrevételei India kapcsán, 2007. május 5. (CERD/C/IND/CO/19)

A CERD záró észrevételei Japán kapcsán, 2010. április 6. (CERD/C/JPN/CO/3-6)

A CERD záró észrevételei Japán kapcsán, 2010. április 6. (CERD/C/JPN/CO/3-6)

A CERD záró észrevételei Japán kapcsán, 2014. szeptember 26. (CERD/C/JPN/CO/7-9)

A CERD záró észrevételei Kazahsztán kapcsán, 2010. április 6. (CERD/C/KAZ/CO/4)

A CERD záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2009. augusztus 28. (CERD/C/COL/CO/14)

A CERD záró észrevételei Kongó kapcsán, 2009. március 23 (UN Doc. CERD/C/COG/CO/9)

A CERD záró észrevételei Laosz kapcsán, 2005. április 18. (UN Doc. CERD/C/LAO/CO/15)

A CERD záró észrevételei Nigéria kapcsán, 2005. november 1. (UN Doc. CERD/C/NGA/CO/18)

A CERD záró észrevételei Peru kapcsán, 2009. szeptember 3. (CERD/C/PER/CO/14-17)

A CERD záró észrevételei Suriname kapcsán, 2009. március 31. (CERD/C/SUR/CO/12)

A CERD záró észrevételei Svédország kapcsán, 2008. augusztus 21. (UN Doc. CERD/C/SWE/CO/18)

A CERD záró észrevételei Thaiföld kapcsán, 2012. augusztus 31. (CERD/C/THA/CO/ 1-3)

A CERD záró észrevételei Tunézia kapcsán, 2009. március 23. (CERD/C/TUN/CO/19)

A CERD záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (CERD/C/VEN/CO/18)

A CERD záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (UN Doc. CERD/C/VEN/CO/18)

A CERD záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2012. április 15. (CERD/C/VNM/CO/10-14)

A CERD, *az őslakos gyermekekről és az egyezmény által garantált jogaikról szóló általános kommentárja* (CCPR/C/GC/11)

A CERD, *az őslakos népekről szóló 23. számú ajánlása* (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 212)

A CERD, *őslakos népekről szóló, 23. számú ajánlása* (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 212)

A CERD 2010. szeptember 13-i észrevételei Kongó kapcsán (UN Doc. CERD/C/AUS/CO/15-17)

A CERD, *az egyén etnikai vagy faji hovatartozásának megítéléséről szóló, 8. számú általános ajánlása*, (A/45/18)

A CERD, *Eljárási szabályzat* (CERD/C/35/Rev.3, 01/01/89.)

A CERD, *The Rights of Indigenous Peoples in Cambodia*, 2010. p. 9. – Online elérhető: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/NGO_Forum_Cambodia76.pdf (2014. január 28.)

ENSZ Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága

Az ENSZ GSZKJB 4. számú, *a lakhatáshoz való jogról szóló általános kommentárja* (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 18)

Az ENSZ GSZKJB 7. számú, *az erőszakos kilakoltatásról és a megfelelő lakhatásról szóló általános kommentárja* (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 45)

Az ENSZ GSZKJB 12. számú, *a megfelelő élelmezésről szóló általános kommentárja* (U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 62)

Az ENSZ GSZKJB, 21. számú, *a kulturális életben való részvétel mindenkit megillető jogával foglalkozó általános kommentár* (E/C.12/GC/21)

Az ENSZ GSZKJB jelentése a 7. ülészakáról (UN Doc. E/1993/22.)

Az ENSZ GSZKJB jelentése Ecuadorról, 2004. június 7. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.100)

Az ENSZ GSZKJB jelentése Finnországról, 2006. február 8. (UN. Doc. E/C.12/FIN/5)

Az ENSZ GSZKJB jelentése Kolumbiáról, 2001. november 30. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.74)

Az ENSZ GSZKJB munkacsoportjának 18. üléséről készült jegyzőkönyv, 1985. május 7. (E/1985/WG.1/SR.18)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2008. december 1. (E/C.12/PHL/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Algériával kapcsolatban, 2010. május 21. (E/12/DZA/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Argentína kapcsán, 2004. december 10 (UN Doc. CERD/C/65/CO/1)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Argentína kapcsán, 2011. december 14. (E/C.12/ARG/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/AUS/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/AUS/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2009. május 22. E/C.12/AUS/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2003. december 12. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.94)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2013. június 6. (E/C.12/DNK/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2011. június 1. (E/C.12/RUS/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2003. december 12. (E/C.12/1/Add.94)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2001. május 21. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.60)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2001. május 21. (E/C.12/1/Add.60)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2003. május 23. (E/12/1/Add.87)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Brazília kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/BRA/CO/2)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2008. január 4. (E/C.12/CRI/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Dánia kapcsán, 2013. június 6. (E/C.12/DNK/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2004. június 7. (E/C.12/1/Add.100)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2012. december 13. (E/C.12/ECU/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2007. június 27. (E/C.12/SLV/CO/2)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei El Salvador kapcsán, 2014. június 19. (E/C.12/SLV/CO/3-5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Etiópia kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/ETH/CO/1-3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Etiópia kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/ETH/CO/1-3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Finnország kapcsán, 2014. december 17. (E/C.12/FIN/CO/6)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2014. december 9. (E/C.12/GTM/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Honduras kapcsán, 2001. május 21. (E/C.12/1/Add.57)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei India kapcsán, 2008. augusztus 8. (E/C.12/IND/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Indonézia kapcsán, 2014. június 19. (E/C.12/IDN/CO/1)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kambodzsa kapcsán, 2009. június 12. (E/C.12/KHM/CO/1)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kambodzsa kapcsán, 2009. május 22. (E/C.12/KHM/CO/1)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kamerun kapcsán, 2012. január 23. (E/C.12/CMR/CO/2-3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kanada kapcsán 1989. február 24. (E/C.12/1989/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kanada kapcsán, 2006. május 22. (E/C.12/CAN/CO/4E/C.12/CAN/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2001. november 30. (UN. Doc. E/C.12/1/Add.74)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2001. november 30. (E/C.12/1/Add.74)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbiával kapcsolatban, 2001. november 30. (E/12/1/Add.74)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kolumbiával kapcsolatban, 2010. november 30. (E/12/COL/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Kongó kapcsán, 2013. január 2. (E/C.12/COG/CO/1)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Madagaszkár kapcsán, 2009. december 16. (E/C.12/MDG/CO/2)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2008. január 16. (E/C.12/NPL/CO/2)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 12. (E/C.12/NPL/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 12. (E/C.12/NPL/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nepál kapcsán, 2014. december 15. (E/C.12/NPL/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Nicaragua kapcsán, 2008. november 28. (E/C.12/NIC/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Norvégia kapcsán, 2008. december 1. (E/C.12/SWE/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Norvégia kapcsán, 2013. december 13. (E/C.12/NOR/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2015.március 20. (E/C.12/PRY/CO/4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2012. május 30. (E/C.12/PER/CO/2-4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Peru kapcsán, 2012. május 30. (E/C.12/PER/CO/2-4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Ruanda kapcsán, 2013.június 10. (E/C.12/RWA/CO/2-4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Sri Lanka kapcsán, 2010. december 9. (E/C.12/LKA/CO/2-4)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Svédország kapcsán, 2008. december 1. (E/C.12/SWE/CO/5)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2012. május 31. (E/C.12/NZL/CO/3)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2001.május 21. (E/C.12/1/Add.56)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Venezuela kapcsán, 2005. november 1. (E/12/1/Add.87)

Az ENSZ GSZKJB záró észrevételei Vietnám kapcsán, 2014. december 15. (E/C.12/VNM/CO/2-4)

ENSZ GSZKJB, Revised Guidelines regarding the Form and Contents of Reports to be submitted by State Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN Doc. E/C.12/1991/1.

ENSZ GSZKJB, Ideiglenes eljárási szabályzat (E/C.12/49/3)

ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács

Az ENSZ GSZT Albizottságának 1994/24. számú határozata

Az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságának jelentése annak 46. ülészakán, 1994. október 28. (U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/1994/5)

Az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságának jelentése annak 51. ülészakán, 1995. január 1. (U.N. Doc. E/1995/23)

Az ENSZ GSZT 1971. május 21-i határozata (UN Doc E/5044)

Az ENSZ GSZT 1982. május 7-i határozata (1982/34)

Az ENSZ GSZT 1995. július 25-i határozata (U.N. Doc. E. CN.4/1995/32)

ENSZ GSZT, U.N. Econ. & Soc. Council [ECOSOC], Mar. 19-Apr. 14, 1962, *Report o/the Comm'n on Human Rights, 11* 105, U.N. Doc. E/3616/Rev.

ENSZ Gyermekjogi Bizottság

A CRC 2005. szeptember 13-i jelentése Ausztráliáról (CRC/C/15/Add.268.)

A CRC 2005. szeptember 13-i jelentése Ausztráliáról (CRC/C/15/Add.268.)

A CRC 2005. szeptember 13-i jelentése Ecuadorról (CRC/C/15/Add.262.)

A CRC záró észrevételei Bolíviával kapcsolatban, 2009. október 16 (CRC/C/BOL/CO/4)

A CRC záró észrevételei Kamerunnal kapcsolatban, 2010. január 29. (CRC/C/CMR/CO/2)

A CRC záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2014. február 25. (CRC/C/RUS/CO/4-5)

A CRC záró észrevételei a Kongói Demokratikus Köztársaság kapcsán, 2012. március 7. (CRC/C/OPAC/COD/CO/1)

A CRC záró észrevételei a Venezuelai Bolíviari Köztársaság kapcsán, 2007. október 17. (CRC/C/VEN/CO/2)

A CRC záró észrevételei a Venezuelai Bolíviari Köztársaság kapcsán, 2014. október 12. (CRC/C/VEN/CO/3-5)

A CRC záró észrevételei a Venezuelai Bolíviari Köztársaság kapcsán, 2014. október 12. (CRC/C/VEN/CO/3-5)

A CRC záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2005. szeptember 13. (CRC/C/15/Add.268.)

A CRC záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2005. szeptember 25. (CRC/C/15/Add.266)

ENSZ GYB, Eljárási szabályzat (CRC/C/4/Rev.3)

A CRC záró észrevétele Nepál kapcsán, 2005. június 3. (CRC/C/15/Add.261.)

A CRC záró észrevételei Nepálról 2005. június 3. (CRC/C/15/Add.261.)

A CRC záró észrevételei Ecuadorról, 2005. szeptember 13. (CRC/C/15/Add.262.)

A CRC záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2005. október 20. (CRC/C/15/Add.268)

A CRC záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2006. június 8. (CRC/C/COL/CO/3)

A CRC záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. április 23. (CRC/C/CHL/CO/3) 73-76

A CRC záró észrevételei Chile kapcsán, 2007. április 23. (CRC/C/CHL/CO/3)

A CRC záró észrevételei Suriname kapcsán, 2007. június 18. (CRC/C/SUR/CO/2)

A CRC záró észrevételei Suriname kapcsán, 2007. június 18. (CRC/C/SUR/CO/2)

A CRC záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2009. október 22. (CRC/C/PHL/CO/3-4)

A CRC záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2009. október 22. (CRC/C/PHL/CO/3-4)

A CRC záró észrevételei Argentína kapcsán, 2010. június 11. (CRC/C/ARG/CO/3-4)

A CRC záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2010. június 11. (CRC/C/AUS/CO/4)

A CRC záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. június 17. (CRC/C/OPSC/COL/CO/1)

A CRC záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. június 21. (CRC/C/OPAC/COL/CO/1)

A CRC záró észrevétele Guatemala kapcsán, 2010. október 25. (CRC/C/GTM/CO/3-4)

A CRC záró észrevétele Laosz kapcsán, 2011. április 8. (CRC/C/LAO/CO/2)

A CRC záró észrevétele Laosz kapcsán, 2011. április 8. (CRC/C/LAO/CO/2)

A CRC záró észrevétele Új-Zéland kapcsán, 2011. április 11. (CRC/C/NZL/CO/3-4)

A CRC záró észrevétele Szingapúr kapcsán, 2011. május 4. (CRC/C/SGP/CO/2-3)

A CRC záró észrevételei Costa Rica kapcsán, 2011. június 17. (CRC/C/CRI/CO/4)

A CRC záró észrevétele Finnország kapcsán, 2011. augusztus 3. (CRC/C/FIN/CO/4)

A CRC záró észrevételei Thaiföld kapcsán, 2012. február 17. (CRC/C/THA/CO/3-4)

A CRC záró észrevétele Nepál kapcsán, 2012. július 18. (CRC/C/OPSC/NPL/CO/1)

A CRC záró észrevétele Ausztrália kapcsán, 2012. augusztus 28. (CRC/C/AUS/CO/4)

A CRC záró észrevétele Vietnam kapcsán, 2012. augusztus 22. (CRC/C/VNM/CO/3-4)

A CRC záró észrevétele Namíbia kapcsán, 2012. október 16. (CRC/C/NAM/CO/2-3)

A CRC záró észrevétele Kanada kapcsán, 2012. december 6. (CRC/C/CAN/CO/3-4)

A CRC záró észrevétele India kapcsán, 2014. július 7. (CRC/C/IND/CO/3-4)

A CRC záró észrevétele Indonézia kapcsán, 2014. július 9. (CRC/C/IDN/CO/3-4)

ILO (ENSZ Munkaügyi Szervezet)

A Nemzetközi Munkaügyi Értekezlet 66. ülésének (1989, Genf) jegyzőkönyve

Az ILO 104. számú ajánlása az Óslakos és törzsi népek vonatkozásában (R104)

Az ILO céljairól szóló nyilatkozat (1944. V. 10.)

Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni közvetlen kérése Argentína irányába a 169-es egyezményrel kapcsolatban (2005)

Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni közvetlen kérése Ecuador irányába a 169-es egyezményrel kapcsolatban (2004)

Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni közvetlen kérése Guatemala irányába a 169-es egyezményrel kapcsolatban (2004)

Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni megfigyelése Paraguayjal kapcsolatban (1999)

Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni megfigyelése Peruval kapcsolatban (1999)

Az ILO Ellenőrző Bizottságának egyéni megfigyelése Peruval kapcsolatban (1989)

ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2008-es, 79. ülése.

ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2009-es, 80. ülése

ILO Ellenőrző Bizottság, az Ellenőrző Bizottság 2009-es, 80. ülése.

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 1999-es, 87. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2000-ös, 88. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2001-es, 89. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2002-es, 90. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2004-es, 92. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2005-ös, 93. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2008-as 97. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2009-es 98. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2010-es 99. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2011-es, 100. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2013-es, 102. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, II. rész.

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2014-es 103. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata, I. rész

ILO Konferencia Bizottság, a Konferencia Bizottság 2014-es, 103. ülésén készült jegyzőkönyv kivonata. II. rész

Indigenous and Tribal Peoples Rights in Practice. A Guide to ILO Convention No. 169. International Labour Standards Department, 2009.

Report of the Committee set up to examine the representation alleging non-observance by Denmark of the indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169.), made under Article 24 of the ILO Constitution by the National Confederation of Trade Unions of Greenland (Sulinermik Inuussutissarsiateqartut-SIK) (SIK), submitted 2000, Document No. (ILO): 162000DNK169

Report of the Committee set up to examine the representation alleging non-observance by Bolivia of the indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169.), made under Article 24 of the ILO Constitution by the Bolivian Central of Workers (COB), submitted 1998, Doc. No. (ilolex) 161998BOL169., para. 38.

ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága és az ENSZ Kínzás Megelőzési Albizottsága

A CAT záró észrevételei Ausztrália kapcsán, Az ENSZ EJB záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2001. október 12. (A/56/44/Suppl.40.)

A CAT záró észrevételei Argentína kapcsán, 1993. június 24. (A/48/44/Suppl.44.)

A CAT záró észrevételei Kanada kapcsán, 2005. július 7. (CAT/C/CR/34/CAN)

A CAT záró észrevételei Ecuador kapcsán, 2006. február 8. (CAT/C/ECU/CO/38)

A CAT záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2008. május 22. (CAT/C/AUS/CO/3)

A CAT záró észrevételei Kína kapcsán, 2008. december 12. (CAT/C/CHN/CO/4)

A CAT záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2009. június 4. (CAT/C/NZL/CO/5)

A CAT záró észrevételei Chile kapcsán, 2009. június 23. (CAT/C/CHL/CO/5)

A CAT záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2010. május 4. (CAT/C/COL/CO/4)

A CAT záró észrevételei Paraguay kapcsán, 2011. december 14. (CAT/C/PRY/CO/4-6)

A CAT záró észrevételei Kanada kapcsán, 2012. június 25. (CAT/C/CAN/CO/6)

A CAT záró észrevételei Peru kapcsán, 2013. január 21. (CAT/C/PER/CO/5-6)

A CAT záró észrevételei Bolívia kapcsán, 2013. június 14. (CAT/C/BOL/CO/2)

A CAT záró észrevételei Guatemala kapcsán, 2013. június 21. (CAT/C/GTM/CO/5-6)
A CAT záró észrevételei Ausztrália kapcsán, 2014. december 23. (CAT/C/AUS/CO/4-5)
A CAT záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2015. június 2. (CAT/C/NZL/CO/6)
Az SPT éves jelentése, 2013. április 23. (CAT/C/50/2)

ENSZ Közgyűlés

Az ENSZ Közgyűlés Harmadik Bizottságának 2006. december 6-i jelentése az ENSZ Közgyűlés részére (U.N. Doc. A/61/448)

ENSZ Munkacsoport

Az ENSZ GSZT Diszkrimináció Megelőzésével és a Kisebbségek Védelmével Foglalkozó Albizottságára részére az ENSZ Óslakos Népekkel Foglalkozó Munkacsoportja által, annak 11. ülészakán benyújtott jelentése, 1993. augusztus 23. (U.N. Doc. E/CN.4/SUB.2/1993/29, 1. számú melléklet)

Az ENSZ Munkacsoport 1994. június 15-i jelentése az ENSZ Transznacionális Vállalati Centruma részére (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1994/40)

Az ENSZ Munkacsoport iránymutatásai az őslakos népek és a transznacionális vállalatok kapcsolatáról, 1997. (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1997/14)

Az ENSZ Munkacsoportjának 1985. augusztus 27-i jelentése annak negyedik ülészakáról. (UN Doc E/ CN.4/Sub.2/1985/22), III. Függelék, 1,2.

Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/1997/102)

Az ENSZ Munkacsoportjának jelentése (E/CN.4/2003/92)

Az Indián Szerződési Tanács nyilatkozata az ENSZ Munkacsoport részére. Forrás: Report of the Commission Working Group, (UN Doc, E/CN.4/1997/102)

Nemzetközi Bíróság

ICJ, Az ILO Ellenőrző Bizottságának az UNESCO-val szembeni panasza kapcsán hozott tanácsadó véleménye, 1956. október 23.

ICJ, Burkina Faso és Mali területi vitája, 1986. december 22.

ICJ, Kelet-Timor ügyében hozott ítélet (1995. június 30.)

ICJ, Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása tárgyában adott tanácsadó vélemény (2010. július 22.)

ICJ, Nauru kontra Ausztrália, 1992. június 26.

ICJ, Nyugat-Szahara tárgyában adott tanácsadó vélemény (1975. október 16.)

ENSZ Nők Hátrányos Megkülönböztetésének Felszámolásáért Küzdő Bizottsága

A CEDAW jelentése a Kanadában élő őslakos nőket érintő hátrányos joggyakorlat ügyében, 2015. március 6. (CEDAW/C/OP.8/CAN/1)

A CEDAW jelentése a Kanadában élő őslakos nőket érintő hátrányos joggyakorlat ügyében, 2015. március 6. (CEDAW/C/OP.8/CAN/1)

A CEDAW joggyakorlata a kiegészítő jegyzőkönyv 8. cikke szerinti eljárásban. – http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeID=22 (2015. június 17.)

A CEDAW záró észrevétele Ausztrália kapcsán, 2010. július 30. (CEDAW/C/AUL/CO/7)

A CEDAW záró észrevétele Kanada kapcsán, 2008. november 7. (CEDAW/C/CAN/CO/7)

A CEDAW záró észrevétele Új-Zéland kapcsán, 2007. augusztus 15. (CEDAW/C/NZL/CO/6)

A CEDAW záró észrevételei a Fülöp-szigetek kapcsán, 2006. augusztus 28. (CEDAW/C/PHI/CO/6)

A CEDAW záró észrevételei a kínai Népköztársaság kapcsán, 2014. december 7. (CEDAW/C/CHN/CO/7-8)

A CEDAW záró észrevételei a Venezuelai Bolívari Köztársaság kapcsán, 2014. november 14. (CEDAW/C/VEN/CO/7-8)

A CEDAW záró észrevételei az Oroszországi Föderáció kapcsán, 2010. augusztus 16. (CEDAW/C/USR/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Banglades kapcsán, 2011. március 21. (CEDAW/C/BGD/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Dánia kapcsán, 2006. augusztus 24. (CEDAW/C/DEN/CO/6)

A CEDAW záró észrevételei Dánia kapcsán, 2009. augusztus 14. (CEDAW/C/DEN/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Dánia kapcsán, 2015. március 10. (CEDAW/C/DNK/CO/8)

A CEDAW záró észrevételei Finnország kapcsán, 2008. július 15. (CEDAW/C/FIN/CO/6)

A CEDAW záró észrevételei Finnország kapcsán, 2014. március 9. (CEDAW/C/FIN/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Indonézia kapcsán, 2012. augusztus 7. (CEDAW/C/IDN/CO/6-7)

A CEDAW záró észrevételei Kanada kapcsán, 2008. november 7. (CEDAW/C/CAN/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Kolumbia kapcsán, 2013. október 28. (CEDAW/C/KHM/CO/4-5)

A CEDAW záró észrevételei Közép-afrikai Köztársaság kapcsán, 2014. július 24. (CEDAW/C/CAF/CO/1-5)

A CEDAW záró észrevételei Nepál kapcsán, 2011. augusztus 11. (CEDAW/C/NPL/CO/4-5)

A CEDAW záró észrevételei Norvégia kapcsán, 2012. március 22. (CEDAW/C/NOR/CO/8)

A CEDAW záró észrevételei Peru kapcsán, 2008. november 21. (CEDAW/C/ECU/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Peru kapcsán, 2014. július 24. (CEDAW/C/PER/CO/7-8)

A CEDAW záró észrevételei Új-Zéland kapcsán, 2012. július 27 (CEDAW/C/NZL/CO/7)

A CEDAW záró észrevételei Vietnam kapcsán, 2007. február 20. (CEDAW/C/VNM/CO/6)

A CEDAW 24. számú, *a nők egészségügyi helyzetével foglalkozó általános kommentárja* (A/54/38/Rev.1, chap. I)

Egyéb

A Brundtland Bizottság Közös Jövők című 1987-es jelentése (A/42/427)

A CBD Titkárság Bonn iránymutatása a genetikai forrásokhoz való hozzájárulásról, valamint azok használatából származó hasznok igazságos és egyenlő elosztásáról a CBD Egyezmény 8. cikk (j) bekezdésének vonatkozásában (2002).

Állandó Választottbíróság, a Chagos-szigeteki Védett Tengeri Területek ügye, 2015. március 18., para. 547.

Állandó Választottbíróság, *Egyesült Államok kontra Hollandia (a Palmas-sziget ügye)*, 1928. április 4.

Amerikai és Brit Választott Bíróság, *Cayuga Indiánok (Nagy-Britannia) kontra Egyesült Államok*, 6 R.I.A.A. (1926)

Az ENSZ REDD Program eljárási szabályzata, valamint működési segédlete (elfogadva 2009 március) – Online elérhető: http://www.un-redd.org/Portals/15/documents/UN-REDD_rules_of_procedure_English.pdf (2013. augusztus 5.)

Regionális fórumok

Afrikai Unió

Az AU Közgyűlés 2005. július 5–i határozata az Afrikai Bizottság tagjainak választásáról (Assembly/AU/Dec.84.)

Az AU Közgyűlés 2007. január 30-i határozata (Assembly/AU/Dec.141 (VIII))

Amerikai Államok Szervezete

AÁSZ, Jelentés a Paraguaybeli Miskitó származású személyek emberi jogainak helyzetéről, 1983. november 29. (OEA/Ser.L/V/II.62. doc. 26.)

Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága

ENJAB, *ENJABiz kontra Great Socialist People's Arab Jamahiriya*, 2011. március 25. (Ügyszám: 004/2011)

ENJAB, *ENJABiz kontra Kenya* (006/2012) (adm.)

ENJAB, *ENJABiz kontra Kenya*, 2013. március 15. (ügyszám: 006/2012), ideiglenes intézkedés

ENJAB, *ENJABiz kontra Libya* (002/2013)

ENJAB, Sajtótájékoztató a 006/2012 számú ügy befogadhatósága kapcsán, 2014. november 30.

Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága

Az ENJABiz 53. ülészakáról kiadott hivatalos kommuniké (Gambia, Banjul város, 2013. április 23.)

Az ENJABiz Eljárási Szabályzata (elfogadva: 2010. május 26., hatályba lépés: 2010. augusztus 18.)

ENJABiz 127. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* mandátumának meghosszabbításáról és összetételéről (Kongói Köztársaság, Brazzaville város, 2007. november 28.)

ENJABiz 51. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* felállításáról (Benin, Cotonou város, 2000. november 6.)

ENJABiz 51. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* felállításáról (Benin, Cotonou város, 2000. november 6.)

ENJABiz 65. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport jelentésének elfogadásáról* (Gambia, Banjul város, 2003. november 20.)

ENJABiz 80. számú határozata az *Őslakos népekkel és közösségekkel foglalkozó szakértői munkacsoport* mandátumának meghosszabbításáról és összetételéről (Gambia, Banjul város, 2005. december 5.)

ENJABiz Munkacsoport, Report of the African Commission's Working Group of Experts on Indigenous Populations/Communities, Submitted in accordance with the Resolution on the Rights of Indigenous Populations/Communities in Africa adopted by the African Commission

at its 28th ordinary session held in Cotonou, Benin in October 2000, IWGIA & ACPHR, (2005) (a továbbiakban: Az ENJABiz Munkacsoport 2003-as jelentése)

ENJABiz, 121-es számú határozata az ENSZ Óslakos Népek Jogairól Szóló Deklarációjával kapcsolatban (Kongói Köztársaság, Brazzaville város, 2007.november 28.)

ENJABiz, *Amnesty International kontra Sudan*, 1999. november 8. (ügyszám: 48/90)

ENJABiz, Az Endorois Jóléti Tanács beszámolója az ENJABiz 56. rendes ülésén (Gambia, Banjul város, 2015. május 7.)

ENJABiz, *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya*, 2009. november 25. (ügyszám: 276/2003)

ENJABiz, *Civil Liberties Organisation kontra Nigeria*, 1995. március 22. (ügyszám: 101/93)

ENJABiz, *Dawda Jawara kontra Gambia*, 2000. május 11. (ügyszám: 147/95 és 149/96)

ENJABiz, *Katangese Peoples' Congress kontra Zaire*, 1994. november 3 (ügyszám: 75/92)

ENJABiz, *Malawi African Association kontra Mauritania*, 2000. május 11. (ügyszám: 54/91)

ENJABiz, *Mgwanga és társai kontra Kamerun*, 2009. május 27. (ügyszám: 266/2003)

ENJABiz, *Mgwanga et al vs. Cameroon*, 2009. május 27. (ügyszám: 266/2003)

ENJABiz, Tanácsadó vélemény az ENSZ Óslakos népek jogairól szóló deklarációjának tárgyában, 2007. május 30.

ENJABiz, *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights kontra Nigéria*, 2001. október 27. (ügyszám: 155/96)

Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága

EJAB, *Aloeboetoe és társai kontra Suriname*, 1993. szeptember 10. (reparations and costs) C. sorozat No. 15.

EJAB, *Eljárési szabályzat* (Elfogadva: 2000. november 25-én, Módosítva: 2009. Január 31.)

EJAB, *Moiwana Közösség kontra Suriname*, 2005. június 15. C Sorozat No. 124

EJAB, *Loayza-Tamayo kontra Peru*, 1998. november 27. C Sorozat No. 42.

EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügy*, 2000. február 1. (prelim) C sorozat No. 66.

EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua*, 2001. augusztus 31. (merits) C sorozat No. 79.

EJAB, *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Közösség kontra Nicaragua*, 2000. február 1. (prelim), C sorozat No. 66.

EJAB, *Moiwana Közösség kontra Suriname*, 2005. június 15. C Sorozat No. 124.
EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2007. november 28. (merits) C Sorozat No. 172.
EJAB, *Saramaka emberek kontra Suriname*, 2008, augusztus 12. (interpretation) C sorozat No. 185.
EJAB, *Sarayakui kichawa őslakos nép kontra Ecuador*, 2012. június 27. C Sorozat No. 245.
EJAB, *Velásquez Rodríguez kontra Honduras*, 1988. július 19. (merits) C Sorozat No. 4.
EJAB, *Velasquez Rodriguez kontra Honduras*, 1989. július 21. (compensatory damages) C sorozat No. 7.
EJAB, *Villagran-Morales et al. v. Guatemala*, 1999. november 19. (Merits) C. Sorozat No. 63.
EJAB, *Xàkmok Kàsek kontra Paraguay ügy*, 2010. augusztus 24. C Sorozat No. 214.
EJAB, *Yakye Axa őslakos közösség kontra Paraguay*, 2005. június 17. C sorozat, No. 125.

Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága

EJABiz, *A Changuinola folyó völgyében élő Nhöbe őslakos közösségek és tagjai kontra Panama*, 2009. augusztus 5. (adm.) (286.08)
EJABiz, *A Sipacapa és San Miguel Ixtahuacán tartománybeli Sipakepenese és Mam Mayan népek kontra Guatemala*, 2014. április 3. (adm.) (1566.07)
EJABiz, *A tizenkét Saramaka törzs (lős) kontra Suriname*, 2006. március 2. (No. 12.338.)
EJABiz, *Az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottságának Eljárási Szabályzata. (Elfogadás ideje: 2009. november 13.; utolsó módosítás: 2011. szeptember 2.)*
EJABiz, *az Őslakos Munkacsoport 2012/2013-as évre szóló munkaterve: OEA/Ser.K/XVI/GT/DADIN/doc.421/11 rev. 3*
EJABiz, *az Őslakos Munkacsoport javaslata a tervezett deklaráció preambulumát illetően (OEA/Ser.K/XVI/GT/DADIN/doc.447/15)*
EJABiz, *Diaguita földművelő közösségek kontra C hile*, 2009. december 30. (adm.) (415.07)
EJEBiz, *Enxet-Lamenxay és Kayleyphapopyet (Riachito) kontra Paraguay ügy*, 1998. március 25. (No. 11.713)
EJABiz, *Kereseti kérelem Suriname ellen a tizenkét Saramaka törzs ügyében*, 2006. június 23. (No. 13.338.)
EJABiz, *Mahó őslakos közösségek kontra Suriname*, 2013. március 19. (adm.) (1621.09)
EJABiz, *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok ügy*, 2002. december 27. (No. 11 140)

EJABiz, *Mary és Carrie Dann kontra Egyesült Államok ügy*, 2002. december 27. (No. 11 140)

EJABiz, *Piche kontra Guatemala*, 1993. október 6. (No. 10.975)

EJABiz, *Quishque-Tapayrihua nép kontra Peru*, 2014. július 24. (adm.) (1216.03)

EJABiz, *Tagaeri and Taromenane (önkéntes elszigeteltségben élő) népek kontra Ecuador*, 2014. november 6. (adm.) (422.06)

EJABiz, *Toledó Körzetbeli Maya Őslakos Közösségek kontra Beliz*, 2004. október 12. (No. 12.053)

EJABiz, *Yanomani kontra Brazília*, 1985. március 5. (No. 7615)

ENJABiz, *Az Inuit Circumpolar Conference beadványa az EJABiz-hez az Egyesült Államok által előidézett környezeti változások tárgyában* (2005. december 7.) Online elérhető: <http://www.inuitcircumpolar.com/inuit-petition-inter-american-commission-on-human-rights-to-oppose-climate-change-caused-by-the-united-states-of-america.html> (2015. november 9.)

ENJABiz, *Xucuru őslakos emberek kontra Brazília*, 2009. október 29. (adm.) (4355.02)

Emberi Jogok Európai Bírósága

EJEB, 2011. évi éves jelentése – Online elérhető: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/77FF4249-96E5-4D1F-BE71-42867A469225/0/2011_Rapport_Annuel_EN.pdf (2013. május 12.)

EJEB, *Case-law references of judgments, advisory opinions and published decisions* (updated until 5 March, 2015) – Elérhető: http://www.echr.coe.int/Documents/Case_law_references_ENG.pdf (2015. március 6.)

EJEB, *Chagos-sziget lakói kontra Egyesült Királyság ügy*, 2012. december 11. (35622/04)

EJEB, *Eljárási szabályzat* (Elfogadás 2014. július 14.) – Online elérhető: http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf (2015. március 6.)

EJEB, *Handölsdalen sámi falu és mások kontra Svédország*, 2010. március 30. (39013/04)

EJEB, *Handyside kontra Egyesült Királyság*, 1976. december 7. (5493/72)

EJEB, *Hingitaq 53 és mások kontra Dánia*, 2006. január 12. (18584/04)

EJEB, *Johtti Sapmelacaat r.y. és mások kontra Finnország*, 2005. január 18. (42969/98)

EJEB, *Kopecký kontra Szlovákia*, 2004. szeptember 28 (44912/98)

EJEB, *Malhous kontra Cseh Köztársaság*, 2000. december 13. (33071/96)

EJEB, *Malztan és mások kontra Németország*, 2005. március 2. (71916/01,71917/01, 10260/02)

EJEB, *Török Szocialista Párt és mások kontra Törökország ügy*, 2003. november 13. (26482/95)

Emberi Jogok Európai Bizottsága

EJEBiz, *G és E kontra Norvégia*, 1983. október 3. (9278/81 és 9415/81)

EJEBiz, *Halwar From kontra Svédország*, 1998. március 4. (34776/97)

EJEBiz, *Könkämä és 38 más saami falu kontra Svédország*, 1996. november 25. (27033/95)

EJEBiz, *Noack és társai kontra Németország*, 2000. május 25. (46346/99)

EJEBiz, *OB és társai kontra Norvégia ügy*, 1993. január 8. (15997/90)

Európai Unió Bírósága

EuB, C-398/13 P., *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Európai Bizottság*, 2015. szeptember 3. (ECLI:EU:C:2015:535)

EuB, C-583/11 P., *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács*, 2013. október 3. (ECLI:EU:C:2013:625)

EuB, T-18/10, *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Parlament és Tanács*, 2011. szeptember 6. (EBHT 2011 II-05599)

EuB, T-526/10, *Inuit Tapiriit Kanatami és társai kontra Bizottság ítélet*, 2013. április 4. (EU:T:2013:215)

Egyéb

A Badinter-bizottság második, 1992. január 11-i véleménye az önrendelkezésről.

A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság második jelentése az Orosz Föderációról (2001), para. 6.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának értelmező jelentése 11. számú kiegészítő jegyzőkönyvvel kapcsolatban – Online elérhető: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/155.htm> (2013. május 12.)

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának értelmező jelentése 14. számú kiegészítő jegyzőkönyvvel kapcsolatban – Online elérhető: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/204.htm> (2013. május 12.)

Nemzeti törvények

Amerikai Egyesült Államok, Act to Provide a Government of the Territory Northwest of the River Ohio (1789)

Ausztrál Államszövetség, A Waitangi Szerződésről szóló 1975. évi CXIV. törvény (1975. október 10.)

Ausztrál Államszövetség, ATSIC, Native Title Amendment Bill 1997, Issues for Indigenous Peoples. ATSIC, Canberra, 1997.

Egyesült Királyság, 2005. évi alkotmányos reform törvény

Kambodzsa, a 2001. évi termőföld törvény (Elfogadva 2001. augusztus 13-án)

Kenyai Köztársaság, A Kenyai Köztársaság Hivatalos Közlönye, 6708. számú közlemény, 2014. szeptember 19.

Kolumbia, 1993. évi LXX. törvény „a fekete kolumbiaiak kollektív földtulajdonhoz való jogáról”

Nicaragua, Nicaragua Atlanti partjainak Autonómiájáról szóló 1987/28 –as törvény

Norvégia, 1987. évi LVI. tv. a számi parlamentről és egyéb a számi népet érintő jogi kérdésekről (1987. június 12.)

Oroszországi Föderáció, A kis létszámú északi népek lakóhelyének és gazdasági tevékenységeinek védelme érdekében kiadott 397. számú elnöki rendelet, 1992. április 22.

Oroszországi Föderáció, Az 1999. április 30-án elfogadott N 82-es számú szövetségi törvény *az Orosz Föderációbeli kis létszámú őslakos népek jogainak garanciájáról*

Oroszországi Föderáció, Az 1999. április 30-án elfogadott N 82-es számú szövetségi törvény *az Orosz Föderációbeli kis létszámú őslakos népek jogainak garanciájáról*

Vietnam, a 2003. évi földtörvény (No. 13-2003-QH11)

Nemzeti bíróságok ítéletei

A Dél-afrikai Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, *Alexkor Limited és a Dél-Afrikai Köztársaság kormánya kontra Richtersveld közösség és mások*, 2003. október 14. (CCT 19/03)

Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *A Huakina Fejlesztési Tröszt kontra Waiko-völgyi hatóság*, (1987) 2 N.Z.L.R. 188.

Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Mabo és társai kontra Queensland II. ((1992) 175 CLR 1 F.C. 92/014)*

Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Milpurrurru kontra Indfurn Pty Ltd. és társai*, 1994. december 13. (130 ALR 659)

Ausztrál Legfelsőbb Bíróság, *Nyugat-Ausztrália kontra Ward*, 213 CLR 1 (2002)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *McClanahan v. Arizona*, 411 U.S. 164 (1973)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Atkinson Trading Co. kontra Shirley*, 532 US 645 (2001)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Cherokee Nation vs. Georgia*, 30. U.S. (5. Pet.) 1 (1831)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Cherooke Nemzettség kontra Georgia*, 30. U.S. (5. Pet.) 1 (1831)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Egyesült Államok kontra Wheeler*, 435 U.S. 313. (1978)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Idaho kontra Coeur d'Alene Törzs*, No. 94-1474. (1997)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Johnson vs. M' Intosh*, 21 U.S. (8 Wheat.) 543 (1823)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Sac and Fox Tribe of Indians of Oklahoma vs. United States* (1967) 383 F.2d 991. p. 998.

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *United States v. Kagama*, 118 U.S. 375 (1886)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Worcester vs. Georgia* 31. U.S. (6 Pet.) 515 (1832)

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, *Oliphant v. Suquamish*, 435 U.S. 191 (1978)

Az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága, R (on the application of Bancoult No 2) (Appellant) v Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs (Respondent), (Case ID: UKSC 2015/0021)

Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Korona kontra Gray*, 2 SCR 686 (2006)

Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Korona kontra Sappier*, 2 SCR 686 (2006)

Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Regina kontra Sparrow*, 1.S.C.R. 1075 (1990)

Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Regina kontra Van der Peet* (1997) 2 S.C.R. 507

Kanadai Legfelsőbb Bíróság, *Delgamuukw kontra British Columbia*, 1997, 3 SCR 1099-1100.

Malajziai Legfelsőbb Bíróság, *Kerajaan Negeri Selangor és 3 Társa Kontra Sagong Bin Tasi és 6 Társa*, 2004. szeptember 24. (B-02 419-2002)

Malajziai Legfelsőbb Bíróság, *Mohamed Nohing és 5 társa kontra Pahang Kormányja és 3 társa*, 2012. december 19. (25-4-2007 AP)

Malajziai Legfelsőbb Bíróság, *Mohamed Nohing és 5 társa kontra Pahang Kormányja és 3 társa*, 2012. december 19. (25-4-2007 AP)

Német Szövetségi Alkotmánybíróság, *Solange II*, 1986. október 22. (BverfGE, p. 339.)

Norvég Legfelsőbb Bíróság, Rt. 1986.

Svéd Legfelsőbb Bíróság, *Taxed Mountain ügy* (NJA 1981 s. 1)

Internetes források

A 107-es számú egyezményt ratifikáló országok listája:
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312252 (2014. január 10.)

A faji megkülönböztetés elleni egyezmény részes államainak listája. – Elérhető:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en (2015. január 20.)

A GSZKJNE kiegészítő jegyzőkönyvének hatályba lépése és részes államai – Online elérhető:
https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=iv-3-a&chapter=4&lang=en (2015. február 7.)

A GSZKJNE státusza:
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?chapter=4&lang=en&mtdsg_no=IV-3&src=TREATY (2014. február 12.)

A kínzás elleni egyezmény részes államai:
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CAT/OHCHR_Map_CAT.pdf (2015. július 2.)

A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény első számú kiegészítő jegyzőkönyvének részes államai – Elérhető:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-b&chapter=4&lang=en (2015. június 15.)

A nők elleni diszkrimináció minden formáját tilalmazó egyezmény részes államainak listája – Elérhető:
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en (2015. június. 15.)

A PPJNE státusza:
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&lang=en#Participants (2015. november 11..)

A Skolt számik. Online elérhető:
<http://www.samimuseum.fi/saamjiellem/english/historia.html> (2014. július 16.)

AÁSZ, *Pan American Day - April 14* – Elérhető:
<http://www.oas.org/columbus/PanAmericanDay.asp> (2015. február 18.)

Aboriginal Affairs and Northern Development Canada, Indian Status – Online elérhető:
<http://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1100100032472/1100100032473> (2015. szeptember 8.)

Africa-EU Partnership (2013. május 28.): From the Organisation of African Unity (OAU) to the African Union (AU): the 50-year path towards African unity. – Online Elérhető:

<http://www.africa-eu-partnership.org/newsroom/all-news/organisation-african-unity-oau-african-union-au-50-year-path-towards-african-unity> (2015. február 24.)

AMLA, Hajira, Chagossians on shaky ground after Mauritius-UK tribunal ruling, says Seychelles association, Seychelles News Agency, 2015. március 26. – Online elérhető: <http://www.seychellesnewsagency.com/articles/2629/Chagossians+on+shaky+ground+after+Mauritius-UK+tribunal+ruling,+says+Seychelles+association> (2015. augusztus 23.)

ARANHA, Ana – MOTA, Jessica, Dams or indigenous land: the battle over the Munduruku frontier. (2015. február 20.) Online elérhető: <http://news.mongabay.com/2015/0220-sri-publica-munduruku-dam-battle.html> (2015. június 8.)

Az AESZ utód intézménye. – Forrás: <http://www.au.int/en/about/nutshell> (2013. augusztus 9.)

Az Afrikai Charta kiegészítő jegyzőkönyvének részes államai. – Elérhető: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Statute%20ACJHR/Statuts%20of%20the%20Ratification%20Process%20of%20the%20Protocol%20Establishing%20the%20African%20Court.pdf> (2015. november 16.)

Az EBESZ kontroll mechanizmusa. Online elérhető: <http://www.osce.org/> (2014. szeptember 21.)

Az EJEE eredeti formájában – Elérhető: <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html> (2013. május 12.)

Az ENJAB bírái. – Elérhető: <http://www.african-court.org/en/index.php/about-the-court/judges> (2015. március 2.)

Az ENSZ Gyermekek jogairól szóló egyezmény részes államai: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (2015. január 20.)

Az ENSZ Közgyűlésben 2007. szeptember 13-án tartott szavazás jegyzőkönyve. – Online elérhető:

<http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?profile=voting&index=.VM&term=ares61295> (2014. január 13.)

Az ENSZ Közgyűlésben 2007. szeptember 13-án tartott szavazás jegyzőkönyve. – Online elérhető:

<http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?profile=voting&index=.VM&term=ares61295> (2014. január 13.)

Az Európa Tanács tagjai:
<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG>
 (2013. május 15.)

Az ILO 107-es számú egyezményéről. – Forrás:
<http://www.ilo.org/indigenous/Conventions/no107/lang--en/index.htm> (2014. január 21.)

Az ILO 169-es számú egyezményének részes államai:
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_I D:312314 (2015. július 27.)

Az ILO 169-es számú egyezményének részes felei. Elérhető:
http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_I D:312314 (2014. január 10.)

Az *Őslakos Ügyek Állandó Fórumának honlapja.* – *Online elérhető:*
<http://undesadspd.org/IndigenousPeoples.aspx> (2014. január 22.)

Ázsiai Őslakos és Törzsi Népek Hálózatának honlapja: <http://www.aitpn.org/about.htm> (2013. szeptember 2.)

BAJTAY Máté: Diplomáciai port kavart az albán miniszterelnök belgrádi kijelentése. Kitekintő, 2014. november 12. – Online elérhető:
http://kitekinto.hu/europa/2014/11/12/diplomaciai_port_kavart_az_alban_miniszterelnok_belgradi_kijelentese/ (2015. szeptember 1.)

BORBÁS Barna: A székelyekig tartó lavinát indíthat el a skót népszavazás? Válasz.hu, 2014.09.17. Online elérhető: <http://valasz.hu/vilag/a-szekelyekig-tarto-lavinat-indithat-el-a-skot-nepszavazas-104387> (2015. szeptember 1.)

BRESLIN, Sean – MARTINEZ, Edecio, Drought Photos That Prove California Is In Deep Trouble. (2015. május 12.) Online elérhető: <http://www.weather.com/climate-weather/drought/news/california-drought-photos-april> (2015.június 6.)

BURGES, Kaya, British Museum guarding antiquity looted in Syria. *The Times*, 2015. június 5. Online elérhető: <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/article4460896.ece> (2015. augusztus 13.)

Catalonia Votes, The 27S2015 Vote. Online elérhető: <http://www.cataloniavotes.eu/the-27s2015-vote/> (2015. november 11.)

CBD Background Material. – Online elérhető: <http://www.cbd.int/tk/material.shtml> (2014. január 18.)

CHARLTON, Corey: Amal Clooney's Latest Cause: She Goes to Court for Former Residents of Tiny Indian Ocean Islands who were Forced to Move in 1960s to Make Way for US Airbase. *Daily Mail*, 2015. június 22. – Online elérhető: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3134966/Amal-Clooney-legal-team-say-ex-residents-Chagos-Islands-suffered-significant-injustice-Britain-forcibly-removed-homeland-40-years-ago.html> (2015. augusztus 24.)

Civil Society Reflection Group on Global Development Perspectives, Goals for the Rich. Indispensable for a Universal Post-2015 Agenda (Discussion Paper, 2015, March). Online elérhető: <https://www.reflectiongroup.org/stuff/goals-for-the-rich> (2016. Február 16.)

Coalition for an Effective African Court on Human and Peoples' Rights, Ratification Status: Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. – Elérhető: http://www.africancourtcoalition.org/index.php?option=com_content&view=article&id=87:ratification-status-protocol-on-the-statute-of-the-african-court-of-justice-and-human-rights&catid=7:african-union&Itemid=12 (2015. március 2.)

EJEB, *Interim measures (Factsheet)* – Elérhető: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Interim_measures_ENG.pdf (2015. március 6.)

ENAJBiz, A kiegészítő jegyzőkönyv részes államai. – Elérhető: <http://www.african-court.org/en/images/documents/Court/Statute%20ACJHR/Statuts%20of%20the%20Ratification%20Process%20of%20the%20Protocol%20Establishing%20the%20African%20Court.pdf> (2015. március 2.)

ENJABiz, Az Afrikai Charta története. – Elérhető: <http://www.achpr.org/instruments/achpr/history/> (2014. március 3.)

ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala, Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples. Online elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/IPeoples/SRIndigenousPeoples/Pages/SRIPeoplesIndex.aspx> (2015. július 30.)

ENSZ GSZKJB, Függőben lévő egyéni panaszok listája. – Online elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/PendingCases.aspx> (2015. február 8.)

Forest Peoples Programme Request for Consideration of the Situation of the Karen Indigenous People Forcibly Evicted from the Kaeng Krachan National Park, Thailand, under the Committee on the Elimination of Racial Discrimination's Urgent Action and Early Warning Procedure (13rd February 2012) – Online elérhető: <http://www.forestpeoples.org/sites/fpp/files/publication/2012/02/cerd-80th-kknp-final.pdf> (2015.június 15)

FOSTER, Peter, Stone Age tribe kills fishermen who strayed on to island. *The Telegraph*, 2006. Február 8. Online elérhető: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/india/1509987/Stone-Age-tribe-kills-fishermen-who-strayed-on-to-island.html> (2015. július 17.)

GERENCSÉR Balázs – JUHÁSZ Albin: A kisebbségvédelem megvalósulása a nemzetközi szervezetekben (ENSZ, ET, EBESZ, KEK). Online elérhető: <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m020124.html> (2014. szeptember 21.)

Gov.uk: Types of British nationality. Online elérhető: <https://www.gov.uk/types-of-british-nationality/british-overseas-territories-citizen> (2014. július 17.)

GRAY, Eliza, What Catalonia’s Vote for Independence Means for Europe? *Time*, 2015. november 7. Online elérhető: <http://time.com/4102619/what-catalonias-vote-for-independence-means-for-europe/> (2016. február 13.)

HALES, Donna, What are the odds: Oklahoma’s Indian casinos are not required to reveal chances of winning. *Muskogee Phoenix*, 2009. október 26. – Online elérhető: http://www.muskogee phoenix.com/archives/what-are-the-odds-oklahoma-s-indian-casinos-are-not/article_66e9aa6b-8b52-5548-ada9-0784a24f7066.html (2015. szeptember 21.)

High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda, A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies Through Sustainable Development (Report, 2013). Online elérhető: http://www.un.org/sg/management/pdf/HLP_P2015_Report.pdf (2016. február 16.)

HOTAKAINEN, Rob, Is tribal gambling too big? ‘Enough is enough,’ opponents say. *McClatchyDC*, 2014, január 8. – Online elérhető: <http://www.mcclatchydc.com/news/nation-world/national/economy/article24761212.html> (2015. szeptember 21.)

HVG.hu (2014. december 22.): Londoni elemzők: Már is elgáncsolták volna a független Skóciát a zuhanó olajárak. Elérhető: http://hvg.hu/gazdasag/20141222_londoni_elemzok_skocia_olajar (2015. január 19.)

HVG.hu (2014. március 6.): Ha Skócia függetlenedik, nem használhat fontot. – Online elérhető: http://hvg.hu/gazdasag/20140316_Ha_Skocia_fuggetlenedik_nem_hasznalhat_fo (2015. szeptember 1.)

HVG.hu (2014. szeptember 29.): Balhé lesz Barcelonában? Felfüggesztették a katalánok függetlenségi népszavazását. – Online elérhető:

http://hvg.hu/vilag/20140929_Balhe_lesz_Barcelonaban_Felfuggesztettek (2015. szeptember 1.)

HVG.hu (2014.december 19.): Meglepő eredményt hozott a katalán függetlenségi közvélemény-kutatás. Online elérhető: http://hvg.hu/vilag/20141219_Meglepo_eredmenyt_hozott_a_katalan_fugget (2015. január 19.)

HVG.hu (2014.december 19.): Meglepő eredményt hozott a katalán függetlenségi közvélemény-kutatás. Online elérhető: http://hvg.hu/vilag/20141219_Meglepo_eredmenyt_hozott_a_katalan_fugget (2015. január 19.)

ICBG Project, Project Overview. Online elérhető: <http://icbg.ucdavis.edu/front-page> (2014. május 5.)

Index.hu (2007. január 23.): Diplomáciai botrányal fenyeget Kostunica. – Online elérhető: <http://index.hu/kulfold/sr9927/> (2015. szeptember 1.)

Index.hu (2014. szeptember 18.): 55-45: győztek az uniópártiak Skóciában. Online elérhető: http://index.hu/kulfold/2014/09/18/mi_lesz_veled_skocia/ (2015.szeptember 1.)

Index.hu (2014.09.19): A skót példa a székelyek hasznára válhat. – Online elérhető: <http://index.hu/belfold/2014/09/19/rmdsz/> (2015.szeptember 1.)

Index.hu (2015. augusztus 26.): Szerbia és Koszovó történelmi megállapodást kötött Brüsszelben. – Online elérhető: http://index.hu/kulfold/2015/08/26/szerbia_es_koszovo_tortenelmi_megallapodast_kotott_bru [sszelben/](http://index.hu/kulfold/2015/08/26/szerbia_es_koszovo_tortenelmi_megallapodast_kotott_bru) (2015. szeptember 1.)

Indián Szerződési Tanács honlapja: <http://www.treatycouncil.org/about.htm> (2014. január 21.)

International Center for Tropical Agriculture, az USPTO előtt az alpereseket képviselő szervezet blogja – Online elérhető: <http://www.ciatnews.cgiar.org/2009/07/22/new-legal-decision-against-enola-bean/> (2016. február 11.)

Inter Press Service, Uganda: Carbon Trading Scheme Pushing People off Their Land (August 31, 2009):. – Forrás: <http://www.globalissues.org/news/2009/08/31/2657> (2014. május 10.)

JEDICKE, Philip, Germany attracts trade in looted artefacts, *Deutsche Welle*, 2014. október 24. Online elérhető: <http://www.dw.com/en/germany-attracts-trade-in-looted-artifacts/a-18019083> (2015. augusztus 13.)

JOSEPH, Philip, The Maori Seats in Parliament. Treaty Debate Series on Maory Rights, Wellington, February 5, 1999. (a továbbiakban: JOSEPH) – Elérhető: http://nzinitiative.org.nz/site/nzinitiative/files/speeches/te_papa_debate_maori_seats.pdf (2015. január 26.)

KITCHING, Chris, Land of the lost tribe: The Indian Ocean island that is home to a community who have lived there for 60,000 years... but is too dangerous to visit because they try to kill outsiders. *Mail Online*, 2015. április 22. Online elérhető: http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3049022/The-island-dangerous-visit-Mysterious-Sentinelese-tribe-rejected-outsiders-60-000-years-try-kill-sets-foot-land.html (2015. július 17.)

LEBER, Rebecca, Conservatives Blame California's Drought on Environmentalists And want the government to spend billions to solve it. (2015. április 23.) Online elérhető: <http://www.newrepublic.com/article/121605/conservatives-make-environmentalists-cause-california-drought> (2015. június 6.)

MACDONALD, Fiona, Scientists have found a mysterious boiling river straight out of Amazonian legend Truth really is stranger than fiction. *ScienceAlert*, 2016. február 18. Online elérhető: <http://www.sciencealert.com/scientists-have-found-a-mysterious-boiling-river-straight-out-of-amazonian-legends> (2016. február 19.)

MAGUT, Stanley, Kenya: New Plan Allows Ogiek Back to Public Forests, *allAfrica* (2015. április 24.). Online elérhető: <http://allafrica.com/stories/201504240453.html> (2015. július 17.)

MAKKAY József: Döntött a román bíróság: nem szélsőséges az autonómia. *Erdélyi Napló*, 205.08.07. Online elérhető: <http://erdelyinaplo.ro/aktualis/dontott-a-birosag-nem-szelsoseges-az-autonomia> (2015. augusztus 31.)

MCELROY, Damien, British Museum under pressure to give up leading treasures. *The Telegraph*, 2010. április 7. Online elérhető: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/7563963/British-Museum-under-pressure-to-give-up-leading-treasures.html> (2015. augusztus 14.)

MEHTA, Diana, Aboriginal Canadians face racism, stereotyping in urban health care: report. *The Canadian Press*, 2012. december 11. – Online elérhető: <http://www.ctvnews.ca/canada/aboriginal-canadians-face-racism-stereotyping-in-urban-health-care-report-1.1074444> (2015. szeptember 21.)

MNO.hu (2015.május 13.): Ötből négy román szerint elfogadhatatlan a magyar autonómia. – Online elérhető: <http://mno.hu/hatarontul/otbol-negy-roman-szerint-elfogadhatatlan-a-magyar-autonomia-1286092> (2015. szeptember 1.)

National Native Title Tribunal, *Short guide to native title*, NNTT, Perth, 2000. Online elérhető: <http://www.dmp.wa.gov.au/documents/10SHORTGUIDEfinal.pdf> (2015. november 16.)

Native Science, What is Traditional Knowledge? – Online elérhető: <http://www.nativescience.org/issues/tk.htm> (2014. január 18.)

NAVARRO F., Santiago – BESSI, Renata, Indigenous People Occupy Brazil's Legislature, Protesting Bill's Violation of Land Rights. *Truthout*, 2015. 04.25. – Online elérhető: <http://www.truth-out.org/news/item/30352-indigenous-people-occupy-brazil-s-legislature-protesting-bill-s-violation-of-land-rights> (2015. november 14.)

PETTERSEN, Trude, The Sami Council, which is an umbrella organization for Sami organizations in Norway, Sweden, Finland and Russia, has agreed that there is a need for Sami to be present in the EU capital of Brussels and plans to establish an office there. *Barents Observer*, 2014. október 29. – Online elérhető: <http://barentsobserver.com/en/society/2014/10/sami-people-want-be-present-european-union-29-10> (2015. augusztus 26.)

Press Release, Robert Hagen, U.S. Advisor, U.S. Mission to the U.N. [USUN], Observations of the U.S. with Respect to the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Annex (Sept. 13, 2007), – Forrás: <http://www.shunpiking.com/ol0406/0406-IPpositionofUS> (2015. November 16.)

PRESTON, Douglas, The Lost Man, *New Yorker*, June 16, 1997, pp.70-81. Online elérhető: <http://www.newyorker.com/magazine/1997/06/16/the-lost-man> (2015. november 16.)

ROBERTSON, Dwanna L., The Myth of Indian Casino Riches, *Indian Country*, 2012. június 12. – Online elérhető: <http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2012/06/23/myth-indian-casino-riches> (2015. szeptember 21.)

Steve Beyer blogja az “Ayahuasca and the Amazon!” Online elérhető: <http://www.singingtotheplants.com/2008/01/ayahuasca-patent-case/> (2016. február 11.)

Survival International, The most isolated tribe in the world? Online elérhető: <http://www.survivalinternational.org/campaigns/mostisolated> (2015. július 17.)

The Government of Canada, Archived - Minister Valcourt Appoints Ralph Peterson as Chief Federal Negotiator for Lubicon Land Claim. (2015. március 20.) Online elérhető:

<http://news.gc.ca/web/article-en.do?mthd=tp&crtr.page=1&nid=953569&crtr.tp1D=1> (2015. november 13.)

The Guardian: Catalonia MPs vote for secession as Spain looks to block plans in court (09.11.2015.) Online elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2015/nov/09/catalonia-mps-to-vote-on-secession-plan-in-showdown-with-spains-government> (2015. november 11.)

The Guardian: Spanish PM dismisses Catalan secession proposals as act of provocation (17.10.2015) Online elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/27/spanish-pm-dismisses-catalan-secession-proposals-as-act-of-provocation> (2015. november 11.)

The Money Converter – Online elérhető: <http://themoneyconverter.com/KES/USD.aspx> (2015. október 6.)

Neem Foundation: The Patent on Neem. Online elérhető: <http://www.neemfoundation.org/about-neem/patent-on-neem/> (2016. február 11.)

UN, The Universal Declaration of Human Rights. History of the Document. – Online elérhető: <http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml> (2014. február 12.)

Victoria Tauli-Corpuz, az ENSZ különleges rapporteurének hivatalos oldala. Online elérhető: <http://unsr.vtaulicorpuz.org/site/index.php/en/biography> (2016. február 13.)

WOOD, Robert W., Native American Casino And Tax Rules That May Surprise You. *Forbes*, 2012. október 11. – Online elérhető: <http://www.forbes.com/sites/robertwood/2012/10/11/native-american-casino-and-tax-rules-that-may-surprise-you/> (2015. szeptember 21.)

A szerző értekezéséhez kapcsolódó publikációi

- 1) Az őslakos népek földhöz való joga és egyes környezetjogi kérdések. In: HALLÓK Tamás (szerk.): *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica. Tomus XXXIII.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015. pp. 269-285.
- 2) Az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának mérföldkő jelentőségű ügyei – Avagy a kulturális jogok védelmére alapított védelem hatékonysága. In: ANGYAL Zoltán (szerk.): *Decem anni in Europaea Unione II.* Európai jogi és nemzetközi jogi tanulmányok. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015. pp. 100-117.
- 3) Őslakos népek Európában? – Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus őslakos népekkel kapcsolatos joggyakorlatának aktuális kérdései. *Debreceni Jogi Műhely*, 2015. (XII. évf.) 1-2.szám. Online elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/aktualis_szam/1_2_2015/oslakos_nepek_europaban_az_europai_emberi_jogvedelmi_mechanizmus_oslakos_nepekkel_kapcsolatos_joggyakorlatanak_aktualis_kerdesei/ (2015. szeptember 28.)
- 4) A Hingitaq 53 és mások kontra Dánia ügy, avagy az őslakos népek át- és kitelepítésének kérdései az európai emberi jogvédelmi mechanizmus vonatkozásában. In: Szabó Miklós (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2014. November 20., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekció kiadványa*, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015., pp. 191-196.
- 5) Az őslakos népek részvétele a döntéshozatalban: tény vagy illúzió? In: P. SZABÓ Béla, SZEMESI Sándor (szerk.) *Profectus in Litteris VI.* Előadások a 11. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián, Lícium-Art, Debrecen, 2014. pp.165-173.
- 6) Kulturális jogok az őslakos népek védelmének szolgálatában. In: SARY Pál (szerk.): *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica. Tomus XXXII.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2014. pp. 163-178.
- 7) The Protection of Indigenous Peoples' Rights in the Jurisprudence of the Inter-American System: a Comparative Analysis” In: *Conferinta Studenteasca Anuală 'Nicolae Titulescu'*, (ISSN-L 2246-9214), Bukarest, 2014., pp. 423-429.
- 8) Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottságának őslakos népekkel kapcsolatos joggyakorlata, különös tekintettel az Ogoni-ügyre. *ProFuturo*, 2014 (IV. évf.) 1. szám, pp. 127-144.
- 9) Az Endorois ügy, egy hosszú út eredménye – avagy az afrikai emberi jogvédelmi mechanizmus joggyakorlata és az őslakos népek jogainak védelme. *Debreceni Jogi*

Műhely, 2014 (11. évf.) 1. szám. Elérhető:
http://www.debrecebijogimuhely.hu/aktualis_szam/1_2_2014/az_endorois_ugy_egy_hosszu_ut_eredmenye_avagy_az_afrikai_emberi_jogvedelmi_mechanizmus_joggyakorlata_es_az_oslakos_nepek_jogainak_vedelme/ (2014. december 22.)

- 10) Miként járulhat hozzá az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága az őslakos népek jogainak védelméhez? In: CSISZÁR Imre és DR. KÖMÍVES Péter Miklós (szerk.): *Tavaszi Szél 2014 Konferenciakötet. II. rész. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Debrecen, 2014. (ISBN 978-963-89560-6-4) pp. 146-153.*
- 11) A Csendes-óceáni térségben és Ázsiában élő őslakos népek helyzetének áttekintő elemzése. In: Stipta István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium – Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai. 13. kötet. Gazdász-Elasztik, Miskolc, 2014. pp. 237-288.*
- 12) Az őslakosok jogainak védelme az Amerikaközi Bíróság joggyakorlatában, avagy elég hatékony-e a tulajdonhoz és a bírói védelemhez való jogra alapozott védelem? In P. SZABÓ Béla, SZEMESI Sándor (szerk.): *Profectus in Litteris V. Előadások a 10. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián, 2013. június 7., Lícium-Art, Debrecen pp. 219-227.*
- 13) A Saramaka emberek kontra Suriname ügy; avagy az Amerikaközi Bíróság, mint az őslakos népek jogainak élharcosa. In: SÁRY Pál (szerk.): *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica Tomus. XXXI. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 20130, pp. 221–238.*
- 14) The Right of the Indigenous People to their Ancient Lands in the Jurisprudence of the Inter-American Court, with Special Regard to the Mayagna (Sumo) Awas Tingni and the Saramaka People Cases. In: *Conferinta Studenteasca Anuală 'Nicolae Titulescu', (ISSN 2246-9214), Bukarest, 2013., pp. 922-929.*
- 15) The Mayagna (Sumo) Awas Tingni vs. Nicaragua Case, in other words the Precedent Shaping Role of the Inter-American Court Regarding Indigenous Rights. In: Stipta István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012. November 8., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekció kiadványa, 2012., pp. 129-133.*
- 16) Az őslakosok jogainak megjelenése az Amerikaközi Rendszerben: az őslakosok joga ősi földjeikre, különös tekintettel a Mayagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua ügyre. In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai. Miskolci Egyetem, Miskolc, 2012., pp. 108-118.*

Szerzőségi nyilatkozat

Ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám. A benne található, másoktól származó nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti lelhelyét a hivatkozásokban és az irodalom jegyzékben hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá azt is, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést tudományos fokozatszerzés céljából más egyetemen nem nyújtottam be.

A nyilatkozatot büntetőjogi felelősségem tudatában tettem meg.

Miskolc, 2016. február 29.

dr. Marinkás György

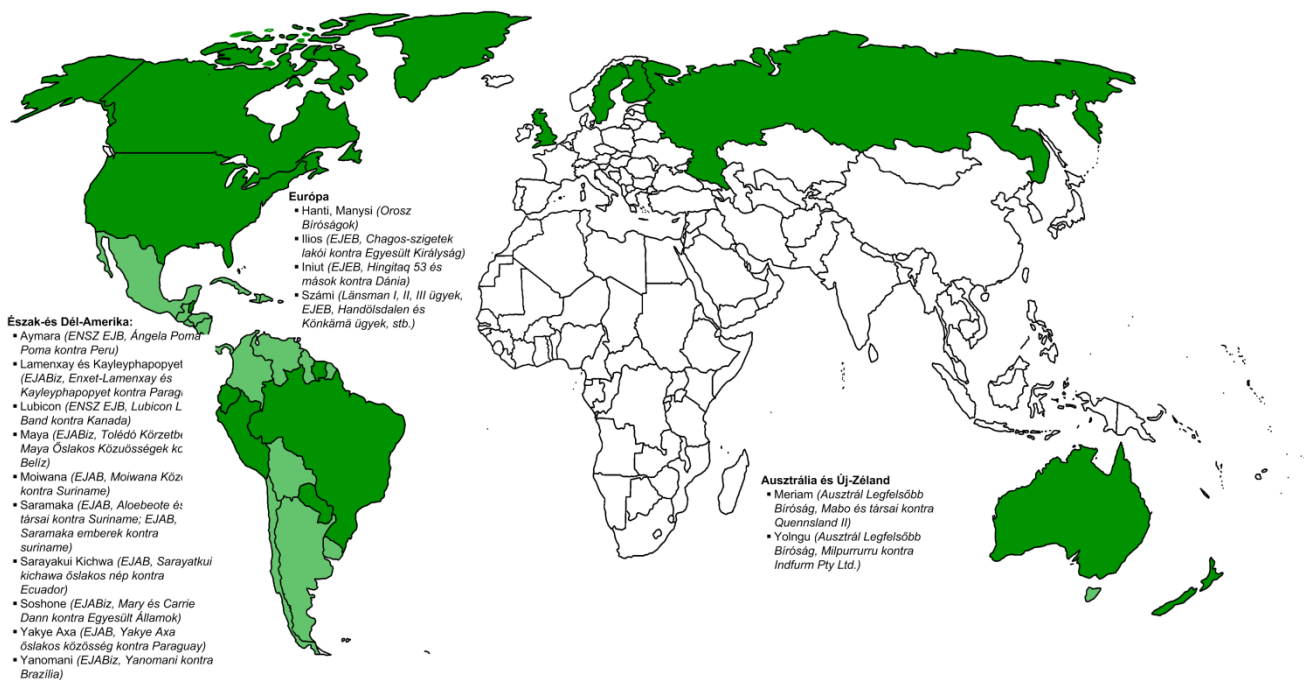
Mellékletek

1. számú melléklet: Az ILO 169. számú egyezményben részes államok és az egyezményben használt definíció alkalmazhatósága az egyes országok őslakos csoportjaira.

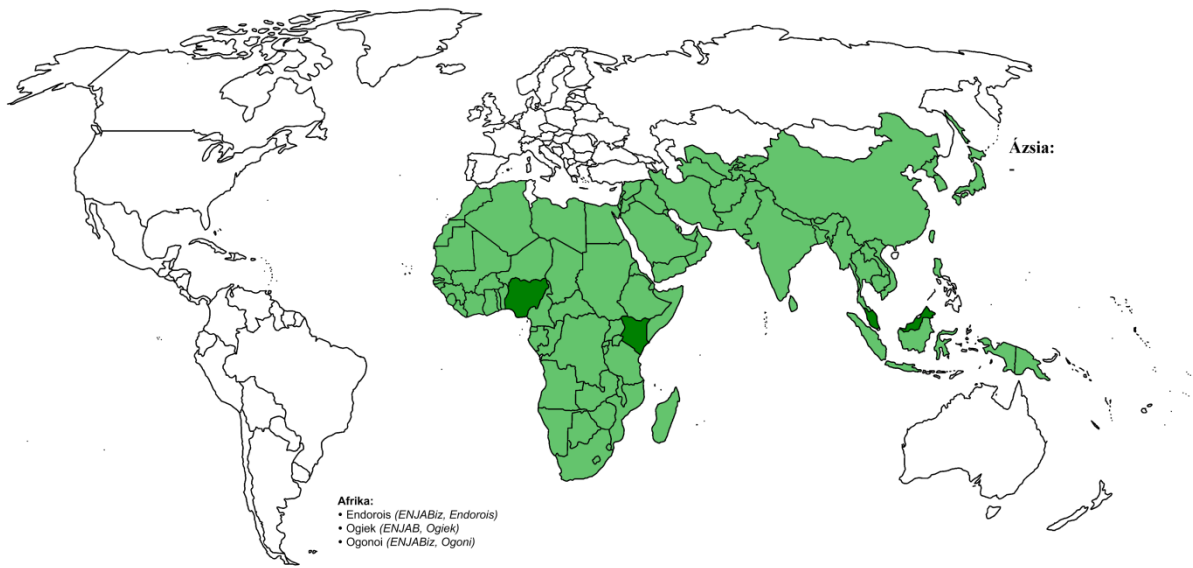
a) Az egyezményt ratifikáló 22 állam a világtérképén ábrázolva

b) Az egyezmény által használt definíció, valamint további az időbeli elsőbbségre hangsúlyt helyező definíciók (Cobó, Daes, Raisz) alkalmazhatósága egyes, a dolgozatban szereplő népcsoportokra

2. számú melléklet: Az időbeli elsőbbség helyett egyéb tényezőkre alapító definíciók (ENJABiz Munkacsoport, Kingsbury, Wiessner) alkalmazhatósága az egyes kontinenseken.

Szempont/ Mechanizmus	ENNSZ EJB	Amerikaközi rendszer	Afrikai rendszer	Európai mechanizmus
<i>Védelem alapja</i>	Kulturális jogok (PPJNE 27.cikk)	Tulajdonhoz és tisztességes eljáráshoz való jog (EIAE 21, 25)	Tulajdonhoz, fejlődéshez és az egészséges környezethez való jog (Afrikai Charta 14, 21, 24 cikk)	Tisztességes tárgyaláshoz való jog (EJEE, 6. cikk)
<i>Az első öslakosokkal foglalkozó, évdemben tárgyalati ügy</i>	ENNSZ EJB, <i>Lovelace kontra Kanada</i> , 1981. július 30. (CCPR/C/13/D/24/1977)	EJAB, <i>Mavagna (Sumo) Awas Tingni kontra Nicaragua</i> , 2001. augusztus 31. (meritis) C sorozat No. 79.	ENJABiz, The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights kontra Nigéria, 2001. október 27. (ügyszám: 155/96)	EJEB, <i>Chagos-sziget lakói kontra Egyesült Királyság</i> , 2012. december 11. (35622/04)
<i>Újabb szempontok megjelenése</i>	Előzetes tájékoztatáson alapuló szabad beleegyezés	Garanciák meghatározása a tulajdonhoz való jog korlátozásának esetére, a kollektív jogok elismerése, valamint az élethez való jog védelmének megjelenése (EIAE 4, 21. cikk)	Kulturális integrációhoz és földhöz való jog megjelenése (Afrikai Charta, 14,17. cikk)	-
<i>Mely ügyekben tette ezt</i>	ENNSZ EJB, <i>Ángela Poma Poma kontra Peru</i> , 2009. március 27 (CCPR/C/95/D/1457/2006)	EJAB, <i>Saramaka emberek kontra Suriname</i> , 2007. november 28. C Sorozat No. 172.; EJAB, <i>Sarayakui kichawa öslakos nép kontra Ecuador</i> , 2012. június 27. C Sorozat No. 245	ENJABiz, <i>Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council kontra Kenya</i> , 2009. november 25. (ügyszám: 276/2003)	-
<i>Joggyakorlat értékelése</i>	Az alapul szolgáló, alapvetően a kisebbségek kulturális jogait védeni hivatott rendelkezést kiterjesztően és evolutívan értelmezve képes effektív védelmet biztosítani.	A regionális mechanizmusok közül az amerikaiaközi rendszer garantálja a leghatékonyabb védelmet az öslakos közösségek számára. Az általa kidolgozott garanciák egy részét az afrikai mechanizmus is implementálta.	A döntései kikényszerítésére rendelkezésre álló szerény lehetőségei ellenére, az evolutív értelmezés talaján állva bizonyos kérdésekben képes volt meghaladni az általa többször idézett amerikaiaközi rendszert.	Történelmi öröksége megakadályozza abban, hogy hatékony védelemben részesítse az öslakos közösségeket.
<i>Fejlődés lehetősége</i>	Az ENNSZ EJB-nek érdemes lenne megfontolnia, hogy az eddigi joggyakorlatával ellentétben önrendelkezéshez való jogot kiterjessze az öslakos népekre is.	Tekintettel arra, hogy a meglévő anyagi normákat eddig is evolutívan értelmezte és a legutóbbi ügyekben is új elemeket emelt be a védelembé, további az öslakos népek számára kedvező változások várhatók.	A további fejlődés elsősorban politikai akarat függvénye. Az ENJABiz több ügyben is bizonyította, hogy rendelkezik a meglévő anyagi normák evolutív értelmezéséhez szükséges potenciállal.	Tekintettel a dolgozatban ismertetett történelmi és társadalmi előzményekre nem várható a másik két regionális mechanizmushoz hasonló fejlődés.

3. számú melléklet: Az univerzális és regionális emberi jogvédelmi mechanizmusok gyakorlatának áttekintése